

ELÇİN

*Seçilmiş
əsərləri*

3

Redaktor:
Dilsuz

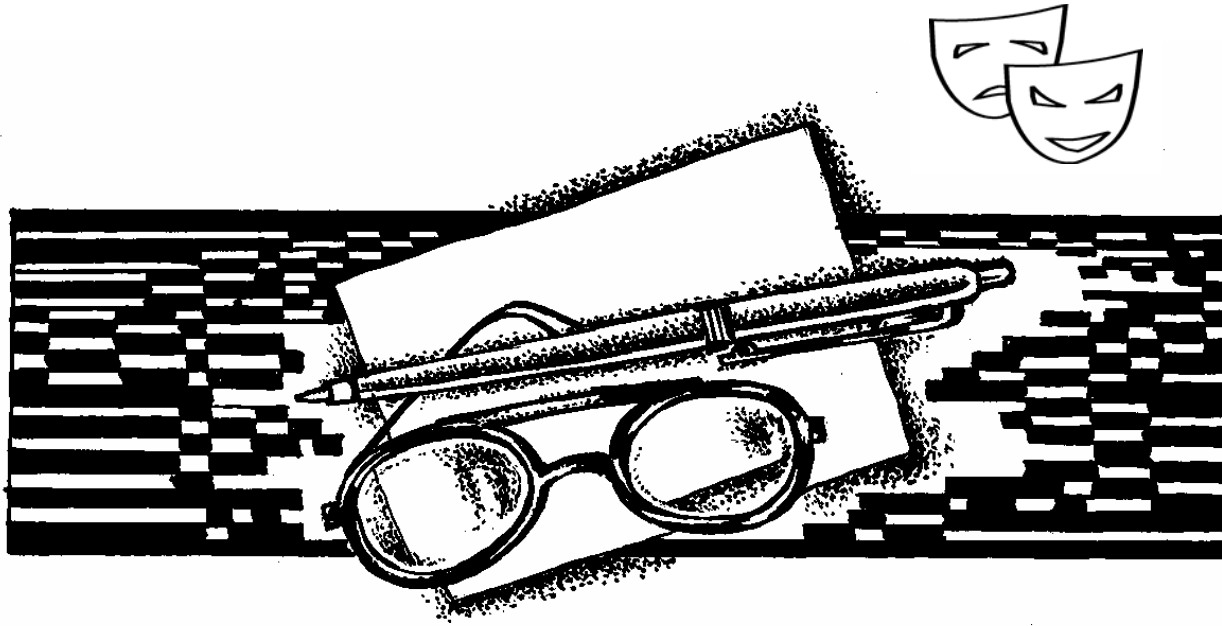
Elçin.

E46 «Seçilmiş əsərləri» (10 cildə), 3-ci cild. Bakı,
«ÇINAR-ÇAP» nəşriyyatı, 2005, – 590 səh.

E $\frac{4702060200}{122}$

© «ÇINAR-ÇAP», 2005

KIÇIK PYESLƏR

Cəfər Cabbarlının xatirəsinə

Z a m a n – 1914-cü il avqustun 2-si, axşam.
M ə k a n – Bakı şəhəri.

Addım səsləri eşidilir.

S ə k i n ə x a n ı m. Kimdir gələn, Məleykə?
M ə l e y k ə x a n ı m. Doktor Mahmud bəydir, ana.
S ə k i n ə x a n ı m. Allaha şükür... Tez gəlsin içəri.

Addım səsləri yaxınlaşaraq kəsilir.

D o k t o r M a h m u d b ə y. Salaməleyküm, xanımlar.
S ə k i n ə x a n ı m. Salaməleyküm, həkim! Buyurun, buyurun, əyləşin. Kürsünü yaxın çək, qızım.

D o k t o r M a h m u d b ə y. Zəhmət çəkməyin.

S ə k i n ə x a n ı m. Həmişə köməyimizə yetmisiz, həkim. Aslan bəyi uşaqlıqda ölümdən siz qurtardınız. Allah sizin canınızı həmişə sağ eləsin, Mahmud bəy. Kişi əldən gedir, həkim, gərək yenə də əlinizdən gələnə əsirgəməyəsiz. (*Özünü saxlaya bilməyib hıçqırır...*)

D o k t o r M a h m u d b ə y. Nə olub, xanım?

S ə k i n ə x a n ı m. Kişinin vəziyyəti çox ağırdır, həkim. Dünən günortadan özünü pis hiss edirdi. Axşamdan bərk qızdırdı. Səhərə kimi gözümüzü yummamışıq, həkim. Səhər tezdən mən düşdüm aşağı ki, mətbəxə baş çəkim, qayıdanda gördüm Kəbleyi yerində yoxdur. Məleykə ilə bütün otaqları bir-birinə vurduq, tapa bilmədik. Nökər-qulluqçudan da gördüm deyən olmadı. Təzədən bu otağa qayıdanda gördük ki, uzanıb yerində. Deyəsən, zirzəmiyə düşübmiş...

D o k t o r M a h m u d b ə y. Zirzəmiyə? Niyə?

S ə k i n ə x a n ı m. Heç baş açə bilmirik, həkim. Heç başə düşə bilmirik ki, səhər sübhədən o cür xəstə-xəstə soyuq zirzəmiyə niyə düşmüşdü. Özü də dal qapıdan... İndi, həkim, səhərdən bəri heç bir söz demir... Heç bir sözə cavab vermir...

D o k t o r M a h m u d b ə y. Zirzəmidən qayıdandan sonra?

S ə k i n ə x a n ı m. Bəli, həkim...

D o k t o r M a h m u d b ə y. Gecə necə, danışdı mı?

S ə k i n ə x a n ı m. Danışdı, həkim... Qorxu düşmüşdü canına... Deyirdi axırım çatıb... İndi elə-eləcə baxır adama, vəssalam. (*Ağlamsınır.*) Özü də... bizi yaxına buraxmır, həkim... Heç qoymur ki, əlimiz onun yorğanına toxunsun...

D o k t o r M a h m u d b ə y. Necə yəni yaxın qoymur, xanım?

Məleykə xanım bərkdən hönkürüb ağlayır.

S ə k i n ə x a n ı m (*ağlamsına-ağlamsına*). Sakit ol, qızım, sakit ol... Yazıq qız səhərdən əzab-əziyyət çəkir... Kəbleyiə yaxın durmaq mümkün deyil, həkim... O saat qışqırır, vurnuxur yerində... Bilmirəm nə edək, həkim. Ömründə belə işə düşməmişdik, həkim. (*Ağlayır.*)

D o k t o r M a h m u d b ə y. Həyəcanlanmayın, xanımlar. İzn verin bir xəstəyə baş çəkək.

S ə k i n ə x a n ı m. Buyurun, buyurun bura, həkim, bu otaqda yatır.

M ə l e y k ə x a n ı m. Biz də gələkmi, doktor?

D o k t o r M a h m u d b ə y. Nə olar, gəlin.

S ə k i n ə x a n ı m. Buyurun içəri, həkim...

Addım səsləri.

D o k t o r M a h m u d b ə y. Salaməleyküm, Kərbəlayi Muxtar, axşamınız xeyir.

Pauza.

M ə l e y k ə x a n ı m. Ata, doktor Mahmud bəy gəlib.

Pauza.

D o k t o r M a h m u d b ə y. Kərbəlayi Muxtar, nə olub sizə?.. Heç nədən çəkinməyin. Bu saat müayinə edirik sizi, hər şey düşər qaydasına.

S ə k i n ə x a n ı m. Allah sizdən razı olsun, həkim.

K ə r b ə l a y i M u x t a r (*bərkdən*). Yox!..

D o k t o r M a h m u d b ə y. Kərbəlayi Muxtar...

K ə r b ə l a y i M u x t a r (*bərkdən qışqırır*). Yo-ox!..

M ə l e y k ə x a n ı m (*həyəcanla*). Ata!..

K ə r b ə l a y i M u x t a r. Yo-ox!..

D o k t o r M a h m u d b ə y. Kərbəlayi Muxtar, siz uşaq deyilsiniz ki, həkimdən qorxursunuz! İkicə dəqiqə müayinə edəcəyəm sizi, vəssalam. Yorğanı aşağı çəkin.

K ə r b ə l a y i M u x t a r. Yo-x-ox!..

S ə k i n ə x a n ı m. Kəbleyi...

K ə r b ə l a y i M u x t a r. Yo-ox!.. Yo-ox!..

D o k t o r M a h m u d b ə y. İkicə dəqiqə çəkəcək...

K ə r b ə l a y i M u x t a r (*daha da bərkdən qışqırır*). Va-a-ay!..

M ə l e y k ə x a n ı m. Ata!..

S ə k i n ə x a n ı m. Kəbleyi!..

K ə r b ə l a y i M u x t a r. Va-ay! Va-ay!..

D o k t o r M a h m u d b ə y. Yox, belə mümkün deyil.

M ə l e y k ə x a n ı m. Bəs, necə olsun, doktor?

S ə k i n ə x a n ı m. Kişi əldən gedir, həkim...

D o k t o r M a h m u d b ə y. Bu cür müayinə etmək mümkün deyil, xanım. Xəstə çox həyəcanlıdır, həddən ziyadə.

Səkinə xanımla Məleykə xanım
hıçqıra-hıçqıra ağlayırlar.

S ə k i n ə x a n ı m. Keçək o biri otağa?

D o k t o r M a h m u d b ə y. Buyurun...

Addım səsləri.

S ə k i n ə x a n ı m. Necə olacaq, həkim?

D o k t o r M a h m u d b ə y. Xəstənin əsəbləri çox pozulub, xanım.

S ə k i n ə x a n ı m. Özü də qızıdırma içindədir, sifəti dəyişib tamam... Gözləri də birtəhər olub, həkim, gördünüz gözlərini?..

D o k t o r M a h m u d b ə y. Elədir, görkəmi çox pisdır. Ancaq müayinə etdikdən sonra bir kömək göstərmək mümkündür.

Mələykə xanım. Sənəsinə fikir verdinizmi, doktor, gördünüzü necə şişib?..
Doktor Mahmud bəy. Nəsə bir anormallıq var, düzdür. *(Fikirli)* Doğrudur...

Addım səsləri.

Səkinə xanım. Gələnlər kimdir, Mələykə?
Mələykə xanım. Hacı Kazımağagildir, ana.
Səkinə xanım. Yenə qoçusuyla?
Mələykə xanım. Qoçusuyla, bir də Çəpiş bəylə...

Addım səsləri tələsik yaxınlaşaraq kəsilir.

Hacı Kazımağa *(hövsələsiz)*. Salaməleyküm, bacılar! Bu nə xəbərdir şəhərə yayılıb?!
Kəbleyi nə olub?

Səkinə xanım. Kəbleyi bərk xəstədir, Hacı...

Hacı Kazımağa. Ba-a!.. Xəstə onun düşmənləri olsun! İşə bax ha?.. Nədir xəstəliyi,
bacım? Mahmud bəy, salaməleyküm, nə olub Kəblə Muxtara?

Doktor Mahmud bəy. Məlum deyil.

Hacı Kazımağa. Necə məlum deyil? Nöşün?

Səkinə xanım *(ağlamsına-ağlamsına)*. Kəbleyi qoymur ey, həkim baxsın. Heç kimi
buraxmır ki, çarpayısına yaxınlaşsın.

Hacı Kazımağa. Ba-a!.. İşə bax ha-a!.. Yəni ağırdır, bacım?

Səkinə xanım *(ağlayır)*. Ağırdır, Hacı...

Hacı Kazımağa. Bay səni!..

Çəpiş bəy. Dağ da yerindən qoparmış!.. Ey gidi dünya!..

Hacı Kazımağa. Puf!.. Alə, Çəpiş bəy, keç o tərəfdə dur demirəm sənə səhərdən? Araq
iyi öldürdü məni...

Qoçu Həsənqulu. Tez elə, alə, çekil yanından qədəşin!

Çəpiş bəy. Çəkildim.

Hacı Kazımağa. Zalım balası, yayın istisində bir belə də araq dümləmək olar?.. Bacım,
yəni heç kimi yavuş buraxmır?

Səkinə xanım. Heç kimi...

Hacı Kazımağa. Yəni bu həkim Mahmud bəyi də? Alə, bu ki, Allahın ən sakit
bəndəsidilə..

Səkinə xanım *(ağlayır)*. Heç kimi, Hacı, bizi də...

Hacı Kazımağa. Ba-a!..

Doktor Mahmud bəy. Həyəcanlanmayın, xanım.

Hacı Kazımağa *(yavaşdan)*. Mahmud bəy, yəni Kəbleyinin işi xarabdı?

Doktor Mahmud bəy. Görkəmi yaxşı deyil.

Hacı Kazımağa *(daha da yavaşdan)*. Yəni deyirsən lap o dünyalıqdı?

Doktor Mahmud bəy. Sizin gözünüz gülmür, elə bil, sevinirsiniz?

Hacı Kazımağa *(acıqlı)*. Bu nə sözdü, Mahmud bəy? Mənnən zarafət olmaz ha!.. Kəblə
Muxtarla mən qırx ilin dostuyuş, tonnan duz-çörək kəsmişik, kampanion olmuşuq!.. *(Bərkdən)*
Bacım, bəlkə Həsənquluya deyim, Kəbleyinin əl-qolunu tutsun, həkim ona baxsın?

Mələykə xanım. Yox, yox!..

Doktor Mahmud bəy. Belə yaramaz, Hacı!

Qoçu Həsənqulu. Nöş yaramaz, alə? Alə, qədəşə yaramaz deyirsən?!

Hacı Kazımağa. Kəs səsini!

Qoçu Həsənqulu. Baş üstə, qədəş!

S ə k i n ə x a n ı m. Bircə qurbanı olduğum Aslan bəy gəlib çıxsaydı!..
H a c ı K a z ı m a ğ a. Aslan bəy? Bəyəm Aslan bəy gəlir, bacım?
S ə k i n ə x a n ı m. Bir həftə bundan əqdəm Fitolbörkdən qatara minib çıxıb. Bu gün-sabah burda olsun gərək.

H a c ı K a z ı m a ğ a (*yavaşıdan*). Paho!.. (*Bərkdən*) Nə tez təhsili sona yetdi?.. Mərhəbə!..
Bacım, bəlkə mən Kəbleyi təsir edə bildim?

Kiçik pauza.

S ə k i n ə x a n ı m. Gedək, həkim?
D o k t o r M a h m u d b ə y. Nə olar, gedək.
S ə k i n ə x a n ı m (*Hacı Kazımağa*). Buyurun içəri.

Addım səsləri.

H a c ı K a z ı m a ğ a. Kəbleyi, olmasın azar?

Pauza.

Kəbleyi, mənəm, Hacı Kazımağadı...
M ə l e y k ə x a n ı m. Ata, Hacı Kazımağa gəlib.

Pauza.

H a c ı K a z ı m a ğ a. Kəbleyi, and olsun Allaha, eşidəndə ki, düşmüşən yorğan-döşəyə, kontorda yer titrədi ayağımın altında!..

Q o ç u H ə s ə n q u l u (*yavaşıdan*). Canuva can, qədəş!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Kəbleyi, ay Kəbleyi!..

Pauza.

Alə, səndə nə var ki, düşmüşən yorğan-döşəyə?.. Əyib döyül?.. Dayan, mən özüm səni bir balaca dikəldim, Mahmud bəy baxsın sənə. Bax, belə, bax...

K ə r b ə l a y ı M u x t a r (*bərkdən tüpürür*). Tfu!

H a c ı K a z ı m a ğ a (*özündən çıxmış halda*). Alə, mənim üzümə tüpürürsən?

M ə l e y k ə x a n ı m. Ata!..

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Alə, qədəşin üzünə tüpürürsən?!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Mənim a-a!..

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Sən öləsən, qan tökəcəyəm!..

H a c ı K a z ı m a ğ a. Alə, dünənəcən baqqal idün, uçaştokun fantan vurdu, qudurdu? Üzümə tüpürürsən, hə?!

D o k t o r M a h m u d b ə y. Sakit olun, ağalar!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Qurban olasan burdakı arvad-uşağa!.. Yoxsa...

S ə k i n ə x a n ı m. Hacı...

H a c ı K a z ı m a ğ a. Yaxşı, bacım, onda mən keçdim o biri otağa. Alə, Həsənqulu!

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Bəli, qədəş!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Gəl dalımca.

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Baş üstə, qədəş!

Addım səsləri. Çəpiş bəy gülür.

Doktor Mahmud bəy. Nəyə gülürsünüz, Çərkəz bəy?
Çəpiş bəy. Əvvəla, Çərkəz bəy yox, Çəpiş bəy, doktor. Çərkəz bəy atası ölənə qədər idi. İkincisi də, dünyanın işlərinə gülürəm, doktor Mahmud bəy. Dünyanın işlərinə də iki cür gülmək mümkündür. Birincisi mənim kimi gülmək, ikincisi də «Molla Nəsrəddin»in naşiri və sizin əziz dostunuz Mirzə Cəlil kimi gülmək.

Doktor Mahmud bəy. Hər halda yaxşı deyil. Ağır xəstə var.
Çəpiş bəy. Mənə yox də, doktor... Ağır xəstə o deyil, ağır xəstə bu dövrandır...
Səkinə xanım. Çərkəz bəy, biz nə hayda, siz nə hayda...
Çəpiş bəy. Bağışlayın, xanım. Üzr istəyirəm iki min dəfə.
Mələykə xanım. Ata, izn ver, heç olmasa, başının altını düzəldim. Boynun yastıqdan düşüb...

Kərbəlayi Muxtar. Yox!..
Doktor Mahmud bəy. Zənənləri incitmək yaramaz, Kərbəlayi Muxtar...
Kərbəlayi Muxtar. Yox!..
Səkinə xanım. Ay kişi, belə münasibət olmaz axı... Niyə qoymursan sənə yaxın duraq? Nə olub axı?..

Kərbəlayi Muxtar. Yox!.. Yox!.. (Qışqırır.) Va-ay!..
Hacı Kazımağa (o biri otaqda). Gör nə böyürür! Öküz oğlu öküz! Elə bil üç yaşında dananın xayası qalıb qapı arasında!
Qoçu Həsənqulu. Qan tökəcəyəm, qədəş!
Hacı Kazımağa. Kəs səsini, səfeh oğlu səfeh!
Qoçu Həsənqulu. Qədəş...
Hacı Kazımağa. Kəs!
Qoçu Həsənqulu. Baş üstə, qədəş...
Səkinə xanım. Ay Allah, bu nə pis gündü belə biz düşmüşük!.. Bu nə dərdi belə!..
Mələykə xanım. Ay ata!..
Doktor Mahmud bəy. Sakit olun, xanımlar, sakit olun. Gəlin bu biri otağa, gəlin.

Addım səsləri.

Hacı Kazımağa. Noldu, Mahmud bəy, bu nə qışqırıqdı belə?
Doktor Mahmud bəy. Kərbəlayi Muxtar heç kimi özünə yaxın buraxmır.
Hacı Kazımağa. Bay səni!

Addım səsləri.

Səkinə xanım. Kimdi gələn?
Mələykə xanım. Karapetovdur, ana.
Hacı Kazımağa. Nə, Karapetov? Ay səni, tülkü oğlu tülkü!.. Alə, Həsənqulu!
Qoçu Həsənqulu. Bəli, qədəş!
Hacı Kazımağa. Gəl dur yanımda.
Qoçu Həsənqulu. Baş üstə, qədəş!

Addım səsləri yaxınlaşaraq kəsilir.

Karapetov. Axşamınız xeyir, xanımlar! Salaməleyküm, ağalar!
Hacı Kazımağa (heç kimə macal vermir). Alə, Karapetov, səndən nə əcəb? Balam, bu Kəbleyin daldasında yüz cür fırlıdaq, fitnə-fəsad düzəldən sən deyildün? İndi nə olub, ürəyün yanır?

K a r a p e t o v. Xacı, yaxşı deyil, ayıpdı, biz din ayrı qardaşlıq Kəbla Muxtarla!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Ay sən öləsən, Vartan! Burnuva başsız mədən iyi, paroxod iyi gəlib, indi qardaş olmusan?! Kəbleyinin milyonları çəkib gətirib səni? Belə sənəin kəlləpəçə başun haqqı!..

Karapetov. Xacı...

H a c ı K a z ı m a ğ a (*aman vermir*). Alə, Vartan, adamı yoxdu bəyəm Kəbleyinin? Ürəyindən keçir ki, uçastokundan-zadından qoparasan? İstəyirsən yenə camaatı tovlayıb milyonları cibəstanuva yığasan? Ay sən öləsən!

K a r a p e t o v. Ara, mən sən deyiləm ki, bu yazıq Çəpiş bəyin atasının var-yoxuna sahib oldun, özün də elədin kloun... İndi də gəlib buranı kəsdirmisən ki, müftə para keçsin əlinə.

H a c ı K a z ı m a ğ a. Alə, ay hanbal Vartapetin oğlu, sən mənim üzümə qabarırsan?! İtil burdan! Tez!

K a r a p e t o v. Xacı, mən sənəin evinə gəlməmişəm. Xanım, əriniz Kabla Muxtarın – Allax onun ömrün uzun eləsin – advokatlariyla bir-iki danışığım var sabax. Amma əvvəl sizlə bir-iki sözüüm var.

H a c ı K a z ı m a ğ a. Nə? Mən ölmüşəm bəyəm, Vartan?! Alə, Həsənqulu, bunun mitilini at bayıra!

K a r a p e t o v. Xacı, ayıpdı...

D o k t o r M a h m u d b ə y. Axı, belə yaramaz, Hacı Kazımağa!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Alə, Həsənqulu, eşitmirsən?! Bas bunu bayıra!

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Alə, dığa, bas bayıra! Tez elə, tez!..

K a r a p e t o v. Xanım, bura kimin evidi? Mən kimin evinə gəlmişəm?

S ə k i n ə x a n ı m. Ay kişilər...

H a c ı K a z ı m a ğ a (*aman vermir*). Həsənqulu!

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Alə, dığa, tez elə, çaxaram başuva patronları! Bas bayıra!

K a r a p e t o v. Yaxşı! Yaxşı, Xacı! Bizimki qalsın soraya! Bunun altın çox çəkərsən! Yaxşı, qoçu Xasanqulu! Sabah Ohanı göndərrəm, doğrar səni, onda bilərsən qoçu Ohan kimdi!.. Yaxşı, getdim mən...

H a c ı K a z ı m a ğ a. Bir dənə qara daş da dalunca!

Addım səsləri uzaqlaşır.

S ə k i n ə x a n ı m. Ay kişilər, burada dağ boyda kişi əldən gedir, siz nə haydasız?

H a c ı K a z ı m a ğ a. Kafirdir, bacım, müsəlmançılıqda yaraşmaz bizə ki, bu günümüzdə kafir üzü görək, kafir sözü eşidək...

Kiçik pauza.

Nolub sənə, udmusan saruvu?

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Qədəş...

H a c ı K a z ı m a ğ a. Nə qədəş?

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Qoçu Ohan...

H a c ı K a z ı m a ğ a. Alə, mən ölmüşəm ki, sən Ohandan qorxursan? Ala, tut bu əlli manatı, tut!

Pulun xışiltısı eşidilir.

Qoçu Gülbalaya da de gəlsin sabah, adamlarını da gətirsin.

Q o ç u H ə s ə n q u l u (*sevincək*). Baş üstə, qədəş! Allah vurmuşdu Ohanı! Qoçu Ohan... Mən ölüm, bir qoçuya bax! Alə, o, mənim qabağında qoçuluq eliyə bilər?! Qarnın tüstülədcəyəm sabah onun, qoy bir keçsin əlimə!

S ə k i n ə x a n ı m. Mahmud bəy, bir çarə qılın bizə! Nə edək Mahmud bəy?..
D o k t o r M a h m u d b ə y. Xanım, gərək xəstəyə baxasan ki, biləsən nə lazımdır...
M ə l e y k ə x a n ı m. Bəs, necə olsun, doktor?
D o k t o r M a h m u d b ə y. Atanıza nevropatoloq köməyi gərəkdir, xanım. Doktor
Ditrixsonu dəvət edin, bəlkə kömək edə bildi. Bəlkə atanızı razı sala bildi ki, müayinə edək.
H a c ı K a z ı m a ğ a. Sən Allah, Mahmud bəy, bu kafirləri soxma ortaya!..
S ə k i n ə x a n ı m (*sıxıla-sıxıla*). Bəlkə... bəlkə qubernatorun arvadı Kəbleyiyə təsir etdi?
Kəbleyi onun sözünü yerə salmaz... Xətrini çox istəyir...
H a c ı K a z ı m a ğ a. Hə, bax, bu başqa məsələ!.. (*Yavaşdan*) Kəbleyi onun xətrini lap canı-
dildən istəyir... Ağzı nədi istəməsin?..
Q o ç u H ə s ə n q u l u. Canuva can, qədəş!
S ə k i n ə x a n ı m. Necə bilirsiniz, həkim?
D o k t o r M a h m u d b ə y. Məncə, ancaq doktor Ditrixsonu dəvət etsəniz xeyirli olar.
H a c ı K a z ı m a ğ a. Yox, yox!.. Dedik ki, bu kafirləri ortaya soxma də, Mahmud bəy...
Qubernatorun arvadı yaxşıdır, bacım.
Ç ə p i ş b ə y. Hacı, qubernatorun arvadı bəyəm kafir deyil?
H a c ı K a z ı m a ğ a (*acıqlı*). Alə, çəpiş oğlu çəpiş, sənə deməmişəm hədyan-hədyan
danışma?! Həsənqulu!
Q o ç u H ə s ə n q u l u. Bəli, qədəş!
H a c ı K a z ı m a ğ a. Tez elə, at bunun mitilini bayıra!..
S ə k i n ə x a n ı m. Hacı...
Q o ç u H ə s ə n q u l u. Alə, tez elə, çəpiş, çək qəmişini bayıra!
Ç ə p i ş b ə y. Hacı, mən elə demək istəmərdim...
H a c ı K a z ı m a ğ a. Yaxşı, yaxşı... Puf!.. Yaxın durma mənə. Yeri get. Ehsan verəndə
gələrsən.
S ə k i n ə x a n ı m. Bu nə sözdür, Hacı?
Q o ç u H ə s ə n q u l u. Tez elə, alə! Tökəram yerə bağırısaqlaruvu.
Ç ə p i ş b ə y. Tökərsən, inanıram. Mən inanıram, atam, inanıram. Mənim qoçu Ohanım yoxdu
axı...
Q o ç u H ə s ə n q u l u. Alə, mən qoçu Həsənquluya üçlük atırsan?!
Ç ə p i ş b ə y (*tələsik*). Getdim, getdim... Onsuz da, gərək özümü bir balaca düzəldim... Adam
gərək samovarin üstündəki çaynik kimi olsun, yəni dəmdə olsun.

Addım səsləri uzaqlaşır.

S ə k i n ə x a n ı m. Yaxşı deyil axı, Hacı, heç yaxşı deyil... Bu nə sözlərdir? Ehsan-zad nədir?
H a c ı K a z ı m a ğ a. Piyaniskədir, bacım. Müsəlmançılıqda yaraşmaz bizə belə ağır
günümüzdə piyaniskəylə oturub-duraq.
M ə l e y k ə x a n ı m. Onu siz gətirmişdiniz bura.
H a c ı K a z ı m a ğ a. Tula kimi düşür adamın dalına də, bacım.
M ə l e y k ə x a n ı m. Mən sizin bacınız deyiləm.
H a c ı K a z ı m a ğ a. Ba-a!.. Adam Hacı Kazımağa əmisinə söz qaytarmaz. Müsəlmançılıqda
yaraşmaz bizə, bacım.
M ə l e y k ə x a n ı m. Dedim ki, mən sizin bacınız deyiləm!..
H a c ı K a z ı m a ğ a (*mülayim*). Mən düz demirəm, doxtur?.. Bu Çəpiş bəy sülənir adamın
dalyca ki, kim bunun boğazına bir az araq tökəcək. Bu da bizim intiligentimiz! Firəngistanda
universitet qurtarıb gəlib. (*Yavaş-yavaş qızıdır.*) Boyuvu yerə soxum elə sənini! Ala e-e!..
D o k t o r M a h m u d b ə y. Burada xanımlar var, Hacı! Belə tərdə danışmaq yaramaz!
H a c ı K a z ı m a ğ a (*hövsələsiz*). Sən də yaman qozqırdırsan a, Mahmud bəy!..

Doktor Mahmud bəy (*acıqlı*). Hacı!
Səkinə xanım. Xahiş edirəm sizdən, ağalar, bizə kömək edin, dərdimizə bir çarə qılın...
Hacı Kazımağa. Yaxşısı budu, bacım, qubernatorun arvadın gətirək, bir əncam çəksin bu işə. (*Yavaşdan*) Ay əncam çəkdi ha!.. Nina Mixaylovna deyil, kölgəsidə...
Qoçu Həsənqulu. Canuva can, qədəş!
Səkinə xanım. Bəs, kim getsin gətirsin qubernatorun arvadını?
Hacı Kazımağa. Həsənqulu!
Qoçu Həsənqulu. Bəli, qədəş!
Hacı Kazımağa. Get qubernatorun arvadını gətir bura...
Qoçu Həsənqulu. Gələr bəyəm, qədəş?
Məleykə xanım. Alın mənim bu üzüyümü, verin ona.
Hacı Kazımağa. Hə, indi lap avtomobilə minib gələr... (*Yavaşdan*) Bu köpək qızı qubernatorşa kasıb saldı Kəblə Muxtargili... Elə hamını, bircə məndən başqa... Mənim özümdən, öz cibimdən hələ bir köpük qoparda bilməyib...
Qoçu Həsənqulu. Canuva can, qədəş!
Hacı Kazımağa (*bərkdən*). Get, Həsənqulu, tez elə!
Qoçu Həsənqulu. Baş üstə, qədəş!

Uzaqlaşan addım səsləri.

Doktor Mahmud bəy. Xanımlar, doktor Ditrixon yaxşı mütəxəssislərdən biridir. Əsəb xəstəliklərində onun böyük səriştəsi var. Nə üçün onu dəvət etməirsiniz?

Hacı Kazımağa (*tələsik*). Ay doxtur, burax dedim bu kafirləri!.. Ditrixonundur-zatdur, bunlar hamısı Karapetovun agentləridir. Kişinin başına, əstəğfürullah, iş-zad açarlar!.. Bədbəxt olarıq...

Doktor Mahmud bəy. Hacı Kərbəlayi Muxtarın həyatı bu qədər qiymətli sizinçün?.. Nə isə əksinə oxşayır...

Hacı Kazımağa (*özündən çıxır*). Bura bax, doxtur, mən sənə kimi lütkom bəyləri çox görmüşəm a-a! Oğlanlaruvun biri burda ortada gəzən vankələrə qoşulub təxribət salır mədənlərdə, o birisi də Fıtilbörkdə oxumaq əvəzinə dustaq yatır orda, imperator həzrətlərinin əleyhdarıdır, indi sən burada mənə badalaq gəlirsən? And olsun Allaha, baxmaram doxturluğuva, baxmaram Berlində həkimlik oxumağıva, bu saat bir mərəkə salaram burda ki, aləm tamaşasına yığılar!..

Doktor Mahmud bəy (*həmişəki sakitliyi ilə*). Mən bir stəkan su deyiləm ki, sizinçün, çəkəsiniz başınıza!

Hacı Kazımağa (*get-gedə daha da qızıdır*). Alə, mən kafeşantanda firəng şampanı içmirəm ki, bığım bulaşar, sən indi sudan dəm vurursan?..

Səkinə xanım. Bəsdirin, Hacı!

Məleykə xanım. Siz... Siz özünüzü bizim evdə çox... çox pis aparırsınız, Hacı!..

Hacı Kazımağa (*yumşaq*). Bu nə sözdür, bacım? Mən bu evin ağsaqqalıyam. Bu ağır günümüzdə mən bu evin böyüyüyəm. Kəbleyiylə tonnan duz-çörək kəsmişik!..

Məleykə xanım. Bu evin Aslan bəyi var.

Hacı Kazımağa. Nolar, bacım, nə qədər ki, o yoxdur burda, mən də sənə əmin.

Kiçik pauza.

Eşitdiyimə görə, Kəbleyi heç bir vəsiyyət-zad yazmayıb. İzn versəniz, yəni məni vəkil etsəniz, bu işlə canı-dildən məşğul olaram. Bu saat aləm qarışıb bir-birinə. Sizin var-dövlətinizə göz dikən çoxdur... Camaat indi canavardır, bacım, kimin ki, ayağı bir balaca büdrədi, kəsirlər başının üstünü. Gördünüz Karapetovu necə gəlmişdi quzğun kimi?..

S ə k i n ə x a n ı m. Bu işlə, ancaq Aslan bəy özü məşğul ola bilər.

H a c ı K a z ı m a ğ a (*yavaşdan*). Bu qurumsaq balasının Fitolbörkdən qayıtması heç yerinə düşmədi a, heç!.. (*Bərkdən*) Mən Aslan bəy gələne qədər işləri sahmana salaram, bacım. Kəbleyinin kontoru başsız qalıb.

M ə l e y k ə x a n ı m. Atam sağ ola-ola bu nə sözlərdir, Hacı?

H a c ı K a z ı m a ğ a. Ehtiyat igidin yaraşığdır, bacım!

Addım səsləri.

S ə k i n ə x a n ı m. Gələnlər kimdir, Məleykə?

M ə l e y k ə x a n ı m. Qubernatorun arvadı ilə qoçu gəlir, ana.

Addım səsləri yaxınlaşaraq kəsilir.

N i n a M i x a y l o v n a. Dobriy veçer, qospoda! Bu nədir? Deyir Muxtar xəstədir? Ay-ay-ay!.. Ya eqo oçen lyublyu!..

H a c ı K a z ı m a ğ a (*yavaşdan*). Yenə lublu...

N i n a M i x a y l o v n a. Qadji, sizin adyutant bunu mənə deyən kimi, avtomobilə minib gəldim!..

H a c ı K a z ı m a ğ a (*yavaşdan*). O boyda üzüyü barmağuva taxanda lap balonla da uçub gələrsən...

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Canuva can, qədəş!

N i n a M i x a y l o v n a. Ay-ay-ay!.. Nə olub Muxtara?

H a c ı K a z ı m a ğ a. Halı yaman fənadır, vaşə prevaxodstva, heç kimi özünə yavuq buraxmır. Doxtur səhərdən qalıb məttəl. Kəbleyinin kravatına yavuq düşmək mümkün deyil, qışqırır.

N i n a M i x a y l o v n a. Bilirəm, bilirəm. Sizin adyutant mənə dedi. Eybi yox, bu saat düzələr işlər. Ardımca, qospoda! Hardadır Muxtar?

S ə k i n ə x a n ı m. Bu otağa buyurun, xanım.

N i n a M i x a y l o v n a. Za mnoy, qospoda!

Addım səsləri.

Bu nədir, Muxtar? Bu istidə yorğan nədir? Net-net, tak nelzya! Mən özüm bunu bu saat götürəcəyəm. Mən özüm. Doktor, gəlin. Muxtar, bir mənə bax, mənə bax!

K ə r b ə l a y i M u x t a r (*bərkdən tüpürür*). Tfu!..

N i n a M i x a y l o v n a. Oy!

M ə l e y k ə x a n ı m. Ata!

N i n a M i x a y l o v n a (*bərkdən qışqıra-qışqıra*). Kakaya nevospitannost! Kakoy pozor!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Gəlin, gəlin bu biri otağa.

Addım səsləri.

N i n a M i x a y l o v n a. Neslıxannaya dikost! Qadji, siz gördünüz.

H a c ı K a z ı m a ğ a (*yavaşdan*). O, elə əvvəldən belə idi, vaşə prevaxodstva. Baqqal Muxtar deyərdilər... Özü də it xəsisidi!

N i n a M i x a y l o v n a. Düzdür! Çox xəsis adamdır. Takoy skupoy, prosto ujas!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Elədir ki, var, vaşə prevaxodstvo...

N i n a M i x a y l o v n a (*yumşalmış*). Bəs, siz niyə görünmürsünüz, Qadji? Indicə Aleksandr Aleksandroviç işdən qayıtmışdı. Oturub bir yerdə çay içirdik. Mən hazırlaşırıdım ki, Aleksandr Aleksandroviçdən soruşum ki, sizin başınıza nə iş gəlib ki, görünmürsünüz?

H a c ı K a z ı m a ğ a (*tələsir*). Yox, yox, vəşə prevaxodstva, kişini narahat etməyin! Narahat etməyin kişini... Sabah gələcəyəm sizə!..

Q o ç u H ə s ə n q u l u (*lap yavaşdan*). Sən öləsən, Hacı düşdü xərcə! Əcəb oldu! Xəsis oğlu xəsis!..

H a c ı K a z ı m a ğ a. Ba, vəşə prevaxodstva, nə gözəl sırğanız var belə?! Əladır! Ancaq düzdür...

N i n a M i x a y l o v n a. Düzdür nə, Qadji?

H a c ı K a z ı m a ğ a. Vəşə prevaxodstva, dünən yox, srağagün Məşədi Cabbar bir sırğa götürdü zərgər Ələsrəfin dükanından, brilyantı üç dəfə bundan böyük!

N i n a M i x a y l o v n a. Ne mojet bıt!

H a c ı K a z ı m a ğ a. And olsun Allaha, vəşə prevaxodstva!

N i n a M i x a y l o v n a. Interesno, oçen interesno!..

H a c ı K a z ı m a ğ a. Vəşə prevaxodstva, Məşədi Cabbara sizin interesi çatdıraram mütləq! Elə sabah onu da götürüb gələrəm sizə.

Q o ç u H ə s ə n q u l u (*lap yavaşdan*). Gör nə çıxdı altından?..

N i n a M i x a y l o v n a. Gözləyəcəyəm!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Baş üstə, xanım, arxayın olun! (*Yavaşdan*) Ölmüşdü Hacı ki, öz cibiylə gəlsin səni görməyə. Məşədi Cabbarın sırğası getdi işinin dalınca!..

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Canuva can, qədəş!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Nə?

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Deyirəm canuva can, qədəş! Bir dənəsən! Allah sənün kölgəvi başımızın üstündən əskik eləməsin!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Elə sən də bir dənəsən! Ağciyər oğlu ağciyər. O əlli manatın iyirmi beşini qaytar özümə. İyirmi beş manat bəs eylər qoçu Gülbəlaya!

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Qədəş...

H a c ı K a z ı m a ğ a (*acıqlı*). Tez elə, alə!

Q o ç u H ə s ə n q u l u (*tələsik*). Baş üstə, qədəş! Alaginə.

Addım səsləri.

H a c ı K a z ı m a ğ a. Bu kimdi belə?

Addım səsləri yaxınlaşır.

Ç ə p i ş b ə y (*sevinclə qışqıra-qışqıra*). Xanımlar, muştuluğumu verin, xanımlar! Yaxşıca bir xələtim sizdə, xanımlar!

S ə k i n ə x a n ı m (*səbrsiz*). Nə olub? Nə xəbərdir, Çərkəz bəy?

Ç ə p i ş b ə y. Aslan bəy gəlib, xanım! Aslan bəy! Muştuluğum sizdə!

S ə k i n ə x a n ı m. Aslan bəy?! Dar gündə köməyim, oğul!..

M ə l e y k ə x a n ı m. Necə xələt desəniz, məndə, Çərkəz bəy!

Ç ə p i ş b ə y. Səndə də muştuluğum var, Hacı!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Püf!.. Adə, məndən uzaq dur!.. (*Yavaşdan*) Xoş xəbər gətirmisən mənə? (*Yamsılayır.*) Muştuluq... Ay sən öləsən!

Addım səsləri.

S ə k i n ə x a n ı m. Aslan bəy! Ömrüm, günüm mənim!.. (*Ağlayır.*)

M ə l e y k ə x a n ı m. Aslan!..
A s l a n b ə y. Ana!.. Məleykə!..

Kiçik pauza.

Salam, ağalar!

N i n a M i x a y l o v n a (*yavaşdan*). Mujçına – krasaves, v otliçii ot otsa – nepovorotlivoqo bıka!

H a c ı K a z ı m a ğ a (*yavaşdan*). Gör nə marıtlayıb gədənin üzünə? Lubludu e, lublu!..

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Canuva can, qədəş!

A s l a n b ə y. Bu nə xəbərdir belə? Aşağıda bütün nökərlər, qulluqçular deyir ki, atam bərk xəstələnib?

S ə k i n ə x a n ı m (*ağlayır*). Elədir, oğul, elədir.

A s l a n b ə y. Nə olub ona, doktor Mahmud bəy? Qorxulu bir şey varmı?

D o k t o r M a h m u d b ə y. Atanız gözümə yaxşı dəymir. Qızdırması, görünür, həddən artıqdır. Sifətinin, gözlərinin rəngi xoşuma gəlmir. Ola bilsin ki, möhkəm sətəlcəmdir.

A s l a n b ə y. Nə üçün «ola bilsin ki»? Niyə konsilium çağrılmayıb? Nə üçün diaqnoz dəqiqləşdirilməyib?

D o k t o r M a h m u d b ə y. Atanızın əsəbləri tamam sarsılıb.

A s l a n b ə y. Nə üçün?

D o k t o r M a h m u d b ə y. Səbəbini bilmirəm. Heç kimi yaxına buraxmır. Müayinə etməyə qoymur.

A s l a n b ə y. Bu necə işdi, ana?

S ə k i n ə x a n ı m. Dünəndən halı xarab idi, qızdırması qalxmışdı, amma köynəyini dəyişdirdik, ovxaladıq, bir dəfə banka salmışdım. Səhər bizdən gizli ayağa qalxıb dal qapıdan düşüb zirzəmiyə, yuxarı qalxandan sonra bizi yaxına buraxmır.

A s l a n b ə y. Axı, nə üçün?

S ə k i n ə x a n ı m (*ağlayır*). Bilmirəm..

H a c ı K a z ı m a ğ a. Qubernatorun arvadı da kömək edə bilmədi.

A s l a n b ə y. Qubernatorun arvadı? Hanı qubernatorun arvadı. A-a!.. Izvinite, madam! Ya vas ne uznal. Rad vas privetstvovat v svoem dome! Vaş pokornıy sluqa, Aslan bek.

N i n a M i x a y l o v n a. Oçen priyatno.

H a c ı K a z ı m a ğ a (*yavaşdan*). Ba-a! Gör nə bülbül kimi ötür? Bu atasından çox irəli gedib... Yox, hiss eləyirəm ki, bunu dişləmək çətin işdi!.. Köpək oğlu, deyəsən, başımıza bəla olacaq!.. Həsənqulu!

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Bəli, qədəş!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Alə, qaytar mənə o iyirmi beş manatı! Qoçu Gülbala-zad lazım deyil!

Q o ç u H ə s ə n q u l u (*özünü itirir*). Qədəş...

H a c ı K a z ı m a ğ a. Kül sənin başuva ki, bir dənə Ohanla da bacarmırsan! Tez elə, millətin adını batıran qurumsaq! Ac qoyaram səni!..

Q o ç u H ə s ə n q u l u (*təşvişlə*). Ala, qədəş...

A s l a n b ə y. Sakit ol, ana. Məleykə, sakit ol. Mən bu saat özüm atamın yanına gedərəm.

Addım səsləri.

S ə k i n ə x a n ı m. Allah eləsin hər şey yaxşı olsun, oğul. Doyunca boy-buxununa baxıb sevinə bilmirəm, ay bala... Ay Allah, bizə bir əlac!.. (*Ağlayır.*)

D o k t o r M a h m u d b ə y. Sakit olun, xanım.

Ç ə p i ş b ə y. Mənə də bir əlac, doktor.

D o k t o r M a h m u d b ə y. Sizə verdiyim pulların hamısını içirsiniz, Çərkəz bəy. Söz qoymuşam ki, daha sizə heç vaxt pul verməyim.

Ç ə p i ş b ə y. Əvvəla, bayaq ərz etdim ki, Çərkəz bəy yox, Çəpiş bəy. Camaat necə, siz də elə. İkincisi isə, yalan sözdür, doktor, inanmayın. Sizin verdiyiniz pullara gedib qəzet-jurnal alıram, «Molla Nəsrəddin» alıb oxuyuram.

D o k t o r M a h m u d b ə y. Neyləyirsiniz «Molla Nəsrəddin» məcmuəsini? Siz elə özünüz «Molla Nəsrəddin»in qəhrəmanlarından deyilsinizmi məgər?

Kərbəlayi Muxtarın qışqırtısı o biri otaqdan eşidilir.

K ə r b ə l a y i M u x t a r. Yo-ox!..
M ə l e y k ə x a n ı m. Atamdır!..
N i n a M i x a y l o v n a. Opyat oryot!

Sürətli addım səsləri.

A s l a n b ə y. Atamın əsəbləri tamam pozulub. Məni tanıdı, amma yaxın qoymadı. Hətta, elə bil, nədənsə, daha da qorxdu.

S ə k i n ə x a n ı m. Ay Allah, bu nə işdi biz düşmüşük?! Bu nə bələdi?!

D o k t o r M a h m u d b ə y. Təcili surətdə doktor Ditrixsonu çağırmaq lazımdır.

H a c ı K a z ı m a ğ a. Aslan bəy, izin ver, Həsənquluya tapşırım kömək etsin, Mahmud bəy də Kəbleyini müayinədən keçirsin.

Aslan bəy. Ay Hacı!.. Ay Hacı!.. Siz öz köntöy qoçunuzu buyurmaqdan başqa heç nə bilmirsiniz!..

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Qədeş, mənə köntöy dedi...

A s l a n b ə y. Həzərat! Sizin xəbəriniz varmı ki, dünən avqust ayının 1-də axşam Almaniya Rusiyaya müharibə elan edib? Bilirsinizmi ki, bu, Cahan müharibəsi deməkdir?! Bəli, bəli! General qraf Vladimirov mənimlə birlikdə qatarla Peterburqdan Bakıya gəlirdi. Yoldaca ona cənab hərbi nazir Suxomlinovdan tel gəlirdi.

N i n a M i x a y l o v n a. Boje moy! Deyirəm axı, Aleksandr Aleksandroviç nə üçün hələ işdən qayıtmayıb...

H a c ı K a z ı m a ğ a (yavaşdan). Bayaqdan qozqırdırdı ki, oturub çay içirdik...

A s l a n b ə y. Buna necə baxırsınız, Hacı? Cahan müharibəsinə?

H a c ı K a z ı m a ğ a. Aslan bəy, mənim kontorda başımı qaldırmağa macalım var ki, cahana baxım?

A s l a n b ə y. Əlbəttə, əlbəttə, siz heç nə görmürsünüz! Qulağınızın dibində «Hümmət» təşkilatı fəaliyyət göstərir. Mühəndis Məşədi bəy Əzizbəyov fəhlələri tətillə çağırır. Doktor Nəriman Nərimanovun məqalələri, çıxışları camaatı ayağa qaldırır. Bütün bunların sədası Peterburqa gəlib çatır!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Pah atonnan!

A s l a n b ə y. Bəli, Hacı, bəli! Siz isə, burnunuzdan uzağı görmürsünüz!

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Qədeş, bu nə danışır belə?

H a c ı K a z ı m a ğ a. Kəs səsini!

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Baş üstə, qədeş!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Aslan bəy, Nəriman Nərimanov boynu kraxmallının biridir. Məşədi Əzizbəyovun bir nəfər bəyin yanında hörməti yoxdur. Onlar nəkarədir ki, bizim qabağımızda qoz sındıra?

A s l a n b ə y. Səhv edirsiniz, Hacı! Böyük səhviniz var! Bu gün Ulyanov bütün Rusiyanı lərzəyə salıb. Peterburqa zəlzələ gətirib. Imperator Nikolayın özünün bu saat taxt-tacı təhlükə altındadır. Siz isə, əbləh qoçunuzun müşayiətilə özünüzü toxunmaz bilirsiniz!

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Qədəş, bu mənə əbləh deyir!..

H a c ı K a z ı m a ğ a. Kəs səsini!

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Baş üstə, qədəş!

A s l a n b ə y. Erməni daşnakları, gürcü menşevikləri öz millətlərinin qeyrətini çəkir, bəs, siz nə edirsiniz? Ac fəhlələr, avam kəndlilər ayağa qalxanda nə edəcəksiniz?! Yoxsa elə bilirsiniz ki, üstünüzə gələn selin qarşısını sizin bu əbləh qoçunuz kəsəcək?

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Alə, yenə əbləh?

H a c ı K a z ı m a ğ a. Kəs səsini!

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Qeyrət boğur axı, məni, qədəş!..

H a c ı K a z ı m a ğ a. Alə, demədim kəs?

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Baş üstə, qədəş!..

H a c ı K a z ı m a ğ a. Aslan bəy, sözlərin ağılıma batır. Mədənlər bu saat çox şuluqdur. Bizim nadürüslər vankələrə qoşulub təxribat salırlar hər yerdə. Ancaq, Aslan bəy, deyiblər ki, ağalıq verimlədir, igidlik vurumla! Kəndçi-kündçüdən, lüt-üryandan da qorxsaq, daha bu nə oldu?

A s l a n b ə y. Ağalar! Mən sizə təkrar edirəm ki, Ulyanov bu gün bütün Rusiyanı, fəhlələri, kəndliləri ayağa qaldırır. Bu Cahan müharibəsi rus imperiyasına baha başa gələcək, təxribatçıların sırası artacaq. Bütün bunlar barədə dərinədən düşünmək lazımdır. Qəti tədbirlər görmək lazımdır. Bir-birinizdən danos yazmaqdan, təxribatçılara qarşı amansız olmalısınız!

H a c ı K a z ı m a ğ a. Ulyanovu mən də eşitmişəm, Aslan bəy. Axı, bu kim olan kəsdir belə?

D o k t o r M a h m u d b ə y. Vaxt gələr, Hacı, bilərsiniz ki, Ulyanov kimdir.

A s l a n b ə y. Sizin də oğlunuz Peterburqda bolşeviklərə qoşulub, doktor Mahmud bəy! Buna nə deyirsiniz?

D o k t o r M a h m u d b ə y. Mən oğlanlarımdan arxayınam.

A s l a n b ə y. Yoxsa özünüz də dönüb marksist olmusunuz?

N i n a M i x a y l o v n a. Oçen mojet bit! On poxoj na marksista.

D o k t o r M a h m u d b ə y. Mən həkiməm.

A s l a n b ə y. Nəriman Nərimanov da həkimdir!..

S ə k i n ə x a n ı m. Aslan, oğul, bəs necə olsun, atan əldən gedir axı?..

A s l a n b ə y. Bu saat bir də onun yanına gedəcəyəm.

M ə l e y k ə x a n ı m. Siz də gedin, doktor.

H a c ı K a z ı m a ğ a. Elə hamımız gedək.

Ayaq səsləri.

A s l a n b ə y. Ata, sən uşaq deyilsən ki, izin vermirsən həkim səni müayinə etsin?

Pauza.

Ata!

K ə r b ə l a y i M u x t a r. Yox!..

A s l a n b ə y. Axı, belə olmaz...

K ə r b ə l a y i M u x t a r. Yox!..

A s l a n b ə y. Belə yaramaz, ata! Yaxın durun, doktor!

K ə r b ə l a y i M u x t a r (*qışqırır*). Yo-o-ox!..

H a c ı K a z ı m a ğ a. Alə, Həsənqulu, tut bunun qollarını!

Q o ç u H ə s ə n q u l u. Baş üstə, qədəş!

K ə r b ə l a y i M u x t a r (*bərkdən qışqırır*). Va-a-ay!

Doktor Mahmud bəy. Belə olmaz, ağalar!
Kərbəlayi Muxtar. Va-a-ay!
Hacı Kazımağa. Həsənqulu, bərk tut!
Aslan bəy. Ata!
Kərbəlayi Muxtar. Va-a-ay!

Kərbəlayi Muxtarın səsi birdən-birə kəsilir.

Səkinə xanım. Ay camaat, kişi keçindi-i-i!..
Məleykə xanım (*qışqırır*). Ata!..
Çəpiş bəy. Kəblə Muxtar getdi o dünyaya...
Doktor Mahmud bəy. Əl çəkin, ağalar, əl çəkin!
Aslan bəy. Buraxın! Buraxın!
Məleykə xanım. Atam öldü!..
Nina Mixaylovna. Skonçalsya ot razrıva serdsa!

Kiçik pauza.

Hacı Kazımağa. Bu nədir belə, Kəbleyinin sinəsinin üstündəki nədir belə?
Səkinə xanım (*bərkdən ağlayır*). Bizi bədbəxt edib getdin, ay kişi!..
Hacı Kazımağa. Bu kisə nədir belə, Kəbleyinin sinəsi üstə? Hə?
Aslan bəy. Əl dəyməyin!
Hacı Kazımağa. Alə, Həsənqulu bu nədir belə?
Aslan bəy. Əl dəyməyin!
Qoçu Həsənqulu (*bərkdən*). Qızıl!
Nina Mixaylovna. Zoloto!

Yerə tökülən qızıl pulların səsi.

Aslan bəy. Heç kim əl dəyməsin!
Hacı Kazımağa. Alə, Həsənqulu, yığ!
Qoçu Həsənqulu. Mən özümə yığıram, qədəş, sən özünçün yığ!
Nina Mixaylovna. Vot nastoyaşaya psixoloqiya kupsa!
Çəpiş bəy. Deyirəm axı, kişi səhər-səhər zirzəmiyə niyə düşüb, sonra niyə heç kimi yanına buraxmırmış... Bağına basıbmiş zirzəmidə basdırdığı qızılı...

Doktor Mahmud bəy. Bu nə rəzalətdir!.. Mənim ürəyimə dammışdı! Dammışdı ürəyimə!

Çəpiş bəy. Görüb ki, işi fıırıqtdı, qorxub ölər, qızıl qalar başqasına... Indi apardın özünlə, ay Kəblə Muxtar?..

Aslan bəy (*tövşüyə-tövşüyə*). Bunlar hamısı bizimdir! Əl dəyməyin! Məleykə, yığ! Ana, nökərləri çağır, bunları qovsun! Əl dəyməyin!..

Hacı Kazımağa. Həsənqulu, yığ!
Qoçu Həsənqulu. Özünçün sən yığ, qədəş!
Nina Mixaylovna. Mne toje!

Çəpiş bəy. Mənə bircə dənə qızıl onluq kifayətdir!..

Nina Mixaylovna. Kakoye boqatstvo!

Doktor Mahmud bəy. Kakoy ujas, madam, kakoy ujas! Bu nə rəzil zəmanədir! Bu nə rəzil cəmiyyətdir! Uzaq burdan, Mahmud bəy! Uzaq! Uzaq! Uzaq!..

Bir-birinə qarışmış səs-küy, sürətlə uzaqlaşan

addım səsləri eşidilir.

Avqust, 1973.

ORDENLİ YAZIÇI İLƏ GÖRÜŞ

(Fars-novella)

İŞTİRAK EDƏNLƏR

- Cəfər Ağa – 48 yaşında, taksi sürücüsü, təxəllüsü: «Taksi Cəfər», orta-boylu, arıq, qışqıranda nazik boğazının damarları şişir, heç bir ordeni və medalı yoxdur. Böyük Vətən müharibəsinin iştirakçısıdır və ondan soruşanda ki, o boyda müharibədən gəlmisən, bircə dənə medalın da yoxdur, belə cavab verir ki, canımı salamat gətirmişəm, medaldan azdır? Məsuliyyətsiz adamdır.
- Yoldaş Kərimzadə – 50 yaşında, rayon partiya komitəsinin birinci katibi, təxəllüsü: «Kişi», ortaboylu, həddən artıq kök və bu cür kök olduğu üçün də top kimi yumru görünür; hərəkətləri, yerışı cəliddir, amma oturanda durmağı çox çətin olur, alma kimi girdə və ətli sifəti, qırmızı və hamar yanaqları var, Azərbaycan KP MK-nın üzvü, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatıdır, iki Lenin ordeni və başqa orden və medalları var, amma təntənəli icaslarda pəncəyinin yaxasından yalnız iki Lenin ordenini taxır. Yerli diktatordur.
- Yazıçı Alpaslan Qulamzadə – 50 yaşında, Stalin mükafatı laureatı, əmək qabaqcıllarının xoşbəxt güzəranından, şən və azad kolxoz həyatından, MTS quruculuğundan, Qırmızıçay SES-in fəaliyyətindən bəhs edən əsərləri məktəb dərslərinə də salınmışdır, qəzetlərdə tez-tez şəkli çıxır, 7 Noyabr, 1 May, 28 Aprel, 5 Dekabr Stalin Konstitusiyası və sairə bu kimi bayramlarda həmişə radio ilə nitq söyləyib əmək qabaqcıllarını ürəkdən təbrik edir, ordenli yazıçıdır.
- Əliquliyev – 28 yaşında, komsomoldan rayon partiya komitəsinə təlimatçı vəzifəsinə irəli çəkilib və bu əzəbli-əziyyətli dünyada bütün istəyi, fikri-zikri indi işlədiyi təbliğat şöbəsinin müdiri olmaqdır və bu çox ehtiraslı istəyə görə təzə evləndiyi arvadını da, qoca atasını-anasını da, yeməyini-içməyini də, bir sözlə, bu çətin dünyada hər şeyi unudub.

Rayon rəhbərləri.
Əmək qabaqcılları.
Rayon camaatı.

Zaman – 1952-ci ilin bir payız gecəsi.
Məkan – Papanin adına Rayon Mədəniyyət Evinin klubu.

Papanin adına Rayon Mədəniyyət Evinin klubu ağzına qədər doludur. Klubun divarlarından qırmızı parça üzərində iri hərflərlə yazılmış şüarlar asılıb: «ŞANLI RƏHBƏRİMİZ, ATAMIZ STALIN YOLDAŞA EŞQ OLSUN!», «XIX PARTIYA QURULTAYININ TARIXI QƏRARLARINI HƏYATA KEÇİRƏCƏYİK!», «SOVET BƏDƏN TƏRBIYƏÇİLƏRİNƏ EŞQ OLSUN!» , «YAŞASIN DÜNYA ZƏHMƏTKƏŞLƏRİNİN SEVİMLİ RƏHBƏRİ DAHI STALIN!», «XOŞBƏXT HƏYATIMIZ ÜÇÜN ƏZİZ ATAMIZ STALIN YOLDAŞA MINNƏTDARIQ!», «YAŞASIN ŞANLI KOMMUNIST PARTIYASI!», «YENİLMƏZ MARKS – ENGELS – LENİN – STALIN BAYRAĞI ALTINDA İRƏLİ!».

Klub səhnəsinin ortasında, divardan İosif Vissarionoviç Stalin yoldaşın marşal paltarında rəngli şəkli asılıb. Yoldaş Stalin zala baxa-baxa gülümsəyir.

Camaat Papanin adına Rayon Mədəniyyət Evinin zalına raykomun tapşırığı ilə ordenli yazıçı Alpaslan Qulamzadə ilə görüşə toplaşıb.

Klubun səhnəsində görüşün rəyasət heyəti, yəni rayon partiya komitəsi bürosunun üzvləri, əmək qabaqcılı üç nəfər qadın, əmək qabaqcılı iki nəfər kişi , bir nəfər Qəhrəman ana, ordenli yazıçı Alpaslan Qulamzadənin yaradıcılığı barədə çıxış edəcək ədəbiyyat müəllimi, pioner baş dəstə rəhbəri, «Xoşbəxt həyatımız» adlı rayon qəzetinin redaktoru və təbii ki, Alpaslan Qulamzadənin özü.

Zala sükut çöküb.

Yazıçı Alpaslan Qulamzadə zalda əyləşənləri sıra-sıra təmkinlə nəzərdən keçirir. Yazıçı Alpaslan Qulamzadə özü öz böyüklüyünü hiss edir.

Zalın yeganə qapısı ağzında Əliquliyev dayanıb və gözlərini yalnız Yoldaş Kərimzadəyə zilləyib və Yoldaş Kərimzadə hər dəfə tərpendikcə, Əliquliyevin ürəyi döyünür, çünki istəyir ki, Yoldaş Kərimzadə bu gecə onu beləcə tez-tez görsün; bu tədbirin keçirilməsində camaatın zala doldurulması, nizam-intizam məsələləri şəxsən Əliquliyevə tapşırılmışdı, görüşün partiya məsuliyyətini o daşıyırdı və indi daxili bir fəxarət hissi keçirirdi ki, vəzifəsinin öhdəsindən şərəflə gəlib; vəcdlə elə hey Yoldaş Kərimzadəyə baxır. Yoldaş Kərimzadə çox kök olduğu üçün böyük bir əziyyətlə ayağa qalxmağa çalışır. Birdən Cəfər Ağa görünür və klubun dəhlizi ilə düz zalın qapısına tərəf gəlir.

Ə l i q u l i y e v (*təlaşla yavaşdan*). Olmaz! Olmaz!

Cəfər Ağa (*yavaşdan*). Nə olmaz, ə?

Ə l i q u l i y e v (*eyni təlaşla*). Başlayır! Başlayır!

Yoldaş Kərimzadə eləcə ayağa qalxmağa çalışır.

Cəfər Ağa. Belə elə ə, çəkil!.. Görüşə gəlmişəm də!..

Ə l i q u l i y e v. Olmaz! Olmaz! İndi Yoldaş Kərimzadə özü şəxsən danışmağa başlayır!.. Püf-f-f... Araq içmişən yenə?

Cəfər Ağa. Sənə nə var, ə? Avtoinspektorsan?

Yoldaş Kərimzadə, nəhayət ki, ayağa qalxa bilir.

Ə l i q u l i y e v (*dəhşətli bir təlaşla*). Çəkil! Çəkil! Olmaz! Kişi danışmağa başlayır!..

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə (*diqqətlə zalı nəzərdən keçirib, bərkdən*). Yoldaş rayon zəhmətkeşləri!..

Hamı dərin bir sükut və sifətlərə çökmüş eyni bir heyranlıqla qulaq asır.

Ə l i q u l i y e v (*pıçiltıyla*). Get burdan!.. Kişi danışır!..
C ə f ə r A ğ a (*səsinə qaldırır*). Hara get, ə? Özün çəkil görüm!..
Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. Bu gün...

Cəfər Ağa əli ilə Əliquliyevi qapının ağzından kənar eləyib, zala dürtülür və belini əyib barmaqlarının ucunda addımlasa da, zəlin taxta döşəməsinin cırıltısı Yoldaş Kərimzadənin nitqini yarımçıq kəsir. Yoldaş Kərimzadə əvvəlcə təəcüblə qapıya tərəf baxır, sonra nəzərləriylə Cəfər Ağanın taxta döşəməni cırıldada-cırıldada özünə yer axtarmasını müşayiət edir, sonra da tənə dolu gözlərini Əliquliyevin gözlərinin içinə zilləyir.

Əliquliyev Yoldaş Kərimzadənin o nəzərləri altında əriyib heçə dönür. Cəfər Ağa orta sıralarda özünə yer tapıb oturur.

Yoldaş Kərimzadə böyük bir narazılıqla Cəfər Ağanın gözlərinin içinə qəzəblə ox atıb nitqinə yenidən başlayır.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. Yoldaş rayon zəhmətkeşləri!.. Bu gün sizin sevimli yazıçınız Alpaslan Qulamzadə yoldaş Bakıdan sizin, əziz zəhmətkeşlərimizin görüşünə gəlmişdir. Siz hamınız sevimli yazıçımız Alpaslan Qulamzadəni ürəkdən sevirsiniz. Hələ bizim şanlı Kommunist Partiyamızın stalinçi Mərkəzi Komitəsinin elə bir qərarı olmamışdır ki, Alpaslan Qulamzadə bu barədə öz gözəl əsərlərini yazmasın!

Hamı əl çalır.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. Bəli, yoldaşlar!

Hamı əl çalır.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. Partiya...

Yoldaş Kərimzadə udqunur və gözləri ilə yanında oturmuş Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədrinə işarə edir. Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri yerindən sıçrayıb mizin üstündəki qrafindən stəkana su tökür, gətirib ehtiramla birinci katibə təqdim edir. Yoldaş Kərimzadə suyu qurta-qurt içə-içə gözlərini zalda fırladıb gətirir yenə Cəfər Ağanın gözlərinin düz içinə kin-küdurət oxu atır.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə (*əlindəki stəkani yaşıl kətanın üstünə qoyur*). Partiya heyvandarlıq haqqında qərar qəbul etdi. Ona ən birinci romanı Alpaslan Qulamzadə yazdı! Baramaçılıq haqqında partiyamız qərar qəbul etdi. Ona ən birinci gözəl dram əsərini Alpaslan Qulamzadə yazdı! Partiyamız tərəvəzçiliyin inkişafı haqqında Moskvada müşavirə çağırıldı – bilirsiniz ki, mən ora getdim o vaxt, – sonra xüsusi qərar qəbul etdi. Yenə də bu qərar barədə birinci romanı sizin sevimli sənətkarınız Alpaslan Qulamzadə yazdı! Yazıçımız qızıl paytaxtımız Moskvadakı Xalq Təsərrüfatı Sərgisi barədə öz romanını yazıb! Eyni zamanda, Alpaslan Qulamzadə yoldaş öz qüdrətli əsərlərində kosmopolitləri də ifşa edir!

Və birdən Yoldaş Kərimzadənin gözləri yenə də Taksi Cəfərə sataşır.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə (*əli ilə Cəfər Ağaya işarə edir*). Bir ayağa qalx!

Bütün camaat nəfəsini sinəsində saxlayıb, Cəfər Ağaya baxır. Milçək uçsa, səsi gələr.

Cəfər Ağa (*əvvəlcə ətrafına baxır*). Mən?

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə (*hirsələ*). Sən! Sən!

Cəfər Ağa ayağa qalxır.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. Sən heç bilirsən ki, kosmopolit nədir?

Pauza.

Cəfər Ağa. Xeyr, Yoldaş Kərimzadə.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə (*zala baxır*). Vot pəjalısta!..

Yazıçı Alpaslan Qulamzadə narazılıqla başını bulayır, yəni ki, hələ də gör cəmiyyətimizdə siyasi şüuru inkişaf etməmiş necə adamlar var...

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə (*nifrətlə*). Otur!

Cəfər Ağa oturur, amma Yoldaş Kərimzadə fikrini dəyişir.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. Qalx yenə, qalx!

Cəfər Ağa ayağa qalxır. Yoldaş Kərimzadə fikrini yenə dəyişir.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. Əşşi... (*Əli ilə işarə edir ki, Cəfər Ağa otursun.*)

Cəfər Ağa oturur, amma Yoldaş Kərimzadə təzədən fikrini dəyişir.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. Qalx!.. Qalx!.. (*Əlini yelləyir, yəni ki, yox, sən kimisinin biriylə danışmağın mənası yoxdur.*) Sadis!..

Cəfər Ağa oturur. Bütün zal lal-dinməzdir.

Ə l i q u l i y e v (*Cəfər Ağaya baxa-baxa pıçiltıyla*). Gördün? Lap yaxşı oldu!.. Yekəbaşlığın axırı belədi!.. Bu boyda kişiyyə hörmətsizlik eləyir... Ona nə var ki, pyaniskənin biridi... Vay mənim halıma!..

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. Gördünüz, yoldaşlar? Səviyyəni gördünüz də?! Bilmir ki, kosmopolit nədir... Ancaq siz bilirsiniz ki, kosmopolit nədir!

Zal sükut içindədir.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. Mən düz deyirəm, elə deyilmi, yoldaşlar?

B ü t ü n z a l x o r i l ə. Bəli!

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. Alpaslan Qulamzadə də qüdrətli əsərində kosmopolitləri damğalayır! O maskalanmış xalq düşmənlərini də ifşa edir, göstərir ki, ədəbiyyat partiyasının yaxın köməkçisidir. Alpaslan Qulamzadənin əsəri Çində də çap olunub, yoldaşlar!

Yoldaş Kərimzadə danışdıqca rəyasət heyətinin bir küncündə əyləşmiş «Xoşbəxt həyatımız» qəzetinin redaktoru güclə seziləcək tərzdə razılıq əlaməti kimi başını tərpedir. Alpaslan Qulamzadənin yaradıcılığı haqqında geniş arayışı redaktor yazıb dünən şəxsən Yoldaş Kərimzadəyə verib.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. Bizim əmək qəhrəmanlarımızın şən həyatı, yoldaşlar, Alpaslan Qulamzadəyə ruh verir və o çox sevdiyiniz əsərlərini yazır. Belə deyilmi, yoldaşlar?

B ü t ü n z a l x o r i l ə. Bəli!..

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. Alpaslan Qulamzadənin pambıq becərilməsində texnikanın tətbiq edilməsi kimi mühüm məsələnin əsl bolşevikcəsinə təbliğinə həsr olunmuş romanı da sizin sevimli əsərinizdir! Belə deyilmi, yoldaşlar?

B ü t ü n z a l x o r i l ə. Bəli!..

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə (*məmnuniyyətlə Alpaslan Qulamzadəyə müraciət edir*).
Görürsünüzmü?

Alpaslan Qulamzadə təvazökarlıqla gülümsəyir. Hamı əl çalır.

Yoldaş Kərimzadə stəkamı götürüb su içir və içə-içə də əvvəlcə qapının ağzında ayaq üstə dayanmış Əliquliyevə baxır. Əliquliyevin dizləri hələ də titrəyir və o, əlbəttə, tamam məhv olmuş bədbəxt bir insandır. Sonra Yoldaş Kərimzadə yenə də Cəfər Ağaya öldürücü bir nəzər salır, amma bu kinli nəzərlərdə bu dəm daxili bir təntənə də hiss olunur. Yoldaş Kərimzadənin ədəbiyyat haqqında söylədiyi fikirlər özünün də xoşuna gəlir.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. Lakin yoldaşlar, Alpaslan Qulamzadənin əsərlərində əsas bir cəhət var ki, siz onu lap çox sevirsiniz, bu da odur ki, o əziz atamız yoldaş Stalinin parlaq surətini yaratmışdır!

Yoldaş Kərimzadə özü başlayır hərərətlə əl çalmağa. Bundan sonra bütün zal əl çalır.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə (*daha da ucadan*). Alpaslan Qulamzadənin əsərlərində biz görürük ki, yoldaş Stalin bəşər dühasının sönməz ulduzudur, yoldaşlar!

Sürəkli alqışlar.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə (*daha artıq bir ehtirasla*). Hələ, yoldaşlar, bəşəriyyət tarixi yoldaş Stalin kimi müdrik və qayğıkeş dahi bir rəhbər verməmişdir!

Sürəkli alqışlar.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. Bəli, yoldaşlar!

Sürəkli alqışlar.

Y o l d a ş K ə r i m z a d ə. İndi, yoldaşlar, mən sözü sizin çox sevdiyiniz yazıçı Alpaslan Qulamzadəyə verməmişdən əvvəl deyirəm: (*çox ucadan*) Yaşasın...

Pauza.

yoldaş...

Pauza.

Stalin!

Sürəkli alqışlar. Hamı ayağa qalxır.

Yoldaş Kərimzadə məhv olmuş Əliquliyevə məhəl qoymadan öldürücü nəzərlərlə Cəfər Ağaya baxır.

Uzun sürən alqışdan sonra, Yoldaş Kərimzadə hər tayı iri bir topaya bənzəyən yanlarını kürsüyə basıb oturur və dərindən nəfəs alır. Alqışlar o saat kəsilir və hamı oturur. Yazıçı Alpaslan Qulamzadə ayağa qalxır və Papanin adına Rayon Mədəniyyət Evinin klubunun səhnəsindəki xitabət kürsüsünün arxasına keçir.

A l p a s l a n Q u l a m z a d ə (*böyük ruh yüksəkliyi ilə*). Mənim əziz qəhrəmanlarım!..

Birdən Cəfər Ağaya yerindən qalxır.

Cəfər Ağaya (*zəlin ortasından bərkdən qışqıra-qışqıra*). Yoldaşlar, yaşasın əziz rəhbərimiz, atamız, dahi Stalinin ən yaxın silahdaşlarından biri – yoldaş Molotov!

Bir anlıq sükut çökür. Yoldaş Kərimzadə ilk təəcübüdən sonra özünə gəlib bərkdən əl çalmağa başlayır və yanlarını kürsüdən qaldırmağa çalışır, nəhayət ki, ayağa qalxır. Bundan sonra bütün zal ayağa qalxır. Sürəkli alqışlar. Sonra Yoldaş Kərimzadə oturur. Qalan camaat da oturur.

A l p a s l a n Q u l a m z a d ə. Mənim əziz qəhrəmanlarım!..
Cəfər Ağa yerindən qalxır.

Cəfər Ağa (*bərkdən qışqıra-qışqıra*). Yaşasın dahi Stalinin ən yaxın silahdaşlarından biri – yoldaş Malenkov!

Yoldaş Kərimzadə yerində qurcalanıb güclə ayağa qalxır. Hamı ayağa qalxır. Sürəkli alqışlar. Hamı oturur.
Pauza.

A l p a s l a n Q u l a m z a d ə. Mənim... (*Dərindən nəfəs alır.*) Mənim əziz qəhrəmanlarım...
Cəfər Ağa yerindən qalxır.

Cəfər Ağa (*bərkdən qışqıra-qışqıra*). Yaşasın dahi Stalinin ən yaxın silahdaşlarından biri – yenilməz bolşevik yoldaş Beriya!

Yoldaş Kərimzadə bu dəfə bir həmlə ilə yerindən atılıb ayağa qalxır, tövşüyə-tövşüyə hərərətlə əl çalır. Hamı ayağa qalxır. Uzun çəkən sürəkli alqışlar.

Ə l i q u l i y e v (*qapının ağzında dayanıb özü də əl çala-çala Yoldaş Kərimzadəyə baxır və bu dəfə Yoldaş Kərimzadənin qarasına pıçıldayır*). Öl, köpək oğlu!.. Sənə bu da azdı!.. Mənə əyri-əyri baxmağına bax! Taksi Cəfər deyəllər e, ona! Oğuldu e, oğul!..

Alqış kəsilir, amma alından süzülüb, qıpqırmızı pörtmüş yanaqlarından tər axan Yoldaş Kərimzadə yerində oturmur, Cəfər Ağaya baxır və yaqın ki, sonrakı şüarları gözləyir. Cəfər Ağa heç nə olmayıbmiş kimi yerində oturur. Yoldaş Kərimzadə və onun ardınca da camaat oturur.

A l p a s l a n Q u l a m z a d ə. Mənim... Mənim əziz...
Cəfər Ağa yerindən qalxır.

Cəfər Ağa (*xırıldamağa başlamış səsiylə qışqırır*) Yoldaşlar! Yaşasın dahi Stalinin ən yaxın silahdaşlarından biri – yoldaş Anastas Mikoyan! Onun adına, yoldaşlar, Bakıda ayaqqabı fabriki də var!

Yoldaş Kərimzadə bu dəfə güclə qalxır. Hamı ayağa qalxır.
Sürəkli alqışlar.

Ə l i q u l i y e v (*nifrətlə Yoldaş Kərimzadənin pörtüb tərləmiş sifətinə baxa-baxa, pıçılıyla*). Yaxşı olur sənə, əclaf oğlu, əclaf!.. Bir az arıqlayar zadnı mostun!.. Hünərin var, qalxma ayağa görüm, necə qalxmırsan!.. Görürsən analar necə oğullar doğub?! Lap əlinin içindən gəlir sənin, Taksi Cəfər! Halal olsun!..

Alqışlar kəsilir. Yoldaş Kərimzadə oturmur, Cəfər Ağaya baxır, amma nəzərləri daha bayaqkı ox kimi bata bilmir. Bu dəfə camaat Yoldaş Kərimzadəni gözləmədən oturur. Zalda canlanma əmələ gəlir. Cəfər Ağa da oturur. Papanin adına klubda ayaq üstə yalnız Yoldaş Kərimzadə, xitabət kürsüsünün qarşısındakı ordenli yazıçı Alpaslan Qulamzadə və qapı ağzındakı Əliquliyevdir. Alpaslan Qulamzadə ürkək nəzərlərlə Yoldaş Kərimzadəyə baxır. Yoldaş Kərimzadə gözlərini yayındırır və təzədən yanlarını basa-basa yerində oturur.

A l p a s l a n Q u l a m z a d ə. Mə... Mənim...

Cəfər Ağa ayağa qalxır.

Cəfər Ağa (*batmış səsiylə xırıldaya-xırıldaya qışqırır*). Yoldaşlar! Yaşasın dahi Stalinin ən yaxın silahdaşlarından və şagirdlərindən biri – yoldaş Koqanoviç!

Camaat Yoldaş Kərimzadəni gözləmədən bir nəfər kimi ayağa qalxıb əl çalmağa başlayır. Yoldaş Kərimzadə bir zal camaatın ona dikilmiş nəzərləri altında qan-tər içində, hərəkətdən ürəyi döyünə-döyünə güclə qalxır və əl çalır. Sürəkli alqışlar.

Ə l i q u l i y e v (*məhəbbət dolu nəzərlərlə Cəfər Ağaya baxıb, sidq-ürəkdən əl çala-çala, pıçiltıyla*). Gözünə dönüm sənin, Taksi Cəfər! Sağ ol e, sağ ol!..

Bu dəfə, elə bil ki, Cəfər Ağanın özü də vəcdə gəlir.

Cəfər Ağa (*batmış səsiylə qışqırır*). Yaşasın yoldaş Stalinin, əziz rəhbərimizin sədaqətli silahdaşı və şagirdi – Xruşşov!

Bütün zal ləzzətlə daha da bərkdən əl çalır. Uzun sürən sürəkli alqış, nəhayət ki kəsilir. Yoldaş Kərimzadə oturmayıb, Cəfər Ağaya baxır.

Ə l i q u l i y e v (*nifrətlə Yoldaş Kərimzadəyə baxa-baxa pıçiltıyla*). Öl ha!.. Adamın anasını belə ağladılar! Hünərin var, acıqlan! O zadni mostunu qaldırma, əl çalma görüm, necə çalmırsan?! Əl çalma, enkevede sənin özünü sabah süpürləyib aparıb bassın qoduğluğa, bizim də canımız qurtarsın, köpək oğlu!.. Hünərin var bir söz de Taksi Cəfərə!.. Hünərin var acıqlan ona!.. Ay acıqlandın ha!.. Zadni mostundan qorxursan! Enkevede ora bir ağac soxar ki!..

Camaat Cəfər Ağaya baxır. Cəfər Ağa yerində oturur.
Camaat da o saat həvəslə oturur.

Pauza.

Yoldaş Kərimzadə yavaş-yavaş oturur, amma Cəfər Ağaya baxıb səksəkə içində dayanır. Bütün zal isə səsini çıxarmayıb daxili bir ləzzətlə Yoldaş Kərimzadənin oturmağını gözləyir. Yoldaş Kərimzadə oturur.

Pauza.

A l p a s l a n Q u l a m z a d ə (*udquna-udquna ehtiyatla*). Mə... Mə... Mə...
Y o l d a ş K ə r i m z a d ə (*pıçiltıyla və tövşüyə-tövşüyə*). Bu əbləh də qoyun kimi mələyir...
A l p a s l a n Q u l a m z a d ə. Mə... Mə... Mənim... Mənim... Mənim əziz..

Cəfər Ağa ayağa qalxır.

Cəfər Ağa (*tamam batmış səsiylə qışqırır*). Yaşasın dahi Stalinin yaxın silahdaşlarından biri – yoldaş Voroşilov, yoldaşlar!

Cəfər Ağa şüarını bitirməmiş camaat həvəslə ayağa qalxır və sürəkli alqış qopur. Hamı əl çala-çala gözləyir ki, Yoldaş Kərimzadə nə vaxt ayağa qalxacaq. Yoldaş Kərimzadə ayağa qalxdıqca çox əziyyət çəkir. Özü də qızarıb-pörtmüş Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri ona kömək etmək istəyir. Yoldaş Kərimzadə hirsle qolunu çəkir, elə bil ki, bütün bu əhvalatın təqsirkarı Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədriymiş... Alqış kəsilir. Bu dəfə camaat heç Cəfər Ağanı da gözləmir və böyük ruh yüksəkliyi ilə oturur. Cəfər Ağa da bir-iki dəfə öskürüb oturur və gözlərini zəndlə tavana zilləyir. Yenə də ayaq üstə yalnız Yoldaş Kərimzadə, ordenli yazıçı Alpaslan Qulamzadə və qapı ağzındakı Əliquliyevdir. Hiss olunur ki, Alpaslan Qulamzadə özünü tamamilə itirib və nə edəcəyini bilmir. Yazıçının iri qulaqları qıpqırmızı qızarıb. Yoldaş Kərimzadə tövşüyə-tövşüyə yerində oturur.

Pauza.

Camaat öskürməyə başlayır, yəni ki, Bakıdan gəlmiş qonaq ağzını açsın görək. Alpaslan Qulamzadə gah Yoldaş Kərimzadəyə baxır, gah da zalın ortasında öz yerində oturub ciddi surətdə gözlərini tavana zilləmiş Cəfər Ağaya baxır.

Camaat öskürür. Zalda səs. Hamı narazıdı ki, ordenli yazıçı niyə nitqinə başlamır?

A l p a s l a n Q u l a m z a d ə. Mə... Mə... Mə...

Pauza.

A l p a s l a n Q u l a m z a d ə. Mə... Mə...

Camaat Bakıdan gəlmiş qonağa yox, Cəfər Ağaya tərəf baxır və elə ki, Cəfər Ağaya ayağa qalxır, zalda canlanma əmələ gəlir.

Cəfər Ağaya (*batmış səslə qışqırır*). Yoldaşlar, yaşasın yoldaş Budyonni!

Ə l i q u l i y e v (*sevincək pıçıltıyla*). Vallah tapdı! Sağ ol e, sağ ol! Kişisən, Taksi Cəfər, vallah? kişisən! Tapdı! (*Bərk-bərk əl çalır.*)

Sürəkli alqışlar. Hamı, o cümlədən Yoldaş Kərimzadə ayaq üstündədir. Yoldaş Kərimzadə tamam təngnəfəs olub, bütün bədənini tərini içindədir, çəpik çalan ətli əlləri də qıpqırmızıdır.

Cəfər Ağaya (*batmış səslə qışqırır.*) Yoldaşlar! Yaşasın dahi Stalinin sevimli şagirdi yoldaş Şvernik! Özü də Kalininin yerindədir, yoldaşlar! Ura, yoldaşlar!

Bütün zal «Ura!» qışqıraraq ləzzətlə əl çalır.

Ə l i q u l i y e v (*ləzzətlə əl çala-çala öz-özünə pıçıldayır*). Vallah, dəryadı bu e, dərya!.. Hamısını tanıyır! (*Vəcdlə*) Tapacaq bir-bir!..

Xitabət kürsüsündə dayanmış Alpaslan Qulamzadəni soyuq tər basıb. Yoldaş Kərimzadə də «Ura!» qışqırır.

Yoldaş Stalin isə klubun səhnəsindəki marşal paltarlı şəkildən zala «baxa-baxa» gülümsəyir...

...1952-ci ilin o payız gecəsi Papanin adına Rayon Mədəniyyət Evinin o klubundan hələ xeyli müddət sürəkli alqışlar eşidildi...

12 dekabr 1989.

Bakı.

MƏHMANXANA
NÖMRƏSİNDƏ GÖRÜŞ

(Absurd)

Zaman – 1990-cı ilin aprel ayı, günorta saat 11 ilə 12 arası.
Məkan – Bakı şəhəri, mehmanxananın doqquzuncu mərtəbəsində ikiotaqlı nömrə.

B i r i n c i q o n a q (açarla sol tərəfdəki qapını açıb içəri girir və daxili bir rahatlıqla dərindən nəfəs alır). Sağ olsun iki şüşə Gəncə konyakı!.. Yaşasın e, yaşasın!.. Var olsun!.. (Əlindəki portfeli kreslonun üstünə atır, plaşını çıxarır.) Düzdü, o iki şüşə konyakı yuxarılara versəydim, işimə yarayardı, amma eybi yox!.. Yarayır yarasın, yaramır cəhənnəmə yarasın. Bəsdə day e, bəsdə! Cana yığılmışam! Bəsdə! (Plaşı da o biri kreslonun üstünə atır, şlyapanı da çıxarıb ora tolazlayır.) Azadlıq!.. Azadlıq!.. İstirahət!.. Bu gün buradan çıxdı yoxdu! Neçədi saat? (İri cib saatını jiletin cibindən çıxarıb baxır.) On bir. Qoy gözləsinlər!.. Nə deyirlər, qoy desinlər sabah! Bu gün idarəyə getmək yox e, heç küçəyə çıxdı da yoxdu! Üç gün var hələ irəlidə, bəs eləyər... Yeməyi də deyəcəyəm bura gətirsinlər! (Otağı nəzərdən keçirir.) Ömrümdə belə genişliyim, belə rahatlığım, sakitliyim olmayıb! Nə uşaqların çığır-bağır, nə də tanış-bilişin telefon zəngi!.. Ay nə bilim, orası elə oldu, burası belə oldu... Bu günü ancaq özüm üçün yaşayıram, vəssalam!.. O iki konyaka ki, düzəldilər mənimçün bu nömrəni, vallah, halalları olsun! Rüşvətin də öz gözəlliyi var!.. Azadlıq və istirahət, vəssalam! Ezamiyyətin zir-zibili sabahdan başlayır! Proqramımızı belə müəyyən elədik, əziz dost! (Atılıb divanda oturur, qollarını geniş açır, ayaqlarını xalçanın üstünə uzadır.) Bax, belə! Ölmək, ölməkdə, xırıldamaq nə deməkdə? Deyəcəyəm yeməklə, özümə də bir dənə araq gətirsinlər! Ley-pey, Bombay!.. Yox, deyəcəyəm konyak gətirsinlər! Məndən artıqdı konyak içənlər? (Yenə diqqətlə otağı nəzərdən keçirir, sonra gözü sağ tərəfdəki o biri otağın qapısına sataşır.) Qoy bir ora da baxım, əziz dost! Bura qonaq otağı, ora da yataq otağı, day nə istəyirsən, ay zalım?! (Ayağa qalxır və bu zaman yataq otağından öskürək səsi eşidilir.) Bu nədi? (Təəccüblə) Orda adam var deyəsən... Bəs dedilər ki, boşdu, mən tək qalacam burda?.. İki yerin pulunu aldılar məndən... (Yaxınlaşıb yataq otağının qapısını açır və daha artıq təəccüblə) Salam...

I k i n c i q o n a q (*qapı arxasından*). Salam, salam! Bağışlayın siz Allah! Bu saat!..

B i r i n c i q o n a q. Siz də burda qalırırsız?

I k i n c i q o n a q (*qapı arxasından*). Yox! Yox! Mənim vaxtım bitib daha! İndicə qayıtdım ki, çətiri götürüm. Yadımdan çıxıb qalmışdı burda. Yaxşı ki, küçədə yağış yağır, yadıma düşdü...

B i r i n c i q o n a q (*təəccüblə pəncərədən küçəyə tərəf baxır*). Yağış yağır?

I k i n c i q o n a q (*qapı arxasından*). Hə! Yağışla da ki, mənim heç aram yoxdu. (*Öskürür.*) Onsuz da, soyuqlamışam. Bu saat... bude, bu da çətir. (*Yataq otağından çıxır, əlində qara çətir.*) Salam!.. (*Əlini uzadır.*)

B i r i n c i q o n a q (*əl tutur*). Salam!..

I k i n c i q o n a q. Necəsisiz?

B i r i n c i q o n a q. Çox sağ olun...

I k i n c i q o n a q. Bağışlayın siz Allah!.. Mane oldum sizə, istirahətinizi pozdum!..

B i r i n c i q o n a q. Eybi yox...

I k i n c i q o n a q (*öskürür, sonra əynindəki ağ plaşın boynunu qaldırır, başındakı boz şlyapanı düzəldir, əlindəki qəhvəyi portfeli yerə qoyub çətiri yoxlayır*). Yaxşı açıldı... Hərdən tutması var axı, tutanda qalırım yağışın altında. Özüm də ki, soyuqlamışam. (*Çətiri bağlayıb, qoltuğuna vurur, portfeli götürür.*) Mən sizə yaxşı istirahət arzu edirəm!

B i r i n c i q o n a q. Çox sağ olun!

I k i n c i q o n a q. İşiniz avand olsun!

B i r i n c i q o n a q. Çox sağ olun.

I k i n c i q o n a q. Yaxşı nömrədi, suyu da yaxşı gəlir, tualeti də yaxşı işləyir!.. Düz üç gün qaldım burda!.. Razi gedirəm!.. Arzu edirəm ki, siz də razı gedəsiniz!

B i r i n c i q o n a q. Çox sağ olun...

I k i n c i q o n a q. Bir daha üzr istəyirəm, narahat elədim...

B i r i n c i q o n a q. Eybi yoxdu...

I k i n c i q o n a q. Sağ olun!

B i r i n c i q o n a q. Sağ olun...

İkinci qonaq iti addımlarla otaqdan çıxır. Birinci qonaq onun ardınca açarla qapını bağlayır.

Birinci qonaq (*yenə də gəlib özünü divanın üstünə salır, qollarını geniş açıb, ayaqlarını uzadır*). Qərribə tipdi... Əşşi, hərə bir cürə tipdi də... Biri elədi, biri belədi... Amma necə gəlib girib bura, heç xəbərim olmayıb?.. Yəqin məndən əvvəl gəlib... məndən əvvəl necə gələ bilər? Qapını açarla özüm açdım ki?.. Nə isə!.. (*Ürəkdən gərnəşir*.) Gedim bir az uzanım, sonra durum yemək sifariş eləyim. Ley-pey – Bombay!.. Bəlkə Natiqə zəng eləyim? Gəlsin, bir yerdə yeyib-içək, hə, əziz dost? Yox... Tək olmaq istəyirəm... Bəlkə Ofelyaya zəng eləyim, dəvət eləyim gəlsin, oturub cavanlığımızı yada salaq? Yox, lazım deyil... Azadlıq və istirahət!..

Bu vaxt yataq otağından yenə öskürək səsi eşidilir və Birinci qonaq divanın üstündə özünü yığışdırıb heyrətlə yataq otağının açıq qalmış qapısına tərəf baxır.

Birinci qonaq. Bu nədi? Yenə adam var orda? (*Qalxıb yataq otağının qapısına yaxınlaşır*.) Siz... Siz yenə burdasız?

İkinci qonaq (*qapı arxasından*). Mən? Hə... Çox üzr istəyirəm sizdən!.. Yadımdan çıxıb, çətir qalıb burda... Yaxşı ki, yağış yağır küçədə, yadıma düşdü!.. Bu saat!..

Birinci qonaq. Bura baxın, siz... siz məni ələ salmısınız?!

İkinci qonaq (*əlində qara çətir yataq otağından çıxır*). Mən? (*Təəccüblə*) Salam...

Birinci qonaq. Nə salam? Ələ salmısınız?

İkinci qonaq. Məni deyirsiniz?

Birinci qonaq. Bəli, sizi! Sizi deyirəm!..

İkinci qonaq (*eyni təəccüblə*). Başa düşürəm?..

Birinci qonaq. Mən sizi başa düşürəm! Necə gəldiz bura?!

İkinci qonaq. Çətir yaddan çıxmışdı, gəldim götürəm də... Sizdən də min dəfə üzr istəyirəm ki, narahat etdim. Bağışlayın! Bu saat gedirəm. (*Öskürür*.) Çətirsiz mənim işim fırıq olur... (*Əlindəki qəhvəyi çantanı yerə qoyub, çətiri açır*.) Allaha şükür! Yaxşı açılır!.. bunun tutması var, bir də gördün ki, şıdırgı yağışdı, amma açılmır ki, açılmır!.. Nə isə... Mən bir daha sizdən üzr istəyirəm. Arzu eləyirəm ki, yaxşıca istirahət edəsiniz burda!.. Yaxşı da nömrədi! Suyu da yaxşı gəlir, bircə tualeti yaxşı işləmir...

Birinci qonaq. Yaxşı işləmir?

İkinci qonaq. Hə, yaxşı işləmir... Bakıdı da, gərək hər şeyin bir əmması ola!.. Amma eybi yox, vedrə var orda, suyu doldurub tökürsən...

Birinci qonaq. Bəs deyirdiz tualet yaxşı işləyir?

İkinci qonaq. Mən?

Birinci qonaq. Bəli, siz.

İkinci qonaq. Nə danışırırsız? Düz üç gündü burda dava edirəm ki, gəlin düzəldin tualeti, gəlmirlər ki, gəlmirlər! Fikir verməyin. (*Çətiri bağlayıb, qoltuğuna vurur*.) Mənim bir prinsipim var: o şey ki, səndən asılı deyil, gərək o barədə fikirləşməyəsen! Dedim, gəlmədilər! Yenə dedim, gəlib düzəltmədilər! Bir də dedim, eləmədilər! Vəssalam! Mən də fikir vermirəm! Mən fikir verməklə, əsəbiləşməklə, özümə dərd eləməklə düzələndi? Ölüm də belə!..

Birinci qonaq. Nə ölüm?

İkinci qonaq. Ölüm də, ölüm! Ölüm barədə də fikirləşmirəm! Mənnən ki, bir şey asılı deyil! Onsuz da, hamı ölüb, mən də öləcəyəm, məndən sonra da hamı öləcək! Mən fikirləşməklə, həmişə diri qalacağam? (*Öskürür*.) Bu dəfə, deyəsən, yaman soyuqlamışam! Arvadım necə xəstələnir xəstələnsin, ikicə gündən sonra, sağalır. Amma mən ki, xəstələndim ha, çəkəcək bir ay, iki ay... Nə isə... artıq dərəcədə üzr istəyirəm sizdən! Təəssüf ki, görüşümüz belə ayaqüstü oldu... Nə etmək olar?.. Dünyanın ən vəfasız yeri mehmanxanadı... salamat qalın!

Birinci qonaq (*könülsüz*). Sağ olun...

İkinci qonaq. Bu nömrədə sizə yaxşı günlər arzulayıram!

Birinci qonaq (*könülsüz*). Çox sağ olun... Gedirsiz də!..
İkinci qonaq. Bəs nə edirəm, əlbəttə, gedirəm!..
Birinci qonaq. Çətiniz yaddan çıxmayıb ki?
İkinci qonaq. Çətim? Bude, qoltuğumda!
Birinci qonaq. Yaxşı yol!
İkinci qonaq. Salamət qalın!

İkinci qonaq otaqdan çıxır. Birinci qonaq qapını onun ardınca açarla bağlayır.

Birinci qonaq. Bax, bu da açar! (*Sıxır.*) Belə! Qurtardıq sənislə! (*Gəlib divanda oturur.*) Çox qərribə tipdi! İki çətir gəzdirir? Bəs necə gəlib girdi bura təzədən? Qərribədi... Bəlkə o biri otaqda başqa qapı da var! (*Qalxıb yataq otağına keçir və oradan səsi gəlir.*) Yox, başqa qapı-zad yoxdu burda... Bu çarpayı... Bu dolab... Bu güzgü... Yox, balam, başqa qapı yoxdu burda!.. Çox qərribədi... (*Qonaq otağına gəlir.*) Amma bir şeyi düz deyirdi ki, gərək beynini qoruyasan... Fikirləşməyəsen də gərək hər şeyi... (*Nəbzini tutur.*) Bir az çox vurur deyəsən... (*Pəncərəyə yaxınlaşıb diqqətlə aşağı baxır.*) Vallah, mən yağış-zad görmürəm... Qərribədi... Gah elə deyir, gah belə deyir... Gah deyir ki, tualet işləyir, gah da deyir ki, işləmir... Vallah, dəli şeytan deyir, dur götür portfelinə, get idarəyə, işini-gücünü gör!.. Nə azadlıqbazlıqdır? Nə istirahətbazlıqdır? Niyə e, niyə? Heç hara getmirəm! Bu gün burdan çıxdı yoxdu! Otur, istirahətinlə məşğul ol! Tipin birindən ötrü özündən çıxacaqsan? (*Bərkdən*) Ey, yoxsan ki, daha?! Heç kim yoxdu ki?! İndi isə gəl, gəl yandır televizoru, bax, belə, indi də gəl otur divanda, bax belə, əziz dost, yaddan çıxar hər şeyi...

Televizorun səsi... Çauşesku faşist rejimi yaratmışdı. Xalq ayağa qalxdı və Çauşesku rejimini tar-mar etdi. Xalqın qəzəbi...

Birinci qonaq (*qalxıb televizoru söndürür*). Bu dünya niyə belə ikiüzlü qurulub, ay Allah? Dünənəcən Çauşeskuyla cici-bacıydılar: tovarış Çauşesku!.. tovarış Çauşesku!.. Görüşəndə qucaqlayıb öpüşürdülər!.. İndi də olub faşist rejimi!.. Elə faşistlərin özləriylə bir vaxt cici-bacı olmamışdılar? Nə isə, əziz dost! Bu dünyanın işlərini sən düzəldəcəksən? Ucundan tutub uğuzluğa getmə (*Divanda uzanır.*) Bax, belə!.. Gözünü də yum, dincəl!.. Mürgülə... Mürgülə...

Birdən yataq otağından öskürək səsi gəlir və Birinci qonaq yerindən sıçrayıb ayağa qalxır.

Birinci qonaq (*qışqırır*). Kimdi? Kimdi orda?

İkinci qonaq (*qapı ardından*). Bağışlayın! Min dəfə, milyon dəfə üzr istəyirəm sizdən!

Birinci qonaq. Sizsiz yenə?

İkinci qonaq. Bu saat gedirəm!.. Bu zəhrimar çətir yadımdan çıxıb qalıb burda! Həmişə gərək bir şey olsun ki, camaatı narahat eləyim!.. Arvadım yüz dəfə deyib mənə ki, huşun başında olsun!.. Bağışlayın, siz Allah! Bu saat gedirəm...

Birinci qonaq (*sürətlə yataq otağına qaçır və səsi oradan gəlir*) Siz hardan girdiz bura? Hardan?

İkinci qonaq (*qapı arxasından*). Salam!.. Nə olub sizə?

Birinci qonaq (*qapı arxasından*). Hardan gəldiz? Hardan gəldiz?

İkinci qonaq (*qapı arxasından*). Nə olub sizə? Sakit olun!

Birinci qonaq (*qapı arxasından*). Aha, burdan gəlmisiz!

İkinci qonaq (*qapı arxasından*). Sakit olun, canım!..

Birinci qonaq (*qapı arxasından*). Bax, burdan!

İkinci qonaq (*qapı arxasından*). Nə edirsiz?

Birinci qonaq (*qapı arxasından gücənə-gücənə*). Bax... Burdan!.. Burdan!..

İkinci qonaq (*qapı arxasından*). Şkafi niyə yerindən çəkirsiz?

Birinci qonaq (*qapı arxasından*). Qapı şkafın arxasındadı! Ordan gəlmisiz!..

İkinci qonaq (*qapı arxasından*). Yavaş olun...

Birinci qonaq (*qapı arxasından*). Çəkilin!..
 İkinci qonaq (*qapı arxasından*). Nə olub axı, sizə?
 Birinci qonaq (*qapı arxasından*). Özünüz bilirsiniz!
 İkinci qonaq (*qapı arxasından*). Mən?
 Birinci qonaq (*qapı arxasından*). Bəli, siz!
 İkinci qonaq (*qapı arxasından*). Üstünüzə düşər!..
 Birinci qonaq (*qapı arxasından*). Qoy düşsün! Ordadı qapı!
 İkinci qonaq (*qapı arxasından*). Nə qapı? Hansı qapı?
 Birinci qonaq (*qapı arxasından gücənə-gücənə*). Özünüz bilirsiniz hansı qapı!..
 İkinci qonaq (*qapı arxasından*). Mən? Mən bilirəm?
 Birinci qonaq (*qapı arxasından gücənə-gücənə*). Bəli, siz! Sizin... sizin gəldiyiniz...
 qapı!..
 İkinci qonaq (*qapı arxasından*). Hamı qapı? Hanı?
 Birinci qonaq (*qapı arxasından*). Burda da yoxdu... Bəs siz hardan gəldiz bura?
 İkinci qonaq (*qapı arxasından*). Canım, sakit olun!.. Mən oğruyam bəyəm ş kafın
 dalından girim içəri? Əsəb qalmayıb adamlarda!.. Bilirsiniz niyə? Ona görə ki, hamı bir-birinin
 əsəbiylə oynayır!

Bir əlində qara çətir, o biri əlində qəhvəyi portfel tutmuş
 İkinci qonaq, onun ardınca da tərini içində qızarıb-pötrmüş
 Birinci qonaq qonaq otağına girirlər.

Birinci qonaq. Açın portfeli.
 İkinci qonaq. Nə?
 Birinci qonaq. Deyirəm, açın portfeli!
 İkinci qonaq. Quldura oxşamırsız axı, siz?!
 Birinci qonaq. Bəsdirin! Açın, dedim sizə, portfeli!
 İkinci qonaq. Mən quldura oxşayıram? Deyirsiniz bəlkə sizin nəyinizisə götürmüşəm?
 Birinci qonaq (*qışqırır*). Açın!
 İkinci qonaq (*öskürür*). Açın deyirsiniz, açım də... baxın, bu, bir kirli köynək... Bu, ikinci
 kirli köynək... Geyim əynimə, yoxsa inanırsız ki, mənimkilərdi?..
 Birinci qonaq. Az danışın!
 İkinci qonaq. Yaman kobudsuz!..
 Birinci qonaq. Göstərin!..
 İkinci qonaq. Bax, bu bir kirli dəyişək... Bu, dəsmal... Bu, üzqırخان... Bu, sabun... Düzdü,
 indi sabun tapılmır, amma inanın ki, aldatmıram, sabundu, istəyirsiniz, əl-üzünüzü yuyun, baxın...
 Birinci qonaq. Bəsdirin!
 İkinci qonaq. Hə, indi nə istəyirsiniz? Görürsüz, day bir şey yoxdu bunun içində...
 Birinci qonaq. Bəs çətirlər hanı?
 İkinci qonaq. Hansı çətirlər? Bude çətir!
 Birinci qonaq. Yox, onu demirəm! O birilər hanı? Bayaq götürdükleriniz?
 İkinci qonaq. Canım, mənəm bircə dənə çətirim var, onun da tutması var: bir də görürsən
 ki, şıdırğı yağış yağır, bunun da tutması tutub, açılmır ki, açılır!.. Qoy bir baxım görüm... (*Çətiri
 açır, elə bil, yağış yağır, başının üstünə tutur*). Görürsüz, indi lazım deyil, amma açılır! Dünyanın
 bütün işləri beləcə tərsi-məssəbdir! (*Öskürür*.) Yaman soyuqlamışam. Bunu da burda yaddan
 çıxarmışdım. Yaxşı ki, küçədə...
 Birinci qonaq (*onun sözünü kəsir*)... Yağış yağdı, çətir yadınıza düşdü...
 İkinci qonaq (*təəccüblə*). Doğrudur... Nə bildiz?
 Birinci qonaq. Arvadınız da xəstələnəndə iki gün çəkir!..
 İkinci qonaq (*təəccübdən mat qalır*). Bunları siz hardan bilirsiniz?

Birinci qonaq (*eyni hiddətlə*). Buranın tualeti də gah işləyir, gah işləmir!..
İkinci qonaq. Doğrudur? Nə bildiz? (*Jiletin cibindən çıxardığı iri saata baxır.*) Nə yaxşı vaxt tapıb getmisiz tualetə!.. Mən heç on dəqiqə deyil ki, boşaltmışam bu nömrəni..
Birinci qonaq (*qışqırır*). Ələ salmışız məni? Hə? Soruşuram sizdən! Ələ salmışız məni?
İkinci qonaq. Sakit olun, canım, sakit olun!.. Özünüzü üzməyin!.. Mən bu saat gedirəm... (*Çətiri bağlayıb, qoltuğuna vurur.*) Bu saat...

Yorulmuş və əldən düşmüş Birinci qonaq taqətsiz halda divana oturur. İkinci qonaq otağın ortasındakı boş mizə
baxıb
gülümsəyir.

İkinci qonaq. Doğrusu, elə bilirdim ki, oturub içirsiz... (*Havanı iyləyir.*) Yox, içki iyi gəlmir... İy yayınmaz mənim burnumdan! İçməmisiz, yaxşı eləmişiz. İçki bədənin atasını yandırır, doğrudan da, çox ziyanlı şeydir... (*Öskürür.*) Mən də ki, xəstələnmişəm...

Birinci qonaq (*yavaşdan*). Demisiz, bilirəm...

İkinci qonaq. Qoyun sizə bir məsləhət verim: buranın beləliyinə baxmayın, gecələr soyuq olur. İki adyal salın üstünüzə.

Birinci qonaq (*biganə*). Yaxşı...

İkinci qonaq. Yaz vaxtının soyuqdəyməsi pis şeydi. (*Öskürür.*) Özünüzü qoruyun.

Birinci qonaq (*eyni ruh düşkünlüyü ilə*). Yaxşı...

İkinci qonaq. Di salamat qalın! Bir daha üzr istəyirəm sizdən ki, narahat elədim...
Bağışlayın...

Birinci qonaq. Siz hardan gəldiz?

İkinci qonaq. Nə?

Birinci qonaq (*qışqırır*). Hardan gəldiz siz? Hardan girdiz içəri?

Pauza.

İkinci qonaq. Siz çox yorğunsuz... Dincəlmək lazımdı..
Birinci qonaq. Gedirsiz?
İkinci qonaq. Bəli, gedirəm, əlbəttə!..
Birinci qonaq. Həmişəlik gedirsiz?
İkinci qonaq. Necə yəni «həmişəlik gedirsiz?»
Birinci qonaq. Deyirəm daha görüşməyəcəyik ki?
İkinci qonaq. Dağ dağa rast gəlməz, adam adama rast gələr, – deyiblər. Kim bilir?..
Birinci qonaq. Yox, soruşuram, daha bu gün bura qayıtmayacaqsız ki?
İkinci qonaq. Yox, canım... Çətiri də götürdüm, day burda nə işim var? Üç gündü burdayam, vaxtım bitib, evə qayıdıram... Bilirsiniz, əslinə baxsaz, mən ev adamıyam. İmkanım olsa, heç vaxt evdən çıxmaram. Özüm ki, xəstələnmişəm...

Birinci qonaq. Deməli gedirsiz?

İkinci qonaq. Əlbəttə!..

Birinci qonaq. Daha geri qayıtmayacaqsız?

İkinci qonaq (*təəccüblə*). Yox...

Birinci qonaq. Çətiri də götürmüşüz?

İkinci qonaq. Bude...

Birinci qonaq. Day heç nəyiniz qalmayıb burda?

İkinci qonaq. Nəyim vardı ki, nəyim də qalsın. Görmədik? Götürmüşəm hər şeyi.

Birinci qonaq. Onda söz verin mənə.

İkinci qonaq. Nə söz?

Birinci qonaq. Söz verin ki, daha geri qayıdıb o otağa girməyəcəksiz!

I k i n c i q o n a q. Canım, mənim burda day nə işim var ki?..
B i r i n c i q o n a q (*qışqırır*). Söz verin!
I k i n c i q o n a q. Siz, doğrudan, çox yorulmusuz... Bağışlayın ki, narahat etdim!.. Sağ olun...
(*Sol tərəfdəki qapıya tərəf gedir*).
B i r i n c i q o n a q (*qalxıb onun ardınca gedir*). Sizdə ikinci açar yoxdu ki?
I k i n c i q o n a q (*acıqlı*). Siz məni kim hesab eləyirsiniz?
B i r i n c i q o n a q. Soruşuram: ikinci açar var sizdə, yoxsa yox?
I k i n c i q o n a q. Bir açarıydı məndə, qaytarmışam növbətçiyə, o da yəqin ki, verib sizə.
(*Qapıdakı açarı göstərir.*) Bude, bu da həmin açar! Başqa açar mənim nəyimə lazımdı? Gecə gəlib öldürəcəyəm sizi?
B i r i n c i q o n a q (*səsi titrəyir*). Nə?
I k i n c i q o n a q. Deyirəm nəyimə lazımdı ikinci açar! Gecə gəlib sizin başınızı kəsəcəyəm bəyəm?
B i r i n c i q o n a q (*titrək səslə qışqırır*). Bu nə sözlərdi deyirsiniz? Necə yəni gecə gəlib başınızı kəsməyəcəyəm? (*İki əlilə də öz boğazından yapışır, elə bil ki, bıçaqdan qorunur*).
I k i n c i q o n a q Bəs nə deyim? (*Gülümsəyir.*) Deyim ki, gəlib kəsəcəyəm?
B i r i n c i q o n a q (*pıçiltıyla*). Yox...
I k i n c i q o n a q. Sağ olun. (*Qapını ardyca çırpıb gedir.*)
B i r i n c i q o n a q. (*qapını açarla bağlayaraq*). Bax, bağladım!.. Bağladım ha!.. Qoy çıxarım burdan. (*Açarı qapıdan çıxarıb otaqda mizin üstünə qoyur.*) Bu da belə!..

Pauza.

Heç nə başa düşə bilmirəm!.. Sakit ol, sakit ol, əziz dost... Bir də görürsən elə bir sadə şey çıxdı ortaya ki, heç ona fikir verməmişən, heç ağlına gəlməyib, amma o saat da bütün mürəkkəb hadisələri izah edir... İndi isə sakit ol... Nə var ki, Allaha şükür, sağ-salamatsan, heç bir şey olmayıb... Həyəcanlanmaq lazım deyil... Hər şeyin izahı var, bunun da izahı var, bunun da izahı olacaq, onda özünün də gülməyin tutacaq!.. Sakit ol və get uzan, yat. Bax, hər tərəf sakitlikdi... Daha heç kim gəlməyəcək.. O biri otaq da bomboşdu... (*Gedib sağ tərəfdə yataq otağının açıq qapısı ağzında dayanır.*) Görürsən ki, heç kim yoxdu!.. (*Qışqırır.*) Ey, bir adam var burda? Görürsən ki, yoxdu heç kim! Sakit ol, get uzan!.. (*Divanda uzanır.*) Bax, belə... Amma... Heç bir amma yoxdu!.. Vəssalam! Qoy televizoru yandırım. (*Qalxıb televizoru yandırır.*)

T e l e v i z o r u n s ə s i... «Nizami» adına kolxozun əməkçiləri heyvandarlıq sahəsində böyük müvəffəqiyyətlər qazanmışlar. İndiki demokratiya və aşkarlıq dövründə onlar daha böyük həvəslə çalışırlar. Öz fikirlərini açıq deməkdən çəkinmirlər. İndi plyuralizm vaxtıdır. Buna görə də...

B i r i n c i q o n a q (*televizoru söndürərək*). Görürsən ki, plyuralizm vaxtıdır! Demokratiyadır! Aşkarlıqdır! Sən də başlamışan ki, o hardan gəldi, necə gəldi, niyə gəldi, day nə bilim, nə?... (*Dayanıb qulaq asır.*)

Pauza.

Nədi, ürəyin səksəkədədi? (*Qulaq asır.*)

Pauza.

Sakitlikdi... (*Jiletinin cibindən iri saatını çıxarıb baxır.*) Saat on ikiyə qalır... Get, bir az uzan, dincəl... Sonra da Ofelyaya zəng eləyərsən. Yox, Ofelya lazım deyil, Natiqə zəng eləyib çağıraram. Əşşi, tək oturub neyləyəcəyəm burada? Qoy gəlsin, bir yerdə oturub çörək yeyək, bir az içək, dərdləşək... Sonra, o gedəndən sonra, bəlkə Ofelyaya da zəng elədim... Baxarıq... (*Diqqətlə qulaq asır.*)

Pauza.

Nə sarını udmusan? Arxayın ol, sakitlikdi... (*Divanda oturur.*) Dünyada o qədər qəribə işlər olur ki... Elə o Natiqin özü danışır ki, bir dəfə... (*Sözünü yarımçıq kəsir.*) O nə sədi elə?

Yataq otağından öskürək səsi gəlir. Birinci qonaq divandan qalxıb dəhşətlə yataq otağına tərəf baxa-baxa geri-geri addımlayır və gəlib kürəyini sol tərəfdəki qapıya söykəyərək dayanır. Yataq otağından yenə öskürək səsi gəlir.

B i r i n c i q o n a q (*boğuş səslə*). Kimdi orda? (*İki əlilə də boğazını tutur.*) Kimdi? Kimdi orda?

I k i n c i q o n a q (*qapı arxasından*). Bağışlayın!.. Min dəfə, milyon dəfə üzr istəyirəm sizdən...

Birinci qonaq əlləri boğazında donub qalıb.

I k i n c i q o n a q (*qapı arxasından*). Çətirim yadımdan çıxıb qalıb burada, zəhrimar!.. Həmişə gərək bir şey çıxsın də!.. (*Öskürür.*) Bu saat gedirəm!..

İ ş ı q s ö n ü r.

30 aprel 1990.

HÖVSAN SOĞANI

(Absurd)

Zaman – 1990-cı il, avqust ayı, 38 dərəcə isti.
Məkan – «Bakı-Buzovna» elektrik qatarı.

Qatar fit verərək sürətlə gedir.

A r v a d (*ürəkdən gülür*). Onda... (*Gülür.*) Onda... Ay səni!.. (*Gülür.*) Onda mən ölmüşdüm?
K i ş i (*gülə-gülə*). Bilmirəm... Deyəsən, yox... Ya ölmüşdün?.. Yadıma gəlmir... Hə... Dedi ki...
Dedi ki... (*Gülməkdən az qala qəşş etsin.*)
A r v a d (*uğunub gedir*). Yəni... Yəni lap elə dedi? (*Gülməkdən az qalır nəfəsi qaralsın.*) Vay!..
Gör nə deyib e!..
K i ş i (*uğunur*). Hə!.. Hə!..
A r v a d (*gülməkdən nəfəsi tuncıxa-tuncıxa*). Bir az da özündən toqquşdurursan yəqin!..
K i ş i. Yox, vallah!..
A r v a d. Yoxsa ki, tanımıram səni!.. Köhnə xasiyyətindi. Bəzəyirsən...
K i ş i. Vallah, yox!
A r v a d. Çox elə Allaha inanansan!.. (*Gülə-gülə.*) O elə deyəndə Muxtar da ordaydı?
U z a q d a n g ə l ə n s ə s. Babam 1914-cü ildə Kislovodskaya istirahətə getmişdi. Bir gün orda
yadına Hövsan soğanı düşmüşdü. Nökərini göndərmişdi ki, gedib Bakıdan ona bir kisə Hövsan
soğanı gətirsin. Nökər də gedib Hövsan soğanını gətirmişdi...
K i ş i. Hansı Muxtar?
A r v a d. Necə yəni hansı Muxtar? Xalan oğlu də!..
K i ş i. A-a-a!.. Dayan görüm... Muxtar... Hə, ordaydı.
A r v a d (*gülür*). İndi yadına salır o da o sözləri?
K i ş i. Kim? Muxtar?
A r v a d. Hə də.
K i ş i. Əşşi, Allah bilir iyirmi ildi, neçə ildi ölüb gedib Muxtar...
A r v a d. A-a-a...
B i r i n c i s ə r n i ş i n (*qatarın pəncərəsindən əşiyə baxır*). Buna bax e!.. Başıya dönüm
sənin, belə də zibillik olar?! Buna bax e, hər tərəf zibil içindədi!.. Buralar gül-çiçəyindi e, gül-
çiçəyin! Bax, e!.. Bax e, bir!..
İ k i n c i s ə r n i ş i n. Baxmıram!
Ü ç ü n c ü s ə r n i ş i n. Ay Allah, qurban olum sənə!.. İlin, ayın bu vaxtında xiyarın kilosu altı
manata! Altı manat e!.. Köhnə pulla altmış manat! Yüz iyirmini böl altıya... İki, o da sıfır. İyirmi!
Mənim bir aylıq maaşım iyirmi kilo xiyar eləyir.

Qatar fit verir.

B i r i n c i s ə r n i ş i n. Ona bax e!.. Mazut! Taxta! Kağız! Bax e bir, bax!.. Bax!..
İ k i n c i s ə r n i ş i n. Baxmıram!
Ü ç ü n c ü s ə r n i ş i n. Həzrət Abbasa and olsun, pamidorun kilosu beş manata! Yemişin
kilosu dörd manata! Kartof iki manat!..
B i r i n c i s ə r n i ş i n. It ölüsü! Siçovul ölüsü! Qarpız qabığı!..
N a d e j d a K r u p s k a y a. Mən İliçi sevirdim!..

Pauza.

A r v a d (*gülə-gülə*). Səkinəyə danış e, bunu. Səkinəyə! Onun azarı var belə söhbətlərə...
K i ş i. Səkinə hansıdı?
A r v a d. A-a-a!.. Sənə nə olub belə? Səkinə də! Bacın!
K i ş i. Əşşi, Səkinə nə vaxtdı gedib...
A r v a d. Səkinə? Hara gedib?

K i ş i. Haqq dünyasına. Ömrünü bağışlayıb gedib... Qəbrinin yanında... Onun qəbriydi? Hə, də, Səiknənin qəbriydi... Qəbrinin yanında bir nar ağacı əkməmişdim, o da quruyub...

A r v a d. Niyə?

K i ş i. Nə bilim?.. Böyüdü... Yaxşı bir ağac oldu... Elə gül açırdı ki!.. Bir dəfə o qədər nar gətirmişdi ki!.. Xırda-xırda, qıpqırmızı... Yaman xəzri əsdi, hamısını tökdü dibinə... Elə bil qıpqırmızı qan ağlamışdı, dibi qıpqırmızı idi... Yaxşı ağac olmuşdu...

A r v a d. Bəs noldu?

K i ş i. Vaxt olmadı də... Vaxtında suvarmadıq... Üç-dörd il bundan qabaq getmişdim, gördüm quruyub...

A r v a d. Mənim də qəbrimin yanında bir söyüd əkməmişdin...

K i ş i. Səninkindəydi?

A r v a d. Hə. Amma özün əkməmişdin, tapşırmışdın, əkməmişdilər.

K i ş i. Hə, yadıma gəlir. O da əntiqə böyümüşdü!..

A r v a d. O noldu?

K i ş i. Vallah, heç bilirəm ki?.. Gərək bir imkan tapım gedim baş çəkim...

B i r i n c i s ə r n i ş i n. Ona bax e, velosiped tullayıblar! Köhnə vedrə! Qır tiyanı! Vanna! Bax, e!..

I k i n c i s ə r n i ş i n. Baxmıram!

Ü ç ü n c ü s ə r n i ş i n. Gilasın kilosu səkkiz manata! Səkkiz, e! Köhnə pulla səksən manat! Vay sən... Vay sən...

B i r i n c i s ə r n i ş i n. Vay!.. Vay!.. Vay!.. O qarğa ölüsünə bax e!..

I k i n c i s ə r n i ş i n. Baxmıram.

A n a s t a s M i k o y a n. Bakıda mənim adıma ayaqqabı fabriki var!

Qatar fit verir.

K i ş i. Dişlərim yadımdan çıxıb evdə qalıb... Gecə elə necə stəkanın içində suya qoyub yatmışam, elə də qalıb...

N a d e j d a K r u p s k a y a. Mən İliçi sevirdim!..

A r v a d. Səhər duranda çörək yeməmişən?

K i ş i. Səhər? Heç yadımdadı ki?.. Səhər duranda gördüm başım ağrıyır.

U z a q d a n g ə l ə n s ə s. Babam nökrəri göndərəndən sonra, dözməmişdi, ürəyi o qədər Hövsan soğanı istəmişdi ki, nökrerin qayıtmağını gözləməmişdi, özü Bakıya getmişdi. Hövsan soğanını yeyib təzədən Kislovodska qayıtmışdı.

A r v a d. Dərman ataydın də.

K i ş i. Deyəsən atdım.

A r v a d (*gülür*). Sən elə əvvəldən canının qədrini bilənsən!.. Nə atdın?

K i ş i. Nə bilim? Bir-iki dərman keçdi əlimə, heç baxmadım, uddum, getdi...

N i k i t a X r u ş ş o v (*pıçiltı ilə*). S-s-s... (*Daha da yavaşdan.*) Stalin... (*Hiss olunur ki, çox ehtiyat edir.*) Stalin... Stalin türk şpiyonu idi...

A r v a d. Ələkbərin qızını verdilər.

K i ş i. Bizim Ələkbərin?

A r v a d. Hə.

K i ş i. Əh!.. Ələkbərin qızının indi, bax, bu boyda nəvəsi var!..

A r v a d Məktəbə gedir?

K i ş i. Heç xəbər yoxdu...

A r v a d (*yənə gülür*). Onda o elə deyəndə... Onda sən Jdanov rayonunda işləyirdin də?

K i ş i. Müharibə qurtarandan sonraydı də, İrandan qayıtmışdım... Bilmirəm, Jdanovdaydım, ya gəlmişdim Bakıya, Kirov rayonuna? Yadıma gəlmir... Amma İrandan qayıtmışdım...

A n a s t a s M i k o y a n. Yaşasın xalqımızın sevimlisi, dostumuz və qardaşımız Nikolay Ivanoviç Yejev! Ura, yoldaşlar!

Gurultulu alqışlar. Qatar fit verir.

A r v a d (*gülə-gülə*). O sözləri Səftərə demisən?
K i ş i. Səftər ölüb.
A r v a d. Fərmana?
K i ş i. Ölüb.
A r v a d (*elə hey gülür*). Əminəyə?
K i ş i. Əşşi, o lap çoxdan ölüb!..
A r v a d. Əsədullaya?
K i ş i. Əsədulla? O kimdi elə?
M i x a i l Q o r b a ç o v. Biz düz yoldayıq, yoldaşlar!
M i x a i l K a l i n i n. Əyani təbliğatı gücləndirmək lazımdır!
B ə l ə d ç i (*dodaqaltı oxuya-oxuya*).

Küçələrə su səpmişəm...
Yar gələndə toz olmasın...

Biletinizi göstərin! Tovarışı! Bilet!..
B i r i n c i s ə r n i ş i n. O-o-o!.. Lifçik!.. Ona bax e!.. Pakrişka!.. Köhnə çaynik!.. Qarşok!.. Al bileti. Vay səni! Köhnə divan!.. Bax e!..
İ k i n c i s ə r n i ş i n. Baxmıram. Al bileti.
Ü ç ü n c ü s ə r n i ş i n. Bude mənimki, al. Gecə yatım, səhər durmayım, əyər yalan deyirəm, həmişə gedib Təzə bazardan toyuq pətənəsinin kilosunu bir manata alırdım! Bu günün işığına kor baxım ki, kilosunu yetmiş qəpiyə də almışam! İndi kilosunu on dörd manatadı!.. Bəl on dördə, neçə eləyir? Hə, neçə eləyir? Səkkiz kilo! Mən bir aylıq maaşıma səkkiz kilo pətənə ala bilərəm, vəssalam! Day su içməyə də pulum qalmaz!..
K i ş i. Mənimki besplatnıdı.
B ə l ə d ç i. Göstər.
K i ş i. Al.
B ə l ə d ç i. Bu nədi, a kişi? Bu, lotereyadı!
K i ş i. Al.
B ə l ə d ç i (*dodaqaltı oxuya-oxuya*).

Küçələrə su səpmişəm...
Küçələrə su səpmişəm...
Yar gələndə toz olmasın...
Yar gələndə toz olmasın...

U z a q d a n g ə l ə n s ə s. Nökər gəlmişdi Kislovodska, görmüşdü ki, babam dözməyib, özü gedib Bakıya. Nökər Hövsan soğanını da götürüb təzədən qayıtmışdı Bakıya.
A r v a d. Əsədulla də!.. Sənin dostun yoxuydu, palkovnik!..
K i ş i. Yadıma gəlmir... Kərimi deyirsən?
A r v a d. Kərim yox e, Əsədulla!.. Əsədulla!..

K i ş i. Yadıma gəlmir... Amma Kərim ölüb... Fəti də ölüb... İbrahim də ölüb... Fatma da... Sona da... O biri İbrahim varıydı e, axsaq, o da ölüb... Dilşad ölüb... Əhməd ölüb... O biri Əhməd də ölüb... Soltan da... Fərid də... Fəridin oğlu da... Fazil də ölüb... Canım sənə desin, Fətulla da... Yadıma gəlir? Bıgı sallanırdı həmişə... Yox, bıgı sallanan, Fətulla deyildi, şey idi, Məlik! Məlik də ölüb... Bizim o ispalkom varıydı e, müharibə vaxtı mənə həmişə tütün gətirirdi, İsmayılov, o da ölüb... Ələsgər də... Brejnev də öldü... Xruşşov da... Andropov da... Kosıgin də... O birisinin adı nəyidi?.. Şey.. Bu saat deyəcəyəm!.. Şey... Pelşe!.. Pelşe də ölüb...

Qatar fit verir.

N a d e j d a K r u p s k a y a. Mən İliçi sevirdim!..

A r v a d. Meynə yaxşı gətirmişdi bu il?

K i ş i. Hansı meynə?

A r v a d. Qapının ağzındakı də...

K i ş i. O çoxdan quruyub gedib...

B i r i n c i s ə r n i ş i n. Vay!.. Vay!.. Vay!.. Alə, nəcisə bax e!..

I k i n c i s ə r n i ş i n. Baxmıram.

Ü ç ü n c ü s ə r n i ş i n. Bütün qarpızlar zəhərlidi! Yalan deyirəm, bax, bu elektriçkanın altında qalım! Qabaq xəstəyə qarpız verirdilər ki, yeyib sağalsın. İndi bütün qarpızların hamısı zəhərlidi! Yalandan televizorda deyirlər ki, bütün qarpızları yoxlayırlar, qorxmayın, yeyin! Yalançının atasına lənət! Ay yoxladılar a!.. Qurana and olsun, Ətağanın cəddi qənim olsun mənə, əyər yalan deyirəm, yeyirsən, öldürür səni! Özü də neçəyə? Kilosu iki manat əlli qəpik!..

B i r i n c i s ə r n i ş i n. O-o-o!.. Eşşək ölüsü!

I k i n c i s ə r n i ş i n. Baxmıram.

A n d r e y V i ş i n s k i. Yaşasın Azərbaycan Kommunist bolşeviklər Partiyası!

Gurultulu alqışlar.

Yaşasın şanlı Bakı proletariati!

Gurultulu alqışlar.

Onlar xoşbəxt həyat sürürlər, yoldaşlar!

Gurultulu alqışlar.

K i ş i. Lotereyanı qaytardı mənə?

A r v a d. Bilmirəm...

K i ş i. İndicə lotereyaydı də, ona verdiyim, hə?

A r v a d. Mən hardan bilim? Sən bilərsən... Sənin bilmədiyən şey var?

K i ş i. Yoxsa ki, sən avamsan?! (*Gülür.*)

A r v a d (*gülür*). Əlbəttə... Avam olmasaydım, başımı tovlayıb gedib Ələşrəfin qızıyla eşqibazlıq eləməzdin ki!

K i ş i. Pa!.. Nə yaxşı yadıma saldın onu! Deyirəm axı, nə vaxtdı ki, nəyi istəyirəm yadıma salam!.. Əntiqə komsomolçuydu!

A r v a d. Ələşrəf?

K i ş i. Yox, əşşi!.. O xalq düşməniydi!.. Qızı deyirəm. Əla komsomolçuydu! Bədəni də ağappaq, özü də top kimi bərk...

A r v a d. Adı Firuzəydi, Hüsniyəydi, nəydisə, belə bir şeydi...

K i ş i. Hə, nəysə, eləydi... Ələydi!..

A r v a d (*gülür*). Ay səni!.. Yaman şeysən! Yadına salıb indi sümüklərini qızdırırsan...

K i ş i (*gülür*). Hə.

U z a q d a n g ə l ə n s ə s. Nökər gəlib Bakıda görmüşdü ki, babam qayıdıb Kislovodska. Təzədən Hövsan soğanıyla dolu həmin kisəni belinə şəlləyib yola düşmüşdü Kislovodska.

B ə l ə d ç i (*dodaqaltı oxuya-oxuya*).

Küçələrə su səpmişəm...

Ancaq mənim fikrimcə iyirmi səkkizinci qurultay əldə-qayıma bir şeydi. Ona tarixi qurultay demək olmaz!

Yar gələndə toz olmasın...

Heç cürə tarixi qurultay demək olmaz!

B i r i n c i s ə r n i ş i n. Yumurta qabığı!.. Vay, özü də gör nə qədər!.. Pomidor yeşiyi!.. Köhnə ayaqqabı!.. Bir-iki-üç-dörd-beş-altı-yeddi... Gör nə qədər!.. Bax e!..

I k i n c i s ə r n i ş i n. Baxmıram.

B i r i n c i s ə r n i ş i n. Vay!.. Vay!.. Vay!.. Andropovun şəkli!.. SSRI-nin bayrağı!.. Suslov!.. Pay atonnan!.. Alə, gör nə qədər Brejnev var e!.. Alə, bir bax e!..

I k i n c i s ə r n i ş i n. Baxmıram!

Ü ç ü n c ü s ə r n i ş i n. Anamın qəbri haqqı, yediyim çörək mənə haram olsun, əyər yalan deyirəm, çiyələk də hamısı zəhərdir! İndi uşağa çiyələk verirsən, yeyib ölür!

N a d e j d a K r u p s k a y a. Mən İliçi sevirdim!..

Ü ç ü n c ü s ə r n i ş i n. Ət talonnan!.. Yağ talonnan!.. Qurbağa talonnan!..

N a d e j d a K r u p s k a y a. Mən İliçi sevirdim!..

A r v a d (*gülür*). Onda bəs sənə elə deyəndə, sən nə dedin?

K i ş i. Mən? Bəs bayaq demədim sənə?

A r v a d. Yox...

K i ş i (*uğunub gedir*). Dedim ki... Dedim ki...

Qatar fit verir.

U z a q d a n g ə l ə n s ə s. Kislovodskda yağışlar başlamışdı. Babam darıxmışdı. Tapşırılmışdı, pal-paltarını yığırdırmışdılar, çamadanlarını qablamışdılar, qayıdıb çıxıb getmişdi Bakıda evlərinə.

A r v a d (*gülə-gülə*). Əntiqə demisən e!..

K i ş i (*uğuna-uğuna*). Hə!..

A r v a d. Əlisəttara da bir dəfə bir şillə vurdun e?!

K i ş i. Əlisəttar?

A r v a d. Onda sənənin mavinin idi...

K i ş i. Hə-hə!.. Mən ona şillə vurdum?

A r v a d. Bəs kim?

K i ş i. Deyəsən, axı, o mənə şillə vurdu?

A r v a d. Bilmirəm...

B i r i n c i s ə r n i ş i n. Alə, bax e!.. Vay!.. Vay!.. Vay!.. Cin!.. Şeytan!.. Qülyabanı!..

I k i n c i s ə r n i ş i n. Baxmıram.

B i r i n c i s ə r n i ş i n. Div!.. Ifritə!..

I k i n c i s ə r n i ş i n. Baxmıram!

Ü ç ü n c ü s ə r n i ş i n. Əldə də yağın kilosunu on beş manatadı!.. Yalan deyirəm, bax, bu elektrika üstümdən keçsin!..

B ə l ə d ç i. Az qalıb a, az qalıb Buzovnaya!

□
Yar gələndə toz olmasın...

U z a q d a n g ə l ə n s ə s (*tələsik*). Nökər gəlmişdi Kislovodska, görmüşdü ki, babam köçüb gedib Bakıya. O bir kisə Hövsan soğanı ki varıydı, onu götürüb təzədən dönmüşdü geri.

K i ş i (*tələsik*). Qaytardı mənim lotereyamı?

A r v a d. Bilmirəm.

K i ş i. Qoy bir baxım...

U z a q d a n g ə l ə n s ə s (*tələsik*). Nökər Bakıda baxıb görmüşdü ki, həmin bir kisə Hövsan soğanı xarab olub!.. Çürüyüb!..

N a d e j d a K r u p s k a y a. Mən İliçi sevirdim!..

Ü ç ü n c ü s ə r n i ş i n (*tələsik*). Çolpanın biri bazarda iki manataydı! İkisini üç manata da almışam! Əlinin qılınıcını belimi vursun, yalan deyirəmsə! İndi biri iyirmi manatadı! Köhnə pulla iki yüz manata! Altı, o da sıfır. Mən maaşıma altı dənə çolpa ala bilərəm! Vəssalam! Day gərək çörək də yeməyim, su da içməyim!

B i r i n c i s ə r n i ş i n (*qışqıra-qışqıra*). Alə, mən burda qaldım ki!.. Mən qaldım bu zibilliyin içində ki!.. Mənə bax! Getmə!..

I k i n c i s ə r n i ş i n. Baxmıram.

U z a q d a n g ə l ə n s ə s (*tələsik*). Babam tüpürüb nökrerin sifətinə. Deyib, maymaq oğlu, maymaq!

K i ş i (*həyəcanla*). Hanı bəs? Hanı lotereyam?

B i r i n c i s ə r n i ş i n (*qışqıra-qışqıra*). Getmə!.. Getmə!.. Mənə bax!..

I k i n c i s ə r n i ş i n. Baxmıram!

M i x a i l Q o r b a ç o v (*tələsik*). Biz düz yoldayıq, yoldaşlar!

K a r l M a r k s (*tələsik*). Bütün ölkələrin proletarları, birləşin!

B ə l ə d ç i (*dodaqaltı tələsik oxuya-oxuya*).

Küçələrə su səpmişəm...
Küçələrə su səpmişəm...
Yar gələndə toz olmasın...
Yar gələndə toz olmasın...

Qatar fit verə-verə gedir.

*Avqust 1990,
Zuğulba.*

XÜSUSİ SİFARIŞ

Zaman – 1990 və 2005-ci illərin avqust ayı.
Məkan– Bakı şəhəri.

Otaq bomboşdur.

Birinci kişi (*qapını açıb, otağa girir*). Olar? Heç kim yoxdu ki... Pəh! Pəh! Pəh! Bu nə qiyamətdi! Bu nə aləmdi, a kişi?! (*Əlində portfel, otağın ortasında dayanıb heyran-heyran hər tərəfi nəzərdən keçirir.*) Elə bil, qızıldan düzəldiblər buranın divarlarını!.. Mən hələ ömrümdə belə şey görməmişəm!.. İstəyəndə düzəldirlər də!.. Əcəb Qonaq Evidi!.. Mən axmaq da, həmişə Bakıya gələndə gedib səfeh mehmanxanalara düşürəm... Sağ olsun o süpürgəçi qarı! Yaşasın! Yaxşı göndərdi məni bura! Pulu da elə mehmanxana kimidi də, amma gör nə aləmdi!.. Maşallah!.. Televizora bax e!.. (*Gəlib az qala divar boyu böyük ekranın qabağında dayanır.*) Gör nə qədər düyməsi var!.. Yaponların işidi bu!.. Bəs qonşum hanı? Aşağıda dedilər axı, bir adam da var burda... (*Qulaq asır.*) Vannadadı deyəsən... (*Yenə ətrafa nəzər salır.*) Vay səni!.. Vallah, mən doğrudan belə şey görməmişəm! Elə bil, otaq deyil, təyyarəçinin kabinəsidə! Bunlar nədi belə? (*Yaxınlaşıb diqqətlə divardakı cürbəcür düymələrə, işarələrə baxır.*) Gör də!.. Səhərdən axşamacan hambal kimi işlə ki, işləyirəm, ona görə də dünyadan xəbərim yoxdu!.. Gör Bakıda necə Qonaq Evi var!.. Mən elə bilirdim Qonaq Evində tək-cə sekanın işçiləri qalır... Vallah, deyəsən, doğrudan-doğruya demokratiya başlayır... Mən hara, belə Qonaq Evi hara? Özü də ki, ucuz!.. Bu nədi belə? Mizdi? Yəqin mizdi də... (*Portfelini qaldırıb mizin üstünə qoyur.*) Eh!.. Ömür keçir gedir, amma bir gün görmədik bu dünyada... Əşşi, mənimki heç... Təki bunların canı sağ olsun!.. Təki bunlar xoşbəxt olsun!.. Mənim payıma düşən bu dünyada, bunların payına düşməsin!.. (*Portfelindən iki fotosəkil çıxarır.*) Bu gülüş!.. Bu da Könül!.. Deyir ki, (*yamsılayır*) – «Papa, şəklimizi götürmüşsən özünə?» – Əlbəttə, götürmüşəm! Beş gün qalacam burda, bəs sizin, heç olmasa, şəklinizi görməyim? Ürəyim partlar ki!.. Əşşi, şeytanın biridi! Guya, bilmir bunları? Elə bildiyi üçün naz eləyir də, mamaşka, nazlanır. Gülüş də eləcə!.. Nə isə, xoşbəxt olsunlar! (*Fotosəkilləri mizin üstünə qoyur. Sonra portfelindən kağız bağlama çıxarır və açır.*) Bu çörək, bu pamidor, bu yumurta, bu da pendir... Vəssalam də!.. Sənə day nə lazımdı, ay zalım? (*Yenə otağı nəzərdən keçirir.*) Düzdü, belə qiyamət yerdə bir yüz qram da vurmaq olardı ceyran südündən, amma eybi yox... Qalsın gələn dəfəyə. Gələn dəfə də gəlib bura düşəcəyəm. Gülüş deyir ki, (*yamsılayır*) – «Papa, neynirsən bunları götürürsən özünə, Bakıda yoxdu bəyəm?» – Var, niyə yoxdu?.. Uşaq nə bilir ki, Bakıda girirsən restorana, bir tikə çörək yeyirsən, on beş manat! Bufet də onun tayı! Uşaqdılar da, day demirlər ki, papa gəlib burda hər dəfə yeyəndə on beş manat versə, onda bəs siz nə yeyəcəksiz?

İkinci kişi yan tərəfdəki qapıdan içəri girir və əlindəki ağ qubkayabənzər bir şeyi üzünə, başına toxundura-toxundura otaqdakı Birinci kişini görür və gizlədə bilmədiyi bir təəccüb, hətta, heyratla ona baxır.

Birinci kişi. Salam.

İkinci kişi. Nə?

Birinci kişi. Deyirəm, salam!

İkinci kişi. Hə? Hə... Salam...

Birinci kişi (*öz-özünə*). Bu necə adamdı belə?.. (*Bərkdən*) Qonşu olacağıq sizinlə... (*Get-gedə artan bir heyratla Birinci kişinin qəribə geyiminə, qəribə sifətinə baxır.*)

İkinci kişi (*heyratla*). Bu nədi belə? Doğruçu saçınızdı?!

Birinci kişi (*pərt*). Doğruçu olmayanda, parik qoyacağam?

İkinci kişi (*eyni heyratla*). Ba-a-a!.. Özü də ağappaq!..

Birinci kişi (*acıqla*). Sizin isə başınızda ömrümdə elə bil ki, heç tük olmayıb! (*Birdən-birə dediklərindən peşman olub, yumşalır.*) Bağışlayın, siz Allah...

İkinci kişi. Niyə? Nə olub ki, üzr istəyirsiniz?

Birinci kişi. Ağzımdan qaçdı... Sizi təhqir etdim də...

Pauza.

İkinci kişi (*təəccüblə*). Nə vaxt?
 Birinci kişi. A kişi, necə nə vaxt? Qəribəsiz e, siz... İndicə üzünü vurmam ki, başınız...
 (*Ardını demir.*)
 İkinci kişi. Başıma nə olub ki? (*Əlini başına sürtür.*) Tərtəmizdi.
 Birinci kişi. Mən də onu deyirəm ki... Adamın eybini üzünə vurmazlar ki... Bağışlayın...
 İkinci kişi. Nə olub axı? Hamının başı necə, mənimki də elə!
 Birinci kişi (*öz-özünə*). Vallah, bu, birtəhər adamdı... Danışığı da birtəhərdir... (*Bərkdən*)
 Deyirsiniz indi hamının başı belədi?
 İkinci kişi. Əlbəttə...
 Birinci kişi. Allah!..
 İkinci kişi (*diqqətlə mizin üstünə baxır*). Bəs o nədi elə?
 Birinci kişi. Nə? Bu?
 İkinci kişi. Hə.
 Birinci kişi. Çörəkdi də...
 İkinci kişi. Çörək? Siz muzeydə işləyirsiniz?
 Birinci kişi. Muzeydə niyə işləyirəm?
 İkinci kişi. Bəs bu çörəyi neynirsiniz?

Pauza.

Birinci kişi. Necə neynirsiniz, ay əziz dostum? Yeyirəm də... (*Çörəkdən bir tikə qoparıb ağzına qoyur və iştaha ilə yeyir.*)
 İkinci kişi (*mat qalib*). Doğrudan yeyir e... Vay!... Birinci dəfədi belə adam görürəm... (*Birinci kişini ayaqqabılarından ağ saçlarınınacan diqqətlə nəzərdən keçirir.*) Bu necə geyimdi? Bunun özü də, elə bil, muzeydən gəlib... Hardan gəlmisiz siz?
 Birinci kişi (*get-gedə artan bir nigarançılıqla*). Mən?
 İkinci kişi. Qəribədi... Özünü də, elə bil, hardasa görmüşəm... Qəribədi...
 Birinci kişi. Nədi qəribə? Mən neynirəm ki, belə heyrət basıb sizi?
 İkinci kişi. Daha bundan artıq neyləyəcəksiz? Əl vurmaq olar?
 Birinci kişi. Nəyə?
 İkinci kişi. O çörək dediyinizə...
 Birinci kişi (*sidq-ürəkdən*). Pajalıda!.. Amma... Vallah, mən sizi başa düşə bilmirəm... Çörəkdi də... Görməmişiz?
 İkinci kişi. İndi kim çörək yeyir? İki həb tronsmorkormobonit atırsan, qurtardı də... Qəribədi!.. (*Əlini ehtiyatla çörəyə vurur.*) Yumşaqdı... Çox qəribədi... Mən sizi harda görmüşəm? Yadıma sala bilmirəm... Harda? Axı, harda? Yox... Formorqobon lazımdı...
 Birinci kişi (*ehtiyatla*). O nədi elə?
 İkinci kişi. Çox qəribədi... Bu adam elementar şeyləri bilmir... Formorqobon yaddaşı oyadır də... Düzdü, yaxşısı budu ki, onu işlətməyəsən. Xoşum gəlmir ondan, səksəndirir adamı, bir az narahat edir, ancaq neyləyəsən, lazım gəlir... (*Gülümsəyir, sonra otağın bir küncündə üzü gümüş kimi parıldayan çantasını götürüb içindən qayçıya bənzər bir alət çıxarır və gözlərini yumub o alətin hər iki ucunu gicgahlarına toxundurur. Həyəcanla*) Aha! Deyirəm də!.. Mən sizin şəklinizi görmüşəm! Bax e!.. Qəribədi... Bu saat! Hər şeyi başa düşdüm! Deyirəm axı... Bu saat!.. Qoy əvvəlcə monfenalesə baxaq!.. (*Aləti çantaya qoyur və oradan kiçik dəmir qutuya bənzər bir şey çıxarır.*) Bu saat!
 Birinci kişi (*aşkar bir şübhəylə*). Bəs, o nədi elə?

İkinci kişi. Monfenalesdi... *(Gülür.)* Necə başa salım sizi? Mənim bütün fikirlərim, həyatım, yaddaşım, nəyim varsa, kim mənə nə deyibsə, indiyəcən nə görmüşəmsə, hamısı burda proqramlaşmış. Hamısı salınıb bura. Dayanın, bu saat. *(Divardakı ekrana yaxınlaşır.)* Monfenales yeri hardadı bunun? Aha, bude, burda. Bu saat. *(Həmin kiçik dəmir qutunu ekranın altında xüsusi yerə salır, düymələrdən birini basır. Ekranda əvvəlcə cürbəcür sxemlər, sonra şəkillər bir-birini əvəz edir və birdən dayanır: Birinci kişinin şəkli.)* Bude!.. Gördüz... Mən dedim ki, sizi hardasa görmüşəm!..

Birinci kişi *(heyətlə ekranda öz şəklinə baxa-baxa)*. Amma mən sizi heç harda görməmişəm...

İkinci kişi *(gülür)*. Əlbəttə! Siz məni necə görə bilərdiz? Sizin bu şəkliniz mənə, Allah bilir, kimdən qalıb... Siz xüsusi sifarişlə gəlmisiz... Ancaq qəribədi... Mən sizi sifariş etməmişəm... Düzü, heç ağıma da gəlməzdi ki, sizi sifariş edim... Ömrümdə sizin barənizdə fikirləşməmişəm... Əvvəlcə ona görə heç nə başa düşmürdüm...

Birinci kişi *(əşəbi)*. Mən isə yenə bir şey başa düşürəm!

İkinci kişi. Aydın məsələdir! Çünki siz bura xüsusi sifarişlə gəlmisiz.

Birinci kişi. Necə yəni xüsusi sifarişlə bura gəlmişəm? Mənə heç bir sifariş-zad gəlməyib!.. Mən sifariş-zada baxan adam da deyiləm!.. Bildiz?! Mən Bakıya ezamiyyətə gəlmişəm!

İkinci kişi *(gülür)*. Sizə elə gəlir...

Birinci kişi. Nə?

İkinci kişi. İndi neçənci ildi?

Birinci kişi. Özünüz bilmirsiniz? *(Öz-özünə, hiddətlə)* Vallah, mən bilsəydim ki, bu Qonaq Evində buna rast gələcəyəm, gözləyib elə o köhnə mehmanxanada yer alıb qalardım!.. Beş nəfərlə bir otaqda olardım, ayaqyolusu da dəhlizdə ümumi olardı, amma başım dinc qalardı!..

İkinci kişi *(gülür)*. Bir halda ki, gəlib çıxmırsız bura, onda xahiş edirəm sualıma cavab verəsiniz: İndi neçənci ildi?

Birinci kişi. Ələ salmışan məni?

İkinci kişi. Yox. Sualıma cavab verin. Onda hər şey sizə aydın olacaq. İndi neçənci ildi?

Birinci kişi *(hirsindən qışqıra-qışqıra)*. Min doqquz yüz doxsanıncı ilin on altı avqustu!

İkinci kişi *(şövlə)*. Gördüz ki?!

Birinci kişi. Nəyi gördüm?

İkinci kişi. Təkcə avqustun on altısını düz deyirsiniz...

Birinci kişi. Nə?

İkinci kişi. Bax, siz elə bilirsiniz ki, min doqquz yüz doxsanıncı ilin avqustudu. Ancaq əslində İndi *(sözləri bir-bir xüsusi tələffüz edə-edə)* iki min doxsanıncı il avqust ayının on altısıdır.

Birinci kişi. Bu nə danışır, ə? Bu nə zibildi mən düşmüşəm? Yox!.. Burdan çıxıb getmək lazımdı. Başlarına dəysin belə Qonaq Evi! Mənə deyən lazımdı ki, sən Qonaq Evində nə işin var, ay axmaq? Sekanın katibi-zadısan?

İkinci kişi. Qulaq asın. İndi, doğrudan da, sizdən yüz il sonralardır. İndi 2090-cı ildir!

Birinci kişi. Allah!.. Məni qara basır, ya dəli olmuşam? Bəlkə siz dəlisiz?

İkinci kişi. İndi nə zamandı ki, mən dəli olum? *(Gülür.)* On doqquzuncu, ya iyirminci əsrdi? İndi adamlar elə proqramlaşdırılır ki, dəli yoxdu. *(Səbrlə başa salmağa çalışır.)* Kimin ki, genlərin quruluşuna görə anormallıq ehtimalı var, o yarana bilməz. Yəni dünyaya gələ bilməz. Heç bir laboratoriya buna imkan verməz ki, mayalanma baş tutsun.

Pauza.

Birinci kişi. Bilirsiniz nə var? *(Portfelini götürür.)* Mən sizin bu cəfəngiyatlarınıza qulaq asmaq istəmirəm. Xudahafiz!

İkinci kişi. Bir dəqiqə dayanın. İndi təzə şirkətlər yaranıb. Bəzən çox yaşlı adamlar, o adamlar ki, hələ qohumlarını, valideynlərini yadlarında saxlayıblar, ölüb getmiş babalarını, nənələrini o şirkətlərə xüsusi sifariş verirlər. Orda kompyuterlər həmin adam haqqında bütün məlumatları toplayır: görkəmi necəydi, hansı rəngi xoşlayırdı, kimləri tanıyırdı, xasiyyəti necə idi və sairə. Sonra da kompyuterlər o adamın surətini yaradır və sifarişçi ilə görüşdürür. Başa düşdünüz? Ancaq məsələ burasındadı ki, mən sizi sifariş etməmişəm... Heç ağılıma da gəlməzdi... Mənim nəyimə lazımsız ki, o qədər pul verib, sizi xüsusi sifariş edim?

Birinci kişi (*əvvəlcə mizin üstündəki çörəyi-pendiri də büküb götürmək istəyir, sonra fikrindən daşınıb əlini yelləyir və otaqdan çıxmaq istəyir*). Xudahafiz!

İkinci kişi İnanmırsız, hə? (*Ora-bura baxır ki, nə sübut gətirsin.*) Bax, mənim başımı görürsünüz?

Birinci kişi (*acıqla*). Olmaz o başdan!

İkinci kişi. Hə! İndi laboratoriyalarda uşaqlar yaranan kimi, başları tüksüzləşdirilir. Çünki saç, tük insana əlavə qayğıdı.

Birinci kişi. İndi hamının başı sizinki kimidi?

İkinci kişi. Əlbəttə!

Birinci kişi. Arvadların da başı?

İkinci kişi. Bəs necə!

Birinci kişi (*səbrsiz*). Bilirsən nə var, xala oğlu? Səninki səndə, mənimki də məndə! Xudahafiz!

İkinci kişi. Bu saat. (*Ekranın altındakı düymələrdən birini basır. Ekrandakı cürbəcür rəməzlər, fiqurlar, yazılar bir-birini əvəz edir. Diqqətlə ekrana baxa-baxa*) Sizin qızınızın adı Gülüş idi.

Birinci kişi (*qapını açıb otaqdan çıxmaq istərkən ayaq saxlayır və tələsik*). Bəli! Gülüş mənim qızımdır!

İkinci kişi. Görürsünüz ki?! Mənim nənəm həmin o Gülüşün qızıdır.

Birinci kişi. Nə?

İkinci kişi. Deməli, mən o Gülüşün... Sizin qızınız oldu də, elə deyilmi? Bax, mən o Gülüşün nəvəsinin oğluyam, yəni necə deyirlər buna? Nəticəsiyəm...

Birinci kişi (*əşəbi bir rişxəndlə*). Mən də sənin ulu baban, hə?

İkinci kişi (*sakit*). Əlbəttə!.. Belə çıxır də... (*Ekranın altındakı düymələrdən birini basmaq istəyir.*) Qoyun, bu saat baxım, deyim sizə ki, nə vaxt ölmüsünüz?.. Nə oldu onun adı? Hə, Gülüş. Deyim ki, Gülüş nə vaxt ölüb...

Birinci kişi (*tələsik və gərgin*). Yox!.. Lazım deyil!.. Onda... Onda bəs Könül hanı?

İkinci kişi. Hansı Könül?

Birinci kişi. Necə yəni hansı Könül? Gülüşü tanıyırsan, Könülü yox? Gülüşün bacısı də! Sən nənənin xalası... (*Sarsılmış*) Allah!.. Mən, deyəsən, doğrudan da, dəli oluram!.. Necə yəni bunun nəvəsinin xalası?..

İkinci kişi. Yox, siz dəli olmamırsız... Sizə belə gəlir...

Pauza.

Necə oldu onun adı?

Birinci kişi. Kimin?

İkinci kişi. Onun də... O bacının...

Birinci kişi. Könülü deyirsən?

İkinci kişi (*başını tərpədir*). Mən elə adam eşitməmişəm. Yox, eşitməmişəm...

Birinci kişi. Bəs, deyirsən Gülüşün nəticəsisən? Sən necə Gülüşün nəticəsisən ki, Könüldən xəbər yoxdu?

İkinci kişi. Axı, mənim nəyimə lazımdı ki, nənənin mən nə bilim, kiminin kimi kimdi?.. (*Gülür.*) Qəribə psixologiyadı...

Birinci kişi. Onda... Onda... Mon...Mon...

İkinci kişi. Monfenales?

Birinci kişi. Hə, orda bax.

İkinci kişi (*ekranın altındakı düymələrdən birini basır və ekranda görünən şəkillər yenə də sürətlə bir-birini əvəz edir*). Yox!.. Yoxdu...

Birinci kişi (*bərkdən öz-özü ilə danışır*). Allah, bu nə əhvalatdı belə mənim qabağıma çıxartmısan? Nə demək istəyirsən bununla? Mənə nəyi sübut eləmək istəyirsən, ay Allah?! Niyə məni seçmişən? Bu nə imtahandı? Bu nə oyundu belə açırısan mənim başıma?

İkinci kişi. Əslinə baxsaz, mən də təəccüb edirəm... Siz, deməli, mənim babamsız... Daha doğrusu, nənəmin babasıdır... Axı, mən sizi sifariş verməmişəm...

Birinci kişi. Yenə başladı sifariş... Siz nə danışırırsız, hə? Səhər evdən çıxıb avtobusa minib gəlmişəm Bakıya. Mehmanxanada növbə idi, süpürgəçi qarı məni bura göndərdi ki, Qonaq Evinə boş yer var... Səhər evdən çıxanda Gülüş də, Könül də dalımca su atıb!

İkinci kişi. Sizə elə gəlir də! Məsələ də bundadı!.. Bu barədə o şirkətlərin işinə söz yoxdu! Kompüterlər sizin kodlarınızı dəqiq yığıb! Siz elə proqramlaşdırılmırsız ki, hər şey təbii olsun, təbii görünsün. (*Əli ilə mizin üstündəki çörəyi-filanı göstərir.*) Bax, onları da kompüterlər düzəldib. Çörəyi görürsüz, o cür təzədi. Əslində isə, o, çörək deyil, imitasiyadır. Gördüz, əvvəlcə mən də təəccüb elədim... Sonra başa düşdüm.

Birinci kişi (*dəhşətlə*). Günün günortaçağı bu nə bələdi gəlib mənim başıma? Bu nə işdi belə, ay Allah?! Adam az qalır inansın bütün bu cəfəngiyata! Vicicə düşür adamın ürəyinə... Qorxur adam...

İkinci kişi. Qorxmayın! Dedim axı, sizə elə gəlir! Bütün bunlar sizin üçün... necə deyim?.. Sizinçün yalançı hisslərdir. Sizə elə gəlir ki, qorxursuz, nigarançılıq keçirirsiniz, hiddətlənirsiniz... Əslində bunlar həqiqət deyil.

Pauza.

Onun adı hər dəfə yadımdan çıxır.

Birinci kişi. O kimdi?

İkinci kişi. Demədik ki, mənim nənəmin nənəsinin... Nənəsinin... Necə oldu? (*Sözləri aramla tələffüz edə-edə*) Deməli, mənim nənəmin anasının bacısı, hə?

Birinci kişi (*hiddətli bir əlacsızlıqla*). Könülü deyir e, yenə!..

İkinci kişi. Hə, Könül! Bəlkə, onun adamları sifariş edib sizi? Ola bilsin... Kompüterlərdə yenə virus epidemiyası başlayıb... Virus da elə şeydi ki, kompüterə düşdü, belə səhvlər olur. Hə, şübhəsiz belədi! Sizin xüsusi sifarişiniz səhv düşüb. Kompüterlər nəslinizi hesablayanda gəlib mənim üstümə çıxıblar, sizi xüsusi sifarişçinizlə yox, səhvən mənimlə görüşdürüblər! (*Gülür.*) Eybi yox, özləri başa düşəcəklər. Sizin proqramda dəyişiklik eləyib xüsusi sifarişçinizlə görüşdürəcəklər. Darıxmayın. Sizə elə gəlir ki, həqiqi adamsız. Mən dedim də!.. Siz elə bilirsiniz ki, sizsiniz!.. Adınız nədi sizin?

Birinci kişi (*tamam bədbin*). Mənim adımlı da bilmir!.. Gülüşün... a. Gülüşün uşaqları mənim adımlı da bilmir!..

İkinci kişi. Hardan bilim? Ancaq şəkliniz varsa, yəni adınız da var. Bu saat baxım, deyim. (*Ekranın altındakı düymələrdən birini basmaq istəyir.*)

Birinci kişi (*tələsik*). Yox, lazım deyil! (*Əsəbi*) İstəmirəm mənim adımlı deyəsiz! İstəmirəm!

İkinci kişi. Əsəbiləşməyin. (*Gülümşəyir.*) Hamısı keçib gedəcək...

Birinci kişi. Bura bax... Lənət şeytana!.. Nənən... Nənən durur sənin?

İkinci kişi. Hə.

Birinci kişi. Neçə yaşı var?

İkinci kişi. Allah bilir... Onun yaşını soruşmaq olar? Ayda bir dəfə plastik əməliyyata gedir... 90-na yaxın olar... Bəlkə də, keçib...

Birinci kişi. Doxsan? Mənim nəvəmin doxsan yaşı var? Onda onunla görüşmək lazımdı... O bilər... O bilər ki, Könül nə oldu, necə oldu?.. (*Kövrəlir.*) Gülüşün uşaqlarının Könüldən xəbəri yoxdu?.. Axı, onlar bir-birini nə qədər istəyirlər!.. İstəyirdilər... Səhərdən-axşamacan bir yerdədilər! Doğmadılar! Bir ananın qarnından çıxıblar! Bəs necə olur bu? Kimə lazımdı belə dünya? Əgər bütün bu oyun həqiqətdirsə, bunun dedikləri doğrudursa, yaşayışın nə mənası var? Özümüz öz başımızı aldadıq, heç xəbərimiz də yoxdu? Bunun dedikləri doğrudursa, mən nə üçün yaşamışam?

İkinci kişi. Bəs sizin ulu babanız nə üçün yaşayıb? Sizin xəbəriniz var ulu babanızın başqa nəslindən? Siz də hansısa iki qardaşın, iki bacının törəməsisiz də...

Birinci kişi. Mən qohumlarımı tanıyıram! Əlimdən gələni də həmişə eləmişəm onlarçun!

İkinci kişi. Yüz ilin, iki yüz ilin müqabilində sizin tanıdıqlarınız bir heçdi! Mən hələ min illəri demirəm!.. Tragediya eləmək lazım deyil. Bax, siz həmişə özünüzü beləcə aldatmışız! Özünüz özünüzü yalançı tragediyalara məruz qoymusuz! Heç nədən faciə düzəltmişiz! Özünüz özünüzü fəlakətə salmışız! İnsan gərək özü üçün yaşasın! – siz bunu başa düşməmişiz. Başa düşmədiyinizə görə də, bunu eqoizm adlandırmışız... Siz balalarınız üçün yaşamışız, çünki primitiviydiz, çünki əslində insan ilə heyvanın fərqi yox idi!.. Instinktlə yaşayırdız, boğazınızdan kəsib uşaqlarınıza yedizdirirdiz. Öz həyatınız isə heç olurdu! Ömür insana bir dəfə verilir – bunu başa düşürdüz. Ancaq orasını başa düşürdüz ki, o ömür insanın özü üçün verilir, başqası üçün yox! Gecə-gündüz işləyirdiz, ideologiyamız da deyirdi ki, gələcək üçün işləmək lazımdı. Gələcək isə gəlib çıxmırdı! Siz özünüz də ideologiyaya nifrət edirdiz, o gələcəyin gəlib çıxmadığından şikayət edirdiz, ancaq əslində özünüz də elə həmin prinsiplə yaşayırdız. Deyirdiz ki, biz heç, uşaqlarımız xoşbəxt olsun! Çalışaq, özümüzü öldürək, uşaqlarımızı böyüdək! Başa düşürdüz, dərk eləmədik ki, uşaqlarımızın gələcək o mücərrəd xoşbəxtliyindən sizə nə? Özünüzü qurban eləyirdiz uşaqların yolunda, sonra da ölüb çıxıb gedirdiz...

Birinci kişi. Bəs indi uşaq böyütmürlər?

İkinci kişi. Bizim nəsil siz deyən mənada sonuncu nəsil idi. Biz sonuncu nəsil ki, anamızı, nənəmizi tanıyırdıq... Axırıncı nəsil ki, primitiv doğulmuşuq, yəni siz deyən kimi, anamızın qarnından çıxmışıq... İndi uşaqları laboratoriyalar istehsal edir. Həm demoqrafik tənzim var, həm də ki, a-zad-lıq! Ata-ana məfhumu qurtarıb daha, insan azad olub! Kompyüterlər donorları seçir, genləri yoxlayır, hesablamalar aparır, mayalanma üçün ən yaxşı proqnozlu toxumlar ayırır. Uşaqlar ümumi maliyyə fondlarının hesabına böyüyürlər. Sağlam, xoşbəxt insanlar olurlar. Hərə öz sahəsində işləyir və özü üçün işləyir, başa düşdüz? İnsan öz xoşbəxtliyi üçün, öz firavanlığı üçün çalışır. İndi övlad nigarənçılığı, ata-ana nigarənçılığı yoxdu. İnsan, nəhayət ki, dünyanı dərk edib!

Pauza.

Birinci kişi. Bütün dünya belədi?

İkinci kişi. Əlbəttə.

Birinci kişi. İndi ana yoxdu dünyada?

İkinci kişi. Yox. (*Gülümsəyir.*) Nəslə mühafizə etmək problemi həll olunub. Kompyüterlərin seçib çağırış göndərdiyi donorlar təbiət qarşısındakı borclarını yerinə yetirirlər. Ancaq nəslə mühafizə etmək, qorumaq instinktləri daha yoxdu. Çünki o instinktlər əslində insanın öz şəxsi xoşbəxtliyinin, qayğısızlığının düşməni idi. Siz isə bunu başa düşürdüz... İndi ana haqqında şerlər də yoxdu... Bütün o primitiv hisslərin hamısı sizin zəmanədə qaldı...

Pauza.

Birinci kişi (*fikirli*). İndi ata da yoxdu?

İkinci kişi. Yox.

Birinci kişi. Qardaş?

İkinci kişi. Yox.

Birinci kişi. Bacı?

İkinci kişi. Yox.

Birinci kişi (*qışqırır*). Dəhşətdi!.. Dəhşətdi!..

İkinci kişi. Sakit olun...

Birinci kişi (*daha artıq bir çılğınlıqla*). Kaş bütün bunlar hamısı yalan olaydı! Əlbəttə, yalandı! Yalandı bütün bunlar! Oyundu!

İkinci kişi. Qulaq asın! (*Yenə gülümsəyib başını bulayır.*) Siz primitiv təfəkkür sahibisiz, ona görə də reaksiyanız belə mənfi. Frinztasmansyon! Bilirsiniz bu nə deməkdi?

Birinci kişi. Heç bilmək də istəmirəm!

İkinci kişi. Yox, bir halda ki, görüşmüşük, gərək hər şeyi biləsiniz. Frinztasmansyon, yəni primitiv təfəkkür və əxlaq uydurması. Yəni insanı qayğılar içində məhv edən şüurlu, yaxud da şüursuz «özünüqurban» kompleksi, bildiz? Necə başa salım sizi?.. «Eybi yox, mənə nə olur-olsun, tək uşaqlarımçun yaxşı olsun, tək anam sağalsın, tək atamın başına bir iş gəlməsin!» – bax, primitiv təfəkkür və əxlaq uydurması budur. İnsanın özünün özünü aldatması! Anan xərcəng olurdu, sən onun dərini çəkirdin, oğlun qəzaya düşüb ölürdü, sən dəli olurdun, qızın, atan, qardaşın... Nəticədə də özün heç nə görmürdün, yaşamırdın!.. Primitiv təfəkkür bütün bunları qəbul edirdi. Hətta tələb edirdi. Primitiv əxlaq bütün bu doğmaların əsiri olurdu. İnsanın primitiv təbiəti bütün bunlara dözüdü. Öz şəxsi xoşbəxtliyinin hesabına, bahasına dözüdü. Başa düşə bilirsiniz məni? Təbiət, onsuz da, qəddardır. Təbiət insanın düşmənidir, çünki ölüm var. Düzdü, insan təbiətin qanunlarıyla yaranıb, ancaq indi insanın da heyvandan fərqi ondadır ki, həmin qanunları doğmaya çevirmir. Sizin vaxtınızda ideyalar doğmaya çevrilirdi, çünki özünüz təbiətin doğmasının əsiri idiz. Siz başa düşmürdünüz ki, təbiətin bu qədər qəddarlığı müqabilində insan ancaq öz şəxsi xoşbəxtliyinin, azadlığının qayğısını çəkməli idi! Bu qayğı azdı bəyəm? (*Gülümsəyir.*) Elə bu qayğının özü kifayət idi...

Birinci kişi (*elə bil, öz-özünü danışır*). Bəs millət? Bəs məslək?

İkinci kişi (*daha bərkdən gülümsəyərək başını bulayır*). Görürsünüz? Siz öz stereotipinizdən ayrıla bilmirsiniz... Kompüterlərə söz yoxdu!.. Görün sizin primitiv hissiyyatınızı nə qədər dəqiq hesablayıb quraşdırıb!.. Düzdü, məni kimləsə qarışdırıb, sizi bura göndərüb, ancaq əslinə baxsaz, mən şikayət-zad eləməyəcəyəm... Doğrusunu deyim sizə ki, mənimçün də maraqlıdı bu görüş! Qulaq açın: iyirminci əsrin lap sonları, bizim əsrin əvvəllərindən başlayıb insan primitiv komplekslərindən yavaş-yavaş aralandı, azad oldu. Frinztasmansyon indi daha tarixin bir səhifəsinə çevrilib... Tarixin özü də indi heç kimə lazım deyil. İndi tarix ölü elmdi, necə ki, latın dili ölü dildi. Düzdü, bəzi eqzotik muzeylər var, ancaq onlar da əslində tarix yox, əyləncəli kompüter oyunlarıdır. Tarix insana xoşbəxtlik gətirmir, onun qayğılarını artırır. Əgər bir şey ki, sənə maddi heç nə vermir, cismani bir həzz gətirmir, o sənə nəyinə gərəkdi?

Birinci kişi (*əvvəlki kimi, elə bil, öz-özü ilə danışır*). Bəs, vətən?

İkinci kişi (*gülür*). Vətən indi bütün yer kürəsidir! Sizin vaxtınızda insan vətən uğrunda müharibə edirdi, ona görə ki, əslində vətənindən xəbərsiz idi. Sövsq-təbii vətənini axtarırdı, ancaq tapa bilmirdi. Vətən əslində mücərrəd bir anlayış idi, insan isə bunu başa düşə bilmirdi, çünki adı bir həqiqətdən xəbərsizdi: vətən mücərrəd bir anlayış yox, konkret olaraq onun, yəni insanın özüdür. İnsan vətən uğrunda vuruşurdu, çünki vətənin, yəni özünün sahibi deyildi. Siz bunu başa düşə bilməzsiz!..

Birinci kişi (*qışqırır*). Mən bunu heç başa düşmək də istəmirəm! Yox! Yox!..

İkinci kişi. Sakit olun!

Birinci kişi. Sakit olmuram! Mən istəyirəm sənə nənlə görüşüm! İstəyirəm onunla danışıq! O bilir!.. Yəqin bilir ki, Könül necə oldu?.. Gülüş necə oldu? O məni tanıyır! O bilir ki, mən Könülü, Gülüşü necə böyütmüşəm! O hər şeyi bilir! O sənənin tayın deyil! Məni nənlə görüşdür! Əgər bütün bu dediklərin doğrudursa, cəfəngiyat deyilsə, görüşdür məni nənlə!

İkinci kişi. Necə görüşdürüm axı? Burda deyil.

Birinci kişi. Bəs hardadı?

İkinci kişi. Keçən ay təzədən ərə getdi, uçdular Marsa. Gəzməyə getdilər.

Pauza.

Birinci kişi (*öz-özünə*). Heç nə yoxdu... Uşaq... Ana... Ata... Vətən...

İkinci kişi (*gülümsəyir*). Əlbəttə!..

Birinci kişi. Bəs... Bəs, Allah?! (*Qışqırır.*) Allah?!

İkinci kişi. Nə Allah?

Birinci kişi bayaqdan yerə qoyduğu portfeli götürüb otaqdan qaçmaq istəyir.

İkinci kişi. Dayanın! Həyəcanlanmayın! Qorxmayın! Inanın mənə! Siz həqiqi adam deyilsiz, ancaq obrasız! Bir azdan daha siz olmayacaqsız!

Birinci kişi (*qapının ağzında bir anlıq ayaq saxlayır*). Bəlkə bir azdan sən olmayacaqsan? Bəlkə proqramlaşdırılan mən yox, sənsən? Bəlkə mən səni xüsusi sifariş vermişəm, amma heç özümün xəbərim yoxdu? Hə? Ola bilər.

Avqust 1990.

TEATR
(Bir pərdəli hekayə)

Teatr. Səhnədə tamaşa gedir. Bu gün ilk tamaşadır.
Parter yarısına qədər tamaşaçı ilə dolub.
1991-ci ilin qışındır və zal da soyuqdur.

R e j i s s o r (*əsəbi*). Alə, bu tərəfdən gəl də, bu tərəfdən!

Musiqi.

Alə! (*Əlini səhnəyə tərəf uzadır.*)
D i r e k t o r (*həmişəki təmkinlə*). Yavaş... Camaat eşidir axı...
R e j i s s o r. Neyləyim? Görmürsüz? Mizan pozuldu! O tərəfdən gərək qabağa gəlsin, bu tərəfdən gəlir. (*Kənara*) Pyaniskə oğlu, pyaniskə!..
D i r e k t o r. Nə?
R e j i s s o r. Heç... Sənətkaram axı, dözmürəm!..
Direktor. Yaxşı, yaxşı!.. Bəs mənim yerimə olsan, neyləyərsən? (*Kənara*) Amma yaman sənətkarsan, olmaz sənən!..
A r t i s t. Ah!.. Deməli, sən məni bağışlamırsan, Gülsevinc?!
Q a d ı n a r t i s t. Yox...

Musiqi.

Bacarmıram, Elmurad, bacarmıram! Bu mənim iqtidarım daxilində deyil! (*Yavaşdan öz-özünə*)
Belə də soyuq olar?
A r t i s t. Ah!..
B i r i n c i q ı z. Adı nə oldu bunun?
İ k i n c i q ı z. Hansının?
B i r i n c i q ı z. Oğlanın də?
İ k i n c i q ı z. Elmurad. Eşitmirsən?
B i r i n c i q ı z. O-o-o!.. (*Gülür.*) Atan hardan tapıb bu adı?
İ k i n c i q ı z. Tapıb də... Birinci dəfədi belə ad. Özü kəşf edib.
B i r i n c i q ı z. Atan?
İ k i n c i q ı z. Əlbəttə!
R e j i s s o r (*hövsələsiz*). Nə oldu? Nu?
D i r e k t o r. Yavaş.
R e j i s s o r. Görmürsüz? Yadından çıxarıb e, sözləri...
D i r e k t o r (*bu dəfə açıqlı*). Hər halda, belə olmaz. Mən səni Kukla teatrından ona görə gətirmədim ki, gərginlik yaradasan. Ona görə gətirdim ki, əsl sənət aləminə girəsən...
R e j i s s o r. Yaxşı... Bağışlayın... (*Kənara*) Yaman da!.. Kukla teatrından məni ona görə gətirdin ki, bunu burda heç kim tamaşaya qoymurdu. Eybi yox!.. Budu, qoy baxsın! O özündən razıdı, görsünlər ki, sənət nə deməkdi!..
D i r e k t o r. Nə deyirsən?
R e j i s s o r. Heç... Sizinlə deyiləm...
A r t i s t. Mən buna dözə bilmirəm, Gülsevinc! Sən hər an mənim beynimdəsən!
M ü ə l l i f (*pıçıldayır*). Beynimdəsən yox, düşüncəmdəsən...
A r t i s t. Mən harda oluramsa, sənün xəyalınla yaşayıram!
Q a d ı n a r t i s t. Yox, Elmurad, yox... (*Yavaşdan*) Buzxanadı e, bura, buzxana... Bunnan da yenə spirt iyi gəlir...

Həzin musiqi.

M ü ə l l i f (*pıçiltıyla*). «Mən özümlə bacarmıram».

Q a d ı n a r t i s t. Mən özümlə bacarmıram!..

K i ş i. Qazı söndürmüşdün?

A r v a d. Dedim ki, hə də...

B i r i n c i q ı z (*həvəslə və tələsik*). Qabaq evli olub, ancaq bu qızdan gizlədib. Qabaq görüşüb bir-birlərini sevəndə, bunun, Gülsevincdi də adı, xəbəri olmayıb ki, Elmuradın sevmədiyi arvadı var. İndi xəbər tutub bu işdən...

B i r i n c i q ı z. Yox...e, bunu demirəm, artisti deyirəm...

I k i n c i q ı z. A-a-a... Sən də həmişə dinc durmursan a... (*Gülür.*) Bilmirəm... Atamnan soruşaram. Doğrudan, əntiqə oğlandı.

B i r i n c i q ı z. Of-f-fl... (*Gülür.*)

Ü ç ü n c ü q ı z (*pərt halda barmağı ilə sol yarusdakı lojanı göstərir*). Ona bax, ata keçdi dala, yerində başqa kişi oturdu...

I k i n c i q ı z. Əlinlə göstərmə!

Ü ç ü n c ü q ı z. Kimdi o elə?

I k i n c i q ı z. Zamministirdi...

Ü ç ü n c ü q ı z. Cəhənnəmə olsun! Kimin əsəridi? Onun, yoxsa bizim? Bax, ata heç görünmür...

A r t i s t. Babadağın ətəyindəki o güllü-çiçəkli çəmənlikdə...

M ü ə l l i f (*pıçiltıyla*). Çəmənlikdə yox, düzənlikdə...

A r t i s t. ...lalələrə baxıb sevindiyimiz yadına gəlirmi, Gülsevinc? Yoxsa sən o lalələri, o gül-çiçək ətrini, bizim o coşğun...

M ü ə l l i f (*pıçiltıyla*). Coşğun yox, həzin...

A r t i s t. ...xəyallar aləmimizi unutmusan, Gülsevinc?

G ə l i n (*məftun*). Gör nə gözəl adları var... Elmurad... Gülsevinc... (*Dərindən nəfəs alır.*) Eh...

C a v a n. Ay-hay!..

Q a d ı n a r t i s t. Yox, Elmurad, onları unutmaq mı olar? İndi o qırmızı lalələr al qana çevrilib mənim köksümdən fəvvarə vurur!..

N a z i r m ü a v i n i. Sən də fəvvarə vurmusan a, İbiş!

M ü ə l l i f (*utana-utana*). Çox sağ olun!.. Çox razıyam!

N a z i r m ü a v i n i. Nə qədər sənə demişəm ki, mənnən «sizlə» danışma! Beş il bir yerdə oxumuşuq universitetdə!.. Gördün, dəvət elədin məni, durub gəldim bura. Birinci dəfədi bura gəlirəm. (*Gülür.*)

M ü ə l l i f (*gülür*). Bilirəm...

N a z i r m ü a v i n i. Yadına gəlir, gedib biri dörd köpüyə perəşki alıb yeyirdik küçədə?!

M ü ə l l i f. Necə yadıma gəlmir?

N a z i r m ü a v i n i. (*mütəəssir*). Eh...

Ü ç ü n c ü q ı z (*hiçqıra-hiçqıra ağlayır*). Ata əntiqə yazıb! Adam özünü saxlaya bilmir... Barışacaqlar bunnar?

I k i n c i q ı z. Özün oxuyaydın, biləydin!

Ü ç ü n c ü q ı z. Hardan oxuyaydım?

I k i n c i q ı z. Sənin bütün işlərin belədi e!.. On ildi o pyes evdə atanın stolunun üstündədi...

Ü ç ü n c ü q ı z. Mən nə bilim ki, belə əntiqə şeydi?

B i r i n c i q ı z. O-o-o!.. Ona bax, ode, görürsən? Vəfanın qardaşı da burdadı...

I k i n c i q ı z (*arxaya çevrilib, diqqətlə yeddinci sətərə baxır*). O deyil...

B i r i n c i q ı z. Hə... Oxşadı ona...

Q a d ı n a r t i s t. Mən o Babadağın ətəyində yüz illərin əlvan naxışlı gəbəsi kimi günəş altında bərq vuran lalələrə xəyanət edə bilmərəm, Elmurad!..

R e j i s s o r. Malades!

Pauza.

Noldu? Alə, cavabını ver də! Gecikir axı!
D i r e k t o r (*acıqlı*). Yavaş...
R e j i s s o r. Görmürsüz? Tempdən salır!..

Pauza.

Hə?!
D i r e k t o r (*sərt*). Camaat eşidir!
R e j i s s o r. Bağışlayın... (*Kənara*) Özü sənətkar deyil axı, upravdomdu! Hardan bilsin ki, mən nə çəkirəm. Evdə bişməyib, qonşudan gəlməyib...
D i r e k t o r. Nə deyirsən?
R e j i s s o r. Yox, sizinlə deyiləm...
A r t i s t. Ah, Gülsevinc, sən bu sözlərlə mənim ruhumu da parçalayıb o lalələrin rəngi kimi al qana boyayırsan...

Həzin musiqi.

Ü ç ü n c ü q ı z (*ağlaya-ağlaya*). Ata... Ata... Gör bizi necə ağladırısan...
K i ş i. Acmışam...
A r v a d. Sənin qarnıva mən nə deyim?!
Ü ç ü n c ü q ı z (*içini çəkə-çəkə*). Özü də gör harda oturdu... Heç kim onu görmür... Başqalarına hər şey olar, biz ancaq öz teatrımızda da gərək görünməyək!.. Yerimizi gərək başqaları tutsun!..
İ k i n c i q ı z. Atadı də... Premyeraya gərək arvadınnan gedəsən, bir yerdə oturasan lojada...
Ü ç ü n c ü q ı z. Ata neynəsin? Mama yenə dava saldı, gəlmədi də...
İ k i n c i q ı z (*Birinci qız eşitməsin deyə, tələsik*). Yaxşı, bədi!
Ü ç ü n c ü q ı z. Nə bədi? Düz deyirəm də, atanın nə günahı?
Həzin musiqi davam edir.

Q a d ı n a r t i s t. Artıq mən öz qəlbimlə bacara bilmirəm, Elmurad. Mənim qəlbim artıq öz əlimdə deyil. Mənim qəlbim də başı göylərə dəyən o Babadağın ətəklərində, o al lalələrin arasındadı...

Ü ç ü n c ü q ı z (*içini çəkə-çəkə ağlayır*). Gör necə sözlər deyir!.. Mama gərək gələydi... Gəlib görəydi ki, necə sözlər deyirlər burda!.. Mama...
İ k i n c i q ı z (*tələsik onun sözünü kəsir*). Bədi də!
A r t i s t. Yox, yox, Gülsevinc!.. Sənin qəlbin orada o kimsəsiz lalələr arasında qala bilməz!
N a z i r m ü a v i n i. Dərərlər? (*Gülür.*) Hə, İbiş?
M ü ə l l i f (*gülür*). Hə...
N a z i r m ü a v i n i. Yaman şeysən ha!.. Hə?
M ü ə l l i f. Hə...
N a z i r m ü a v i n i. Eh... hanı indi o perəşkilər?
M ü ə l l i f. Getdi day...
N a z i r m ü a v i n i. Yəni, deyirsən, biz də getdik day?
M ü ə l l i f. Sizə nə olub? Maşallah!..
N a z i r m ü a v i n i. Yox... (*Gülür.*) Arvad deyir ki, laxlamısan!..
Q a d ı n a r t i s t. Mən artıq kimsəsizliyə öyrənmişəm, Elmurad! (*Yavaşdan öz-özünə*) Elə direktoru olanın, belə də teatrı olar də, buzxanadı...

A r t i s t. Bəs, mənim ruhum bu məşəqqətlərə dözməyib, cənazəmdən...
 M ü ə l l i f (*pıçiltıyla*). Cənazəmdən yox, cismimdən...
 A r t i s t. ...ayrılsa sən özünü günahkar bilməzsənmi, Gülsevinc?!
 Q a d ı n a r t i s t. Artıq yetər!
 A r t i s t. Yox! Mən hamıdan, hətta özümdən belə gizlətdiyim həqiqətləri bütün çılpalığı ilə
 sənin ayaqlarının altına atacağam!
 C a v a n (*özünü saxlaya bilmir*). Bu nə gic-gic danışır, alə?
 Gəlin (*ətrafa boylanır*). Yavaş ol... Sən heç nə başa düşmürsən!..
 C a v a n. Ay-hay...
 R e j i s s o r. Bezdarnı! Min dəfə demişəm ki, bir dizi üstə yerə çök, ikisiynən yox! Pozdu
 mizanı!..
 A r t i s t. O zaman sən dəhşətə gələcəksən, Gülsevinc!
 B i r i n c i q ı z. Mən gülü buna verəcəyəm.
 Ü ç ü n c ü q ı z. Buna niyə? Atama!
 B i r i n c i q ı z. Yaxşı oynayır.
 Ü ç ü n c ü q ı z. Atam yazmasaydı, bu nə oynayacaqdı?
 D i r e k t o r. O Məmmədov deyil, gəldi oturdu İbişin yerində?
 R e j i s s o r. Tanımıram...

Pauza.

Öldürür e, öldürür tempi!..
 A r t i s t. Axı, mən hər gün hamı ilə birgə olan, fəqət heç kimin olduğum kimi görmədiyi bir
 adamam ki, sap-sarı uzanıb gedən səhra ənginlikləri içərisində tək-tənhayam!
 M ü ə l l i f (*pıçiltıyla*). Düz dedi...
 D i r e k t o r. Məmmədovdu...
 R e j i s s o r. Mən tanımıram.
 D i r e k t o r. Gedim görüşüm, yaxşı deyil. Sonra deyəcək ki, saymadılar...
 K i ş i. Ayaqqabı day sıxmır ayağını?
 A r v a d. Yadıma salma də!..
 Q a d ı n a r t i s t. Mən vaxtıyla səni o səhrada görüb seçmişdim, Elmurad!.. Lakin taleyə bax
 ki, seçdiyim mənim qəlbimə o al lalələrin kimsəsizliyini qismət etdi!..
 C a v a n. Alə, bu nə lalə-lalə deyir? Lalə var indi?
 G ə l i n. Bədi! Özünü apara bilmirsən!
 C a v a n. Düz demirəm? Qızılgülün biri indi iyirmi beş manatadı bazarda!
 G ə l i n. Dedim ki, bədi də!.. Qulaq as, gör necə sözlər deyirlər! Müəllif, ode, oturub o lojada.
 Görürsən? Arxada, qıraqda...
 C a v a n. O burnu görünən?
 G ə l i n. Gör necə təvazökar adamdı!.. Özünü gözə soxmur...
 C a v a n. Sən onu hardan tanıyırsan?
 G ə l i n. Mən onuncu sinifdə oxuyanda bizim məktəbə görüşə gəlmişdi. Eh, gör necə adamlar
 var dünyada!.. Oturub əsər yazır. Bax, bəxtəvər bu cür adamların arvadı...
 C a v a n. Mənə atırsan?
 G ə l i n. Sənə niyə atıram?
 C a v a n. Nədi onun adı?
 G ə l i n. Eşitmədin, Elmurad də! Yəni ki, bütün ellərin muradı!..
 C a v a n. Yox e, o burnu görünənin adı? Bunu yazanın?
 G ə l i n. Şey.. I-ı-ı... Şey... Qoy proqrama baxım... Hanı proqram? (*Axtarır.*)
 A r t i s t. Sevincül!

M ü ə l l i f (*pıçiltıyla*). Gülsevinc...

A r t i s t. Dünyanı bürümüş mənəvi istibdad içində bir kimsəsiz insanı bağışlamaq bu qədərmi iztirablıdır? (*Bu dəfə bir ayağı ilə diz çökür.*)

R e j i s s o r. Bax, belə!

Ü ç ü n c ü q ı z. Bu kimdi gəldi girdi lojaya?

I k i n c i q ı z. Deyəsən, buranın direktorudu.

Ü ç ü n c ü q ı z. Ata rayondan gələn qoyunları bunun evinə daşıyırdı?

I k i n c i q ı z. Bəydi.

Ü ç ü n c ü q ı z. Nə bəydi? Özümüz yeməyə ət tapmırıq, ata da rayondan qoyun alıb bunun evinə daşıyırdı. Ona bax, atanın qabağını lap kəsdi, heç görünmür. Svoloç!

I k i n c i q ı z. Söyüş söymə!

Ü ç ü n c ü q ı z. Yaxşı eləyirəm!

I k i n c i q ı z. Ifritə!

Ü ç ü n c ü q ı z. Özünsən!

B i r i n c i q ı z. A-a-a...

Ü ç ü n c ü q ı z. Be-e-e...

R e j i s s o r. Bax, gör necə qaçdı Məmmədovdu-nədi, onun qabağına? (*Yamsılayır.*) «Gedim görüşüm, yaxşı deyil...» Nə yaxşı deyil? Səni kimdi adam hesab eləyən? Səni adam hesab eləsəydilər (*əlini səhnəyə tərəf uzadır*), belə pyaniskələrin əlində qalmazdıq! Gedib indi fürsət tapacaq, nəşə bir şey xahiş eləyəcək!..

N a z i r m ü a v i n i. (*gülür*). İbişdən muğayat ol a!..

D i r e k t o r (*gülür*). Bəs, necə? Görmürsüz tamaşaya qoydurdum əsərini?

M ü ə l l i f (*arxadan*). Mən onnan çox razıyam!

D i r e k t o r. Neçə il idi yatırdı bu əsərin, heç kim də yaxına buraxmırdı? Neçə il idi?

M ü ə l l i f. Düz on il...

D i r e k t o r. Bəs, de də, niyə demirsən?

M ü ə l l i f (*tələsik*). Dedim də, dedim. Mən sizdən çox razıyam!

N a z i r m ü a v i n i. Ay səni, İbiş!.. (*Başını yelləyib gülür.*) Amma əla əsər yazmışan! Sən arvaddan qorxmursan?

M ü ə l l i f. Arvaddan qorxmayan, kişi deyil!

N a z i r m ü a v i n i. Ba!.. (*Bərkdən gülür.*) Əla!

D i r e k t o r (*gülür*). Belə şeyləri yaz də! Yoxsa ki, lalə belə getdi, mən nə bilim nə?!

Q a d ı n a r t i s t. Yox, Elmurad, artıq hər şey əbədi bir keçmişdə qalmışdır!.. (*Yavaşdan*) Buzxanadı... (*Sol yarusdakı lojada dayanmış direktora ani nəzər salır.*) Ona bax!.. Qarnını verib qabağa, heç nə vecinə deyil... Sənətdən başqa hər şeydən başı çıxır!..

G ə l i n. Sən görmədin proqramı?

C a v a n. Yox.

G ə l i n (*axtarır*). Bəs hardadı?

A r t i s t. Mən keçmişin xatirələri ilə yaşaya bilmirəm, Gülsevinc! O xatirələr bəzən quduz canavar kimi mənim boğazımdan yapışıb bütün varlığımı məhv edir! O xatirələr mənim səhvlərimi bir rüzgar şiddətilə qəlbimə çırpır, məni... məni əbədi bir peşmançılığın mənhus bataqlığından çıxmağa qoymur.

M ü ə l l i f (*pıçiltıyla*). Məndə heç bu yoxdu...

Ü ç ü n c ü q ı z (*ağlayır*). Qurban olum sənə, ata!.. Bunnan sonra köynəklərini özüm yuyacağam, çay da dəmləyəcəyəm səninchün!..

B i r i n c i q ı z (*saatına baxa-baxa*). Bəlkə gülləri sən verəsən?

I k i n c i q ı z. Yaxşı deyil axı? Deyəcəklər ki, qızı atasına gül verir.

B i r i n c i q ı z. Kimdi e, burda sizi tanıyan?

Ü ç ü n c ü q ı z (*acıqca*). Niyə tanıyırlar?

R e j i s s o r. Tempi pis olmadı...
 K i ş i. Yadımdan çıxdı sənə deyim...
 A r v a d. Nəyi?
 K i ş i. Süleyman oğlunun toyuna çağırıb bizi...
 A r v a d (*dilxor*). Paho... Nə vaxtdı?
 K i ş i. Ayın beşində.
 A r v a d. Bir bəhanə tapıb deyəydin də...
 K i ş i. Nə deyəydin? (*Çiyinlərini çəkir.*)
 A r v a d. Nə bilim? Bir söz tapaydın də... Bu toylar bizi yıxdı... Nə aparacayıq ora, vallah day
 heç nəyim qalmayıb...
 N a z i r m ü a v i n i. İbiş, Məhərrəm yadına gəlir, bizlə oxuyurdu?
 M ü ə l l i f (*arxadan*). Necə gəlmir? Əlbəttə, gəlir!
 N a z i r m ü a v i n i. Noldu o? On kruşka pivə içirdi bir dəfəyə. Nə vaxtdı gözümə dəymir...
 M ü ə l l i f (*arxadan*). Rəhmətə getdi də...
 N a z i r m ü a v i n i. Ba-a-a?... Nə vaxt?
 M ü ə l l i f. On il olar?
 N a z i r m ü a v i n i. On il! Sənin pyesindən əvvəl? (*Gülür.*) Ay səni, İbiş!.. Sən çox
 yaşayacaqsan! Bilirsən niyə?
 M ü ə l l i f. Yox...
 N a z i r m ü a v i n i. Çünki sənin kimi adamlar çox yaşayır!
 G ə l i n (*axtara-axtara*). Tapa bilmirəm proqramı...
 C a v a n. Eybi yox, lazım deyil... Neynirəm e, adını bilib?
 B i r i n c i q ı z (*qol saatına baxa-baxa*). Nə vaxt qurtaracaq?
 İ k i n c i q ı z. Bunnan sonra hələ bir pərdə də var...
 B i r i n c i q ı z. Vay... Mənə zəng eləyəcəklər e... Mən elə bildim tez qurtaracaq...
 Ü ç ü n c ü q ı z (*donquldanır*). Kimin işi var, gedə bilər!..
 İ k i n c i q ı z. Bəsdil!
 Ü ç ü n c ü q ı z. Sənin padruqan belə olar də!..
 R e j i s s o r. İdiot! Yadında saxlamır mizanı!.. Gör hardan keçir?
 A r t i s t. Yox, mənim həyatım artıq bu dünyada heç bir mənə kəsb eləmir!..

Musiqi.

Ü ç ü n c ü q ı z (*həyəcanla*). Öldürəcək özünü?
 İ k i n c i q ı z. Oxuyaydın, görəydin!
 Q a d ı n a r t i s t. Biz öz taleyimizlə barışmalıyıq, Elmurad...

Pauza.

A r t i s t. Yox!..

Pauza.

Yox!.. Mən bacarmıram!..
 G ə l i n (*axtara-axtara*). Hara qoymuşam bunu?
 C a v a n (*hirsə*). Əşşi, istəmirəm də, adını bilim! Cəhənnəm olsun o tərəfə!
 K i ş i. İndi hamı aparıb pul verir...
 A r v a d. Sənin pulun elə çoxdu?
 N a z i r m ü a v i n i. İbiş, özünənən toquşdurursan bunnarı, ya doğrudan da olan işlərdi?
 M ü ə l l i f. Nə bilim, vallah...

N a z i r m ü a v i n i (*gülür*). A kişi, bəs, sən nə bilirsən?
 D i r e k t o r. Fasilədə buyurun çay içək.
 N a z i r m ü a v i n i (*müəllifə*). Çayın yanında bir şey-mey olacaq?
 M ü ə l l i f. Vallah, nə bilim? Heç bilmədim...
 A r t i s t. Məni bu müdhiş, bu riyakar dünyada yaşadan yalnız sənin məhəbbətidir! Bu dünya
 başdan-başa xəyanətlər içində can verən iyrenc bir varlıqdır!
 Q a d ı n a r t i s t. Bütün dünya xəyanət etsəydi də, sən gərək xəyanət etməyəydin, Elmurad!
 Ü ç ü n c ü q ı z. Düz deyir!
 Q a d ı n a r t i s t. Sən özün ellər muradı olduğun halda, mənim muradımı ürəyimdə qoydun!..
 Ü ç ü n c ü q ı z. Düz deyir! Qoy bağışlamasın! Xəyanəti bağışlamaq olmaz!
 M ü ə l l i f (*piçiltiyə*). Dalını demədi...
 Ü ç ü n c ü q ı z. Bağışlayacaq?
 İ k i n c i q ı z. Oxuyaydın, biləydin!
 B i r i n c i q ı z (*qol saatına baxa-baxa*). Hələ çox qalıb?
 İ k i n c i q ı z. Dedim hələ bir pərdə də qalıb...
 B i r i n c i q ı z. Zəng eləyəcəklər e, mənə... Bilirsən kim? (*İkinci qızın qulağına nəşə
 piçildayır.*)
 Ü ç ü n c ü q ı z. Adını zamministr qoyub, gəlib atanın yerində oturub. Eşşəyin biri, eşşək! Sən
 yazmısan bu cür əsəri?
 G ə l i n. Yox, tapa bilmirəm...
 C a v a n (*hirsli*). İndi durub çıxıb gedəcəyəm! Qurtar də!
 G ə l i n. Sənnən nə desən çıxar! Bax, adamın ürəyi gərək bunnar kimi olsun e, incə olsun!
 Qulaq as, öyrən!
 C a v a n. Ay-hay!.. (*Əlini yelləyir.*)

Həzin musiqi.

Q a d ı n a r t i s t. Əlvida, Elmurad, biz bir daha görüşməyəcəyik! (*Yavaşdan*) Bunnan lap
 boçka iyi gəlir, adamın ürəyi bulanır...
 A r t i s t. Yox, Gülsevinc!
 R e j i s s o r. Yaxşı dedi!..
 A r t i s t. Yox!..
 Ü ç ü n c ü q ı z (*ağlaya-ağlaya*). Sənə belə lazımdı! Vaxtında gərək fikirləşəydin. Öz
 məhəbbətinə xəyanət etməyəydin!.. İndi qal yana-yana!..
 B i r i n c i q ı z (*qol saatına baxa-baxa ikinci qıza*). Nolar, sən ver gülü...
 İ k i n c i q ı z. Yaxşı deyil axı...
 Ü ç ü n c ü q ı z (*acıqla*). Ver bura! Mən verəcəyəm atama! Öz atama verəcəyəm!..
 B i r i n c i q ı z (*rahat nəfəs alır*). Al.
 A r v a d. Görəsən, qarderobdan şubamı oğramazlar?
 K i ş i. O boyda ölçüdə şubamı kim götürəcək? (*Gülür.*)
 A r v a d. Yaman özündən çıxmısan ha!..

Həyəcanlı musiqi.

Q a d ı n a r t i s t. Əlvida, Elmurad! (*Yavaşdan*) Dondum... (*Səhnədən çıxır.*)
 A r t i s t. Yox! Gülsevinc! (*Onun ardınca qaçır.*)

Pərdə enir. Üçüncü qız can-dildən əl çalmağa başlayır.

B i r i n c i q ı z. Mən qaçdım!
G ə l i n. Dur yerə baxaq, tapaq.
C a v a n (*tamam özündən çıxmış*). Durmuram!
G ə l i n (*hirsə*). Eşitdiyin bu cür sözlər də sənə təsir etmədi!

30 dekabr 1991.

«O DA AŞIQQ OLUB
YAZA DÜNYADA...»

İŞTIRAK EDƏNLƏR

Mən (Kişi), o (Qadın), arvadım (ikinci qadın) və nəvəm (Uşaq) ki, onu, həqiqətən, çox istəyirəm və bundan sonra daha tez-tez görməyə aparacağam.

K i ş i. Nə bilim?..

Pauza.

Bilmirəm...

Pauza.

Allah bilir indi o haralardadı?.. Kim bilir?..

Pauza.

«O da aşiq olub yaza dünyada...» Kim bilir?.. Kim bilir indi sən hardasan?

Q a d ı n (*təaccüblə*). Mən?

K i ş i (*gülümsəyir*). Hə də...

Q a d ı n. A-a-a... Mən on beş ildi e, ölmüşəm...

K i ş i. On beş il?.. (*Pərişan*) Ölmüsən...

Pauza.

«O da aşiq olub yaza dünyada...»

Q a d ı n. Nə?

K i ş i. Heç... On beş il... Yox... Axı... Axı, səni gördüm mən. Dörd-beş il bundan əvvəl ancaq olardı... Hər halda, altı-yeddi ildən artıq olmazdı... On beş il... Yox... Teatrda... Hə, hə! Teatrda gördüm səni! Yanında da bir kişi var idi, əriniydi yəqin. Dayan... (*Fikirləşir.*) Hə, cavan bir qız da vardı yanımda, yəqin qızındı...

Q a d ı n (*gülür*). Bəlkə mən deyildim?

K i ş i. Yox... Səniydin. Gözlərindən o saat tanıdım səni.

Q a d ı n. Vay!... Yəni mənim gözlərim indiyəcən yadında qalıb?

K i ş i (*gülür*). Görürsən də, dünyanın işlərini?

Q a d ı n. Bəs, otuz il bundan qabaq o gözlər sənə baxa-baxa qalmışdı, niyə heç məhəl qoymurdun?

K i ş i (*gülümsəyib, başını bulayır*). Elə onu de də!

Q a d ı n. Yaman gözlənilməz oldu bu...

K i ş i. Nə?

Q a d ı n. Bu söhbət də...

Pauza.

Universitetdə hər dəfə fasilə başlayanda qaçıb gəlib dururdum sizin auditoriyanın qabağında, yazıq canım, gözlərimi də dikirdim sənə! Sən də yanımdan elə ötürdün, elə bil, heç görmürsən məni...

K i ş i (*gözlüyünü çıxarır*). Hə... Deyirəm, qəribədi...

U ş a q (*onun sözlərini yarımçıq kəsib, qışqırır*). Noldu, baba?

K i ş i. Qoy da, qoy nənən köynəyini ütüləsin.

İkinci q a d ı n. Bunu ütüləyim?

K i ş i. Hansını ütüləyirsən, ütülə də, nə fərqi var?

İ k i n c i q a d ı n (*çox mənalı*). Deyirsən ki, fərqi yoxdu?

K i ş i. E-e-eh!..

Pauza.

İndi də qısqanlığa başlayıb...
Q a d ı n. Arvadındı?
K i ş i. Hə.
Q a d ı n. O da nəvəndi?
K i ş i. Hə. Bir həftədi dəng eləyib məni. Söz vermişəm ki, onu bulvara aparacağam.
Q a d ı n. Bulvarda adamlar səni tanıyacaq, salam verəcək, bir-birinə göstərəcək: «– Gör kim gedir!?» Sən də qürurlanacaqsan uşağın yanında... Məşhur adamsan də...
K i ş i. Deyirsən də...
Q a d ı n. Elə tələbə olanda da məşhuruydun də... Universitetin ən məşhur tələbəsi! Qızlar ölürdü səndən ötrü...
K i ş i. E-e-eh...
Q a d ı n. Yaman «ah» çəkməyə başlamısan a! Xeyir ola?
K i ş i. Nə bilim... Dünyadı də!..
Q a d ı n. Necədi ki, dünya?
K i ş i. Heç özüm də bilmirəm ki, necədi... Bir az yaxşıdı, bir az pisdi, bəzən pisi yaxşısından artıqdı, bəzən yaxşısı pisindən artıqdı... Amma əslində hamısı bir qara qəpiyə dəyməz!
Q a d ı n. Yəni ki, mənasızdı?
K i ş i. Hə... Amma xoşum gəlmir belə ibtidai düşüncələrdən...
Q a d ı n. Pah! Yaman özündən razısan ha! Necə varıydınsa, eləcə də qalmısan... Dərs qurtaranda o saat qaça-qaça pilləkənləri aşağı düşüb dayanıb gözləyirdim ki, havaxt sən pilləkənləri düşəcəksən... Sən də heç nəyi vecinə almayıb yanımdan ötürdün... Məni görmürdün... Guya ki, görmürdün...
K i ş i. Yaxşı da... (*Kövrək*) Utandırma məni.
Q a d ı n. A-a-a (*Gülür.*) Dəyişmişən? Başqa adam olmusan?
K i ş i. İndi o mən deyiləm e!.. (*Gülümsəyir.*) İndi o mənim oğlumdu. Oğlumdan da hələ cavandı... Mənim atam tez-tez bilirsən nə deyirdi?
Q a d ı n. Nə deyirdi?
K i ş i. Yəni elə bir müdrik kəlam da deyildi... Mənə deyirdi ki...
Q a d ı n (*onun sözünü kəsir*). O vaxtlar?
K i ş i. Hə, o vaxtlar... (*Gülümsəyir.*) O vaxtlar ki, heç ağıma da gəlmirdi cavanlıq nə vaxtsa bitib qurtaracaq. Deyirdi ki, illər elə ötəcək, heç xəbərin olmayacaq, bir də baxıb görəcəksən ki, Nuh əyyamının adamısan...
Q a d ı n. Sənin hələ Nuh əyyamının adamı olmağına çox qalıb! Görmürsən, arvadın qısqanır səni...
K i ş i. Hə...

Pauza.

Mən xaricə, ya Moskvaya-zada gedəndə yol üçün mənə köhnə alt paltarları qoyur...

U ş a q (*qışqırır*). Bax, sən həmişə beləsən! Deyirsən, sonra aparmırsan! (*Ağlayır.*)
K i ş i. Qoy nənən ütüləsin qurtarsın də.
U ş a q. Gərək elə ütüləsin köynəyimi? (*Ağlayır.*)
I k i n c i q a d ı n. Bədi! Bu saat...
K i ş i. «O da aşıq olub yaza dünyada...»
Q a d ı n. Nə?

K i ş i. Heç...
Q a d ı n. Axı, nə sə deyirsən.
K i ş i. Hardansa bir misradı, bu gün səhər yerimdən durandan düşüb dilimə... Deyəsən, Aşiq Ələsgərindi... Bilmirəm, bəlkə bir başqasınındı...
Q a d ı n. Necədi?
K i ş i. «O da aşiq olub yaza dünyada...»

Pauza.

Q a d ı n. Nə olsun?
K i ş i. Mən nə bilim? Birdən-birə girib beynimə... Heç misranı da düz demirəm deyəsən...
Q a d ı n. Böyük adamlarda olan işdi... *(Gülür.)*
K i ş i. Sataşırısan mənə?
Q a d ı n *(səmimi)*. Heç sataşib-eləmirəm! Sənin o ağ saçlarının hər birinin arxasında bir dünya dayanıb! Vallah, belədi!
K i ş i. Qoy oturmuşuq! Lap ədəbiyyat müəllimləri kimi dedin! Əntiqə pafosun varmış sənin! Bura bax... Sən... Sən doğrudan ölmüsən?
Q a d ı n *(gülür)*. Yox...
K i ş i. Bəs niyə elə deyirdin?
Q a d ı n. Zarafat edirdim. Səninlə zarafat eləmək olmaz?
K i ş i. Niyə olmur? Mən də Allahın bir bəndəsiyəm də...
Q a d ı n *(kinayə ilə)*. Özündən muğayat ol! Birdən gəlib bizim tayımız olarsan!?
K i ş i *(sidq-ürəkdən)*. Vallah, mən heç sizdən biriniz ola bilmərəm!
Q a d ı n. A-a-a...
K i ş i *(daha da ehtirasla)*. Mən boş adamam! Heç kimin xəbəri yoxdu bundan!
Q a d ı n. A-a-a...
K i ş i. Siz öz qədrinizi bilmirsiniz!.. Qiymətinizi bilmirsiniz!.. Qiymətinizi bilmirsiniz!

Pauza.

Q a d ı n. Necə oldu o misra?
K i ş i. «O da aşiq olub yaza dünyada...»
Q a d ı n. Axı, nə olsun e?
K i ş i *(gülür)*. Elə bilirəm mən bilirəm?
U ş a q *(qışqırır)*. Sən həmişə beləsən! Həmişə! *(Ağlayır.)*
I k i n c i q a d ı n *(hirsli)*. Kəs səsinə! Görmürsən ki, ütüləyirəm əlimdə!
U ş a q *(ağlaya-ağlaya)*. Mamayla papaya deyərdim, aparardılar məni!..
I k i n c i q a d ı n. Pah! Yaman aparardılar!
U ş a q *(ağlaya-ağlaya)*. Mən özüm dedim ki, məni gətirsinlər bura, çünki baba söz vermişdi ki, məni bulvara aparacaq. *(Daha da bərkdən zırıldayır.)*
K i ş i *(gülə-gülə)*. Bunun bir leksiya oxumağına bax e!
U ş a q *(ağlaya-ağlaya)*. Danışmıram sənnən!
K i ş i. Bay, olmadı ki!
U ş a q *(ağlaya-ağlaya)*. Oldu!

Kişi gülür.

I k i n c i q a d ı n *(hirsli)*. Üzlərinə gülə-gülə qudurub çıxarmısan başımıza! *(Uşağa)* Kəs səsinə. Yoxsa qoymaram gedəsiz!

U ş a q (*ziriltısı lap ərsə qalxır*). Nənə pisdi!..
 Q a d ı n. Sənin işin çətindi!
 K i ş i (*hələ də gülür*). Görürsən də... Sənin... adın necəydi?
 Q a d ı n (*pərt*). Deməyəcəyəm!
 K i ş i (*zarafatla*). İntiqam alırsan məndən?
 Q a d ı n (*ciddi*). Hə, intiqam alıram.
 K i ş i (*fikirləşir*). Axı, adını oxudum sənin hardasa... Üç-dörd il bundan qabaq idi... Qəzətdəydi deyəsən...
 Q a d ı n (*tələsik, elə bil ki, söhbəti dəyişmək istəyir*). O qoşa hörüklü qız noldu?
 K i ş i (*həyəcanlı*). Görmüşdün onu?
 Q a d ı n. Əlbəttə. Gecələr qoluna girib Bakının küçələriylə gəzirdiz... Torqovı küçədə o baş-bu baş... O səninlə fəxr edə-edə özünü camaata göstərirdi. Sən də ki, özündən razı, həm də o qızın gözəlliyindən razı... Amma doğrudan gözəl idi...
 K i ş i (*mütəəssir*). Yadına gəlir? O günlər yadına gəlir, hə?
 Q a d ı n. Əlbəttə... Sənin xəbərin yox idi, mən pusurdum sizi, arxanızca gəlirdim...
 K i ş i. Yox, xəbərim var idi. Elə bilirdin ki, səni görmürəm, amma görürdüm...
 Q a d ı n. Pusurdum sizi, sonra evə gəlib səhərə kimi ağlayırdım...
 K i ş i. Yəqin eləymiş... E-e-eh... Deyəsən, elə doğrudan Nuh əyyamının adamıymışam...
 Q a d ı n (*elə bil ki, istəmir Kişi sıxılsın*). Yaxşı, yaxşı! Düzdü, saçları yaman ağartmışan, amma əllidən artıq vermək olmaz sənə!
 K i ş i. Əlli azdı?
 Q a d ı n. Bu barədə iyirmi ildən sonra danışarıq!
 K i ş i. İyirmi ildən sonra? Vay, dədə!.. İyirmi il...
 Q a d ı n. Nədi, çoxdu? İyirmi il bundan əvvəli yadına sal, elə bil ki, dünən idi, elə deyil? İyirmi il bundan sonraya da o qədər qalıb...
 K i ş i. Sonra da həyat bitir...

Pauza.

Q a d ı n. Özü də həmişə o hörüklü qız sənin qolundan tuturdu, sən onun qolundan yox... Sonra evləndiniz...
 K i ş i. Hə. Ondan bir qızım da var. İndi sənin o vaxtıdan nə qədər böyükdü... İki oğlu var.
 Q a d ı n. Biri bu nəvəndi?
 K i ş i. Yox... Onlar bura gəlmirlər... Bu, ikinci qızdandı... İkinci qız bu arvaddandı...

Pauza.

«O da aşıq olub yaza dünyada...»

Pauza.

O hörüklü qızdan ayrıldıq axı...
 Q a d ı n. Hə, eşitdim... Onda mən də səni yavaş-yavaş yaddan çıxarırdım...
 K i ş i. Yəqin eləymiş...
 Q a d ı n. Amma yaman birdən-birə ayrıldız...
 K i ş i. Nə bilim, birdən-birə, ya nə cür... Oldu də... Qismət beləymiş... Allah ona rəhmət eləsin!..
 Q a d ı n (*kədərli*). Öldü o?

K i ş i. Hə... Öldü yox, dünyanın bəd əməllərindən çərlədi yazıq... Yeddi ildi... Mən Parisdəydim, xəbərim olmayıb... Qayıdandan sonra da yasına gedə bilmədim... Getmədim...

Q a d ı n. Utandın?

K i ş i. Məni yaman qısnayırsan ha?.. Yox, utanmaq məsələsi deyildi... Nə bilim?.. Bəlkə üzüm gəlmirdi?.. Bəlkə şairlər demiş, vicdan əzabıydı? Bəlkə ətalət idi sadəcə? Bilmirəm... Hər halda, həyatdı də...

Pauza.

Bunlar, axı, rəfiqəydi... Orta məktəbdə birinci sınıfdən axırıncı sinifəcən bir yerdə oxumuşdular, bir partada oturmuşdular... Biz onunla evlənəndən sonra da, bunlar həmişə bir yerdə olurdular... Hər gün bizə gəlirdi... Sonra... sonra iş elə gətirdi ki, ondan ayrıldım, bununla evləndik...

U ş a q (*içini çəkə-çəkə*). Aparmırsan, aparma! Heç istəmirəm!

I k i n c i q a d ı n. Bədi! Gözünün yaşını tökmə! Qurtarıram, görmürsən?

U ş a q. İstəmirəm!.. Lazım deyil! Mamaya deyəcəyəm bir də məni sizə gətirməsin!

I k i n c i q a d ı n. Xox! Qorxuzma bizi!

U ş a q (*ağlayır*). Nənə pisdi!..

K i ş i (*gülümsəyir*). Belə danışmaqlarına baxma, bir-birlərini çox istəyirlər.

Q a d ı n (*elə bil ki, onun dediklərini eşitmir*). Yadına gəlir, lap çoxdan idi, bir dəfə «Nizami» kino-teatrında görüşdük... Yağış yağırdı onda... Foyedə üz-üzə gəldik. O hörüklü qız da sənin qoluna girmişdi, gülə-gülə nəşə danışırdı...

K i ş i. Hə, hə... Onda təzəcə evlənmişdik... Bizi görəndə sən qıpqırmızı qızardın...

Q a d ı n. Bəs, o hörüklü qız heç səndən soruşmadı ki, bu qız niyə sənə baxıb belə qızardı?

K i ş i. Yox... Belə şeyləri başa düşmürdü... Sadələvh idi yazıq... Hə, yaman qızardın... İndiki kimi gözlərimin qabağında, elə kin-küdurətlə bizə baxırdın, elə bil, qanlı düşməniydik! Ay səni...

Q a d ı n (*gülümsəyir*). Yaxın rəfiqəm idi, bilirdi ki, mən vaxtıyla səni necə istəyirdim...

K i ş i (*gülümsəyib başını bulayır*). Deyirsən yağış yağırdı, hə? Hamısı mənim yadımdadı, amma yağış yadıma gəlmirdi, indi deyirsən, yadıma düşür... Bir də ki, nə mənası var?

Q a d ı n. Nəyin?

K i ş i. Yağışın də. O vaxt, yağış yağmışdı, yağmamışdı, indi nə mənası var? Hər şey elə bir keçmişdə qalıb ki, ora day nə səs çatır, nə ün yetir... Ümitsiz bir uzaqlıqda...

Q a d ı n. Ümitsiz dedin?

K i ş i. Hə. Ümitsiz. Keçmiş bir uzaqlıqda qaldıqca, gələcək də tamam mənasız olur...

Q a d ı n. Ona görə o misra birdən-birə düşüb beyninə?

K i ş i (*gülümsəyir*). Bilmirəm?.. «O da aşırıq olub yaza dünyada...», deyirsən yəni bir əlaqəsi var?

Q a d ı n. Qəribəsən e... mən nə bilim?

K i ş i (*gülür*). Bəs sən nə bilirsən?

I k i n c i q a d ı n (*köynəyi ütüləyə-ütüləyə*). Nəyə gülürsən?

K i ş i. Hə?

I k i n c i q a d ı n. Deyirəm nəyə gülürsən?

K i ş i. Dünyanın işlərinə.

I k i n c i q a d ı n. Bədi, sən Allah! Bunları eləmişən tövhə təbərciyi, çıxartmışan başımıza! Camaatın da uşağı var, nəvəsi var, day sənin kimi eləmirələr axı!.. Mən heç, özünü yaddan çıxarırsan... Yaş, day o yaş deyil e!.. Allah eləməsin, Allah eləməsin, dilim-ağzım qurusun, birdən sən başına bir iş gəlsə, onda biz neyləyəcəyik?!

K i ş i (*gülümsəyir*). Sən elə elə ki, başıma bir iş gəlməsin də!

I k i n c i q a d ı n. Zarafata salma. Mənim əlimdə olsaydı sənin ömrün... Özün bilirsən ki, belədi!

Q a d ı n. Düz deyir?

K i ş i. Hə, düz deyir... *(Sol biləyindən yapışıır.)* Bir dəfə... Nə isə...

Q a d ı n. Nə demək istəyirdin? De də...

K i ş i. Heç...

Q a d ı n. Danış, ürəyin boşalsın bir az...

K i ş i. Nə bilirsən ki, dolmuşam?.. *(Gülür.)* Bəzən özümə elə gəlir ki, dolub eləməmişəm... Yalançı dolmuşluqdu... Özüm özümü aldadıram... Dolmuşluq deyil, əslində tamam əksinədi... Sadəcə, boş adamam... Heç kimin də bundan xəbəri yox... Həm mən boş adamam, həm də dünya tamam boş bir şeydi... Nə isə... *(Sol biləyini oxşalayır.)* Başqa şey yadıma düşmürdü, onu demək istəyirdim. Bir dəfə Moskvadan qatarla gəlirdim. Yolda soyuqlayıb sətəlcəm oldum. Evdə düz on gün qırx-qırx bir dərəcəylə yatdım. Elə bilirdim ki, ölüərəm... Elə, doğrudan da, ölürdüm... Bütün ömrüm kinolenti kimi gözlərimin qabağından keçirdi... Heç bilməzdim ki, hər şey beləcə həkk olub beynimdə qalıb. Sən də gəlirdin gözlərimin qabağına...

Q a d ı n *(sevincək)*. Mən də?

K i ş i. Hə, sən də... hamı... hamı... Tanıdığım, bildiyim bütün adamlar... Bütün gördüklərim... Bütün hadisələr... Onda o sayıqlama içində çox ayıq, çox dəqiq bir fikir də beynimin içindən keçirdi ki, dünyada heç bir insan – ən yaxını, ən doğması olsun, qırx il gecə-gündüz bir yerdə yaşamış olsan, fərqi yoxdu! – Heç bir insan başqa bir insanı axıra qədər tanıya bilməyəcək. Qara məni basırdı... Hiss edirdim ki, gedirəm... Və özüm də getməyimə razı idim... Qorxmurdum, əksinə, daxili bir eyforiya içində idim... Elə bil həyatdan intiqam alırdım, nəydi?.. Amma o on gündə, bax, beləcə biləyimdən yapışıb yanımda oturmuşdu...

Q a d ı n. Bu arvadın?

K i ş i. Hə. Onda mənə elə gəldi ki, onun o əli məni ölümün içindən, o ölüm eyforiyasından çəkib çıxardı. Özünün bəlkə də yadından çıxıb, amma mən indi də onun o əlinin yerini biləyimdə hiss eləyirəm. Özünə bu barədə heç nə deməmişəm... Və yəqin ki, heç vaxt deməyəcəyəm...

Pauza.

Q a d ı n. Onda day bu nədi belə? Nə misra-zadbaqlıqdı? Xoşbəxt adamsan də!

K i ş i. Xoşbəxtlik yəni var dünyada? *(Gülür.)* Deyirsən yəni xoşbəxt adamam, hə?

Q a d ı n. Heç bilmirəm nə deyim...

K i ş i. Sən məni çox istəyirdin, hə?

Q a d ı n. Hə. Vurulmuşdum də sənə...

K i ş i. Gənclik idi də...

Q a d ı n. Hə, gənclik idi...

K i ş i. Sonralar yəqin yavaş-yavaş yaddan çıxartdın məni...

Q a d ı n. Belə də...

Pauza.

Hayıf, o vaxtlar heç bir kəlmə də söhbət eləmədik...

K i ş i. Ancaq bir dəfə məktub verdin mənə...

Q a d ı n. Hə... *(Gülür.)* Sevgi məktubuydu, cavabsız qaldı...

U ş a q. Qurtardı! Nənə ütülədi qurtardı! Gey də!

K i ş i. Bu saat.

U ş a q. Tez elə!

I k i n c i q a d ı n. Özünü belə aparsan, qoymayacağam gedəsiz!

U ş a q *(tələsik)*. Yaxşı aparacam!

K i ş i. Gedək.

I k i n c i q a d ı n. Yelləncəkdə- zadda ehtiyatlı ol.

U ş a q. Yaxşı.
I k i n c i q a d ı n. Tez qayıdın.
K i ş i. Bir azdan gəlirik.
I k i n c i q a d ı n. Babanı yorma, eşitdin?
U ş a q. Yaxşı!
Q a d ı n. Ancaq sənə düz demədim...
K i ş i. Nəyi?
Q a d ı n. Yalandan dedim ki, hələ ölməmişəm... Çoxdan ölmüşəm... Neçə ildi...
K i ş i. Bəs... Bəs niyə yalan dedin?
Q a d ı n. Nə bilim?... Yazığım gəldi sənə...

Pauza.

Onda mənim ölümüm haqqında başsağlığı varıydı qəzətdə, sən də oxumuşdun...
K i ş i (*mütəəssir*). Hə, yadıma gəlir... Onda qəzətdə elan oxudum, düz deyirsən, hiss elədim ki, sənsən... Düzdü... Bayaقدan elə qəzet fırlanırdı başımda... Düzdü...
U ş a q. Of-f-f!.. Axır ki, evdən çıxdıq. Ujas!

26 aprel 1992.
Bakı.

Q I S A S

(Absurd)

Molla İbrahimxəlil(*başını qovzuyub*). Əleyküməssalam! Ax, siz bu gün nə üçün buraya ayaq basdınız? Bu nə işdir ki, mənim başıma gətirdiniz! Belə müsibət olmaz ki, məni saldınız! Mən sizə yaxşılıq etmək fikrindəyəm, siz mənim əməyimi və cəfamı zay etmək fikrindəsiniz! Vay, vay, vay! Ax, ax, ax...

M. F. Axundov. «Hekayəti-Molla İbrahimxəlil kimyagər».

O vaxt o yaraşıqlı Gəncin cəmi 22 yaşı var idi, Kişi isə, indi 57 yaşındadı və günortanın nəfəsini kəsən istisindən sonra, birdən-birə sərin meh əsməyə başladı və həmin yay gecəsi dənizin sahilindəki o işıq imarətin həyatında, o qoca tut ağacının altında beləcə üz-üzə dayandılar.

G ə n c (*nifrətlə*). Sən alçağın birisən!

K i ş i. Bədi!

G ə n c. Əclaf!

K i ş i. Bədi!

G ə n c (*özünü güclə saxlayır ki, ağlamasın və daha da bərkdən qışqıra-qışqıra*). Murdar oğlu, murdar!

Sükut çökdü və bir ara yalnız dənizin batqın uğultusu və o qoca tut yarpaqlarının, elə bil ki, dünyanın əbədiliyindən xəbər verən xışiltısı eşidildi.

K i ş i (*pərişan*). Atanı söymə... Allah ona rəhmət eləsin... Onun nə təqsiri?..

G ə n c (*sarsılmış*). O sağ olsaydı... O indi sağ olsaydı... (*Daha heç cürə özünü saxlaya bilməyib ağlayır.*) Səni... Səni... öz əlləriylə boğardı!..

K i ş i. Axı niyə? Nəyə görə?

Pauza.

Sənin hələ dünyadan xəbərin yoxdu... Hələ bilmirsən ki, nə var, nə yox?! Ağzın isti yerdədi sənin!.. Neçə yaşın var? Bu saat deyim. Hə, 21 təzə tamam olub... Universiteti təzəcə bitirmisən... Xruşşov XX qurultayı keçirib... Düzdü, indi onun özünü «naş doruqoy Nikita Serqeyeviç» eləyiblər, amma Stalin haqqında kimin ürəyi nə istəyir, döşüyür! Gənc yazıçılar xəyalən təsəvvür elədikləri 37-dən faciəvi hekayələr, şerlər yazırlar. Yalançı azadlıq eyforiyası yaranıb, sən də atanın pullarıyla, hörməti-izzətiylə məşını belədən-belə sürüb, camaatın arvadına eşq-məhəbbət elan edə-edə kef çəkirsən! Sən elə əvvəldən beləydin! İndi mənim üstümə hücum çəkib xoruzlanmaq lazım deyil!

G ə n c. Yox! Düz demirsən! Mənim arzularım var idi! Mən sənin vaxtında başqa... başqa cürə olmaq istəyirdim, bildin? Mənim lazımım deyildi bu cah-cəlal! Mənim lazımım deyildi bu yuxusuzluq, bu gecə məhkəmələri! Belə uşaqlar lazım deyildi mənə! Belə nəvələr istəmirdim! Lazım deyildi mənə belə arvad! Mənim arzularım tərtemiz idi! Mən...

K i ş i (*onun sözünü yarımqıç kəsir*). Bədi yalan danışdın! Bədi! Elə sənin arzularının axırını bu! Yadına gəlir, bax, burada (*Əli ilə imarəti göstərir.*) atayla oturmuşdun...

G ə n c. Onda bu cah-cəlal yox idi!

K i ş i. Hə, düz deyirsən, bu bina deyildi onda. Bunu mən tikdirdim...

G ə n c (*kinayə ilə*). Tikdilər sənin üçün...

K i ş i. Hə! Yaxşı elədiklər! Yoxsa ki, indi heç bu da yox idi... Onda ikiotaqlı balaca evimiz vardı bunun yerində, yaydı, Bakıdan təzəcə köçüb gəlmişdik bura. Atayla oturmuşdun qabaq-qabağa. İkiniziydiz. Universitetdə təzəcə diplom müdafiə etmişdin. Nə dedin onda ataya? Yadına gəlir? (*Istehza ilə*) O aylı-ulduzlu gözəl yay gecəsi vəcdə gəlib nə dedin ataya?

Pauza.

(*Gəncin səsi ilə*). «Bilirsən kim olacam mən on ildən sonra?» (*Atasının səsiylə*) «Kim?»
(*Gəncin səsi ilə*) «On ildən sonra mən Mərkəzi Komitənin katibi olacam!»

Pauza.

Yadına gəlmir yoxsa?

G ə n c. Onda mən romantik idim. Onda mən vəzifəyə bir romantika kimi baxırdım. Mən demirdim ki, bütün ömrümü sərf edəcəyəm saray intriqaclarına, əməllərimi eləcəyəm şeytan əməli ki, vəzifələr tutum, vəzifələrdə qalım! (*Get-gedə daha artıq bir ehtirasla*) O yollara ki, sən keçdin, o illərdən ki, sən çıxdın, mənəm heç ağıma gəlməzdə! Mən bilsəydim ki, otuz beş ildən sonra gecə yarısı sən gəlib burada beləcə oturacaqsan, gedib... gedib özümü dənizə atardım!

K i ş i (*rişxəndlə*). Yavaş ol ha!.. (*Yamsılayır.*) «Gedib özümü dənizə atardım!..» Gedib ataydın də, niyə atmadın?!

G ə n c. Sən... Axı... sən belə qansız deyildin!..

K i ş i (*hirsələ*). Necə varıydımsa, eləcəyəm! İndi beləcə qabağında durub müdrik kəlamlar söyləmək asandır! Kənardan dayanıb baxanda müdrik olmağa nə var ki?! (*Gəncin səsi ilə*) «On ildən sonra Mərkəzi Komitənin katibi olacam!..» Çox təmizlikdən-zaddan qırılmaq, bildin?! Sənin bütün üçün bunnan ibarət idi! Bütün içində bir yüksəklik həsrəti var idi, vəzifə ehtirası var idi! Həmişə fikirləşirəm ki, o cür cavan olasan, bütün üçün də eləcə bir yüksəlmək hərisliyi gəmirtdəyə!..

G ə n c. Bəsdə!

K i ş i. Nə bəsdə?! Sən bütün varlığınla can atırdın ki, adamlar səndən aşağı cərgədə, səndən alçaqda bir-birinin ardınca sıraya düzülürsən! Uzununu da, gödəyi də, hamısı bir-birinin ardınca düzülürsən, sən isə yüksəkdə, tək!.. Əlini gələcəyə doğru uzatmış rəhbər heykəlləri kimi! Bəyəm eləcə beləydi Mərkəzi Komitənin katibi olmaq? Oldum! Düzdü, on ildən sonra olmadım, iyirmi ildən sonra oldum, amma oldum! Sən də özünü məsum qız yerinə qoyma!

Q a d ı n (*qışqıra-qışqıra*). Ay köpək oğlu! Al! Al! (*Əyilib yerdən ovuc-ovuc qum götürüb Kişinin üzünə çirpər.*) Al!

K i ş i (*əlləri ilə üzünü qapayır*). Vay! Gözümə doldu!

U ş a q. Yaxşı oldu! Al! Ye bunu! Yeyəcəksən! (*Əlindəki qanlı ət parçasını – çiy ciyərdi, ürəkdi, nədi? – zorla Kişinin ağızına dürtmək istəyir.*) Yeyəcəksən! Adamyeyənsən sən!

K i ş i (*ətdən qana bulaşmış sifətini silmək istəyir*). Vay! Vay!..

G ə n c (*dəhşətlə*). Kimdi bunnar?

K i ş i. Bilmirəm!..

Q o c a. Gözlərini çıxardın, gözlərini! (*Hücum çəkib, barmaqlarını Kişinin gözlərinin içinə soxmaq istəyir*). Gözlərini!..

K i ş i (*qışqırır*). Buraxın məni!.. Əhmədov! Əhmədov! Gəl yığışdır bunnarı! Gəl çək bunnarı, Əhmədov! Çəkilin!

Q a d ı n (*əlindəki baltanı Kişinin üstünə qaldıraraq vurmaq üçün fürsət axtarır*). Dayan! Bu saat! Bu saat vuracağam! Bu saat!

U ş a q (*əlindəki qanlı ət parçasını Kişinin ağızına dürtmək istəyir*). Qoy əvvəlcə bunnarı yesin, sonra! Bunnarı!

Q o c a. Gözlərini! Gözlərini!

K i ş i (*qışqırır*). Buraxın! Çəkilin! Əhmədov! Əhmədov!

Q a d ı n. Tanımadın məni, hə?

U ş a q. Məni heç tanıyırdı! Bilmirdi ki, heç, mən varam dünyada! (*Əlindəki qanlı ət parçasını Kişinin ağızına basır.*) Ye bunu! Ye!

K i ş i (*qışqırır*). Çəkilin! Çəkilin!

Pauza.

(*Yavaşdan*). İndi mən ən çox bilirsən nəyi fikirləşirəm? Sən ki, o sözləri dedin e, Mərkəzi Komitənin katibi olmaq barədə, bax, onda ata necə baxdı sənə... Yadına gəlir?.. Nə dedi sənə, yadıncadı? (*Gəncin səsi ilə*) «On ildən sonra Mərkəzi Komitənin katibi olacam!..» (*Atasının səsiylə*) «On ildən sonra? Helə gec niyə?» Yadına gəlir?

Pauza.

Özü də elə baxdı sənə... Səninlə fəxr eləyirdi... Bilirsən... katib atası olmaq istəyirdi!

G ə n c. Atada işin yoxdu! Düz demirsən! Atanın bütün fikri-zikri elmdəydi! Yadından çıxıb? Kitabdan, yazı-pozudan başqa bir şey bilmirdi! Əlində lupa, səhərdən axşamacan əlyazmalarının arasındaydı! Yatanda da yuxusuna qədim əlyazmalarının ərəb əlifbası girirdi!

K i ş i (*yavaşdan*). Amma içində... lap dərinlərdə bir şöhrət həvəsi vardı onda da... (*Sözünü kəsmək istəyən gəncə imkan vermir.*) Yox, dayan!.. O cür şöhrət demirəm! Adi şöhrət yox... Adi şöhrət nə idi? Alim şöhrəti, hörmət-izzəti də ki, atanın, Allaha şükür, bütün Azərbaycanı bürümüşdü... Təkcə Azərbaycanı? İki dəfə Stalin mükafatı almaq zarafat idi onda?.. Amma bilirsən, söhbət o cür şöhrətdən getmir... Necə deyim sənə?.. Söhbət əlində ixtiyar olan şöhrətdən gedir! İnsanların taleyinin səndən asılı olduğu qadirlərdən! Belə bir qadirlik şöhrətindən! Səndən qorxsunlar ki, vəzifələrini itirərlər! Sənə yaltaqlansınlar ki, irəli çəkilsinlər, firavan dolansınlar, ev alsınlar, maşınları olsun, sürücüləri olsun!.. Belə bir şöhrət, belə bir qadirlik arzusu var idi onun da içində...

G ə n c. Yalan danışma! Özündən hoqqa çıxarma! Səninçün daha müqəddəs heç nə qalmayıb! Heç nə! Atada şöhrətpərəstlik vardı, ay nankor?! Görmürdün necə sadə geyinirdi? Onun o cürə geyinməyi camaatın içində anekdota çevrilmişdi!

K i ş i. Hə, hə! Düz deyirsən! Amma ata bilirsən necə istəyirdi? Bəlkə bunu heç özü də başa düşmürdü. Bəlkə bu dövrdən, zəmanədən gəlirdi, bilmirəm. Amma ata istəyirdi ki, bax eləcə geyinsin, amma heç kim ondan anekdot danışmağa cürət etməsin, qorxsun ondan!

G ə n c. Kəs səsini!

K i ş i (*onun həyəcanına fikir vermədən*). Bir dəfə, yadına gəlir, əllinci illərin lap əvvəlləriydi, hamımız onun üstünə düşdük ki, özünə təzə kostyum tikdir. Axırda «stalinski forma»da bir kostyum tikdirdi özünə. Birinci dəfə o «stalinski forma»nı əyninə geyəndə güzgüdə özünə necə baxdı, yadına gəlir? Hərdən yadıma düşür o baxışlar... Elə bil, ata deyildi, tamam başqa, tamam yad bir adam idi!.. Güzgüdə bütün dünyaya yuxarıdan aşağıya baxırdı!..

G ə n c. Yalandır! Ata sürücüylə, qarovulçuyla, küçədə süpürgəçiyə necə danışdı, hə? Helə şöhrətpərəstlik olardı?

K i ş i (*lap yavaşdan*). Nə bilim?.. İndi belə fikirləşirəm... Bilmirəm niyə belə fikirləşirəm?.. Bəlkə düz fikirləşmirəm?.. Bəlkə kişinin ruhu qabağında günaha batıram?

Q a d ı n (*qışqırır*). Pah! Günahdan qorxana bax! Al! Al! (*Əlindəki şışı kişinin qarnına soxmaq istəyir.*)

Q o c a (*xəstə bir ehtirasla*). Gözlərinə sox, gözlərinə! Çıxart gözlərini! Çıxart!

G ə n c (*dəhşətlə*). Kimdi bunnar? Kimdi bunnar?

K i ş i (*qışqıra-qışqıra*). Tanımıram! Tanımıram! Buraxın məni! Buraxın! Əhmədov! Əhmədov!

Əhmədov. Buna bax, indi işi dardadı, mən yadına düşmüşəm!

U ş a q. Məni buraxın qabağa! Məni buraxın! Qoy bunnarı yesin, sonra! Buraxın məni! Al! Al! (*Hoppa-hoppa əlindəki ət parçasını Kişinin ağzına dürtməyə çalışır.*) Al!

Q o c a. Gözlərini! Əvvəlcə gözlərini!

G ə n c (*ağlayır*). Mən istəmirdim bunu!.. Mən istəmirdim!..

K i ş i. İndi yalandan ağlamağın mənası yoxdu!

G ə n c (*sidq-ürəkdən*). Yalandan deyil!

K i ş i. Eh... Sən heç bilirsən ki, yalan nədi, doğru nədi?.. Yəni... yəni bilirsən e, amma sənin o bildiklərin hələ heç nədi...

Pauza.

Yenə səninlə atanın o söhbəti yadıma düşdü... Yadıma düşdü deyəndə, axır vaxtlar elə hey fırlanır beynimdə... Qocalıram, ona görədi yəqin... Axır yaxınlaşır... Başlanğıcdan Sona gedən yol lap qısalır... Hiss edirəm bunu... Ata onda yaman baxdı sənə... O katiblik söhbətini deyirəm... Sən də... (*gülümsəyir*) sən də onu o saat başa düşdün... Atanı çox istəyirdin sən... Bilirdin, lap yaxşı bilirdin ki, onun içində eləcə bir şöhrət həsrəti var! O həsrət səni də maqnit kimi özünə çəkirdi... Zəmanə, elə bil, genləri dəyişmişdi... Zəmanə təbiətin işlərinə qarışmışdı... O dəyişmiş genlər, o günah, o gizli riyakarlıq nəsil-dən-nəsilə keçməyə başlamışdı...

G ə n c. Özünü təmizə çıxarıb, atanı günahlandırma! Ata başqa adam idi! Sənin tayın deyildi! Günahlandırma atanı! (*Qışqırır.*) Eşitdin?!

A t a (*qorxmuş*). Onsuz da, məndə deyildi ki, günah... Vallah, məndə deyildi... Mən... mən o cəmiyyətin bir üzvü idim... Nə olsun ki, səhərdən axşamacan əlyazmalarının içindəydim?.. Mən... mən o cəmiyyətin yetişdirməsi idim... Və... və... heç kim bunu bilmirdi... qurban idim... O cəmiyyətin yetişdirməsi və qurbanı!.. O hisslər məndən asılı deyildi... O cəmiyyətdə heç kim normal alim olmayıb!.. İçimdəki o hisslərin sahibi mən deyildim, cəmiyyət idi...

K i ş i (*pıçiltı ilə*). İndi hər şeyi cəmiyyətin boynuna yıxmaq asandır!

Ata (*daha artıq dərəcədə qorxmuş*). Məndə işiniz yoxdu!.. Mənə toxunmayın!..

K i ş i (*köks ötürür*). Hə, əlbəttə, qorxaq idi yazıq...

Ata. Mənnik bir şey yoxdu... Mənnik bir şey yoxdu!.. Özünüz bilərsiz! Öz söhbətinizi özünüz eləyin!

G ə n c (*çılğın*). İşin olmasın onda!

A t a. Hə! Hə! Məndə işiniz olmasın. Onsuz da, rahat yata bilmirəm...

K i ş i. Mənim nə işim var onda? Bir də ki... elə şeylər var, demək olmur...

U ş a q (*hoppana-hoppana əlindəki qanlı ət tikəsini Kişinin ağzına dürtmək istəyir*). Al! Ye bunu! Ye!

Q a d ı n (*əlindəki dəyənəyi Kişinin başına endirməyə çalışır*). Qoy mən vurum! Qoy mən! Mən!

Q o c a. Hə! Hə! Vur! Yaxşı vur! Ancaq əvvəlcə gözlərini! Gözlərini çıxart! (*Barmağını Kişinin gözlərinə soxmaq istəyir*.) Dayan! Dayan, bu saat!

U ş a q. Al! Al! Ye!

K i ş i (*ağzı, sifəti qana bulaşmış halda qışqırır*). Buraxın! Buraxın məni!

Gənc qadın (*həyəcanla*). Əl dəyməyin! Buraxın onu!

K i ş i (*tənəylə*). Hardaydın, bəs? Görmürsən?! Bəs, hardaydın?!

G ə n c. Bu kimdi?

K i ş i. Sən tanıdırsan.

Q o c a. Gözünü! Gözünü!

U ş a q. Yox, qoy bunu yesin! Qoy yesin bunu!

Q a d ı n. Əvvəlcə qoy mən vurum!

U ş a q. Yox, qoy yesin bunu! Ye! Ye! (*Hoppana-hoppana əlindəki qanlı ət parçasını o birilərinin başının üstündən, əl-qolunun arasından Kişinin ağzına soxmaq istəyir*.) Ye! Ye!

K i ş i (*qana bulaşmış sifətini geri çəkə-çəkə*). Buraxın məni! Buraxın!

Gənc qadın (*həyəcanla, bir cidd-cəhdlə*). İşiniz yoxdu onda! Onun təqsiri yoxdu! O yaxşı adamdı! Onu məndən yaxşı tanıyan yoxdu! O bilə-bilə pislik eləməyib sizə!

Q a d ı n (*Gənc qadını göstərərək*). Bu ifritəyə baxın! Bilirsiniz kimdi bu? Bunun (*Kişini göstərir*), bu alçağın məşuqəsidir! Bunun kabinetində qapını bağlayıb min oyundan çıxırdılar. Camaat da qapının dalında növbəyə yığışıb qəbul gözləyirdi!

Q o c a (*sözü hecalayaraq qışqırır*). If-ri-tə! If-ri-tə!

U ş a q. If-ri- tə! If-ri-tə!

Gənc qadın. Yox! Yox! İşiniz yoxdu onda!

Q a d ı n (*Gənc qadını göstərir*). Bunu da vurun! Bunu da!

Q o c a. Hə! Bu saat! Bu saat! Əvvəlcə gözlərini!..

U ş a q (*hoppana-hoppana əlindəki ət parçasını bu dəfə də Gənc qadının ağzına soxmaq istəyir*). Qoy bu da yesin! Qoy bu da yesin!

Q a d ı n (*əlindəki köhnə çuvalı Gənc qadının başına salıb, onu boğmaq istəyir*). Tutun bunu! Tutun!

Gənc qadın (*qışqırır*). Vay! Vay!

K i ş i (*hiddətlə yerindən qalxır*). Buraxın onu! Buraxın! Onda işiniz olmasın!

Pauza.

A t a (*yavaşdan*). Mən getdim...

Pauza.

K i ş i (*gülümsəyir*). Səni çoxdandı görmürəm...

Gənc qadın (*gülümsəyir*). Hə... Mən də çox darıxmışam...

K i ş i. Elə bil, yüz il keçib... Elə bil... yüz il dərinliyində bir quyu qazıblar, mən də onun dibindəyəm...

Gənc qadın (*gizlədə bilmədiyi bir təlaşla*). Sənə nə olub?

K i ş i. Bilmirəm...

Gənc qadın. Səndən qorxuram...

K i ş i (*gülümsəyir*). Mənə görə qorxursan? Yoxsa. məndən qorxursan?

Gənc qadın. Həm sənə görə qorxuram... Həm də... səndən qorxuram...

Meh əsdi və o qoca tut ağacının yarpaqları birdən-birə elə xışıldadı ki, dənizin uğultusu eşidilməz oldu, amma sonra o meh ötüb keçdi, yarpaqların xışılıtsı azaldı və dənizin uğultusu həmişəki kimi, bütün ətrafa yayıldı.

K i ş i. Yadına gəlir, bir dəfə bulvardakı paraşüt qülləsindən tullandın?

G ə n c. Əlbəttə, yadımdadı.

K i ş i. Yay idi onda. Bulvardakı yay kinoteatrında da Xruşşovla Bulqarinin Hindistan səfərini göstərirdilər, yadımdadı? (*Gülümsəyir*.) Hindlilər onların boynuna gül hörükləri salırdı. Hamısı o qüllədən görünürdü. Sən tullananda paraşütün ipi tarım açılana qədər, elə bil ki, daş kimi yerə gedirdin. Onda, o anlarda sənə elə gəldi ki, hər şey bitdi! Qurtardı! Həyat sona yetdi! Qaranlıq bir boşluq içindəydin. Bircə göz qırpımında buz kimi soyuq tər səni basmışdı. Tüklərin qabarmışdı. Sonra bir təkən hiss etdin, yadımdadı? İp tarım dartıldı, sən də paraşütlə yavaş-yavaş enməyə başladın. Ukrayna köynəyi geyib, gəmi kimi güllərin içində yırğalanan Xruşşova, həmişə səksəkə içində olan Bulqarinin ağappaq keçi saqqalına baxa-baxa rahatca yerə endin. Onda sən başa düşdün ki, çətini o ipin tarım dartılmasınacandı, sonra hər şey düzələr... Amma...

G ə n c (*kinayə ilə*). Nə amma?

K i ş i (*gülümsəyir*). Amma sən bilmədin ki, əslində heç vaxt heç nə düzəlmir! Əslində, bunu sən başa düşməzsən, əlbəttə, başa düşməyinə hələ çox qalıb, əslində bütün ömür eləcə bir qaranlıq boşluqdur... Bütün ömrün boyu da daş kimi həmişə boşluğun dibinə gedirsən... Sadəcə, özün bunu bilmirsən... Amma, elə ki, bildin, başa düşdün, çox çətin olur...

G ə n c (*fikirli*). Əvvəllər səndə belə yalançı fəlsəfəbazlıq yox idi...

K i ş i (*gülür*). Elə onu de də!

G ə n c. Elə ki, işdən atdılar səni bayıra, elə ki, cəmiyyət şampən probkası kimi səni bir tərəfə tulladı, onda başladın dünyanın faniliyi barədə fikirləşməyə, hə?

K i ş i. Yaman sadələvh danışırısan...

G ə n c. Niyə sadələvh?! O pillələri ki, addımlaya-addımlaya üzüyuxarı qalxırdın e, həmin o pillələr nədən idi, daşdan idi? Özün də bilirsən ki, yox... Daşdan deyildi, adamların taleyi idi... (*Poetik*) İnsanların hissləri idi o pillələr, həyəcanları idi!..

K i ş i (*yenə gülür*). Mənə dərs deyirsən?
G ə n c (*pərişan*). Bundan sonra nə dərs?
K i ş i. Əlli yeddi yaş, deyirsən, yəni dünyanın lap axırdı?
G ə n c (*tamam şövqsüz*). Yox... Amma... cəmiyyət də dəyişir indi... Sistem dəyişir...
K i ş i (*istehza ilə*). Deyirsən, day hər şey innən belə gözəl olacaq, hə?
G ə n c. Bilmirəm... Hər halda... Yəqin nəsə olacaq...
K i ş i. Mən sənə dedim ki, uşaqsan, uşaq! Həyatdan xəbərin yoxdu sənin! Cəmiyyət də, sistem də bilirsən nədi? Bax, bu ağacı görürsən, bu tutu? Cəmiyyət də, sistem də təbiətin beləcə bir hissəsi, bir parçasıdır. Yarpaqlar saralır, tökülür, sonra mövsüm dəyişir, yenə cücərir, açılır. Tut isə, həmin tut ağacıdır... Haçansa, əlbəttə, bu tut ağacı lap qocalıb əldən düşəcək, öləcək, amma yenə də başqa bir tut ağacı baş qaldıracaq... Cəmiyyət, sistem, bunnar hamısı boş söhbətlərdi, adamlar özləri özlərini aldadırlar...

Pauza.

G ə n c (*yavaşıdan*). Mən istəmirdim ki, belə olsun...
K i ş i. Sən istəyirdin ki, həmişə açılmış paraşütlə rahatca enəsən...
Q a d ı n (*əlindəki məftili Kişinin boğazına dolamaq istəyir*). Dayan bir! Bu saat! Bu saat!
Q o c a. Gözlərini! Əvvəlcə gözlərini!
U ş a q. Qoy bunu yesin! Ye! Ye!
G ə n c (*sidq-ürəkdən gələn bir pərişanlıqla*). Mən istəmirdim ki, belə olsun... Mən istəmirdim...
Q a d ı n. Bax, belə! Bax, belə!
K i ş i. Məndə işiniz olmasın! (*Qışqırır.*) Əhmədov! Əhmədov!
Ə h m ə d o v. Ay gəldim a!.. Gözlə!..
Q o c a. Aha! Aha!
U ş a q. Ye! Ye!
Q a d ı n. Oxhay!..
G ə n c (*ağlayır*). Mən istəmirdim... Bu cür istəmirdim...
U ş a q. Ye bu saat! Ye!
Q o c a. Bax, belə!
Q a d ı n. Oxhay!..
G ə n c (*dəhşətlə qışqırır*). Çəkilin! Çəkilin!

Pauza.

K i ş i (*ürkmüş*). Sənə nə olub?
G ə n c (*əvvəlcə yavaş, sonra isə get-gedə bərkdən*). Yaşasın Brejnev! Ura!
K i ş i. Sənə nə olub?
G ə n c. Yaşasın Brejnev! Ura! (*İki əlilə də Kişinin boğazından yapışıb boğmağa başlayır.*)
Ura!
K i ş i. Burax məni!
Gənc qadın (*həyəcanla*). Burax onu! Burax onu!
G ə n c. Yaşasın Brejnev! Ura! (*Boğur.*)
K i ş i (*təngnəfəs*). Əlini çək! Çək!
Gənc qadın. Vay! Polis! Polis!
G ə n c (*var gücü ilə Kişini boğur*). Əziz Leonid Iliç! Ura! Ura! Ura!

S O N

15 iyul 1992.

SU

(Absurd)

Unudulmaz Araz Dadaşzadənin xatirəsinə

*Su harda – dirilik orda.
(Atalar sözü)*

Qadın bir küncdə oturub corab toxuyur və köhnə dəbli mebel elə bil ki, Nuh əyyamından qalıb və gözə görünməyən hörümçək torları o mebeli бүrtüyüb – düzölmüş həmin otağın Qadınla üzbəüz o biri küncündə paslanmış trubası divarın ortasından çıxmış köhnə kran var.

Qadın (*corab toxuya-toxuya*). Vermirlər, verməsinlər! Cəhənnəmə versinlər! Üç gündü əlimi yumuram, üzümü yumuram. Yeziddilər də, yezid!

Pauza.

Qadın (*corab toxuya-toxuya*). Amma hünərin var supulu vermə! Vicdansızlar! Vermirlər, verməyin! Sizin suyunuz heç mənə lazım deyil! Mən heç rəhmətlik atamdan, o boyda kişidən minnət götürməmişəm, sizdən götürəcəm? (*Bir anlıq toxumağına ara verib, əlini havada yelləyir.*) Ay-hay!.. Yezidsiz siz, yezid! (*Yenə corab toxumağında davam edir və bu vaxt krandan səs gəlir.*) A-a-a... Deyəsən, vermək istəyirlər... Onsuz da, açıqdı kran. Özləri bilər. Verirlər versinlər, vermirlər verməsinlər! Mən day qurtardım! Adam nə qədər su dərdi çəkər? Üç gündü əl-üzümü yumuram! Əhməd Əli gəlmişdi, gördü də! Mənə nə var? Su gəlmişdi, mən də oturmuşdum, elə bil ki, iki qaloş bir-biri ilə danışırdı. Biri deyirdi sən keç, o biri deyirdi, yox, sən keç. Mənə nə var ki?! Özləri bilər! Hansı keçir, keçsin də, öz işləridi! (*Krandan damcı-damcı su axmağa başlayır.*) O-o-o!.. Xoş gəlırsiz! Gözlərimiz aydın olsun! Bəxtəvər elədik bizi! Ay-hay! Cəhənnəmə gəlırsiz! Gora gəlırsiz! Elə bilirsiz duracağam? Yox! Onu görməyəcəksiz! Qurtardı! Mənimki məndə, sizinki sizdə! (*Eynəyinin qalın şüşəsi arxasından əlində toxuduğu coraba diqqətlə baxa-baxa*) Bunnan sonra birin də toxuyacağam. Sonra birini də. Sonra da hərəsini üç qış geyəcəm. Bu elədi doqquz qış. Sonra da Allah kərimdi! Mənimki odu ki, həmişə doqquz qışın hazırlığın görüm. Onnan o tərəfi düzələr! Nə var ki?! Çətini ölənəcəndi! Ölənnən sonra hər şey düzələcək! (*Krandan axan su yavaş-yavaş çoxalır.*) Qoy axsın! Nə qədər axır, axsın, durub bağlamayacağam! (*Gülür.*) Niyə bağlayıram e?! Su aydınlıq deyil? Qoy axsın də! Nə qədər axır, axsın! İndiyə qədər vermirdilər. Üç gündü nə əlimi yuya bilirdim, nə üzümü, hələ başqa şeyləri demirəm! Gəldi də, Əhməd Əli gəldi gördü göy gözləriylə! Bağlamayacam kranı! Qoy axsın. Yezidlər! Suyu əsirgəyirlər adamdan! (*Gülür.*) Amma... Amma həmişə on iki imama ağlayanda, gərək bir dəfə də yezidə ağlayasan də!.. (*Qabağındakı kiçik qəzet mizinin üstündəki telefon zəng çalır. Hirsələ dəstəyi götürür.*) Bilirsən nə var? Su aydınlıqdı, onda cala öz bağına! Bildin?! Maşallah, o boyda bağıın var, səhər motoskletdə bu başından çıxsan, axşam o başına güclə gedib çıxarsan! Mənə nə? (*Dəstəyi aparatın üstünə atır.*) Xox! Qorxdum səndən! Su yaranıb axmağa, göz yaranıb baxmağa! Qoy axsın! Heç yerimdən tərənən də deyiləm! Bir dəfə, əlli il bundan qabaq, bağıımızda balaca hamamımız vardı, orda çimirdim. Bir də gördüm ki, qonşudakı oğlan dırmaşıb öz hasarlarına, hasarları bizim hamamın böyründən keçirdi, hə, dırmaşıb hasara, boynunu uzadıb udquna-udquna hamamın yuxarisindəki balaca pəncərədən mənə baxır. Onda da elə hirsim tutdu ki! Cin vurdu beynimə! Amma özümü o yerə qoydum ki, guya, onu heç görmürəm. Həmişəkəndən də iki dəfə artıq çimdim! O alçağın acığına! O əzabı ki, o alçaq çəkdi, qışqırıq salıb onu qovsaydım, heç həmin əzabın yüzdə birini də çəkməyəcəkdə! Ondan sonra görürdüm ki, gizlincə pusur məni, bütün işini-gücünü buraxıb avara olub. Haçan ki, çimmək üçün hamama girirəm, dırmaşır hasarlarına. Hava da ki, isti, elə olurdu bir gündə iki dəfə çimirdim, kefim istəyəndə, lap üç dəfə çimirdim. Axmaq oğlu, axmaq, lap ölürdü ayaq üstündə! Soxulcan kimi, çöpə dönmüşdü! (*Kranın suyu şırhaşır axmağa başlayır.*) Yox e, yox! Nə qədər axırsan ax! Yerimdən tərənədi yoxdu! Əlli il bundan qabaq nənəm oxuyardı ki... Qoy görüm necədi? Qoy görüm... (*Bir anlıq əlini saxlayıb fikirləşir.*) Su gəlir... Su gəlir... Necəydi?.. Hə!

Su gələr, axar, gedər,
Bəndləri yıxar, gedər.
Dünya bir akuşkadi,
Hər gələn baxar gedər...

Qoy baxsınlar! Odu, Əhməd Əli gəldi baxdı, getdi, nolsun? Gözləri bərələ qalmışdı, az qala pırtıdıyıb hədəqəsindən çıxacaqdı, nolsun? Mən də baxıram! Nəyim kimdən əskikdi? Heç kimdən heç nəyim əskik deyil! Bu corabı da özüm geyəcəm! (*Şırhaşır krandan axan su əlüzyuyanı tamam doldurur və yavaş-yavaş döşəməyə tökülməyə başlayır.*) Qoy tökülsün! Heç vecimə də deyil! Nə olacaq? Dünyadan su əskik olacaq! Qurtaracaq dünyanın suyu? Nə qədər tutar bura? (*Otağın dörd tərəfinə də divar boyu aşağıdan yuxarıyacan nəzər salır.*) Çox tutsun, min vedrə tutsun! Lap iki min vedrə! Lap üç min! Nə olsun? Qurtaracaq bəyəm dünyanın suyu? Suçəkən də mən olacam, bərə gəzdirən də? Xeyr! Qoy axsın!

Pauza

(Telefon yenə zəng çalır. Diksinərək hirslə dəstəyi qaldırır). Hamısı özünsən! (Qışqırır.) Özünsən! Qurtardı! (Dəstəyi aparatın üstünə atır.) Bəyəm tək elə özüm susamışam? (Döşəməyə baxır. Krandan axan su yavaş-yavaş döşəməni doldurur. Ayaqları artıq suyun içindədi.) Ayaqlarım da susayıb, qoy indi qalsın bir az suyun içində, heç nə olmaz! Xəncərinin daşı düşməz! Bir də, axı nədi e? Nədi? Ayaqlarımın dərini elə həmişə mən özüm çəkəcəm? It əyyamından qalıblar, özləri bilər! Vallah, mən day bu ayaqların əlindən zinhara gəlmişəm! Gah ağrıyır! Gah keyiyir! Gah yerimir! Mən day qurtardım, qurtardım! (Daha artıq bir cidd-cəhdlə corab toxumağa başlayır.) Bir az soyuqdu, amma eybi yox... Qış deyil ki... Bunnarı düz üç qış geyəcəm. Heç bu ayaqlara da verməyəcəm, bax belə özüm geyəcəm! Bəsdə özümü ayaqlarıma, əllərimə, gözlərimə nə bilim nəyimə qurban verdim! Sonra da ikisini toxuyacam, onların da hərəsi üç il, elədi doqquz il. Vəssalam! Əlli il bundan əvvəl bir dəfə çaydan keçirdik. Bax, elə bu ayaqlarımın ucbatından bürəyib üzüstə suya yıxıldım. Əlimdə də bir nar vardı, elə böyüküdü, az qala, qarpız boyda, özü də qıpqırmızı su götürüb apardı... O narı bir də heç vaxt görmədim... Eh, başım o qədər çəkib ki, mənəm... Birdi, ikidi, beşdi, ondu bəyəm? Deməynən qurtarandı bəyəm? Hansını deyəsən? O nar da eləcə... Hərdən hiss eləyirdim ki, hardasa yanımdadı, lap yaxındadı, eləcə böyüküdü, eləcə qıpqırmızıdı, amma ha baxırdım, görə bilmirdim. Bir dəfə, əlli il bundan qabaq olardı, birini gördüm, elə bildim odu, o qədər sevindim ki, az qaldı şadlığımın ürəyim partdasın!.. Amma sonra gördüm ki, yox o deyil!.. Eləcə iridi, eləcə qıpqırmızı, adamın ovcuna yox, qucağına sığışan bir nardı, amma... (Dərindən köks ötürür.) o deyil! Dünyanın ən pis şeyi, bax, beləcə rəncidəhal olmaqdı! Sevinirsən, ürəyin az qalır sinəndən çıxıb göyə uçsun, elə bilirsən ki, əlli il bunnan qabaq həmin itirdiyindi, amma sonra baxıb görürsən ki, o deyil... (Döşəmədə su yavaş-yavaş qalxır və artıq Qadının topuqlarına çatıb.) Amma, sizə düzünü deyim gərək, dünyada ən pis şey, ən pis, ən pis, ən pis odur ki, evində oturduğun yerdə sənə su verməyələr, əlini-üzünü yumağa da su olmasın. Dinməzəcə oturmusan evində, heç kimdə işin yoxdu, heç kimə bir pislilik eləməmişən, heç kimə deməmişən ki, gözünün üstündə qaşın var, amma sənə su vermirlər! Özü də supulunu verə-verə! Hamısı onnandı ki, camaat canavar kimi burun-buruna dayanıb. Burun-buruna dayanmayanların da arasında heç kim heç kimin vecinə deyil. Hamı, bax, mənəm bu ayaqlarım kimi, bir-birini incidir! Nə qədər ayaqqabı almışam bunnara?! Nə qədər uzunboğaz almışam?! Nə qədər şap-şap, nə qədər səndəl, nə qədər corab?! Nə qədər, hə, nə qədər?! Əhməd Əli görüb də, gözləriylə görüb! Yenə gəlmişdi, gözləri bərələ getdi! O ayaqqabıların, şap-şapların pulunu saxlasaydım, indi milyonçuydum! (Bir anlıq əlini saxlayıb, xəyala dalır.) Milyonum olsaydı, gedib bir gəmi alardım... Əlli ildə gözümü yumub o gəmini görürəm... Öz gəmidim... Özü də qırmızı rəngdə, qıpqırmızı, o nar kimi... Gəmini alardım, çıxardım dənizə... Ordan gedərdim okeana... Hara baxırsan dalğalardı... On mərtəbə evlər boyda dalğalar... Ortada da o qırmızı, qıpqırmızı gəmi üzür... Çay deyil ki, keçəndə ayağım burxulsun... Gəmidə üzəcəydim... Lap uzaq başı gəmi batacaqdı, batıb öləcəydim, vəssalam! Nə olsun? Balıqlara yem olardım... Görəsən, balıq bilərdi ki, kimi yeyir? Yəni bu mənada ki, balıq bilərdi ki, kimi yeyir? Nə fərqi var? Deyirlər ki, balıq balasını da ovlayır. Aman-aman!.. İnsandan

murdar bir məxluq var dünyada? Balıq balasını yeyir, insan da o balığı yeyir! Tfu! Lənət olsun sənə, ey cəmi məxluqatın əşrəfi olan insan, min lənət! Sənə görə də durmayacağam yerimdən! Su-zad boş şeydir! Sənə görə durmayacağam!

Pauza.

(*Corab toxumaqda davam edir*). Amma bir şey var ki, balıq həmişə təzədir. Haçan tutursan, tut! Yayda da, qışda da, payızda da, yazda da, gecə-gündüz, nə vaxt tutsan da, təptəzədir! Amma çox axmaq heyvandı! Dünyadakı heyvanların ən axmağıdı! Min-min illərdi insan onu qarmaqla tutur, balıq hələ də başa düşmür, yenə də qarmağa gəlir. Özü gəlir e, öz tamahının ucbatından! Ceyran həndəvərdə canavar hiss eləyəndə, o saat götürülür! Bilir ki, bu o canavardı ki, min il bundan əvvəl onun ulusunu yeyib, həmişə də pusqudadı, onu da yemək istəyir, axıracan da belə olacaq! Canavar pusqudadı, ceyran səksəkədə! Elə canavar özü! Canavar bilir ki, əli tufəngli insan onun qənimidi. Siçan pişikdən qaçan kimi, canavar da o tufəngdən qaçır! Amma balıq?! Min illərdi özü öz xoşuyla gəlib keçir qarmağa! Ay aman!.. Belə də küt heyvan olar? (*Krandan gur axan və köpüklənə-köpüklənə döşəməyə tökülən suya baxır.*) Yox e!.. Yox! Yox! Yox! Durmayacağam! Durub bağlamayacağam! Nə qədər axırsan, ax! Cəhənnəmə ax, gora ax! Xox! Qorxdum səndən! Mən onda ölmüşdüm, ölmüşdüm gəlib sənə yuxumu danışanda, başa düşdün?! Səfeh idim də, mən nə bilim?! Deyirdilər ki, adam pis yuxu görəndə səhər durub gərək suya danışsın. Su aydınlıqdı guya! Ay oldu, ha?! Yaman aydınlıqdı! Olmaz o aydınlıqdan!

Düz əlli il bundan qabağıydı, səhər tezdən yerimdən durdum, gördüyüm o yuxunun qorxusundan üşünə-üşünə gəlib danışdım onu suya. Sonra nə oldu? Məni də öldürdü, o biri yazıqları da! (*Telefon zəng çalır. Hirslə dəstəyi qaldırır.*) Mən deyiləm! Bildin?! Başa düşdün?! Mən yoxam! Mən ölmüşəm! Əlli ildi bunu başa düşürsən! Qan də! Qan! Nə vaxt qanacaqsan?! (*Dəstəyi hirslə aparatın üstünə atır.*) Hə, sizə nəyi danışdırdım? Yuxu, su əhvalatını! Denən, ay səfeh, hər deyilənə inanarlar? Müsəlmanın sonrakı ağı də! Eybi yox! Adam başına gələ-gələ öyrənər! Dama-dama göl olar! (*Döşəməyə tökülən su artıq dizlərinə çatıb.*) Qalxmayacağam! Bağlamayacam suyu! Bu dizlər kimindi, bu qıçlar kimindi, mənim deyil? Özüm bilərəm neyləyəyəm?! Soyuq-zad deyil! Su pulunu vermişəm! Kimə nə borcdu? Gül kimi sudu də, nə olub bəyəm? Qoy qalsınlar suyun içində. Toxum deyil ki, cücərsin! Ayağımdı, qıçımdı, özüm bilərəm, istəyəyəm bir il saxlayaram suyun içində! Mənə deyir ki, sözə bax e (*yamsılayır*), sənsiz mənim bir günüm olmasın! Yalan deyir e, elə bilir ki, mən də inanıram. Ay inandım, ha!.. Guya ki, tanımıram səni? Kim idi o qaloşları geyib yayın cırhacırında dəniz qırağına qaçan?! Bir adam ki, yalın ayağına qaloş geyə, ona inanmaq olar? Kim inanır, inansın, amma mən inana bilmərəm. Mən dünyagörmüşəm! Mən bu dünyanın hər üzünü görmüşəm! Yaxşısı pisindən çox olub, pisi də yaxşısından çox olub! Şair demişkən, qoca cadugərdir bu dünya, həmişə də cavanlıq donunda! Baxırsan, dünyadı də, gözəl, göyçək, adamın tamahı düşür! Abırlı, həyalı! Məsum! Incə! Nazənin! Amma əslində qoca köpəkdi! Dişlərini qıcıyıb mırıldayır! Ağzından da iylənmiş su axır! (*Otağa dolan su artıq Qadının belinəcən qalxıb.*) İp gör necə islanıb e!.. Gödələcək quruyanda. Nə olsun, qoy gödələsin. Onsuz da yuyulacaqdı də.

Pauza.

Ay qoca köpək! Elə bilirsən durub o kranı bağlayacam? Yox! Bağlamayacam! İpi islatmaqla məni qorxudacaqsan? Xox! Baxarıq! Supulunu da vermişəm! Bir dənə yaşıl üçlük, bir dənə də göy beşlik! Qabaqlar ona bir dünya şey almaq olardı. İndi olub heç nə! İndi hər şey heç nə olub! Qabaqlar, heç olmasa, böyük-küçük var idi, indi nə var? Heç nə! Hörmət-izzət, hamısı çıxıb gedib işinin dalınca! Kim kimədi? Dərəbəylikdi! Get dəniz kənarında bir dənə gəmi partlat – heç kimin vecinə deyil! Hamı oturub evində corabını toxuyur. Yəni o adamlar ki, corab toxuyur, oturub evində, onnar ki, toxumurlar, yüz cürə pəstəhadan çıxırlar! Balıq tuturlar! Suyu istəyir saf olsun,

istəyir bulanıq, onnar üçün fərqi yoxdu. Əslində heç balıqlar üçün də fərqi yoxdu ki, bulanıqdı su, yoxsa yox, əlli il bunnan qabaq necə qarmağa keçirdilər, indi də eləcə qarmağa keçirlər... Amma suda toxumaq çətin olur... (Əlləri artıq suyun altında qalıb.) Eybi yox... Çətinlik görə-görə gəlmişəm də!.. Min çətinliyim olub bu kaftar dünyada, indi də olsun min birincisi! Əhməd Əlinin də gözləri elə bərələ qalmışdı. Elə bil, birinci dəfədi belə şeylər görür. (Suyun altında qalmış telefon zəng çalır. Əli ilə suda axtarıb dəstəyi tapır və qaldırır. Əsəbi.) Sən get öz dərdini çək, bildin?! Özünsən! Mən o yolları qayıdanda, sən hələ iməkləyə-iməkləyə təzəcə yola düzəlirdin! Mən o iş dərdəlli girişəndə, sən hələ barmağını ağzına soxub əmzik əmirdin! Bildin?! (Dəstəyi suyun içinə atır.) Düz əlli il bundan əvvəl idi, bir dəfə qoz ağacının altında yatmışdım, yağış yağıb oyatdı məni. Bir damcı düz dodaqlarıma düşdü. Elə duzlu ydu, elə sərin idi, indiyəcən dadı damağımdadı! O da gəlib üstümə qışqırmağa başladı ki, qoz ağacının altında yatmazlar, adam zəhərlənər, başı ağrıyar. Bu baş kimindi? Mənimdi, yoxsa sənindi? Özüm bilərəm, sənə nə var, hə?! Mən qoz ağacının altında yatanda başım ağrıyıb eləmir, bildin? Mən qoz ağacının altında yatanda yağış yağır! O yağışın damlaları elə sərin, elə duzlu olur ki!.. Bunu sən başa düşməzsən! Bir də ki... Bilmirəm heç sizə deyim, yoxsa yox?.. Bir də ki... mən qoz ağacının altında yatanda səs eşidirəm... Həm sədi, həm də elə bil ki, işıqdı... Çox tanış sədi... Çox doğmadı... Birdən mənə elə gəlir ki... Mənə elə gəlir ki, o səsi çox qabaqlar eşitmişəm... Əlli il bundan qabaq yox e, çox-çox onnan qabaq... Hələ anadan olmamışdan qabaq... Hələ dünyaya gəlməmişdən qabaq... O vaxtlar ki, hələ mən yox idim, onda eşitmişdim o səsi... mən belə bilirəm, mən belə hiss edirəm də!.. Amma kimə deyəsən bunu? Deyəcəklər ki, dəlidi! Kimə deyəsən? (Əlini sudan çıxarıb barmağını krana tuşlayır.) Bunnara? Bunnarda insaf var bəyəm? Mürvət var? Pulunu da vermişəm, hər şeyi də yerində. Neçə gündü su vermirlər, hə? Üç gündən artıqdı! Qoy axsın indi! Xox! Qorxdum sizdən! (Kinayə ilə) Bu saat! Bu saat durub fincannan boşaldacam buranın suyunu! Gözləyin ha!.. Ay axmaqlar, dənizin də suyunu çömçə ilə boşaltmaq olar?! Elə bilirsiniz ki, toxuya bilməyəcəm, hə? Elə bilirsiniz ki, əlim suyun içindədi, ip islanıb, gözüm görmür, vəssalam də, hə?! Lap yaxşıca toxuyuram! Acığımıza üç il yox, beş il geyəcəm bu corabları, beş il! O birisini də beş il! O birisini də beş il! Bax, belə! Ölün indi! Gəbərin! Amma mən olsəm də toxuyacam!

Pauza.

Mən öləndən sonra da bu corabı toxuyacam, bildiz?! Sizin ağılnız kəsən şey deyil bu! O biri corabları da toxuyacam! Dənizi isə çömçə ilə boşaltmaq olmaz! Amma bir şeyi də bilin: dənizdə balıq sevdası olmaz! (Suyun altından telefon zəng çalır. Əli ilə axtarıb dəstəyi tapır və sudan çıxarıb qulağına tutur.) Hə? Nə danışırısan?! (Daha artıq bir kinayə ilə) Ola bilməz!.. Əşşi, qoy görək!.. (Sakit halda) Bilirsən nə var? Sənə bir söz deyəcəm, papağını qoy qabağına, yaxşıca fikirləş! Qulaq as: su ki, var, hər şeyi təmizlər! Dünyada elə çirkab yoxdu ki, su onu təmizləməsin! (Dəstəyi suyun içinə atır.) Getdi düşdü görəsən aparatın üstünə? Qoy yoxlayım. (Əli ilə suyun içində axtarır.) Hanı bu? Bude... Hə, bude... Yoxsa ki, sən zəngindən qorxuram?! (Su artıq boğazına qədər qalxıb.) Dəniz mənim üçün nə boydadısa, bir qazan su da milçək üçün o boydadı! Görürsən ki, o qazandakı suyun içinə milçək düşüb. Bu dünyada ki, bu qədər zibillik var, bu qədər üfunət var, bu qədər çirkab var – milçək üçün gözəl zibillik, gözəl üfunət, gözəl çirkab! – niyə bəs o milçək bunnarı qoyur bir kənara, gəlib özünü atır o qazanın içinə? Niyə? Siz də elə bilirsiniz ki, qorxudacaqsız məni, hə? Suyu verəcəksiz, axacaq, axacaq, axacaq, mən də durub kranı bağlayacam. Hə? Elə hələ bilin! Xox! Belə ki, səxavətliyidiz, əvvəldən verəydiz də suyu, niyə vermirdiz? İndi məni qorxutmaq istəyirsiniz? Qorxanam mən? Gəldi də, gəldi gördü Əhməd Əli öz gözləriylə! Rəngi elə qaçmışdı, gözləri elə bərəlməmişdi, elə bil, ağ kağızı sifətinə yapışdırmısan! (Yalnız başı suyun üzərindədir və elə bil ki, Qadının bədəni heç vaxt olmayıb, təkəcə elə başı olub və o baş həmişə elə eləcə tənha bir varlıq kimi suyun üzərində imiş.) Bir dəfə, əlli il bundan qabaq, elə bil, şeytan yolumdan azdırdı məni, gedib çıxdım köhnə dəyirmanın xarabalığına, dörd-beş oğlan uşağı yığışmışdı orda, arı bala gələn kimi,

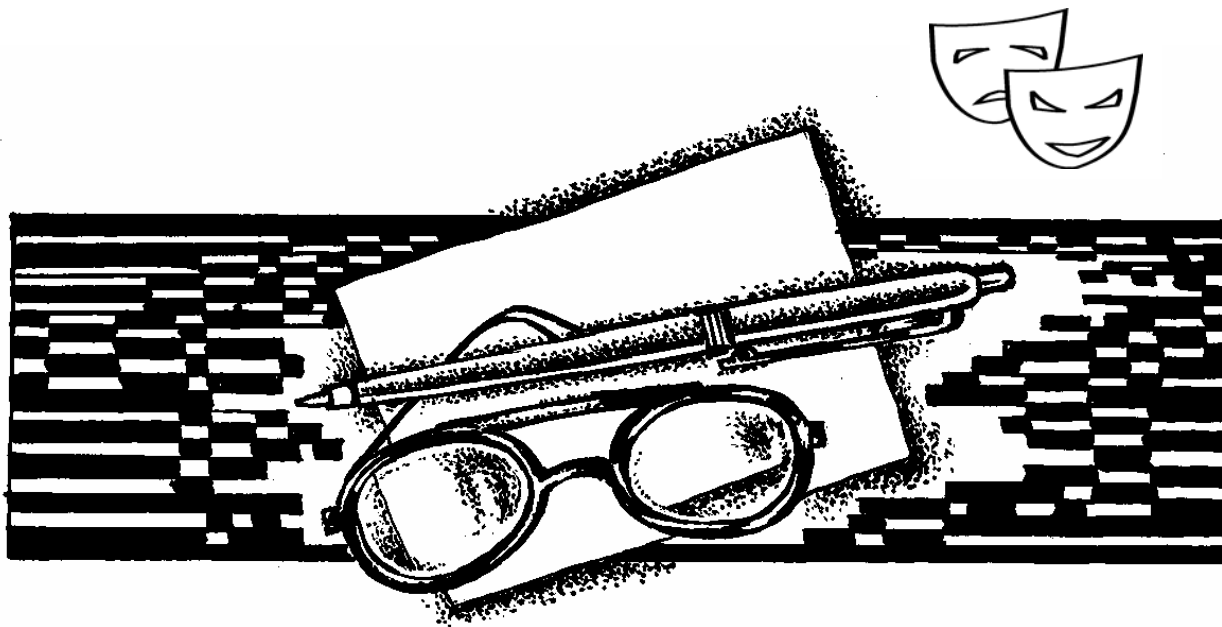

üstümə cumdular, o oramı əlləşdirdi, bu buramı əlləşdirdi, axırda da bir eşşək tapıb məni tərsinə otuzdurdular o yazıq heyvanın belinə, «çuş!» – deyib dalına bir təpik vurdular. Gəlib evə çıxanda, o vay-həşirin içində, o qırğın-qiyamətin içində, mənim təkə bir istəyim var idi: bircə qurtum su içim! (Qadının başı təəccüblə ətrafa baxır.) Məniydim o? Hanı bəs? Nəyi əlləşdirirdilər eləcə o balaca uşaqlar? Hanı mənim bədənim? Sudu ki, hər tərəf!.. Mən toxuyacam e, toxuyacam, amma Əhməd Əli gələndə qapını necə açacaq? (Su yavaş-yavaş dolur.) Sudu... Su... Su... (Artıq ağzı-burnu da suyun altında qalır, yalnız gözləridi, ətrafa baxır və Qadının ağappaq saçları suyun üzünə yayılır. Suyun içindən telefonun zəngi eşidilir. Zəng çalır, çalır. Bir azdan Qadının başı suyun içində tamam yox olur. Telefonun zəngi isə elə hey çalır, çalır.)

S O N

24 sentyabr 1992.

PYESLƏR

POÇT ŞÖBƏSİNDƏ XƏYAL

(Yeddi şəkil və epiloqdan ibarət tragikmediya)

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Ədilə.
Kişi.
Züleyxa.
Gülzar.
Yoldaş Tək.
Baba.
Xəlil.
Qoca Professor.
Skripkaçı.
Qarı.
Diktor.

Bakı şəhəri, iyulun əvvəlləri.

BİRİNCİ ŞƏKİL

Ədiləgilin evi. Səhər tezdəndir. Ədilə əynində pijama səhər idmanı edir. Radio son xəbərləri verir. Qarı səhnənin sağ küncündə köhnə kürsünün üstündə oturub yun corab toxuyur. Radionun səsi ilə Qarının danışığı arasında bir təzad var, fəqət onlar bir-birilərinə mane olmurlar.

Qarı (*corab toxuya-toxuya elə bil öz-özü ilə danışır*). Mənim dörd oğlum var: biri qışda anadan olub, biri yazda olub, biri yayda, biri də payızda. Bu corabı böyük oğluma toxuyuram. Ən yaxşı oğlumdur. Özü də od kimidir. Elə istiqanlı, elə işıqlıdır ki... (*Yenə də gözünü corabdan çəkməyərək toxuyur.*)

D i k t o r. Idman xəbərləri. Bu günlərdə bakılı usta Məmmədov yüz metr məsafəni on tam, onda iki saniyəyə qət edərək yeni respublika rekordu əldə etmişdir.

Ə d i l ə (*idman hərəkətləri edə-edə*). Malades.

D i k t o r. Dünən basketbol üzrə ölkə birinciliyi yarışında «Dinamo» komandası öz meydançasında «Spartak» komandasını qəbul etmişdir. Marafılı keçən bu gərgin oyun 114:103 hesabı ilə meydança sahiblərinin xeyrinə qurtarmışdır. Bu qələbə təsadüfi deyil. Ölkənin ən hündürboylu idmançılarından olan Məlikməmmədovun hündürlüyü 218 santimetrdir.

Ə d i l ə (*idman hərəkətləri edə-edə*). Boya bax ha-a-a... (*Əlini qaldırıb altdan yuxarı baxır.*) Lap paltara şalbandır ki... Məlikməmmədovdan soruşmaq lazımdır görək yuxarılarda nə var, nə yox? (*Çarpayıya tərəf gedib məhrəbasını götürür.*) Kifayətdir. Kəm-kəm buxur, həmişə buxur. (*Telefon zəng çalır.*) Ədilə qaça-qaça gedib radionu söndürür və dəstəyi götürür.) Alo.

K i ş i s ə s i. Salam, Ada. Səsindən o saat tanıdım səni.

Ə d i l ə (*səsi tanıyır*). A-a... Privet.

K i ş i s ə s i. Sən də mənə tanıydın? Görünür, bu üç il bizi yadlaşdırmayıb. Necəsən?

Ə d i l ə. Bala-bala.

K i ş i s ə s i (*gülür*). Ay səni, Ada... Təbrik edirəm, ərə getmişən.

Ə d i l ə. Mersi.

K i ş i s ə s i (*gülür*). Həmişəki Ada... Mən də həmişəlik gəlmişəm daha...

Ə d i l ə. Gözlərim aydın.

K i ş i s ə s i (*gülür*). Heç soruşmursan sənənin telefonunu haradan öyrənmişəm?.. Eybi yox, görüşəndə danışaram. Nə vaxt görüşək?

Ə d i l ə. Qulağının dalını görəndə.

K i ş i s ə s i. Oho, bu təzə notdur.

Ə d i l ə. Privet. (*Dəstəyi asmaq istəyir.*)

K i ş i s ə s i. Ada, Ada, sən mənə heç nə demək istəmirsən?

Ə d i l ə. İstəyirəm: idi k çertu. (*Dəstəyi asır.*)

Radionu yandırır məhrəbanı yelləyə-yelləyə səhnədən çıxır.

D i k t o r. İndi isə oyun havalarına qulaq asın. «Vağzalı». Qarmonda çalır Teyyub Teyyub oğlu.

Oyun havası çalınır. Səhnənin arxasından, yaqın ki, mətbəxdən Xəlilin səsi gəlir.

X ə l i l (*səhnə arxasından*). Mamoçka, durmusan yuxudan? Nə tez belə? Necəsən, canım? Nə istəyirsən alıb gətirmişəm sənənin bazardan.

Ə d i l ə (*səhnə arxasından*). Sabahın xeyir.

X ə l i l (*səhnə arxasından*). Ay əleyküməssalam. Qoy bir səni maç eləyim.

Kiçik pauza.

Ə d i l ə (*səhnə arxasından*). Bəsdir daha.

X ə l i l (*səhnə arxasından*). Ax, sənin canını yeyim. Şəkər kimisən.

Ə d i l ə (*səhnə arxasından*). Bəsdir dedim...

X ə l i l (*səhnə arxasından*). Baş üstə, mamоçka, bəsdir deyirsən, baş üstə. Farslar deyib: kəm-kəm buxur, həmişə buxur.

Ə d i l ə (*məhrəba ilə üzünü qurulaya-qurulaya səhnəyə daxil olur*). Yenə gör neçə dəstə şüyüd almısan.

X ə l i l (*səhnə arxasından*). Vitamin S-dir də, mamоçka, başdan-ayağa vitamin S-dir. Vitamin S-nin də, bilirsən də, hər şeyə xeyri var. O məsələyə də yaman xeyri var, mamоçka, yaman. Səlim deyirdi, sənə deməmişəm bəyəm?

Ə d i l ə (*çit şirmanın arxasına keçərək paltarını dəyişə-dəyişə*). O məsələ barədə üzüqara deyilsən onsuz da...

X ə l i l (*ağzında şüyüd yeyə-yeyə səhnəyə daxil olur*). Ay sənə qurban olum, mamоçka. Qoy hələ məzuniyyətə çıxıb kurorta gedək, dincəlim bir az... Onda görəcəksən ki, Xəlil necə xoruzdur.

D i k t o r. «Qaytağı». Klarnetdə çalır Şəmsi İmanov.

X ə l i l. Hər şeyi yerbəyer elədim mətbəxdə. Pomidor yaman bahadır: kilosu bir manat altmış qəpiyə. Dünən Səlim deyirdi ki, bir manat əlli qəpiyə alıb kilosunu.

Ə d i l ə (*şirmanın arxasından*). Almadın?

X ə l i l. Aldım, mamоçka, yarım kilo aldım səninçün. Mən bir dənə yeyəcəyəm. Farslar deyib: kəm-kəm buxur, həmişə buxur.

Ə d i l ə (*şirmanın arxasından çıxır, geyinib*). Mən getdim, Xəliluşka.

X ə l i l (*təəccüblə*). Hara?

Ə d i l ə. İşə də, necə hara?

X ə l i l (*şalvarının «pistonçik»indən Nuh-Nəbidənqalma bir saat çıxarıb baxır*). Hələ bir saatdan çox qalıb ki, işin başlanmağına.

Ə d i l ə. Elə ancaq çataram.

X ə l i l. Niyə, ancaq çatarsan, mamоçka, on iki dəqiqəlik yoldur ki...

Ə d i l ə. Bu yol bezikdirib məni.

X ə l i l (*başə düşmür*). Necə yəni bezikdirib?

D i k t o r. Yenə Şəmsi İmanovun ifasında «Xançobanı» oyun havasına qulaq asın.

Ə d i l ə. Eyni küçə, eyni səki, eyni binalar; eyni tinlər, eyni tanış sifətlər: hər gün, hər gün... Bu gün dövrə burub başqa küçələrlə gedəcəm işə.

Kiçik pauza.

X ə l i l. Yetmiş bir dənə lotereyamız var, mamоçka, ürəyimə damıb ki, məşin udacayıq. Onda hər şey düzələr. Səlim deyir ki...

Ə d i l ə (*onun sözünü yarımqıç kəsib, əlini yelləyir*). Mən nə hayda, sən nə hayda...

Kiçik pauza.

X ə l i l. Mən deyirdim tez durmusan bu gün, oturub söhbət edərdik bir az... Heç sənə deməmişəm, dünən Səlim mənim üstümdə mühasibə ağzından çıxanı dedi. Sənə demişdim də, zalım oğlu mənim məzuniyyət pulumdan on iki manat çıxmaq istəyirdi... Hələ məzuniyyətimin vaxtı gəlməyib, indidən.

Ə d i l ə (*təngimiş*). Sən Səlimin canı qurtar bu söhbətləri...

Kiçik pauza.

Yaxşı, mən getdim.
X ə l i l. Çörək yemədən heç olmasa?
Ə d i l ə (*yəqin ki, yalandan*). Yemişəm, əlbəttə. Sən də bir şey düzəlt özünə, otur yaxşıca ye, sonra get işinə.
X ə l i l. Əvvəlcə səni ötürəcəyəm.
Ə d i l ə. Yox, Xəliluşka, sən otur çörəyini ye.
X ə l i l. Qoy ötürüm səni, canım-ciyərim.
Ə d i l ə (*əşəbi, özünü saxlaya bilmir*). Axı, dedim ki, bezikmişəm bu eynilikdən. Axı, səni hər gün nə qədər görmək olar? (*Kiçik pauzadan sonra özünü ələ alaraq*) Incimə e-e. (*Gedib Xəlilin üzündən öpür.*) Kəm-kəm buxur, həmişə buxur. (*Gedir.*)

Pauza.

Xəlil gedib radionu söndürür. Qarı isə elə hey toxuyur.

İKİNCİ ŞƏKİL

Poçt şöbəsi. Günorta. Qızgın iş gedir: işçilərdən kimi sifariş qəbul edir, kimi işıqpulu alır, kimi abunə yazır, kimi möhür vurur, kimi sayğacda hesablayır və s.

İşçilər sıra ilə elə oturlar ki, səhnədə həm onlar görünür, həm də poçt şöbəsinə girib-çıxan adamlar.

Ə d i l ə üstündə «Dovostrebovaniya» yazılmış şüşənin arxasında oturub. «Dovostrebovaniya» sözlərinin yuxarısında pəncərənin nömrəsi yazılıb: 13.

Ədilənin pəncərəsi qarşısında heç kim yoxdur. O, balaca bir kağız parçasını bürmələyərək mürəkkəbə batırır və pəncərədəki «3»ün qarşısına «1» əlavə edir; olur ¹ 13.

İşçilər arasında var-gəl edən Yoldaş Tək Ədiləyə yaxınlaşır. Dayanıb pəncərənin üstündəki 13-ə baxır.

Y o l d a ş T ə k. Axı, belə olmaz, yoldaş Ədilə. Axı, adama neçə dəfə deyərlər?

Ə d i l ə. Nə olub, Yoldaş Tək?

Y o l d a ş T ə k (*barmağı ilə 13-ü göstərir*). Yenə bu nədir belə?

Ə d i l ə. On üç.

Y o l d a ş T ə k. Görürəm. Soruşuram ki, bu nə biabırılıqdır yenə? Mənim bütün dediklərim özüm üçün qalır. Hər dəfə mən deyirəm, amma siz yenə də «üçün» qabağına «bir» yazırsınız.

Ə d i l ə. Taleyimizin rəmzidir də Yoldaş Tək...

Yoldaş Tək (*barmağı ilə «1»i pozur*). Olmaz. Yaramaz belə sözlər və belə hərəkətlər. Yaramaz. İctimai yerdə, özü də mənim idarəmdə bu cür bədbin əhvali-ruhiyyə yaratmaq olmaz. Siz nə fikirdəsiniz? Mənim rəhbərlik etdiyim müəssisədə bədbinlik? Bir də bu hərəkət təkrar olunsa, töhmət verəcəyəm.

Ə d i l ə. Şiddətli?

Y o l d a ş T ə k. Bəli, lap şiddətli. Bilmirəm bu hərəkətinizi dəfələrlə təkrar etməklə siz nə fikirdəsiniz. Birdən yuxarılardan bir yoldaş girdi içəri, onda necə olsun?

Ə d i l ə. Məlikməmmədovu deyirsiniz?

Y o l d a ş T ə k. Məlikməmmədov kimdir?

Ə d i l ə (*gülümsəyir*). Heç...

Y o l d a ş T ə k (*bir az tərəddüdlə*). Yuxarıların adamıdır?

Ə d i l ə. Lap yuxarıların. (*Əli ilə göstərir.*) Bax, bundan da yuxarı.

Y o l d a ş T ə k (*nisbətən yumşaq*). Lap yuxarıların? Sizinlə tanışdır?

Ə d i l ə. Bəli. Bu gün səhər tanış olmuşuq.

Y o l d a ş T ə k tərəddüd içindədir, yenə nə isə soruşmaq istəyir,

amma soruşmur.

Y o l d a ş T ə k (*qolunu qaldırıb saata baxır*). Baba!

Baba yuxarı tərəfdəki pəncərələrdən birinin qarşısında əyləşib.
Yoldaş Təkin səsini eşidən kimi ayağa sıçrayır.

B a b a. Bəli, Yoldaş Tək!
Y o l d a ş T ə k. Fasilənin vaxtıdır.
B a b a. Bu saat, Yoldaş Tək!

Baba gəlib qapının ağzında dayanaraq içəri adam buraxmır.

Baba (*içəri girmək istəyənlərə*). Fasilədir, yoldaşlar. Olmaz, yoldaşlar, fasilədir...

Y o l d a ş T ə k yuxarı başa keçib mizin arxasında əyləşir. Eynəyini taxıb qəzetlərə baxır. Poçt şöbəsi yavaş-yavaş boşalır. İşçilərdən kimi bir-biri ilə söhbət edir, kimi evdən gətirdiyi naharı çıxarıb yeməyə başlayır və s. Ədilə dirsəklərini qarşısındakı mizə söykəyərək gözlərini naməlum nöqtəyə zilləyib. Gözləri yol çəkir. Sonra yenə barmağı ilə «3»ün qarşısında «1» yazır. Yenə gözlərini naməlum nöqtəyə zilləyir. Züleyxa ilə Gülzar içəri gəlirlər.

B a b a. Olmaz.
G ü l z a r. A-a-a... Bizi tanımadınız, Baba müəllim? Salaməleyküm.
B a b a. Olmaz.
Züleyxa (*Ədiləyə*). Ada, bu tipə de bizi buraxsın içəri.
Ə d i l ə (*fikrindən ayrılaraq ayağa qalxır*). Baba, bu olmadı ki... (*Bərkdən*) Yoldaş Tək, Yol...
Baba(*tələsik*). Yaxşı, yaxşı. Keçin.

Züleyxa ilə Gülzar içəri girib Ədilənin yanına gəlirlər.

Züleyxa və Gülzar(*birdən*). Privet!
Ə d i l ə (*yanındakı kürsüləri irəli çəkir*). Oturun.

Qızlar oturlar. Sonra Baba da qapıları bağlayıb öz yerinə gedir.

Z ü l e y x a. Oy, Ada, bir krinplin paltolar gəlib univərmağa, bir krinplin paltolar gəlib...
Qırmızısı da var, balotnusu da, mışını rəngi də...
Ə d i l ə. Eh, neynirəm krinplini...
G ü l z a r. Sən lap bir cür olmusan ha, axır vaxtlar... Neynirəm onu, neynirəm bunu, neynirəm kinonu, neynirəm gəzməyi...

Ədilə çiyinlərini çəkir.

Z ü l e y x a. Pulum olsaydı, bir dənə balotnusunun alardım özümə. Yadına gəlir neçəyə idi biri əldə? Allah bir Xəlil kimisini də yetirsəydi mənimçün...
Ə d i l ə. Xəlillə işin olmasın demişəm...
Z ü l e y x a. Pis söz demirəm ki...
Gülzar. Eh, bayaq Zülya ilə gedirdik. Adili gördük.
Z ü l e y x a. Hə, Ada, bilirsən necə yaraşlıq olub? Bir predstavitelni vidi var ki, gəl görəsən.
Gülzar(*əli ilə göstərir*). Bax, bu boyda bir oğlu var, yanında gedirdi. Dayanıb salamladı. Soruşdu ki, nə var, nə yox? Dedim ki, hər şey əvvəlki kimi əladır. Ürəyimdə dedim ki, yalançının atasına lənət. Sənə də salam göndərdi, Ada.

Z ü l e y x a. Guya ki, böyük iş olub: salam göndərdi. Bizimlə gəzirdilər, kompaniyalarda laqırtı vururdular, bizimlə tans eləməkdən ötrü bir-birilərinin üstünə bıçaq çəkirdilər, bizimlə küçədə gedəndə özlərini başqalarına göstərib öyünürdülər...

G ü l z a r. Yəni ki, biz də bir kişiyik...

Z ü l e y x a. Hə, fors edirdilər, sonra da evlənmək vaxtı gələn kimi, gedib «ev qızı» tapıb alırdılar. Papa qızı... Guya ki, bununla hər şey düzəldi...

Gülzar (*lap qızışıb*). Camaat «stilyaqa» deyib bizi bir tərəfə atırdı, yəni ki, sizə bir qoz, day demirdilər ki, biz də adamıq...

Z ü l e y x a. Biz də ki, naivni uşaq...

Ə d i l ə. Bədirin siz Allah, yenə başlayıb ürəyimizi qısmayın görək, onsuz da bu gün səhərdən ürəyim qısıılır.

Z ü l e y x a. Düz deyir, əşşi... Pust oni idut k çertvoy materi. Görəsən, Fira mənə borc pul verməz?

G ü l z a r. Fira indi adama salam verir ki, borc da verə?

Yoldaş Tək yerindən qalxıb bayır qapısına yaxınlaşır. Fikirli-fikirli çölə baxır. Baba da öz yerindən qalxıb ona yaxınlaşır.

B a b a. Görürsünüz də, hava necə pisdir, Yoldaş Tək?

Y o l d a ş T ə k (*fikrindən ayrılaraq hirsə Babaya baxır*). Hava da çox gözəldir, həyat da çox gözəldir, insanlar da çox gözəldir, bircə nadürüst adam varsa, o da sənsən.

Baba mısmırığını sallayıb gedir.

Gülzar(*Yoldaş Təkə işarə ilə*). Ada, deyəsən, yenə də çuvakın ovqatı təlxdir..

Z ü l e y x a. Nə olub ona?

Ə d i l ə. Yəqin arvadı yenə evdə kefinə soğan doğrayıb... İstəyirsiniz sizi yenə də tanış edim?

G ü l z a r. Adamla neçə dəfə tanış olurlar? İndiyəcən üç dəfə tanış eləmişən bizi.

Z ü l e y x a. Eybi yoxdur, dilxoşluqdur də. Hə, yenə tanış elə bizi, Ada, çağır onu bura.

Ə d i l ə (*Yoldaş Təkə müraciətlə*). Yoldaş Tək, Zulyayla Gülya düz bir ildir ki, mənə dəng ediblər ki, niyə onları sizinlə tanış etmirəm. (*Yoldaş Tək qulaqardına vurub küçəyə çıxmaq istəyir.*) Sizinləyəm e, Yoldaş Tək, hara gedirsiniz? Xahiş edirəm, rəfiqələrimlə tanış olasınız.

Yoldaş Tək istər-istəməz onlara yaxınlaşır, həm də deyəsən bu qızların yanında özünü bir az naqolay hiss edir.

Züleyxa(*cəld ayağa qalxıb ona əl uzadır*). Zulya. (*Yenə oturur.*)

Yoldaş Tək(*istər-istəməz Züleyxaya əl verir*). Yoldaş Tək.

Gülzar da oturur. Yoldaş Tək ayaq üstədir.

Z ü l e y x a. Sizin nə maraqlı adınız var, lap ictimai mahiyyət kəsb edir: Yoldaş Tək. Çox maraqlı...

G ü l z a r. Və simvolikdir.

Ə d i l ə. Elə deyil, Zulya, Yoldaş Təkin adı Yoldaş deyil. Alməmməddir, atasının adı da Gülməmməddir; təxəllüsü də Tək.

Z ü l e y x a. Yəni ki, bir dənə.

Y o l d a ş T ə k (*eyni ciddiyətlə*). Bəli.

G ü l z a r. Necə ki, Əliağa Vahid.

Y o l d a ş T ə k. Bəli.

G ü l z a r. Yoldaş Tək, siz mənə yaman tanış gəlirsiniz. Deyəsən, mən sizi harada isə görmüşəm.

Y o l d a ş T ə k. Ola bilər.
 Z ü l e y x a. Mən də sizi haradansa tanıyıram...
 Y o l d a ş T ə k. Ola bilər.
 Ə d i l ə. Dörd il bundan əvvəl 8 Mart bayramı münasibətilə Yoldaş Təkin qəzetdə şəkli çıxıb.
 Həyat yoldaşı üçün hədiyyə alanda çəkiblər. Yəqin onu görmüsünüz.
 G ü l z a r. Yox, onda mən lap balaca uşaq idim ki, Ada, yadımda qalmazdı...
 Züleyxa (*Yoldaş Təkə müraciətlə*). Siz vaxtilə kino artisti olmamısınız?
 Ə d i l ə. Yox a-a-a... Yoldaş Tək qocaman rabbitə işçisidir. Nazir özü şəxsən Yoldaş Təki tanıyır, bir dəfə də adını çəkib məruzə edəndə.
 Gülzar(*nəsə xatırlayırmış kimi*). A-a-a... Mən bildim sizi harada görmüşəm.
 Y o l d a ş T ə k (*qızları yamsılayaraq*). A-a-a... Hər şey gözəldir, hər şey əladır, təkə məlum deyil ki, kim-kimi dolayır.
 Ə d i l ə (*əlini ağzına tutub gülür*). A-a-a... Yoldaş Tək, sizdə yumor hissi də varmış ki...
 Y o l d a ş T ə k (*son dərəcə ciddi*). Kifayətdir, yoldaşlar! (*Yəqin ki, qızlardan uzaqlaşmaq xətrinə Babanı səsləyir.*) Baba! Ay uşaq, Baba!
 Baba (*yerindən sıçrayaraq*). Bəli, Yoldaş Tək, bəli buyurun!
 Y o l d a ş T ə k. Haradasan?
 B a b a. Mən elə buradayam, yoldaş Tək! Nə buyurursunuz?
 Y o l d a ş T ə k (*buyurmağa söz tapmır*). Sən orada... Sən orada şeyi zad elə.
 B a b a. Baş üstə, Yoldaş Tək! (*Yenə öz yerində oturur.*)

Y o l d a ş T ə k Ədiləgilin yanından uzaqlaşır.

Ə d i l ə. Görürsünüz də, camaat necə əmrlər verir: şeyi zad elə. Hər şey belədir...
 Z ü l e y x a. Əcəb də o saat başa düşürlər bu əmrləri: «Şeyi zad elə», «Baş üstə, yoldaş filankəs».
 G ü l z a r. Əntiqə oğlanlardır.
 Z ü l e y x a. Nə çox belə əntiqə oğlanlar, belə əntiqə qızlar. Ona görə də, anam yazıq neyləsin, düz deyir: qalmışığı aralıqda.
 G ü l z a r. Mürdəşir belə əntiqə oğlanların üzünü yusun.
 Ə d i l ə. Yavaş de, Baba eşidər.
 G ü l z a r. Eşitsin də, neyləyim?
 Ə d i l ə. Necə neyləyim? Baba mürdəşirdir.
 G ü l z a r. Nə?
 Ə d i l ə. Mürdəşirdi Baba.
 Z ü l e y x a. Necə yəni mürdəşirdi Baba?
 Ə d i l ə. Mürdəşirdi də. Vaxt tapan kimi qaçıb məsciddə ölüyuyana kömək eləyir.
 Gülzar(*vahimə ilə*). Vay, mama!
 Z ü l e y x a. Niyə?
 Ə d i l ə. Necə niyə? Pul qazanır də.
 G ü l z a r. Vay... Ada, belə adamlar bir yerdə necə işləyirsən?
 Ə d i l ə. Adam kimi.
 G ü l z a r. Qorxmursan?
 Ə d i l ə. Nədən qorxacağam?
 Gülzar(*Züleyxaya*). Mən sənə deyirəm ki, bu əvvəlki Ada deyil.
 Ə d i l ə. Ona görə ki, Babadan qorxmuram? Babanın nəyindən qorxmalıyam? On il bundan qabaq olsaydı, qorxardım. Çünki dünyadan xəbərim yox idi, kef eləyirdik özümüzçün, gəzirdik, oynayırdıq, oxuyurduq...
 Z ü l e y x a. Day demirdik ki, ətdən olan divara etibar yoxdur.

Ə d i l ə. Elə bilirsiniz ki, burada işləyənlərin hamısı Yoldaş Təki dolaya bilər? İşçilər tük salırlar Yoldaş Tək adı gələndə. Bilirsiniz necə qorxurlar ondan? Sən dünyanın işinə bax ki, bu da mənə yaltaqlanır...

G ü l z a r. A-a-a... Nə münasibətlə sənə yaltaqlanır bu?

Ə d i l ə. Bir-iki ildən sonra pensiyaya çıxacaq. Indidən mənə yaltaqlanır ki, o vaxt Xəlil bunun pensiya işinə kömək etsin. Hərdənbir məndən soruşur ki, *(Yoldaş Təki yamsılayır.)* İctimai Təminat Nazirliyində nə var, nə yox, yoldaş Ədilə?..

G ü l z a r. Yazıq...

Kiçik pauza.

Ə d i l ə. Elə biz də yazıyıq...

G ü l z a r. Day demə...

Z ü l e y x a. Nə olub e, sizə?

Y o l d a ş T ə k *(oturduğu yerdən)*. Baba!

Baba*(yerindən sıçrayaraq)*. Bəli, Yoldaş Tək!

Y o l d a ş T ə k. Fasilə bitdi.

B a b a. Bu dəqiqə, Yoldaş Tək.

Baba gəlib qapını açır.

G ü l z a r. Yaxşı, Ada, biz getdik.

Ə d i l ə. Yaxşı, privet.

G ü l z a r. Hə, yadımdan çıxmışdı, dokumentləri yenə instituta verdim axı... Qiyabi. Ya qismət.

Ə d i l ə *(zarafatla)*. Allah kərimdir.

Z ü l e y x a. Biri ah çəkir ki, çoxlu borcum var. Deyirlər: – «Allah kərimdir». Deyir ki, dərd burasındadır Kərimə də borcluyam. *(Ayağa qalxır.)* Sağ ol, Ada. Krinplin palto alsam, axşam gətirib evdə sənə göstərəcəyəm.

Ə d i l ə. Yaxşı.

Qızlar gedirlər. Yenə iş başlayır. Gəlib-gedən çoxalır. Ə d i l ə bütün işlərini elə bil ki, mexaniki surətdə görür; fikirli və dalgındır. Yoldaş Tək öz yerindən qalxıb ona yaxınlaşır. Tərəddüd içindədir.

Y o l d a ş T ə k. Deyirsiniz ki, bu gün səhər tanış olmusunuz?

Ə d i l ə *(fikrindən ayrılaraq)*. Nə?

Y o l d a ş T ə k. Deyirəm ki, bu gün səhər tanış olmusunuz?

Ə d i l ə. Kimi deyirsiniz, Yoldaş Tək?

Y o l d a ş T ə k. Yoldaş Məlikməmmədovu deyirəm də...

Ə d i l ə. Hə-ə...

Y o l d a ş T ə k. Deyirsiniz ki, lap yuxarıların adamıdır?

Ə d i l ə *(köks ötürərək)*. Lap...

Kiçik pauza.

Y o l d a ş T ə k *(mehriban danışmağa çalışır, amma bu çox süni görünür)*. Bu gün səhərdən gözüme kefsiz dəyirsiniz, yoldaş Ədilə, bir hadisə baş verməyib ki?

Ə d i l ə *(biganəliklə)*. Qayınatam vəfat edib, Yoldaş Tək.

Y o l d a ş T ə k *(eynəyini düzəldərək çox ciddi)*. Yəni lap rəsmi surətdə vəfat edib?

Ə d i l ə *(eyni biganəliklə)*. Yox, rəsmi surətdə yox...

Y o l d a ş T ə k (*özünü saxlaya bilməyərək – çox da Ədilə bu gün səhər yoldaş Məlikməmmədovla tanış olub*). Bura evdən də pisdirdir! Siz öz analarınızdan betərsiniz, oğlanlarımız bizdən betər olan kimi... (*Uzaqlaşır.*)

Iş öz qaydası ilə davam edir. Ə d i l ə əvvəlki kimi mexaniki olaraq ona müraciət edənləri yola salır. Boş vaxtlarında isə yenə gözlərini naməlum nöqtəyə zilləyir, elə bil kimi isə gözləyir...

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Fasilədən bir az keçib.

Qara frak geymiş bir oğlan əlində skripka, heç kimə və heç nəyə fikir vermədən səhnəyə daxil olub, cəld addımlarla Ədiləyə yaxınlaşır. Ədilənin başı üzərində dayanıb skripkanı qaldırır və çalmağa başlayır. Tamaşaçıdan başqa onu heç kim görmür – nə Ə d i l ə özü, nə yuxarı başda öz yerində oturub sayğaclarla hesab aparan Yoldaş Tək, nə «posılka»ların üstünə surğucla möhür vuran Baba, nə də digər pəncərələrin qarşısında oturub öz işlərini görən başqa işçilər; aydın məsələdir ki, dəqiqədəbir poçt şöbəsinə girib-çıxan adamlar da onu görmür. Ədilənin gözləri yol çəkir, elə bil bu saat kim isə gəlib düz onun qarşısında dayanacaq və bu «kim isə» qeyri-adiliklər təcəssümçüsü olacaq. Ağ köynəkli, qara kostyum və qara qalstuklu bir Kişi elə bil boşluqdan gəlirmiş kimi, poçt şöbəsinin bayır qapısından içəri girib Ədiləyə yaxınlaşaraq üzbəüz dayanır. Tamaşaçıdan və Ədilədən başqa heç kim bu gəlişə etina etmir, çünki heç kim onu görmür.

K i ş i. Salam.

Ə d i l ə (*bir uşaq məftunluğu ilə*). Salam...

K i ş i. Mənə məktub var?

Ə d i l ə. Sizə?.. Bu saat baxım (*böyük bir cəhdlə «Dovostrebovaniya» məktubları araşdırır, sonra məyus-məyus*) Yox, sizə məktub yoxdur...

Kiçik pauza.

Skripkaçı yenə çalır.

K i ş i. Yaxşı baxın, xahiş edirəm.

Ə d i l ə yenə böyük canfəşanlıqla məktubları bir-bir araşdırır.

Ə d i l ə (*son dərəcə məyus*). Yox, yoxdur...

Kişi (*fikirli*). Deməli belə...

Ə d i l ə (*kiçik tərəddüddən sonra*). Siz məktub gözləyirsiniz. Bu məktub sizin üçün çox vacibdir, elə deyilmi?

K i ş i. Elədir.

Ə d i l ə. Siz bu məktubu almalısınız. Mütləq almalısınız. (*Yavaş-yavaş artan bir həyəcanla*) Siz bu məktubu məndən almalısınız. Bu məktub gələcək.

Kişi (*fikirli*). Gəlməlidir. Bilmirəm niyə gecikir...

Ə d i l ə. Siz darıxmayın. Siz bu məktubu almaq üçün hər gün gələcəksiniz... Hər gün gəlib məndən istəyəcəksiniz bu məktubu, hər gün. Elə deyilmi?

K i ş i. Elədir.

Ə d i l ə. Mən bilirəm ki, bu məktub sizin üçün çox vacibdir. Amma bu məktub geciksə də sizə heç nə olmayacaq, siz acıqlanmayacaqsınız, məyus olmayacaqsınız, mənimlə danışacaqsınız, söhbət edəcəksiniz.

Pauza.

Siz indi də heç hara getməyəcəksiniz... Biz... biz ən yaxın adamlar olacağıq. (*Daha da həyəcanlı.*) Biz... biz... biz ən doğma adamlar olacağıq. (*Təşvişlə*) Elə deyilmi?

Kişi(*gülümsəyərək*). Elədir.

Yavaş-yavaş ətrafda işıq sönməyə başlayır. Qara frak geymiş Skripkaçı da skripkasını boynundan ayırıb asta addımlarla səhnədən çıxır. Işıq yalnız Ədilənin və Kişinin üzərinə düşür, ətraf görünməzdir.

Ə d i l ə. Mən sizə hər şeyi danışacağam. Heç kimə danışmadığlarımı, heç kimə demək istəmədiklərimi sizə deyəcəyəm. (*Öz yerindən qalxıb Kişiyə yaxınlaşır.*) Mən sizdən heç nə gizlətməyəcəyəm. Siz də mənə qulaq asacaqsınız. Siz də mənəmlə söhbət edəcəksiniz. Biz bir-birimizə inanacağıq. Biz bir-birimizin sirdaşı olacağıq, elə sirdaş ki, indiyəcən heç kimlə bu cür sirdaş olmamışıq. Biz sizinlə gəzməyə çıxacağıq. Biz sizinlə dağları gəzəcəyik, gül-çiçək dəyəcəyik, yağışa düşəcəyik. Siz mənə yanımda oturub dumanlı dağlara baxacaqsınız. Siz deyəcəksiniz:

Dağlar dumana qaldı,
Otu sarala qaldı.
Soyuq bulaq, göy çəmən –
O da marala qaldı.

Siz deyəcəksiniz, elə deyilmi?

K i ş i. Elədir. (*Kiçik pauzadan sonra*) Dağlar dumana qaldı.

Ə d i l ə. Otu sarala qaldı...

K i ş i. Soyuq bulaq, göy çəmən...

Ə d i l ə. O da marala qaldı...

Pauza.

Mənə bütün hisslərim sizin yanınızda çılpacaq. Mən bu çılpalıqdan utanmayacağam, çünki siz mənə ən doğma adamımsınız. Mən heç vaxt, heç kimə deyə bilmədiklərimi, sizə deyəcəyəm. Axı, mən heç kimə heç nə deyə bilmirəm... Çünki daha heç kim mənə başa düşə bilməz... Çünki adamlar mənə üçün yaddır... Çünki daha mən də onlara qarşı biganəyəm...

K i ş i. Mən bunları bilirəm...

Ə d i l ə. Bilirsiniz? Əlbəttə, əlbəttə, siz bilirsiniz. (Kişinin əlindən tutur.) Siz hər şeyi bilirsiniz. Siz bütün suallara cavab verəcəksiniz. Siz suallardan qorxmursunuz. Bu suallar gecənin zülmətində yatağınızda uzanarkən sizi didib-dağıtmır, yuxunuzu qaçırtmır. Siz rahat... və azad... sərbəst yatırsınız. Siz xoş yuxular görürsünüz, amma bu yuxular sizin yeganə pənahınız deyil... Siz yuxuda gülümsəyirsiniz, amma bu yuxulu gülüşlər sizin üçün yeganə xoşbəxtlik anları deyil. Cürbəcür suallar sizi məşhər ayağına çəkmir... Siz düşünürsünüz ki, nə vaxta qədər bu cür davam edəcək? Siz bunu düşünürsünüz, çünki siz güclüsünüz, çünki siz müdriksiniz, çünki siz cəsurunuz... Rıtsarsınız siz... Sizin həyatınız bu sualları doğurmur. Sizin həyatınız bu suallar üçün əsas vermir. Çünki siz qeyri-adisiniz... (Kişinin əlindən çəkərək səhnənin ortasına gəlir, uzaqlara baxır.) Biz sizinlə səyahətlərə çıxacağıq, gəmi ilə üzəcəyik, təyyarə ilə uçacağıq. Biz sizinlə meşəyə gedəcəyik, ocaq çatacağıq. Axşamlar alaçıqda oturub yağış damcılarının tıqqatıqqına qulaq asacağıq, bu meşə isə qalacaq, bu yağış isə qalacaq. Yaddan çıxaracağıq. Hər şeyi yaddan çıxaracağıq; həyatın qulağımızın dibindən ötüb-keçməsinə də, qayğılarımızı da, mənasızlıqları da, pis adamları da, kütbeyinləri də, yazıqları da, xoşbəxt yaşayanları da. Biz ancaq öz aləmimizdə olacağıq: siz, mən, bir də ki, meşə... bir də ki, meşənin qaranlığı... bir də ki, meşədəki ağaclar... bir də ki, bizim balaca alaçıqımız... bir də ki, yağış damcılarının tıqqatıqı... bir də ki, tetra quşlarının uzaqdan gələn qurultusu... Bizdən bir az aralı dağ çayı axacaq. Çayın qijiltısını eşidəcəyik. Sonra

qurbağalar səs-küy salacaq. Sonra sükut çökəcək, xoflu bir sükut. Meşənin bu xoflu sükutu bizim ürəyimizi uçundurmayacaq, yox, bu xof bizə səadət gətirəcək. Biz zirvədə olacağıq. Biz bütün daxilimizlə bu səadətin içində itib-batacağıq, başımızı itirəcəyik bu səadətdən. Təkcə bu səadətin içində olacağıq, ən xırda xatirələri belə unudacağıq. Azad olacağıq, tamam azad. Dünyanın ən azad, dünyanın ən sərbəst adamları olacağıq. Heç nə bizi narahat etməyəcək, heç nə bizi sıxmayacaq, heç nə barədə fikirləşib ürəyimizi qısmayacağıq. Səhər tezdən durub dağ çayında çiməcəyik. Bülbüllər oxuyacaq: «Gül, gül, gül. Açıl, açıl, açıl». Sonra yarıq boyu gəzəcəyik. Hər tərəfimiz sarı çiçəklər açmış yonca olacaq, ağ çobanyastığı olacaq, gövdələrini mənir basmış palıd ağacları olacaq. Çiçəklənmiş böyürtkən, itburnu kolları olacaq. Biz isə qoca bir palıd gövdəsinə söykənilib dağın döşündəki sarı biçənəyə baxacağıq və sevinəcəyik... Biz sevinəcəyik, elə deyilmi?

K i ş i. Elədir. Biz tez-tez görüşəcəyik və tez-tez də sevinəcəyik.

Ə d i l ə. Doğrudan? Siz düz deyirsiniz? Əlbəttə, düz deyirsiniz. Əlbəttə, doğru deyirsiniz. Bir də belə yersiz suallar vermərəm. Biz tez-tez görüşəcəyik, lap tez-tez. Çünki başqa cür mümkün deyil. *(Yenə get-gedə həyəcanlanır.)* Daha bu cür mümkün deyil, başa düşürsünüz? Mümkün deyil. Mən daha bu cür yaşaya bilmərəm. İnsan nə qədər özünü aldadar? Bu qədər mənasızlıq olarmı? Bu qədər eynilik olarmı? Niyə həyat mənim üçün bu qədər boş keçir? Adam nə qədər xəyalda dalar? Adam nə qədər öz-özü ilə danışar? Nə vaxta qədər yalnız öz xəyalında, xəyalən qurduğu aləmdə xoşbəxt olar? Axı, nə vaxta qədər eyni bir sual mənim qulaqlarımı deşəcək: « – Nə olsun?» – Nə vaxta nədə? Axı, artıq buna tab gətirmək mümkün deyil. Mümkün deyil, bilirsinizmi?

K i ş i. Bilirəm.

Ə d i l ə. Bilirsiniz, əlbəttə, bilirsiniz. Siz hər şeyi bilirsiniz.

K i ş i. Biz sizinlə çox söhbət edəcəyik. Mən məktub alana qədər sizinlə görüşəcəyik.

Ə d i l ə. Siz məktubu alana qədər? Sonra biz daha görüşməyəcəyik? Tələsməyin o məktubu almağa, xahiş edirəm, tələsməyin. Bəlkə sabah gəldi? Yox, siz məktubu alandan sonra da biz bir-birimizlə görüşəcəyik, çünki həmin məktubda xoş xəbər olacaq, mən indidən duyuram.

K i ş i. Yox, həmin məktub gələndən sonra daha biz bir-birimizə lazım olmayacağıq. Bizim görüşməyimizə, söhbətimizə artıq ehtiyac olmayacaq, çünki o məktub gələcək.

Ə d i l ə. Mən bunu istəmirəm. İstəmirəm bunu.

K i ş i. Hər şey yaxşı olacaq, siz ki, bunu indidən duyursunuz... *(Əlini Ədilənin əlindən çəkir.)* Yaxşı olacaq hər şey...

Ə d i l ə. Siz bunu tamaşaçılar üçün xəbərdarlıq kimi deyirsiniz, ya doğrudan da belə olacaq?

K i ş i. Doğrudan da.

Ə d i l ə. Siz gedirsiniz?

K i ş i. Mən yenə gələcəyəm.

Işıq yavaş-yavaş yanmağa başlayır. Ə d i l ə öz yerində oturub.

Işıq tamam yandıqda artıq Kişi yoxdur; o gedib. Ədilənin pəncərəsinin qarşısında gözünə eynək taxmış, əlində əsa olan Qoca Professor dayanıb.

Qoca Professor*(sol əlində tutduğu məktuba baxaraq)*. Ay xanım, ay gözəl, ay qəşəng, axı, neçənci dəfə dedim ki, mənim fəmiliam Əliquluzadədir, siz yenə də nə məktub vermisiniz mənə? Bu məktub ki, (höccələyə-höccələyə oxuyur) Qəm-bər-qu-lu-za-də-yə-dir. Ay balam, mənim Qəmbərquluzadə ilə nə işim var? Axı, mən Əliquluzadəyəm, bayaq Martirosyan, indi də Qəmbərquluzadə...

Ə d i l ə *(elə bil yuxudan ayılır)*. Nə deyirsiniz? Ah, bağışlayın, üzr istəyirəm, bağışlayın. Nə oldu sizin fəmilianız?

Qoca Professor(*heyratla Ədiləyə baxaraq*). Pardon, pardon! Bu oldu gözgörəsi adam dolmaq. Professor Əliquluzadəni dolmaq olmaz. Mən buna dözə bilmərəm. Pardon! Hani sizin müdiriniz? Müdirinizi çağırın!

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Poçt şöbəsi. Günorta fasiləsidir. İşçilər istirahət edir: kimi yeyir, kimi söhbət edir, kimi qəzet oxuyur. Yoldaş Tək də, Baba da öz yerlərində oturublar. Ədilə, Züleyxa, Gülzar əyləşib söhbət edirlər. Qarı yenə də səhnənin sağ küncündə öz köhnə kürsüsündə əyləşib corab toxuyur.

Qarı(*corab toxuya-toxuya elə bil öz-özü ilə danışır*). Bu corabı ikinci oğlum üçün toxuyuram. Birinci oğlum etibarsızdır. Amma ikinci oğlum ən yaxşı oğlumdur. Ən çox onu istəyirəm. Özü də su kimidir. Su kimi təmizdir, su kimi mülayimdir, su kimi oxşayır adamı... Bu corabı onunçun toxuyuram... (*İşinə davam edir.*)

Z ü l e y x a. Bilmirəm, Ada, sənə nə olub axır vaxtlar...

Ə d i l ə. Nə olub ki?

G ü l z a r. Belə birtəhər olmusan e-e-e...

Ə d i l ə. Necə birtəhər?

Gülzar çiyinlərini çəkir.

Z ü l e y x a. Əvvəlki Ədilə deyilsən, deyib-gülən, pişiyi ağaca dırmaşdıran, yüz cür hoqqadan çıxan Ədilə... Əvvəlki Ədilə...

Ə d i l ə. Əvvəlki Ədilə?

Kiçik pauza.

Sən də əvvəlki Züleyxa deyilsən axı, Zülya... Yenə zarafat edirsən, yenə deyib-gülürsən, amma bunlar hamısı sövq-təbiidir, bəlkə də artistlik edirsən, kim bilir? Əvvəlki Züleyxa artıq yoxdur. Əvvəlki Ədilə də yoxdur. Əvvəlki Gülzar da yoxdur.

G ü l z a r. Bunlar hamısı məlumdur e, Ada, əlbəttə, mən də əvvəlki Gülzar deyiləm. Ola da bilmərəm axı. Mənim indi otuz bir yaşım var, mən necə iyirmi yaşlı Gülzar ola bilərəm? Mən indi iyirmi yaşlı Gülzar kimi gülə bilərəm məgər? Heç vaxt. Əslində, iyirmi yaşlı Gülzarın o cür ürəkdən güldüyünə görə, o cür təmiz, biclikdən uzaq gülüşünə görə, indi mən bu günə düşmüşəm. Heç nə barədə fikirləşmədi iyirmi yaşlı Gülzar, heç nə barədə düşünmədi, boş-boşuna keçirdi vaxtını, Jan Mareyə vuruldu, Rəşid Behbudovu sevdi, elə bildi ki, elə həmişə belə olacaq, day demədi ki, Zulya demişkən, ətdən olan divara etibar yoxdu... Keçirdi vaxtını ay nə bilim tansda, kompaniyalarda, ay nə bilim, orada, burada, bu da axırı... Bilmirəm təqsirləndirimmə iyirmi yaşlı Gülzarı ki, niyə mənim indiki günüm üçün ağlamamısan, başqaları kimi (*ironiya ilə*) ciddi olmamısan, ya deyim ki, əcəb eləmişən, cavanlıqda yaşamısan, kef çəkmisən, lap əlinin içindən də gəlib... Mənim taylarımın az qala ərə verilməli qızları var, bəs mən? Qalmışam aralıqda. Kim alacaq məni? Heç kim. Başım ağarıb daha... Bir azdan pudra-kraska da kömək etməyəcək, olacağam staraya koketka. Amma sən başqa. Ada...

Ə d i l ə. Mənim nəyim səndən fərqlidir?

Z ü l e y x a. Hələ bir soruşursan da? Gül kimi evin-eşiyin. Gül kimi ailən, ərin...

Ə d i l ə. Boşla, sən Allah...

Z ü l e y x a. Bilirəm, Ada, bilirəm: mən sənənin cikinə də bələdəm, bikiyə də. Xəlil sən istədiyin, sən arzuladığın adam deyil, sənənin qızlıq xəyallarındakı rıtsar deyil...

Ə d i l ə (*əsəbi*). Qurtar dedim bu söhbəti. Bunların sənə dəxli yoxdur.

Z ü l e y x a. Həyat biz arzuladığımızdan çox prozaikdir, Ada...

G ü l z a r. Sevgi, məhəbbət – hamısı boş şeylərdir. Bunlar iyirmi yaşlı gülzarlar üçündür, sonra yox olub gedir... İndi oturub bunların dərini çəkməyə dəyməz...

Ə d i l ə. Nə düşmüşünüz mənim üstümə e?.. Bunları mən hamınızdan yaxşı bilirəm. Amma niyə? Nə üçün belədir?

Z ü l e y x a. Görürsən, sən soruşursan, soruşursan ki, nə üçün? Görürsənmi sən bu sözləri necə yana-yana deyirsən. Çünki sən bununla barışa bilmirsən. Sən bunu ağına sığıdıra bilmirsən. Bu barədə fikirləşəndə dəhşət səni basır. Amma nahaq yerə. Sən yenə əvvəlki Ədilə kimi fikirləşirsən, ona görə də indi əvvəlki Ədilə deyilsən. Sən indi daha təcrübəlisən, daha çox görmüsən, odur ki, daha ayıq fikirləşməlisən. Sən indi əvvəlki Ədilənin xəyallarına gülməlisən, özü də lap ürəkdən gülməlisən. O zaman sən yenə də əvvəlki Ədilə kimi qayğısız olarsan. Sənin hər şeyin var, Ada. Bu saat mənim arzuladığım odur ki, Xəlil kimi bir kişi çıxsın qarşıma, evlənilib yaşayaq özümüzçün. Mən öz xoşbəxtliyimi, bax, bunda görürəm.

G ü l z a r. Day demə.

Ə d i l ə. Əgər bir də Xəlilin adını çəksəniz, mənimkiylə sizinki qurtardı...

G ü l z a r. Düz deyir, əşşi, başqa söhbət edin bir az ürəyimiz açılsın.

Z ü l e y x a. Nə başqa söhbət? Dünən Firaya zəng etmişəm ki, mənə bir az borc ver, kripinlin palto gəlib, almaq istəyirəm. Deyir ki, Alikin canı üçün, heç bir qəpiyim də yoxdur.

G ü l z a r. O qədər yalandan Alikin canına and içəcəkdir ki, axırda Aliki də dükandan çıxarıb mitilini atacaqlar bayıra.

Bayaqdan öz yerində oturub kağız-küğuzlə məşğul olan Yoldaş Tək saatına baxır, sonra başını yuxarı qaldıraraq qışqırır.

Y o l d a ş T ə k. Baba!

Baba dərhal altındakı kürsünü qırağa çəkib ayağa qalxır.

B a b a. Bəli, Yoldaş Tək!

Y o l d a ş T ə k. Fasilə bitdi.

B a b a. Bu dəqiqə, Yoldaş Tək!

Baba gəlib poçt şöbəsinin qapısını açır.

Züleyxa (*ayağa qalxır*). Yaxşı, biz getdik, Ada.

Ə d i l ə. Privet.

Gülzar (*ayağa qalxır*). Privet. Özünü üzüb əldən salma. Dünya fanidir, ömür bivəfa... (*Gülür.*)

Züleyxa ilə Gülzar qapıya tərəf gedirlər.

Z ü l e y x a. Sağ olun, Baba müəllim.

G ü l z a r. Gecən xeyrə qalsın, Baba müəllim.

Baba(*Gülzarın qolundan tutur*). Gəlin gedin, gəlin gedin.

Gülzar(*səksənərək bərkdən qışqırır*). Oy! Əlini çək qolumdan! Tez! Tez!

Y o l d a ş T ə k (*ayağa qalxır*). Nə olub, yoldaşlar?

Z ü l e y x a. Adə, mürdəşir oğlu mürdəşir, uşağın qolundan niyə tutmusan? Şorgözün biri!

Baba Gülzarın qolunu buraxır. Qızlar gedirlər.

Baba(*hiddətlə*). Ah, olaydı məndə ixtiyarınız... Kökünüzü kəsərdim. Findifülüşkalar! Burcudaburcudə getmələrinə bax. (*Göstərir.*)

Y o l d a ş T ə k (*Babaya yaxınlaşaraq.*) Baba, sənə demişəm ki, bu qızlarda işin olmasın?!

B a b a. Ay bunlara qız deyənə mən nə deyim. Görmürsünüz, Yoldaş Tək, sizin rəhbərlik etdiyiniz müəssisəyə nə vid-fasonda gəlirlər. Qeyrət məni boğur axı...

Y o l d a ş T ə k. Eyb etməz, işin olmasın. Bunlar ən qorxulu adamlardır. (*Ədiləyə işarə edərək yavaş səslə*) Bunu görmürsən?.. Yoldaş Məlikməmmədovun şəxsən özü ilə eşq-məhəbbət macərəsindədir, səhərlər onun evindən gəlir...

Baba(*Ədiləyə baxaraq az qala pıçıltı ilə*). Yoldaş Məlikməmmədov kimdir, Yoldaş Tək?

Y o l d a ş T ə k. Lap yuxarıların adamıdır.

B a b a (*Ədiləyə baxa-baxa heyətlə*). Doğrudan?..

Yoldaş Tək başının işarəsi ilə təsdiq edir. Sonra hərə öz yerinə qayıdır. Adamlar poçt şöbəsinə girib-çıxmağa başlayır. Ədilənin gözləri yenə yol çəkir. Onun bütün hərəkətləri mexanikidir. Qara fraq geymiş Skripkaçı əlində skripka içəri daxil olub Ədiləyə yaxınlaşır və skripkanı qaldıraraq düz Ədilənin başı üzərində çalmağa başlayır. Kişi qapıdan içəri girir. Ədilə onu dərhal görür.

Ə d i l ə (*şaşqın*). Gəldiniz?..

K i ş i. Salam.

Ə d i l ə. Mən qorxurdum ki, siz gəlməyəcəksiniz...

K i ş i. Mən ki, sizə söz vermişdim.

Kiçik pauza.

Mənim məktubum gəlməyib?

Ə d i l ə. Yox, gəlməyib... Qoyun bir də baxım təzədən. (*Məktubları araşdırır.*) Yox...

K i ş i. Eyb etməz. Əslində mən sizi dəvət etməyə gəlmişəm.

Ə d i l ə (*sevinclə*). Məni dəvət etməyə? Hara?

K i ş i. Hara istəyirsiniz. Restorana gedək, oturaq, söhbət edək.

Ə d i l ə (*eyni sevinclə*). Restorana?.. Doğrudan? Harada?

K i ş i. Harada istəyirsiniz.

Yavaş-yavaş işıq sönmür, digər işçilər, gedib-gələnələr, eləcə də bayaqdan səhnənin sağ küncündə oturub elə hey corab toxuyan Qarı görünməz olur. Yalnız Ədilə ilə Kişi və onların yanında durub skripkaçı ifaçı görünür.

Ə d i l ə. Harada istəyirəm?.. Gedək... gedək Kislovodska... «Xram vozdux»da oturaq... Yox... «Zamok»da oturaq, çaxır içək... Yox, yox, Şuşaya gedək... Cıdır düzünə... İstəyirsiniz İsa bulağına... Yox, Cıdır düzünə... qoy kəklitotunun iyi burnumuzu deşsin, eybi yox, tab gətirərik. (*Gülür.*) Daşaltına baxarıq... Qoy gözlərimiz qaralsın, biz heç nədən qorxmuruq. Lap istəsəniz Qırx pilləkənlə aşağı düşərik... Biz uşaqılıqda həmişə yay ayları Şuşaya gedərdik. Onda atam sağ idi... Mən də qayğısız, azad bir qız uşağı... Cıdır düzünə gedib dağlara baxırdım, arzularım ki, tez böyüyüm, bu dağların qarşısında, bu təbiətin qarşısında qadir olum, ürəyi sevgi ilə dolu olum, qucaqlayım bu dağları, sevincimi bölüşüm kiminləsə... İndi isə... İndi isə yenə uşaq olmaq istərdim... Yenə uşaq arzularımla özümü aldatmaq istərdim... Amma biz bu gün bu barədə danışmayacağıq. Biz Cıdır düzünə gedib yalnız sevinəcəyik... Gedək?

K i ş i. Gedək.

Asta addımlarla səhnənin ortasına gəlirlər. Qara fraq geymiş Skripkaçı da skripka çala-çala onların ardınca gəlir, sonra onlar danışdıqca barmaqlarının ucunda yavaş-yavaş səhnədən çıxır və skripkanın səsi eşidilməz olur.

Ə d i l ə. Kəklkotunun iyini hiss edirsinizmi? Biz nağıl içində deyilik ki?... (*Dərindən nəfəs alır.*) Tab gətirəcəksinizmi bu iyə? (*Yenə dərindən nəfəs alır.*) O dağlara baxın. Dumanlı dağlar... (*Sualdolu nəzərlərlə Kişiyə baxır, elə bil nə isə gözləyir.*)

K i ş i (*kiçik pauzadan sonra*).

Dağlar dumana qaldı,
Otu sarala qaldı.
Soyuq bulaq, göy çəmən–
O da marala qaldı...

Ə d i l ə (*onun qoluna girir*). Bir dəfə də ora gedərik, bax o dağların təpəsinə qalxarıq. Alaçıq qurarıq orda... Baxın nə qədər gül-çiçək var... Mən bu yerlərdə olmuşam, amma heç zaman belə həzz almamışam... bu sizə görədir... (*Dərindən nəfəs alır.*) Hop-hop quşlarının səsinə eşidirsinizmi? Bilirsinizmi onlar nə deyir? Onlardan birinin adı Isa, o birinin adı Musadır. Elə hey bir-birlərindən soruşurlar: «İsa, tapdın? Musa, yox, Musa, tapdın? Isa, yox...» Onlar iki qardaş idi. İkisi də çoban idi. Bir gün çox sevdikləri bir quzu itir. Onlar nə qədər axtarırlarsa da quzunu tapa bilmirlər. Allahdan arzu edirlər ki, quş olub quzunu axtarsınlar. Allah da onları quş edir. Amma indiyə qədər axtarırlar, quzunu tapa bilmirlər... Görürsünüzmü, Allah onları o saat quş edir, amma kiçik bir quzunu onlara göstərmir ki, əzablarına son qoysun... Bəlkə quzunu canavar aparıb? Axı, bu dağlar, bu meşələr canavarla doludur... Amma biz söz vermişik ki, bu gün canavarlardan, tülkülərdən, çaqqallardan danışmayacağıq... Biz bu dağlara baxıb sevinəcəyik... (*Yenə dərindən nəfəs alır.*) Nə üçün insanlar pis qoxuya tab gətirmir, amma kəklkotunun iyinə hamı tab gətirir? Axı, bu düzgün deyil. Gərək pis qoxu pis adamların vecinə olmasın. Gərək pis qoxuya yalnız yaxşı adamlar tab gətirməsin. Əslində gərək pis adamlar xoşlansınlar pis qoxudan... Gərək pis adamlar kəklkotunun iyinə tab gətirməsinlər. Kəklkotunun iyinə ancaq yaxşı adamlar tab gətirə bilər...

K i ş i. Deməli, dünyada pis adam yoxdur?..

Ə d i l ə. Pis adam yoxdur? Niyə?

K i ş i. Çünki hamı kəklkotunun iyinə tab gətirir...

Ə d i l ə (*sərt*). Yox, bu düz deyil, mən belə istəmirdim. Bizim qonşuluğumuzda kor bir kişi olurdu: Məmmədbağır kişi. O, deyirdi ki, dünyada pis adam yoxdur, çətini adamları yaxından tanıyana qədərdir, yaxından tanıyandan sonra, fikrinə-zikrinə, güzəranına bələd olandan sonra, baxıb görəcəksən ki heç kim pis adam deyil. Doğrudanmı belədir? Axı, rüşvətxora hansı bəraət ola bilər? O necə yaxşı adam ola bilər? Yaltaq necə yaxşı adam ola bilər? Oğru necə yaxşı adam ola bilər? Doğrudur, hamı kəklkotu iyindən xoşlanır, amma biri yaxşı işlər fikirləşə-fikirləşə, o birisi pis işlər barədə fikirləşə-fikirləşə... Ola bilsin ki, biri heç kimə pislik etmək barədə fikirləşmir, öz mənfəəti barədə fikirləşmir, amma o, bədbəxtdir, deməli, o, artıq adamdır, deməli, lazımsız adamdır; bu gözəlliyə gərək deyil, bu çəmənə, bu dağlara gərək deyil, çünki o özü özünü xoşbəxt edə bilməmişdir... Eşidirsinizmi cırcıramanı? Yazıq adam heç zaman bu gül-çiçək içərisində o cırcırama səsinin məlahətini hiss etməyəcək. O, həmişə öz taleyinin qılıncı altındadır. O, heç kimə pislik etməyib, heç zaman pis bir iş barədə fikirləşmir. Amma bədbəxtdir, yazıqdır, acizdir, deməli, pis adamdır, çünki o gərəksizdir, lazımsızdır. Bədbəxtlər, yazıqlar, acizlər bugünkü cəmiyyətə yad və yabançıdır... Mən də pis adamam.

Kişi (*sakit*). Niyə?

Ə d i l ə (*ondan aralanaraq*). Çünki mən, bax, bu yerlərdə çox olmuşam, axır vaxtlar da olmuşam, Xəlillə birlikdə. Bu kəklkotu iyindən xoşlanmışam, bax, həmin dumanlı dağlara tamaşa etmişəm, bax, bu Daşaltı çayının qijiltısına qulaq asmışam, bu cırcırama səsinə valeh olmuşam və bütün bunlar mənə sevinc yox, kədər bağışlayıb. Mən həmişə özüm barədə fikirləşmişəm, öz uğursuz həyatım barədə düşünmüşəm. Bu gözəllik mənə yalnız qəm-qüssə gətirib, deməli, mən pis adamam...

Kişi (*kiçik pauzadan sonra*). Bəs nə üçün siz bu gözəlliyə tamaşa edərkən düşünməmişiniz ki, öz uğursuz həyatınızla vidalaşasınız? Nə üçün siz düşünməmişiniz ki, nə vaxta qədər bu gözəllik sizə qəm-qüssə gətirəcək? Nə üçün siz bu gözəlliyə tamaşa etdikdən sonra uğurlu bir həyat yaşamamısınız?

Ə d i l ə. Çünki, bu, mümkün deyil.

Kişi (*gülümsəyir*). Bu bir təskinlikdir, elə deyilmi? Bu bir təskinlikdir ki, öz-özünə deyəsən: «Bu, mümkün deyil».

Ə d i l ə. Yox, bu bir təskinlik deyil, bu, həqiqətdir. Mənim bütün tanışlarım göz önündədir. Tamaşaçılar da onları görüblər. Onlar üçün də bu, mümkün deyil. Çünki onlar da buna qadir deyil. İstəyirsiniz onlarla sizi tanış edim? Onda görərsiniz ki, mən haqlıyam, ya yox. İstəyirsinizmi?

K i ş i. Nə olar...

Ə d i l ə. Doğrudan? Siz onlarla tanış olmaq istəyirsiniz? Mən bilirəm, siz bunu mənim üçün deyirsiniz... Məni öyrənmək üçün deyirsiniz... Onları tamaşaçılara da tanımaq istəyirsiniz... Mən razıyam. Bu, doğrudan, çox maraqlı olar. Ancaq onları sizlə necə tanış edim? (*Kiçik pauzadan sonra*) Qoy onlar həyatlarında ən dəyərli hesab etdikləri bir hadisəni sizə danışsınlar. Bütün sualları siz verin, siz bir növ, hakimsiniz (*İşgüzarlıqla*) Yaxşı, kimdən başlayaq?

K i ş i. Yoldaş Təkdən.

Ə d i l ə. Oldu. (*Çağırır.*) Yoldaş Tək! Yoldaş Tək!

Yoldaş Təkin səsi. Mənimləsiniz, yoldaş Ədilə?

Ə d i l ə. Bəli, sizinləyəm. Bir dəqiqəlik bura zəhmət çəkin.

Yoldaş Tək qaranlıqdan çıxıb onlara yaxınlaşır.

Y o l d a ş T ə k. Salaməleyküm (*Kişiyə baxaraq yavaşcadan Ədiləyə*) Bu yoldaş kimdir belə?

Ə d i l ə. O-o-o... Tanımırırsınız? (*Yoldaş Təkin qulağına nə isə pıçıldayır.*)

Yoldaş Tək(*pıçiltı ilə*). Yəni lap yuxarıların?

Ə d i l ə başını tərpədən təsdiq edir.

Y o l d a ş T ə k (*yənə pıçiltı ilə*). Bəlkə yoldaş Məlikməmmədovdur?

Ə d i l ə. Yox, daha yuxarılardandır. (*Barmağı ilə göyü göstərir.*) Ordan.

Y o l d a ş T ə k (*heyrlə kişiyə baxır*). Pah atonnan!

K i ş i. Siz Alməmməd Gülməmməd oğlu Təksiniz. Əsl fəmiliniz Cəbrayıldovdur.

Y o l d a ş T ə k. Bəli, yoldaş... e-e-e... yoldaş... (*Ədiləyə baxır, yəni ki, bu yoldaşın fəmilə nədir?*)

K i ş i. Sizin əlli doqquz yaşınız var. Evlisiniz. Üç uşağınız, iki nəvəniz var. Siz poçt şöbəsinin müdirisiniz.

Y o l d a ş T ə k. Bəli...

K i ş i. İndi siz bütün həyatınız boyu ən dəyərli hesab etdiyiniz bir hadisəni danışmalısınız.

Y o l d a ş T ə k. Həyatımdakı ən dəyərli hadisəni?

K i ş i. Bəli.

Y o l d a ş T ə k (*Ədiləyə*). Görəsən neyləyir bunu? Xeyirdir?

Ə d i l ə çiyinlərini çəkir.

K i ş i. Buyurun.

Y o l d a ş T ə k. Həyatımda ən dəyərli hesab etdiyim hadisə? Bu saat... (*Kiçik pauzadan sonra*) Bir gün məni nazirliyə çağıraraq qəzetlərə abunə yazdırmaqdan ötrü Gədəbəyə ezam etdilər. Baba da mənimlə getmişdi. Bir-iki kəndi gəzib təbliğat aparırıdık, qəzetlərə abunə yazdırırıdık. Gədəbəy, bilirsiniz də, yoldaş... e-e-e... yoldaş, (*Ədiləyə baxıb davam edir.*) Gədəbəy bildiyiniz kimi dağlıq rayondur, kəndlər dağlardadır. Bütün qüvvələri səfərbərliyə almaq lazım gəlirdi. Kolxozdan hərəməzə bir at almışdıq kəndləri gəzməyə. Bir gün yağış yağırdı möhkəm, amma mən yağışa baxmayaraq. vəzifəmi yerinə yetirirdim. Böyük Qaramurad kəndindən aşağı düşürdük. Birdən mənim atımın ayağının altından bir çınqıl qaçdı, atla birlikdə sıldırımdan yuvarlandıq aşağı... Bir də on gündən sonra, rayon xəstəxanasında özümə gəldim. Bütün bədənim gipsdə idi. Tərpənə bilmirdim. Gözümü açanda Babanı yanımda gördüm. Mənim ilk sözüüm bu oldu ki... Yox, yaxşışı budu Baba özü gəlsin desin. (*Çağırır.*) Baba! Ay uşaq, Baba!

Babanın səsi. Bəli, Yoldaş Tək!

Y o l d a ş T ə k. Bura yüyür tez!

Babanın səsi. Bu dəqiqə, Yoldaş Tək!

Baba yüyürə-yüyürə qaranlıqdan çıxır.

B a b a. Salaməleyküm. (*Yoldaş Təkə*) Axşamınız xeyir, Yoldaş Tək.

Y o l d a ş T ə k. Nə, indi bəyəm axşamdır? Görmürsən, günün günorta çağdır?

Baba(*son dərəcə pərişan*). Bağışlayın, bağışlayın, Yoldaş Tək... Vallah, sizi görəni kimi gözlərimə qaranlıq çökür, elə bilirəm axşamdır. Bağışlayın...

Y o l d a ş T ə k. Yaxşı. İndi də, yoldaşlar eşitsinlər: Gədəbəydə atdan yıxılandan on gün sonra ki, birinci dəfə özümə gəlib gözümü açdım, ilk sözüüm nə oldu sənə?

B a b a. Siz dediniz ki, «Baba-a...» Mən də yanınızda oturub ağlayırdım, dedim ki, «Ca-a-an...» Dediniz ki, «Baba, kolxoz atının vəziyyəti necədir?...»

Y o l d a ş T ə k (*təntənəli surətdə*). Bəli! Mən özümə gələn kimi, birinci növbədə, ictimai əmlakla maraqlandım!

K i ş i. Deməli, əlli doqquz illik həyatınızda ən dəyərli hesab etdiyiniz hadisə budur?

Y o l d a ş T ə k (*eyni təntənə ilə*). Bəli! Mənim üçün aydın oldu ki, artıq siyasi şüurum tamamilə formalaşmış.

B a b a. Yoldaş Tək üçün, ilk növbədə, ictimaiyyətin mənafevidir.

Kişi(*Yoldaş Təkə*). Siz nə üçün müharibə vaxtı özünüzü xəstəliyə vurub cəbhəyə getmədiniz?

Y o l d a ş T ə k (*özünü tam itirmiş halda*). Mən... Xeyr... (*Udqunur.*) Mən, həqiqətən, xəstə idim... Mənim arayışlarım var... Mən... mən... (*Babaya baxır, yəni ki, niyə susmusan.*)

Baba(*cəld*). Bu, böhtandır! Yoldaş Tək kimi ictimaiyyətçi bir adama qarşı bu...

Kişi(*onun sözünü kəsir*). Siz Baba Qasım oğlu Əzimovsunuz. Otuz səkkiz yaşınız var. Evlisiniz. Üç uşağınız var. Poçt şöbəsində işləyirsiniz.

Baba(*təəccüblə*). Bəli...

K i ş i. Bu saat siz bütün həyatınız boyu ən dəyərli hesab etdiyiniz bir hadisəni danışmalısınız.

B a b a. Mən danışmalıyam?

K i ş i. Buyurun.

Y o l d a ş T ə k. Danış, qorxma.

Baba(*dərhal*). Baş üstə, Yoldaş Tək! Bu dəqiqə danışım. Həyatımda ən dəyərli hadisə...

K i ş i. Yaxşı fikirləşin.

B a b a. Həyatımda ən dəyərli hadisə... (*Yoldaş Təkə müraciətlə*) Həyatımda ən dəyərli hadisə nədir, Yoldaş Tək?

Y o l d a ş T ə k (*mənəli-mənəli*). Özün fikirləş...

Baba(*dərhal*). Bəli, mənim həyatımda ən dəyərli hadisə odur ki, tale məni Yoldaş Təklə rastlaşdırdı! Yoldaş Təkin atalıq qayğısı nəticəsində mən yük daşıyandan poçt şöbəsi müdirinin az qala müavini vəzifəsində yüksəlmişəm. (*Üzünü Yoldaş Təkə tutaraq*) Məni adam eləyən siz olmusunuz, Yoldaş Tək. Əgər siz olmasaydınız, indi Allah bilir, mən hansı tiyanın altında yatırdım.

Y o l d a ş T ə k (*xeyli feyziyab*). Mən nə etmişəm ki... Adicə olaraq bir müəssisədə işləyirik...

B a b a. Siz necə də təvazökarsınız, Yoldaş Tək! Siz mənim üçün bilirsinizmi nə etmişiniz? Siz məni Makarenko üsülü ilə tərbiyə edib yetişdirərək cəmiyyətimiz üçün yararlı bir vətəndaşa çevirmisiniz.

Y o l d a ş T ə k (*eyni feyziyablıqla*). Bu mənim vətəndaşlıq borcumdur...

Kişi(*Babaya*). Siz nə üçün yuduğunuz cənazələrin paltarlarını oğurlayıb satırsınız?

Baba(*özünü itirmiş halda*). Mən... Mən...

K i ş i. Siz nə üçün dünən axşam, işdən sonra evinizdə oturub çay içərkən arzulayırdınız ki, Yoldaş Tək tez ölsəydi, bəlkə siz də müdir olardınız?

Baba(*özünü tamam itirmiş halda*). Mən... mən... (*Şaşqın halda gah Yoldaş Təkə, gah Ədiləyə, gah da Kişiyə baxır.*) Yox...

K i ş i. Gedə bilərsiniz.

Y o l d a ş T ə k. Mən də, yoldaş e-e-e...

K i ş i. Bəli, siz də.

Y o l d a ş T ə k (*Babaya*). Gedək. (*Bir anlıq ayaq saxlayır.*) Bağışlayın, sizin fəmiliniz nədir?

K i ş i. Mənim fəmilim yoxdu.

Y o l d a ş T ə k. Qəribədir. Çox qəribədir... (*Gedə-gedə*) Bir belə tamaşaçının qarşısında fəmilini danır...

Y o l d a ş T ə k ilə Baba gedir.

Ə d i l ə (*dalğın*). Gördünüz? Gördünüz ki?..

K i ş i. Gördüm.

Kiçik pauza.

Ə d i l ə (*çağırır*). Xəlil, Xəliluşka.

Xəlilin səsi. Nədir, mamoçka, nədir, canım?

Ə d i l ə. Bura gəl bir dəqiqəlik.

Xəlil qaranlıqdan çıxıb onlara yaxınlaşır.

X ə l i l. Nə lazımdır, mamoçka? (*Kişini görür.*) Salaməleyküm.

K i ş i. Siz Xəlil Yusif oğlu Kərimovsunuz. Qırx yeddi yaşınız var. İctimai Təminat Nazirliyində işləyirsiniz. Evlisiniz. Uşağınız yoxdur.

X ə l i l (*pərişan*). Bəli, belədir... Təqsir Adinkada deyil, təqsir məndədir...

K i ş i. Bu saat siz həyatınızda ən dəyərli hesab etdiyiniz bir hadisəni danışmalısınız.

X ə l i l (*təəccüblə*). Nə münasibətlə?

K i ş i. Buyurun.

Xəlil Ədiləyə baxır. Ədilə çiyinlərini çəkir.

X ə l i l. Buyur deyirsiniz, buyurum də... (*Ədiləyə*) Mamoçka, onsuz da, sən bilirsən ki, mənim həyatımda ən dəyərli hadisə nədir. Eybi yox, qoy yenə deyim. (*Üzünü Kişiyə tutur.*) Bütün həyatımda ən dəyərli və yenə də ən dəyərli hesab etdiyim hadisə Ədilə ilə evlənməyimizdir.

Kiçik pauza.

K i ş i. Başqa bir hadisə də xatırlaya bilərsinizmi?
X ə l i l. Başqa hadisə? Deyə bilərəm, əlbəttə, mənim həyatımda dəyərli hadisələr çox olub.
Ancaq... (*Ədiləyə baxır.*)
K i ş i. Çəkinməyin, danışın.
X ə l i l. Yaxşı, sizə bir hadisə də danışım. (*Ədiləyə*) Mamoçka, bilirəm sən xoşlamırsan bu söhbəti, amma gərək danışım də, neyləyim?.. (*Üzünü yenə Kişiyə tutur.*) İki il bundan əvvəl, söz vaxtına çəkər, elə bu vaxtlar idi, bizim şöbənin müdiri Kazımov məni yanına çağıraraq dedi: «Xəlil, biz sənə ilə iyirmi dörd ildir ki, bir yerdə işləyirik. Mən səni özümə dost hesab edirəm. Bundan sonra məni, ancaq adımla, elə Səlim deyərək çağırma». O vaxtdan bəri işçilərimizin yanında da onu adı ilə çağırıram. Çünki dostuq. Çünki o...
Kişi(*onun sözünü kəsir*). Siz Ədiləni sevirsiniz?
X ə l i l. Onsuz mənim üçün həyat yoxdur.
K i ş i. Siz öz həyatınızı onun yolunda qurban verərsiniz?
X ə l i l. Mən dedim ki, onsuz mənim üçün həyat yoxdur. (*Gizli bir qorxu ilə*) Nə olub ki?
K i ş i. Sualıma cavab verin: siz onun yolunda öz həyatınızı qurban verərsiniz?
X ə l i l. Mən... mən dedim ki...
K i ş i. Gedə bilərsiniz.
X ə l i l. Baş üstə. (*Cəld addımlarla gedir.*)
Ədilə(*fikirli*). Mənimlə sağollaşmağı da untdu... Qorxdu... (*Fikrindən ayrılaraq*) Bağışlayın.
Bu saat. (*Çağırır.*) Zulya!
Züleyxanın səsi. Nədi, Ada?
Ə d i l ə. Bura gəl, sənə ilə işim var.

Züleyxa qaranlıqdan çıxır.

Z ü l e y x a. Salam. (*Kişiyə işarə ilə, yavaşdan*) Ada, nə yaraşlıq kişidir belə...
K i ş i. Züleyxa Əli qızı Xəlilova. Otuz iki yaşınız var. Ərdə deyilsiniz. Katibə ilşəyirdiniz, bir aydır işləmirsiniz.
Z ü l e y x a. Neyləyim, şərgözün biri idi.
K i ş i. Siz öz həyatınızda ən əhəmiyyətli hesab etdiyiniz bir hadisəni danışmalısınız. Buyurun.
Züleyxa(*təəccüblə ona baxır*). Zərafət edən adama oxşamırsınız... (*Ədiləyə yarızarafatla*) Ada, bu yoldaş ciddi danışır? (*Ədilə başını tərpədənək təsdiq edir.*) Onda Gülyanı da çağırın, bir yerdə danışsaq.
Kişi (*Ədiləyə*). Çağırın.
Ə d i l ə (*çağırır*). Gülya! Gülzar!
Gülzarın səsi. Mənimləsən, Ada?
Ə d i l ə. Hə. Bir dəqiqəliyə bura gəl.

Gülzar qaranlıqdan çıxır.

G ü l z a r. Privet. Nə əcəb belə? (*Kişiyə işarə edərək, qızlara.*) Oy, nə simpatçidir...
K i ş i. Gülzar Əhməd qızı Məmmədova. Otuz bir yaşınız var. Ərdə deyilsiniz. Gecə növbəsində telefonu işləyirsiniz.
G ü l z a r. Ada, bu çuvak statistika idarəsindəndir? Xeyir ola?
Z ü l e y x a. Qulaq as.
K i ş i. Siz öz həyatınızda ən əhəmiyyətli hesab etdiyiniz bir hadisəni danışmalısınız.
Z ü l e y x a. Eşitdin, Gülya, həyatımızın ən əhəmiyyətli hadisəsini danışmalıyıq. Danışaqlı?
G ü l z a r. Danışaqlı.

İkisi də bir-birinin əlindən tutub irəli çıxaraq oxumağa başlayırlar.

- Z ü l e y x a. Ən əhəmiyyətli?
Lap gülmək tutdu bizi.
Ha-ha, əcəb gülməli
Suallar verirsiniz.
- G ü l z a r. Bizim həyatımızda
Əhəmiyyətli bir şey
Tapa bilməzsiniz siz,
Qoy desin Ada özü...
- Z ü l e y x a. Elə-belə həyatdan
İstədiyiniz qədər
Biz danışa bilərik.
Nağıl kimi axacaq...
- G ü l z a r. Yox, danışmaq nə lazım?
Durmuşuq qarşınızda.
Başdan-başa bir heçik,
Boşdur bütün ömrümüz.
- Z ü l e y x a. Bəlkə biz boş deyilik,
Bəxtimiz gətirməyib?
Bizdə təqsir yoxuymuş,
Həyat özü boşuymuş?
- G ü l z a r. Onda bəs niyə Fira
O cür gözəl yaşayır?
Özünə istədiyi vaxt
Alır krinplin palto da?..
- Z ü l e y x a. Onda niyə Adilin
O cür gözəl oğlu var?
Həyat boşdursa əgər,
Niyə xoşbəxtdir onlar?
- G ü l z a r. Həyat boşdursa əgər,
Vyetnam niyə vuruşur?
Həyat boşdursa əgər,
Aya niyə insan uçur.
- Z ü l e y x a. Həyat boşdursa əgər,
Niyə yazıb Tolstoy?
Həyat boşdursa əgər,
Nəyə gərəkdir yas, toy?
- G ü l z a r. Özümüz boşuq, bəli,
Həyat burda neyləsin?
Yoxmuş bəxtimiz heç.
İndi hiçqıraqmı biz?
- Z ü l e y x a. Bəli, budur payımız.
Budur qismətimiz, bax.

Yoxdur başqa çarəimiz,
Gəl bununla barışaq.

G ü l z a r. Bizə stilyaqa deyib
Bir-bir göstəridilər.
Stilyaqa adam deyil?
Harda var belə qanun?

Z ü l e y x a. Biz stilyaqaydıq, bəli.
Biz ki, oğru deyildik.
Biz stilyaqaydıq, bəli.
Biz ki, quldur deyildik.

G ü l z a r. Oğru var cibə girir,
Amma o tək deyildir.
Hörmət oğrusu da var.
Ürək oğrusu da var.

Z ü l e y x a. Biz camaatın ərin
Əlindən almayırdıq.
Biz heç kimə yalandan
Bircə kəlmə satmırdıq.

G ü l z a r. Biz oğurluq pullara
Brilyant üzük taxmadıq.
Biz rüşvət alt paltarı
Əynimizə taxmadıq.

Z ü l e y x a. Heç bir fikir çəkmədik,
Biz zarafata saldıq.
Onunçun da özümüz
Bax, aralıqda qaldıq.

Ikisi də birdən.

Gəl bununla barışaq,
Yoxdur başqa çarəimiz.
İndi bir gün ağlayaq
Özümüzə hərəimiz.

Oxuyub qurtardıqdan sonra hər ikisi
Ədiləyə və Kişiyə sarı dönür.

G ü l z a r. Kifayətdir?

Z ü l e y x a. Repertuarımız xoşunuza gəldi?

G ü l z a r. Bizdən razı qaldınız?

Z ü l e y x a. Gedək, Gülya. (*Kişiyyə*) Privet.

G ü l z a r. Xudahafiz. Biz sürüşdük.

Getmək istəyirlər.

K i ş i (*sakit*). Dayanın.

Züleyxa (*geri çevrilir*). Yenə xeyir ola?

K i ş i (*eyni sakitliklə Züleyxaya*). Siz nə üçün üçaylıq uşağınızı abort elətdirdiniz?

Pauza.

Züleyxa sarsılır.

G ü l z a r. Oy-y... Mən heç bilmirdim...

Ə d i l ə (*sakit*). Mən bilirdim.

Züleyxa (*son dərəcə sarsılmış halda*). Çünki, çünki Adil məni almayacaqdı...

Gülzar(*heyrtlə*). Oy-y...

Z ü l e y x a. Çünki... mən Adilçün adicə kef mənbəyi idim... Gedib təmiz ev qızı aldı. Day bilmir ki, həmin təmiz ev qızı onun qulağının dibində nələr edir... Amma mən etməzdim... (*Qışqırır.*) Etməzdim...

G ü l z a r. Sakit ol. Zülya... Sakit ol...

Kişi(*Gülzara*). Siz nə üçün dünən axşam öz qoca ananızı təhqir etdiniz?

Pauza.

G ü l z a r. Doğrudur. Düz deyirsiniz. Mən dünən anamı təhqir etdim. Özü də bu, ilk dəfə deyil... Çünki... çünki mənim bu günə düşməyimə, heç kimə lazım olmamağıma, arzusuzluğuma, xəyalsızlığuma özümdən çox o təqsirkardır... Çünki... mən cəmi on altı yaşında gecə saat on ikidə evə gələndə o məni tənbehləmirdi, şirin-şirin yatırdı... Satdığı pivədən əldə etdiyi qazanc onu daha artıq maraqlandırır... Amma bütün bunlara baxmayaraq, anamı məndən çox istəyən adam yoxdur...

K i ş i. Gedə bilərsiniz.

Ikisi də asta addımlarla səhnədən çıxır.

Ə d i l ə. Sizin onlardan acığınız gəldi? Axı, sizin suallarınıza ən doğru cavabı onlar verdilər. Ən doğru cavab: bizim həyatımızda heç bir əhəmiyyətli şey yoxdur. Onlar yalan quraşdırmadılar. Onlar yalandan camaatın vəziyyəti ilə maraqlanmayıblar. Onlar Səlim kimilərini də sayə salmırlar. Necə var, bax, eləcədir. Buna görə də... (*Susur.*)

K i ş i. Buna görə də?

Ə d i l ə (*kiçik pauzadan sonra*). Buna görə də bədbəxt dirlər. Dünyanın ən bədbəxt insanları. Arzuları yox... Xəyalları yox... Ona görə dünyanın ən bədbəxt insanları ki, öz bədbəxtliklərini görürlər və bunu qanunauyğun hesab edirlər, bununla barışmağa çalışırlar... Kim bilir, bəlkə də bu daha düzgündür...

K i ş i. Dünyanın ən bədbəxt insanı olmaq mı?

Ə d i l ə. Yox... (*Kiçik pauzadan sonra*) Öz bədbəxtliyinlə barışmaq bəlkə də səni ən bədbəxt yox, nisbətən xoşbəxt edir...

K i ş i. Deməli, Züleyxa ilə Gülzar sizə nisbətən xoşbəxt dirlər, elədir mi? Siz ki, onlar kimi öz bədbəxtliyinizlə barışmırsınız. Siz ki, daima əzab çəkirsiniz. Siz istəsəniz də barışa bilməzsəniz, çünki bu mümkün deyil.

Ə d i l ə. Nə üçün?

K i ş i. Ona görə ki, mən sizi tanıyıram.

Ə d i l ə. Yox, yox. Biz üçümüz də bədbəxtik: Züleyxa da, Gülzar da, mən də. Çünki həyat qulağımızın dibindən ötüb gedir işinin dalınca... Hər gecə yerimizə uzanıyıq, gözümüzü yumuruq, ürəyimizin döyüntüsünü hiss edirik, yuxuya getməzdən əvvəl içimizdən bir filosof baş qaldırır: « – Belə yaşamaq olmaz. Filan işi düz eləmirsən. Niyə o cür etdin? Niyə o sözü dedin? Niyə həyatını təzədən qurmursan? Bu cür ki, sən yaşayırsan, bu – həyat deyil...» Sonra bu filosofun tənələri altında söz verirsən ki, daha belə olmayacaq, əsl həyat yaşayacaqsan. Bu tənələr altında yuxuya gedirsən. Səhər yuxudan durursan və... bu gün də əvvəlki günlərin eyni olur. Yenə əvvəlki həyat tərzi... Yenə Xəlilin xırda sevincləri, bir qara qəpiyə dəyməyən arzuları... Yenə Yoldaş Təkin riyakar sözləri... Yenə Babanın murdar sifəti... Yenə Zülya və Gülyanın miskin qayğıları... Yenə yalançı arzular... Aldadıcı xəyallar... Çünki o filosof ölüb daha... Ölüb, gecəyə qədər. Gecə yerinə girib yatmaq istəyəndə yenə içindən baş qaldıracaq. Baş qaldıracaq ki, sabah açılan kimi yenə ölsün...

Kiçik pauza.

K i ş i. Daha kimi çağırırsınız?

Ə d i l ə. Daha kimi? Kim olacaq, heç kimi. Daha heç kim yoxdur. Gəlin başlayaq getsin bu bədbəxtlik-xoşbəxtlik söhbətini – boş şeydir. Gəlin bu dağlara tamaşa edək... Görürsünüzmü buludları? Yağış yağacaq. Sonra kəsəcək. Biz islanacağıq, amma eybi yoxdur. Sonra qövsü-qüzehə tamaşa edəcəyik. Sonra qurbağaların quruldamasına qulaq asacağıq... Gəlin heç nə fikirləşməyək. Gəlin bir-birimizə qısılib tamaşa edək. Gəlin azad, sərbəst, qayğısız olaq... (*Əyilib yerdən, guya ki, böcək götürür.*) Bunu görürsünüz, uçağandır adı. Qarı nənə də deyirlər. Uşaqılıqda bunu ovcumuzda tutub arzulayırdıq:

Uçağan, uç, uç, uç,
Get nənəni gətir...

(*Əlindəki böcəyə baxaraq*) İndi kimi arzulayaq? Kimi arzulayaq ki, uçağan uçub onu bura gətirsin? Heç kimi... Elə bir adam yoxdur mənimçin... (*Kişiyə baxaraq həyəcanla*) Kimi, hə, kimi?

Kişi(*sakit və ciddi*). Siz Ədilə Məlik qızı Kərimovasınız. Otuz üç yaşınız var. Üç ildir ərdəsiniz. Uşağınız yoxdur. Poçt şöbəsində işləyirsiniz.

Ə d i l ə (*ani şaşqınlıqdan sonra*). Bəli.

K i ş i. Siz öz həyatınızda ən əhəmiyyətli hesab etdiyiniz bir hadisəni danışmalısınız.

Ə d i l ə (*artıq onun üçün bütün bu təbiət, bu mənzərə yenidən öldü*). Yaxşı...

Pauza.

K i ş i. Buyurun.

Ə d i l ə (*yavaş-yavaş, sanki özü ilə danışır*). Biz hamımız öləcəyik...

K i ş i. Elədir.

Ə d i l ə. Yer üzündə nə qədər ki, adam var, hamısı öləcək.

K i ş i. Elədir.

Ə d i l ə. Onların yerinə başqa adamlar gələcək. Onlar da öləcək...

K i ş i. Elədir.

Ə d i l ə. Mən öləcəyəm. Mənim anam da öləcək. Əgər mənim uşağım olsaydı, o da öləcəkdi. Zulya da öləcək. Gülzar da öləcək. Siz də öləcəksiniz... Heç nə qalmayacaq...

K i ş i. Elədir.

Ə d i l ə (*çulğın*). Bəs niyə siz dəhşətə gəlmirsiniz? Niyə tükləriniz biz-biz olmur? Neyləyirsiniz o məktubu, siz ki, öləcəksiniz?

Kişi(*eyni sakitliklə*). Siz öz həyatınızda ən əhəmiyyətli hesab etdiyiniz hadisəni danışmalısınız.
Ə d i l ə (*özünü ələ alaraq*). Bağışlayın... Bağışlayın... məni... Bu saat...

K i ş i. Buyurun.

Ə d i l ə. Mənim həyatımdakı ən əhəmiyyətli hadisə... Mən bir gecə, bir soyuq gecə ölümü dərk etdim. Mən dərk etdim ki, xoşbəxt də olsam, bədbəxt də olsam, mənası yoxdur – mən ki, öləcəyəm. «Nə olsun?» – bu ən dəhşətli sualdır. Bu ən dəhşətli şeydir ki, öz otağının buz divarları arasında oturursan və əzabla ölümü dərk edirsən.

K i ş i. Bu ən dəhşətli şey deyil.

Ə d i l ə (*bəlkə də, Kişinin bu qəti sözlərinə təəccüb edir*). Siz ölümü dərk etmisinizmi? Hamı bilir ki, öləcək. Hamı bilir ki, həyat daimi deyil. «Süleymana qalmayan dünya kimə qalacaq» fəlsəfəsini hamı bilir. Lakin bunu dərk etmək, ölümü dərk etmək başqa şeydir. Bu – dəhşətdir. Bu – ən dəhşətli şeydir.

Kişi(*eyni sakitlik və qətiyyətə*). Bu ən dəhşətli şey deyil.

Ə d i l ə (*çılğın*). Bəs nədir ən dəhşətli şey? Bilirəm, deyəcəksiniz ki, həyatımız maraqlıdır, kollektivdən ayrı düşmək olmaz... Deyəcəksiniz ki, iradəli olmaq lazımdır, mətanətli olmaq lazımdır... Mən bunların hamısını bilirəm.

K i ş i. Mən də bunları bilirəm və bilirəm ki, siz də bunları bilirsiniz. Buna görə də mən bunları sizə demirəm.

Ə d i l ə (*mütəəssir*). Bəs... bəs nədir sizcə... sizcə nədir ən dəhşətli şey?

Pauza.

K i ş i. Təsəvvür edin ki, bir nəfər bütün ömrü boyu səhnədə olub, bütün ömrü boyu artistlik edib. Qocalıb. Onun hörməti də var, məşhurdur, onu sevənlər də çoxdur. Hamı ona öyrəşib, səhnəni onsuz təsəvvür etmirlər. Hər yerdə yazırlar ki, istedadlıdır, hamı deyir ki, o, böyük aktyordur. Bir gün o, alqışlarla keçən tamaşadan sonra evinə gedir. O, yorulub. Yatmaq istəyir. Lakin yata bilmir: birdən-birə, qəflətən, gözlənilmədən dərk edir ki, istedadsızdır. Əsl istedad onda yoxdur. Dərk edir ki, bütün ömrü boyu istedadsız olub. Bax, ən dəhşətli şey budur. Dərk edir ki, məşhurluğu da yalançıdır, hörməti də yalançıdır, ona məhəbbət də müvəqqətidir. Dərk edir ki, hamını aldadır və hamı aldanır. Cavan qızların hər gün ona göndərdiyi məktublardakı sevgi etirafları əslində səmimi deyil və bunu həmin qızlar özləri də başa düşür. O, hiss edir ki, heç zaman bu qızlardan heç birini xoşbəxt edə bilməz, çünki istedadsızdır, həmin xoşbəxtlik yalançı olar. O, bütün varlığı ilə dərk edir ki, həmişə özünü də aldadıb. Otellonu oynayıb, alqışlar qazanıb, lakin heç zaman özünü əsl Otello hiss etməyib. Hamleti oynayıb, yenə də alqışlar qazanıb, lakin Hamletin hissləri heç zaman onun üçün doğma olmayıb. Bax, burada ölüm təskinlikdir, çünki bu zaman ölüm ən dəhşətli bir şeyə çevrilir. «Nə olsun?» – onsuz da hamımız öləcəyik. Əgər biz bütün həyatımız boyu özümüzü də, başqalarını da aldatmışıqsa – nə olsun? – onsuz da hamımız öləcəyik. Əgər biz öz bədbəxliyimizi görürüksə – nə olsun? – onsuz da hamımız öləcəyik. Biz bədbəxtlər də, başqa xoşbəxtlər də, biz acizlər də, başqa cəsurlar da. Bu zaman ölüm dəhşətdir, çünki ölüm öz istedadsızlığımızı, öz uğursuzluğumuzu görüb dəhşətə gələrkən bizim imdadımıza yetir. Ölüm dəhşətdir, çünki öz qadirsizliyimizi görüb dəhşətə gələndə köməyimizə yetir. Öz puçluğumuzu, öz boşluğumuzu, öz mənasızlığımızı görəndə ölüm ən dəhşətli şeydir, çünki köməyimizə yetir, təskinlik tapırıq – nə olsun? – hamımız öləcəyik. Nə üçün mübarizə edək, nə üçün öz həyatımızı yenidən quraq, nə üçün gecə içimizdən baş qaldıran filosofu səhər öldürməyə, onsuz da öləcəyik. Bax, bu ölüm ən dəhşətli şeydir.

Ə d i l ə (*həyəcanla*). Yox... Düz demirsiniz. Düz demirsiniz.

K i ş i. Nə üçün siz sevmədiyiniz bir adama ərə getmisiniz?

Kiçik pauza.

Ə d i l ə. Həqiqəti deyimmi? Yaxşı... Mən sizdən utanmıram... Mən tamaşaçılardan da utanmayacağam... Mən nə üçün sevmədiyim bir adama ərə getmişəm? Çünki mən ondan yaxşısına ərə gedə bilməzdim. Çünki məni alan yox idi. Çünki mən artıq otuz yaşında qarımış bir qız idim. Çünki mən artıq sevgiyə inanmırdım. Çünki mənim sevdiyim oğlanlar yalnız mənim xəyalımda idilər, həyatda belələri yox idi.

K i ş i. Siz ona görə sevmədiyiniz bir adama ərə getmisiniz ki, daha sizin üçün fərqi yox idi. Siz öz uğursuz həyatınızla barışmışdınız o vaxt. Artıq siz özünüz öz taleyinizə qarşı biganə idiniz. «Nə olsun?» – ya sevdiyin adama ərə get, ya sevmədiyin adama.

Ə d i l ə. Bəlkə də siz haqlısınız... Bəlkə də...

Yoldaş Təkin səsi. Baba!

İ ş ı q s ö n ü r.

Babanın səsi. Bəli, Yoldaş Tək!

Yoldaş Təkin səsi. İş vaxtı qurtardı, saat altıdır.

Babanın səsi. Bu saat, Yoldaş Tək.

İşq yananda hamı, o cümlədən, Ədilə öz yerində oturub. Kişi yoxdur. Baba qapının ağzında dayanıb heç kimi içəri buraxmır.

B a b a. Olmaz, yoldaşlar, olmaz. İş vaxtı qurtarıb. Saat altıdır.

Yoldaş Tək yerindən qalxıb Ədiləyə yaxınlaşır.

Y o l d a ş T ə k. Mən sizə təşəkkür elan edirəm, yoldaş Ədilə!

Ə d i l ə (*fikrindən ayrılaraq, başını qaldırıb bir neçə an Yoldaş Təkə baxır.*) Nə deyirsiniz?

Y o l d a ş T ə k. Mən sizə təşəkkür elan edirəm.

Ə d i l ə. Nə münasibətlə? Dünən professor məndən şikayət etdiyinə görə?

Y o l d a ş T ə k. Yox. (*Barmağı ilə Ədilənin qarşısındakı şüşəni göstərir.*) Mənim haqlı tənqidlərimdən nəticə çıxarıb daha bu «3»ün qarşısında «1» yazmırsınız.

Ə d i l ə (*şüşədəki «3»ə baxır*). A-a-a...

Y o l d a ş T ə k. Bəli, mən öz işçilərimin sağlam hərəkətlərini qiymətləndirirəm.

Ə d i l ə. Şəxsi işimə yazacaqsınız mı?

Y o l d a ş T ə k (*təntənəli surətdə*). Mütləq! Hətta yeri düşəndə yuxarılarda da deyəcəyəm.

Onlara yaxınlaşan Baba Yoldaş Təkin son sözlərini eşidir.

Baba(*öz-özünə*). Yalançının atası gorbagor olsun.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Ədilənin evi. Axşamçağıdır. Ə d i l ə əynində ev şalvarı və kofta divanda uzanıb jurnallara baxır.

Qarı yenə də səhnənin sağ küncündə köhnə bir kürsünün üstündə oturub corab toxuyur. Həmişəki kimi, heç kimə və heç nəyə fikir vermir, fikri yalnız toxuduğu corabdadır.

Qarı(*corab toxuya-toxuya, elə bil, öz-özü ilə danışır*). Bu corabı üçüncü oğlum üçün toxuyuram. Ondan əvvəlkilər etibarsızdırlar, həm birinci oğlum, həm ikinci oğlum. Amma üçüncü oğlum ən yaxşı oğlumdur. Ən çox onu istəyirəm. Özü də əlləri torpaq kimi bərəkətlidir, torpaq kimi ətirlidir... (*Işinə davam edir.*)

Ə d i l ə jurnalı bir tərəfə ataraq, qalxıb radioqəbuledicini yandırır, sonra söndürür. Bir az evdə var-gəl edib yenə divanda uzanır. Bayır qapısının səsi gəlir: açılıb-örtülür.

Xəlilin səsi. Aldım, mamoçka, səhərdən növbəyə durmuşam. (*Əlində kiçik bağlama səhnəyə daxil olur.*) Ay adam düzölmüşdü növbəyə ha... (*Radioqəbuledicini yandırır: birinci şəkildəki kimi, yenə də oyun havası çalınır. Xəlil musiqi sədaları altında əllərini qaldırıb oynaya-oynaya gəlir.*) Ay-na-na-nanay-nay-na-na-na nay-na-nanay-nay-na-na-nay...

Ə d i l ə (*qalxıb divanda oturaraq*). Əşşi, söndür, sən Allah o radionu. Yekə kişisən.

X ə l i l (*oynaya-oynaya Ədiləyə yaxınlaşır*). Qoy bir səni maç eləyim.

Ə d i l ə (*onu kənar edib, ayağa qalxır*). Qurtar dedim.

X ə l i l. Yaxşı, yaxşı, mamoçka. (*Gedib radioqəbuledicini söndürür.*) Vəssalam-şüttamam. (*Əlindəki bağlamayı göstərir.*) Xurustal vazadır, mamoçka, on iki manat iyirmi doqquz qəpiyə. Qoy açım bax, əntiqə şeydir.

Ə d i l ə. Lazım deyil, açma.

X ə l i l (*əlindəki bağlamayı aç-aça*). Niyə, bax də, mamoçka...

Ə d i l ə (*bir az əsəbi*). Dedim ki, açma, baxmıram.

Kiçik pauza.

Ədilə gedib radioqəbuledicini yandırır.

X ə l i l. On iki manat iyirmi doqquz qəpiyə. Deynən ki, bunu niyə iyirmi doqquz qəpiyə eləyirsən, ya otuz qəpik elə, ya da iyirmi beş. Bir qəpiyi kimdir kassirdən alan?

Ə d i l ə. Sən kassirin canı, qurtar bu söhbətləri.

X ə l i l (*səmimi surətdə*). Sənə nə olub, Ədilə?

Ə d i l ə (*yenə divanda oturaraq bir az mütəəssir*). Heç nə, nə olacaq ki?.. (*Yenə qalxıb radioqəbuledicini söndürür.*)

X ə l i l. Niyə söndürdün, yaxşı çalır ki...

Ə d i l ə. Farslar deyib: kəm-kəm buxur, həmişə buxur.

X ə l i l (*əlindəki bağlamayı mizin üstünə qoyaraq kövrəlmiş halda*). Bəlkə mən getdiyimə görə inciyirsən? Vallah, mamoçka, sənsiz boğazımdan keçən hər tikə mənə haram olur, özün bilirsən. Amma getmirsən də: neyləyim. Bəlkə gedək?

Ə d i l ə. Yox, həvəsim yoxdur, yorğunam. Sən get, inciyib-eləməyəm, niyə inciyirəm ki? (*Xəlilə yaxınlaşıb qalstukunu düzəldir.*) Bu qalstuk yaman yaraşır sənə.

X ə l i l (*feyziyab olur*). Sən seçmişən də...

Ə d i l ə. Gərək ikisini alaydıq. İndi moddur, birini də kəsib dəsmal kimi cibə qoyurlar... Çox yaraşlıqdır.

X ə l i l. Amma özün getmirsən də... Səlimin bu uşağının ad günündə üç ildir sənənlə birlikdə iştirak edirik. İndi heç birimiz getməsək yaxşı olmaz də...

Ə d i l ə. Əlbəttə...

X ə l i l. Mən deyərəm, sənənin adından da üzrxahlıq edəyəm ki, xəstələnib, tez də qayıdaram.

Ə d i l ə başını tərpədir, yəni ki, hə, belədir.
Sonra yenə divanda uzanır.

X ə l i l. Hərçənd Səlim mənim dostumdur, amma kurorta getdiyimiz yerdə on iki manat otuz qəpik bəxşişə vermək də bir şey deyil, öz aramızdır... Düzdür, Səlim bəxşişə-zada fikir verən deyil, amma əliboş getmək də olmaz axı...

Bayır qapısının zəngi çalır. Xəlil qapını açmağa gedir.

Züleyxanın səsi. Salaməleyküm, Xəlil müəllim.

Gülzarın səsi. Axşamınız xeyir.

Xəlilin səsi. Salam, salam. Keçin içəri. Adıçka evdədir.

Züleyxa, Gülzar, ardlarınca da Xəlil səhnəyə daxil olurlar.

Z ü l e y x a. Yeyo vısoçestvo otdıxayet...

Ə d i l ə (*ayağa qalxır*). Gəlin.

X ə l i l. Elə yaxşı oldu gəldiniz. Mən gedirəm. Adıçka da darıxmaz.

Z ü l e y x a. Hara gedirsiniz, Xəlil müəllim?

X ə l i l. Mənim dostum Səlim Kərimovun oğlunun ad günüdür.

G ü l z a r. Bəs Ada?

Ə d i l ə. Mən getmirəm, həvəsim yoxdur. Oturun.

Qızlar otururlar.

Z ü l e y x a. Qonaqlığa nə həvəs?

X ə l i l. Nə qədər edirəm, getmir. Sizə bir yaxşı çay dəmləyimmə?

G ü l z a r. Çox sağ olun, Xəlil müəllim.

X ə l i l (*şalvarının «pistonçik»indən iri saatını çıxarıb baxır*). Yaxşı, mamoçka, daha vaxtdır, mən getdim. (*Gəlib Ədilənin yanağından öpür.*) Sağ ol, darıxma, ancaq sən Allah... Sağ olun. (*Bağlamanı götürüb səhnədən çıxır-çıxır*) Tez qayıdacağam.

Gülzar (*Xəlilin ardınca baxa-baxa*). Dünyada bu Xəlil müəllimdən yaxşı adam yoxdur. Vallah, qızıldır.

Ə d i l ə. Neçə dəfə demişəm ki, ona «müəllim» demə.

G ü l z a r. Bəs nə deyim?

Z ü l e y x a. Xəliluşka.

Ə d i l ə (*əşəbi*). Bununçun gəlmisiz?

Z ü l e y x a. Yaxşı, yaxşı... (*Gülzara işarə edərək, Ədiləyə*) Bunun qiymətini heç soruşmursan?

Ə d i l ə. Hə, doğrudan, Gülya, bu gün axı, sənənin imtahanın idi. Neçə aldın?

G ü l z a r (*İki barmağını yuxarı qaldıraraq göstərir*). Özü də yağlısından.

Ə d i l ə (*mütəəssir*). Yox a?

Züleyxa (*gülür*). Neçə dəfə buna deyirəm ki, ay qız, bundan sonra daha səndən instituta girən olmaz. Havayı yerə kağız-kuğuza vaxt sərf etmə, baxmır.

G ü l z a r. Yayda əyaniyə verəcəyəm.

Z ü l e y x a. Qızın yaşda uşaqlarla padruqalıq eləyərsən.

G ü l z a r. Məni kəsilməyim yandırmır e, Ada, Səadət xanımın mənə «iki» verməyi yandırır. Otuz ildir bizimlə qonşudur. Onun qrupasına düşmüşdüm, elə bil heç mənə tanımır, bir dənə zırpı «iki», Solmaz var e, o biri qonşumuz, ona «beş» verdi. Bayaq çıxıb küçədə qabağıma. Deyirəm ki, Səadət xanım, niyə mənə «iki» verdiniz, amma Solmaza «beş», yəni Solmaz məndən yaxşı bilir? Deyir ki, (*yamsılayır*) Gülzar, bəyəm sən bilmirsən ki, mən səni nə qədər çox istəyirəm? Deyir ki, mən Solmazı görəndə heç salam vermərəm, amma səni görəndə həmişə qucaqlayıb öpürəm. Dedim ki, Səadət xanım, yaxşısı budur ki, siz Solmazı qucaqlayıb öpün, amma «beşi» mənə verin.

Ə d i l ə (*gülür*). Yaxşı oxu də...

G ü l z a r. Oxuyuram də...

Z ü l e y x a. Düz deyir, Ada, oxumağına oxuyur...

G ü l z a r. Mürdəşir əliyəri adamların üzünü yusun.

Z ü l e y x a. Yavaş de, Baba eşidər...

G ü l z a r. Ada, deyirəm, görəsən, Babanın arvadı onunla necə yatır?

Ə d i l ə. Mən nə bilim, gecə yanlarında oluram bəyəm?

Züleyxa (*əlini yelləyir*). Eh, vse oni k çertovoy materi... durun gedək kinoya. Yaxşı kino gedir, Ada. «Qansterlər və filantroplar». Yaxşı da havadır – çisəkləyir bala-bala. Elə bil yaz axşamıdır.

G ü l z a r. Hə, geyin, Ada, gedək. Lap o vaxtlardakı kimi. Gedək oturaq, gülək. Ürəkdən gülək. Elə bilək ki, yenə on yeddi yaşımız var. Yadımızdan çıxaraq hər şeyi.

Z ü l e y x a. Bəlkə mən də rahat yatdım bu gecə, daha krinplin paltó yuxuma girmədi...

G ü l z a r. Əşşi, əl çək, sən Allah bu krinplin paltódan. Dur, Ada, dur geyin.

Ə d i l ə (*bir biganəliklə*). Yox, mən getmirəm.

Z ü l e y x a. Getmirsən?

G ü l z a r. Biz də Səlim Kərimovun oğlunun den rojdeniyasına getmirik ki...

Ə d i l ə (*eyni biganəliklə*). Yox, həvəsim yoxdur, siz gedin. Mən getmirəm.

Kiçik pauza.

Z ü l e y x a. Ada, sənə nə olub bu axır vaxtlar? Gəl ciddi danışaq.

Ə d i l ə (*gülümsəyə-gülümsəyə*). Ciddi danışmaq sənə yaraşmır. Mənim də ciddi danışmağa həvəsim yoxdur.

Gülzar (*ironiya ilə*). Doğrudan da. Biz nə münasibətlə ciddi danışmalıyıq? Bizə ciddi danışmaq yaramaz. Bizim ciddi danışmağa hüququmuz yoxdur. Biz gərək həmişə üzdən gedək. Biz gərək özümüz də özümüzlə zarafət edək, gərək gizlənək özümüz özümüzdən.

Z ü l e y x a. Sən Allah, axşam-axşam qanımızı qaraltmayın. (*Əsəbi halda*) İndi neyləyək, gedək, özümüzü öldürək? Başlamayın faciə oynamağa axşam vaxtı. Heç olmasa tamaşaçılara yazığınız gəlsin.

Gülzar (*açıq ironiya ilə*). Bilin ki, bu saat, haradasa uzaq səhralardan birində, Atakama səhrasında gözəl bir qız bir qurtum suya həsrətdir – şükür edin. Bilin ki, bu saat, haradasa, uzaq ölkələrdən birində bir adada, Nyufaundlend adasında gözəl, zavallı bir qız bir tikə çörəkdən ötrü hər şeyə hazırdır – şükür edin. Bilin ki...

Ə d i l ə (*onun sözünü kəsərək*). Gülməli deyil.

G ü l z a r. Əlbəttə, özümüzü qoyub sözüməzə kim güləcək? Stariye koketki... (*Gülür.*)

Z ü l e y x a (*Ədiləyə*). Məni yandıran odur ki, sən də özünü bizimlə bir cərgəyə qoyursan, özünü bizə tay edirsən, ürəyin açılmır heç vaxt. Bu saat mənim üçün, Ada, ən ali xoşbəxtlik, sizin kimi bir ailə qurub öz xarabamda oturmaqdır. Amma sənin yanına gələndə adamın ürəyi şad olmaqdan, bütün həyata nifrət edirsən. Bizim də ki, buradan başqa getməyə ayrı yerimiz yoxdur. Nə olub axı, Ada, daha nə istəyirsən?

Ə d i l ə (*əsəbi*). Dedim ki, qurtarın bu sual-cavabları!

Züleyxa(*ayağa qalxaraq*). Dur, Gülya, dur gedək. (*Ədiləyə işarə ilə*) Bunun qəsdı ürəyimizi sıxıb suyunu çıxarmaqdır. Özümüz gedək kinoya.

Gülzar(*əvvəlki ironiya ilə*). Elə bilək ki, yenə on yeddi yaşımız var. Bıg yeri təzəcə tərləmiş oğlanlarla flirt edək. Ürəkdən gülək.

Z ü l e y x a. İstəsək də edə bilməyəcəyik, istəsək də ürəkdən gülməyəcəyik. Dodağımız ki, qaçacaq – kifayətdir. Ürəkdən gülmək bizə heç lazım da deyil. Neyləyirik? Nəyimizə gərəkdir?

G ü l z a r. Doğrudan da. «Gülən adam» deyilik ki. (*Ədiləyə*) Privet. Bizim adımızdan Xəlil müəllimə üzrxahlıq elə ki, vacib işimiz olduğuna görə onu gözləyə bilmədik.

Ə d i l ə. Mütləq.

Gülzar ilə Züleyxa gedirlər. Ədilə otaqda var-gəl edir, pəncərədən baxır, radionu yandırır, yenə söndürür, sonra gəlib divanda oturur. Yavaş-yavaş tamamilə fikrə dalır. Qara frak geymiş Skripkaçı əlində skripka səhnəyə daxil olub, Ədiləyə yaxınlaşır, onun başı üzərində dayanıb çalmağa başlayır. Səhnə qaralır, işıqlananda artıq sağ küncdə oturub corab toxuyan Qarı yoxdur. Birdən Kişi içəri girir.

Ədilə onu görcək ayağa sıçrayır.

Ə d i l ə. Siz gəldiniz? Mən bilirdim ki, siz gələcəksiniz. Mən sizi gözləyirdim. Bilirdim ki, evə də gələcəksiniz. Gəlin, gəlin əyləşin.

Kişi(*gülümsəyir*). Siz əsl ev sahibəsinə oxşayırsınız.

Ə d i l ə. Doğrudan? Mən bu saat əsl ev sahibəsi kimi sizə qulluq edəcəyəm. Qəhvə dəmləyimmi? Ya çay içirsiniz? Bəlkə şampan partladaq? Elə bilək ki, Yeni il gəlib, Yeni il axşamıdır, biz sizinlə ikimiz Yeni ili qarşılıyıq, musiqiyə qulaq asırıq, rəqs edirik, hə?.. İstəyirsiniz siz Şaxta baba olun?

Kiçik pauza.

Bəlkə sizin məktubunuz gəlmədiyi üçün dilxor olmusunuz?

K i ş i. Yox, bu məktub, onsuz da, gələcək – tez-gec. O zaman daha biz görüşməyəcəyik. Çünki daha bir-birimizə lazım olmayacağıq.

Ə d i l ə. Yox, yox. İstəmirəm. Mən sizdən ayrılmaq istəmirəm. Mən həmişə sizinlə olmaq istəyirəm. Siz olmasanız... Siz olmasanız, artıq hər şey bitər.

Kişi(*gülümsəyir*). Yox, belə deyil.

Ə d i l ə. Mən o məktubu sizə verməyəcəyəm. Mən o məktubu sizdən gizlədəcəyəm. Mən o məktubu cıracacağam.

K i ş i. Yox, siz məktubu cırmayacaqsınız, siz o məktubu gizlətməyəcəksiniz, çünki bilirsiniz ki, mən o məktubu gözləyirəm.

Ə d i l ə. Düzdür...

K i ş i. İndi isə geyinin. Geyinin, çıxaq gəzməyə. Mən sizi gəzməyə dəvət edirəm.

Ə d i l ə. Doğrudan? Mən bu saat geyinərəm. Biz sizinlə yağışın altında gəzəcəyik. Dünyada bizdən başqa heç kim olmayacaq. Təkcə biz olacağıq. Ancaq özümüz (*Qaç-a-qaça səhnədən çıxır və əynində plaş tez də qayıdır.*) Gedək. Gedək gəzək. Səhərə kimi gəzək. Unudaq hər şeyi. Elə bilək ki, hər şey həqiqətdir.

İşıq yavaş-yavaş sönür. Qara frak geymiş Skripkaçı skripkanı ehtiyatla – elə bil qorxur ki, bu saat kimi isə yuxudan oyadacaq – boynundan götürüb barmaqlarının ucunda səhnədən çıxır. Artıq işıq yalnız onların ikisinin üstünə düşür.

Ə d i l ə (*plaşının boynunu qaldırır*). Mən həmişə bu cür çiskinli yaz axşamının həsrətində olmuşam. Bax, sizinlə bu cür, ikilikdə, bu cür çiskinli yaz axşamında boş küçələrlə addımlamağın həsrətində olmuşam... Həmişə bu cür havada pəncərənin qabağında durub küçəyə tamaşa edərkən mənə elə gəlib ki, bu sakinlər də, bu daş küçə də həsrətdədirlər... Mənə elə gəlib ki, onlar addım həsrəti çəkir... Biz qoymayacağıq ki, bu gün onlar həsrət çəksinlər... Biz səhərə kimi gəzəcəyik, elə deyilmi?

K i ş i. Biz söhbət edəcəyik.

Ə d i l ə (*addımlaya-addımlaya*). Biz söhbət edəcəyik və səhərə kimi gəzəcəyik. Bizi heç kim gözləmir. Biz heç kimə lazım deyilik. Bizə də heç kim lazım deyil. Bax, beləcə qayğısız, azad, elə hey gəzişəcəyik, səhərə kimi gəzişəcəyik. Unudacağıq ki, bu gəzinti müvəqqətidir. Unudacağıq ki, hər şey müvəqqətidir. Unudacağıq ki, bizim bu gəzintimiz kiminçünsə gülməli görünür, kiminçünsə bu, mənasız bir şeydir...

K i ş i. Nə üçün bu gəzinti kiminçünsə gülməli görünməlidir?

Ə d i l ə. Nə üçün? (*Ayaq saxlayır.*) Nə üçün... Bilmirəm... Mən bu hissi həmişə keçirirəm, bilirsinizmi, həmişə... Necə deyim?... (*Kiçik pauzadan sonra.*) Yadınıza gəlirmi, iyun ayında televizorla futbol verilişləri verirdilər. Meksikadakı Dünya birinciliyindən. Futbolçular oynayırdılar, onların oyununu lentə çəkirdilər, səhəri gün televizorla göstəriridilər. Camaat futbola görə toyunu təxirə salırdı ki, adam gəlməz. Şəhərdə kişi gözə dəymirdi, elə bil müharibə vaxtıdır. Hamı televizora baxırdı. Futbol vaxtı artistlərin də qanı qaralırdı – teatr boş olacaqdı. Hamımız oturub televizora baxırıq. Futbolçular hücum edirdilər, qapıya top vururdular, həsrətlə, həyəcanla topun ardınca baxırdılar. Amma biz həyəcanlanmırıq, çünki bilirdik ki, top qapıdan keçməyəcək. Çünki hesabı əvvəlcədən bilirdik. Bilirdik ki, neçənci dəqiqədə hansı qapıya top vurulacaq, neçə top vurulacaq, topları kim vuracaq. Bütün bunları dünəndən bilirdik, qəzetdə oxumuşduq, radio ilə eşitmişdik. Biz lentə baxırıq. Oyunçular isə oynayırdılar və heç nədən xəbərləri yox idi. Qapıya top vurub bir-birlərini qucaqlayırdılar, sevinirdilər, diz üstə çöküb xaç çevirirdilər, amma biz bilirdik ki, bu sevinc çox ömürsüzdür, bir azdan onlar uduzacaqlar. Biz onların taleyindən xəbərdar idik, bilirdik ki, onları nə gözləyir. Bilirdik ki, bu sevinc mənasızdır. Bilirdik ki, o biri komandanın da həyəcanlanması, iztirab çəkməsi yersizdir, çünki bir azdan onlar oyunu uducaqlar. Onlar isə heç nə bilmirdi, onların heç nədən xəbəri yox idi... Bax, mən həmişə bunu hiss edirəm. Mən bunu daima, daima hiss edirəm, həmişə mənə elə gəlir ki, bizim bütün sevinclərimiz, bizim bütün kədərlərimiz kiminçünsə çox cılız görünür. Kiminçünsə bütün bunlar mənasız bir əyləncə təsiri bağışlayır. Günlərin bir günü oləcəyik və bu kədərlərdən, bu sevinclərdən əsər-ələmət qalmayacaq. On il yaşayacağıq, iyirmi il yaşayacağıq, otuz il, qırx il, yüz il; sonra isə, fərq etməz, həmin sevinc də, həmin kədər də çıxıb gedəcək işinin dalınca... İndi isə hər şeyi unudaq... hər şeyi unudaq, dolaşaq bu boş küçələri, gözək sabaha kimi.

Kiçik pauza.

Onlar asta addımlarla gəzişirlər.

Kişi(*əvvəlcə sıxıla-sıxıla danışır, sonra isə tamam açılır*). Siz nə üçün bu on ilə, bu iyirmi ilə, bu qırx ilə bir əbədiyyət kimi baxmırsınız?

Ə d i l ə. Əbədiyyət? Bu söz məni lap əsəbiləşdirir... (*Gülür.*)

K i ş i. Qədim bir Şərq əfsanəsi var: bax, bu min verstlərlə hündürlükdə, zirvəsi görünməyən almaz dağdır. Hər min ildə bir dəfə, kiçik bir quşcuğaz bu dağa qonur və dimdiyi ilə döyəcləyə-döyəcləyə bu dağı yonur. Sonra yenə uçub gedir. Uçub gedir ki, min ildən sonra bir də gəlsin. Gəlsin yenə də kiçicik dimdiyi ilə döyəcləyə-döyəcləyə almaz dağı yonsun. Quşcuğaz bu almaz dağı tamamilə yonub qurtardıqdan sonra, əbədiyyətin yalnız ilk anı keçəcək...

Ə d i l ə (*kiçik pauzadan sonra*). Hər min ildə bir... (*Gülümsəyir.*) Doğrudan da, hərgah əbədiyyət bu qədər intəhasızdırsa, nə üçün iyirmi il özü də bir əbədiyyət olmasın? Bilirsinizmi nə üçün? Ona görə ki, bu iyirmi ildə Yoldaş Təklər yaşayır... Bu iyirmi ildə Babalar yaşayır... Bu iyirmi ildə Züleyxa kimi, Gülzar kimi bədbəxtlər yaşayır... Onların həyatı əbədiyyət üçün əsas vermir... Bu iyirmi ildə Ədilə kimi arzusuz adamlar yaşayır... Məgər siz onları məhşər ayağına çəkmədinizmi?

K i ş i. Əgər Ədilə arzusuz olsaydı, biz ikimiz bir yerdə, bu yaz axşamı, bu çiskinli havada, bu boş küçələrdə addımlamazdıq.

Ə d i l ə (*həyəcanla*). Bəs, Yoldaş Təkə nə deyirsiniz? Bəs, Babaya nə deyirsiniz? Siz ki, onları sual-cavaba tutdunuz...

K i ş i. Onları siz çağırmışdınız. Lakin siz başqa adamlar da çağıra bilərdiniz.

Ə d i l ə (*ayaq saxlayır*). Başqa adamlar? Kimi? Mən başqa adam tanımıram... Səlim Kərimovu çağırardım, Xəlilin şöbə müdirini? O da belə olacaqdır. Hər dəfə o mənə elə baxır ki, bu baxışların mənasını Xəlildən başqa hamı başa düşür. Müəllimə Sədət xanımı çağırardım? O da belə olacaqdı... Adili çağırardım? O da belə olacaqdı... Ondan da soruşacaqdınız ki, Züleyxa kimi neçə qızı şikəst eləmişən?.. Onları çağırardım?

K i ş i. Yox.

Ə d i l ə. Başqa heç kim yoxdur.

K i ş i. Var. Siz qonşunuz Fazili çağırardınız. Gecə-gündüz işləyib o boyda ailəni dolandırır, amma evlərindən gülüş əskik olmur. Biz bunun səbəbini ondan soruşardıq. Siz Məsmə müəlliməni çağırardınız, orta məktəbdə sizə dərs deyən müəlliməni... Qocalıb əldən düşüb, amma məktəbdən əl çəkmir. Biz bunun səbəbini ondan soruşardıq. Siz atanızı çağırardınız.

Ə d i l ə. Mənim atam ölüb.

K i ş i. Biz onun səbəbini ondan soruşardıq. Biz ondan soruşardıq ki, hərgah hər şey bu qədər boş və mənasızdırsa, nə üçün siz, otuz beş yaşlı cavan bir kişi, müharibədə həlak oldunuz? Yəqin ki, o, cavab verərdi...

Ə d i l ə. Bəlkə də... Bəlkə də o cavab verərdi. Lakin yalnız bu cavabla bizim həyatımız dəyişərdimi?

K i ş i. Yox, yalnız bu cavabla sizin həyatınız dəyişməzdi. Çünki siz özünüzü bunu istəmirsiniz. Siz atanızı çağırardınız da. Siz Məsmə müəlliməni də çağırardınız. Onlar sizə lazım deyil.

Ədilə nə isə demək istəyir.

Yox, mənim sözümlə kəsməyin. Mən bu gün demək istədiklərimi sizə deməliyəm... (*Kiçik pauzadan sonra*) Onlar sizə lazım deyil, çünki siz özünüzü təcrid etmişiniz. Sizə elə gəlir ki, artıq həyatın hər üzünü görmüşünüz, artıq hər şey bir heçdir sizin üçün. Əslində isə həyatdan və insanlardan xəbərsizsiniz. Siz həyatdan və insanlardan xəbərsiz olduğunuz üçün hər şeyə mənasızlıq təcəssümü kimi baxırsınız. Lakin bir gün öz pəncərənidən hər gün gördüyünüz, dəfələrlə gördüyünüz şəhərə nəzər salın. Elə bilin ilk dəfədir bu şəhəri görürsünüz. Bu şəhərdə hər bir damın altında yaşayan adamlar barədə düşünün. Axı, bütün bunlar hamısı, bütün bu həyat, bütün bu insanlar, bütün bu yaşayış mənasız ola bilməz. Siz fikirləşin ki, nə üçün bu adamlar bu evləri tikdirirlər, nə üçün bu adamlar bu fabrikləri, bu zavodları tikirlər, bu buruqları salırlar? Nə üçün bu qədər çalışırlar? Sizin bütün bunlardan xəbəriniz yoxdur. Siz özünüzü cəmiyyətdən təcrid etmişiniz.

Ə d i l ə. Siz də bu soyuq sözləri təkrar etdiniz... Bu sözlər buz kimidir, soyuq, lap soyuq.

K i ş i. Nə üçün? Nə üçün bu sözlər bu qədər soyuq, bu qədər yaddır sizinçün? Çünki siz qorxursunuz bu sözlərdən. Siz ürəyinizin dərinliklərində hiss edirsiniz ki, bu sözlər həqiqətdir, hiss edirsiniz ki, hər tərəfdə həyat davam edir və bu həyat sevincləri ilə, kədərləri ilə bərabər maraqlıdır, zəngindir, amma sizin yanınızdan ötüb-gedir. Siz isə bu həyata daxil olmağa cəsəret etmirsiniz, çünki əslində siz faciəli tənhalıqda deyilsiniz, siz sadəcə olaraq tənhalıq ideologiyasına qapılmışınız.

Ə d i l ə. Siz birdən-birə nə qədər sərt oldunuz... Mən istəmirəm ki, siz bu qədər sərt, amansız olasınız. Mən istəyirəm ki, biz sizinlə heç nə barədə fikirləşmədən bu küçələri dolaşaq səhərə kimi. *(Kişinin əlindən tutur.)* Bir-birimizin əlindən tutmaq, hiss edək bir-birimizi.

K i ş i. Bəs səhər? Səhər ki, bu cür çiskinli yaz axşamı olmayacaq. Səhər siz yenə durub işə gedəcəksiniz, yenə işdən qayıdıb evə gələcəksiniz. Yenə gecə yerinizdə uzananda yuxuya getməzdən əvvəl içinizdən bir filosof baş qaldıracaq. Yenə səhər durub işə gedəcəksiniz. Beləliklə, illər ötəcək. Beləliklə, həmin quşcuğaz kiçicik dimdiyi ilə almaz dağı yonub qurtaracaq sizinçün...

Ə d i l ə. Eybi yox. Mən daha bundan qorxmuram. Mən daha bundan qorxmuram, çünki siz varsınız. Hər gün sizinlə bir yerdə olacağıq. Biz hər gün sizinlə söhbət edəcəyik. Sizinlə yenə də gəzməyə çıxacağıq. Biz yenə də Cıdır düzünə gedəcəyik... Biz sizinlə Gədəbəyə gedəcəyik, Yoldaş Təkin atdan yıxıldığı Böyük Qarmurad kəndinin altında ocaq çatıb közə kartof basdıracağıq və Yoldaş Təki də birdəfəlik unudacağıq...

K i ş i. Siz nə üçün riyakarlıq edirsiniz?

Ə d i l ə *(sarsılır)*. Mən?.. Mən heç vaxt riyakarlıq etməmişəm...

K i ş i. Məgər bu riyakarlıq deyilmi? Nə üçün siz ən xoşbəxt anlarınızda Yoldaş Təki unutmaq istədiyiniz halda hər gün onunla salamlayırsınız? Hər gün onun dediklərini edirsiniz, hər gün onun üzünə baxırsınız?

Pauza.

Ə d i l ə. Siz artıq məni ittiham edirsiniz... Siz necə də amansız, sərtmişsiniz... Belə olmayın. Xahiş edirəm sizdən... Siz mənim ən çox sevdiyim adamsınız. Mən sizdən inciyə bilərəm... Onda daha hər şey bitər. Axı, biz hələ sizinlə çoxlu-çoxlu görüşəcəyik, qocalıb əldən düşənə qədər... Quşcuğaz kiçicik dimdiyi ilə almaz dağı yonub qurtarana qədər...

K i ş i. Yox, bu mümkün deyil.

Ə d i l ə. Mümkün deyil? Nə üçün? Nə üçün mümkün deyil? Məgər siz mənimlə görüşmək istəmirsinizmi? Məgər sizinçün mümkün olmayan şey varmı?

K i ş i. Mən məktub gözləyirəm. Bu məktub gələndən sonra bir daha görüşməyəcəyik.

Ə d i l ə. Axı, siz gələcəkdə yenə məktublar alacaqsınız. Bilirəm... Başqa Ədilərdən... Mən bilirəm, sizin yolunuzu gözləyənlər çoxdur... Bu bizim axırıncı görüşümüzdüzmü?

K i ş i. Bəlkə də...

Pauza.

Ə d i l ə. Elə bil mənim ürəyimdə nə isə qırılıb düşüb... Mən ömrümdə özümü bu cür hiss etməmişəm. Mən bilmirəm ki, bu nədir... Mən elə bil ki, təyyarədəyəm... Təyyarə enir-qalxır, enir-qalxır... Bu küçələr nə üçün belə boş, kimsəsizdi? Mən bu kimsəsizlikdən vahimələnirəm... *(Kişinin qolundan tutur.)* Gəlin bir-birimizə qısıllaraq gəzək... Bir-birimizi hiss edək. Hiss edək ki, özümüzdən başqa da adam var. Mən nə üçün birdən-birə belə oldum? Nə üçün?

K i ş i. Nə üçün? Siz mənə sual verirsiniz: nə üçün? Lakin bu gün sualları mən verməliyəm.

Ə d i l ə. Yox. Mən istəmirəm.

K i ş i. Siz onsuz da bu sualları özünü verəcəksiniz. Siz, bax, bu gün həmin sualları özünü verəcəksiniz. Özü də «Nə olsun?» yox, «Nə üçün?»...

Ə d i l ə *(həyəcanla)*. İndi isə gəzək. Gəzək indi...

Pauza.

Qaranlıqdan Xəlilin səsi gəlir.

Xəlilin səsi. Gəlib çıxdım, mamоçka, darıxmadın ki, canım-ciyərim?

İ Ş İ Q S Ö N Ü R.

Səhnə bir anlıq qaranlıq olur.

Xəlilin səsi.Əşşi, bir qiyamət məclis idi ki... Hayıf sən yox idin, mamоçka, elə qanım qaralmışdı ki...

Işıq yanır. Ədilə otaqda divanın üstündə oturub. Qarı yenə də səhnənin sağ küncündə öz köhnə kürsüsündə əyləşib corab toxuyur.

Xəlil otağa daxil olur.

X ə l i l. Hayıf, mamоçka, lap hayıf ki, sən getməmişdin... (*Ədilə qəribə nəzərlərlə Xəlilə baxır, elə bil baş çıxara bilmir ki, o haradan peyda olub.*) Səlim özü sənin şərəfinə sağlıq dedi. Elə yaxşı sözlər dedi ki, mamоçka, lap ürəyim kövrəldi...

Ə d i l ə. Nə deyirsən?

X ə l i l. Deyirəm ki... (*Diqqətlə Ədiləyə baxaraq*) Xəstələnib eləyərsən ha, birdən?

Ə d i l ə. Hə-ə... (*Ayağa qalxır.*) Yox, hər şey öz yerindədir.

X ə l i l. Bir yağış yağır ki, gəl görəsən. Tut ucundan dırmaş yuxarı. Elə yaxşı eləyib getmədin, islanacaqdın əməlli-başlı. (*Ədilə səhnədən çıxır və əynində plaş qayıdır. Xəill təəccüblə*) Hara belə, mamоçka?

Ə d i l ə. Gəzməyə gedirəm.

X ə l i l (*heyrtlə*). Bu havada gəzməyə gedirsən?

Ə d i l ə. Hə. Bu havada gəzməyə gedirəm.

X ə l i l. Onda mən də səninlə gedirəm.

Ə d i l ə. Yox, mən tək gəzəcəyəm.

X ə l i l. Axı, mamоçka...

Ə d i l ə. Dedim ki, mən tək gəzmək istəyirəm. (*Səhnədən çıxır.*)

Xəlil onun ardınca baxır.

Qarı(*əлиндə corab toxuya-toxuya*). Bu corabı kiçik oğlumçun toxuyuram. O biriləri etibarsızdırlar. Ən çox onu istəyirəm. Özü də hava kimi ləkəsizdir. Gözlərində elə məhəbbət var ki, səma kimi sonsuzdur.

ALTINCI ŞƏKİL

Poçt şöbəsi. Günorta olmasına baxmayaraq, içəri girib-çıxan azdır. Hərə öz işi ilə məşğuldur. Ədilə də öz pəncərəsinin qarşısında oturub, hərdənbir ona müraciət edənlərə cavab verir, məktublara baxır və onun bu hərəkətlərində, baxışlarında bir biganəlik hiss olunur.

Yoldaş Tək yerindən qalxıb Ədiləyə yaxınlaşır.

Yoldaş Tək(*bir neçə anlıq sükutdan sonra*). Eh-h...

Ə d i l ə (*başını qaldırıb ona baxaraq*). Nə deyirsiniz, Yoldaş Tək?

Y o l d a ş T ə k. Heç nə. Ah çəkirəm.

Ə d i l ə. Niyə? (*Təəccüblə*) Siz də ah çəkə bilərsiniz?

Y o l d a ş T ə k. Belədir də, yoldaş Ədilə... Təcrübə göstərir ki, mənim kimi mətin adamların da iradəsini sarsıtmaq mümkündür... (*Barmağını mürəkkəbə batırıb şüşənin üzərindəki «3»-ün qarşısına «1» əlavə edir.*) Belədir... (*Ədilə heyratla Yoldaş Təkə baxır.*) Bəli, yoldaş Ədilə, bəli... Təəccüb edirsiniz ki, Yoldaş Tək nə üçün belə bir bədbin əhvali-ruhiyyədədir?.. Bilirsinizmi mən neçə ildir rabitə sahəsində işləyirəm? Düz qırx bir ildir. Qırx bir il. Mən kənd poçtalyonundan şəhər rabitə şöbəsinin müdirliyinə kimi şərəfli bir yol keçmişəm... Amma nə olsun?

Ə d i l ə (*heyratla*). Necə? Necə?

Y o l d a ş T ə k. Deyirəm ki, nə olsun? Bəs mənim gələcəyim? Mənə ancaq siz kömək edə bilərsiniz, yoldaş Ədilə...

Ə d i l ə. Mən? Bir az açıq danışın də, Yoldaş Tək.

Y o l d a ş T ə k. Doğrudur. Bu mənə xas olan ən müsbət keyfiyyətlərdən biridir: sözü üzə demək, açıq-açıqına. Rabitə nazirliyində bir yer boşalıb, yoldaş Ədilə, yoldaş Məlikovun yeri. Yoldaş Məlikov dünən vəfat edib, qəflətən.

Ə d i l ə. Yəni rəsmi surətdə vəfat edib?

Y o l d a ş T ə k. Bəli, lap rəsmi surətdə... Qəzetdə də yazmışdılar. Mən də, özünüz çox yaxşı bilirsiniz, təcrübəli və bacarıqlı rabitə işçisiyəm. Deyirəm bəlkə... Bəlkə bir məndən ötrü yoldaş Məlikməmmədovun qulağına pıçıldayasınız?

Ə d i l ə (*Yoldaş Təkin bədbinliyinin səbəbini yalnız indi başa düşür*). A-a-a... Fikirləşəyəm, Yoldaş Tək.

Y o l d a ş T ə k. Fikirləşərsiniz?

Ə d i l ə. Bəli. Onsuz da dünəndən elə hey fikirləşirəm.

Y o l d a ş T ə k. Dünəndən fikirləşirsiniz? Mənim barəmdə?

Ə d i l ə. Sizin barənizdə də...

Y o l d a ş T ə k. Çox sağ olun, yoldaş Ədilə, çox sağ olun. Sizə şəxsi işinizə yazılmaqla təşəkkür elan edirəm.

Qoca Professor şöbəyə daxil olub, Ədilənin pəncərəsinə yaxınlaşır.

Q o c a P r o f e s s o r. Salam. Mən Əliquluzadəyəm. Mənə məktub varmı?

Ə d i l ə (*məktublara baxır*). Yoxdur.

Q o c a P r o f e s s o r. Yoxdur? Ola bilməz. Qəti surətdə ola bilməz. Qəti surətdə.

Ə d i l ə. Dedim ki, yoxdur. (*Yenə də bir-bir məktublara baxır*). Ə-li-qu-lu-zadə... Yoxdur.

Q o c a P r o f e s s o r. Arvad sklerozdur. Tamam sklerozdur. Altı gündür Gəncədən gəlmişəm, hələ məktub yazmayıb mənə. Tapşırmışam ki, məktub yaz mənə, nigaran qalmayım, yazmayıb indiyə qədər. Sklerozdur. Tamam sklerozdur. (*Lap əsəbi*) Boşayacağam gedən kimi.

Y o l d a ş T ə k. Əsəbiləşməyin, hörmətli yoldaş Əliquluzadə, əsəbiləşməyin. Gələr. Bəlkə elə bu gün gəlib? Gedim görüm təzə məktubları gətiriblərimi?

Qoca Professor. Mən də sizinlə gedirəm.

Qoca Professor içəri keçib Yoldaş Təklə birlikdə gedir. Baba yerindən qalxıb Ədiləyə yaxınlaşır.

B a b a. Bir daha salam, yoldaş Ədilə. (*Baba «yoldaş Ədilə» dedikdə Yoldaş Təkin təsiri o saat hiss olunur.*) Necəsiniz, yoldaş Ədilə?

Ə d i l ə. Pis deyiləm, Baba.

B a b a. Yoldaş Ədilə, bilirsinizmi mən sizin xətrinizi nə qədər çox istəyirəm? Mən sizin üçün canımdan keçərəm, «uf» demərəm.

Ə d i l ə cavab vermir.

Bəli?

Ə d i l ə. Heç nə. *(Ədilənin fikri başqa yerdədir.)*

B a b a. Yoldaş Ədilə, deyirəm bir... Utanıram da e, deməyə... Deyirəm bir... Deyirəm bir mənə yoldaş Məlikməmmədova tapşırırsınız... Doğrudaram sizin etimadınızı, yoldaş Ədilə. Söz verirəm sizə. *(Ədilə cavab vermir, hiss olunur ki, o, daxili gərginlik içindədir, nə barədə isə fikirləşir və bu fikirlər ona rahatlıq vermir.)* Vallah, doğrudaram etimadınızı, yoldaş Ədilə!

Ə d i l ə *(başını qaldırır Babaya baxaraq, son dərəcə səmimi, elə bil, Babanın bayaqdan bəri dediyi sözləri eşitməyib)*. Bilirsənmi, Baba, nədənsə mənə elə gəlir ki, bax, bu saat nə isə fəvqəladə bir hadisə baş verəcək, nə isə qeyri-adi bir iş olacaq?

B a b a. Nə?

Ə d i l ə. Səhərdən mənim ürəyim uçunur. Mənə elə gəlir ki... *(Sözünü davam etdirməyərək əli ilə başını tutur.)*

Baba Ədiləyə baxıb əlini o tərəf-bu tərəfə yellədir, yəni ki, ay-hay. Qara frak geymiş Skripkaçı əlində skripka səhnəyə daxil olub birbaşa Ədiləyə tərəf gedir. Onu hamı görür və hamı da təəccüb dolu nəzərlərlə ona baxır. O, Ədilənin başı üzərində dayanıb skripkasını qaldıraraq çalmağa hazırlaşır. Ədilə başını qaldırır heyrətlə ona baxır.

B a b a. Alə! Bu nədir belə? Siz kimsiniz? Neyləyirsiniz belə?

Qara frak geymiş Skripkaçı cavab verməyərək çalmaq istəyir.

(Təşvişlə) Yoldaş Tək! Yoldaş Tək!

Y o l d a ş T ə k əlində bir qalaq məktub Qoca Professorla birlikdə gəlir.

Y o l d a ş T ə k. Nədir? Nə olub? *(Qara frak geymiş Skripkaçıya baxaraq)* Siz kimsiniz?

B a b a. Cavab vermir. Gəlib bura səhərdən, özü də cavab vermir.

Y o l d a ş T ə k. Ay yoldaş, siz kimsiniz axı?

Pauza.

Bu yoldaşı kim tanıyır?

B a b a. Deyəsən, artistdir.

Y o l d a ş T ə k. Siz kimsiniz və nə ixtiyarla kənar adamların girməsi qadağan olan əraziyə girib ictimai müəssisənin işini dayandırırırsız?

Skripkaçı *(elə bil öz-özü ilə danışır)*. Görünür, daha mənə ehtiyac yoxdur. Mən daha lazım deyiləm. *(Skripkasını aşağı salaraq, adamların arasından keçib səhnədən çıxır.)*

Y o l d a ş T ə k *(onun arxasınca)*. Belə də iş olar... İşinizə davam edin, yoldaşlar. *(Əlindəki məktubları elə bil ki, hipnoz olmuş Ədiləyə verir.)* Buyurun, yoldaş Ədilə, təzə məktublardır. Bəlkə, hörmətli yoldaş Əliquluzadənin də məktubu gəlib.

Ədilə məktubları alıb bir-bir baxır. Kişi qapıdan içəri girir. Bu adam bizim tanıdığımız Kişinin eyni olsa da, nə iləsə ondan fərqlənir. *(Geyimi də başqa cürdür.)* Hərəkətləri də başqa cürdür. O, tamamilə adi, real adamdır.

Şəbədə qoyulmuş mizlərdən birinin arxasında əyləşib nə isə yazmağa başlayır.

Ədilə *(məktublara baxa-baxa birdən sevinclə qışqırır)*. Bura baxın! Bu məktuba baxın! *(Məktublardan birini əli ilə yuxarı qaldırır.)* Burada heç nə yazılmayıb. Yazılmayıb ki, kimə çatacaq. Ağappaqdır, görürsünüzmü? Bu onun məktubudur? Bu onun məktubudur! *(Ayağa qalxır.)*

Y o l d a ş T ə k *(təəccüblə)*. Kimin?

Ə d i l ə. Onun. Onun. *(Mizin arxasında oturub nəsə yazan Kişini görür, yerindən çıxaraq ona tərəf qaçır.)* Sizin məktub gəldi! Sizin məktub gəldi!

Kişi(*təaccüblə Ədiləyə baxır*). Mənim məktubum? Nə məktub?

Ə d i l ə. Bəli, sizin. Buyurun! Bu sizin məktubdur. Görürsünüzmü, üstündə heç nə yazılmayıb.

Kişi(*son dərəcə təaccüblə*). Axı, mənə nə məktub gəlməlidir ki? Siz mənə hardan tanıyırsınız? Qəribədir... Mənə nə münasibətlə adsız məktub yazmalıdırlar? Mənim adım yoxdu bəyəm?

Pauza.

Ə d i l ə (*elə bil ki, yuxudan ayılır*). Bağışlayın... Bağışlayın... Mən, deyərsən, lap ağılımı itirmişəm... Lap dəli olmuşam deyərsən... Bağışlayın... (*Asta addımlarla öz yerinə qayıdır.*)

K i ş i. Bu nə deməkdir? Qəribə adamlar var dünyada... (*Oturub yazısına davam edir.*)

Y o l d a ş T ə k. Yoldaş Ədilə, bilmirəm sizə nə olub.

Ə d i l ə (*yerində oturaraq*). Heç...

Q o c a P r o f e s s o r. Vallah, o məktub, deyərsən, mənim məktubumdur... Bir açın baxın görək «Əliqulucan»la başlayır?

Y o l d a ş T ə k. Bu saat. Məktubu olarmı, yoldaş Ədilə?

Ə d i l ə. Olar. Əlbəttə olar. (*Etinasızlıqla məktubu Yoldaş Təkə uzadır.*) Buyurun.

Y o l d a ş T ə k (*məktubu açıb oxuyur*). «Əliqulucan, salam».

Qoca Professor(*dərhal məktubu yoldaş Təkin əlindən alır*). Verin bura! Adam başqasının məktubunu oxumaz. Görürsünüz ki, mənimdir. Deyirəm, arvad sklerozdur də, zərfin üstündə adımı yazmağı yaddan çıxarıb. Xudahafiz.

Qoca Professor çıxıb gedir. Ədilə qarşısına bir kağız qoyub nə isə yazır.

Y o l d a ş T ə k (*diqqətlə Ədiləyə baxaraq*). Yoldaş Ədilə, xəstə deyilsiniz ki?

Ə d i l ə (*yaza-yaza*). Yox, xəstə deyiləm.

Y o l d a ş T ə k. Həyəcanlanmışdınız bir az...

Ə d i l ə. Daha həyəcanlı deyiləm. Hər şey öz qaydasındadır.

Y o l d a ş T ə k. Onda sizə mane olmayım. Oturub rahat-rahat fikirləşin.

Ə d i l ə (*ayağa qalxaraq*). Yox, mən gedirəm.

Y o l d a ş T ə k. Gedirsiniz? Hara gedirsiniz? Evə gedirsiniz? Nə olar, icazə verirəm sizə. Gedin evdə fikirləşin. Cavabımı sabah deyərsiniz.

Ə d i l ə (*əlindəki kağızı Yoldaş Təkə uzadaraq*). Sabah sizə cavab verə bilməyəcəyəm, Yoldaş Tək.

Yoldaş Tək (*kağızı alıb oxuyur*). Bu nədir? Siz işdən çıxırırsınız? Nə üçün? Nə oldu?

Baba(*qeyri-adi tərzdə*). Bəs mən?

Ə d i l ə. Belə məsləhət oldu.

Y o l d a ş T ə k. Hara gedirsiniz? Daha işləməyəcəksiniz?

Ə d i l ə. İşləyəcəyəm, əlbəttə. (*Bir balaca ironiya ilə*) Daha məqsədəuyğun bir müəssisədə işləyəcəyəm, Yoldaş Tək.

Y o l d a ş T ə k (*sarkazmla*). Bəlkə gedib zavodda işləyəsiz?

Ə d i l ə. Nə olar? Siz ictimaiyyətin mənafeyini hər şeydən yüksək tutmağı bizə öyrətmisiniz.

Y o l d a ş T ə k. Mən... Bəli. Amma...

Ə d i l ə. Privet.

B a b a. Nə?

Ə d i l ə. Xudahafiz. Yəni ki, adıy... (*Gedir.*)

Pauza.

Y o l d a ş T ə k. Sən öləsən, fırladaqlarından baş açmaq olmur də!..
 B a b a. Psixdirlər, Yoldaş Tək.
 Y o l d a ş T ə k. Xeyr lotudurlar, lotu. Baba!
 B a b a. Bəli, Yoldaş Tək.
 Y o l d a ş T ə k. Sənin şüurun nə vaxt inkişaf edib normal hala düşəcək?
 Baba(*bir az fikirləşdikdən sonra*). Bilmirəm, Yoldaş Tək.
 Y o l d a ş T ə k (*barmağı ilə ona işarə edərək*). Yaxın gəl. (*Baba gəlib lap Yoldaş Təkin burnunun altında dayanır. Babanın qulağına*) O, buradan çıxır. Nə üçün? (*Baba gözlərini bərəldərək Yoldaş Təkə baxır, yəni ki, bilmirəm. Barmağı ilə Babanın başına taqqıldadır.*) Baş deyil e, külqabıdır. (*Yenə ağızını Babanın qulağına dirəyir.*) Çünki ona yağlı yer boyun olubdur, başa düşdün?.. Yəqin yoldaş Məlikməmmədov şəxsən özü boyun olub. (*Ədilə gedən tərəfə işarə edərək*). Belə xanımdan kim keçər?
 Baba(*əlini əlinə çəkərək ekstazla*). Pəh! Əntiqə şeydir. Sən öləsən... Alaram onun ağrısını!..
 Y o l d a ş T ə k (*acıqlı*). Baba!
 Baba(*tez özünə gələrək*). Bəli, Yoldaş Tək!
 Y o l d a ş T ə k. Özünü unutma!
 B a b a. Baş üstə, Yoldaş Tək!
 Y o l d a ş T ə k. Get otur yerində!
 B a b a. Baş üstə, Yoldaş Tək! (*Qaç-a-qaça öz yerinə gedir*).

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Ədilənin evi. Ədilə divanda əyləşib siqaret çəkir. Yanında çamadan var. Hiss olunur ki, o, getməyə hazırlaşmış, indi yəqin ki, Xəlilə gözləyir. Qarı yenə də səhnənin sağ küncündə öz köhnə kürsüsündə əyləşib corab toxuyur. Bayır qapısı açılıb-örtülür. Arakəsmədən Xəlilin səsi gəlir.

Xəlilin səsi. Ay-na-na-nay-na-nay-na-na-nay-nay-nana-nay-nay-nay-na-na-nay... (*Içəri girir.*) Boy, mamоçka, sən gəlmisən? Nə tez gəlmisən belə, canım-ciyərim? Qoy bir səni maç eləyim... (*Ədiləyə tərəf gedir.*)

Ə d i l ə (*ayağa qalxır*). Lazım deyil.

X ə l i l. Əşşi, qoy bir maç eləyim də. (*Ədiləni öpmək istəyir.*)

Ə d i l ə (*kənara çəkilərək*). Yox, Xəlil...

X ə l i l. Yaxşı, mamоçka, bizimki qalsın gecəyə... Bay, yenə papiros çəkir sən? Ay mamоçka, zərərdir axı... (*Mizin üstündəki külqabıya baxır.*) Özü də gör neçəsini çəkmisən... Sən mənə ölmüşüm, canına qəsd eləmə, tulla getsin...

Ə d i l ə. Qulaq as, Xəlil...

X ə l i l. Sən Xəlilin canı, az çək papirosu, mamоçka... Yəqin tez gəlmisən, darıxmısan, hə? Mən tez-tez gəlirdim ki, bir şey hazırlayım səninçün, işdən qayıdanda əlqaf eləyəsən. (*Çamadanı görür.*) Bu nə çamadandır belə, mamоçka, indidən hazırlayırsan kurorta? Ay sənin canını yeyim. Sən mənə canım, qoy bir dəfə maç eləyim səni. (*Ədiləyə yaxınlaşıb öpmək istəyir.*)

Ə d i l ə (*kənara çəkilərək*). Qulaq as, Xəlil, mən gedirəm.

Kiçik pauza.

Xəlil(*gizli bir təşvişlə*). Hara gedirsən, mamоçka?

Ə d i l ə. Həmişəlik gedirəm, Xəlil.

Pauza.

Xəlil(söz ağzından güclə çıxır). Niyə?

Ə d i l ə. Mən daha xəyanət etmək istəmirəm, Xəlil.

Pauza.

X ə l i l. Əgər, əgər sən mənə... xəyanət etmişsənə, mən.. mən bunun üstündən keçərəm...

Ə d i l ə. Burax bu boş sözləri, sən Allah, yekə kişisən.

Kiçik pauza.

Mən özümə xəyanət etmək istəmirəm, başa düşürsənmi, özümə. Daha bu cür yaşamaq mümkün deyil, Xəlil, mən səni istəməsəydim, qətiyyəən sevmədiyim bir halda, nə üçün biz səhərdən-axşama kimi bir yerdə olmalıyıq, bir-birimizi aldatmalıyıq, yalandan bir-birimizin üzünə gülməliyik?

X ə l i l (güclə). Biz yox, mamocha, sən... sən...

Ə d i l ə. Mən daha bunu istəmirəm, Xəlil, mən daha istəmirəm. Biz ayrılmalıyıq. Heç olmasa, bir balaca mənəvi hüququmuz olsun deyə, ayrılmalıyıq. Sən də bunu ürəyinə salma, Xəlil.

X ə l i l. Necə salmayım?... Necə salmayım... (Isterik) Bəs sən... Bəs sən niyə mənə ərə gəlirdin, indi də məni bədbəxt edirsən? Niyə?

Ə d i l ə. Sən mənim kimisini həmişə ala bilərsən, Xəlil. Ər həsrətində olan otuz yaşlı Ədilələr çoxdur.

X ə l i l. Ala bilmərəm, çünki üç ildən sonra məni atıb gedəcək.

Ə d i l ə. Məsələ səndə deyil, Xəlil. Məsələ ancaq səndə deyil.

X ə l i l. Mən sənə nə pislik etmişəm, mamocha?... Həmişə qayğına qalmışam, həmişə sənə barəndə fikirləşmişəm, həmişə sənə dediyin kimi oturub-durmuşam... Bir dəfə aramızda söz olmayıb, mamocha, indi niyə belə edirsən?... Axı... axı, mən yazıq neyləyim? (Gəlib onun əlindən tutur.) Necə şərait deyirsən, sənə üçün yaradaram, Ədiləcan, necə şərait deyirsən. Hər şey alaram sənənin, nə deyirsən eləyərəm. Bax... bax... (Əlini pencəyinin döş cibinə salıb bir kitabça çıxarır.) Bax, Ədiləcan, sənə heç bundan xəbərin yoxdur, sənə deməmişəm bunu indiyə qədər, gizlətməmişəm hamıdan... Bax, əmanət kassasında düz üç yüz min pulum var, Ədiləcan, düz üç yüz min manat... bütün ömrüm boyu xırda-xırda yığmışam, hamısını sənə xərcləyərəm, hamısını. Al, istəyirsən al, indidən verim sənə, al qoy öz çamadanına.

Xəlil kitabçanı Ədiləyə vermək istəyir. Ədilə onun qolunu itələyir, kitabça yerə düşür.

Ə d i l ə. Burax əlimi, Xəlil, burax. Daha danışma. Sən danışdıqca alçalırsan. (Əlini Xəlilin əlindən çəkmək istəyir.)

X ə l i l. Yox. Qoymaram səni gedəsən. Qoymaram. Bəs mən? Bəs mən başıbatmış neyləyim? Bəlkə... bəlkə başqa bir adam var?

Ə d i l ə. Bəsdir dedim. (Əlini dartıb Xəlilin əlindən çıxarır.)

X ə l i l. Mən hər şeyə razıyam, Ədiləcan, vallah, hər şeyə razıyam... İstəyirsən... istəyirsən həftədə iki gün evə gəlmə... (Ədilənin əlindən tutmaq istəyir yənə.)

Ə d i l ə (ikrahdan boğularaq). Burax məni. Burax...

Xəlil Ədiləni buraxmaq istəmir. Ədilə onu itələyir. Xəlil daldala gedərək divanda oturur. Ədilə çamadanını götürüb iri addımlarla səhnədən çıxır. Xəlil başını divanın arxasına dayayaraq gözlərini yumur.

Q a r ı. Bay sənin.. Ip qurtardı, corabı toxuyub qurtara bilmədim... Belə də iş olar?.. Əh, elə yaxşı oldu. Elə bil on iki ay toxuyuram.. Nə olsun axı? Elə toxu, toxu... Yaxşısı budur durum gedim oğlanlarıma baş çəkim. Durum gedim dördünə də bir-bir baş çəkim. Adımı ana qoymuşam, amma ildə, ayda bir dəfə də onlardan xəbər tutmuram. Onlardan hər şey umuram, amma onlarla maraqlanmıram... On iki nəvəm var, heç üzlerini də görməmişəm... Durub gedib hamısına baş çəkəcəyəm... Elə bu saat durub gedəcəyəm... Səhərdən-axşama kimi corab toxumaqdan bir şey çıxmaz... *(Ayağa durub gedir, hiss olunur ki, çoxdandır gəzmir, lap yadırgayıb addımlamağı.)*

Xəlil gözlərini açıb ətrafa baxır, nə isə axtarır. Pencəyinin, şalvarının ciblərini yoxlayır, get-gedə artan təşvişlə divanın üstünü, mizin üstünü, oranı-burunu axtarmağa başlayır. Nəhayət, yerə düşmüş əmanət kitabçasını görüb qaldırır və köynəyinin döş cibinə qoyur. Işıq sönmür. Bir neçə anlıq sükutdan sonra qaranlıqda Züleyxanın səsi eşidilir.

Züleyxanın səsi. Yoldaş Tək! Yoldaş Tək!

Işıq, qoltuğunda çanta tutub addımlayan Yoldaş Təkin üstünə düşür.

Y o l d a ş T ə k *(çevrilib geri baxaraq)*. Mənimləsiniz?

Züleyxanın səsi. Bəli. Sizinləyəm, Yoldaş Tək. Bir neçə dəqiqəlik ayaq saxlayın, xahiş edirəm.

Y o l d a ş T ə k dayanır. Züleyxa ilə Gülzar qaça-qaça arxadan ona çatırlar.

Z ü l e y x a *(tövşüyə-tövşüyə)*. Salam, Yoldaş Tək.

G ü l z a r *(tövşüyə-tövşüyə)*. Salaməleyküm, Yoldaş Tək.

Y o l d a ş T ə k. Əleyküməsalam.

Z ü l e y x a. Sizdən bir xahişim var, Yoldaş Tək.

Y o l d a ş T ə k. Mən heç vaxt başqa vətəndaşların xahişinə biganə olmamışam. Buyurun.

Z ü l e y x a. Məni Ədilənin yerinə işə götürün.

G ü l z a r. Deyirlər sizin poçt şöbəsində sehrli hadisələr baş verir. Möcüzələr olur lap.

Z ü l e y x a. Bəlkə mənim də bəxtim açıldı.

Y o l d a ş T ə k. Bizim zamanədə də adam möcüzəyə inanar? *(Başını tərpədir.)* Ay-ay-ay... Sizin siyasi şüurunuz yaxşı inkişaf etməyib... Yoldaş Ədilə hardadır indi?

G ü l z a r. Anası ilə bir yerdə qalır.

Y o l d a ş T ə k. Harada işləyir?

Z ü l e y x a. Hardasa işləyir, heç bilirik ki?.. Nə oldu, Yoldaş Tək. Məni Ədilənin yerinə işə götürərsinizmi?

Yoldaş Tək*(kiçik bir tərəddüddən sonra)*. Siz də... Siz də yoldaş Məlikməmmədovu tanıyırsınız?

Z ü l e y x a. Kimi? Yoldaş Məlikməmmədovu deyirsiniz? Əlbəttə, tanıyırdıq. Bəs necə? Biz onunla çox yaxınıq.

Y o l d a ş T ə k. Doğrudan?

G ü l z a r. Bəli. Bəli.

Y o l d a ş T ə k *(Züleyxaya)*. Onda səhərdən çıxın işə. Mənim üçün bundan yaxşı zamanət ola bilməz. Səhərdən yox, lap elə indidən. Gedək, yoldaşlar...

Z ü l e y x a. Gedək. Gulya, bəlkə mənim bəxtim açıldı, sonra sən girərsən orda işə.

Y o l d a ş T ə k. İrəli, yoldaşlar, gələcəyə doğru!

Y o l d a ş T ə k, Züleyxa və Gülzar gələcəyə doğru qaça-qaça səhnədən çıxırlar.

EPİLOQ

Poçt şöbəsi. Yenə hərə öz işi ilə məşğuldur. Və hər şey əvvəlki kimidir. Təkcə Ədilənin yerində Züleyxa oturub, hərdənbir ona müraciət edənlərə cavab verir: məktublara baxır, hiss olunur ki, bütün hərəkətləri yavaş-yavaş mexaniki hal almağa başlayır, o, nə barədəsə fikirləşir, get-gedə tamamilə fikrə qapılır. Qara frak geymiş Skripkaçı əlində skripka içəri daxil olub birbaşa Züleyxaya yaxınlaşır. Onu yenə də heç kim görmür. O, skripkanı qaldırıb Züleyxanın başı üzərində çalmağa başlayır. Ağ köynəkli, ağ kostyumlu, qara qalstuklu Kişi yenə də elə bil ki, boşluqdan gəlirmiş kimi, poçt şöbəsinin bayır qapısından içəri girib Züleyxaya yaxınlaşaraq üzbəüz dayanır.

K i ş i. Salam.

Züleyxa(*bir uşaq məftunluğu ilə*). Salam.

Y o l d a ş T ə k (*saatına baxıb yerindən qalxır*). Baba!

Baba(*yerindən sıçrayıb*). Bəli, yoldaş Tək!

Y o l d a ş T ə k. Tənəffüz vaxtıdır.

B a b a. Bu dəqiqə, Yoldaş Tək! (*Baba gəlib qapının ağzında dayanaraq içəri heç kəsi buraxmır.*) Fasilədir, yoldaşlar, olmaz... Fasilədir...

K i ş i. Mənə məktub var?

Z ü l e y x a. Sizə? Bu saat baxım... (*Böyük bir cəhdlə məktubları bir-bir araşdırır, sonra məyus-məyus*). Yox, Sizə məktub yoxdur...

Pauza.

Skripkaçı isə çalır. Qoca Professor qapıda görünür.

B a b a. Olmaz, fasilədir.

Q o c a P r o f e s s o r. Olmaz? Necə yəni olmaz?.. Pardon! Pardon! Mən professor Əliquluzadəyəm. Bir azdan mənim rolum başlayır. Necə yəni olmaz? Pardon! Pardon!

Y o l d a ş T ə k (*Qoca Professoru görüb qapıya tərəf gəlir*). Baba!

B a b a. Bəli, Yoldaş Tək!

Y o l d a ş T ə k. Burax içəri hörmətli yoldaş Əliquluzadəni.

B a b a. Baş üstə, Yoldaş Tək!

Y o l d a ş T ə k. Bir azdan onun roludur. Yenə də hörmətli Əliquluzadəni Qəmbərquluzadə ilə dəyişik salacaqlar, onun məktubunu verəcəklər. Hörmətli yoldaş Əliquluzadə yenə də mənə şikayət edəcək. Burax içəri.

Baba(*Qoca Professora*). Buyurun içəri, hörmətli yoldaş Əliquluzadə.

Qoca Professor içəri girib kürsülərdən birində əyləşir və öz rolunu gözləyir.

K i ş i. Yaxşı baxın, xahiş edirəm.

Züleyxa yenə canfəşanlıqla məktubları bir-bir araşdırır.

Yoldaş Tək səhnənin ortasına gəlir.

Yoldaş Tək (*tamaşaçılara*). Vicdanıma and olsun, hərgah mən bütün bu hadisələrdən bir şey anlamırsa, ataba-atama lənət. Pəstahadır başdan-ayağa... Siz də durun gedin, dincəlin, özünüzü çox yormayın, Yoldaş Təki də yaddan çıxarmayın. Ümid edirəm ki, yaddan çıxarmazsınız... Rabitə məsələləri ilə əlaqədar işiniz olsa – qəzet abunəsindən tutmuş, Novosibirsk ilə telefon söhbətinə qədər – xahiş edirəm mənim rəhbərlik etdiyim poçt şöbəsinə gəlin. Bizim şöbə ən qabaqcıl şöbələrdəndir. Sizə ən yaxşı xidməti biz göstərəcəyik... (*Əli ilə Züleyxagilə tərəf işarə edir.*) Həm də ki, görürsünüz də... (*Daha tamaşaçılara deməyə söz tapmır.*) Belə-belə işlər... Baba!

B a b a. Bəli, Yoldaş Tək!

Y o l d a ş T ə k. Sən orda... şeyi zad elə...

B a b a. Baş üstə, Yoldaş Tək!

Y o l d a ş T ə k (*yenə də üzünü tamaşaçılara tutur*). Xudahafiz. Gecəniz xeyrə qalsın.

Səhnə qaranlıqlaşır. Işıq yalnız Züleyxanın və Kişinin
üstünə düşür.

Qara frak geymiş Skripkaçı isə çalır.

Avqust 1970.

Kislovodsk.

AH, PARIS,
PARIS!..

(İyirmi bir şakildən ibarət komediya)

İŞTİRAK EDƏNLƏR

- Əhməd bəy – 28 yaşında, Fransadan gəlib.
Mehdiqulu bəy – 60 yaşında, Əhməd bəyin dayısı, Fransadan gəlib.
- Bəbirzadələr ailəsi:
Əsədulla – 55 yaşında, ət kombinatının müdiri.
Firəngiz xanım – 50 yaşında, Əsədullanın arvadı.
Züleyxa – 21 yaşında, tələbə, Əsədullanın qızı.
Eynşteyn – 30 yaşında, Əsədullanın köməkçisi.
- Polyaniçkolar ailəsi:
Ivan Ivanoviç Polyaniçko – 50 yaşında, artist.
Vera Nikolayevna – naməlum yaşda, artist Ivan Ivanoviçin arvadı.
- Isgəndərzadələr ailəsi:
Isgəndərzadə – 55 yaşında, Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin məsul işçisi.
Gülər xanım – 50 yaşında, Isgəndərzadənin arvadı.
Gülbəniz – 22 yaşında, Isgəndərzadələrin qızı.
Nurbəniz – 20 yaşında, Isgəndərzadələrin qızı.
Süpürgəçi kişi.
Müxbirlər:
Birinci müxbir.
İkinci müxbir.
Üçüncü müxbir.
Fotoqraf qız.
Fotoqraf oğlan.
Operator.
Qadın.
Birinci qız.
İkinci qız.
Oğlan.
Kişi.
Xor.
Pıçı-pıçı.

Məkan – Bakı şəhəri.
Zaman – 1991-ci il, avqustun sonu.

BİRİNCİ ŞƏKİL

Xor.

Səhnə tamam qaranlıqdır. Işıq yalnız sol küncdəki plakatın üstünə düşüb.

Xor. – İstefa!
– Is-te-fa!
– Is-te-fa!
– Yaşasın azad Azərbaycan!
– Biz SSRİ-nin tərkibindən çıxmaq istəyirik!
– Bir dəfə yüksələn bayraq bir daha enməz!
– Öz içimizdən olan satqınlara, imperiya nökrələrinə ar olsun!
– Ar olsun!
– Ar olsun!
– Ar olsun!
– Qarabağ Azərbaycanın döyünən ürəyidir!
– İmperiya! Azərbaycandan əl çək!
– Qəsbkar! Sən məğlub olacaqsan!
– Sov.IKP, cavab ver!
– Is-te-fa!
– Is-te-fa!
– Is-te-fa!

Işıq sönmür.

İKİNCİ ŞƏKİL

Pıçı-pıçı. Süpürgəçi kişi.

Səhnə yarımqaranlıqdır və güman ki, əsrin lap əvvəllərində tikilmiş bu Avropa üslublu binanın, onun həyatının yalnız konturları görünür.

Həyatın o tərəf-bu tərəfinə səpələnmiş pıçı-pıçı sahiblərinin də işıq düşəndən-düşənə ancaq siluetlərini görmək mümkündür.

Və bir də ki, səhnənin dərinində həyati süpürən Süpürgəçi kişi tez-tez pıçı-pıçı sahiblərinə tərəf boylanır.

Qadın(*pıçıltı ilə*). Ölmüş nə gözəldi!..

Birinci qız(*pıçıltı ilə*). Ah, Fransadan gəlib!..

İkinci qız(*pıçıltı ilə*). Adı Əhməd bəydi!..

K i ş i (*pıçıltı ilə*). Milyonçudu!..

O ğ l a n (*pıçıltı ilə*). Milyonçu?..

K i ş i (*pıçıltı ilə*). Bəli!.. Milyonçu!..

Q a d ı n (*pıçıltı ilə*). Burada evlənmək istəyir!..

Birinci qız(*pıçıltı ilə*). Ah!..

İkinci qız (*pıçıltı ilə*). Fransa!.. Fransa!

Q a d ı n (*pıçıltı ilə*). Əhməd bəy!..

Kişi (*pıçıltı ilə*). Milyonçu!..

O ğ l a n (*pıçıltı ilə*). Fransa!..

İ ş ı q s ö n ü r.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Bəbirzadələrin evi. Firəngiz xanım, Əsədulla, Eynşteyn. Firəngiz xanım qonaq otağında divanda oturub televizora baxır. Əsədulla hövlnak içəri daxil olur.

Firəngiz xanım. Əsədulla, bax e, Bolqarıstanı göstərirlər. Nə gözəl yerdi e! Dükənlərinin qabağında oçered-zad yoxdur! On-on beş adam dayanıb, vəssalam!

Əsədulla(*həyəcanlı*). Əh!.. Fransanın yanında Bolqarıstan nədi?! Fransa! Başa düşürsən, Fransa! Nə Bolqarıstan? Bolqarıstan dünənəcən bizim əlimizin altındaydı də! Bizim də ki, toxumumuz hara düşdü, ora batır! Fransa! Nə oldu o əbləhin adı?

Firəngiz xanım. Nə olub sənə, Əsədulla? Kimin adını deyirsən?

Əsədulla. Bizim o gədənin də! Pamoşnikin!

Firəngiz xanım. Eynşteyn!

Əsədulla. Vay sənün atova lənət olsun! Alə, adama da belə ad qoyarlar? Beş ildi əlimin altındadı, hər gün də adını yadımdan çıxarıram! Noldu, gəlib çıxmadı o?

Firəngiz xanım. Eynşteyn? Yox, gəlməyib. Nədi ki?

Əsədulla. İş dalıyca göndərmişəm! Xəbər gətirsin görək nolacaq bu işlərin axırı?! Görmürsən dünya necə dağılır?! Eynşteyn... Allaha and olsun, mən heç pişiyimə də belə ad qoymaram! Adamın belə adda pamoşniki olanda, özü də pis günə qalar də!..

Firəngiz xanım. Axı, nə olub yenə?

Əsədulla. Nə olacaq? Dünən nəyidi, bu gün onnan da pisdi, sabah bunnan da pis olacaq!.. It əzabıyan qazan, pul yığ!.. İndi də qal belə! Pulun qiyməti düşür gün-günnən! Almağa bir şey yox!.. Sabaha etibar yox!.. Bilmirsən kapitalizmdi, bilmirsən sosializmdi!..

Firəngiz xanım. Əşşi, sənün nə işinə qalıb e! İstəyir kapitalizm olsun, istəyir sosializm!

Əsədulla. Ay-hay!.. Arvad ki, arvad! Elə bilir ki, hər şey elə göydən düşür! Ara qarışıb, məzhəb itib, Firəngiz!.. Çox e, çox qarışıb aləm, qadovu alım sənün!.. Heç xoşuma gəlmir bu işlərin axırı, Firəngiz!.. Bilmirsən yuxarının sözünə baxasan, yoxsa aşağının?! Bilmirsən kimə hörmət eləyəsən ki, mayon batmasın! Alə, belə də zəmanə olar?! Rüşvəti də bilmirsən ki, kimə verəsən?!

Pauza.

Firəngiz xanım. Əsədulla, sabah nə bişirəcəyəm?

Əsədulla (*əlini yelləyir*). Ay-hay!..

Firəngiz xanım. Əsədulla, sabahkı xörəyin adını qoy!

Əsədulla. Zəhrimar! Xörəyin adı zəhrimar! Qoy qabağıma, yeyim, canım qurtarsın birdəfəlik! Belə də həyat olar? Altunda bu qədər pul olsun, sabahkı gününvə də etibar olmasın? Alə, hansı məmləkətdə belə əbləh iş görünüb? Vallah, mən deyirdim, bu sovet hökumətinə heç nə batmaz! Ordusu varıydı! Keçebesı varıydı! O boyda partiyası varıydı!.. Alə, hamısı əldə qayırmaymış e!.. Yalannan camaata «xox!» eliyirmişlər!.. Bude, dağılır! Batır! Bəs bizim pulumuz nolacaq?! Bu boyda imarət düzəltmişəm, day Bakıda adam qalmayıb rüşvət vermiyim, bəs bunnar kimə qalacaq, nolacaq?! Yox, Fransa! Ümid, ancaq Fransayadı!

Firəngiz xanım. Əsədulla, xörəyin adını qoy! Fransa nədi, zad nədi?

Əsədulla. Xörəyin adını qoydum də, zəhrimar! Fransa da odu ki, köçüb görək gedək oturaq orda! Bu ölkə day batır e, Aşqabad batan kimi batır! Bura day etibar yoxdu! Alə, mənə deyirlər ki, bisavadsan, amma mən başa düşürəm bunu, camaat mal kimi oturub baxır!

Firəngiz xanım(*heyrlə*). Necə yəni köçək gedək Fransaya? Kimdi səni Fransaya buraxan? Yenə Türkiyə ola, deyim, hə. Necə köçəcəksən Fransaya? Ət kombinatını da aparacaqsan Fransaya?

Əsədulla. Day ət var ki, ət kombinatında, onu da Fransaya aparım? İyirmi ildi o kombinat mənə elədiyi xidməti eləyib! İndi görək ağılınan hərəkət eləyək! Əhməd bəyi görmüsən?

Firəngiz xanım. O şofer Kərimgilin qonağını?

Ə s ə d u l l a. O şofer Kərimgilin qonağı bilirsən kimdi? Milyonçudu! Şofer Kərimgilnən qohum çıxıblar. Gəlib bunnarda qalır ki, mən gərək bu çətin vaxtda xalqımnan bir yerdə olam! Bərəkallah! Həm də Fransadan ona görə gəlib ki, evlənsin burda! Ata-baba yurdundan özünə bir qız tapıb alsın, aparsın Fransaya! Başa düşdün?

Pauza.

F i r ə n g i z x a n ı m. Sən Allah, sən sabahkı xörəyin adını qoy, mən də bilim işimi!

Pauza.

Ə s ə d u l l a. Bolşeviklər gələndə bizim dövlətlilərin başına nə oyun açdı?! O boyda Hacı Zeynalabdin Tağıyevin qızı küçədə az qalırdı dilənsin! İndi gündə televizornan göstəririlər, göz yaşı axıdırlar, sinələrinə döyürlər! Onda kömək eləyədilər e, indi vətən məhəbbətindən danışmaqdan döyül! Açıq kömək eləyə bilmirdilər, gizlin eləyədilər! O qədər gizlin işlərdən çıxırdılar ki!.. İndi bizi də elə qara günlər gözləyir, başa düş! O rəhmətliklər qanunla milyonçuydular, amma heç qanun da onların imdadına çatmadı! Nəyidi? Öz halal torpağıydı, nefti fontan vurmuşdu! Amma mənim ət kombinatım fontan vurub e, iyirmi ildə! Özü də mənim şəxsi kombinatım yox, hökumətin kombinatı! Eh, kül o hökumətin başına!.. O keçmiş rəhmətliklər, o tağıyevlər, nağıyevlər, bizim kimi padpolnu döyüldülər! Ah! Ah! Gül kimi vaxtlarımız qurtardı day! Pul qiymətdən düşür! Xərcləməyə yer yox! Almağa şey yox! Fransa! Ancaq Fransa! Əhməd bəy öz azərbaycanlımızdı, millətin oğludu, özü də milyonçu! O milyonçu, mən milyonçu, gör orda neyniyərik də! Fransada OBAXEES yox, qorkom yox, raykom yox! Partkontrol da yox! Alə, qaz vur, qazan doldur də! Hə? Onnan yaxçı kürəkən tapacam? Kimin indi hörməti qalıb ki, gedib onun oğluynan qohum olum? Ode, bizim həyətdəki o boyda İsgəndərzadəni indi vecinə alan yoxdu, görmürsən? Ya ode, o ikinci mərtəbədəki artist Ivan! Bir vaxt Lenini oynayırdı teatrda, bütün qəzetlər, televizor, radio onnan deyirdi! O qədər orden-medal taxırdı düşünə, elə bil Brejnevdi! Noldu? İndi itdən düşüb!

Firəngiz x a n ı m. Deyirsən yəni Züleyxanı verək ona?

Ə s ə d u l l a. Allaha çox şükür, axır ki, başa düşdün! Bircə o gədənin adını yadunda saxlaya bilirsən, amma belə şeyləri başa düşmürsən!

Eynşteyn tələsik otağa girir.

Ə s ə d u l l a (*hövşələsiz*). Gəl çıx də! Hardasan? Səni iş dalınca göndərən, gərək özü də sən dalınca gedə!

E y n ş t e y n (*bu sözlərdən pərt olub, başını həddən artıq aşağı salır*). Yox...

Ə s ə d u l l a. Yaxşı, noldu, nə cavab gətirmisən?

Eynşteyn cavab vermir və başını da eləcə aşağı salır.

Ə s ə d u l l a. Sənnən döyüləm? (*Firəngiz xanıma*) Buna noldu belə?

F i r ə n g i z x a n ı m. Ürəyinə dəydin də...

Ə s ə d u l l a. Bunun ürəyinə? Alə, səninnəyəm, adun da yadımdan çıxdı, şey, səninnəyəm, noldu?

Eynşteyn eləcə yerə baxır.

Sən öləsən, bunun dalına bir dənə təpik vuracağam!

F i r ə n g i z x a n ı m. Bəsdi, Əsədulla! İyirmi il bundan qabaq deyil səninçün! (*Başımı yerə dikmiş Eynşteynə baxır.*) Bu yazığın dalı səninçün o partkomuvuzun qapısı deyil ki, istədiyən vaxt təpiynən vurub içəri girəsən!

Ə s ə d u l l a. Bəs görmürsən burnunu sallıyıb aşağı, söz soruşuram, cavab vermir?! Bilirsən hara göndərmişdim bunu? Irannan deyirlər bir mühəndis gəlib, Bayılda oturur... Elə xəbərini də bizim o partkom verdi mənə. Kam... Kamyüteri var, proqnoz verir. Nə sual istəyirsən, verirsən onun kamyüterinə, onun da o kam... kamyüteri cavab verir. Özü də bizim bu rus kağızından e-e-e, rus pulunnan götürmür, valyuta götürür, dollar! Verdim buna, göndərdim ki, gedib sual versin, görək kim olacaq rəhbərimiz bizim? İşimizi bilək də! Bu da gəlib mal kimi başını salıb aşağı!

Eynşteyn başını daha da aşağı salır.

F i r ə n g i z x a n ı m. Ürəyinə dəydin də...

Ə s ə d u l l a (*Firəngiz xanımı yamsılayır*). «Ürəyinə dəydin də...» Ay-hay! Pir mənimdi, kəramətinə bələdəm. Bunun o incə ürəyi ki var a, ürək deyil, partmonedir, partmone! (*Cibindən pul çıxarıb Eynşteynə yaxınlaşır və o yaxınlaşdıqca da Eynşteyn yerində fırlanır.*) Qorxma, alə, vurmuram! Demirəm sənə qorxma? Bay!...

E y n ş t e y n (*utana-utana*). O birisindən!..

Ə s ə d u l l a (*təccüblə*). Nə o birisindən?

Eynşteyn utana-utana him-cim eləyir.

Ə s ə d u l l a. Nə o birisindən, alə?

E y n ş t e y n (*eyni utancaqlılıqla*). Valyuta...

Ə s ə d u l l a. Nə? Bircə elə sən qalmışdın ki, Bəbirzadə sənə dollar versin! Ay sən öləsən! (*Növbəti həmlədə əlindəki pulu Eynşteynin şalvarının cibinə basır.*) Hə, de görək nə oldu?

Eynşteyn (*yavaş-yavaş belini qaldırır*). Siz mənim... Siz mənim qəlbimə...

Ə s ə d u l l a (*səbrsiz*). Yaxşı, bildim, qəlbüvə. Sənün qəlbüvə mən e-e e... İndi de görüm noldu?

E y n ş t e y n (*belini tamam düzəldir və birdən-birə böyük ruh yüksəkliyi ilə*). Getdim! Xeyli adam var idi priyomunda!

Ə s ə d u l l a. Camaat neynəsin?! Heç kim bilmir ki, başına haranın daşını salsın də!

Eynşteyn (*ehtiyatla o tərəf-bu tərəfə baxıb yavaşdan*). Ministirlər də vardı orda. Biri gün eynəyi taxmışdı, o biri dəsmalı sifətinə basmışdı ki, guya, dişi ağrıyır. Bir nəfər də Dövlət müşaviri vardı, özünə yalandan uzun bığ qoymuşdu. Ancaq mən hamısını tanıdım.

Ə s ə d u l l a. Adlarını yazaydın də, birdən lazım oldu.

Eynşteyn. Əlbəttə!

Ə s ə d u l l a. Malades! Hə?

Eynşteyn. Məni qəbul elədi. Oturdum kamyüterin qabağında, dillərini basa-basa yazıb soruşdum ki...

Ə s ə d u l l a (*onun sözünü kəsir*). Mənim adımlı çəkmədün ki? Öz adundan soruşdun də?

E y n ş t e y n. Əlbəttə!

Ə s ə d u l l a. Malades! Hə?

E y n ş t e y n. Soruşdum ki, kto budet?..

Ə s ə d u l l a (*onun sözünü kəsir*). Necə yəni «kto budet?»

E y n ş t e y n. Komyüter cavabı rusca verir, ona görə də gərək rusca soruşasan.

Ə s ə d u l l a. Alə, bəs bu mühəndis Irannan gəlmiyib?

E y n ş t e y n. Hə, İrandan gəlib. Amma komyüteri rusca danışır.

Ə s ə d u l l a. Ay maşallah! Fətəbərəkallah!.. Yaxşı, nə cavab verdi kam... kamyüter?

Eynşteyn. Kamyüter cavab verdi ki, ili, ili!
Əsədulla. Bu nə deməkdi, alə?

Eynşteyn yenə də ehtiyatla o tərəf-bu tərəfə baxa-baxa
Əsədullanın qulağına nəşə pıçıldayır.

Əsədulla. O-o-o!.. (Sonra Firəngiz xanımın qulağına nəşə pıçıldayır.)

Firəngiz xanım. A-a-a!..

Əsədulla (barmağını dodaqlarına aparıb gözlərini Firəngiz xanıma bərəldir). S-s-s!..
(Mat-mat Eynşteynə baxır və bu dəfə də cibindən pul çıxarıb Eynşteynin cibinə basır. Kövrəlmiş
halda) Vallah, bu yaxşı oğlandı! Başı da var! (Birdən özünə gəlib kənara) Amerikada külqabıdı!..

Eynşteyn (əli ilə cibindəki pulu yoxlayıb utana-utana əzilir). Bu nə xəcalətdi, Əsədulla
məllim...

Əsədulla. Yaxşı! yaxşı! (Otaqda var-gəl edə-edə bərkdən) Aha! Deməli, belə!.. İli on, ili
on?.. Tak! Tak! Tak! İli, ili! (Birdən ayaq saxlayır.) İndikinin adını çəkmədi?

Eynşteyn. Xeyr.

Əsədulla (var-gəl edə-edə). Tak! Tak! Tak! İli on! İli on! (Yenə ayaq saxlayır.) Alə, adun
nədi sənün, şey, bəs... (Eynşteynin qulağına nəşə pıçıldayır.) Adını soruşmadun kam...
kamyüterdən?

Eynşteyn. Soruşdum.

Əsədulla. Nə dedi?

Eynşteyn. Yandı.

Əsədulla. Nə?

Eynşteyn. Onun adını soruşan kimi, kamyüter yandı!..

Firəngiz xanım. Vay... yazıq iranlı!..

Əsədulla (otaqda var-gəl edir). Znaçit, ili, ili! İli, ili! Tak! Tak! O biri – pojar! Bəlkə heç
bunnar olmayacaq? Görmürsən o kam... kamyüter rusca danışır?.. Amma indikindən mənim də
gözüm çoxdan su içmir, bunnan bir şey çıxmıyacaq! İli, ili! Druqoy pojar!.. Bəlkə Kişi təzədən
qayıdacaq iş başına, hə?! Qayıdan kimi əlüstü satdıq onu, vallah, qayıtsa, vay halımıza! Dərimizə
saman təpsə də azdı! Znaçit ili, ili! Bəlkə ruslar təzədən gəlib alaçaqlar buranı? Hə? Bəs onda?!
Yox, vallah, billah, baş açmaq mümkün döyül! Mümkün döyül! (Qışqırır.) Fransa! Fransa! Fransa!

Pauza.

(Eynşteynə) Sən öləsən, o Əhməd bəylə dost olub, götürüb bizə gəlməsən, bax bu Bəbirzadəni qəbrə
qoyasan, öldürəcəm səni! Boğacam!

İşiq sönr.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Polyaniçkoların evi. Ivan Ivanoviç,
Vera Nikolayevna.

Ivan Ivanoviç qaz plitəsində kartof qızardır. Ivan Ivanoviç tez-tez pəncərədən həyətdə boylanır.

Ivan Ivanoviç. Neyləyək biz? Qızımız yox ki, verək ona!.. Görmüsən onu?

Vera Nikolayevna. Hə. Dünən həyətdə gördüm...

Ivan Ivanoviç. Görürsən də necə yaraşlıq oğlandı? Aristokrat! Elə bil Stanislavskinin
cavanlığıdı!

V e r a N i k o l a y e v n a (*tavadaki kartofu çevirə-çevirə çiyinlərini çəkir*). Eh!.. Mənə nə?
I v a n I v a n o v i ç. Görünür, elə bizim bəxtimizə yazılıb ki, Sovet Ittifaqında yaşayaq, qalıb çürüyək burda!

Vera Nikolayevna. Oy! Day demə!.. Ode, o Marqarita!.. Mən Krupskayanı oynayanda, o qabağıma çay gətirən qulluqçunu oynayırdı. Nə oldu? Solomonu da götürdü, getdilər Izrailə!.. Mən o Ritani yaxşı tanıyıram!.. Solomon axmağı atacaq Izraildə, boşanacaq ondan, çıxıb gedəcək Amerikaya!..

I v a n I v a n o v i ç. Bu dünyada Allahın yəhudisi də olmadıq!..

Vera Nikolayevna. Eh!.. Sovet Ittifaqında yəhudidən xoşbəxt adam yoxdu!.. Kefi istəyəndə, deyir ki, gedirəm!.. Çıxır gedir!.. Perestroykadı də!..

I v a n I v a n o v i ç. Mən bir dənə «Moskovski»ni yüz dənə belə perestroykaya dəyişməyəm!

V e r a N i k o l a y e v n a (*gülür*). Oy, Vanya!.. (*Istehza ilə*) Bu nə sözlərdi? Sən ki, səhnədə Vladimir Iliç idin!.. Pionerlərlə görüş keçirirdin!.. Komsomolçuları əsl Volodya kimi olmağa çağırırdın!..

I v a n I v a n o v i ç. Nə olsun? Sən də səhnədə Nadejda Konstantinovna idin!.. Həmişə rejissorlarla dava edirdin ki, sənə on səkkiz yaşlı qızların rollarını versinlər. Amma Nadejda Konstantinovnaya o saat razı oldun! Nə isə... Pis olardı bir dənə «Moskovski»?

Vera Nikolayevna. Yox, pis olmazdı. Ancaq, ay yazıq, sən indi hardan tapacaqsan «Moskovski»ni? Pulun var sənin? (*Tavada qızaran kartofu çevirə-çevirə*) Hə, olsaydı, mən də yüz qram vurardım bu kartofla!

Ivan Ivanoviç (*əli ilə burnunun pərlərini qapayır*). Mən day qızarmış kartof yeyə bilmirəm! Kartof görəndə ürəyim bulanır! (*Qışqırır.*) İstəmirəm day kartof qızartması! İstəmirəm day semiçka yağı!..

Vera Nikolayevna. İstəsən də, istəməsən də, oturub yeyəcəksən! Özü də «Moskovski»siz!

Ivan Ivanoviç (*qışqırır*). Yo-o-ox!.. (*Birdən pəncərədən həyatə boylanır.*) Ode, gəldi!

Vera Nikolayevna. Kim?

I v a n I v a n o v i ç. Əhməd bəy! Aristokrat! Stanislavskinin gəncliyi! (*Diqqətlə baxır.*) Onu kinoya çəkəsən, Dzerjinski roluna! Bilirsən neçə çıxar?!

V e r a N i k o l a y e v n a. İndi elə Dzerjinskimiz çatışmır!

I v a n I v a n o v i ç. Eh, kiminsə bəxti gətirəcək! Kimsə qızını verəcək ona! Sonra qızla bərabər özləri də köçüb gedəcəklər Fransaya! Milyonçudu! Xoşbəxtlər! Xoşbəxtlər! (*Birdən yenə burnunun pərlərini qapayıb qışqırır.*) İstəmirəm day kartof qızartması!.. İstəmirəm day semiçka yağı!..

Vera Nikolayevna. Bağırma! Əlimi yandırdım!..

I v a n I v a n o v i ç. Yaxşı oldu yandı! Qoy yansın!

Vera Nikolayevna. Heyvərənin biri, heyvərə!

Ivan Ivanoviç. Özünsən!

V e r a N i k o l a y e v n a. Pyaniskə!

I v a n I v a n o v i ç. İdiotka!

V e r a N i k o l a y e v n a. Kretin!

Ivan Ivanoviç. Özünsən! (*Daha da bərkdən qışqırır.*) İstəmirəm day kartof qızartması! İstəmirəm day semiçka yağı! İstəmirəm! Fransaya!.. Fransaya getmək istəyirəm!..

V e r a N i k o l a y e v n a. Buna bax bir!.. Sən, sən e, sən Fransaya getsən, onda, bəs, Fransa hara getsin?! Toje mne, Vladimir Iliç!

I v a n I v a n o v i ç (*birdən-birə ağına nəsə bir fikir gəlir və çox mehriban*). Veroçka!..

Vera Nikolayevna hirsli tavadaki kartofu çevirə-çevirə cavab vermir.

I v a n I v a n o v i ç. Veroçka!.. *(Vera Nikolayevnaya yaxınlaşır və tamam məftun nəzərlərlə onu aşağıdan yuxarıya süzür.)* Veroçka!..

V e r a N i k o l a y e v n a cavab vermir.

Mənim əzizim!..

V e r a N i k o l a y e v n a cavab vermir.

Mənim gözəlim!.. Sənin ayaqların əvvəlkindən də gözəldi!.. Belinə bax el!.. Elə bil azərbaycanlıların armudu stəkanıdı!.. Hansı qızda belə incə bel var?! Döşlərinə bax!..

V e r a N i k o l a y e v n a *(birdən-birə kövrəlib ağlamsınır)*. Yoxsa, elə bilirsən mənim xoşum gəlir hər gün qızarmış kartof yeməkdən? Hə? Mənim xoşum gəlir semiçka yağının iyindən? *(Zırhazır ağlamağa başlayır.)*

I v a n I v a n o v i ç. Veroçka! *(Əli ilə öz başına qapaz vurur.)* Mən axmağa bax də!.. Özüm də narodni artistəm!.. Niyə indiyəcən ağlıma gəlməyib? Veroçka! Əzizim! Tapmışam!

V e r a N i k o l a y e v n a *(ağlaya-ağlaya)*. Nə? Ət tapmışan?

I v a n I v a n o v i ç. Ət nədi, əzizim?! Səni tapmışam, səni! *(Vera Nikolayevnanı qucaqlayır.)* Səni! Səni!..

Vera Nikolayevna. Yavaş, Vanya!.. Vaxtı deyil!.. Oy! Əlim yandı!.. *(Tavanı plitənin üstündən götürüb Ivan Ivanoviçin qolları arasında fırlanır.)* Burax...

I v a n I v a n o v i ç. Səni! Səni! Səni verəcəyəm Əhməd bəyə!

Vera Nikolayevna. Nə? *(Tavanı əlindən salır və kartof qızartması döşəməyə dağılır.)* Ay!..

I v a n I v a n o v i ç. Lap yaxşı oldu! Gəl bura! Gəl bura, əzizim! *(Vera Nikolayevnanı çəkib divanda özü ilə yanaşı oturdur.)* Qulaq as! Bundan gözəl fürsət ola bilməz! Səninlə yalandan boşanaq! Sən də yalandan ona ərə get!

Vera Nikolayevna. Sən... Sən nə...

Ivan Ivanoviç *(onun sözünü kəsir)*. Qulaq as! Qulaq as! Bu bir şansdı düşüb bizim əlimizə! Gərək ağıllı olaq! Tədbirli olaq! Emosiyaya qapılmayaq! *(Əli ilə həyat tərəfi göstərir.)* Bunlardan seçilək gərək!.. Bunların tayı olmayacaq gərək!.. Belə şans bir də heç vaxt ələ düşməyəcək! Bu bizim həyatımızın ən vacib nöqtəsidir, Veroçka! Bu azərbaycanlı cavanları da, özün yaxşı bilirsən, aldatmaq asan işdi! Özü də sənin kimi bir gözəl! Veroçka! O qızarmış kartofla, o semiçka yağı... vay... *(Ürəyi bulanır və əli ilə ağızını qapayıb udquna-udquna birtəhər özünə gəlir.)* mənim... mənim gözümlə elə kor eləyib ki, sənin kimi canı təzədən görməmişəm! Biz yalandan boşanıyıq! Əhməd bəyi aşıq eləyirsən özünə!.. Sən bacaracaqsan bunu, Veroçka! Həmişə başqalarının əsərlərində oynamışıq, indi də öz əsərimizdə oynamalıyıq, Veroçka! Şah əsərimizdə!.. Mənim əzizim!.. Məni necə aşıq eləmişdin özünə, onu da elə dəli-divanə eləyəcəksən!

Vera Nikolayevna. Sən o zaman Lenini oynayırdın...

I v a n I v a n o v i ç. Hə. Ancaq indi Lenin girən kol deyil! Gərək Nadejda Konstantinovna girişsin bu işə, Veroçka, Nadejda Konstantinovna!.. Yalandan ərə gedəcəksən ona! Sonra bir yerdə gedəcəksiz Fransaya! Sonra da mənə dəvət göndərəcəksən, keçmiş ərin kimi. Fransada belə şeylərə pis baxmırlar. Fransada hamı keçmiş əriylə, keçmiş arvadıyla dostluq eləyir! Mən gəlirəm Parijə! *(Əli ilə sinəsinə vurur.)* Parij e, Ivan, Parij! Möhkəm ol, Ivan! Belə şans bir də heç vaxt ələ düşməz!

Vera Nikolayevna. Bəs onda səndən əvvəlki ərlərim necə olsun? Nikolay Petroviç, Viktor Aleksandroviç, Pyotr Matveyeviç.. Onları da Fransaya çağırmalıyam?

Ivan Ivanoviç*(hirsli)*. Yox! Əlbəttə, yox! Onları neynirsən? Muzey düzəldəcəksən? Parij... *(Mülayimləşir.)* Qulaq as, Veroçka! Mənim əzizim! Mənim toyuğum! Mən gəlirəm Parijə! Burda evimi satıram, nə lazımdı eləyirəm, gəlirəm. Özüm də deyirəm ki, qaçqınam! Azərbaycandan qaçmışam! Sən də boşanırsan Əhməd bəydən! Veroçka! Milyonçudu o! Milyonlarının da yarısı qalır bizə! Məhkəmə avtomatıçeski qərar qəbul edəcək ki, yarısı sənindi!

Vera Nikolayevna. Fantastika! Elə bil aydan, ulduzdan danışırısan...

I v a n I v a n o v i ç. Xeyr! Fantastika deyil! Fransada demokratiyadı, bizim kimi deyil! Orda insan hüquqlarını qoruyurlar! Orda insanın qiyməti var! Orda insanın ləyaqətinə toxunurlar! Orda ərlə arvad eynidi, pulları da eynidi! Biz təzədən evlənərik!.. *(Ayağa sıçrayır.)* Kəbinimizi bu dəfə Notr-Dam kilsəsində kəsdirərik!..

V e r a N i k o l a y e v n a *(get-gedə xəyala dalararaq)*. Mən hələ indiyə qədər heç vaxt kilsədə kəbin kəsdirməmişəm...

I v a n I v a n o v i ç. Veroçka! Mənim əzizim! Mənim toyuğum!.. Sən bacaracaqsan bunu! Mən səni tanıyıram, Veroçka!.. Sənin istedadını qiymətləndirməyi indiyə qədər heç bir rejissor bacarmayıb!..

V e r a N i k o l a y e v n a *(ayağa qalxıb pəncərədən həyatə boylanaraq romantik tərzdə)*. Özü də gözəl oğlandı!..

Pauza.

I v a n I v a n o v i ç. Vera! Mən səninçün Solomon deyiləm, ha!..

Vera Nikolayevna. Yaxşı! Yaxşı! Solomon deyil... Sən burda oturub gündə kartoşka yeyirsən, Solomon isə ode, gözəl Izraildə apelsin soku içir!..

I v a n I v a n o v i ç. Yox, Vera! Mənə söz ver!

Vera Nikolayevna. Nə söz?

I v a n I v a n o v i ç. Söz ver ki, mən Parijə gələne kimi, onunla sənin aranda heç nə olmayacaq! Söz ver, Vera!

Vera Nikolayevna. Necə söz verim? Özün demirsən ki, ona ərə get?

I v a n I v a n o v i ç. Fiktivni! Sən ona fiktivni ərə gedəcəksən, Vera! Indi Moskvada yalandan ərə gedib ev almırlar? Sən də o cürə gedəcəksən, yalandan! Hər gün onu aldadacaqsan! O daha da qızısaacaq! Tanıyıram mən bu azərbaycanlı cavanları, Fransada olanda nə olar?! Day da çox aşiq olacaq sənə! Nə desən edəcək! Söz ver, Vera! Söz ver! Yox... Gərək müqavilə bağlayaqsan sənə! Cibimdə rəsmi sənəd olsun! Yoxsa, sənə nə var? Bir də gördün, getdin, heç məni də çağırmadın!

Vera Nikolayevna. Yaxşı, yaxşı!.. *(Gözü döşəməyə dağılmış kartofa sataşır.)* Gördün neylədin kartoşkanı?

I v a n I v a n o v i ç. Mən neylədim? Özün saldın də əlindən!

V e r a N i k o l a y e v n a *(yavaş-yavaş səsinə qaldırır)*. Əlim şikəstdi bəyəm mənim? Sən atdın özünü üstümə! Elə bil ayısan!

Ivan Ivanoviç *(hirsli)*. Ayı özünsən!

V e r a N i k o l a y e v n a *(qışqırır)*. Heyvərə!

Ivan Ivanoviç *(qışqırır)*. Özünsən!

V e r a N i k o l a y e v n a *(qışqırır)*. Pyaniskə!

Ivan Ivanoviç *(qışqırır)*. Ifritə!

İ ş ı q s ö n ü r.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Isgəndərzadələrin evi.
Isgəndərzadə dərin sarsıntılar keçirir.

I s g ə n d ə r z a d ə. Ah, Lenin!.. Lenin!.. (*Otaqda var-gəl edir.*) Son zamanlar tərəddüdlər burulğanından çıxıb bilmirəm!.. Kimin ağına gələrdi, kimin?.. Partiya sarsılıb!.. Axmaq QKÇP heç nə eləyə bilmədi!.. Bu Baş katibin əməllərindən heç şeytan da baş açma bilməz! Ah, Lenin!.. Lenin!.. Partiya solub... saralıb... Kommünizm idealları ayaqlar altına düşüb... Bəlkə... Bəlkə mən də səhv etmişəm? Bəzən tərəddüdlər ucsuz-bucaqsız kolxoz tarlalarına ziyan vuran gəmiricilər kimi, mənim bütün mənəviyyatımı gəmirir! (*Ayaq saxlayır. Həyəcanla*) Leninizm nədir? (*Təzədən var-gəl edə-edə leninizmin tərifini birnəfəsə deyir.*) Leninizm imperiализm və proletar inqilabları dövrünün, müstəmləkəçiliyin süqutu və milli azadlıq hərəkatlarının qələbəsi dövrünün, bəşəriyyətin kapitalizmdən sosializmə keçməsi və kommünizm cəmiyyəti qurulması dövrünün marksizmidir! (*Ayaq saxlayır. Dərin həyəcanla*) Yaxşı, leninizm əyər marksizmdirsə, bəs onda niyə adı leninizmdir? Bax, bundadır məsələ! Bundadır! (*Var-gəl edir.*) Budur mənə əzab verən! Budur məni sarsıdan!.. Ah, Lenin!.. Lenin!.. İnsan öz-özünə nə qədər sual verər. Mən sənəin əsərlərini yenidən vərəqləyirəm... Doğrudanmı mən işıqlı kommünizm ideallarında yanılmışam? (*Eşikdən səs-küy eşidib dayanır.*) Yenə bu nə sədi belə? Təzədən başladı?

İ ş ı q s ö n ü r.

ALTINCI ŞƏKİL

Xor.

Səhnə yenə də tamam qaranlıqdır və işıq da yalnız sol
küncdə plakatın üstünə düşüb.
Məkan – Bakı şəhəri.
Zaman – 1991-ci il, avqustun sonu.

Birdən işıq sönür və dərhal da səhnənin ortasındakı plakatın üstünə düşür: eyni sözlər. Işıq sönür və təzədən səhnənin küncünə düşür: eyni plakat, eyni sözlər. Və beləliklə, işıq bir neçə dəfə yanıb-sönərək bütün səhnə boyunca orda-burdakı eyni plakat sözlərini işıqlandırır.

X o r.

- Is-te-fa!
- Is-te-fa!
- Is-te-fa!
- Müstəqillik!
- Azadlıq!
- Sapı özümüzədən olan baltalara
ar olsun!
- Ar olsun!
- Ar olsun!
- Ar olsun!
- İstiqlal, yaxud ölüm!
- A-zər-bay-can!
- A-zər-bay-can!
- A-zər-bay-can!

İ ş ı q s ö n ü r.

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Isgəndərzadələrin evi. Isgəndərzadə, Gülər
xanım, Gülbəniz, Nurbəniz.
Isgəndərzadə otaqda var-gəl edə-edə eləcə sarsıntılar keçirməkdədir.

Isgəndərzadə. O cürə küçəyə yığışib «Is-te-fa!», «Is-te-fa!» qışqırmaqla deyil! Problemin mahiyyətinə varmaq lazımdı! Ah, Lenin!.. Lenin!.. Yaxşı, leninizm marksizmdi, bəs marksizm nədi? *(Yenə birnəfəsə marksizmin tərifini deyir.)* Fəhlə sinfinin dünyagörüşünü, elmi ideologiyasını, beynəlxalq kommunist hərəkatının nəzəri əsasını, dünyanın dərk olunması və inqilabi yolla dəyişdirilməsi elmini təşkil edən fəlsəfi, iqtisadi və sosial-siyasi baxışların bütöv sistemində marksizm-leninizm deyirlər!..

Pauza.

Belə deyirlər, bəli! Bu sözlər şübhəsiz ki, həqiqətdir, lakin... lakin özü nədir e, marksizm-leninizm özü nədir?

Pauza.

Yenə ikisi bir yerdə: marksizm-leninizm... Bu da mənə bir tərəfdən tərəddüdlər burulğanına atır!.. Marksizmi və leninizmi bir-birindən ayırmaq isə burjuva alimlərinə və təftişçilərə məxsus cəhətdir, deyirlər ki, guya, bəli, guya, leninizm ümumdünya əhəmiyyətinə malik deyil, inkişaf etmiş kapitalist ölkələrində tətbiq edilə bilməz!.. Bax, bundadır!.. Bundadır məsələ!.. Bundadır mürəkkəblik!.. Çətinlik!.. Ah, Lenin!.. Lenin!.. *(Ayaq saxlayır.)* Doğrudanmı çıxış yolu inkişaf etmiş kapitalist ölkəsindədir? Doğrudanmı Fransa?.. Doğrudanmı mən innən sonra öz həyatımı Fransa ilə bağlamalıyam? Ah, Fransa!.. Fransa!.. *(Ehtiyatla o tərəf-bu tərəfə baxır.)* Sən indi mənimçün də cazibədar olmusan!.. *(Tələsik)* Yox! Yox! Bu indi, partiyanın bu ağır vəziyyətə düşdüyü zaman mənim prinsiplərimə xəyanət deyil! Mən tərəddüdlər burulğanındayam! Bir də ki... Bir də ki, Fransada da Kommunist Partiyası var də! Uzaqbaşı oranın üzvü olmaq olar!

Gülər xanım, Gülbəniz, Nurbəniz gəlirlər.

Gülər x a n ı m. Salam!

Gülbəniz. Privet!

Nurbəniz. Nə tez gəlmisən?

Gülbəniz. Oy, yenə küçələr adamlarla doluydu, mitinqə gedirdilər!

Nurbəniz. Yox, qayıdırdılar!

Gülbəniz. Əla salat idi!

Nurbəniz. Balıq da yaxşı idi!

Gülbəniz. Yox, balıq mənim xoşuma gəlmədi.

Nurbəniz. Sənin xoşuna gəlmədi, mənim xoşuma gəldi!

Gülbəniz. Gəlsin də, mən neyləyim?! Gözüm aydın!

Gülər xanım. Bəsdirin! Başlamayın yenə!

Gülbəniz. Görmürsən?

Nurbəniz *(Isgəndərzadəyə)*. Mənə zəng eləyən olmamışdı?

Isgəndərzadə cavab vermir.

G ü l ər x a n ı m. Nə olub belə? Təzə nəyə baş verib, fikirlisən?

Gülbəniz Yenə mitinqdə nəyə deyiblər?

Nurbəniz Eto mne uje nadoyelo!

Isgəndərzadə otaqda var-gəl edir.

Gülər xanım. Nə olub axı?

I s g ə n d ə r z a d ə. Məndə Leninin «İnikas nəzəriyyəsi» ilə bağlı şübhələr əmələ gəlib.
Gülər xanım. Nə?

I s g ə n d ə r z a d ə. Leninin «İnikas nəzəriyyəsi»nə deyir? (*Ayaq saxlayır.*) İnsan şüurlü maddi aləmin əksidir! İliç belə deyir. (*Yenə var-gəl edir.*) Onda, bəs, maddi aləmin özünü kim yaradır? İnsan şüuru yaratdırmı? Təfəkkür həmişə varlıqla, insanların həyat şəraiti ilə bağlı olmuşdur. Bəli, belədir! Lakin təfəkkür, eyni zamanda, həyat şəraitinin yüksəlməsi üçün maddi-texniki baza yaratmamalıdır? Hə?

Pauza.

Gülər xanım(*qızlara*). Bu barədə heç kimə heç nə deməyin ha!..
Gülbəniz. Mən onsuz da papanın dediklərindən heç nə başa düşmürəm!
Nurbəniz. Ya toje!
Gülbəniz. Oy!.. Tort kakoy vkusniy bil!..
Nurbəniz. Amma mənim xoşuma gəlmədi!
G ü l b ə n i z. Çuşkasan da, ona görə!
N u r b ə n i z. Çuşka özünsən!

Gülər xanım. Bəsdirin! Eh!.. Dünya yaman dəyişdi!.. (*Qızları göstərir.*) Bunnarı istəyənlərin, sifariş göndərənlərin, eyham vuranların, telefon eləyənlərin əlindən yer tapa bilmirdik! Oturub bir-bir seçirdik ki, qızları hansı istəyənlərə verək? Onun papası kimdi, bunun maması kimdi?.. Day demirdik ki, görəsi günlərimiz varıymış!.. O mitinqlər başlayandan sonra ki, bu vurhavur araya düşdü, elə bil, o elçilər də dənizdə batıb boğuldular! İndi səsləri də çıxmır. Oturub gözləyirlər ki, SEKA-nın axırı nə olacaq?.. Qorbaçovu görüm... (*Söz tapmır.*) Qorbaçovu görüm... Qorbaçovu görüm tramvay altında qalsın!..

G ü l b ə n n z. Oy, kakoy ujas!

G ü l ə r x a n ı m. Mənə deyən lazım, nə tramvay, ay axmaq? Özü indi necə maşında gəzir, arvadiyla aradan çıxıb yenə elə maşında gəzəcək!

Nurbəniz Deyirlər Amerikaya qaçacaq! Kaşu zavaril da!..

Gülbəniz. Ağı olsa, Şvesariyaya qaçar!

Gülər xanım(*qızlara*). Başqa yerdə ağızınızdan söz qaçırmayasız ha!

G ü l b ə n i z. Oçen nujno!

Nurbəniz Day demə!

I s g ə n d ə r z a d ə. Ah, Lenin!.. Lenin!..

Gülər xanım. Nə Lenin, hə?! Nə Lenin? Sən öz dərdini çək! Bizim dərdimizi çək! Ode, camaat yenə toplaşmışdı Ali Sovetin qabağına! «İs-te-fa!», «İs-te-fa!» Tramvay bizi gözləyir e, bizi! Maşında gəzməyimiz day getdi işinə!

Pauza.

Gülbəniz. Onda mən heç vaxt evdən çıxmıyacam!

Nurbəniz. Koneçno! Mən də! Tramvay... yox bir, traktor!

Gülər xanım. Ağızınız isti yerdədi sizin!

Pauza.

I s g ə n d ə r z a d ə (*var-gəl edə-edə*). Görəsən, onda bizim yazıq şofer Əbdüləlinin işləri necə olacaq?

Gülər xanım. Ay-hay!.. Sən şoferivin yox e, bizim, bizim dərdimizi çək! Əbdüləliyə nə var? İndi yoldaş İsgəndərzadəni gəzdirir, sabah işlər dəyişsə, başqa bir İsgəndərzadə bəyi gəzdirəcək! Dayanır qapının ağzında, yazıq, baxır mənə!.. Gözləriylə elə baxır, elə bil, iraq olsun, buzovu ölmüş inək gözləridi!.. Nə verim ona? Ode, o qonşumuz Əsədulla deyiləm ki!.. Spesmağazanı da bağladılar! Kül başına Kryuçkovun! KQB-nin elə adı varıymış!.. Bir dənə Allahın Qorbaçovunu yığışdıra bilmədilər! (*Qızlara*) Siz başqa yerdə bir söz deyib-eləməyin ha!

Gülbəniz. E-e-e!..

Nurbəniz. Toje mne!

Gülər xanım. Vaxtında sənə çox dedim! Ode, indi Mirizadəgildən gəlirik. O da sənin kimi SEKA-da işləyir də! Evinə top vursan, dağılmaz! Çox dedim sənə ki, özünü də fikirləş! Səhərdən axşamacan iclas! Partiya! Lenin!

I s g ə n d ə r z a d ə (*ayaq saxlayıb, dəruni bir pərişanlıqla*). Görəsən, doğrudanmı partiyanın axırını çatıb?

G ü l ə r x a n ı m. Heç əvvəli varıydı ki?! Eh!.. Mənim başıma o qədər iş açmısan ki!.. Yadına gəlir? Təzə nişanlanmışdıq, birinci dəfə kinoya getmişdik sənnən, məni yarımçıq çıxartdın ki, partiya iclasına gecikirsən...

Gülbəniz Kakoy ujas.

Nurbəniz Kaşmar!

Pauza.

I s g ə n d ə r z a d ə (*var-gəl edə-edə*). Knipoviç Leninə məlumat vermişdi ki, iskraçılar Bakıda gizli mətbəə yaradıb «Iskra»ni nəşr etmək fikrindədirlər. Bilirsən Lenin Knipoviçə nə yazmışdı?

Gülər xanım. Mən nə bilim?

I s g ə n d ə r z a d ə. Lenin yazmışdı ki, Yoldaş Knipoviç, «siz Rusiyada «Iskra»ni necə təşkil etmək fikrindəsiniz?».

Pauza.

Gülər xanım. Hə, nə olsun?

I s g ə n d ə r z a d ə. Nə olsun? O olsun ki, bu adi sual deyil! İndi biz bu sualı özümüə verməliyik!

Gülər xanım. A kişi! İndi camaat partbiletini yandırır! Yandırmayan da gizlədir ki, görün olmasın! Aləm dəyib bir-birinə! Mitinqlərin əlindən küçəyə çıxmaq olmur! Özün işə gedəndə gizləncə SEKA-nın dal qapısından içəri girirsən! İndi hamı canının hayındadı ki, nə olacaq? Necə olacaq? Sən də bu vurhavurda Bakıda təzədən «Iskra» nəşr etmək istəyirsən?

I s g ə n d ə r z a d ə. Yox, o mənada yox... Biz indi Leninin sualını bir az dəyişib özümüə verməliyik!

Gülər xanım (*əllərini göyə qaldırır*). Allah, sənə min şükür! Bu da Leninin sözlərini dəyişərmiş!

G ü l b ə n i z. O-o-o!..

Nurbəniz. O-o-o!..

Gülər xanım (*qızlara*). Siz amma başqa yerdə ağzınızdan qaçırmayın!

G ü l b ə n i z. Padumayeş!

Nurbəniz. Komu eto interesno?

I s g ə n d ə r z a d ə. Xeyr! Xeyr! Mən təftişçi deyiləm! Mən... Mən tərəddüdlər keçirirəm...
İndi biz özümüzsə sual verməliyik: «Biz Azərbaycanda həyatımızı necə təşkil etmək istəyirik?» Bax,
budur əsas məsələ! Bu mümkündürmü, hə? Ah, Lenin!.. Lenin!.. Axı, sən özün də Fransaya
getmişdin!..

Gülər xanım. Nə Fransa?

I s g ə n d ə r z a d ə. Məgər Vladimir İliç Fransaya getməmişdi?

Gülər xanım. Mən nə bilim? Həmişə elə çətin suallar verirsən ki...

I s g ə n d ə r z a d ə. Bəli, getmişdi! Lafarla və beynəlxalq fəhlə hərəkatının digər üzvləri ilə
İliç məhz Fransada tanış olmuşdu!

Gülər xanım. Axı, nə olsun? Aləm dağılır, indi biz oturub təzədən Leninin tərcümeyi-halını
öyrənməliyik?

I s g ə n d ə r z a d ə. Məsələ belədir! Əhməd bəy Fransadan gəlib!

G ü l ə r x a n ı m. Bilirəm. Bizim həyətdəki o şofer Kərimgildə qalan oğlandı.

I s g ə n d ə r z a d ə. Bəli. Özü də milyonçudu! Düzdü, mən sinfi münasibətləri hələ
saxlamışam, lakin, hər halda, maraqlı faktdır. Əbdüləli bizim həyətdə nə olur, hamısını səhər iş
gedəndə maşında mənə xəbər verir. Bu Əhməd bəy də burada evlənmək istəyir.

G ü l ə r x a n ı m. Nə olsun axı?

I s g ə n d ə r z a d ə. Necə nə olsun, sluşı? O olsun ki... *(Gəlib qızların qabaqında dayanır və
iki əlilə də Gülbənizi göstərir.)* Bude, bu da gəlin!

Pauza.

Gülbəniz *(bu gözlənilməz təklifdən sonra, özünə gələrək əllərini bir-birinə vurur)*. Oy, Fransa!

N u r b ə n i z *(qışqırır)*. Niyə o olur gəlin? Niyə mən yox?

I s g ə n d ə r z a d ə. O böyükdür.

N u r b ə n i z. Nə olsun o böyükdü? Ağıl yaşda deyil, başdadı! *(Qışqırır.)* Mən getmək
istəyirəm Fransaya!..

G ü l b ə n i z. Oy papa!.. Fransa!.. Qoy öpüm səni. *(Yerindən atılıb İsgəndərzadənin üzündən
öpür.)*

Gülər xanım *(sevincləndən hələ də özünə gələ bilməyib, sözləri güclə tapa-tapa)*. Ah, əzizim!..
Mən... mən bilirdim ki... haçansa... sən dissident olacaqsan!

I s g ə n d ə r z a d ə *(özündən razı halda)*. Mənim prinsiplərim hələ ki, qalır... Lakin baxıb
görürəm indi elə bir vaxtdı ki, kapitalist ölkəsi olsa da, Fransaya bir əl yeri qoymaq lazımdı!..

Gülbəniz. Fransa!.. Milyonçu!..

Nurbəniz*(qışqırır)*. Niyə o?! Niyə?! Mən getmək istəyirəm Fransaya!..

I s g ə n d ə r z a d ə. Bəlkə iş elə gətirdi ki, hamımız getdik...

G ü l ə r x a n ı m *(qızlara)*. Başqa yerdə deməyəsiz ha!..

Nurbəniz*(qışqırır)*. Mən deyəcəyəm!..

Gülbəniz. Nu i dura!..

I s g ə n d ə r z a d ə. Əbdüləli deyir ki, bizim bu rüşvətxor antipod qonşumuz...

Gülər xanım. Əsədullanı deyirsən?

I s g ə n d ə r z a d ə. Hə, o da Əhməd bəyə girişmək istəyir! İstəyir o vulqarı qızını sırasın
ona! Onun bir pamoşniki var, Eynşteyndi, Volterdi – nədi adı, qabaqlar SEKA-da instruktor
işləyirdi, o Əbdüləlinin yanında ağzından qaçırdı. Bax də, Əsədulla kimi antipod, prinsipsiz bir
adam! Yox, gərək sərhəsb olaq! O antipoda imkan verməyək!

Gülər xanım. Əhməd bəy bizim kimi intelegent ailəni qoyub, gedib o... o... o hambal Dadaşın
oğlu ilə qohum olacaq?

I s g ə n d ə r z a d ə. Hər halda, çox ehtiyatlı olmaq lazımdı! Əhməd bəyi rəsmi surətdə bizim
evə dəvət etmək lazımdı! Mən Xarici İşlər Nazirliyində də bəlkə bir razvedka apardım.

G ü l ə r x a n ı m. Allaha min şükür! Min şükür ki, sən də bizim barəmizdə bir az fikirləşməyə başladın!.. Ancaq...

I s g ə n d ə r z a d ə. Nə ancaq?

G ü l ə r x a n ı m. Ancaq... KQB-yə bir söz demə!

I s g ə n d ə r z a d ə. Nə KQB? (*Hirsilanır.*) Yoxdu daha KQB! Qorbaçov atasını yandırdı KQB-nin! (*Özünə gələrək*) Əhməd bəy üçün evdə qəbul düzəltmək lazımdı!

G ü l b ə n i z. Oy! Salatı mən özüm düzəldəcəyəm! Fransa!..

N u r b ə n i z (*qışqırır*). Mən istəyirəm Fransanı!

Gülbəniz(*gözəl bir xəyal aləmində*). Milyonçu!..

N u r b ə n i z (*zırıldaya-zırıldaya qışqırır*). Niyə o? Niyə mən yox?..

G ü l ə r x a n ı m (*qızların üstünə qışqırır*). Bəsdirin!

I s g ə n d ə r z a d ə (*yenidən var-gəl etməyə başlayır və pərişanlıq içində*). Görəsən, Lev Nikolayeviç Tolstoy doğrudanmı rus inqilabının güzgülüdür, hə? Ah, Lenin!.. Lenin!..

İ ş ı q s ö n ü r.

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Pıçı-pıçı, Mehdiqulu bəy, Süpürgəçi kişi.

Yarıqaranlıq səhnədə yenə də bizə tanış binanın və həyətin konturları görünür.

İşıq adda-budda pıçı-pıçı sahiblərinin üstünə düşür və onların da yalnız siluetləri görünür. Səhnənin dərinində həyəti süpürən Süpürgəçi kişi tərəfə boylanır.

Qadın (*pıçıltı ilə*). Deyirlər Əhməd bəyin İsveçrədə də mülkü var!..

Birinci qız(*pıçıltı ilə*). Tehranda otelləri var!..

K i ş i (*pıçıltı ilə*). Yunanıstanda yazlığı var!..

İkinci qız (*pıçıltı ilə*). Ah, Fransa!..

Oğlan(*pıçıltı ilə*). Milyonlarının sayı-hesabı yoxdu!..

Birinci qız (*pıçıltı ilə*). Özünün şəxsi gəmisini var!..

İşıq pıçı-pıçı eləyənlərin arası ilə gələn Mehdiqulu bəyin üstünə düşür.

Mehdiqulu bəy(*bərkdən*). Baba, bu necə məmləkətdi?! Bunlar niyə bu vəziyyətə düşüblər?! Yetmiş ildə ki, o kapitalist aləmi ki, deyirdilər, vallah, billah, baba, oralarda bu qədər puldan danışmırlar ki, bunlar danışır! O kapitalist aləmində iş görürlər, pul qazanırlar, bunlar əllərini ağdan qaraya vurmurlar, puldan danışirlər! Baba, bu qədər milyon söhbəti olar?! Bu qədər dükan söhbəti olar?! Pal-paltar söhbəti olar?! Ey vah, nə yaman çaşib bu camaat!.. Niyə bu günə qalıblar?! Baba, bu bədbəxtlər elə bilirlər ki, kim xaricdə yaşadı, dünyanın ən bəxtəvər adamıdır! Elə bilirlər ki, xaricdə krantı açırsan, süd tökülür! Elə bilirlər xaricdə yaşayanda maşını, evi, torpağı göydən huri mələklər havayı endirir yerə! Vallah, belə ki, bunlar işləyirlər, istəyəndə gedirlər işə, istəyəndə çıxırlar, istəyəndə iş vaxtı gedib oturub yeyib-içirlər, bir müdiri iş vaxtı öz kabinetində tapmaq olmur, bir rəisin, bir nazirin katibəsi adama bir dənə düz söz demir, billah, baba, xaricdə bunlar acıdan ölür! Bir tikə çörək tapmazlar yeməyə! Baba, bu camaata nə olub belə? Bunlar niyə belə çaşıblar?

K i ş i (*pıçıltı ilə*). Bu kimdi belə?..

Oğlan(*pıçıltı ilə*). Əhməd bəyin dayısıdır!..

Qadın(*pıçıltı ilə*). Bu da Fransadan gəlib?..

Birinci qız (*pıçiltı ilə*). Ah, Fransa!..
İkinci qız (*pıçiltı ilə*). Bu da milyonçudu?..
Q a d ı n (*pıçiltı ilə*). Görmürsən, heç gözüm su içmir!..
Oğlan (*pıçiltı ilə*). Görmürsən, nə boş-boş danışırsən?..
K i ş i (*pıçiltı ilə Mehdiqulu bəyi yamsılayır*). «Baba, bu camaata nə olub belə?..»
Qadın (*pıçiltı ilə*). Ona deyən lazımdı ki, sən kimsən?..
K i ş i (*pıçiltı ilə Mehdiqulu bəyi yamsılayır*). «Bunlar niyə belə çaşıblar?..»
Birinci qız (*pıçiltı ilə*). Özün çaşmısan!..
İkinci qız (*pıçiltı ilə*). Bu milyonçu deyil!..
Oğlan (*pıçiltı ilə*). Çəliyini görmürsən?!
Kişi (*pıçiltı ilə*). Silindrini görmürsən?!
Birinci qız (*pıçiltı ilə*). Qalstukuna bax!..

M e h d i q u l u b ə y (*bərkdən*). Deyirəm, Əhməd bəy, gəl oteldə qal, hamı ilə oturub-durma, dünyada o qədər dələduz var!.. Deyir, eybi yox, vətəndi!.. Vətən olanda nə olar? Bəyəm vətəndəkilərin hamısı mələkdə? Deyir, mən sadə adamlarla olmalıyam. Vallahi ki, qorxuram bunu burda aldadalar... O boyda nəslin bir danəsidir!.. Özü də avropasayaq adamdı... Nigaran qaldığım üçün də, durub gəldim dalınca. Gəlib girib bu həyətdə... Baba, bu nə həyətdi belə? Bu həyətdə yaşayan millət kimdi belə?.. Günahsız qanlar tökülür, daşnak millətin məktəbini dağıdır, xəstəxanasını dağıdır, əsir götürüb qulağını kəsir, gözünü çıxarır, torpağını əlindən almaq istəyir, dünyaya da car çəkir ki, ay aman, qoymayın, azərbaycanlılar bizi doğradı, amma bunlar, baba, bax, bu həyətin adamları, elə bil ki, Ayda yaşayırlar!.. Elə bil ki, bunlara heç nəyin dəxli yoxdu!.. Hara gedirsən milyon söhbətidi, Fransa söhbətidi, bizi xaricə dəvət elə söhbətidi, bunu al, onu bağışla söhbətidi!.. Əhməd bəyi də hərə öz tərəfinə çəkmək istəyir!.. Niyə belədi axı?.. Allah bunların aqlını alıb-nədi, baba? Nə eləyiblər ki, Allahın belə qəzəbinə keçiblər?! Nə günah sahibidirlər?!

Kişi (*pıçiltı ilə*). Buna fikir verməyin!..
Qadın (*pıçiltı ilə*). Başdan xarabdı!..
Birinci qız (*pıçiltı ilə*). Əhməd bəyin idarələrindən birində işləyir!..
Oğlan (*pıçiltı ilə*). Bu milyonçu deyil!..
İkinci qız (*pıçiltı ilə*). Əhməd bəyin əlinə baxır!..
Birinci qız (*pıçiltı ilə*). Ah, Fransa!..
Oğlan (*pıçiltı ilə*). Əhməd bəy!..
İkinci qız (*pıçiltı ilə*). Milyonçu!..
Qadın (*pıçiltı ilə*). İsveçdə də mülkü var!..
Birinci qız (*pıçiltı ilə*). Tehranda otelləri var!..
Kişi (*pıçiltı ilə*). Yunanıstanda yazlığı var...

M e h d i q u l u b ə y (*bərkdən*). Yazıq camaat!.. Bədbəxt camaat!.. Ey vah!.. Sənin başına nə oyun açıblar?! (*Gedir.*)

Səhnənin dərinində Süpürgəçi kişi elə boylana-boylana qalıb.

İ ş i q s ö n ü r.

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Bəbirzadələrin evi. Əsədulla, Firəngiz xanım, Əhməd bəy, Eynşteyn.
Əsədulla yenidən içəri girmiş Əhməd bəylə Eynşteyni qarşılayır.

Ə s ə d u l l a. Xoş gördük sizi!.. Xoş gördük!.. (*Eynşteynə*) Alə, sən nə gözəl iş eləyib gətirmisən bu əziz qonağı bizə! Sağ ol, vallah, malades!

Eynşteyn. Əhməd bəylə biz qardaş!q!
 Ə s ə d u l l a. Əhsən! (*Kənara*) Belə qabiliyyətli olmasaydı, SEKA-da instruktör işləməzdi ki!.. (*Bərkdən*) O biri otaqda stol bizi gözləyir. Səhərəcən yeyib-içəcəyik!..
 F i r ə n g i z x a n ı m. Buyurun!
 Ə h m ə d b ə y. Yok! yok! Yemək yok!
 Ə s ə d u l l a. Necə yox? Sənin kimi əziz qonaq gəlib evimizə! (*Eynşteynə*) Malades! Sənə bir dənə saroçka alacıyəm!
 E y n ş t e y n (*utana-utana*). Çox sağ olun, Əsədulla məllim. (*Başını aşağı salır.*)
 Ə s ə d u l l a. Keçək o biri otağa!
 Ə h m ə d b ə y. Yok, müsyö... Təşəkkür!.. Mersi!..
 Ə s ə d u l l a. A kişi, sən nə danışırısan?! Elə-belə yemək yox e! (*Ruh yüksəkliyi ilə*) Osetrina!
 Ə h m ə d b ə y. Yok!.. Təşəkkür!..
 Ə s ə d u l l a (*daha artıq bir ruh yüksəkliyi ilə*). Hinduşka ciyəri!.. Dəvə qutabı! (*Əhməd bəyə ağzını açmağa macal vermədən*) Motal pendiri! Təndir kütümü! Qırqovul! Turac! Forel!
 Əhməd bəy(*gülümsəyərək*). Mersi, müsyö, mersi... (*Özünü göstərir.*) Tələsmək. Vaxt beş dəqiqə! Opera!
 Ə s ə d u l l a (*təəcüb*). Nə opera?
 Əhməd bəy(*özünü göstərir*). O opera (*Saatını göstərir.*) Beş dəqiqə vaxt!
 Ə s ə d u l l a (*Eynşteynə*). Bu nə danışır, alə?
 E y n ş t e y n. Bilet alıb, operaya gedəcək.
 Ə s ə d u l l a (*sidq ürəkdən təəcüb edərək*). İçi ləvəngi təndir kütümünü burda qoyub operaya gedəcək?
 Ə h m ə d b ə y. Bəli! Bəli! Opera! O (*özünü göstərir*) opera getmək!..
 Ə s ə d u l l a (*fikirli*). Plov... Dolma...
 Firəngiz xanım (*Əhməd bəyə*). Fransada dolma bişirirlər?
 Əhməd bəy(*özünü göstərərək*). O... dolma bildi yok, madam...
 F i r ə n g i z x a n ı m (*Əsədullaya*). Nə deyir bu?
 Ə s ə d u l l a (*hirsələnir*). Mən fransızca bilirəm? (*Əhməd bəyə*) Axı, belə olmaz!..
 Əhməd bəy(*əlini sinəsinə qoyur*). Vallah, müsyö!.. Opera... Təşəkkür!.. (*Özünü göstərir.*) O yedi! Çok yedi!.. Burada hamı çok yeyir! Çok!.. İndi opera!..
 Ə s ə d u l l a (*Əhməd bəyi təpədən-dırnağacan diqqətlə süzür*). Başa bax ha!.. (*Qəflətən atılıb Əhməd bəyi bağına basır.*) Əsl mənim adamımsan! Mənə elə sənin kimi adam lazımdı də! (*Əhməd bəyi öpür.*) Mən də sənin kimi yəm də! Mən də sənət aşiqiyəm! (*Əhməd bəyi göstərərək, mütəəssir*) Elə bil öz cavanlığımı, durub qabağında!..

Əhməd bəy Əsədullanın qollarının arasından güclə çıxıb saatına baxa-baxa üz-gözünü silir. Əsədulla fəxrlə Əhməd bəyə tamaşa edir.

Ə s ə d u l l a. Evlənmək istəyirsən, hə?
 Ə h m ə d b ə y. Bəli! (*Özünü göstərir.*) O evlənmək!.. Azərbaycanlı qız evlənmək! Fransız yok!..
 E y n ş t e y n. Deyir ki, mən gərək azəri qızı alım, fransız qızı almaram ömrümdə!
 Ə s ə d u l l a. Ay bərəkallah! Malades! Oğul buna deyərlər e! Əsl vətən oğludu! Qoy bir səni öpüm!
 Əhməd bəy(*qorxu ilə kənara qaçır*). Yok, müsyö!.. Yok!.. Yok!..
 Ə s ə d u l l a. Gör nə tərbiyəlidisi! (*Eynşteynə*) Day sizün tayuvuz döyül e! Üzüvüzdə abır-həya qalmayıb! Sürülmüsüz padoş kimi!

Eynşteyn pərt olub başını aşağı sallayır və gözünü dikir döşəməyə.

Ə s ə d u l l a (*Əhməd bəyə işarə ilə Firəngiz xanıma*). Görürsən necə tərbiyəli oğlandı?
F i r ə n g i z x a n ı m (*Əhməd bəyə*). Yəni dolmanın heç bir növündən bişirmirlər Fransada?
Kələmnən, yarpağnan, badımcannan?..

Ə h m ə d b ə y. Dolma yok!.. Opera, madam...

Ə s ə d u l l a (*Eynşteynə*). Alə!..

Eynşteyn başını necə aşağı sallayıb gözünü yerə dikmişdisə, eləcə də dayanıb cavab vermir.

Yenə bunun ürəyinə dəydim?.. Sən öləsən, bunun ürəyi mənə kəsib salacaq! (*Cibindən pul çıxarıb, Eynşteynin cibinə basır.*) Bura bax, artistləri gətir bura, pulunu verim, operanı elə orada göstərsinlər! Hə?

Eynşteyn(*belini düzəldir*). Yox, Əsədulla məllim, Fransada belə şeylərə pis baxırlar.

Ə s ə d u l l a. Hə? Onda tez eləginən! Başa sal buna ki, mən kiməm, mənə qızım Züleyxa xanım kimdi, necə ağıllıdı, necə tərbiyəliidi... Davay! Sən deginən, guya, mənə xəbər yoxdu.

E y n ş t e y n. Əhməd bəy! Znaçit Əsədulla məllim çox krupnı bir insan! Əsədulla məllim e-e-e... Akula! Fil! Balina! (*Əli ilə göstərir.*) Çox krupnı! E-e-e, Mesenat! Inteligent!

Ə s ə d u l l a. Alə, sən bu fransız dilini harda öyrənmişən belə?! Malades!

Eynşteyn. Əsədulla məllim e-e-e... bütün Bakıda... krupnı! Özü də demokrat!

Ə h m ə d b ə y (*Firəngiz xanıma*). Madam... (*Özünü göstərir.*) O... opera getmək... Madam...

F i r ə n g i z x a n ı m. Bu nə deyir?

Ə s ə d u l l a. Ay qız, mən Fransada-zadda olmuşam bəyəm, nə bilim nə deyir? (*Eynşteynə*)
Papaq da alacıyəm sənə bir dənə! Andatra! Başla!

Eynşteyn(*ruh yüksəkliyi ilə*). Əsədulla məllimin bir sözü... e-e-e... iki yox Bakıda!..

Əhməd bəy(*saatına baxa-baxa*). Opera...

Ə s ə d u l l a (*tələsik*). Alə, qaçar birdən. Mənnən keç day! Keç qıza!..

E y n ş t e y n. Züleyxa xanım Əsədulla məllimin qızı... E-e-e... E-e-e...

Ə s ə d u l l a. Noldu, alə?

E y n ş t e y n. Züleyxa xanım... E-e-e... Əsədulla məllimin qızı...

Ə s ə d u l l a (*səbrsiz*). Bunu dedin də!

E y n ş t e y n. Züleyxa xanım... E-e-e... (*Birdən ağlamsınır.*)

Ə s ə d u l l a. Adə, noldu sənə?

Eynşteyn əli ilə üzünü tutub çiyinlərini atır.

F i r ə n g i z x a n ı m. A-a-a...

Əhməd bəy(*özünü göstərir*). O opera getmək (*Eynşteyni göstərir.*) Bu uzanmaq...

Ə s ə d u l l a (*Əhməd bəyə*). Bir dəqiqə. (*Eynşteynə*) Sənnən döyüləm mən?! Noldu?!

E y n ş t e y n. Mən.. Mən... Yox, deyə bilmərəm, mənə nə olub. Qorxuram...

Ə s ə d u l l a. Kimdən qorxursan?

E y n ş t e y n. Səzdən.

Əhməd bəy saatına baxır.

Ə s ə d u l l a (*tələsik*). Niyə?

Eynşteyn. Yox, deyə bilmərəm. Bu mənə qəlbimin əbədi sirridir!..

Ə s ə d u l l a (*gəlib Eynşteynin qolundan tutub kənara çəkir*). Niyə qorxursan? Mən də sənün atan! Adam atasınnan qorxar?

E y n ş t e y n (*qorxa-qorxa*). Yox.

Ə s ə d u l l a. Onda de görüm nolub? Bu gedir axı, vaxt itir. Mən də ki, fransızca bilmirəm.
E y n ş t e y n (*həyəcanla*). Mən... Mən...
Ə s ə d u l l a (*səbrsiz*). Hə?
Eynşteyn. Mən... Mən Züleyxa xanımı... özüm sevirəm! (*Əli ilə sifətini qapayıb, çiyinlərini daha da bərkdən atır.*)

Pauza.

Ə s ə d u l l a (*Eynşteynin qolunu buraxıb uzaqlaşır*). Ay-hay! Axmaq oğlu, axmaq!.. Salasan ayağuvun altına, o qədər çəkəsən ki, nöyüt iyi verə, bir də belə qələt eləməyə! Zəmanəyə bax də!.. Gör kim ürək eləyib mənə nə deyir?!

Ə h m ə d b ə y. Müsyö! Madam! (*Özünü göstərir.*) O getmək!.. Opera!..

Ə s ə d u l l a. Bir dəqiqə! Bir dəqiqə! (*Eynşteynə*) Bura gəl! Demirəm sənə bura gəl?!

E y n ş t e y n. Vurarsuz axı, məni...

Ə s ə d u l l a. Yox, bura gəl (*Əhməd bəyi göstərir.*) Bunun yanında necə vurum səni? (*Yaxınlaşan Eynşteynin qolundan yapışır.*) Sən o qələti elədin, eləməmiş olasan. Sən demədin, mən eşitmədim! Bildin? Özünü yaxçı apararsan, mən də sənə kömək eləyəyəm, burda bir yaxçı qız alarıq sənə! Gic olmagınə! Davay! Görmürsən gedir? Davay! Züleyxa xanım bərəsində bir-iki kəlmə deginən! Fransada belə lazımdı.

E y n ş t e y n (*burnunu çəkə-çəkə*). Züleyxa xanım çox gözəl!.. İlahi!.. Institutda komsomol katibi idi!..

Ə s ə d u l l a (*tələsik*). Orası lazım döyül!..

Ə h m ə d b ə y. Mən getmək!.. (*Saatına baxır.*) Opera!..

Ə s ə d u l l a (*hirsələnir*). Alə, evlənmək istəmirsən sən?!

F i r ə n g i z x a n ı m. Özünən çıxma, Əsədulla.

Ə s ə d u l l a. Görmürsən?! (*Əhməd bəyə*) Balam, evlənmək istəmirsən sən?

Ə h m ə d b ə y. Bali!.. (*Özünü göstərir.*) O evlənmək!.. Uşaq olmaq!.. Oğlan!..

E y n ş t e y n. İstəyir ki, evlənsin, uşağı olsun! İstəyir ki, oğlu... oğlu olsun... (*Ağlamsınır.*)

Ə s ə d u l l a. Ay bərəkallah! Əsl kişidi də! Görürsən, istəyir ki, oğlu olsun!

Ə h m ə d b ə y. Bali! Oğlu olsun! Böyük olsun! Fransa Kommunist Partiyasına otursun!

Ə s ə d u l l a. Nə?

Ə h m ə d b ə y (*özünü göstərir*). Onun oğlu olsun! Sosialist ideallar olsun! Fransa Kommunist Partiyasına otursun!

Pauza.

Ə s ə d u l l a. Fransa Kommunist Partiyasına otursun?

Ə h m ə d b ə y (*başı ilə təsdiq edir*). Bali, müsyö...

E y n ş t e y n. Başa düşdüm! Bu istəyir ki, oğlu olsun, böyüsün, girsin Fransa Kommunist Partiyasına.

Ə h m ə d b ə y. Bali! Bali!

Ə s ə d u l l a (*öz-özünə*). Ay-hay!.. Oranın milyonerləri bu ağıldadısa, onda vay Fransanın halına!.. (*Əhməd bəyə*) Deməli, sən istəyirsən ki, Paris olsun qorkom, hə?

Ə h m ə d b ə y (*özünü göstərir*). O demokrat!.. O istər ki... liberte, eçalite, fraternite! Yani e-e-e... azadlıq! E-e-e... barabarlıq! E-e-e... kardaşlıq! Bildi?

Ə s ə d u l l a (*Eynşteynə*). Nə deyir, alə, bu? Azaqlıqdan-zaddan danışır. Deyəsən, bu mitinqlər ona da təsir eləyib?!

Ə h m ə d b ə y. Yok! Mitinq yok! Fransız inqilabı! Böyük inqilab!

Ə s ə d u l l a (*Eynşteynə*). Bu nə deyir, ay başına dönüm sənün?

Eynşteyn. Bu deyir ki, o sözlər ki, var, azadlıq-zad, onları Böyük fransız inqilabında deyiblər.
 Ə h m ə d b ə y. Bali! Bali!
 Ə s ə d u l l a. Pah atonan! Fransada da?!

F i r ə n g i z x a n ı m. Onnar da Domsovetin qabağına çıxıb belə mitinq edirdilər?
 Ə h m ə d b ə y. Indi yok. (*Barmağı ilə göstərir.*) İki yüz il əvvəl!
 E y n ş t e y n. Deyir ki, indi yox, iki yüz il bunnan əvvəl deyirdilər.
 Ə s ə d u l l a (*rahat nəfəs alır*). Əşşi!.. İki yüz il bunnan qabaq nə deyiblər, qoy desinlər də!..

Yaxşı eləyiblər, halal xoşları olsun! Indi demirlər ki?
 Ə h m ə d b ə y. Indi yok!
 Ə s ə d u l l a. Vot, malades! Bəs, onda oğlunu niyə istəyirsən ki, Kommunist Partiyasına girsin?
 Ə h m ə d b ə y. Girməsin?
 Ə s ə d u l l a. Nırç! (*Başını atır.*) Bura gəl! (*Əhməd bəyin qolundan tutub kənara çəkir.*) Sən özümüzünküsən! (*Eynşteynə işarə ilə*) Onun yanında demirəm, gedib satar məni! Nə bilirsən, KQB-edi bəlkə? Bura səninçün Paris döyül e, a bəxtəvər!.. (*Pıçılıyla*) Lazım deyil!
 Ə h m ə d b ə y. Lazım deyil nə?
 Ə s ə d u l l a (*ora-bura baxa-baxa pıçılıyla*). Lazım deyil, oğlunu Fransa Kommunist Partiyasına qoyma...
 Ə h m ə d b ə y. Niyə qoyma?..
 Ə s ə d u l l a (*öz-özünə*). Alə, birdən bunun özü KQB olar ey?!
 Ə h m ə d b ə y. Niyə qoyma?
 Ə s ə d u l l a. Fransa olanda nolar? Kommunistdi də!.. Böyüyüb olacaq kommunist, sonra da var-yoxunu alacaqlar əlindən, keçəcəksən talonnan zamarojını camış ətindən yeməyə! Ya da gərək mənim kimi olasan, onu da ki, sən bacarmazsan! Lap oldun mən, qazandun bu hökuməti sökə-sökə, nolsun? Xərcliyə bilməyəcəksən əməlli-başlı!
 Ə h m ə d b ə y. Bəs siz kommunist?
 Ə s ə d u l l a. Mən? Əşşi, mən elə-belə kommunistəm! (*Əlini yelləyir.*) Gəl! (*Səhnənin ortasına qayıdırlar. Eynşteynə*) Deyirdim buna ki, oğlunu mütləq qoysun Fransa Kommunist Partiyasına! Qoy Fransa da ağ günə çıxsın!
 Əhməd bəy (*saatına baxır*). Mən getmək! Vaxt yok! Opera!
 Ə s ə d u l l a (*hirsini saxlaya bilmir*). Alə, bəs sən necə milyonçusan? Milyonçu da belə tələsə-tələsə evlənməyə gələr vətənə? Adam vətəni operaya satmaz!
 Ə h m ə d b ə y. Milyon!.. Milyon!.. (*Əsəbi halda*) Hamı milyon! Milyon!.. Qızı almaq istədi milyon yok, o! (*Özünü göstərir.*) O!.. (*Qaçıb səhnədən çıxır.*)
 Ə s ə d u l l a. Alə! Adun zəhrimar da yadımdan çıxır həmişə!
 E y n ş t e y n. Eynşteyn!
 Ə s ə d u l l a. Nə dayanmısan? Qaçdı getdi operaya!
 E y n ş t e y n (*yerindən tərpənmədən*). Axı, siz...
 Ə s ə d u l l a. Nə mən?
 E y n ş t e y n (*utana-utana*). Siz soz vermişdiniz...
 Ə s ə d u l l a. Nə söz?
 E y n ş t e y n (*utana-utana*). Siz indi mənə söz vermişdiniz... Saroçka... Bir də papaq...
 Ə s ə d u l l a. Alə!... Alə, adamın da belə adı olar? Eynşteyn! Alə, sən belə adnan o boyda SEKA-da necə işləmişən?! (*Təpiklə Eynşteyni vurmaq istəyir. Eynşteyn qaçıb səhnədən çıxır.*)
 F i r ə n g i z x a n ı m. Əsədulla!..
 Ə s ə d u l l a. Nədi?
 F i r ə n g i z x a n ı m. Deyirəm, o cür ki, Fransanı deyirlər e, orda bəs dolma yemirlər də heç? Hə?!

Ə s ə d u l l a arvadına baxa-baxa qalır.

İ ş ı q s ö n ü r.

ONUNCU ŞƏKİL

Polyaniçkoların evi. Ivan Ivanoviç,
Vera Nikolayevna.

I v a n I v a n o v i ç. Sən işində ol, əzizim, darıxma, rolunu öyrən. Mən qızardıram. (*Bir əli ilə burnunun pərələrini tutub, o biri əlindəki qaşığıla, tavada qızaran kartofu qarışdırır.*) Püf!..

V e r a N i k o l a y e v n a (*divanda yarıuzanmış halda əlindəki «Rusca-Azərbaycanca lüğət» kitabını vərəqləyə-vərəqləyə*). Odinoçestvo – tanxalılıq... Aha! Manim qəlbim tanxalılıq içində... nə?

I v a n I v a n o v i ç. Mən axı... Püf!.. (*Burnunu tutur.*) Mən Azərbaycan dilini yaxşı bilmirəm.

V e r a N i k o l a y e v n a (*hirsli*). Sən nəyi bilirsən ki, onu da biləsən?!

Ivan Ivanoviç (*mülayim*). Yaxşı, hirsələnmə, Veroçka, hirsələnmə, Rolu öyrən!..

V e r a N i k o l a y e v n a (*hirsli*). Öyrən!.. Öyrən!.. (*Qışqırır.*) Öyrənmirəm!.. Acmışam mən! Yemək istəyirəm!

I v a n I v a n o v i ç. Bu saat!.. Püf!.. Bu saat kartoşka hazır olur!

Vera Nikolayevna. Sənə nə var ki?! Hazırına nazir olmaq istəyirsən! Köhnə peşəndi!..

Ivan Ivanoviç (*mülayim*). Veroçka...

Vera Nikolayevna. Düz demirəm? (*Yamsılayır.*) «Veroçka...» Elə bilirsən onunla danışmaq üçün tekst düzəldib azərbaycanca əzbərləmək asandı? Elə bilirsən bunların psixologiyası səviyyəsinə enmək asandı?! Bu primitiv adamların, hə, asandı?

I v a n I v a n o v i ç. Kim deyir ki, asandı, Veroçka? Əsəbiləşmə, rolunu öyrən, bu saat bunu əntiqə... püf... bişirib səni yedirdəcəyəm. Sonra da, mənim toyuğum, xoruzun gələcək yanına!..

Vera Nikolayevna. Lazım deyil mənə sənə kimi xoruz! (*Kinayə ilə*) Amma yaman da xoruzsan...

Ivan Ivanoviç (*özünü güclə saxlayıb mülayimcəsinə*). Veroçka...

V e r a N i k o l a y e v n a (*yavaş-yavaş xəyala dalaraq*). Amma o, doğrudan da, çox gözəldi!.. Obsalyutna qarnı yoxdu!..

Ivan Ivanoviç öz qarnına baxır və sinəsini irəli verib qarnını bir az yığışdırır.

Vera Nikolayevna. Meçetsya – çır-pı-nır. Mənə qəlbim tanxalılıq içində çır-pınır... Ax, Ax-med bek, aqar siz bilsəniz ki, manim qəlbim tanxalılıq içində nedja çırpınır?!

I v a n I v a n o v i ç. Bravo! Bravo!

Vera Nikolayevna (*ona fikir vermədən*). Mən sizin e-e-e... Prozaçnoye – şəffaf. Mən sizin o tamiz, o şəffaf qozunuza baxarkən...

I v a n I v a n o v i ç. Nəsə qulağıma birtəhər gəldi...

Vera Nikolayevna. Hə, qozunuza yox, gö-zü-nü-zə. Azərbaycanlıların bu «k»lərini, «ə»lərini yaxşı deyə bilmirəm! Gül bizim çar Nikolayların, Aleksandrın başına! Az qala iki yüz ildə Azərbaycan bizim müstəmləkədi, dilləri heç, heç olmasa bu hərfəri götürəydilər! Mən sizin o tamiz o şəffaf qozunuza... yox, gö-zü-nü-zə baxarkən e-e-e... Razoçarovannıy – nakam. Mən sizin o tamiz, o şəffaf gö-zü-nü-zə baxarkən öz nakam taleyimi nə kadar darından e-e... Osoznay – dark edirəm. Na kadar da dark edirəm!

I v a n I v a n o v i ç. Əla! Əla! Veroçka, əla! Püf! Sən təkə qədri bilinməyən böyük aktrisa deyilsən, həm də dramaturqsan! Qoy, bax, belə sentimental olsun! Azərbaycanlı cavanlar belə şeyləri xoşlayırlar. O saat inanacaq sənə! Az qalacaq aqlasın, görərsən!

Vera Nikolayevna. Mənə bir azərbaycanlı redaktor lazımdı ki, aksentimə fikir versin. Bəlkə o qonşumuz kişini, Əsədulları çağırmaq?

I v a n I v a n o v i ç. Vera! Sən də həmişə elə adamlar tapırsan ki!.. O şorgözün biridi! Görmürsən sənə necə baxır, elə bil, ac pişik balığa baxır!

V e r a N i k o l a y e v n a (*nazlana-nazlana*). Nə olsun? Baxsın də! Bilir nəyə baxır!

I v a n I v a n o v i ç. Vera-a-a!

Pauza.

Özü də qızını Əhməd bəyə sırmaq istəyir!

V e r a N i k o l a y e v n a (*əsbəbi*). Oy, neqodyay!.. İştahına bir bax e! Sənin kimi mədəniyyətsizlərin yeridi Fransa?! Özün də milyon adamsan, bizim kimi gündə kartoşka yemirsən ki, Fransaya getmək istəyirsən?! Yaxşı! Baxarıq! (*Yeni bir ilhamla*) Mən sizin o tamiz, o şəfəf qozunuza baxarkən... e-e-e... gö-zü-nü-zə baxarkan öz nakam taleyimi bilsaz na kadar darından dark edirəm! Ax, Axmed bek! Manim... e-e-e... Odinokiy – qarıb. Ax, Axmed bek! Manim qarıb konlum yaqın ki, bir da xec zaman qulmayadjak!

Ivan Ivanoviç(*tavadakı kartofu qarışdırır-qarışdırır*). Bravo! Püf!.. Bravo!..

Vera Nikolayevna. Ax, Axmed bek!.. (*Xəyala dalaraq*) Fransa!.. Monpartr!.. Monparnas!.. Sena!.. Villa!.. Gecə!.. Yalnız tarşer yanır!..

I v a n I v a n o v i ç. Ah, Vera!.. Hər tərəf sakitlik!.. Perestroyka yox!.. Qorbaçov yox!.. Qurultaylar yox!.. Sessiyalar yox!.. Xalq deputatları yox!.. (*Tavadakı kartof yanmaq üzrədir və onu o gözəl xəyal aləmindən yenə də qaz plitəsinin yanına gətirir.*) Püf! (*Tavadakı kartofu qarışdırır.*) Püf!..

Vera Nikolayevna. Nikolay Petroviçi yox, amma Viktor Aleksandroviçi də Parisə çağıracağam... Bəlkə, hələ bilmirəm, bəlkə Pyotr Matveyeviçi də çağırıdım.

I v a n I v a n o v i ç. Vera! Bəsdir!

Vera Nikolayevna. Nə bəsdir? Egoist!.. Onlar bəyəm mənim ərim olmayıblar?

I v a n I v a n o v i ç. Nə olsun olublar? Biz orda bir yerdə nə eləyəcəyik, hə?

Vera Nikolayevna. Nə olar? Fransadı da!..

I v a n I v a n o v i ç (*daha özünü saxlaya bilməyib, əlindəki qaşığı tavanın içinə çırpır*). Axmağın biri, axmaq!

V e r a N i k o l a y e v n a (*qışqırır*). Axmaq özünsən!

Ivan Ivanoviç(*qışqırır*). Təqsir məndədi ki, sənin kimi ifritəyə kartoşka qızardıram! (*Daha bərkdən qışqırır.*) İstəmirəm!.. Səmiçka yaği ilə kartoşkanın iyi məni öldürür!..

V e r a N i k o l a y e v n a (*qışqırır*). Sənə o da azdı.

Ivan Ivanoviç(*qışqırır*). Yandıraacağam bunu! (*Tavanın altında yanan qazı artırır.*) Qoy yansın!.. Neqodyayka!

V e r a N i k o l a y e v n a (*qışqırır*). Tı sam neqodyay!

İ ş ı q s ö n ü r.

ON BİRİNCİ ŞƏKİL

Bəbirzadələrin evi. Əsədulla, Firəngiz xanım, Züleyxa.

Ə s ə d u l l a (*Züleyxaya*). Nə yaxşı oldu, özün də gəldün çıxdun! Qızım, Züleyxa, çox vacib bir söhbətimiz var sənünlə. (*Firəngiz xanıma*) Sən başla.

F i r ə n g i z x a n ı m. Mən bacaran şey deyil bu, özün başla.

Z ü l e y x a. Yenə nə olub?

Ə s ə d u l l a. Heç nə. Nə olacaq? Xeyirdü!

Z ü l e y x a. Allaha şükür! Dedim, yoxsa, xalqımızın bu ağır günündə yenə nəsə bir fəlakət baş verib!

Ə s ə d u l l a. Yox, canım!.. Sən də yaman hər şeyi ürəyüvə salırsan a!..

F i r ə n g i z x a n ı m. Day demə!..

Züleyxa. Bəs mən nə edim? Mən də bu xalqın qızıyam, yoxsa yox? Öz elimin, obamın qızıyam mən!

Ə s ə d u l l a. Əlbəttə!

Z ü l e y x a. Artıq rəfiqələrim də Qarabağa getməyə başlayıblar. Onları bir-bir cəbhəyə yola salıram!

Ə s ə d u l l a. Yaxşı eləyirsən, qızım, yola sal! Sən də yola salmayanda, bəs, bu xalqın övladlarını kim yola salacaq?! Yola sal, amma ürəyüvə salma!

Züleyxa. Eh, ata, bu ürək mənimki olsaydı, nə vardı ki! Bu ürək mənimki deyil, yox, xalqımındır!

Firəngiz xanım (*ağlamsınır*). Can bala!..

Ə s ə d u l l a (*kövrəlmiş halda arvadına çımxırır*). Yaxşı, bəsd! (*Zuleyxaya*) Özün bilirsən ki, mənim də ürəyim həmişə xalqımla bir vurur.

Züleyxa. Əlbəttə! Mən bunu hər yerdə deyirəm! Deyirəm ki, xalqıma xidmətdə atam mənim üçün ən böyük nümunədir!

Ə s ə d u l l a. Yaxşı eləyirsən! Əhsən! Düz deyirsən!

Z ü l e y x a. Mən bu barədə müxbirlərə də demək istəyirəm. İstəyirəm qəzetlərdə intervülərim çıxsın. Elə sözlər deyim ki, heç olmasa, xalqım bir az təskinlik tapsın. Ancaq yaxşı müxbir tapmıram.

Ə s ə d u l l a. Tapmırsan, bəs mənə niyə demirsən? Bilirsən ki, mən xalqım üçün nə lazımdı eləyərəm! Sabah müxbirlər gəlib taparlar səni! Ancaq, qızım, bir iş var də... Rəfiqələrüvü də yola sal, müxbirlərə də nə deyirsən, de, ancaq özün çox dərinə getmə...

Z ü l e y x a. Onda bəs... Bəs bu işlərin axırı nə olacaq?

Ə s ə d u l l a. Day axırdı də, qızım, bəs axır necə olar? İş də bundadı də! Söhbət də bundadı! Xalqa canımız qurban! Ancaq gərək öz başımızın da çarəsini qılaq! (*Firəngiz xanıma*) Başla.

F i r ə n g i z x a n ı m. Yox, yox... Xörək-zad döyül ki, durum asım o saat! Mənim əlimdən gələn iş deyil...

Ə s ə d u l l a (*əlini yelləyir*). Yaxşı. (*Zuleyxaya*) Bilirsən ki, sən bizim gözümüzün ağı-qarası bir dənəmişsən! Bütün bu cah-cəlal hamısı sənündü! Nə yığmışam, hamısı sənünçündü də. Özüm də elə bilirdim ki, bu cah-cəlalı top vursan, dağılmaz! Amma indi baxıb görürəm ki, mən də elə o gədə kimi, adı nədi onun?.. Şey...

F i r ə n g i z x a n ı m. Eynşteyn...

Əssədulla. Hə, onun kimi axmağın biriymişəm! Qurtarır hər şey! Bir ölkədə ki, pul qiymətdən düşdü, pul kağıza dönməyə başladı, heç kim də ki, heç kimdən çəkinmədi, onda, deməli, axırdı! İndi rəfiqələrüvü yola salırsan cəbhəyə, sabah elə ola bilər ki, məcbur olub özün gedərsən!

F i r ə n g i z x a n ı m. Vay!.. Allah eləməsin!.. Sən də ağzını xeyirliyə aç də!..

Ə s ə d u l l a. Mənnəndi bəgəm?! İndi day heç kim heç kimin ağzına baxmır, hörmət-izzət yox, pul da ki, qiymətdən düşür! Hərə öz hayındadı! Burdan baş götürüb çıxıb getmək lazımdı! İndi bir fürsət düşüb!

Z ü l e y x a. Əhməd bəyi deyirsiniz?

Firəngiz x a n ı m. Tanıyırsan?

Ə s ə d u l l a. Xəbərün var onnan?

Züleyxa. Əlbəttə, xəbərim var. (*Gülümsəyir və romantikcəsinə*) Bütün küçəmiz onnan danışıır... Çox simpatieydi...

Ə s ə d u l l a. Özü də milyoner! O da xalqımızın qeyrətli oğludu də! O boyda Fransadan durub gəlib bura ki, millətin qızıynan evlənsin! İndi nə deyirsən, hə?

Z ü l e y x a. Elçiliyə gəlib bəyəm?
F i r ə n g i z x a n ı m. Hələ yox, ancaq...
Ə s ə d u l l a. Sənün o məsələlərlə işün olmasın!
Z ü l e y x a. Axı... Hamı istəyir ki, onunla qohum olsun.
Ə s ə d u l l a. Hamı başqa, mən başqa! Yoxsa, süz də day mənim üstümdən xətt çəkmüsüz,
hə?
F i r ə n g i z x a n ı m. A-a-a...
Z ü l e y x a. Sən nə danışırısan, ata?
Ə s ə d u l l a. Onda söz sənündü!

Pauza.

Z ü l e y x a (*yeni bir ruh yüksəkliyi ilə*). Mənim bir arzum var, ata!..
Ə s ə d u l l a. Arzun var?
Z ü l e y x a. Bəli.
Ə s ə d u l l a. Bəs nöşün indiyəcən demirdün?
Z ü l e y x a. Bu yeni arzudu, ata.
Ə s ə d u l l a. Yaxşı də, arzun var, qoy olsun! Onun buna nə dəxli var? Bəlkə başqa oğlan-
zad...
Züleyxa. Yox, yox, atacan!
Ə s ə d u l l a. Bəs, onda Fransa barədə nöş sözüvü demirsən?
Züleyxa. Ata, ilk öncə mənim arzum yerinə yetməlidir! Səndən xahiş edirəm, ata, bu arzum
çin elə!
Ə s ə d u l l a. De də! Sən dedün, mən eləmədim?
Z ü l e y x a. Səni and verirəm xalqımızın ruhuna, mənə kömək elə!
Ə s ə d u l l a. Axı, nə istəyirsən?
Züleyxa. Mən... Mən xalq deputatı olmaq istəyirəm!

Pauza.

Ə s ə d u l l a. Vallah, qızım... (*Firəngiz xanıma baxır.*)
F i r ə n g i z x a n ı m. Əşşi, uşaq istəyir, elə də!..
Ə s ə d u l l a (*Züleyxaya*). Sən mənə qulaq as, qızım! Qabaqlar desəydün, səni eləyərdim
deputat. Amma indi deputatlığın da axırı yoxdu! Inan mənə!
Z ü l e y x a. Yox, ata, mən bir millət vəkili kimi xalqıma xidmət etmək istəyirəm! Hər gün
onları televizorla göstərirlər! Qərarlar müzakirə eləyirlər. İndi mənim də ən böyük arzum budur!
Məni bu arzuma qovuşdur, ata! Sonra da Ərəbzəngi adına qadınları müdafiə müstəqil komitəsi
yaradacam!

Pauza.

Ə s ə d u l l a (*heyrlə qızına baxa-baxa Firəngiz xanıma*). Bu nə danışır belə, alə, nə danışır
bu?
F i r ə n g i z x a n ı m. Əşşi, düzəlt də!.. Deyirdin ki, pul xərcləməyə yer tapmırsan. Bude,
xərclə, qızı elə deputat!
Züleyxa. Özü də boş yer var, ata!.. Xalqımızın ruhuna and verirəm! Dörd il bundan qabaq
məni necə komsomol katibi eləmişdin?!
Ə s ə d u l l a. Onda başqa vaxtıydı!.. O başqa məsələydi!
Züleyxa. İndi də millət vəkili olmaq istəyirəm!..

Ə s ə d u l l a. Alə, siz heç nə başa düşmürsüz! Elə bilirsüz ki, mən xəsislik eləyirəm? Ay-hay!.. Mən belə şeylərçün nə vaxt xəsislik eləmişəm?! (*Get-gedə qızışa-qızışa*) Süz başa düşmürsüz ki, bir məmləkətdə pul kağıza döndü, deməli, hər şey qurtardı! Bitdi! Bunnan dalşe heç nə yoxdu! Nə deputat?! Deputat bunnan qabaqlarıydı! Otururdu yuxarı başda, znaçoku da hökumət cehizi kimi taxırdı döşünə! İndi deputata quru boşboğazlıq qalacaq! Bir məmləkətdə ki, rəhbərin ağzına baxan yoxdu, pulun da qüdrəti yoxdu, orda deputatla hambalın fərqi olmayacaq, başa düşün! (*Qışqırır.*) Fransa!.. Fransa!.. Fransa!..

İ ş ı q s ö n ü r.

ON İKİNCİ ŞƏKİL

Həyat. Əhməd bəy. Vera Nikolayevna, Əsədulla, İsgəndərzadə, İvan İvanoviç, Süpürgəçi kişi. Işıq divara söykənmiş Vera Nikolayevnanın üzərinə düşür. Eyni zamanda, səhnənin küncündə həyəti süpürən Süpürgəçi kişini görürük və o tez-tez Vera Nikolayevnaya tərəf boylanır. Vera Nikolayevna intizarla ikinci mərtəbəyə baxır. Işıq İvan İvanoviçin üzərinə düşür və o ikinci mərtəbədəki pəncərələrin pərdəsi arxasında gizlənə-gizlənə həyətin küçə qapısına tərəf baxır. Əhməd bəy həyəətə girir. İvan İvanoviç tələsik pəncərədən qırmızı yaylıq yelləyir. Vera Nikolayevna İvan İvanoviçin verdiyi işarəni görərək divarın tinindən ehtiyatla boylanır və yaxınlaşan Əhməd bəylə üz-üzə gəlir.

Vera Nikolayevna. Ah!..

Ə h m ə d b ə y. Bonjur, madumazel!..

Vera Nikolayevna Müsyö... Müsyö... Müsyö...

Ə h m ə d b ə y. Əhməd bəy...

Vera Nikolayevna. O-o-o!.. Müsyö Axmed bek!.. Men sizi biliram!.. Siz bizim xayatda şofer evində qalırsız... Siz çok sada insan!..

Əhməd bəy(*başə düşməyərək özünü göstərir*). O kim?

Vera Nikolayevna. Sada!.. O sada bir insan! E-e-e... Qozel bir insan!

Ə h m ə d b ə y. Mersi boku, madumazel!..

V e r a N i k o l a y e v n a. Madumazel Vera....

Əhməd bəy. Mersi boku, madumazel Vera. O revuar!.. (*Getmək istəyir.*)

Vera Nikolayevna. Yok, yok, o revuar yok! Siz tanxa bir adama benzersiz.

Əhməd bəy (*ayaq saxlayır*). Tanha! Bali! O (*Özünü göstərir.*) tanha.

V e r a N i k o l a y e v n a (*özünü göstərir*). O da tanxa!.. Ax, Axmed bek, aqar siz bilsanız ki, kalbim tanxalıq içində nedja çırpınır?!

Pauza.

Ə h m ə d b ə y. Pardon, madumazel, o (*özünü göstərir*) başə düşdü yok...

V e r a N i k o l a y e v n a (*imkan tapdıqca, özünü Əhməd bəyə nümayiş etdirə-etdirə yavaşdan*). Hayıf, man yaxşı başə düşmürəm ki, bu nə deyir? (*Bərkdən*) Man sizin o tamiz, o şəffaf e-e-e... qoziniza baxarken öz nakam taleyimi bilsaz na qadar darından dark edirəm!

Ə h m ə d b ə y. E-e-e. Madumazel... Madumazel...

V e r a N i k o l a y e v n a (*tələsik*). Madumazel Vera...

Ə h m ə d b ə y. Madumazel Vera e-e-e... (*özünü göstərir.*) O siz deməklər başə düşdü yok!.. Pardon...

V e r a N i k o l a y e v n a (*yavaşdan*). Mənə deyən lazımdı ki, ay ifritə, otuz ildi Azərbaycanca yaşayırsan, əməlli-başlı öyrən bunların dilini də!.. Bax öz cəzandı! Marqarita da, Solomon da azərbaycanca elə danışırdılar ki, bunların özlərindən də yaxşı!.. Amma sən indi bilmirsən ki, bu gözəl oğlan nə deyir? (*Bərkdən*) Ax, Axmed bek!.. Manim qarip qonlu yaqin ki, bir da xeç zaman qulmayadjak!..

Işığı üçüncü mərtəbədən həyəətə boylanan
Əsədullanın üzərinə düşür.

Ə s ə d u l l a (*gözlərini bərəldib*). Alə!.. Alə, bu artist bizim uşağı salıb çənginə ki! Alə, mənim leşim düşüb bəyəm?! Mən ölmüşəm, hə?! (*Tələsik pəncərədən çəkilir.*)

Əhməd bəy(*çiyinlərini çəkir*). Çox e-e-e.. tasufl!.. (*Özünü göstərir.*) O başa düşdü yok... O revuar madumazel...

V e r a N i k o l a y e v n a (*yavaşdan*). Heç başa düşmürəm ki, bu fransızca danışır, yoxsa azərbaycanca?.. Heç olmasa, fransızca bilsəydim!.. (*Bərkdən*) Ax, ax, Axmed bek!.. Urek dolu sozle!..

Ə h m ə d b ə y (*bu dəfə, deyəsən, nəşə başa düşür*). Hə! Hə!.. Un, madumazel Vera! (*Özünü göstərir.*) Onun da ürəyi söz dolu! (*Dərindən köks ötürür.*) Ah!..

V e r a N i k o l a y e v n a (*yavaşdan*). Davay, Vera davay! Najimay! (*Bərkdən*) Ürek dolu soz!.. Siz... va man!.. Torşer yanır. Tet-a-tet!

Ə h m ə d b ə y. Madumazel Vera...

Ə s ə d u l l a (*tələsik özünü yetirərək*). Nə?! Madmazel Vera? Alə, budu madmazel?

Səhnənin küncündə elə hey həyəti süpürən Süpürgəçi kişi daha artıq bir diqqətlə onlara tərəf boylanır.

Vera Nikolayevna. Bu svoloç haradan gəldi?

Ə h m ə d b ə y. Bonjour, müsyö!..

Ə s ə d u l l a. Bu nə deyir, alə? Söyüş-zad söyər a?! (*Bərkdən*) Nə deyirsən?

Ə h m ə d b ə y (*özünü göstərir*). O salam dedi.

Ə s ə d u l l a. Əleykümə salam. Alə, bəs sən buna (*Vera Nikolayevnanı göstərir*) madmazel deyirsən, özü də günün günorta çağı, həyətin ortasında?! Alə, bəs, operaya getmək nə idi, buna burda əlüstü madmazel deməyün nədi?

V e r a N i k o l a y e v n a (*onun üstünə qışqırır*). Səni kim bura çağırdı? A?!

Ə s ə d u l l a. Alə, sən mənim üstümə qışqırırsan?

Əhməd bəy(*çaş-baş qalıb*). O (*özünü göstərir*) heç nə başa düşdü yok!..

V e r a N i k o l a y e v n a (*Əsədullaya*). Mən sizi milisiya veredjek!

Ə s ə d u l l a. Ağəz, sən məni milislə qorxudursan?! İndi bəyəm drujba narodov vaxtıdı?! (*Əhməd bəyə*) Alə, bura gəl. (*Əhməd bəyin qolundan tutub, Vera Nikolayevnanı göstərir.*) Alə, bilirsən bu kimdi?

Ə h m ə d b ə y. Bilirsən yok!..

Işığı dördüncü mərtəbədən boylanan İsgəndərzadənin
üzərinə düşür.

I s g ə n d ə r z a d ə. Gör o rüşvətxor necə yapışıb Fransadan gələn yoldaşım qolundan?! Yox! Mən buna dözə bilmərəm! Mənim də səbrimin sonu var, yoldaşlar! (*Tələsik pəncərədən uzaqlaşır.*)

Ə s ə d u l l a (*Vera Nikolayevnaya*). Əlün hər yerdən üzülüb,indiyə bizim bu uşağı tovlayırsan?

Vera Nikolayevna(*qışqırır*). O sizin uşaq deyil! O mənim uşağım e-e-e... mənim tanışım!.. O Axmed bek!.. İnteleqent! Sənin uşağın evda! Qet qozuna... e-e-e... qyozina sok! (*Əsədullaya işarə ilə Əhməd bəyə*) Bu internasionalist deyil!

Ə s ə d u l l a. Mən deyiləm? Bəs kimdi internasyalist, ağəz? (*Əhməd bəyə*) Alə, bu qələt eləyir! Mənim «Drujba narodov» ordenim var! (*Vera Nikolayevnaya*) Mən döyüləm, bəs kimdi internasyalist? Hə? Kimdi?!

I s g ə n d ə r z a d ə (*hövlənk qışqıra-qışqıra gəlir*). Mən! Mənəm internasionalist! Mənəm! Mən!

Ə s ə d u l l a. Bircə elə sən əskiyüdüün?!

I s g ə n d ə r z a d ə (*tövşüyə-tövşüyə*). Mən buna yol verə bilmərəm! Mənim prinsiplərim buna yol verməz!

Səhnənin küncündəki Süpürgəçi kişi boylana-boylana
onlara tamaşa edir.

Ə s ə d u l l a. Əşşi, tüpürüm sənin prinsiplərvüvə! Ode, Qorbaçov soxdu siçan deşiyinə sənin prinsiplərvüvü!

Ə h m ə d b ə y. Allah! Allah!

I s g ə n d ə r z a d ə. Xeyr! Mən yol verə bilmərəm ki, sən kimiləri bu sadə yoldaşı (*Əhməd bəyi göstərir.*) yoldan çıxarsın!

Vera Nikolayevna. Vot tak!

Ə s ə d u l l a. Nə? Alə, bəs dünənə kimi deyürdüz ki, kapitalist ölkələrdəki hamısı şipyondu, bəs, noldu, hə, ay partokrat?! Ode, Yelsin bağlyır partiyavü! (*Əhməd bəyə*) Bax, sən öləsən, yox, sən cavansan, bu özü ölsün ki, belə deyirdilər! (*Isgəndərzadəyə*) Hə, demürdüz belə, ay partokrat?!

I s g ə n d ə r z a d ə (*dərüni bir pərişanlıq içində*). Ah, Lenin!.. Lenin!.. Qabaqkı vaxtlar olaydı, bu da mənim qabağında belə danışaydı?!

V e r a N i k o l a y e v n a (*başını bulayır*). Ay-yay-yay!..

Ə s ə d u l l a. Danışardım!.. Mən bütün ömrüm boyu əlitəmizlik uğrunda partokratiyaya qarşı mübarizə aparmışam!..

I s g ə n d ə r z a d ə. Mənim prinsiplərim qoymur ki, səni burda...

Ə s ə d u l l a (*onun sözünü kəsir*). Get! Get o prinsiplərvüvün dərdini çək!

Ə h m ə d b ə y (*tamam çaşbaş qalır*). Allah!.. Allah!.. Bu nə?! (*Özünü göstərir.*) O heç nə başa düş yok!..

I s g ə n d ə r z a d ə. Mənim vicdanım...

Ə s ə d u l l a. Alə, nə sənün vicdanun? Sənün vicdanun partiya döyül?! Tüpürüm sənün partiya iclasuva!

Vera Nikolayevna. Kakoy nevospitannıy!.. Ujas!..

I s g ə n d ə r z a d ə. Mən...

Ə s ə d u l l a (*ona macal vermir*). Sən öləsən, səsüvü çıxarsan, Lenini də söyəcəyəm! Onsuz da heç kim eşitmir məni!

Vera Nikolayevna. Man eşidiram, mən! Man deyadjak!

Ə s ə d u l l a (*tamam hövsələdən çıxmış*). Day deməyəcəksən sən heç nə! Birinci səni boğacam, bax, by əllərimnən, sonra (*Isgəndərzadəni göstərir.*) bunu! Birinci səni! (*Vera Nikolayevnaya sarı cumur.*)

V e r a N i k o l a y e v n a (*qorxub qışqırır*). Vanya! Vanya!

Ivan Ivanoviç (*qaça-qaça səhnəyə daxil olur*). Manim qeyrati buna yol verdi olmaz!.. Veranı oldurmak istayir o?! (*Əsədulları göstərir.*) Dinamit!.. Dinamit!.. Man bunları da, özümü da partladajak!..

Ə h m ə d b ə y. Allah!.. Allah!.. (*Özünü göstərir.*) O heç nə başa düşdü yok!..

V e r a N i k o l a y e v n a (*canfəşanlıqla*). Lazım deyil, Vanya, əzizim!..

I v a n I v a n o v i ç. Yox! Partladajaq! Dinamit! Dinamit! Mana Ivan Ivanoviç Polyaniçko deyarlar!

I s g ə n d ə r z a d ə. Yoldaş Polyaniçko!..

I v a n I v a n o v i ç. Yox!.. Dinamit!..

Ə h m ə d b ə y. Bu nə belə?! Komediya, nə?.. Nə?! Allah!.. Allah!.. (*Özünü göstərir.*) O getdi!.. O revuar, müsyö!.. O revuar, madumazel!..

Əhməd bəy cəld addımlarla səhnə boyu uzaqlaşır və gəlib Süpürgəçi kişinin yanından keçəndə, Süpürgəçi kişi böyük ehtiramla ona baş əyir, süpürgə ilə cani-dildən Əhməd bəyin qarşısını süpürür ki, keçib getsin. Əhməd bəy gedir.

I v a n I v a n o v i ç. Dinamit!..

Ə s ə d u l l a (*bir az özünü itirib*). Alə, bu lap dəliymiş ki!..

I v a n I v a n o v i ç. Veroçkanı öldürmək? Onu boğmaq? Dinamit!..

Ə s ə d u l l a. Alə, kimdi onu boğan?! Onu boğub özümü də bədbəxt eləyim?! (*Əhməd bəyin ardınca baxır.*) O uşağımızı da bədbəxt eləyim?!

Vera Nikolayevna. O sanin uşaq yox!..

I v a n I v a n o v i ç. Partladacam!.. Dinamit!.. Man Ivan Polyaniçko yox, Aleksandr Matrosov!.. Partladajam!..

I s g ə n d ə r z a d ə. Yoldaş Polyaniçko!..

V e r a N i k o l a y e v n a (*Ivan Ivanoviçin qolundan tutub yavaşca*). Xoroşo! Ne pereiqrivay! (*Bərkdən*) Ah, Vanya! Gedək! Apar mani burdan! Mani xilas et!

I v a n I v a n o v i ç. Dinamit!.. Dinamit!..

V e r a N i k o l a y e v n a (*Ivan Ivanoviçin qolundan darta-darta*). Gedək, doruqoy, gedək!.. (*Gedirlər.*)

Pauza.

Ə s ə d u l l a. Alə, sən öləsən, mən heç bilməzdim ki, bu belə qeyrət sahibidi?! Malades!..

I s g ə n d ə r z a d ə. Siz isə... Siz isə...

Ə s ə d u l l a (*onun sözünü kəsir*). Sən get!.. Get partiya iclasına!.. Qorbaçov gözləyir səni!.. Get!..

İ ş ı q s ö n ü r

ON ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Bəbirzadələrin evi. Ə s ə d u l l a, E y n ş t e y n. Eynşteyn yenə belini büküb, başını aşağı salıb və gözlərini döşəməyə zilləyib.

Ə s ə d u l l a. Nədi? Nolub yenə?

Eynşteyn(*başını qaldırmadan*). Cürət etmirəm...

Ə s ə d u l l a. De görüm, nə deyirsən?

E y n ş t e y n (*başını qaldırmadan*). Cürət etmirəm...

Ə s ə d u l l a (*hövsələsiz*). Alə, sözüvü deginən!

E y n ş t e y n (*dərhal belini düzəldərək*). Mənimçün bunu bilmək çox vacibdir!

Ə s ə d u l l a. Nəyi?

E y n ş t e y n. Bu mənim üçün həyat məsələsidir!

Ə s ə d u l l a. Alə, nə axı?

E y n ş t e y n. Siz gedirsiz, yoxsa yox?

Ə s ə d u l l a. Nədi? Qulağuya səs-zad çatıb? İşdən götürürlər məni? (*Hədə ilə*) Məni ya?!.
E y n ş t e y n. Yox, işi demirəm. Fransanı deyirəm?
Ə s ə d u l l a (*o tərəf-bu tərəfə baxır*). Nə Fransa, alə? Mənim barəmdə belə söhbət yayılıb?
Eynşteyn. Yox, sadəcə olaraq, mən öz işimi bilmək istəyirəm. Siz Fransaya... e-e-e... nə isə!..
Əyər belə bir iş olsa, mən burada həyatımı yenidən quracağam!
Ə s ə d u l l a. Neyləyəcəksən? İnqilabçı olacaqsan?
Eynşteyn. Yox! Mən də gedib yazacam!
Ə s ə d u l l a. Neynəyəcəksən?
Eynşteyn. Yazacam!
Ə s ə d u l l a (*gülür*). Alə... Alə, indi yazmaq vaxtıdı? Indi kim kimin ərizəsinə baxır, alə?!
İndi day ananim məktub vaxtı döyül, ay yazıq! Kimnən yazacaqsan? Kim sənə məktub yazdıracaq?
Ağlun əvvəlki vaxtlara getməsün! İndi hərə öz hayındadı! Ananim məktublara baxan kimdi?!
Eynşteyn. Yox, mən daha ananimka yazmayacağam! Mən əsər yazacam!

Pauza.

Ə s ə d u l l a. Nə yazacaqsan?
Eynşteyn. Əsər yazacam! Faciə! «Romeo və Cülyetta»!
Ə s ə d u l l a (*istehza ilə*). Alə, sənnən əvvəl, deyəsən, yazıblar onu, hə? (*Gülümsəyib başını bulayır.*) Kinosunu öz gözlərimlə görmüşəm!..
E y n ş t e y n (*get-gedə çılğınlaşan bir ehtirasla.*) Mən zəmanəmizin «Romeo və Cülyetta»sını yazacam! Mən yox, onu mənim qələmimlə zəmanə özü yazacaq! Artıq bu böyük faciə mənə rahatlıq vermir! Mən bu faciə ilə yaşadığımız zəmanənin fəlakətini bütün dünyaya göstərəcəyəm! Romeo ilə Cülyetta bir-birlərini dəlicəsinə sevirlər. Fəqət Cülyettanın atası kommunistdi, SEKAda işləyir, Romeonun atası isə cəbhəçidir!.. Hadisələr bir qanlı vulkan püskürtüsü ilə cərəyan etməyə başlayır!.. Hisslər qızıdır!.. İdeya mübarizələrinin sədası göylərə qalxır!... Ehtiraslar hamını dəli eləyir!..
Ə s ə d u l l a. Sonra nə olur?
E y n ş t e y n. Sonra böyük müsibətlər olur, Əsədulla məllim!.. Fəlakət başlayır!..
Ə s ə d u l l a (*bərk hirslənir*). Alə, kim sənnən xeyir görüb indiyəcən ki, teatr da xeyir görsün?! Alə, utanmırsan xalqın bu ağır günündə sən də bir tərəfdən müsibət eləyirsən, fəlakət açırsan?!
E y n ş t e y n (*qorxmış*). Əsədulla məllim.
Ə s ə d u l l a (*onun sözünü kəsir*). Alə, mən ölmüşəm bəyəm?! Mən bu xalqın oğluyam! (*Barmağı ilə hədələyə-hədələyə Eynşteynin üstünə gedir.*) Mən qoymaram! Mən qoymaram ki, sən öz həyatıvu yenidən dəyişəsən! (*Eynşteyni təpiklə vurmaq istəyir, Eynşteyn qaçır.*)

İşıq söndür.

ON DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Mehdiqulu bəy, Süpürgəçi kişi yarıqaranlıq səhnədə bizim möhtərəm qəhrəmanlarımızın yaşadığı o binanın və həyətin konturları görünür. Süpürgəçi kişi, həmişəki kimi, boylana-boylana səhnənin dibində həyəti süpürür. Işıq bir-bir pıçı-pıçı sahiblərinin üzərinə düşdükcə, onların siluetini görürük, sözlərini eşidirik.

Birinci qız (*pıçiltı ilə*). Əhməd bəy!..

Q a d ı n (*pıçiltı ilə*). Fransa!..

İkinci qız (*pıçiltı ilə*). Milyonçu!..

Kişi (*pıçiltı ilə*). Bəxtəvər başına!..

Oğlan (*pıçiltı ilə*). Dünyaya gələndə belə də gələsən: Fransa!.. Milyonlar!.. Öz yaxtan!..

Birinci qız (*pıçiltı ilə*). ABŞ-da on yeddi dənə xalça dükkanı var!..
Q a d ı n (*pıçiltı ilə*). Meksikada da!..
K i ş i (*pıçiltı ilə*). Meksikada?!
İkinci qız(*pıçiltı ilə*). Argentinada da!..
K i ş i (*pıçiltı ilə*). Argentina!..
Oğlan(*pıçiltı ilə*). Atasından qalıb!.. Yaponiyada da əntiq dükkanları var!..
Birinci qız (*pıçiltı ilə*). Xoşbəxt milyonçu!..
K i ş i (*pıçiltı ilə*). Yaponiyada?!

Birdən-birə işıq bu pıçı-pıçı eləyənlərin arası ilə gələn Mehdiqulu bəyin üzərinə düşür.

M e h d i q u l u b ə y (*bərkdən*). Baba, nə qədər «milyonçu» deyib qəşş edərlər?! Ay həzrət, bunlar necə insanlardı?! Vallah, billah, bu milyon söhbəti məni dəli elədi!.. Hara gedirəmsə, böyüklə, kiçiklə, kiminlə görüşürəmsə, işi-gücü buraxıb, məni bacıoğlunun milyonları sarıdan sorğu-suala tuturlar!.. Mən tamam məəttəl qalmışam!.. Elə bil bu camaat üçün dünyada başqa heç bir dərd-sər yoxdu, baba, maraq yoxdu, mövzu yoxdu!.. Ay bədbəxtlər! Həzrət Allah bu məmləkət üçün heç nə əsirgəməyib! Neft deyirsən, burada! Pambıq deyirsən, burada! Filiz deyirsən, burada! Balıq, kürü, barama, qaz, kürreyi-ərzdə nə istəyirsən, burada! Mandarini! Alması! Zeytunu! Üzümlü! Ənciri! Nə istəyirsən? Ay bədbəxtlər! Başqalarının milyonlarını saymaqdansa, qolunuzu çırmalayın, iş görün, özünüz olun milyonçu!.. Adam nə qədər başqasından xoşbəxtlik umar?! Ay zalımlar! Ay insafsızlar! Ay mürvətsizlər! Həzrət yaradanımız bu qədər verib bu məmləkətə, adını da qoyub Azərbaycan! Nə istəyirsiz daha?! Nəyiniz çatışmır! Gözünüz onun-bunun cibində olanacan, çalışın, tər tökün, Allahsız əməllərdən çəkinin, sizin də cibiniz dolsun, baba!.. Gözünüz o məmləkətdə, bu məmləkətdə olanacan, öz gözəl məmləkətinizə bir gün ağlayın də, ay cahillər!..

Kişi(*pıçiltı ilə*). Bu yenə gəldi!..
Qadın (*pıçiltı ilə*). Millətin düşmənidir bu!
Birinci qız (*pıçiltı ilə*). Əhməd bəyi yoldan eləmək istəyir!..
Oğlan(*pıçiltı ilə*). Dayısı olanda, nə olar. Gözünü dikib Əhməd bəyin milyonlarına!..
İ k i n c i q ı z (*pıçiltı ilə*). Milyonlarına?!
K i ş i (*pıçiltı ilə*). Milyonlarına?!
Q a d ı n (*pıçiltı ilə*). Milyonlarına?!

Süpürgəçi kişi tez-tez və nigarançılıqla boylana-boylana pıçı-pıçı sahiblərinə və Mehdiqulu bəyə baxır.

M e h d i q u l u b ə y (*bərkdən*). Oyanın, ay bədbəxtlər!.. Oyanın, özünüzə bir gün ağlayın!.. Heç kim sizin əvəzinizə gəlib müharibə eləməyəcək!.. Heç kim sizin əvəzinizə gəlib bu millət üçün xidmət etməyəcək!.. Evladlarınıza bir gün ağlayın!.. Məmləkəti ağ günə çıxarın!..

Kişi(*pıçiltı ilə*). Bu, millət xainidi!..
O ğ l a n (*pıçiltı ilə*). Dəlidi!..
Qadın(*pıçiltı ilə*). Yox, dəli deyil, Əhməd bəyin başını yemək istəyir!..
Birinci qız(*pıçiltı ilə*). Milyonlarını istəyir!..
O ğ l a n (*pıçiltı ilə*). Milyonlarını!..
İkinci qız(*pıçiltı ilə*). Ah, Fransa!..
Q a d ı n (*pıçiltı ilə*). Milyon!..
K i ş i (*pıçiltı ilə*). Milyon!..

M e h d i q u l u b ə y (*çox əsəbi*). Yox! Yoxdu milyon! Yoxdu! Yalan deyiblər sizə! Əhməd bəy milyonçu deyil! Fransaya qayıtmayacaq. Burada qalıb şofer işləyəcək! Bildiniz?! Bir halal süd əmmiş azərbaycanlı qızla evlənmək istəyir, vəssalam! Başa düşdünüz?! Gedin özünüzə bir gün ağlayın! Bu cavanda işiniz olmasın! İyrəndirməyin onu özünüzdən! Yoxdu milyon! Yaddan çıxardın milyonları! Yalan deyiblər sizə!

Pauza.

K i ş i (*pıçıltı ilə*). Nə?!
Qadın(*pıçıltı ilə*). Milyonçu deyil?!
Birinci qız(*pıçıltı ilə*). Fransaya qayıtmayacaq?!
Oğlan(*pıçıltı ilə*). Burada qalıb şofer işləyəcək!

Pauza.

I k i n c i q ı z (*pıçıltı ilə*). Ay aferist!..
Q a d ı n (*pıçıltı ilə*). Julik!..
K i ş i (*pıçıltı ilə*). Mən o Əhməd bəyi görəndə kimi bildim ki, fırıldaqçıdı!..
Birinci qız(*pıçıltı ilə*). Bəy Əhməd yox, fırıldaqçı Əhməd!..
Oğlan(*pıçıltı ilə*). Bizi aldatmaq istəyib!..
Qadın(*pıçıltı ilə*). Parisdə hamı onu tanıyır: cibgir Əhməd!
İkinci qız(*pıçıltı ilə*). Vay!..
Qadın(*pıçıltı ilə*). İranda onu oğurluq üstündə axtarırlar, asacaqlar!
Kişi(*pıçıltı ilə*). Bay səni, dələduz oğlu, dələduz!..

Süpürgəçi kişi pıçı-pıçı sahiblərinə tərəf boylana-boylana qalıb.

İ ş i q s ö n ü r.

ON BEŞİNCİ ŞƏKİL

Bəbirzadələrin, Polyaniçkoların, İsgəndərzadələrin evi. Əsədulla, Firəngiz xanım, Ivan Ivanoviç, Vera Nikolayevna, İsgəndərzadə. Işıq Əsədulla ilə Firəngiz xanımın evinə düşüb.

Ə s ə d u l l a (*həyəcanlı*). Mənə deyən lazımdı ki, ay axmaq, ay maymaq oğlu, maymaq, Fransadan gələndə nolar? Görmürdün ki, adam dilində iki kəlmə danışa bilmir?! Görmürdün ki, ay axmaq (*ovcu ilə alnına vurur*), ay ağı dabanında, ləvəngili kütümü burda qoyub «opera-opera» deyə-deyə məliyiirdi? Alə, belə adamdan da milyoner olar?! Alə, ay gic, milyoner də Fransadan basa-basa gəlib burda şoferin evində qalar?! (*Ovcu ilə alnına vurur.*) Alə, nolub sənə, ay axmaq?! Ay maygülü?! Bakıda raykom qalmadı, OBAXEES qalmadı, narodni kantrol qalmadı, hamısını doladun barmağuva, ancaq ağzınan şorba tökülən fırıldaqçı Əhməd ovsunladı səni?! Hipnoz elədi?! Cadu yazdırdı?! Alə, yəni küçədəki bu mitinqlər sənəni başıma bu qədər xarab eləyib ki, gözünün ağı-qarası bircə balanı az qalmışdı verəsən lütün birinə? O da burda şoferlik eləsün, hə?! Alə, belə məmləkət olar?! Alə, belə zəmanə olar?! Dedilər də, dedilər ki, alə, bu Qorbaçovun ki, belə xalı var başında, bunun axırı yaxçı qurtarmıyıcək!.. Vay sənün perestroykova mən nə deyim!..

F i r ə n g i z x a n ı m. Bəsdi, Əsədulla!.. Ürəyinə salma! Uşağığazı elə xalq deputatı, vəssalam!

Ə s ə d u l l a (*özündən çıxır*). Ay bala, ay uşaq, ay arvad, ay tovarış, xanım, bəy, alə, süz heç nə baş düşmürsüz! Hə, deputat elədim uşağı, sonra? Sonra nolaçaq?! Pul oldu kağız, başa düşdün, kağız!..

Firəngiz xanım(*hövşələsiz*). Mən kağız-mağız bilmirəm! Ətdən nə bişirəcəyəm sabah, adını qoy!

Ə s ə d u l l a (*tamam özündən çıxmış halda*). Ət istəmirəm day!.. İstəmirəm!.. İşdə ət! Evdə ət! Hər gün bozbaş! Dolma! Pilov! Kabab! İstəmirəm! (*Əli ilə pəncərəni göstərir.*) Ode, hər gün o rus artistin evində gözəl kartoşka qızardırlar! İyi adamı elə vurur, adam az qalır şişsin! Qızarmış kartoşka istəyirəm! Bildün?! Qızarmış kartoşka!..

Işığı söndür və bu dəfə yananda Ivan Ivanoviç ilə
Vera Nikolayevnanın üzərinə düşür.

I v a n I v a n o v i ç. Mənə deyən lazımdı, ay axmaq! Bu ağılla səhnədə Vladimir İliçin obrazını yaradırdın?! Mən hələ Ivan Qroznını demirəm!.. Fransadan gələn milyonçunun burda nə ölümü var, hə?! Milyonçunun başına yer qəhətdi?! Sən bilmirsən ki, bunlar pul qazansa Fransada, ya qumara qoyar, ya da arvadlara xərcləyər?! Ay axmaq artist!.. O qədər səmiçka yağında qızarmış kartoşka yeməyə ki, başın xarab olub! (*Vera Nikolayevnaya*) Qazı azalt! Day kartoşkanın iyindən nəfəs ala bilmirəm!.. Püf!..

V e r a N i k o l a y e v n a (*plitənin üstündəki tavada qızaran kartofu əlindəki qaşığıyla çevirə-çevirə hirsli*). Azaltmıram!

Ivan Ivanoviç(*burun pərələrini qapayaraq*). Püf!..

Vera Nikolayevna. Sənin kimi axmağın sözünə baxıb bir elə vaxtımı itirdim lüğətlərə!.. Viktor Aleksandroviç yüz dəfə səndən yaxşı ər idi!..

I v a n I v a n o v i ç. Qazı azalt!.. Püf!..

Vera Nikolayevna. Pyotr Matveyeviç də səndən yaxşı idi!..

I v a n I v a n o v i ç. Vera!.. Püf!..

Vera Nikolayevna. Həttə... həttə Nikolay Petroviç də səndən yaxşı ər idi!..

Ivan Ivanoviç(*qışqırır*). Hamı hamıdan yaxşıdı! It də pişikdən yaxşıdı! Pişik də siçandan yaxşıdı! Ancaq bir ifritə var yer üzündə, o da sənsən, Vera! Sən! Sən!..

Vera Nikolayevna. Sən özünsən!..

I v a n I v a n o v i ç. İstəmirəm mən kartoşka!.. İstəmirəm!.. Boğuluram mən bu iydən!.. Ölürəm!..

V e r a N i k o l a y e v n a (*daha da bərkdən qışqırır*). Sən ölənin zibil deyilsən!..

Ivan Ivanoviç (*qışqırır*). Əsl zibil sənsən! Nadejda Konstantinovna!

Vera Nikolayevna. O-o-o!.. Bəs, siz kimsiniz? Möhtərəm Vladimir İliç! Bəs, sizin saqqalınız hanı?

I v a n I v a n o v i ç. Onu sən yolmusan, kaftar.

V e r a N i k o l a y e v n a (*eyni qışqırıqla*). Mən bütün günü o qədər məşqdən sonra ayaq üstə dayanıb sənə kartof qızardıram, sən mənə kaftar deyirsən?! (*İçki kartof dolu tavanı plitənin üstündən götürüb yerə çırpır.*) Ala!

Pauza.

Ivan Ivanoviç (*döşəməyə səpələnmiş kartofa baxaraq*). Oy, kakoye şçastye!..

Işığı söndür və yenidən yananda Isgəndərzadənin üzərinə düşür.

I s g ə n d ə r z a d ə (*cani-dildən özünü mühakimə ilə məşğuldur*). Bəs, mənim sinfi sayıqlığım harada idi?! Hə?! Necə oldu ki, mən o antipod Əsədullanın səviyyəsinə endim?! Bunu tarix mənə bağışlayacaqmı? Eh, yoldaş Isgəndərzadə! Kapitalist aləmindən gəlmiş avaranın birini milyonçu qəbul etmək?! Hətta onunla qohumluq barədə fikirləşmək?! Məgər marksizm-leninizm klassikləri sübut etməyiblər ki, kapitalist aləmi başdan-başa əxlaq pozğunluğu içindədi?! Nə tez unuttun bu böyük təlimi, yoldaş Isgəndərzadə, hə?! Nə üçün sənin sinfi sayıqlığın bu dərəcədə korlanıb?! Bu, Qorbaçovun təsiridi!.. Sən bu təsirdən uzaq ol!.. Belə getməyəcək! Bizimkilər qayıdacaq! Qayıdacaq! Kremlin qülləsində qızıl bayraq hələ çox dalğalanacaq! Imperialistlər Qorbaçovu ram eləyə bilirlər, ancaq o qızıl bayrağı yox! Gələcək o gün! Qorbaçov bütün keçmiş Siyasi Büro ilə birlikdə müttəhimlər kürsüsündə oturub tarixin qarşısında cavab verəcək! O zaman mən də öz qırmızı pasportumu bütün opportunistlərin gözünə soxub deyəcəyəm: Alın ha!.. Yana-yana qalın ha!.. Mən sovet vətəndaşıyam!..

Pauza.

(*O əllərini arxasına qoyub var-gəl eləməyə başlayır.*) Mən necə də əsəbiləşirəm... Ah, Lenin! Lenin!..

Işıq söndür.

ON ALTINCI ŞƏKİL

Həyat. Əhməd bəy, Əsədulla, I s g ə n d ə r z a d ə,

V e r a N i k o l a y e v n a, Süpürgəçi k i ş i.

Səhnənin dibində həyəti süpürən Süpürgəçi kişi bütün bu şəkil ərzində müstəqil olaraq öz işi ilə məşğuldu.

Əhməd bəy həyətdə girir və həyətdən çıxan Əsədulla ilə qarşılaşır.

Ə h m ə d b ə y. Bonjur, müsyö!..

Ə s ə d u l l a (*bir anlıq ayaq saxlayıb, acıqla Əhməd bəyə baxır*). Nə?

Süpürgəçi kişi onlara tərəf boylanır.

Ə h m ə d b ə y. Bonjur!..

Ə s ə d u l l a. Nə deyir, alə, bu? (*Əhməd bəyə*) Özünsən!.. (*Çıxıb gedir.*)

Ə h m ə d b ə y. Bunlara nə oldu? (*Təəccüblə çiyinlərini çəkir.*) Birdən-birə birtəhər oldu... Yaxşı oldu!.. Sakit oldu!..

Işıq iti addımlarla gedən I s g ə n d ə r z a d ə n i n üzərinə düşür.

Ə h m ə d b ə y. Bonjur, müsyö!..

Süpürgəçi kişi də o saat boylanıb onlara tərəf baxır.

Ə h m ə d b ə y (*elə bilir ki, Isgəndərzadə onu başa düşmədi, təkrar edir*). Bonjur, müsyö!..

I s g ə n d ə r z a d ə (*bir anlıq ayaq saxlayıb hiddətlə Əhməd bəyə baxır*). Müsyö yox, tovarış!.. Bəli, tovarış, yoldaş! Mən hələ sinfi sayıqlığımı itirməmişəm! Bu «istefa!» «istefa» sözləri mənə təsir edə bilməz! (*Barmağı ilə Əhməd bəyi hədələyir.*) Bildin?! (*Daha da iti addımlarla uzaqlaşdıb gözdən itir.*)

Əhməd bəy (*tamamilə heyrat içində*). Nə oldu?.. Bunlar başqa adam oldu?! Allah! Allah! Amma yaxşı oldu başqa adam oldu! Sakit oldu!..

Işıq həyətdən keçən Vera Nikolayevnanın üzərinə düşür.

Əhməd bəy(*həvəslə*). O-o-o!.. Bonjur, madumazel!..

Vera Nikolayevna ayaq saxlayıb nifrətlə Əhməd bəyə baxır və baxdıqca da Əhməd bəyin sifətindəki təbəssüm həmin qəzəbli baxışlar altında çəkilib gedir. Süpürgəçi kişi boylana-boylana onlara tərəf baxır.

Vera Nikolayevna. Obmaşik!

Əhməd bəy(*təaccüblə*). Nə?

Vera Nikolayevna. Aferist! (*Hirsli addımlarla həyətdən çıxır.*)

Ə h m ə d b ə y (*Vera Nikolayevnanın ardınca baxa-baxa*). Allah!.. Allah!.. Mehdiqulu dayı duz dedi. Bunlar hamısı... (*Əlini havada oynadır.*) bir tahar! Adam bilmir nə tahar?! (*Səhnənin dibindəki Süpürgəçi kişini görür və ona yaxınlaşır.*) Bonjur, müsyö!.. Bunlar. Bu hayatda adamlar... Na oldu?

S ü p ü r g ə ç i k i ş i ə l i n d ə k i s ü p ü r g ə n i s a x l a y ı r v ə b i r a n d i q q ə t l ə Ə h m ə d b ə y ə b a x ı r .

Ə h m ə d b ə y . A x ı , n a o l d u ? . . B u a d a m l a r . . . b i r t a h a r o l d u ? . . E r m a n ı l a r Q a r a b a ğ d a . e - e - e . . . q a b a ğ a q a l d ı ? . .

Süpürgəçi kişi birdən-birə başını aşağı salıb cidd-cəhdlə həyətin tozunu-torpağını Əhməd bəyin üstünə tozlamağa başlayır.

Əhməd bəy(*heyərət içində*). Siz na?.. Siz na edir?..

Süpürgəçi kişi elə bil ki, onu eşitmir və eyni cidd-cəhdlə süpürgəni oynada-oynada həyətin tozunu Əhməd bəyin üstünə tozlalayır.

Ə h m ə d b ə y . S i z d a t a r b i y a y o k ! . .

Süpürgəçi kişi eləcə tozu-torpağı Əhməd bəyin üstünə tozlalaya-tolalaya uzaqlaşib qaranlıqda yox olur.

Pauza.

Ə h m ə d b ə y (*çaşmış halda əyilib ayaqqabılarına, şalvarının balaqlarına baxır*). O batdı! (*Başını bulayır.*) Ay-yay-yay!.. Şalvarını batırdı!

İ ş ı q s ö n ü r .

ON YEDDİNCİ ŞƏKİL

Xor.

Səhnə yenə də tamam qaranlıqdır və işıq yalnız sol küncdəki həmin plakatın üzərinə düşüb.

Zaman – 1991-ci il avqustun sonu.

Məkan – Bakı şəhəri.

Xor.

– Is-te-fa!..

– Is-te-fa!..

– Is-te-fa!..

– Azad Azərbaycan!..

- Azadlıq, ya ölüm!..
- Azərbaycan bölünməzdir!..
- Qaçqınlara yer verin!..
- SSRI! Səni istəmirik!..
- Qarabağı vermərik!..
- Bir dəfə yüksələn bayraq bir daha enməz!..
- İmperiya nöqərlərinə ar olsun!..
- Ar olsun!..
- Ar olsun!..
- Ar olsun!..
- Is-te-fa!..
- Is-te-fa!..
- Is-te-fa!..

İ ş ı q s ö n ü r.

ON SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Həyət. Müxbirlər, Əsədulla, Eynşteyn, Əhməd bəy, Mehdiqulu bəy, İsgəndərzadə, Ivan İvanoviç, Vera Nikolayevna, Züleyxa, Süpürgəçi kişi.
Süpürgəçi kişi səhnənin dərinində həmişəki işi ilə məşğuldu: naz süpürgəsi ilə həyəti süpürür. Və birdən-birə, bir arı dəstəsi kimi, müxbirlər həyətdə doluşurlar.

Birinci m ü x b i r. Buradır! Bu həyətdir!
İkinci m ü x b i r. Heç kim yoxdu!
Üçüncü müxbir. Bu həyət elə bil ki, yatıb!
Fotoqraf qız. Vay!.. Elə bil heç Bakıda deyil bu həyət!
Fotoqraf oğlan. Bakıda o qədər belə həyət var ki!
Birinci m ü x b i r. İndi nə bilək Əhməd bəy harda olur?

Süpürgəçi kişi işini saxlayıb səhnənin dibindən boylana-boylana müxbirlərə tərəf baxır.

İkinci m ü x b i r. Deyirlər uzaq bir sürücü qohumunu tapıb, onun evində qalır...
Fotoqraf qız. Sadəliyə bax də!
Üçüncü m ü x b i r. İndi biz onu hardan tapaq?
İkinci m ü x b i r. Kimsə gəlir!
Birinci müxbir(*evinə tərəf gedən Əsədullaya*). Bağışlayın, bir dəqiqə olar?
Ə s ə d u l l a (*yavaşdan*). Xeyir ola, bunnar nöşün gəlib dolublar bura? (*Bərkdən*) Nə lazımdı?
İkinci m ü x b i r. Siz burada yaşayırsınız?
Ə s ə d u l l a. Bəli. Nölub ki?
Fotoqraf qız. Bəlkə o sürücü elə sizsiniz!
Ə s ə d u l l a. Nə? Mən şoferə oxşuyuram, hə?!
F o t o q r a f q ı z. Bağışlayın! Bizə Əhməd bəy lazımdı!
Fotoqraf oğlan. Zəhmət olmasa, deyin, milyonçu Əhməd bəy bu həyətdə olur?
Ə s ə d u l l a (*başını geri atır*). Nırç!
Üçüncü müxbir. Necə nırç?
Fotoqraf oğlan. Bizə bu həyətin adını veriblər!
Ə s ə d u l l a. Burda yaşamağına, burda yaşayır, ancaq milyoner döyül!..
Birinci m ü x b i r. Necə yəni milyoner deyil?
Fotoqraf qız. Siz nə danışırsınız?
Ə s ə d u l l a. Bəli, avaranın biridi!
İkinci m ü x b i r. O cür adamçın gör bir nə deyir?

Ə s ə d u l l a. Nə deyirəm, alə? Deyirəm gopçunun biridi də!..

Fotoqraf qız. Biz Fransadan gəlmiş Əhməd bəyi deyirik!

Fotoqraf oğlan. Bizim həmvətənimizi!

Ə s ə d u l l a. Bəs mən kimi deyirəm? Öz həmvətənim deyirəm? Mən də süzün həmvətənünüzü deyirəm də! (*Fotoqraf onu tərədən dirnağacan süzür.*) Bura gəl! (*Əli ilə işarə edib çağırır və qız ona yaxınlaşanda yavaşdan*) Görürəm sən yaxşısan, bunnarın tayı döyülsən! Görürəm də, hə, lap yaxşısan! Qulaq as, sənə deyəcəm. Bu Əhməd bəy ki, deyirsüz a, bəy!, bəy! gəlib ki, sosializmdən qalan artıq-urtuqnan qarnını doyuzdursun! Başa düşdün? Day mənim adım olmasın a!.. Amma milləti aldatmayın! Yazıqdı bu millət! Turp əkmüyün bu millətin başına! Yazansuz, gedün yazun, day dəlləyliyi öyrənməyin bu millətin başında!..

Fotoqraf qız (*bərkdən*). A-a-a!.. Sizin informasiyanız çox səhvdir! Necə milyonçu deyil? Necə yəni avaradı?

Fotoqraf oğlan. Bunun, deyəsən, ermənilərnən əlaqəsi var!

Ə s ə d u l l a. Alə, məni deyirsən?!

Birinci m ü x b i r. Necə?!

İkinci m ü x b i r. Hə?

Üçüncü m ü x b i r (*daftərçəsini çıxarıb qeydlər edə-edə*). Aha!

Fotoqraf qız. Əhməd bəy öz şəxsi pulu ilə Amerikadan iki «Boinq» sərnişin təyyarəsi alıb Azərbaycana hədiyyə edib!

Ə s ə d u l l a (*heyətlə*). Necə?

İkinci m ü x b i r. Bəli!

Birinci m ü x b i r. Əlbəttə!

Üçüncü müxbir. Bizim belə qeyrətli həmvətənlərimiz var!

Fotoqraf qız. Bu saat Moskvanın da, Yerevanın da radiosu bunnan danışır.

Birinci m ü x b i r. «Bi-bi-si»! «Si-en-en»! «Röyter!»! «Assoşieytid pres»! «Azadlıq» radiosu! Hamısı dəyib bir-birinə!

İkinci müxbir. Hamısı Əhməd bəyin Azərbaycana hədiyyəsindən danışır!

Üçüncü müxbir. Hələ dalı da olacaq!

Ə s ə d u l l a (*az qalib çəşsin*). Bu Əhməd bəy a?..

Fotoqraf qız. Bəli! Bu Əhməd bəy!

Ə s ə d u l l a. İki dənə «Boinq»?

Birinci müxbir. Bəli!

Ə s ə d u l l a. Birini... Birini neçəyə alıb?

Fotoqraf oğlan. On yeddi milyona!

Ə s ə d u l l a. Rubl?

Fotoqraf qız. Xeyr! Dollar!

Ə s ə d u l l a (*özünü itirmiş halda yavaşdan*). Rublla olsaydı, elə mən də alardım!.. (*Bərkdən*) Alə, adun da yadımdan çıxdı, şey, hardasan sən?

Eynşteyn (*elə bil ki, yerin altından peyda olub özünü yetirir*). Bəli! Burdayam, Əsədulla məllim!

Ə s ə d u l l a (*qəzəblə Eynşteynə tərəf gələ-gələ onu təpiklə vurmağa hazırlaşır*). Alə, bəs, sən deyirdün ki, bu dilənçidi?

Eynşteyn (*ətrafdakı müxbirlərə baxaraq ürəklənir*). Xeyr! Siz düz demirsiniz, Əsədulla məllim!

Ə s ə d u l l a (*gözləri kəlləsinə çıxır*). Mən?! Alə, mən düz demirəm?!

Eynşteyn. «Boinq»lər çox gözəl təyyarələrdir!

Ə s ə d u l l a. Mən bəyəm deyirəm pisdidi?

Eynşteyn (*müxbirlərə baxa-baxa*). Xeyr! Xeyr! «Boinq»lər çox gözəl təyyarələrdir! Xalqımızın bu ağır günündə bizimçün böyük hədiyyədir! (*Müxbirlərin arasına qaçır.*)

Birinci m ü x b i r. Əlbəttə, böyük hədiyyədir!
İkinci m ü x b i r. Bizim gizli milyonçularımıza ar olsun!
Ə s ə d u l l a. Bax, bunu ürəyimdən dedün! Ar olsun!
Fotoqraf oğlan(*qışqırır*). Ode, Əhməd bəy!

Işıq Əhməd bəyin üzərinə düşür. Süpürgəçi kişi isə daha artıq bir canfəşanlıqla əhli-məclisə tərəf boylanır.

Üçüncü m ü x b i r. Odur!
Birinci m ü x b i r. Bəli, odur! Şəklindən tanıdım!
Fotoqraf qız.O-o-o!.. Gör necə oğlandı!..
İkinci müxbir(*Əhməd bəyə tərəf qaça-qaça*). Siz bu böyük hədiyyəni nə məqsədlə etdiniz?
Ə h m ə d b ə y. Azərbaycan... (*Özünü göstərir.*) Onun canı!
Fotoqraf qız (*Əhməd bəyin fotosunu müxtəlif nöqtələrdən çəkə-çəkə*). Ah, nə gözəl dedi!
Operator(*həyətdə daxil olaraq*). Qabağımdan çəkilin! «Günün ekranı!» Televiziya! (*Kamera ilə çəkməyə başlayır.*)
İkinci müxbir. Siz Azərbaycana yenə də belə hədiyyələr etmək barədə düşünürsünüzmü?
Ə h m ə d b ə y. Man...
M e h d i q u l u b ə y (*hövlnək özünü yetirərək*). Yox! Hədiyyə hələlik bu qədər!
Hədiyyələrin arasında qazanmaq lazımdır, baba! Yoxsa ki, daha hədiyyə etmək imkanın olmaz!
Ə h m ə d b ə y (*etiraz etmək istəyir*). Dayı...
M e h d i q u l u b ə y (*onun sözünü kəsir*). Yox! Atan, Allah ona rəhmət eləsin, haqq dünyasına köçəndə səni mənə tapşırı, Əhməd bəy! Hələlik bu qədər! (*Müxbirlərə*) Baba, bir az da özünüz hərəkətə gəlin! Bir az da özünüz əl-ələ verin. İş görün, baba! Boğazdan yuxarı vətəni, milləti tərifləməklə iş aşmaz, həzərat!
Üçüncü m ü x b i r (*Mehdiqulu bəyi göstərir*). Bu kimdi belə?..
Birinci m ü x b i r. Əşşi!.. Fikir vermə!..
İkinci müxbir(*Əhməd bəyə*). Sizin Qarabağa münasibətiniz?
Ə h m ə d b ə y (*özünü göstərərək*). Azərbaycan onun ürəyi! Qarabağ Azərbaycanın ürəyi!
Ə s ə d u l l a. Ay bərəkallah! Oğul belə olar!.. (*Eynşteynə*) Day sənün kimi yox e!.. (*Eynşteyn belini büküb, başını aşağı salır və gözlərini yerə dikir.*) Sən öləsən, heç bir köpük də vermiyəciyəm sənə! Qurtardı day! (*Əhməd bəyi göstərib, müxbirlərə*) Gördüz nə cavab verdi də!..
Birinci m ü x b i r (*dəftərçəsinə yaza-yaza, Əsədullaya*). Bəs sizin Qarabağa münasibətiniz?
Ə s ə d u l l a (*hirsələnir*). Belə başnan da müxbir olar? Alə, dedi kişi də, dedi ki, Azərbaycan (*özünü göstərir*) onun ürəyi! Qarabağ da Azərbaycanın ürəyi! (*Əhməd bəyi göstərir.*) Onun biz bir-birimizə çox yaxınıq! (*Əllərinin barmağını bir-birinə sürtür.*) Lap e, lap! Qəzet söhbəti döyül!..
E y n ş t e y n (*qəflətən belini düzəldir*). Əsədulla məllim düz deyir!
Birinci m ü x b i r (*dəftərçəsinə yaza-yaza, yenə də Əsədullaya*). Siz qaçqınlara nə yardım etmişiniz?
Ə s ə d u l l a. Alə, bunnar necə müxbirdi?! Bəs o boyda «Boninq»ləri vətənimizə hədiyyə eləmədik? (*Əhməd bəyi göstərir.*) Bir yerdəyik də!
İkinci m ü x b i r (*Əsədullaya*). Yəqin sizin Əhməd bəylə söhbətləriniz çox olub, hə?
Üçüncü m ü x b i r. Yəqin Azərbaycanı ona tanıtdırmaqda sizin rolunuz olub, elədimi?
Ə s ə d u l l a (*onu əhatə etmiş müxbirlərə baxa-baxa bir az özünü itirmiş halda*). Tanıtmasuz deyəndə ki... Mən... Deyim sizə ki... (*Eynşteynə baxır.*) Hə?
Eynşteyn(*ruh yüksəkliyi ilə*). Əsədulla məllim xalqımızı qəlbən sevən insanlardandı!
Birinci müxbir. Eşq olsun!
Ə s ə d u l l a (*vəcdə gələrək*). Mənim canım qurban Azərbaycana!
İkinci m ü x b i r. Əhsən!

Müxbirlər Əsədullanın başına yığışır və tək qalmış Əhməd bəylə Mehdiqulu bəy bir-birlərinə baxırlar.

M e h d i q u l u b ə y (*Əsədullaya işarə ilə*). Baba, bu nəmənədi?
Ə h m ə d b ə y. Həmişə danışar... e-e-e... yemək! Balık! Pilov! Kaver! Dolma! Yaqin... e-e-e... aşpaz!

Operator(*Əsədullanı çəkərək*). Qabağımdan çəkilin! «Günün ekranı»...

Ə s ə d u l l a. Azərbaycansız bizim bir günümüz olmasın! (*Get-gedə daha da qızıışaraq*)
Bizim borcumuzdur ki, doğma Azərbaycanımızın uğrunda neyniyək?

E y n ş t e y n. Çalışaq!

Ə s ə d u l l a. Bəli, çalışaq! Azərbaycan, ana vətən!

Fotoqraf oğlan(*Əsədullanın şəklini çəkə-çəkə*). Bu adam necə də vətənpərvərdir, İlahi!

Fotoqraf qız(*Əsədullanın şəklini çəkə-çəkə*). Ona görə də biz məğlubedilməzlərik!

Birinci m ü x b i r. Biz Babək nəsliyik!

Ə s ə d u l l a. Yaşasın Koroğlu!

Əhməd bəy(*heyrlə*). Allah!.. Allah!..

Həyətə girən İsgəndərzadə müxbirləri görüb tələsik evinə tərəf əkilmək istəyir, amma müxbirlər imkan vermirlər.

İkinci m ü x b i r (*İsgəndərzadəyə yaxınlaşır*). Siz də, deyəsən, bu həyətdə yaşayırsız?

I s g ə n d ə r z a d ə. Mən?.. Bəli... Nə olub ki?

Birinci müxbir. Sizin hələ xəbəriniz yoxdu?

İkinci müxbir. Əhməd bəy ABŞ-dan iki «Boinq» sərnişin təyyarəsi alıb Azərbaycana bağışlayıb!

I s g ə n d ə r z a d ə (*heyrlə*). Öz puluna?

Üçüncü müxbir. Bəs kimin puluna?

I s g ə n d ə r z a d ə. Deməli, o, həqiqətən, milyonçudu?

Birinci m ü x b i r. Əlbəttə! Yalançı milyonçu da olur?

Operator. Çəkilin! Qabağımdan çəkilin!

Birinci müxbir (*İsgəndərzadəyə*). Siz Əhməd bəylə ünsiyyətinizdən nə deyə bilərsiniz?

İkinci m ü x b i r. Mənim də sualım var: Əhməd bəydə böyük vətən məhəbbəti yaranmasında sizin rolunuz?

I s g ə n d ə r z a d ə (*özünü itirib*). Siz... Mən.. İdarədə! Bəli, idarədə! Gəlin idarəyə, suallarınızı yazılı şəkildə təqdim edin...

Fotoqraf oğlan. Aydınır! Bu adam partokratdır!

Ə s ə d u l l a. Özü də lap yekəsindən! Alə, QKÇP-ni müdafiə edirdi! Yanayevə təbrik teleqramı vurmuşdu!

I s g ə n d ə r z a d ə. Yalandır! Mən həmişə demokratiya tərəfdarı olmuşam! (*Əsədullaya*)
Antipod.

Ə s ə d u l l a. Antipod vaxtı qurtardı day! İndi bazar iqtisadiyyatıdır! Day antipod yoxdu!
Demokratiyadır!

Əhməd bəy. Allah!.. Allah!..

I s g ə n d ə r z a d ə. Rüşvətxor! Mən sənə kimi rüşvət almıram!

Ə s ə d u l l a. Bacarmırsan, ona görə almırsan. Bacarsan, elə alarsan!..

M e h d i q u l u b ə y (*səhərdən bəri mat-mat ona-buna baxa-baxa*). Baba, bunlar nə danışır belə?

Əhməd bəy (*özünü göstərərək*). O da başa düşdü yok!

Fotoqraf qız(*İsgəndərzadəyə*). Elə bil ki, siz nədənsə qorxursunuz?

Ə s ə d u l l a. Əlbəttə!

E y n ş t e y n. Əsədulla məllim düz deyir!

I s g ə n d ə r z a d ə. Xeyr! Xeyr! Mən nədən qorxmalıyam?
Birinci m ü x b i r. Onda cəsarətli bir söz deyini!
İkinci m ü x b i r. İndi qeyrət vaxtıdır!
Üçüncü m ü x b i r. Xalq sizin də sözünüzü eşitmək istəyir.

I s g ə n d ə r z a d ə (*yavaşıdan*). Doğrudan da, mən haçansa cəsarətli bir söz deməliyəm, yoxsa yox? Vaxtdır artıq, yoldaş İsgəndərzadə, vaxtdır! Cəsarətli ol! Millət səni eşitmək istəyir! (*Bərkdən*) Mən sizə deməliyəm ki, Leninin «Dövlət Plan Komissiyasına qanunvericilik vəzifələri verilməsi haqqında» əsərini yenidən oxudum!

Pauza.

Hamı bir-birinin üzünə baxır.

I s g ə n d ə r z a d ə. Və bütün məsuliyyəti ilə deməliyəm ki, bəzi fikirlərin yanında quş qoydum!

Pauza.

Birinci m ü x b i r. Necə yəni quş qoydum?

I s g ə n d ə r z a d ə. Bəli! Məndə tərəddüdlər yarandı. Xüsusən bir yerdə Lenin yazır ki...

İkinci müxbir (*dəftərçəsində yaza-yaza, onun sözünü kəsir*). Deməli, siz Lenini rədd edirsiniz?

I s g ə n d ə r z a d ə (*yenidən özünü itirir*). Yox... Bilirsiniz... Burada məsələ... İş belədir ki...

Ivan Ivanoviç (*tələm-tələsik gələrək özünü müxbirlərin arasına dürtür*). Mən oynamışam! Lenini mən oynamışam! Lakin mən inanmışam! Mən bilməmişəm ki, bu imperiya dağılmalıdır! Azərbaycan xalqı mənim üçün doğmadır! Qarabağı vermərik! Yazın! Şəklimi də çəkin ki, bilsinlər mənəm! Qoy teatrdakılar paxıllığından ölsün! Qoy hamı bilsin ki, mən də sizinləyəm! Səhərdən pəncərədən baxırdım! Eşq olsun Əhməd bəyə!

Ə h m ə d b ə y. Allah!.. Allah!..

Mehdiqulu bəy. Pərvərdigara! Bu yazıq insanlar niyə bu günə düşüb?!

Ə s ə d u l l a. Alə, yalan danışır! (*Ivan Ivanoviçi göstərir.*) Onun məqsədi başqadı! Onu qovun ordan!

Üçüncü m ü x b i r (*Əsədullaya*). Siz xalqlar dostluğunun əleyhinəsiniz?

Ə s ə d u l l a. Mən? (*Eynşteynə baxır.*)

E y n ş t e y n. Xeyr!

Ə s ə d u l l a. Xeyr! Mənim mühasibim də, kassirim də yəhudidi! Mənim «Xalqlar dostluğu» ordenim var.

Operator. Qabağımdan çəkilin! «Günün ekranı»...

Fotoqraf qız (*Əhməd bəyə*). Sizin şəklinizi bir də çəkmək istəyirəm. Bütün qəzetlər üçün! (*Əhməd bəyə tərəf gedir.*)

Fotoqraf oğlan. Mən də! (*Əhməd bəyə yaxınlaşır.*)

I v a n I v a n o v i ç. Mənim də şəklimi! Mənim də! Mən də əziz həmvətənimlə bir dayanacağam! (*Əhməd bəyə tərəf qaçır.*)

Ə s ə d u l l a. Alə, dayan mən də gəlim! Xalqıma canım qurban! Qoy xalqım qəzetlərdə görsün ki, həmişə onunlayam! Qoy görsün ki, vətən üçün nələr eləyirik! (*Eynşteynə*) Gəl dalımca! (*Cəld addımla Əhməd bəyə yaxınlaşırlar.*)

I s g ə n d ə r z a d ə (*əzablı tərəddüdlər içində yavaşıdan*). Mən də gedim çəkdirim, yoxsa yox? Hə? Gedim? Getməyim?

V e r a N i k o l a y e v n a (*səhnə arxasından*). Dayanın! Məni də gözləyin! Məni də!

I v a n I v a n o v i ç. Gözləyin! Onu da gözləyin!

Ə s ə d u l l a. Alə, lazım döyül! (*Müxbirlərə*) Çəkün!
I v a n I v a n o v i ç. O Azərbaycanın patriotudur! Onu da gözləyin!
Ə h m ə d b ə y. Allah!.. Allah!..
Vera Nikolayevna. Gəldim! Gəldim! (*Qaç-aqaça gəlib özünü yetirir.*)

Müxbirlər onları dövrəyə alır. Fotoqraflar şəkil çəkir, operator kamerasını işlədir. Əsədulla da, Ivan Ivanoviç də, Vera Nikolayevna da, Eynşteyn də şəkil üçün özlərinə yaxşı yer seçməyə çalışırlar.

Ə s ə d u l l a (*Mehdiqulu bəyə*). Alə, sən də əl-ayağa dolaşma də!.. Çəkil o yana!.. Sən öləsən, bunnan xoşum gəlmir! Erməni şipyonuna oxşayır!
I s g ə n d ə r z a d ə (*hələ də kənardadır və tərəddüdlər onu məhv edir*). Gedim? Getməyim?

Züleyxa tələsik addımlarla səhnəyə daxil olur.

Z ü l e y x a (*bərkdən və pafosla*). Xanımlar və bəylər! Mən artıq hər şeyi bilirəm! Mənim istəkli xalqım! Mən bu xalqın qızı kimi, belə bir fürsətdən istifadə etməyə bilmərəm! Biz millətə öz sözumüzü çatdırmalıyıq! Mən mitinqimizi açıq elan edirəm!

Müxbirlər bu dəfə Züleyxanın başına yığışırlar.

Operator. Çəkilin! Bu gün televiziya ilə gedəcək! Qabağımdan çəkilin!
Züleyxa. Qoy bizim xalqımız görsün ki, biz onunla nəfəs alırıq!
Birinci m ü x b i r. Əhsən!
İkinci m ü x b i r. Bu, yeni ulduzdur!
M e h d i q u l u b ə y (*Əhməd bəyə*). Baba, gəl əkilək! Bura bizim yerimiz deyil.
Əhməd bəy(*özünü göstərir*). Onsuz da, o, heç nə başa düşdü yok!..

Mehdiqulu bəy və Əhməd bəy bu vurhavadan uzaqlaşırırlar
və daha heç kim onlara fikir vermir. Süpürgəçi kişi yaxınlaşan
Əhməd bəyi görüb dərin hörmətlə ona baş əyir, yol göstərir, qulluq edir.
Mehdiqulu bəylə Əhməd bəy səhnədən çıxır.

Züleyxa. Mənim əzizlərim! Əldə etdiyimiz son məlumata görə...

Züleyxanın sözləri daha eşidilməz olur və Züleyxa lal bir ehtirasla əl-qol atır, müxbirlərin, həyat adamlarının hərəkəti bir haray-həşirə çevrilir. Əsədulla da Züleyxanın yanında nəşə demək istəyir, İsgəndərzadə ona imkan vermir, özü nəşə deməyə çalışır və birdən-birə uzaqlarda kimsə bir qara zurnada dünyanın ən dərdli bir nəğməsini çalmağa başlayır və elə çalır ki, az qalır adamı ağlamaq tutsun.

İ ş ı q s ö n ü r.

ON DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Yenə yarıqaranlıq səhnədə o binanın,
o həyətin konturları, işıq düşəndən-düşənə
də pıçı-pıçı sahiblərinin siluətləri görünür.

Qadın(*pıçiltı ilə*). Milyonçu imiş!..
Birinci qız (*pıçiltı ilə*). Ah, Fransa!..
İkinci qız (*pıçiltı ilə*). Əhməd bəy!..
Kişi(*pıçiltı ilə*). Hər yerdə söhbət ondan gedir!..

O ğ l a n (*pıçiltı ilə*). İki «Boinq»!..
Qadın(*pıçiltı ilə*). Deyirlər hələ birini də alıb bağışlayacaq!..
Birinci qız(*pıçiltı ilə*). Özünün də şəxsi təyyarəsi var!..
İkinci qız(*pıçiltı ilə*). Ah!..
Kişi(*pıçiltı ilə*). Bakıda öz hesabına aeroport da tikdirmək istəyir!..
Oğlan(*pıçiltı ilə*). Yaşayanda da belə yaşayasan!..

İ ş ı q s ö n ü r.

İYİRMİNCİ ŞƏKİL

Həyat. Əhməd bəy, İsgəndərzadə, Əsədulla,
Vera Nikolayevna, Süpürgəçi kişi.
Səhnə qaranlıqdır. Yalnız səhnənin dərinliyində həyəti
süpürən Süpürgəçi kişi görünür.
Işıq üz-üzə gələn Əhməd bəylə İsgəndərzadənin üzərinə düşür.

Ə h m ə d b ə y. Bonjur, müsyö...

I s g ə n d ə r z a d ə (*xüsusi bir nəzakətlə*). Salam yoldaş... e-e-e... bağışlayın, cənab Əhməd bəy!.. Salam!.. E-e-e... Bizim xanımla birlikdə sizdən xahiş edirik ki, bu gün axşam bizim evə təşrif buyurasınız!.. Sizin kimi bir yoldaşla... bağışlayın... cənabla bir süfrədə oturmaq bizim üçün böyük şərəfdir!.. Zati-alinizin bizim günəşli respublikamıza o cür hədiyyəsindən sonra, sizə hörmət etmək bizim hər birimizin vətəndaşlıq borcudur!.. Tak!

Ə h m ə d b ə y. Mersi boku, müsyö!.. (*Özünü göstərir.*) Onun vakti yok!

I s g ə n d ə r z a d ə. Əlbəttə! Siz çox məşğulsunuz... Lakin rica edirəm vaxt tapasınız... Artıq mən də insanlara sinfi münasibətimi tamam dəyişmişəm! Onda sabah axşam necə olar?

Ə s ə d u l l a (*səhnə arxasından*). Çox pis olar!.. Çox pis!.. (*Təngnəfəs özünü yetirir.*) Alə, SEKA-nı bağladılar, indi də bizi hərifləmək istəyirsən? (*Əhməd bəyə*) SEKA-nı bağladılar! Biz qalib gəldik! (*Isgəndərzadəyə*) Sabah bizim işimiz var! Sabah biz operaya gedəcəyik! (*Əhməd bəyin qoluna girir.*) Elə döyül?

Ə h m ə d b ə y. Yok! (*Özünü göstərir.*) O artıq Azərbaycan operaları hamısı baxdı!..

Süpürgəçi kişi nigaran nəzərlərlə elə hey onlara tərəf boylanır.

Ə s ə d u l l a. Alə, operaya bir dəfə baxmağnan nolacaq? Operaya gərək çox baxasan! Eh, sənnən hələ o qədər operaya baxacayıq ki!.. SEKA-nı da bağladılar! Day plan yox, iclas yox!.. Opera!..

Ə h m ə d b ə y. Yok, müsyö! O revuar, müsyö!..

Ə s ə d u l l a. Nə?

Əhməd bəy(*özünü göstərir*). O getdi! (*Qolunu Əsədullanın əlindən çəkir.*)

V e r a N i k o l a y e v n a (*səhnə arxasından*). Müsyö Axmed bek!.. Müsyö Axmed bek!.. (*Tələsik səhnəyə daxil olur.*) Ax, Axmed bek!.. Man çok tanxa!..

Ə s ə d u l l a (*Isgəndərzadəyə*). A kişi, sən, guya, savadlısan, bu arvad nə deyir belə?

Ə h m ə d b ə y (*tələsik*). O getdi!.. O revuar, müsyö!.. O revuar, madumazel!.. (*Cəld addımlarla uzaqlaşır.*)

Əsədulla, İsgəndərzadə, Vera N i k o l a y e v n a bir-birinə mane ola-ola onun ardınca getmək, onu qaytarmaq istəyirlər, amma işıq sönür. Əhməd bəy isə iti addımlarla Süpürgəçi kişinin yanından ötür. S ü p ü r g ə ç i k i ş i yenə də böyük ehtiramla ona baş əyir, amma bu dəfə daha yol göstərmir, əksinə, Əhməd bəyin qarşısını kəsir.

S ü p ü r g ə ç i k i ş i (*həyəcanla*). Salam!..
Ə h m ə d b ə y. Bonjur...
S ü p ü r g ə ç i k i ş i (*əlindəki süpürgə ilə bayaq Əsədullagilin dayandığı yeri göstərir*).
Onların hər şeyi var! Hər şeyi!.. Yeməyi, içməyi, ordeni, hər şeyi! Maşınları!.. Ancaq mənim heç nəyim yoxdu! Axı, mən də bu xalqın oğluyam!..
Əhməd bəy(*özünü göstərir*). O nə etmək?..
S ü p ü r g ə ç i k i ş i (*həyəcanla*). Deməyə də utanıram...
Ə h m ə d b ə y. Utanmaq yok! Demək lazım!
Süpürgəçi kişi. Mənim bir xalam var!.. Cavan adamdı, ancaq duldu... Biz də... Biz də bu xalqın övladlarıyıq də!... Siz də bizə gün ağılın!..

Pauza.

Ə h m ə d b ə y (*qışqırır*). Bu insanlara na oldu?! Na oldu bunlara?! Adyo!.. Adyo!.. Adyo!..
(*Qaçıb səhnədən çıxır.*)

İ ş ı q s ö n ü r.

İYİRMİ BİRİNCİ ŞƏKİL

Pıç-pıç, Mehdiqulu bəy.

Yarıqaranlıq səhnədə həmişəki kimi binanın, həyətin konturları və bir-bir işıq düşdükcə pıç-pıç sahiblərinin siluətləri görünür.

M e h d i q u l u b ə y (*səhnə arxasından*). Əhməd bəy!.. Əhməd bəy!..
Qadın(*pıçiltı ilə*). «Adyo» nə deməkdi?..
Birinci qız (*pıçiltı ilə*). «Adyo»?..
İkinci qız(*pıçiltı ilə*). «Adyo»?..
Oğlan(*pıçiltı ilə*). «Əlvida» deməkdi!..
Kişi(*pıçiltı ilə*). «Adyo» «əlvida» deməkdi?..
Q a d ı n (*pıçiltı ilə*). Əlvida?
Birinci qız (*pıçiltı ilə*). Əlvida!
İkinci qız(*pıçiltı ilə*) Qaçdı!..
M e h d i q u l u b ə y (*səhnəyə daxil olur.*) Əhməd bəy!.. Əhməd bəy!.. (*Əhməd bəyi çağıraraq çağırma səhnə boyu pıç-pıç sahiblərinin arasından keçir və birdən-birə Süpürgəçi kişinin kölgəsi ilə üz-üzə gəlir.*)

Pauza.

K i ş i (*pıçiltı ilə*). Əhməd bəy bu həyətdən getdi?
M e h d i q u l u b ə y (*bərkdən*). Bilmirəm!.. Təki məmləkətdən baş götürüb getməsin!.. (*Iti addımlarla uzaqlaşır.*) Əhməd bəy... Əhməd bəy!..

İ ş ı q s ö n ü r.

29 dekabr 1992.
Bakı.

MƏN SƏNİN DAYINAM..

(On üç şəkildən ibarət komediya)

Teatr. –
Özünə gülür.

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Direktor.

Əhməd Dayı – gənc artist.

Silvana – aktrisa, naməlum yaşda.

Baş rejissor.

Artist.

Gənc aktrisa – ingilis dilini öyrənir, ABŞ-a getmək və Mehdiqulu bəyin sayəsində əvvəlcə Hollivudu, sonra da Brodveyi fəth etmək istəyir və inanır ki, mütləq belə də olacaq; hər halda, belə olmalıdır!

Müəllif.

Katib – atəşin bir arzusunu ürəyində gizlətməyə məcburdur.

Teatrın yaradıcı heyəti:

Birinci artist.

İkinci artist.

Assistent.

Birinci aktrisa.

İkinci aktrisa.

Xorun üzvləri:

Hamlet, Hacı Qara, Ofelya,
Dərviş Məstəli Şah, Medeya,
Sergey Mironoviç Kirov,

Tartüf, Kral Lir, Karl Moor,
Vladimir İliç Lenin, Hertruda,
Skapen, Maqbet, Jorj Danden və b.

Məkan – Bakı şəhəri.
Zaman – 1993-cü ilin aprel ayı.

BİRİNCİ ŞƏKİL

Xor

Xorun üzvləri müxtəlif tanış qrimdə və geyimdə səs-küylə bir göz qırpımında səhnəyə səpələnir: Hamlet, Hacı Qara, Karl Moor, Otello, Tartüf, Ofelya, Kral Lir, Dərviş Məstəli Şah, Vladimir İliç Lenin, Şeyx Nəsrullah, Medeya, Jorj Danden, Sergey Mironoviç Kirov, Hertruda, Kefli İsgəndər, Skapen, Koroğlu, Dezdemonə və b.

Xorun sözləri bütün tamaşa boyu dialoq şəklində söylənir, misal üçün, iki misra Hacı Qara, üç misra Vladimir İliç Lenin və s.

Nəqəratı isə, təbii ki, bütün xor üzvləri bir ağızdan deyir.

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..

Teatr!.. Teatr!..
– Hamı yatıbdı,
Tək bizik oyaq!..
– Bu gün yolçuyuq,
Sabahsa qonaq...
Dünən qarıydıq,
Bu günsə gəlin!..
– Haydı, mərəkə,
Görməyə gəlin!..
– Dünən can alan
Bu gün can satır!..

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..

Teatr!.. Teatr!..

– Şeyx Əhmədinin lotu şefi
Şeyx Nəsrullah gəlib çuşa,
İsgəndərin sağlığına
Buz qədəhi çəkir başa!
– Nazlı gülür nazlı-nazlı.
– Hamı içir, içməyən bir
Kefli İsgəndərmidir?!
– Diabetdir, olmaz ona...
– Bax o yana, bax bu yana!..

Nəqərat. Tamaşadır, tamaşa,

Yaşa, teatr, yaşa!
Min yaşa, min bir yaşa!..

– Mən kim, sən kim, o kimdir?
– Dəlilər – ağıllıdır,
Ağıllı başdan kəmdir!..
– Dünən lotu
Bu gün qorxaq!..
Bu gün ulu,
Sabah alçaq!..
– Dünən yava,
Bu gün fağır!..
– Bu gün aqıl,
Sabah dılğır!..
Heç soğulmaz
Belə dəhnə
– Həyat – səhnə!..

Nəqərat. Tamaşadır, tamaşa!..

Yaşa, teatr, yaşa!..
Min yaşa, min bir yaşa!..

– Üst qatda yaşayanın
Mən nə deyim aşına!..
– Hertruda vannadan
Su axıdır, odur, bax,
Kral Lirin başına!..
– O yaşmana-yaşmana
Gələn Almazdır elə...
– Aşiq olub, bu sən öl,
Məşədi İbad kələ!
– Tartüf Hacı Qarayla
Hesab verir bu barda!..
– Hamlet ərizə yazıb
Baksovetdən ev umur,
Deyir qalmışam darda!..

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..
Teatr!.. Teatr!..

Işıq söndür.

İKİNCİ ŞƏKİL

Teatrın səhnəsi və səhnə arxası Artist (Otello), S i l v a n a (Dezdemonə), Baş rejissor, Əhməd, Gənc aktrisa,
Katibə və digər əhli-teatr.

Bizim səhnə iki yerə bölünüb: yarısı teatr səhnəsidir, sol tərəfdəki qalan yarısı isə səhnə arxasıdır. «Otello» tamaşası gedir və biz yalnız tamaşanı görürük, tamaşaçıların isə səsini, reaksiyalarını eşidirik. Səhnə arxasında fəhlələr, teatr işçiləridir.

O t e l l o. Sus daha, danışma boş yerə, nahaq.
D e z d e m o n a. Susuram. Nə olub, bir söylə ancaq...
B a ş r e j i s s o r (*səhnə arxasından tamaşaya baxa-baxa*). Yenə əlini qaldırır də! Əlli ildi
ona deyirəm ki, bu yerdə əlini qaldırma!
Əhməd (*səhnə arxasından tamaşaya baxa-baxa Baş rejissora*). Əlli il?
B a ş r e j i s s o r (*hirsli*). Bir az da artıq!
Ə h m ə d. Üzünə deyərsiz?
Baş rejissor (*barmağı ilə Əhmədi hədələyir*). Bura bax a-a-a.
O t e l l o. Dünyada mənimçün əziz, yeganə
Dəsmalı yadigar vermişdim sənə.
Sənsə Kassioya vermişən onu...

D e z d e m o n a.
Vallah, bu düz deyil!

Gənc aktrisa (*səhnə arxasından tamaşaya baxa-baxa*). Oy!.. Bunu belə deyərlər?! (*Rola girərək.*) «Vallah bu düz deyil». Bax, belə!

Dezdemonə.

Tez Kassionu çağırtdır...

(Yavaşdan səhnə arxasına çımxırır.) Səs salmayın orda!

Qoy gəlsin, soruş özündən...

O t e l l o. Füsunkar məleykə...

Gənc aktrisa. Yaman füsunkardı!..

Ə h m ə d. O-o-o!..

O t e l l o. Həya eylə sən,
Utan əmələndən, fikirləş bəri,
Qırmısan, pozmuşsan əhdi, ilqarı.
Sən artıq öz ölüm yatağındasan,
Əcəlin amansız qucağındasan!..

D e z d e m o n a.

Məni öldürməzsən yəqin ki, hələ...

Gənc aktrisa. Vay!.. Gör necə deyir e!.. «Məni öldürməzsən yəqin ki, hələ...» Bax, belə! Mən oynamalıyam Dezdemonanı! Mən! Mən!

D e z d e m o n a *(yavaşdan səhnə arxasına çımxırır)*. Yenə bazar açmırsız orda?!

O t e l l o. İndi öləcəksən, bitib məsələ,
Odur ki, havayı uzatma bunu...

B a ş r e j i s s o r. Özü uzadır! Özü! Dinamika yoxdur!

Ə h m ə d. Çünki dinamit yoxdur!

B a ş r e j i s s o r. Nə? Nə dinamit?

Ə h m ə d. Dinamit də! Bu teatrı partlatmaq üçün! Əvəzinə yenisini yaratmaq üçün!

B a ş r e j i s s o r. Bura bax! Sən özünü harda hesab edirsən?

Ə h m ə d. Teatrda!

B a ş r e j i s s o r. Mitinglər vaxtı qurtardı! Sovet hökuməti deyil daha! İndi biz müstəqil demokratiyamızı qururuq!

Ə h m ə d. İndi də direktorumuzun sözlərini təkrar edirsiniz? Bəs nə vaxt öz sözünüzü deyəcəksiz?

Baş rejissor *(səhnəni göstərir)*. Ode mənim sözüm, bax!

Əhməd *(gözləri ilə səhnəni axtararaq)*. Hanı, orda siz yoxsuz!.. Orda yazıq Şekspirdi, başına da turp əkirlər!..

O t e l l o. Artıq etiraf eylə suçunu.
And içib suçunu atma boynundan,
Bil ki, xəbərdaram hər oyunundan.
Qərarım qətidir, çalışma əbəs,
Heç nə qərarımı dəyişə bilməz.

Baş rejissor. Temp! Temp!

O t e l l o. Qəlbim fəryad edib çəksə də nalə
Mütləq ölməlisən...

D e z d e m o n a.

Allah, rəhm elə...

Gənc aktrisa. Oy!.. Bu yeri heç belə deyərlər?.. «Allah, rəhm elə...» Bax, belə! Mən! Mən! Mən oynamalıyam Dezdemonanı! Şekspir mənim üçün yazıb bu rolu!

Əhməd. Eybi yox, burda vermirlər, İngiltərədə oynayarsan...

Gənc aktrisa. Oynayacağam! İngiltərədə də oynayacağam! Amerikada da! Sən də mənim paxıllığıma çəkirsən!

Bütün bu mükəllimələr zamanı səhnədə tamaşa davam edir, amma biz Otello ilə Dezdemonanın yalnız hərəkətlərini görür, səslərini isə eşitmirik.

Ə h m ə d. Mən?

Gənc aktrisa. Bəli, sən!

Ə h m ə d. Bəyəm mən də Dezdemonanı oynamaq istəyirəm?

Gənc aktrisa. Yox. Sən Otellonu oynamaq istəyirsən, amma sənə də rol vermirlər, çünki sən də dayın yoxdu!

Ə h m ə d. Nə bilirsən yoxdu?

G ə n c a k t r i s a. Olsaydı verərdilər. Sənin dayın yoxdu, vermirlər. Mənə də Dezdemonanı vermirlər, çünki Silvanadan qorxurlar!

Dezdemonə. Sərvərim, mürvətin çatsın hayıma,
Qov məni, ancaq ki, ömrümə qıyma.

O t e l l o.

Öl, fahişə!

Gənc aktrisa. Bax, belə!

K a t i b ə (*tələsik səhnə arxasına daxil olur*). İclas! İclas!

Baş rejissor. Nə iclas?

K a t i b ə. Direktor iclas çağırır. Tamaşa qurtaran kimi, təcili iclasdı!

Baş rejissor (*yavaşdan*). Sənət əldən gedir, bu partokrat isə iclas çağırır!

D e z d e m o n a. (*Yavaşdan səhnə arxasına tərəf çımır*). Dəlixanadır, vallah, dəlixanadır!

Sabah sən öldür məni...

(*Yavaşdan səhnə arxasına tərəf*) Səsə bax e!..

Möhlət ver yaşayım tək bu gecəni.

G ə n c a k t r i s a (*iki əlilə də sifətini qapayır*). Oy, mama!..

K a t i b ə. Nə oy mama? Kişi iclas çağırır!

O t e l l o.

Mənə qarşı durmaq?!

B a ş r e j i s s o r. Alə, belə yox! Belə yox! Bura sənət məbədidir!

Əhməd. Bura sənət mətbəxidir!

Baş rejissor. Bəsdir!

K a t i b ə. İclas!

O t e l l o.

Beləsə, heyhat...

Dezdemonə.

İzin ver yaşayım yarımca saat...

K a t i b ə (*Dezdemonanın sözlərini özü bildiyi tərzdə yavaşdan təkrar edərək*). «İzin ver... yaşayım... yarımca... saat...» (*Özünə gələrək bərkdən.*) İclas!

O t e l l o.

Yox, olmaz, dəyişməz heç nə qərarı...

K a t i b ə (*səhnədə oynayan artistlərə işarə edərək*). Tez olun! Tez qurtarın! İclasdı!

Dezdemonə.

Bircə dəfə dua eləyim barı...

K a t i b ə (*xəyal aləmində*). «Bircə dəfə... dua.. eləyim barı...» (*Özünə gələrək.*) Tez olun! Qurtarın! İclas!

O t e l l o.

Yox, olmaz, bu gecdir.

Dezdemonanı boğur.

Gənc aktrisa. Yazıq Dezdemonanın canı qurtardı!..

Tamaşa oynanılan səhnənin pərdəsi salınır. Tamaşaçıların alqışı.

Silvana (*Dezdemonanı oynayan aktrisa qalxıb səhnə arxasına keçərək*). Bura teatr deyil, dəlixanadı! Bilmirsən, əsəri oynayasan, yoxsa bura qulaq asasan?! Şikayət eləyəcəyəm! Şikayət eləyəcəyəm!

Tamaşaçıların alqışı.

Qaldırın pərdəni!

K a t i b ə. İclasdı!

Silvana (*hirs*). Qaldırın, dedim, pərdəni! (*Səhnə arxasına gəlmiş Otello rolunu ifa edən Artistə.*) Əlimdən tut, məni qabağa çək!

Səhnənin pərdəsi qalxır. Silvana ilə Artist əl-ələ verib gülümsəyərək səhnənin qarşısına çıxır, təzim edirlər.

K a t i b ə. Salın də, pərdəni! Kişi iclas çağırıb!

Tamaşa səhnəsinin pərdəsi salınır. Silvana ilə Artist səhnə arxasına qayıdır.

Silvana (*hirs-həyəcanla*). Prezidentə yazacağam! Birbaş Prezidentə!

Ə h m ə d (*kinayə ilə*). Özü də sizi yaxşı tanıyır.

S i l v a n a (*onun sözlərindəki kinayənin fərqi varmadan*). Bəli! Azərbaycanda məni tanımayan yoxdu. (*Acıqla Gənc aktrisaya nəzər salaraq.*) Bəzilərdən fərqli olaraq!..

Tamaşaçıların adda-budda alqışı eşidilir.

Qaldırın pərdəni!

K a t i b ə. İclasdı!

S i l v a n a (*amiranə*). Qaldırın pərdəni! (*Artistə*) Əlimdən tut apar! Qaldırın pərdəni!

Tamaşa səhnəsinin pərdəsi yenidən qalxır. Silvana ilə Artist əl-ələ səhnənin qabağına gedərək gülümsəyə-gülümsəyə təzim edirlər.

Katibə(*yavaşdan*). Bunun qışqırmağına bax, kaftar!.. (*Bərkdən*) Iclasa! Bütün yaradıcı heyət iclasa!

İ ş ı q s ö n ü r.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Qəbul otağı. Direktorun və Baş rejissorun kabinetləri. Katibə. Direktor. Baş rejissor, Əhməd, Silvana, Artist, Gənc aktrisa, Müəllif və teatrın digər yaradıcı heyəti.

Səhnənin ortasında Katibənin əyləşdiyi qəbul otağı, sağ tərəfdə Direktorun kabineti, solda isə Baş rejissorun kabinetidir.

Biz hər üç otaqda cərəyan edən hadisələri görürük.

Direktor kabinetdə yazı mizinin arxasında əyləşib.

Əhli-teatr bir-bir qəbul otağından keçib kabinetə daxil olur, orda-burda oturur. Katibə qəbul otağında öz mizinin arxasında əyləşib telefonla danışır.

Katibə (*telefon dəstəyinə*). Ne mojet bit?!

Ə h m ə d (*qəbul otağına girərək*). Nə?

K a t i b ə. Sənnən deyiləm. Keç içəri. (*Telefon dəstəyinə*.) Sənnən deyiləm...

S i l v a n a (*Dezdemonanın qrimində və qiyafəsində deyində-deyində qəbul otağına girir*). Dünyanın hansı teatrında görünüb bu, hə? Tamaşa qurtarmamış iclas! Totalitar rejim xəstəliyi!

K a t i b ə (*kabinetə keçən Silvananın arxasında*). Totalitar rejim. Totalitar rejim.. O rejim sənə elədiyi yaxşılığı kimə eləyib, ay kaftar? (*Telefon dəstəyinə*) Yox, sənnən deyiləm...

A r t i s t (*Otello qrimində və qiyafəsində qəbul otağına daxil olaraq*).

Yox, Yaqo, soyumaz bu qəzəb, bu kin!

Soyuq dalğaları Qara dənizin

Axır Dardanelə, axır hər zaman,

Iclas atamızı yandırır yaman!

(*Heç kimə fikir vermədən məğrur addımlarla Direktorun kabinetinə keçir.*)

K a t i b ə. Dezdemonası elə olanın, Otello su da belə olar də!.. (*Telefon dəstəyinə*.) Yox, ay qız, yox...

Baş rejissor qəbul otağına girib cibindən çıxardığı açarla öz kabinetinin qapısını açır.

(*Bərkdən*) Iclasdı! Iclasa!

Baş rejissor. Bu saat. «Hamlet»in bir yeri var, qoy ora baxım, bu saat. (*Öz kabinetinə keçir.*)

Direktor. Tez eləyin... Tez eləyin, yoldaşlar... E-e-e... Bağışlayın, cənablar! Əyləşin...

Əhli-teatr Direktorun kabinetində yerbəyer olur.

(*Ayaq üstə dayanmış Əhmədə*) Sən də əyləş!

Əhməd (*Silvanaya tərəf işarə edir*). Yox, qoyun burada senator Brabansionun gözəl qızı gənc Dezdemonaya əyləşsin!..

S i l v a n a (*hiddətlə*). Bu xuliqanlıqdır? (*Direktora*) Siz isə belə biabırçılığa dözürsünüz!

Direktor(*yavaşdan*). Darıxmayın, az qalib...

Ə h m ə d. Mən nə dedim ki?

Baş rejissor qapının ağzında dayanıb qəbul otağı tərəfə qulaq asır, sonra cəld addımlarla yazı mizinə yaxınlaşıb tələsik mizin dolabından araq şüşəsi, qədəh çıxarır, araqı süzüb diqqətlə qədəhə baxır, sonra qədəhin başını təzədən düzəldir və birməfəsə içir.

D i r e k t o r. Tak, tovarişi!.. E-e-e... Bağışlayın... Cənablar! Çox vacib bir məsələdən ötrü təcili iclas çağırmağı lazım bildik!..

Əhməd (*istehza ilə*). Deyəsən bizim teatrın işləri düzələcək! Problemlər həll olunacaq!

Direktor (*kinayə ilə*). Teatrı bilmirəm, amma sənin problemlərin deyəsən həll olunacaq!

Gənc aktrisa Yoxsa Otellonu verirlər ona?

A r t i s t. Necə?!.

Gənc aktrisa. Bəs mən?

S i l v a n a (*kinayə ilə Gənc aktrisaya tərəf*). Ba-a-a!.. Sən bir Dezdemona iddiasına bax!..

Yazıq Şekspir!..

Katibə (*telefon dəstəyinə*). Vay-vay-vay!.. Lap elə dedi?

Baş rejissor araq şüşəsini, qədəhi yerinə qoyub iti addımlarla qəbul otağına çıxır.

B a ş r e j i s s o r. Başlayıb?

K a t i b ə. Çoxdan!..

Baş rejissor Direktorun kabinetinə girir.

Ə h m ə d (*Baş rejissora tərəf işarə edərək kinayə ilə*). İndi day bu iclasın işindən arxayın olmaq olar!..

B a ş r e j i s s o r (*barmağı ilə hədələyir*). Bura bax, ey!..

Direktor. Tak, yol... E-e-e... Xanımlar və bəylər! Bilirsiniz ki, biz demokratik bir cəmiyyət qurmağa başlamışıq. Totalitar rejim artıq geridə qalmışdır! Mən həmişə demokratiyanın tərəfdarı olmuşam!

Artist (*yavaşdan*). Xüsusən Sekada işləyəndə...

Birinci artist (*yavaşdan*). Day demə.

Birinci a k t r i s a (*yavaşdan*). Məni görəndə həmişə svidaniya verirdi.

Direktor. Nə deyirsiniz?

A r t i s t. Heç. Sizinlə deyilik.

Əgər qulaq assam düzgün olarmı?

Hersoq bu işlərdən razı qalarmı?

D i r e k t o r. Ona görə bu gün də qərarı tək çıxarmıram. Qərarı birlikdə çıxarmalıyıq. Ümumi müzakirədən sonra. Demokratik cəmiyyətdə yalnız və yalnız kollegial işləmək lazımdı. Belədir məsələ...

K a t i b ə (*telefon dəstəyinə*). O-o-o!..

Əhməd (*yavaşdan Gənc aktrisaya*). Söylə, Dezdemona, nədir diləyin?

Gənc aktrisa (*xəyallar aləmində*).

Mən Mavrı sevdim ki, çəkib dərd, bəla,

Hər yerdə, hər zaman qalım onunla.

Bütün aləm bilir artıq bu işi...

(*Özünə gələrək*) Bəsdir!

Direktor. Müstəqil respublikamızın maliyyə vəziyyəti çox ağırdır. Bayaq Sekadan da zəng... e-e-e... bağışlayın, Prezident aparatından da zəng eləmişdilər... Bütçə tükənib. İstiqlal uğrunda mübarizə apardığımız bir vaxtda, əlbəttə, bu, təbiidir.

Artist (*yavaşdan*). Böyük istiqlal mübarizəsi!

İkinci artist (*yavaşdan*). Bütçə təəssübkeşi!..
Birinci aktrisa (*yavaşdan*). Tiqant!..
Direktor (*onlara tərəf*). Nə deyirsiniz orda?
A r t i s t. Heç... Sizinlə deyilik...

Cənablar, ağırdır vəhşi adətim,
Dəyişib davada öz təbiətim...

D i r e k t o r. Uzun sözü, qızası, Smetamız Maliyyə Nazirliyindən yenə keçmədi. Maaş fondunu azaltmaq lazımdı... Yenə bir nəfəri ixtisar etmək lazımdı...

Pauza.

Yaradıcı kollektivdən.

Pauza.

A r t i s t. Kassio, növbədə intizam ara,
Ciddi nəzarət et qarovullara...

Katibə (*telefon dəstəyinə*). Bir dəqiqə dayan... (*Dəstəyi mizin üstünə qoyur və Direktorun kabinetinin örtülü qapısına yaxınlaşaraq əyilib açar dəşiyindən baxır.*)

Direktor. Buyurun! Fikrinizi söyləyin! (*Bir-bir iclas iştirakçularına baxır və əhli-teatr da bir-bir gözünü ondan yayındırır.*) Biz demokratik cəmiyyətə kollegial getməliyik! Hə? Bir nəfər ixtisar olunmalıdı!

Pauza.

Fikrinizi deyin.

Katibə (*açar dəşiyindən baxa-baxa*). O-o-o!.. (*Tələsik gedib mizin üstündəki dəstəyi götürür.*)
Bir az gözlə Vacib adam gəldi. Yox. Prezident aparatından! Gözlə! (*Dəstəyi yenidən mizin üstünə qoyub qapıya yaxınlaşır və əyilib açar dəşiyindən baxır.*)

D i r e k t o r. Eşidirəm sizi!

Baş rejissor(*yavaşdan*). Birinci ixtisar olunası adam elə sən özünsən!

Pauza.

K a t i b ə. Diliniz belə girər e, qarnınıza!

Pauza.

Direktor. Kollegial! Ancaq kollegial!.. Bayaq Sekadan... e-e-e... Prezident aparatından zəng eləyəndə də elə belə dedim! Biz demokratik cəmiyyətə kollegial gedirik! Buyurun!

Silvana (*qəfil bir ehtirasla*). Xanımlar və bəylər! Biz, bax, bu adamdan teatrı xilas etməliyik! (*Barmağı ilə Əhmədi göstərir.*) İstiqlalımız bizim üçün əzizdir! Biz bu cürə adamlara maaş verə-verə respublikamızın bütçəsinə zərbə vura bilmərik! Biz belə adamlara maaş verə-verə düşmənlərimizin dəyirmanına su tökürük! İmperiya təzədən baş qaldırmaq istəyir, biz buna imkan verə bilmərik!

K a t i b ə. Əhməd getdi!..

S i l v a n a. Mən demişəm, yenə deyəcəyəm! Onunla heç vaxt səhnəyə çıxmayacağam! O Otello iddiasındadı!

A r t i s t. Otello ilə zarafat eləmək olmaz!..
Silvana. Vulqar bir tipdi!.. Mənim haqqımda deyib ki... Deyib ki...
G ə n c a k t r i s a (*tələsik*). Deyib ki, Dezdemonə nənəm yaşındadı!
S i l v a n a (*başını tutur*). Ah!..

(*Əhmədə*) Hayıf, mən demokratam! Yoxsa...

Yaradıcı kollektiv sevincini gizlədə bilmir ki,
ixtisar qorxusu onların başının üstündən ötdü.

Birinci artist. Ay-yay-yay!..
İkinci a k t r i s a. Çox kobuddu!.. Çox!..
A s s i s t e n t. Sənətin qədrini bilmək lazımdı!
Birinci a k t r i s a. Sənətdə gərək ciddi olasan!..
İkinci artist. Axı, belə olmaz!..
Birinci a r t i s t. Lyubov Orlova yetmiş yaşında on beş yaşında qız rolunu oynayırdı!..
Silvana (*hirsələ*). Nə demək istəyirsən?
Birinci artist (*qorxmuş*). Yox... Onu deyirəm də, Əhmədi, danışıqını bilmir!..
D i r e k t o r. Sakit olun, yoldaşlar!.. E-e-e... Bağışlayın, cənablar!..
Baş rejissor. Orasını da deyim ki, mənə çatan siqnallara görə o (*Barmağı ilə Əhmədi göstərir.*)
tez-tez restoranlara gedir... Sənət ilə araq tutmaz!
Birinci aktrisa. Düzdür! (*Sonra üzünü yanaşı oturduğu Baş rejissordan kənar çəkir.*) Püfl!..
Əhməd. Qulaq asın! Bir dəqiqə mənə qulaq asın! Həzərat! Axı, mən nə istəyirəm?! Mən
istəyirəm ki, teatrımız əsl teatr olsun! Əsl sənət ocağı olsun!
İkinci aktrisa (*yavaşdan*). Düz deyir də!..
Assistent (*yavaşdan*). Nə olsun düz deyir?..
Direktor. Bəsdür! Baxma ki, mən demokratam! Bu lap ağ oldu!
Əhməd. Niyə ağ olur? Mən istəyirəm ki, bu teatrda işgüzar, səmimi bir direktor olsun!
Baş rejissor (*qeyri-iradi*). Düzdür!
Direktor. Nə?
Baş rejissor (*səhvini düzəltməyə çalışaraq*). E-e-e... Düzdür də, bu adam (*Əhmədi göstərir.*)
teatrı tərk etməlidir!
Əhməd. Mən istəyirəm ki, yaradıcı bir baş rejissorumuz olsun. Hər gecə qolun-qanadın
sındıra-sındıra «Otello» göstəririk!
Artist (*coşaraq*). Ar olsun bu adama! Ar olsun!
Əhməd. Mən istəyirəm ki, zəngin repertuarımız olsun! İstedadsız adamlar sənət iddiası ilə
bura doluşmasın! Bura siyasət alverindən kənar olsun!
Artist (*yenidən coşaraq*). Biz meydanda boğazımızı yırtıb qışqıra-qışqıra qırmızı imperiyaya
qarşı mübarizə aparanda sən haradaydın?!
Əhməd. Mən istəyirəm ki, Dezdemonanı...
Silvana (*onun sözünü kəsərək qışqırır*). Ona söz verməyin!
Artist. Ar olsun!
Ə h m ə d. Birinin adamı var! Birinin adı var! Birinin sırtıqlığından qorxursuz! O biri
demaqqoqdu, qorxursuz!
Direktor. Kifayətdir! Demokratiya anarxiya demək deyil! Biz bu təhqirlərə dözə bilmərik!
Katibə (*açar deşiyindən baxa-baxa*). Əhməd batdı, Aşqabad batan kimi!
Gənc aktrisa. O məni də qəbul etmir! Deyir ki, Amerikaya getsən də, səndən Dezdemonə
olmayacaq, deyir orda da acından öləcəksən!
Silvana (*yavaşdan*). Onu düz deyir!..

Direktor. Əslində o demokratiyanı da qəbul etmir!

Birinci artist. Yox, canım!.. Neujeli?

Direktor. Inandırırım sizi!

Artist. Bütün məsələ ondadır ki, bu adam (*Əhmədi göstərir.*) öz xalqının taleyini düşünmür!
Biz gecələri meydanda keçirəndə, o bizə yaxın düşmürdü! Hələ mən bunun Otello iddiasını demirəm!..

Direktor. Aydınır, yoldaşlar... E-e-e... Bağışlayın!.. Aydınır, cənablar!

Əhməd. Bir dəqiqə mənə qulaq asın!

S i l v a n a. Ona söz vermək olmaz!

Direktor. Aydınır!

Baş rejissor. Sənət ilə restoran bir yerdə tutmaz! Ya araq, ya sənət! Səhnə asketizm tələb edir!

Artist. Xalqı sevmək lazımdı! Xalqa sadıq olmaq lazımdı!..

B a ş r e j i s s o r. Mənəvi təmizlik! Budur məsələ!

Direktor. Səsə qoyuram! Kim Əhmədin ixtisar olunmasına tərəfdardı, əlini qaldırsın.

Əhməd. Mənim adamım yoxdu, ona görə! Yetim görmüsüz məni!

Direktor. Səs verin!

Hamı, hətta qapının arxasında əyilib açar
deşiyindən baxan Katibə də əlini qaldırır.

Yekdilliklə! (*Əhmədə*) Doğma respublikamızın maliyyə çətinlikləri ilə əlaqədar siz ixtisara düşürsünüz! İnandırmaq ki, başqa bir yerdə özünüza iş tapacaqsınız!..

Əhməd. Bəs... Bəs mənim dayıma nə cavab verəcəksiniz?

Müəllif əlində portfel qəbul otağına daxil
olur və təəccüblə qarşısında əyilib açar
deşiyindən baxan Katibəyə nəzər salır.

Direktor. Kimə?

Əhməd. Mənim dayıma!

Direktor (*bir az narahat*). Nə dayı? Kimdi sənin dayın?

Əhməd. Mənim dayım mənim dayımdı də! Ona nə cavab verəcəksiz? Kimsəsiz görmüsüz məni?!

Müəllif eləcə qarşısında əyilmiş Katibəyə baxır.

Silvana. Xox!.. Bunun dayısından qorxduq!

D i r e k t o r. Bizi dayıyla-zadla qorxutma! İndi daha totalitar rejim deyil! İndi biz demokratik cəmiyyət qururuq! Gedə bilərsiz!

Ə h m ə d. Mənim dayım...

K a t i b ə (*hələ də Müəllifin qabağında əyilib açardeşiyindən baxa-baxa*). Dayın olsaydı səni kim ixtisar eləyərdi, ay bədbəxt!..

Direktor. İclasımız bağlı elan olunur!

Katibə tələsik belini qaldıraraq mizinə tərəf
getmək istəyəndə Müəlliflə üz-üzə gəlir.

Katibə (*səksənərək*). Oy!.. Siz neynirsiz mənim dalımda? Hə? Mənim nişanlığım var!

M ü ə l l i f. Mən... mən yeni əsərim barədə düşünürdüm...

K a t i b ə. Bəs dalımda niyə dayanmışsınız? Hə? Niyə gəlmisiz bu vaxt?

Müəllif. Baş rejissor mənə yaradıcılıq görüşü təyin edib.

K a t i b ə (*mizin üstündəki telefon dəstəyini götürərək*). Hə, alo!.. Heç, əşşi... Əhmədi ixtisar elədilər... (*Acıqlı.*) Əlbəttə, Əhmədi!.. Yox bir, məni! Burada yetənə yetirdi, yetməyə nə dəş atırdı. Teatrı qaldırmaq istəyirdi... (*Gülür.*) İndi getsin vəğzalda meşok qaldırsın!

A r t i s t (*ayağa qalxaraq heç kimə məhəl qoymadan*).

Ona inanıram varlığım kimi...
Sənə tapşırıram mən sevgilimi,
Sədaqətli Yaqo...

Gedir.

Ə h m ə d. Mənim dayım bu işi belə qoymayacaq!
Gənc aktrisa. Dayına bizdən atəşin salam!
Ə h m ə d. Mənim dayım...
D i r e k t o r. Get-get, əzizim, get, dayın sənə başqa iş tapsın!..
Ə h m ə d. Yaxşı...

Leytenant, Montano daha bəsdir, bəs!
Dayanın, cənablar, qan tutub sizi?

Qəbul otağından çıxır.

Katibə. Nə?

Əhməd. Yoxsa unutdunuz vəzifənizi?

Katibə (*telefon dəstəyində*). Deyəsən, bu yazığın başı xarab olub...

Əhməd. Qoy dayım gəlsin bura, onda görərik kimin başı xarab olub?!

Katibə. Ay yazıq! Sənin elə dayım olsaydı, indi heç ixtisara düşərdin, hə?

Əhməd. Görərsiz də!

General danışır sizinlə axı,
Ayıbdır, qılıncı salın aşağı!..

Gedir.

Direktor (*açıq qapıdan onun ardınca baxa-baxa*). Bu nə səfehləyirdi belə? Nə general?

Baş rejissor. O demirdi.

Direktor (*təəccüblə*). O demirdi? Bəs kim deyirdi?

Baş rejissor. Şekspir! Yaqonun sözləriydi! (*Qəbul otağına çıxıb səhərdən bəri əlində portfel orada dayanmış Müəllifi görür.*) O-o-o!. Əziz dost!.. Gəlmisən?!

Direktor. Yaqo? Vallah, teatr ki, teatr!..

Xorun üzvləri bir göz qırpımında səhnəyə səpələnirlər.

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..

Teatr!.. Teatr!..

- Bir üzü gülər,
Bir üzü ağlar!
- Sevinc, qəzəbi
Vulkan tək çağlar!
- Mən bir üzü var,
Bax, o maskanın!
- Səbri daşanda,
Onu da atır!

N ə q ə r a t. Teatr!.. Teatr!..
Teatr!.. Teatr!..

- Riqoletto donosbaz,
Antoni lağlağıdır!
- Karmen tində dayanır,
Maqbet cüvəllağıdır!
- Kleopatra gül satır,
Həməzə imarət yapır!

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..
Teatr!.. Teatr!..

- Müsyö Jordan, Məstəli Şah
Qucaqlaşib, məst olub, bax!
- Lenin, Kaplan - aşiq-məşuq,
Öpüşürlər sabah-sabah!..
- Kefli Marks ləngər vurub
Engelsə təpik atır!..
- Stalinin kefi yoxdu,
Üzüquylu düşüb yatır!..

Nəqərat. Məsxərədir, məsxərə!
Tamaşadır, tamaşa!
Yaşa, teatr, yaşa!..
Mən yaşa, mən bir yaşa!

İ ş ı q s ö n ü r.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Qəbul otağı, Direktorun və Baş rejissorun kabinetləri. Katibə, Direktor, Baş rejissor, Gənc aktrisa, Dayı.
Direktor kabinetindəki televizorun qabağında oturub futbola baxır. Baş rejissor kabinetindəki yazı mizinin
üstündə özü üçün səliqə ilə süfrə açır. Katibə də öz mizinin arxasında əyləşib telefonla danışır.

Katibə. Ne mojet bit?! Qaçıb şifonerə girib?

Direktor (*yerindən sıçrayır*). Vur! Vur! Ay səni!.. (*Ürəyini tutub yerində əyləşir.*)

Gənc aktrisa (*əlində tutduğu dəftərdən oxuya-oxuya qəbul otağına girir*). Əls zrays-centl
Kassi!.. May advəkeyşn iz not nau in tyun... (*Direktorun kabinetinə tərəf gedir.*)

Katibə. Məşğuldu! (*Telefon dəstəyinə.*) Sənnən deyiləm...

Gənc aktrisa (*oxuya-oxuya Direktorun qapısını açmaq istəyir*). May lord iz not may lord...

Katibə. Dedim ki, məşğuldu! Əsər oxuyur!

Gənc aktrisa. Burda dayanıb axıracan gözləyəcəm!

Katibə (*acıqla*). Gözlə! (*Telefon dəstəyinə.*) Sənnən deyiləm. Neyniyim, adamı bir dəqiqə
vacib söhbətini eləməyə də qoymurlar! Teatrda da, bura, teatr!..

Gənc aktrisa (*əzbərləməyə çalışır*). May lord iz not may lord!.

Katibə (*telefon dəstəyinə*). Heç əşşi... (*Yavaşdan*) Biri var burda, ingiliscə Dezdemonanın
rolunu əzbərləyir ki, guya, haçansa xaricdə oynayacaq (*Gülür.*) Day demə!..

Direktor (*yerindən sıçrayır*). Alə, vur də! Nəyi gözləyirsən?! Vur! (*Ürəyini tutub oturur.*) Əfəl
oğlu, əfəl!..

Gənc aktrisa. No-o-o şuld ay nou him...

Baş rejissor asta addımlarla qəbul otağının qapısı ağzına gəlib qulağını qarıya dirəyir və diqqətlə qulaq asır, sonra yazı mizinə yaxınlaşıb dolabdan arağ çıxarır, qarıya tərəf baxa-baxa qədəhə süzür.

Direktor. Vur!..

Dayı qəbul otağına daxil olur, maraqla o tərəf-bu tərəfə baxır.

Dayı. Salam!

Katibə. Bu kimdi belə? (*Telefon dəstəyinə*) Heç... Biri gəlib... Köhnə bolşeviklərə oxşayır...

Dayı Direktorun qapısına tərəf gedir.

Katibə. Olmaz! Əsər oxuyur!

Gənc aktrisa. May lord iz not may lord...

D a y ı (*Gənc aktrisaya*). Nə?

Gənc aktrisa (*fərqiñə varmadan*). No-o şuld, ay nou him...

Katibə (*telefon dəstəyinə*). Oy!.. (*Bərkdən gülür və Dayının Baş rejissorun kabinetinə getdiyini görüb bərkdən.*)

Ora da olmaz!

D a y ı. Niyə?

K a t i b ə. İşləyir!

D a y ı. Nə işləyir?

K a t i b ə. «Hamlet»i! Nə sorğu-suala tutmusuz belə? Siz kimsiz?

D a y ı. Mən?

K a t i b ə. Bəli, siz.

D a y ı. Dayı.

K a t i b ə. Necə yəni dayı?

D a y ı. Dayı də, dayı!

K a t i b ə (*dərindən köks ötürür*). Ay Allah, belələri hardan gəlib tapır buranı?! Elə bil ki, özümüzünkülər azdı!

Baş rejissor qədəhi başına çəkir.

D a y ı (*əvvəlcə diqqətlə Gənc aktrisaya baxır, sonra cibindən çıxartdığı qədim saata baxır*). Qocalıb daha. Xarab olub.

K a t i b ə. Saati xarab olub, guya ki, özü düz-əməllidi!.. (*Telefon dəstəyinə*). Sənnən deyiləm...

Direktor (*yerindən sıçrayaraq*). Vur də, ay eşşək, vur! Vur!

D a y ı (*Gənc aktrisaya*). Saat neçədir, gözəl qız?

G ə n c a k t r i s a (*fərqiñə varmadan*). Vuse in feyvə... əs in hyumə oltəd...

D a y ı. Nə?

Gənc aktrisa (*fərqiñə varmadan*). Əs in hyu-mə oltəd...

K a t i b ə (*telefon dəstəyinə*). Ne mojet bıt?! Özü də trusikdə? Vay-vay-vay!... (*Bərkdən gülür.*)

Gənc aktrisa (*əzbərdən*). May lord iz not may lord...

D a y ı (*katibəyə*). Mən saati soruşuram, bu nə deyir belə?

Katibə (*Gənc aktrisaya tərəf işarə edərək öz başını göstərir, yəni ki, onun başı çatışmır*).

Dayı da öz başını göstərir).

D a y ı. Hə?

Katibə. Hə!.. *(Gənc aktrisanın ona baxdığını görüb tələsik öz saatına baxır.)* Saat dördə işləyib.

Gənc aktrisa *(hirsli)*. Gecəyəcən burdan getməyəcəyəm! So helpmi evri... spirit... sənqtfayd...

Direktor *(yerindən sıçrayır)*. Alə, tut! Tut! Vay!.. *(Əlilə ürəyini tutub oturur.)* Buraxdı... Elə bil Qorbaçovdu...

Dayı. O-o-o!.. Dördə işləyib? Gecikdim mən! Day gözləyə bilməyəcəyəm! Qalsın sabaha! Saat üçdə Mehdiqulu bəy ABŞ-dan zəng eləməliydi!.. *(Tələsik getmək istəyir.)*

Gənc aktrisa. So help mi evri... *(Birdən diksinir.)* Haradan?

Dayı *(ayaq saxlayır)*. Amerikadan də, Los-Ancelesdən.

G ə n ç a k t r i s a *(elə bil ki, qulağına inanmır)*. Los-Ancelesdən!..

D a y ı. Hə də. Mehdiqulu bəy.

Gənc aktrisa. Mehdiqulu bəy kimdi?

Baş rejissor yenə də qəbul otağının qapısına yaxınlaşıb qulaq asır və əmin-amanlıq olduğu üçün, təzədən qayıdıb yazı mizinin dolabından araq şüşəsini çıxarır, qədəhinə süzür.

Katibə *(istehza ilə)*. Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti! *(Telefon dəstəyinə)* Sənnən deyiləm!

D a y ı. Bu nə danışır belə? Mehdiqulu bəy Amerikanın prezidenti haçan oldu, mənim xəbərim olmadı? *(Tərəddüdlə)* Yox canım, Amerikanın prezidenti olsaydı, mənə xəbər eləyərdi... Heç olmasa bir teleqram vurardı!.. Uzaq başı «Vətən» cəmiyyətinə bir teleqram göndərərdi, Elçin müəllimə!.. Yox, bu səhv eləyir...

Gənc aktrisa. Siz ona fikir verməyin! Bəs kimdi?

Katibə *(hirsli telefon dəstəyinə)*. Bura teatrı e, teatr!.. Burda ala qarğa baş çıxarmaz, ağəz, sözlünü de!.. Hə, trusikdə qaçıb deyirsən?..

Direktor. Vay!.. *(İki əliylə də öz başına qapaz vurur.)*

G ə n ç a k t r i s a *(səbrsiz)*. Kimdi Mehdiqulu bəy?

D a y ı. Hollivudda «Mehdiqulu portinş kompani»nin prezidenti. *(Katibəyə işarə edir.)* Bu səhv salır, ABŞ-ın prezidenti deyil...

Gənc aktrisa *(az qalır bayılsın)*. Oy!.. Oy!.. Nə? Harada? Hollivudda?.. May lord iz not may lord. Hollivudda...

Baş rejissor qədəhi başına çəkir.

Dayı. Hə, Hollivudda!.. Dünyanın işləridi də. Mənnən bir yerdə Stalinqradda vuruşurdu faşistlərnən. Plen düşdü... Qabaq bura məktub yazırdı ki, partizan olmuşam... Amma indi deyir ki, yox, Vlasovçu olmuşam, legionda vuruşmuşam... Bakının fəxri vətəndaşı olmaq istəyir!.. Görüm neynirəm də?! Bakının icra hakimiyyəti başçısına məktub yazmışam bu barədə. *(Getmək istəyir.)*

Gənc aktrisa. Bir dəqiqə!.. Bir dəqiqə!.. O sizin dostunuzdu?

D a y ı. Əlbəttə! Birinci sınıfdən bir yerdə oxumuşuq! Özü də səhər-səhər idman eləyir, yaxşı qalıb!

G ə n ç a k t r i s a. Oy!..

K a t i b ə. Bax e, Mehdiquluya ərə getmək istəyir!..

G ə n ç a k t r i s a. Ənd stud vizin ze blank of his displeja... Amerikada yaşayır?

D a y ı. Hə də...

G ə n ç a k t r i s a. Hollivudda?

D a y ı. Hə...

G ə n ç a k t r i s a. Özü də Vlasovçu?

D a y ı. Hə!.. *(Gülə-gülə başını yelləyir.)* Ay səni, Mehdiqulu!..

G ə n c a k t r i s a. Bəs... Bəs siz kimsiniz?
 D a y ı. Mən? Mən dayıyam...
 G ə n c a k t r i s a. Kimin dayısı?
 D a y ı. Bizim o uşağın...
 G ə n c a k t r i s a (*diqqətlə Dayıya baxır*). Əhmədin!..
 Direktor (*yerindən sıçrayır*). Vur! Vur! Köpək oğlu, köpək!.. It oğlu, it!.. Eşşək oğlu, eşşək!..
 D a y ı. Hə də...
 G ə n c a k t r i s a. O-o-o!.. Əhməd mənim ən sevimli aktyorumdu! Özündən soruşsaz, deyər sizə!.. Mən həmişə demişəm, Əhməd bu teatrın ümid yeridi!..
 K a t i b ə. Vay.. (*Heyrətlə*.) Gör necə rola girdi birdən-birə!
 G ə n c a k t r i s a. Mən çox çalışdım ki, o bizim teatrdan getməsin, ancaq mümkün olmadı.
 Katibə. Dezdemonə nədi, zad nədi?! Kakoye kovarstvo! Kakaya loj! (*Telefon dəstəyinə*) Yox, sənnən deyiləm. Kimnənəm? Teatrnan!.. Teatrnan!..
 G ə n c a k t r i s a. (*bir uşaq məsumluğu ilə*). Mənim ən böyük arzum onunla bir yerdə «Otello»da oynamaq olub!.. O teatra qayıtmalıdı! Mən mitinq eləyəcəyəm! Aclıq elan edəcəyəm!.. O-o ABŞ!.. Hollivud! Əziz Mehdiqulu bəy! Sevimli insan! Fo may fri spitç! O-o-o!.. Əls zraye-centl Kassio! May advə keyşn iz not nau in tyun!.. Milli Məclisə yazacağam!.. Spikerin qəbuluna gedəcəyəm! Bizdə istedadı boğurlar!.. Əhməd istedadı! O-o-o! Hollivud!.. (*Dayının qoluna girir*.) Gedək! Mən sizə öz həyatımın tarixçəsini danışacağam! Qoy Mehdiqulu bəy hər şeyi bilsin! Gəlin! Mən sizə hər şeyi danışacağam! Mən sizdən heç nəyi gizlətməyəcəyəm! Əhməd teatra qayıtmalıdı! Ancaq siz də mənim sözlərimi Mehdiqulu bəyə çatdırmalısınız! (*Qol-qola səhnədən çıxırlar*.)
 Direktor (*yerindən sıçrayır*). Davay! Davay! Oy! (*İki əlilə də başına qapaz vurub yerində oturur*.)

Baş rejissor bir yazı mizinin dolabına, bir də qapıya tərəf baxır, böyük tərəddüdlərdən sonra yenə araq çıxarır.

Katibə (*telefon dəstəyinə*). Yox, yox, sənnən deyiləm!.. (*Gənc aktrisanı yamsılayır*.) May lord iz not may lord... Ala e, ala! (*Telefon dəstəyini çiyini ilə qulağına sıxıb iki əliylə də Gənc aktrisanın qarasına küll eləyir*.)

İ ş ı q s ö n ü r.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Artistin qrim otağı. Artist, Dayı, Silvana.
 Artist Otellonun qrimində və qiyafəsində güzgü qarşısında oturub qriminin ora-burasını düzəldə-düzəldə rolunu təkrar edir.

Artist. Emiliyadır, yəqin, gətirib xəbər...
 Demək Kassionu məhv eləyiblər -
 Bu saat, bu saat, hə, öldü daha...

D a y ı (*qapını açıb başını içəri salır*). İcazə olar?
 A r t i s t. Yox! yox!
 Artıq qımıldanmır... tərpendi, aha...
 Yox, yox, yatıb qalıb, xəyanətsizdir...
 Məzar tək sakitdir, hərəkətsizdir...

D a y ı. Bircə dəqiqə!
A r t i s t. Yox! Dedim ki, məşğulam!

Emilyanı evə buraxım, ya yox?
Hansı yaxşı olar? Bağırır nə çox...
Mənə elə gəlir, yenə tərpendi...

Dayı içəri girir.

Eşitmədiz məni?

Dayı ardıyca qapını bağlayır.

(Diqqətlə baxır.) Yoxsa o Dayıdı-nədi, sizsiz? Teatrda yaman söz-söhbət gəzir... Hə?

Dayı *(barmaqını dodağına qaldırır)*. S-s-s...

A r t i s t. Nə?

D a y ı *(barmağı dodağında)*. S-s-s...

A r t i s t. Aha!.. Deyəsən öyrənmisiz teatrda hamıya bir-bir «xox!» deməyə?! Mən «xox!»dan qorxanlardan deyiləm! Mən heç o boyda Sovet hökumətindən qorxmadım! Mən rus ordusundan qorxmadım! *(Amiranə)* Çıxın bayıra!

Yox, yox, tərənmədi, nə edim indi?
Emiliya içəri elə girəntək,
Şübhəsiz, zövcəmə xitab edəcək...

Demədim, çıxın?!

Zövcəm? Hanı zövcəm? Yadam bu ada,
Artıq mənim zövcəm yoxdu dünyada!..

(Daha da bərkdən qışqırır.) Çıxın! Mən sizinçin partokrat-zad deyiləm, qorxuya düşüm! Mən bu xalqın yolunda mitinqlərdə can qoymuşam! Gedin, məndən Prezidentə şikayət ərizəsi yazın!
(Ayağa qalxır.) Deyin ki, Otello məni qovdu!

Zövcəm? Hanı zövcəm? Yadam bu ada,
Artıq mənim zövcəm yoxdu dünyada!..

Dayı *(sakit)*. «Faraonı lyubyat oxotitsya!»

Pauza.

(Halını pozmadan eyni gərgin sakitliklə) «Faraonı lyubyat oxotitsya!»

Pauza.

A r t i s t *(tamam özünü itirmiş)*. Mən... Siz... Mən... *(Oturur.)*

D a y ı *(amiranə)*. Qalxın!

A r t i s t *(yerindən dik atılaraq əlini qulağının üstünə aparıb hərbi rəsmi təzim edir)*. Yest, tovarış...

D a y ı *(onun sözünü kəsərək)*. Ostavit!..

A r t i s t. Baş üstə!

D a y ı. Oturun!

Artist dərhal yerində oturur.

(*Otaqda gəzişə-gəzişə, barmağını hərdən güzgünün qabağındakı qrimlərə toxundurub baxa-baxa.*) Təkrar edim?

A r t i s t (*nigaran nəzərlərlə qapıya tərəf baxaraq tələsik*). Yox...

Dayı otaqda gəzişir.

Siz kimsiz?

D a y ı. Dayı.

A r t i s t. Onu bildim... Başqa kimsiz?

D a y ı. Başqa da Dayı.

A r t i s t. Bəs... Bəs parolu hardan bilirsiniz? (*Tamam gərgin*) A-a-a... Ordan gəlmisiz?

D a y ı. Yox.

Artist. Bəs hardan?

D a y ı. O biri tərəfdən.

Artist (*həyəcanla*). Hardan? Türkiyədən?

D a y ı. Sualları mən verirəm!

A r t i s t. Baş üstə!

D a y ı (*barmağını Artistin burnuna toxundurub qrimə baxır*). Bunu hardan tapmışan?

A r t i s t. Almışam.

D a y ı. Hə?

A r t i s t. Vallah, Moskvadan göndərməyiblər! Əldən almışam.

D a y ı. Harda satırlar?

A r t i s t. Kubinkada.

Dayı diqqətlə barmağındakı qrimə baxır, iyləyir.

Vallah, Moskvadan göndərməyiblər! Yaman xəsisdirlər! Bax, bunu göndəriblər mənə! (*Fırçanı göstərir.*) Vəssalam! (*Qrimləri göstərir.*) Bunları özüm almışam.

D a y ı. İki məsələni həll etməliyik.

A r t i s t. Baş üstə!

D a y ı. Birinci, bizim o bacı oğlunu...

Artist (*cidd-cəhdlə Dayının sözünü kəsir*). Əhmədi deyirsiniz. O mənim qardaşımdı! Onu nə qədər müdafiə elədim, olmadı! Bu partokrat onu ixtisara saldı!

Dayı barmağını bu dəfə də Artistin qulağına vurub diqqətlə baxır.

Vallah, Moskvadan deyil!

D a y ı. Əhməd teatra qayıtmalıdı!

A r t i s t. Baş üstə! Qaytarmasalar, mətbuat konfransı çağıracağam!

D a y ı. İkincisi... (*Cibindən kağız çıxarıb ona verir.*) Yaz!

A r t i s t. Baş üstə!

Dayı (*imtina edərək*). «Faraonı bolşe ne lyubyat oxotitsya!»

A r t i s t. Bəs... Bəs məni axı, birtəhər eləyərlər!..

D a y ı. Əvvəldən fikirləşəydin.

A r t i s t. Neynəyim?.. Dedilər ki, Otellonu oynayacaqsan... Şirnikləndirdilər, verbovat elədilər... Mən... mən...

D a y ı. Yaz!

A r t i s t. Mən... Mən...

Dayı barmağını Artistin yanağına toxundurub diqqətlə baxır.
(Tələsik)

Yazıram!..
D a y ı. Faraonı...
A r t i s t. Rusca yazım?
D a y ı. Əlbəttə!
A r t i s t. Baş üstə.
D a y ı. Faraonı...
A r t i s t (yaza-yaza). Fa... raonı...
D a y ı. ...bolşe ne lyubyat...
A r t i s t. Bolşe... Səni görüm lənətə gələsən, KQB!.. bol.. şe... Səni görüm... ne... lyubyat...
D a y ı. ...oxotitsya!
A r t i s t. ... o... xo... titsya... sya!..» Yazdım.
D a y ı. Ver bura!
A r t i s t. Baş üstə! (Kağızı Dayıya verir.)
A r t i s t. Heç kim bilməyəcək ki? Hə? Bilməyəcək?..
D a y ı. Bəs deyirdiz ki, Prezidentə yaz?!
Artist. Kimə yazırsız, yazın, amma teatrda heç kim bilməsin! Teatrda!.. Teatrda!.. Teatr!..
Teatr!..

Xorun üzvləri bir göz qırpımında səhnəyə səpələnir.

Nəqərat. Məsxərədir! Məsxərə!..
Tamaşadır!.. Tamaşa!..
Yaşa, teatr, yaşa!..
Min yaşa, min bir yaşa!..

- Teatr - sandığı açır!
- Teatrda yoxdu sirr!..

- Ha bəzə, bəzə, bəzə,
Kim nə deyəcək bizə?!
- Sözüün düzün deyərik!
- Hər nə gəldi geyərik!..
- Səhnədə plov, kabab,
Evdə sosis yeyərik!..
- O da heyhat, olanda!..
- Sosiska da olanda?
- Sosiska da olanda!

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..

Teatr!.. Teatr!..

- Bu selbə kimi tuta,
Bu paya kimə dəyə?!
- Dar dalanın tinində,
Qır qazanı tinindən
Çıxıb qoçaq Otello.
Rüşvət verir birinə,
Fəxri ad alsın deyə!..
- Fəciədir!.. Fəciə!..
- Məsxərədir!.. Məsxərə!..
- Yatanlar çoxdan yatıb,
Ayıqlar qaçsın hara?
- Qaçan özündən qaçır,
Qovan... ölüyə çatır!..

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..
Teatr!.. Teatr!..

Birdən-birə işıq yalnız Silvananın və onunla üz-üzə gələn
Dayının üzərinə düşür.

D a y ı (*şaşqın*). Aman!.. Bu doğrudanmı sizsiniz?!

S i l v a n a (*təccüblə*). Nə?

D a y ı. Mənim həyatımın mənası!.. Sizin bundan xəbəriniz yoxdu...

S i l v a n a. Siz nə danışırırsınız?

D a y ı. Əlbəttə, sizin xəbəriniz yoxdu! Siz hardan biləsiniz? Siz hardan biləsiniz ki, mən, sadə bir insan, bütün həyatım boyu sizin... sizin eşqinizlə yaşamışam?!

S i l v a n a. Nə?

D a y ı. Bəli! Bəli! Yüz dəfə bəli! Min dəfə bəli! Biz haçansa rastlaşmalıydıq! Mən haçansa bu sözləri sizə deməliydim! Bu etiraf olmalıydı!

S i l v a n a (*yavaş-yavaş nazlanaraq*). Axı, mən sizi tanımıram...

D a y ı. Əlbəttə... Amma sizi Azərbaycanda tanımayan yoxdu! Siz Azərbaycanın Sara Bernarisiniz!

S i l v a n a (*yavaş-yavaş həvəslənərək*). O-o-o... Siz Sara Bernarı da tanıyırsınız?..

D a y ı. Illərdən bəri sizin xəyalınızla nəfəs alıb teatrdan bixəbər qalmaq bəyəm mümkündür? Yox, mümkün deyil! Əyər siz də Sara kimi Fransada yaşasaydınız, təkcə Azərbaycan yox, bütün dünya sizə heyran qalardı. Sizin Dezdemon!.. Sizin səsiniz!... (*Dezdemonanın səsiylə*)

Mən Mavrı sevdim ki, çəkib dərd, bəla,
Hər zaman, hər yerdə qalım onunla...
Bütün aləm bilir artıq bu işi,
Məni oda atıb bəxtin gərdişi...
Onun mərdliyinə məftun olmuşam...
Otellonun -
eşqi ilə çırpınan quşam...

Ah!.. Bu sözləri sizdən başqa kim belə deyə bilər? Kim? (*Qışqırır.*) Kim?

S i l v a n a (*xoş bir həyəcanla*). Sakit olun...

D a y ı. Heç kim! Heç kim!

Mənim əziz atam...
Sən mənə vermişən həyat, tərbiyə,
Mən sənə borcluyam qızınam deyə,
Fəqət...

Pauza.

Ərim vardır...

Heç kim! Heç kim! Siz! Yalnız siz!

S i l v a n a. Doğrusu... Mən birinci dəfədi sizin kimi pərəstişkar görürəm...

D a y ı. Yox... Mən sizin yalnız pərəstişkarınız deyiləm? Mən, mən... Mən aşıqəm! Sizi beləcə üz-üzə görəndə hər şeyi unudum... Əhməd də yadımdan çıxdı getdi!..

S i l v a n a. A-a-a!.. Əhmədin o dayısı sizsiniz, hə?

Dayı başını tərpedir, yəni ki, bəli, mənəm.

(Müştəri gözü ilə diqqətlə təpədən-dırnağacan Dayını süzərək.) Hə.... Əhməd... Əhməd istedadsız adam deyil... Ondan sənətkar yetişdirmək mümkündür...

D a y ı (ehtirasla). Mənim sizə deyəcək sözlərim çoxdu!.. Əhməd heç!..

Silvana. Yox, niyə? Əhmədin yaradıcılıq imkanları az deyil...

Dayı. Siz!.. Yalnız siz!.. Təbiətin bir gözəl guşəsində mən öz urəyimi sizə boşaltmaq istəyirəm!.. İmtina etməyin! Xahiş edirəm sizdən! Bu mənim həyatımın ən ali bir məqamıdır!.. İmtina etməyin!..

Işıq söndür.

ALTINCI ŞƏKİL

Qəbul otağı. Direktorun və Baş rejissorun kabinetləri.

Katibə, Baş rejissor, Müəllif, Direktor.

Katibə həmişəki kimi, öz mizinin arxasında oturub telefonla danışır. Direktor öz kabinetində var-gəl edir. Baş rejissor dostumuz da öz mizinin arxasında oturub.

Direktor. Kimin ağılına gələrdi?! Kimin ağılına gələrdi ki, o boyda Sovet hökuməti bir göz qırpımında tar-mar olacaq?! Gorun çatdasın, Stalin!

K a t i b ə. Lap əməlli-başlı öpüşürdülər?

Baş rejissor mizin dolabını açır və barmaqlarını mizin üstündə oynada-oynada diqqətlə dolabın içinə baxır.
Müəllif əlində portfel qəbul otağına daxil olur.

Katibə. Olmaz!

Müəllif tələsik Baş rejissorun qapısını açıb başını içəri soxur.

Dedim ki, olmaz! (Telefon dəstəyinə) Sənnən deyiləm.

Baş rejissor (gözünü dolabdan çəkərək narazı). Yenə sənsən?

M ü ə l l i f. Hə də... Özünüz demişdiz!

K a t i b ə. Olmaz!

Baş rejissor. Nə demişdim?

M ü ə l l i f. Demişdiz ki, sabah gəl, əsər barədə yaradıcılıq söhbəti eləyək!

B a ş r e j i s s o r. Mən? Harda demişdim?

M ü ə l l i f. Dünən də... Restoranda...

B a ş r e j i s s o r. Hə? Yaxşı... Keç içəri...

Müəllif (kabinetə keçərək katibəyə). İcazə verdi!

K a t i b ə. Psix! (Telefon dəstəyinə) Heç, burda biri var... E, nə bilim nədi adı? Birdi bəyəm? Beşdi? Ondu? Sizdə? Yox canım, sizdə çox ola bilməz!.. Zato bizdə direktor demokratdır!

Baş rejissor. Əyləş də...

Müəllif əyləşir.

Belədi... yaradıcılıq söhbəti deyəndə ki... Belədi, qoyunlar var e, orda..

M ü ə l l i f. Bəli!

Baş rejissor. Onları dəyişmək lazımdı... Qoyun olmasın...

M ü ə l l i f. Necə? Axı, pyes qoyunçuluğa həsr olunub! Gülzar quzuları qucağına alır, onları əzizləyir...

Baş rejissor. Gülzar kimdi?

M ü ə l l i f. Yadigarın sevgilisi!

Baş rejissor. Kimin?

M ü ə l l i f. Yadigarın!

B a ş r e j i s s o r. O kimdi?

M ü ə l l i f. Yadigar? Bəs sizin o cürə xoşunuza gəlmişdi! O cürə tərifləyirdiz!..

Baş rejissor. Mən? Harda?

M ü ə l l i f. Keçən həftə... Restoranda...

Baş rejissor. Hə... Yadigar... Yadigar...

M ü ə l l i f. Bəli! Qabaqcıl çoban! Hər quzudan iki bala alır!..

Baş rejissor. Nolar? İnəkdən bala almaq olmaz?! İndi bizdə maldarlığı inkişaf etdirmək lazımdı! İnek qalmayıb, camış qalmayıb, qaçaq mal keçirirlər İrana!.. Süd tapılmır, qatıq yox!.. Qatıqsız Allahın yarpaq dolmasını da yemək olmur, belə müsibət olar?! Hə? Soruşuram da sənnən, özü də dramaturq olmaq istəyirsən!.. İstəyirsən ki, bizim teatrdə əsərin oynanılsın!.. hə?

M ü ə l l i f. Bəs...

Direktor (*var-gəl edərək*). Kül olsun başına KQB-nin!.. Elə adı varıymış!.. Amerikanın şipyonu gəldi oldu Sekanın Baş katibi, sonra da satdı partiyanı bir keçi qiymətinə!..

M ü ə l l i f. Bəs...

Baş rejissor. Nə bəs? İneyin əti də çox olur!

Müəllif. Bəs Gülzar o boyda buzovları neçə qucağına alsın?

Baş rejissor. Əşşi!.. Gülzarın qucağı bəyəm vəğzal bufetidi? Elə gərək nəsə alsın qucağına?! Dinc otura bilmir Gülzar? Qoy sağıcı olsun! Süd tapılmır indi, qoy süd sağsın! Sənin heç vətəndaşlığın yoxdu e!..

M ü ə l l i f. Mənim istedadım...

Baş rejissor (*onun sözünü kəsərək*). Nə mənim istedadım?! Millətin bu ac vaxtında sənin istedadın ətin, südün əleyhinədi?

M ü ə l l i f (*tələsik*). Xeyr! Xeyr!

Baş rejissor. Bəs onda nə deyirsən?

K a t i b ə. O-o-oy!.. O da trusikdə?!

M ü ə l l i f. Axı əvvəlcə sağıcı idi!..

Baş rejissor. Kim?

M ü ə l l i f. Gülzar! Siz dediz ki, sağıcı day moddan düşüb!..

Baş rejissor. Mən?

M ü ə l l i f. Hə. Dediz ki, totalitar rejimdən miras qalıb, sosializm-realizmindən...

Baş rejissor. Nə vaxt dedim, a kişi?

Müəllif. Keçən həftə!.. Restoranda... Dediz ki, mən gərək yenilik gətirim səhnəyə!.. Mən də gətirdim də!..

Baş rejissor (*acıqlı*). Yaxşı! Yaxşı!.. Nə deyirik, elə də, elə!.. Biz sənətin yolunda can qoymuşuq!.. Teatrdi e, bu, teatr! (*Ayağa qalxır.*) Başa düşdün?! (*Qışqırır.*) Teatr!

Xorun üzvləri yenə də bir göz qırpımında səhnəyə səpələnir.

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..

Teatr!.. Teatr!..

- Rus, fransız, yaponam!..

- Başdan papaq qapanam!..

- Gah gözələm, gah kifir!..

- Hambal Dadaş gül vurub,
Gedib olubdu səfir!
- Robin Qudun qılıncı
Paslanıb, qında yatır!..
- Qırat - axsaq bir qatır!

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..
Teatr!.. Teatr!..

Işıq yalnız Müəllifin üzərinə düşüb.

Müəllif. Ay-hay!.. Sən öləsən, day restoran yoxdu! Qurtardı! Qələt eləyəyəm mən bir də səni restorana apararam! Restoranda vurub əsəri tərifləyir deyir ki, gərək səhnədə romantika olsun, qoy Gülzar quzuları qucağına alsın, camaat bezib day gərginlikdən! Ayılında da başlayır ki, qoyunu inək elə, day nə bilim, nə? Təqsir səndə deyil, mənim kor taleyimdədir! Kor taleyim də ki, mənim istedadımı, mənim yuxusuz gecələrimi gətirib sənin ayaqlarının altına atır!.. Mənim yaradıcılıq əzablarım bəs deyilmi?! Yazmaq məşəqqəti mənimçün kifayət deyilmi?! Üstəlik nə üçün tale məni sənət yolunda bu cürə antipodlara ürcah eləyir?! Nə üçün?! Amma mən ruhdan düşməyəcəyəm! Mən qəhrəman xalqımın sevimli sənətkarı olacağam! Öz əsərim uğrunda mübarizə aparacağam! Mən yeni əsərlər yazacağam! Nəyin bahasına olursa-olsun. Mənim ilhamım çağlayan bir bulaqdır! Coşğun şlalədir! Büllur göz yaşıdır! Mən öz istedadıma xəyanət edə bilmərəm!.. Əyər etsəm, mənim qəhrəman xalqım öz sənətkarını bağışlamaz! (Portfelini yerə qoyub iki əlini də göyə qaldırır.) Ey ulu Tanrı! Sən özün mənim ilham pərimi hifz elə! Qoru, qoru sənətkar oğlunu, qoru!..

İ ş ı q s ö n ü r.

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Təbiətin gözəl bir guşəsi. Silvana, Dayı. Silvana ilə Dayı o gözəl təbiət guşəsində gəzişir, hərdən dayanıb təbiətdən və bir-birlərindən həzz alır, sonra yenə gəzişirlər.

S i l v a n a. Ah!.. Quşların səsini eşidirsinizmi?

D a y ı. Eşidirəm...

S i l v a n a. Əlli ildi teatrda o qədər yalançı quşların səsinə qulaq asıram ki, həqiqi quşların səsi məni az qalır bihuş etsin...

Pauza.

D a y ı. Neçə ildi?

S i l v a n a. Nə neçə ildi?

D a y ı. Dediz ki, neçə ildi teatrda yalançı quşların səsinə qulaq asırsız?

S i l v a n a. E-e-e... Bir neçə ildi!.. Əzizim, siz quşların səsinə qulaq asın... Illəri yaddan çıxarın... Ancaq bu tərəfə baxaq, o tərəfə yox...

D a y ı. O tərəfdə nədi ki?

Silvana. O tərəfdə bizim teatrın damı görünür... Bu tərəfə baxın, bu tərəfə!.. Quşlara qulaq asın!.. Yarpaqların pıçılısına fikir verin!.. (*Gözlərini yumur.*)

Pauza.

Siz də gözlərinizi yumun!..

Pauza.

Yumdunuzmu?

D a y ı. Bəli...

Pauza.

S i l v a n a. Mən dağ şəlalələrini görürəm... Nə gözəl çəmənlikdi... Hər tərəf lələlikdi... Siz də görürsünüz?

D a y ı. Mən yox...

S i l v a n a (*gözlərini açaraq narahət*). Görmürsünüz?

D a y ı. Yox...

S i l v a n a (*gizli bir həyəcanla*). Bəs siz nə görürsünüz?

D a y ı. Mən?

S i l v a n a. Hə də, siz!

D a y ı. Sizi...

S i l v a n a (*tələsik*). Açmayın gözünüzü, açmayın!. (*Təzədən gözlərini yumur.*) Mən də açmıram... O-o-o... Mən də sizi görürəm... Biz bir yerdə o şələlənin kənarındayıq... Üstümüzdə narın su çilənir... O-o-o... Siz mənə təklif edirsiniz...

D a y ı. Nə təklif?

Silvana. Belə hallarda kişilər qadınlara nə təklif edir?

D a y ı. E-e-e... (*Gözlərini açır.*)

S i l v a n a. Mən indi o təklifi sizin özünüzdən eşitmək istəyirəm...

D a y ı. Elə burada?

S i l v a n a (*gözlərini açır*). Əlbəttə... Bura çox gözəldir... Ancaq (*Əli ilə teatr tərəfi göstərir.*) o tərəfə baxmayın...

D a y ı. Birdən adam-zad gəldi?..

S i l v a n a. Nə olar? Gəlsin də!..

Dayı (*ətrafa boylanır*). Heç olmasa uzun skamyadan-zaddan da yoxdu...

Silvana. O-o-o!.. (*Yavaşdan*) Gör indidən ürəyindən nə keçir e... yaman şeydi!.. (*Bərkədən*) Mən ciddi təklif deyirəm...

D a y ı. Yəni... Mən...

Silvana (*bir az səbrsiz*). Ailə təklifi!..

D a y ı. Siz... Siz mənə gəlersiz?

Silvana. O-o-o!.. (*Gözlərini yumur.*) Necə də ürəkdən deyirsiniz!.. Quşların səsini eşidirsinizmi?

D a y ı. Bəli...

S i l v a n a. Gözlərinizi yumun...

D a y ı. Yənə?

S i l v a n a. Hə...

Dayı gözlərini yumur.

Elə bil... Elə bil, məni qara basır... Bu həqiqətdir, elə deyilmi?

D a y ı. Elədi...

S i l v a n a. Təkrar edin...

D a y ı. Quşların səsini eşidirəm.

S i l v a n a. Onu yox. Təklifi!

D a y ı. Siz mənə gəlersiz?

S i l v a n a. O-o-o!.. Mən indi sizə cavab verməliyəm, hə?

D a y ı (*çiyinlərini çəkir*). Yəqin də...

S i l v a n a. Birdən-birə cavab verim? Bu cürə ciddi təklifə o saat cavab vermək olmaz axı... İlk dəfədi... İlk dəfədi mənə bu cürə təklif edirlər! Adətən həmişə təklifi mən özüm eləmişəm...

Dayı. Nə?

S i l v a n a. Yəni çox ciddi təklifdi! Qoyun... qoyun iki gün fikirləşim!

D a y ı (*tələsik*). Siz nə danışsınız? Mən sizə lap bir ay vaxt verirəm!

S i l v a n a. Yox, yox!.. İki gün kifayətdi!

D a y ı. Eybi yox, qoy on gün olsun! Siz nə xahiş edirsinizsə, mən istəyirəm ki, çox olsun!.. Bol olsun!.. Sizin ürəyinizcə olsun!..

S i l v a n a. Ah, əzizim!.. Amma iki gün kifayətdi!

D a y ı. Ancaq mən...

Silvana (*gözlərini açır*). Nə ancaq?

D a y ı. Heç... Bizim o uşaqdan nigaranam...

S i l v a n a. Əhməd? (*Birdən-birə o gözəl romantikadan sərt realizmə keçir.*) Əhməd! Əhməd mütləq teatra qayıtmalıdır! Əhməd rol oynamalıdır! Mənim tərəfmüqabilim olmalıdır!

D a y ı. Əhməd?

S i l v a n a. Bəli!

D a y ı. Onunla bir yerdə oynayarsınız?

S i l v a n a. Əlbəttə!

D a y ı. Yəni doğru sözünüzdü?

S i l v a n a. Mütləq! Biz mütləq bir yerdə oynayacağıq! Mən yeni istedadlar yetişdirməliyəm! Mən ona sənətin sirlərini öyrətməliyəm!

D a y ı. Axı, əvvəllər...

S i l v a n a. Əvvəllər daha əvvəldə qaldı! Əvvəllər siz yox idiniz mənim həyatımda! Mən onu teatra qaytaracağam! (*Əlini qaldıraraq teatr binası görünən tərəfi hədələyir.*) Mən onların başına bir oyun açım ki, heç ağıllarına da gəlməsin! Analarını ağladacağam onların! Turp əkəcəyəm başlarına! Mənə sataşmaq?! Əhmədi ixtisar eləmək?! Yox, mən buna dözə bilmərəm! (*İti addımlarla teatra tərəf gedərək səhnədən çıxır.*)

Pauza.

D a y ı. Allah, sən saxla!..

İ ş ı q s ö n ü r.

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Qəbul otağı. Direktorun və Baş rejissorun kabinetləri.

Katibə, Direktor, Baş rejissor, Gənc aktrisa,

S i l v a n a.

Katibə öz yerində oturub telefonla danışır. Direktor kabinetində oturub televizora baxır. Baş rejissor kabinetində mizin arxasında oturub «Hamlet»i oxuyur.

Direktor (*televiziya ilə çalınan qara zurnaya qulaq asa-asa*). Eh!..

K a t i b ə (*telefon dəstəyinə*). Oy, ne mojet bit?!

B a ş r e j i s s o r (*yumruğunu mizin üstünə vurur*). Sənət belə olar e!..

Yox, yox, yersiz deyil, yox, elə demə!

Sənin şən-şöhrətin, bütün var-yoxun

Və bütün sərvətin saf əxlaqdır,

Üzünə demirəm, inan, Horatsio!..

Maldarlıq deyil e, sənətdir, sənət!

D i r e k t o r. Ay zalım!.. Ay zalım!.. Gör bir necə çalır e!.. O gözəl keçmiş zamanlar adamın yadına düşür! Adamın gözünün qabağına gəlir!.. Of-of!..

Pauza.

Of!.. *(Cibindən dəsmal çıxarıb dolmuş gözlərini silir.)*

G ə n c a k t r i s a *(İngilis dilində əzbərləyə-əzbərləyə gəlir)*. May lord iz not may lord...

Katibə *(acıqlı)*. Gəldi gözəlçə!.. *(Telefon dəstəyinə)* Sənnən deyiləm...

G ə n c a k t r i s a. Nə-o-o şuld ay nou him... *(Direktorun kabinetinə tərəf gedir.)*

Katibə. Məşğuldu! *(Telefon dəstəyinə)* Sənnən deyiləm.

Zurnanın səsi isə Direktorun lap atasını yandırır.

D i r e k t o r. Eh... Kim idin, indi gör gəlib kim olmusan?! Hayıf o keçən günlərdən!.. Qədrini bilmədik o günlərin!.. Bilmədik, bilmədik!.. *(Dolmuş gözlərini silir.)*

G ə n c a k t r i s a. Vüee hi in feyvə əs in hyumə ol-təd... *(Qəflətən Direktorun kabinetinin qapısını açıb içəri girir.)* Salam!..

D i r e k t o r *(dixsinərək)*. Hə? Kimdi? *(Ayağa qalxır.)*

K a t i b ə. Olmaz!..

Gənc aktrisa. Oy, nə olub belə? Gözləriniz nə yaman qızarıb?

B a ş r e j i s s o r. Budur sənət!..

Gecə sehrbazları başladı artıq,
İndi ölümlər qalxır öz məzarından!..
Bəla və od püskürür indi cəhənnəm!..
Budur!..

Direktor. Heç... Toz girib gözümə...

Katibə *(telefon dəstəyinə)*. Sənnən deyiləm... Burda biri var, Dezdemonanı oynamaq istəyir. Rol vermirlər ona. İndi ingiliscə öyrənir ki, Mehdiqulu ona rol versin Amerikada!.. Mehdiqulu? Heç, biri var...

D i r e k t o r. Yenə nə lazımdı?

Gənc aktrisa. Dezdemonu!

Direktor. Nə?

G ə n c a k t r i s a. Dezdemonu! Siz o rolu mənə verməlisiz!.. Mən səhnədə Dezdemonanı oynamağımı!.. Mən Dezdemonu ilə yaşayıram! Mənim üçün yox, heç olmasa tamaşaçılar üçün edin bunu!..

D i r e k t o r. Qulaq asın...

Gənc aktrisa. Sonra gec olar!.. Mehdiqulu bəy onsuz da mənə Amerikaya dəvət edəcək! Onda siz xəcalət çəkəcəksiniz!

Direktor. Mehdiqulu?

G ə n c a k t r i s a. Yoxsa siz hələ Dayını tanımırsız?

Direktor. Vallah, mən sizin danışığınızdan heç nə başa düşmürəm!

Gənc aktrisa. Eybi yox! Əhmədi teatra qaytaranda başa düşərsiz!

Direktor. Əhmədi? *(Gülür.)* Əhməd getdi e!..

Gənc aktrisa. Xeyr!

Direktor. Vallah, baş açmıram ki, sizin hamınıza nə olub? Birtəhərsiz hamınız!.. Qulaq asın! Siz bilirsiniz ki, mən həmişə demokratiya uğrunda mübarizə aparmışam!.. Mən nə qədər çalışmışam ki, indiki gözəl günlərimizi əldə edək!.. Siz hələ cavansız!.. Qədrini bilin bu gözəl günlərin!.. Totalitar rejim artıq arxada qalıb! (*Əli ilə televizora işarə edir.*) Eşidirsiniz? O qara zurna bizim azadlıq uğrunda mübarizəmizdən xəbər verir!..

Katibə (*telefon dəstəyinə*). Bir dəqiqə dayan. (*Dəstəyi mizin üstünə qoyur və gəlib direktorun kabinetinin qapısı ağzında əylərək açar deşiyindən içəri baxır.*)

G ə n c a k t r i s a. Mən bilirəm ki, siz demokratsınız!

D i r e k t o r. Əlbəttə!.. (*Yenə bir anlıq qara zurnanın səsinə qulaq asır.*) Of-of!...

Gənc aktrisa. Ancaq mən Dezdemonanı istəyirəm!

Direktor (*gizli bir hədə ilə*). Bəs, demokratiyanı istəmirsiniz?

Gənc aktrisa. Olsun də!.. Demokratiya olsun, nə olur-olsun, ancaq Dezdemonanı mənə verin!

Direktor. Ay-yay-yay!.. Mən sizdən belə söz gözləməzdim!.. Yaşadığımız bu günlərin qədrini bilin!.. Keçmiş o mənfur totalitar rejim yadıma düşəndə, indi hirsimdən gözlərim dolur!

Baş rejissor (*yumruğunu mizin üstünə vurub ayağa qalxır*). Eh, Şekspir!.. Şekspir!..

Sən Neronun ruhunu mənəm sinəmə

Gətirmə, yox, gətirmə!

(*Qapını açıb qəbul otağına baxır və arxası ona əyilmiş Katibəni görür.*) Ehe-ehe...

K a t i b ə (*tələsik belini düzəldir*). Düyməm düşüb...

B a ş r e j i s s o r. Siz bu düymələrinizi bərkidin də!.. Adamın düyməsi nə qədər düşər? Mən «Hamlet»lə məşğulam, heç kim girməsin!

K a t i b ə. O portfəllə gözən də?

B a ş r e j i s s o r. Heç kim!

K a t i b ə. Yaxşı.

Baş rejissor *qapını örtüb mizə tərəf gəlir, mizin dolabını açıb araq şüşəsi, qədəh çıxarır, araqdan süzür*. Katibə *yənə də əyilib Direktorun qapısındakı açar deşiyindən baxır*.

Gənc aktrisa. Dezdemon!.. Dezdemon!.. (*hiçqıra-hiçqıra ağlayır.*) Dezdemon!..

D i r e k t o r. Qulaq asın!.. Mən sizə kömək eləmək istəyirəm. Bilirsiniz ki, mən demokratam! Amma...

Gənc aktrisa daha da bərkdən ağlayır.

Amma... Silvana!.. Silva!.. O-o-o!.. Bilirsiniz ki, dəhşətdi!.. Respublikanın prezidenti də gəlsə, Dezdemonanı onun əlindən ala bilməz!

Gənc aktrisa. Mən onu... Mən onu öldürəcəyəm!

Direktor (*kənara*). Hardaydı bizdə o bəxt?! (*Bərkdən.*) Siz nə danışırırsınız? Özünüzü ələ alın! Mən özüm onunla mübarizə aparacağam! Silva mənfur totalitar rejimin qalığıdır! Üzdəniraq Sovet Ittifaqının yadigarıdır! Siz bir az səbr eləyin! Görəcəksiniz mən nə eləyəcəyəm!

Baş rejissor. Eh, Şekspir!.. Şekspir!.. (*Qədəhi başına çəkir.*)

S i l v a n a (*qəbul otağına girərək arxası ona tərəf əyilib açar deşiyindən baxan Katibəni görür*). O-o-o!.. Nə gözəl mənzərə!..

K a t i b ə (*səksənərək belini qaldırır*). Mən... Elə-belə...

S i l v a n a. Nədi? (*Qapıya işarə edərək.*) Bir şey-zad eləyirlər orda?

K a t i b ə. Mənim düyməm düşmüşdü...

S i l v a n a. Mən də içəri girəndə düymən düşür?

K a t i b ə. Yox a-a-a!..

S i l v a n a. Düzünü de! Mən də içəri girəndə deşikdən baxırsan?
Katibə. Allah haqqı baxmıram!.. *(Silvana Baş rejissorun kabinetinə girmək istəyir.)* O,
«Hamlet»lə məşğuldu...

Silvana hirsə Direktorun qapısını açıb içəri girir.

Buna bir bax! *(Yamsılayır.)* «Mən də içəri girəndə deşikdən baxırsan?..» Nənəm yaşındadı, gör
bir ürəyindən nələr keçir?! *(Mizin üstündəki dəstəyi götürür.)* Alo!

Direktor *(özünü itirmiş).* Salam... Xanım... Siz...

S i l v a n a. Əhməd nə üçün teatrdan uzaqlaşdırılıb?

Direktor *(təəccüblə).* İxtisara düşdü də... Siz də varıydız. Siz də onu təklif etdiz...

S i l v a n a. Xeyr! Mən bu işi belə qoymayacağam! *(Tərs-tərs Gənc aktrisyaya baxaraq)* İxtisar
eləməli o qədər adam var ki!.. Mən bu işlə məşğul olacağam! Bəs «Hamlet» nə oldu?

Direktor *(kənara).* Vay dədə!.. Deyəsən indi də Ofelyanı oynamaq istəyir!.. *(Bərkdən)* Hə, bir
az gecikir... *(Baş rejissorun kabinetinə tərəf işarə edərək)* Deyir ki, Şekspirlə zarafat eləmək olmaz!
Mən elə özüm də bu saat «Hamlet»lə məşğul olmaq istəyirdim. Siz... siz burda söhbət edin, mən
gəlirəm.

Silvana *(amiranə).* «Hamlet»i gecikdirmək olmaz!

Direktor. Əlbəttə!

Gənc aktrisa daha da bərkdən zırıldayır.

S i l v a n a. Mən Hamleti oynamalıyam!

D i r e k t o r. Kimi?

S i l v a n a. Hamleti! Hamletin özünü!

Pauza.

Direktor *(Gənc aktrisyaya tərəf).* Hamlet.. daha kişi deyil?

(Gənc aktrisa daha da bərkdən zırıldayır.)

S i l v a n a *(barmağı ilə hədələyərək).* Əhmədin məsələsini də belə qoymayacağam! Artıq
demokratiya zamanıdır! İstedadları küçəyə atmaq olmaz! *(Hirsə gedir.)*

Gənc aktrisa lap bərkdən ağlayır.

B a ş r e j i s s o r *(qədəhi yenidən dolduraraq).* Eh, Şekspir!

Direktor *(özünü saxlaya bilməyərək qışqırır).* Bu necə həyatdı?! Bu, həyat deyil, teatrdı!..
Teatrdı!.. Teatr!..

Xorun üzvləri səhnəyə səpələnir.

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!...

Teatr!.. Teatr!...

- Teatrdə Əzrayıl

İşsiz qalıb, odur, bax!

- Onun vəzifəsinə

Göz dikən nə çoxdur, ah!..

- Yarımştat ölümlər,

Yarımştat dirilər

Şeytan toxumu əkib
İblislə gül dəriyə!
- Yer əkindir, göy çadır,
Su yerinə qan axır,
Qan yerinə su axır!

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..
Teatr!.. Teatr!..
Məsxərədir, məsxərə!..
Tamaşadır, tamaşa!..
Yaşa, teatr, yaşa!..
Min yaşa, min bir yaşa!..

- O Dezdemon, Yaqo
Düz bir ay bir həftədir
Xaricdə səfərdədir!
- Cülyetta Romeonun
Müdiriylə kefdədir!
- Otello camadardır!
- Şmaqa da özün dartır!

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..
Teatr!.. Teatr!..
- Mən güclüyəm səhnədə,
Köməksizəm həyatda!
- Hər anda, hər saatda
Qorxuram, gülürəm də!
- Döyürəm, söyürəm də!
- Asıram, ölürəm də!
- Mənim qrimim, parikim
Dünyaya həşir salır!..

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..
Teatr!.. Teatr!..

Işıq sönr.

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Qəbul otağı. Direktorun və Baş rejissorun kabinetləri.
Katibə,

Direktor, Baş rejissor, Müəllif.

Katibə telefonla danışır. Direktor kabinetində mizin arxasında oturub. Baş rejissor əyilib mizin dolabından araç çıxarıb və qədəhə süzür.

Direktor (*Baş rejissorun kabinetinə işarə edərək*). «Hamlet»i o qoymaq istəyir, ancaq Hamletin vəziyyətində mən özüməm! Necə deyirdi? Gör e yadımdan çıxıb. Əşşi, heç teatra gedirdim ki?! Kimin ağına gələrdi ki, dövran dəyişəcək, mən də gəlib olacam teatr direktoru?! Ey, gidi dünya!..

Müəllif qəbul otağına daxil olur.

K a t i b ə. Mürdəşir, gəldi yenə!.. (*Telefon dəstəyinə*). Sənnən deyiləm...

Müəllif Baş rejissorun qapısına tərəf gedir.

Olmaz!

Müəllif. Salam.

K a t i b ə. Olmaz!

M ü ə l l i f. İcazə verin bir balaca qapını açım, məni görsün.

Katibə. Olmaz! Siz məni işləməyə qoymursunuz!

M ü ə l l i f. Təkcə görsün də məni...

K a t i b ə. Olmaz! O da işləyir, başa düşdüz? Burada işləyən tək mən deyiləm! Yaradıcılıqla məşğuldu! «Hamlet»i işləyir!

Baş rejissor arığı içir və şüşə ilə qədəhi mizin yeşiyində gizlədir.

B a ş r e j i s s o r (*kefi kök*). «Moskovski» hamısından yaxşıdı!

Müəllif qapını aralayır.

K a t i b ə. Dedim ki, olmaz! (*Ayağa qalxır.*)

Baş rejissor (*ruh yüksəkliyi ilə*). O-o-o!.. Gəl, doruqoy!

M ü ə l l i f (*tənə ilə Katibəyə*) Gördüz?! Özü deyir ki, gəl! Şekspir kənarın dramaturqudu, nolsun ki, onu hamı tanıyır?! Mən isə öz xalqımızın sənətkarıyam! Niyə biz sənətkarın qədrini ancaq öləndən sonra bilirik? «Hamlet» yox e, budur bizim milli tragediyamız! (*İçəri girir.*)

K a t i b ə. Bunun dediyindən mən heç nə başa düşmürəm! Əlində də portfel!.. (*Telefon dəstəyinə.*) Yox, sənən deyiləm!..

Baş rejissor. Xoş gördük!.. Xoş gördük!..

Müəllif (*bu cürə səmimi görüşdən şaşırıb*). Dünənki restorandan sonra, deyəsən kefi kökdü! (*Bərkdən.*) Salam, müəllim...

Baş rejissor. Sadis!

Müəllif əyləşir.

Camaat ət dükəninin müdiridi, çaxır dükəninin müdiridi, amma sən kitab dükəninin müdirisən!

M ü ə l l i f. Bəli...

Baş rejissor. O boyda bazar müdirliyini atdın, öz xoşunla, getdin oldun kitab dükəninin müdiri! Hə?

M ü ə l l i f. Bəli...

Baş rejissor. Bilirsən niyə?

M ü ə l l i f. Niyə?

B a ş r e j i s s o r. Çünki sən sənətlə nəfəs alırsan, ona görə!

M ü ə l l i f. Çox sağ olun...

D i r e k t o r. Hə!.. Olum, ya ölüm! Budur məsələ! Yadıma düşdü! Bəli! Budur məsələ! Hamlet üçün bu sual səhnədədi, mənimçün həyatda! Kaş elə mənimçün də səhnədə olaydı, həyatda isə yenə əvvəlki kimi, iclaslar olaydı!.. Çıxışlar eləyəydik!. Bilmədik, qədrini bilmədik o günlərin!..

Baş rejissor. Bütün günü sənin haqqında fikirləşmişəm! Sənət fədaisi!

M ü ə l l i f. Çox sağ olun...

Baş rejissor. Özü də tapmışam!

M ü ə l l i f (*səksəkəli*). Nə tapmışız?

B a ş r e j i s s o r. Dəvə!

M ü ə l l i f. Nə?

Baş rejissor. A kişi, təbin bəyəm kor eləyib səni? Ağına gəlməyib? Dəvə!

M ü ə l l i f. Axı, nə dəvə?

Katibə (*telefon dəstəyinə*). Va-a-ay!.. Lap lütəcə?!
B a ş r e j i s s o r. Dəvə də, dəvə! Tapmışam səninçün! İndi dəvəçiliyi inkişaf etdirmək

lazımdı! Azərbaycan indi müstəqil dövlət quruculuğuna qədəm qoyub! İndi qədimlərdən gələn ənənələrimizi inkişaf elətdirmək lazımdı!..

M ü ə l l i f. Axı...

Baş rejissor (*onu danışmağa qoymur*). Nə axı?! Yetmiş ildə totalitar rejim dəvənin kökünü kəsib Azərbaycanda! Axırını dəfə haçan yemişən dəvə qutabı?

M ü ə l l i f. Axı...

Baş rejissor. Hə!.. Axı... Çünki heç yadına gəlmir! Mən axırını dəfə Allah bilir, iyirmi il, otuz il bunnan əvvəl yemişəm dəvə qutabı, indi də dadı damağımdadı! Bəli, dəvəçiliyi mütləq inkişaf elətdirmək lazımdı!

M ü ə l l i f. Axı...

Baş rejissor. Yenə başladı «axı...» Sən niyə öz qədrini bilmirsən?! Bu əsl sənin mövzundu! Gör heç Şekspirdə bir dənə qoyun var, inək var?! Ola bilməz! Bu bizə sosializm-realizmindən gəlib! Dəvəçilik! Güləndam da elmi işçidi!..

M ü ə l l i f. Güləndam kimdi?

Baş rejissor. Sənin qəhrəmanın də!.. Buzovu öpürdü e...

M ü ə l l i f. Gülzar.

B a ş r e j i s s o r. Hə. Gülzar... Bura bax, bu Gülzar adı da birtəhərdir. Onu da dəyişdir, elə Güləndam.

M ü ə l l i f (*qəflətən protest eləyərək ayağa qalxır*). Yox! Heç vaxt! Mən heç vaxt Gülzarın adını dəyişməyəcəyəm! O... O mənim ilk məhəbbətimin adıdır! Sizdən xahiş edirəm ki...

B a ş r e j i s s o r. Yaxşı, yaxşı, sadis, doroqoy! Mən nə bilim ki, sənin ilk məhəbbətin olub?

Müəllif yenidən oturur.

D i r e k t o r. Bəli, olum, ya ölüm!.. Nə olacaq bu işlərin axırı? Yəni bu Sovet hökuməti doğrudan day qayıtmayacaq? Yəni Kommunist Partiyası da qurtardı? Politbüro olmayacaq day? Vallah, adam fikirləşəndə, elə bilir yuxudu, qarabasmadı!.. Bu tərəfdən də bunlar birdən-birə bu Əhməd söhbətini salıblar ortaya, bilmirəm niyə, amma heç xoşuma gəlmir. Nədisə dalağım sancır...

Baş rejissor. Qoy Gülzar olsun! Müəllifin hüququna toxunmaq olmaz! Bir tərəfdən də ilk məhəbbət... (*Qəflətən ağına gəlir*.) A zalım, elə ilk məhəbbətdən yaz də!.. Neynirsən bu heyvanları?

Müəllif (*coşqun*). Yox! O müqəddəs mövzudu! O hələ gələcəkdə yazılacaq! Mənim qələmim...

Baş rejissor. Yaxşı, yaxşı! Deməli, belə!.. Gülzar elmi işçidir, özü də Xalq Cəbhəsinin üzvüdü! Gecə-gündüz arxivlərdə işləyir! Dəvəçilik ənənələri uğrunda mübarizə aparır! İmperiya qulları ona mane olmaq istəyirlər... Ancaq Gülzar onların üzərində qələbə çalır!

M ü ə l l i f. Bəs... Bəs Yadigar?

B a ş r e j i s s o r. Nə Yadigar?

M ü ə l l i f. Yadigar də... Gülzarın nişanlısı. O çobanıydı axı. Sonra oldu naxırçı...

Baş rejissor. Sən nə danışırısan, a kişi?! Heç yaraşar bizə? İndi çoban vaxtıdır? Nə deyərlər bizə düşmənlərimiz? Nə deyərlər bizə beynəlxalq aləmdə? Türkiyədə nə deyərlər? Hə?

Müəllif (*tamam çaşbaş qalır*). Vallah... siz məsələni elə qoyursuz ki... axı...

Baş rejissor. Professor! Yadigar professor olmalıdır! Özü də Milli Yaradıcılıq Akademiyasının müxbir üzvü! Güləndam...

M ü ə l l i f (*dərhal yerindən qalxır*). Yox! Gülzar! Burda mən heç vaxt kompromisə getmərəm! Bilirsiniz ki, məllim, sizə hörmətim var, ancaq...

Baş rejissor (*tələsik*). Hə, Gülzar! Gülzar ilə Yadigar bir-birlərini sevirlər, ancaq... professor Yadigar Azərbaycan Milli İstiqlal Partiyasının təəssübkeşidir... Elə konflikt də bunun üzərində qurulmalıdır!

Katibə (*telefon dəstəyinə*). Vay-vay-vay!.. Əri xəbər tutub deyirsən, hə?!

M ü ə l l i f. Axı, onda...

Baş rejissor. Yenə nə «axı»?

M ü ə l l i f. Axı, onda təzə bir əsər yazılmalıdı də... Mənim əsərim axı başqa şeydi...

Baş rejissor. Yaz də!

Müəllif. Axı, dünən restoranda dediz ki, «Hamlet»i qoyuram bir tərəfə, sabahdan bu əsəri başlayıram!..

Baş rejissor. Kim? Mən dedim?..

M ü ə l l i f. Bəli...

Baş rejissor. İndi nə deyirəm ki? Yaz gətir, tamaşaya qoyaq də! İstedad səndə! Həyat təcrübəsi səndə! Qorxursan?

Müəllif (*ehtirasla*). Xeyr! Mən heç vaxt əsər yazmaqdan qorxmamışam!

Direktor. Bəli! Olum, ya ölüm?! Budur məsələ!

Baş rejissor. Vəssalam! Qorxma! Yaz! Yarat! Bura teatrı e, teatr!

İşıq yalnız Müəllifin üzərinə düşür, qaranlıqdan isə Xorun oxuduğu nəqərat eşidilir:

Teatr!.. Teatr!..

Teatr!.. Teatr!..

Məzhəkədi, məzhəkə!..

Tamaşadır, tamaşa!..

Yaşa, teatr, yaşa!..

Min yaşa, min bir yaşa!..

M ü ə l l i f. Mən axırcan gedəcəyəm! Mən bu sənət pyaniskələrinə sübut edəcəyəm ki, istedadın qarşısına sədd çəkmək olmaz! Qurtardı daha restoran! Qurtardı! Daha aldanmayacağam! Sənət sadəlvöhlüyü bağışlamır! Bu bir də qulağının dalını görür, restoran görsə! Elə bu gün gedib Milli İstiqlal Partiyasının proqramını tapıb oxuyacağam! Yadigar gərək proqramı əzbər bilsin! Nizamnaməni də! Mən yazacağam! Mən sübut edəcəyəm! (İti addımlarla səhnədən çıxır.)

İ ş ı q s ö n ü r.

ONUNCU ŞƏKİL

Qəbul otağı, Direktorun və Baş rejissorun kabinetləri. Katibə, D i r e k t o r, Baş rejissor, D a y ı. Katibə öz mizinin arxasında oturub, telefonla danışır. Baş rejissor öz kabinetində «Hamlet»lə məşğuldu. Direktor öz kabinetində televizora baxır. Dayı qəbul otağına girir.

D a y ı. Salam...

K a t i b ə (*bir əli telefon dəstəyində, o biri əli ilə hər iki kabinetə işarə edir*). Olmaz!

D a y ı. Niyə?

K a t i b ə. İşləyirlər!

D a y ı. İkisi də?

K a t i b ə. Bəli!

D a y 1. Ay maşallah! (*Qəflətən cəld hərəkətlə Direktorun qapısını açıb kabinetə girir.*)
K a t i b ə. Olmaz! (*Telefon dəstəyini mizin üstünə qoyub ayağa qalxır.*) Olmaz!
Baş rejissor. Eh!..

Kral, prins Hamlet öz anasının
Yataq otağına getdi indicə...
Budur konflikt! Budur!

D a y 1. İcazə olar?

D i r e k t o r (*cəld televizorun qabağından çəkilir*). Nə istəyirsiniz?

K a t i b ə. Mən ona icazə verməmişəm.

Direktor. Necə? Mən demokratiyanın tərəfdarıyam, ancaq bu dərəcədə yox də! İcazəsiz mənim kabinetimə girmək?!

D a y 1 (*məhəl qoymadan əlindəki qalın dəftəri vərəqləyərək oxuyur*). «Azərbaycan milli teatr sənətini inkişaf etdirməkdən ötrü biz dramaturqlardan, teatr xadimlərindən alovlu bolşevik Sergey Mironoviç Kirovun parlaq bədii obrazını yaratmağı tələb etməliyik, yoldaşlar!..»

D i r e k t o r. Bu nə səfeh sözlərdi belə?

D a y 1 (*məhəl qoymadan oxuyur*). «Azərbaycan teatrı üçün bağışlanmaz nöqsanlı cəhətlərdən biri də budur ki, indiyə qədər səhnəmizdə Ümumittifaq ağsaqqalı Mixail Ivanoviç Kalininin ürəkləri fəth eləyən unudulmaz obrazı yaranmamışdır, yoldaşlar!..»

Direktor (*Katibəyə*). Bu hardan gəlib çıxıb belə? (*Acıqla Dayıya*) Biz milli varlığımızı dərk eləyib xalqımızın azadlıq ideallarını səhnədə təcəssüm etdirməliyik. Milli teatr sənəti hara, Kalinin kimi keçisaqqal hara?

Dayı (*məhəl qoymadan oxuyur*). «Əziz Nikita Sergeyeviç Xruşşov qarğıdalı mədəniyyətinin inkişafı ilə bağlı yorulmadan mübarizə apardığı bir zamanda biz Azərbaycan xalqı üçün taleyüklü əhəmiyyət kəsb edən qarğıdalı təsərrüfatını hələ səhnəmizə çıxarmağı bacarmamışdıq və buna görə teatrın rəhbərliyi ciddi cəzalandırılmalıdır!..»

Direktor (*əşəbi*). Siz özünü harada hiss edirsiniz?! Bu nə əbləh sözlərdi belə?

D a y 1. Bunlar hamısı sizin sözlərinizdi...

D i r e k t o r. Nə?

D a y 1. Bunlar hamısı sizin sözlərinizdi... Azərbaycan incəsənət işçilərinin müşavirəsi, 1958-ci il, 13 may, sizin məruzəniz. 1960-cı il, 20 oktyabr, Teatr xadimlərinin müşavirəsi, sizin çıxışınız, «Kommunist» qəzeti...

K a t i b ə (*pısqıldayıb güldür*). A-a-a...

D i r e k t o r (*hirsli Katibəyə*). Sən niyə içəri girmisən?

K a t i b ə. Padumayeş! (*Qəbul otağına çıxıb telefon dəstəyinə*) Bir dəqiqə gözlə! (*Gəlib əyilərək qapının açar deşiyindən baxır.*)

D i r e k t o r. Siz kimsiz?

D a y 1. Dayı.

D i r e k t o r. Necə yəni dayı?

D a y 1. Dayı də, Dayı. Siz soruşursunuz, kimsən, mən də deyirəm ki, Dayı!

D i r e k t o r. Adınız Dayıdı?

D a y 1. Adım da Dayıdı, özüm də dayıyam.

D i r e k t o r. Heç nə başa düşmürəm...

D a y 1. Bu saat sizi başa salaram. (*Oxuyur.*) «Əziz-Leonid İliç Brejnevin atalıq qayğısına cavab olaraq biz Azərbaycan teatr sənətində «Malaya zemlya»ya əbədi bir abidə ucaltmaq kimi şərəfli vəzifəni ləyaqətlə yerinə yetirməliyik! Bu, Azərbaycan teatr xadimlərinin şərəfli borcudur!» Azərbaycan Kommunist Partiyası Bakı Komitəsinin plenumundakı çıxışınız...

K a t i b ə. Va-a-ay!..

Direktor. Bir dəqiqə! Bir dəqiqə! Yavaş olun!..

Baş rejissor.

Nə gözəl fürsətdir! O dua edir,
Bir qılınc zərbəsi kifayətdir ki,
O, yeri tərk edib göyə ucalsın...

Eh!.. *(Əlini mizin üstünə vurub dolabı açır, arağı, qədəhi çıxarıb diqqətlə baxır, sonra yavaş-yavaş süzür.)*

Direktor. Siz kimin dayısisız?

Dayı. Bizim o uşağın...

Pauza.

Direktor. Silvanın?

Dayı. Yox.

Direktor. Bəs... bəs kimin?

Dayı. Əhmədin.

Direktor. Hə... O dayı sizsiz?

Dayı. Bəli.

Direktor. Bəs mənən nə istəyirsiniz?

Dayı. Sizdən? *(Oxuyur.)* «Anastas Ivanoviç Mikoyan...»

Katibə. Vay, dədə!..

Direktor *(tələsik)*. Yaxşı, yaxşı!.. Axı... Axı, onu mən ixtisar eləməmişəm. Kollektiv...

Dayı *(onun sözünü kəsərək oxumağa başlayır)*. «Anastas Ivanoviç Mikoyan...»

Direktor *(həyəcanlı)*. Yavaş olun!..

Baş rejissor. «Moskovski»dən yaxşısı yoxdu! *(Qədəhi başına çəkir.)*

Direktor. Əhməd çox istedadlıdır! Mənim ona böyük rəğbətım var idi...

Baş rejissor. Nə? Bu nədi belə? *(Araq şüşəsini iyləyir.)* Kim bura su doldurub?
(Qışqırır.) Kim mənim arağımı içib, yerinə su doldurub?!

Direktor. Mən çox istərdim ki, Əhməd qayıtsın, ancaq...

Dayı *(oxuyur)*. «Anastas Ivanoviç Mikoyan...»

Direktor. Yavaş olun!.. Eşidərlər!..

Baş rejissor. Kim? *(Qalxıb qəbul otağının qapısını açır və arxası ona əyilib açar deşiyindən baxan Katibəni görür.)* Kim bura su doldurub?! Yenə düymən düşüb?

Katibə. Bəli...

Baş rejissor. Sən elə birdəfəlik düyməsiz geyin ki, canımız qurtarsın!

Katibə. Bu nə sözdü deyirsiniz? Mənim nişanım var!.. Eşitsə ki, mənə belə sözlər deyirsiniz...

Baş rejissor əlini yelləyib səhnədən çıxır.

Katibə *(telefon dəstəyini götürərək)*. Oy!!.. Çto tvoritsya!..

Direktor. Mən Əhmədin xətrini çox istəyirəm! İstəyirəm ki, o səhnəyə qayıtsın, bizim müstəqil respublikamızın azad sənətkarı olsun, ancaq...

Dayı *(oxuyur)*. «Anastas Ivanoviç Mikoyan...»

Direktor. Yavaş, yavaş!.. Eşidən olar!.. Vallah... tək məndən asılı deyil...

Dayı *(oxuyur)*. «Anastas...»

Direktor. Yaxşı! Yaxşı!.. Əhmədi qaytararıq, bəs... bəs kimi ixtisara salaq?

Dayı *(oxuyur)*. «Anas...»

Direktor. Oldu! Oldu! Hə?! Bir daş altda, bir daş üstə! Danışdıq! *(Yavaşdan)* Belə dünya, səni görüm... lap!.. Lap e, lap!..

ON BİRİNCİ ŞƏKİL

Qəbul otağı, Direktorun və Baş rejissorun kabinetləri.

K a t i b ə, D i r e k t o r, B a ş r e j i s s o r, M ü ə l l i f, D a y ı.

Katibə öz yerində telefonla danışır. Müəllif onun qarşısındakı kürsüdə oturub intizarla Baş rejissorun qapısına baxa-baxa qəbul gözləyir. Direktor öz kabinetində oturub, əli ilə başını tutaraq dərin fikrə dalıb. Baş rejissor cibindən bir dəstə açar çıxarır və iki-üç ayrı-ayrı açarla mizin dolabının təzə kilidlərini açaraq araq, qədəh, bir-iki gözəl nemət çıxarır, arağı diqqətlə iyləyir, o gözəl nemətləri səliqə ilə mizin üstünə düzür.

K a t i b ə (*telefon dəstəyinə*). Oy!.. Ne mojet bit?!

D a y ı (*qəbul otağına daxil olur*). Salam!..

K a t i b ə. Vay!.. yenə gəldi! (*Telefon dəstəyinə*) Yox, xortdan deyil, onnan beşbətərdi!..

D a y ı (*Baş rejissorun kabinetinə işarə ilə*). İcazə olar?

K a t i b ə. Xeyr! Olmaz! (*Müəllifi göstərir.*) Bu da onu gözləyir!.. Qoyun kişi «Hamlet»i qurtarsın də!

Baş rejissor qədəhi başına çəkir.

Direktor. Bu Əhməd söhbəti heç xoşuma gəlmir!.. Dalağım sancır!..

Baş rejissor. Araqdı!

D a y ı (*Müəllifə*). Siz də teatrda işləyirsiniz?

Katibə. Bircə elə o qalmışdı!.. (*Telefon dəstəyinə*) Sənnən deyiləm!

M ü ə l l i f. Xeyr!

D a y ı. Deməli sizin teatra dəxliniz yoxdu...

M ü ə l l i f. Necə yəni mənim teatra dəxlim yoxdu? Bu nə sözdü? Mən müəllifəm!

D a y ı. Nəyin müəllifi?

M ü ə l l i f. Dramanın!

D a y ı. Bizim zəmanənin dramasıdı?

M ü ə l l i f. Bəli! Dəvəçiliyin inkişafına həsr olunub. Siyasi münaqişələr də var.

D a y ı. Adı nədi?

K a t i b ə. «Zəhləmgetmişin taleyi!» (*Gülür, telefon dəstəyinə*) Yox, sənnən deyiləm...

M ü ə l l i f. «Mələklər rəyada süzür...»

D a y ı. Eşitməmişəm...

Müəllif (*coşur*). Eybi yox! Eşidəcəksiz! Hamı eşidəcək! Hamı! Mən bu ağır günlərdə xalqın dərini onunla birlikdə bölüşürəm! Mənim əsərlərim xalqın göz yaşından su içib! Dramım burda tamaşaya qoyulacaq!

Katibə. Ay-hay!.. (*Telefon dəstəyinə.*) Yox əşşi!.. Bizim təzə Şekspirdi də, əlində portfel, oturub burda!.. Nə? Necə yəni Şekspir ölüb? Bilirəm də ölüb... Ancaq bu təzəsidi!..

Müəllif. Mütləq! Mən bu xalqın dərini-sərini, sevincini-qürurunu şerlə deməliyəm! Səhnədə göstərməliyəm! Kitablarda yazmalıyam!

K a t i b ə. Gözlə!..

M ü ə l l i f. Bəs siz neyləyirsiniz burda?

D a y ı. Rol oynayıram.

M ü ə l l i f. Nə? Kimin rolunu?

D a y ı. Siz kimin rolunu oynayarsınız? (*Katibəni göstərir*) O kimin rolunu oynayır? Özünüz də sənətkarsız! Bilmirsiniz ki, bu dünyada hamı rol oynayır? (*Qəflətən Baş rejissorun qapısını açıb içəri girir.*)

K a t i b ə (*yerindən sıçrayıb onun ardınca*). Dayan «Hamlet»i işləyir.

M ü ə l l i f (*qışqırır*). Birinci mən gəlmişdim. (*Katibəyə*) Deyəsən, bunun başı xarabdı...
Katibə (*yerində oturaraq*). Öz başından xəbəri yoxdu...
Direktor. Heç xoşuma gəlmir!.. Bu Əhməd söhbəti heç xoşuma gəlmir!.. Dalağım sancır!..
Qorbaçovu Baş katib seçəndə də dalağım belə sancmışdı!..

Baş rejissor mizə düzdüyü o gözəl nemətlərin
üstünə tələsik qəzet salır.

Baş rejissor (*acıqlı*). Burda işləmək olar?! Belə yerdə Şekspiri qoymaq olar?! Kim istəyir, özünü dürtür içəri! Şekspiri gərək Prezident aparatında tamaşaya hazırlayasan ki, qapıda polis dayansın! Siz kimsiz?

D a y ı (*qoyun kimi mələyir*). Mə-ə-ə!..

Baş rejissor. Nə?

D a y ı. Mə-ə-ə!.. Mə-ə-ə!..

Baş rejissor (*hirsli*). Bu nədi belə?

D a y ı. Mə-ə-ə!..

Baş rejissor. Siz özünüzü harda hiss edirsiniz?

D a y ı. Mə-ə-ə!..

B a ş r e j i s s o r. Bura teatrды, tövlə deyil!

D a y ı. Mə-ə-ə!.. Qoyun!

Baş rejissor. Nə?

D a y ı. Qoyun! O dramaturqfason Qurbanəlizadə var e, poçt müdiri, onun sizin evə göndərdiyi qoyun! Mə-ə-ə!.. Rəhmətlik sizin xolodelnikə girməmişdən əvvəl belə mələyirdi: Mə-ə-ə!.. Qurbanəlizadə də istəyirdi ki, pyesi teatrda müzakirə olunsun. İndi teatrdakıların hamısının dədəsinin goruna söyür! Mə-ə-ə!..

B a ş r e j i s s o r (*hücuma keçmək istəyir*). Bilirsiniz nə var? Mən siz deyən...

D a y ı (*onun sözünü kəsib birdən-birə əllərini, ayaqlarını tərpadə-tərpadə yerində caz oynayır*). Bam-bam-bam!.. Ba-ba-bam-ba!.. Vu-vi-vi!.. Ba-bam-bam!..

Baş rejissor. Siz... Siz nə edirsiniz?! Dəlisiz-nəsisiz?!

D a y ı. Maqnitafondu də!.. (*Yerində oynaya-oynaya.*) Ba-ba-bam!.. Ba-bab-bab-bab!.. Vi-vu-vi!..

Müəllif. Mən ondan tez gəlmişdim qəbula!

K a t i b ə. Əşşi, sən Allah əl çək məndən! (*Telefon dəstəyinə.*) Da tı çto, sənnən deyiləm?.. Burda biri var, adamı işləməyə də qoymur...

Dayı (*oynaya-oynaya*). Şair Qulam Babanın sizin evə hədiyyə göndərdiyi maqnitafon! Yazıq hələ də gözləyir ki, poemasını haçan səhnələşdirəcəksiz!.. Ba-ba-bam!.. Vu-vi-vu!..

Pauza.

Direktor. Heç xoşuma gəlmir, heç!..

D a y ı (*birdən-birə o tərəf-bu tərəfə aşımağa başlayır, guya ki, sərxoşdu*). Myam-nyam!.. Bunu da... bunu da içirəm... liçna sənün sağlığıva!..

B a ş r e j i s s o r. Alə, bu dəlidi-nədi?

D a y ı. Niyə? Vururuq də!.. Rejissor assistenti Məlik Məmmədlinin sizin evə göndərdiyi o bir çəllək çaxır varıydı e, onu vururuq!.. Yazıq, istəyirdi ki, ikinci rejissor olsun... (*Yenə də guya ki, sərxoşdu.*) Sənün sağlığıva!..

Kiçik pauza.

Baş rejissor (*güc-bəla ilə özünə gələrək*). A kişi, bir dəqiqə əyləş görüm!.. Kimsən? Nəçisən? Kim göndərib səni? Bilirəm! (*Direktorun otağına tərəf işarə edir.*) O partokrat göndərib səni.

D a y 1 (*kürsüdə oturub başını bulayır, yəni ki yox*). I-1-1!..

Baş rejissor. Silvana?

D a y 1 (*yənə başını bulayır*). I-1-1!..

B a ş r e j i s s o r. Bəs kim?

D a y 1. Özüm.

B a ş r e j i s s o r. Mənnən nə istəyirsən?

D a y 1. İxtisar...

Baş rejissor. Nə?

D a y 1. İxtisar məsələsi...

Baş rejissor. İxtisar məsələsi? Nə ixtisar məsələsi? Kimin ixtisarı?

D a y 1. Bizim o uşağın...

B a ş r e j i s s o r. Uşağın? Hansı uşağın?

D a y 1. Onun də...

Baş rejissor. Yoxsa... yoxsa Əhmədi deyirsiniz?

Dayı (*başını tərpədir təsdiq edir*). H1-1-1!..

Baş rejissor. Dayı, dayı deyirdi, o sizsiz?

D a y 1 (*başını tərpədir təsdiq edir*). H1-1-1!..

Baş rejissor. A kişi, belə də də!.. Yoxsa ki, bu yaşda adamsan, başlamısan ki (*Dayının caz oynamağını, yamsılayır*.) vi-vu-vu, bam-bom-bam, day nə bilim, nə!.. Vallah hamısı bunun işləridi! Bu partokratın! (*Direktorun otağına tərəf işarə edir*.) Bunun! Bu ixtisar eləyib, mənnik bir iş yoxdur! (*Dayı ilə üzbəüz oturur*.) Əhməd istedadlı cavandı! Mən nə qədər müdafiə elədim, olmadı!

D a y 1 (*yerindən qalxıb guya ki, maşın sürür*). Vır-r-r!.. Bap! Bap!.. Ba-bap!..

Baş rejissor. Yənə bu nədi belə?

D a y 1. Maşındı də!.. (*Mizin arxasında, Baş rejissorun yerində əyləşir*.) Sizin maşın! Korbürator! Gəncədən artist Rza Balazadənin alıb sizə göndərdiyi korbürator. (*Mizin üstündəki o gözəl nemətləri örtən qəzeti götürüb səliqə ilə kənarə qoyur*.) Yazıq hələ də oturub gözləyir ki, onu nə vaxt Bakıya, teatra dəvət edəcəksiz... Bap!.. Bap!.. Vır-r-r!..

Baş rejissor (*get-gedə artan bir təlaşla*). A kişi, vallah, bu, o partokratın işidi! İnanmırsız mənə?

Dayı mizin dolabından arağı, qədəhi çıxarır, işıqda diqqətlə arağa baxır, sonra yavaş-yavaş qədəhə süzür.

Elə bilirsiz burda asandı baş rejissor olmaq? Mən ona... Mən ona Hamleti vermək istəyirdim!

D a y 1 (*qədəhi qaldırır*).

Yox, Horatsio, səndə mərdlik varsa,
Qədəhi mənə ver!.. Mənə ver onu!..

(*Qədəhi başına çəkir, sonra mizin üstündəki nemətlərdən bir-iki tikə götürür*.)

Ax, bu sirləri heç kəs bilməsə,
Gələcək nəsillər arasında, ah,
Qara şərəfsizlik qaplayar məni...

(*Yenidən qədəhə arağ süzür*.)

Direktor. Sancır!.. Sancır dalağım, sancır! Gözüm heç su içmir!.. İçmir!..

D a y 1 (*arağı içir*).

Lakin dostumsansa, sən öz ömrünü
Səadətlə yaşa, nadan dünyada
Qəlbin ağrısı da...

(Yenidən qədəhə araq süzür.)

M ü ə l l i f. Mən birinci gəlmişdim! *(Katibəyə)* Mən sizdən şikayət eləyəcəyəm!

K a t i b ə. Əşi, əl çək məndən də! İstəyirsən nişanlıma deyim?! *(Telefon dəstəyinə)* Yox, sənnən deyiləm!.. Necə yəni hansı nişanım?..

Dayı*(qədəhi qaldırır)*.

...Mənim ömrümün

Dərdini hamıya, hamıya anlat!..

(Qədəhi başına çəkir.)

B a ş r e j i s s o r. Yaxşı, yaxşı! Əhmədi bu teatra qaytarmaq mənə borc olsun! Söz verirəm! *(Danışa-danışa ayağa qalxıb mizin üstündəki araqı götürür.)* Söz verirəm ki, onun məsələsini çox ciddi qoyacağam! Əhməd, teatra qayıtmalıdır! *(Get-gedə qızıdır.)* Gənc istedadlarla belə rəftar eləmək olmaz! Biz istedadların qədrini bilməliyik! Mən söz verirəm! Nə vaxtsa mən də bu teatrda öz sözümlü deməliydim! İndi deyəcəyəm!

D a y ı *(ayağa qalxır)*. Deməsəz yazacam!

B a ş r e j i s s o r. Nə? Siz də pyes yazırsız?

D a y ı *(barmağı ilə Baş rejissorun əlindəki araqı göstərir)*. Prezidentin müşavirinə sizdən şikayət yazacağam! *(İti addımlarla qəbul otağına çıxır.)*

Müəllif *(yerindən qalxaraq)*. Mən sizdən əvvəl gəlmişdim! İnsan hüququ toxunulmazdı! *(Əlində portfel özünü Baş rejissorun kabinetinə dürtür.)*

K a t i b ə. Olmaz! Məşğuldu! «Hamlet»i işləyir!

D a y ı. Yazıq Şekspir! *(Səhnədən çıxır.)*

Baş rejissor *(Müəllifi görərək əsəbi)*. Tank!

M ü ə l l i f. Nə?

B a ş r e j i s s o r *(qışqırır)*. Tank! Tank!

M ü ə l l i f. Nə tank?

D i r e k t o r. Sancır! Sancır dalağım!

Baş rejissor. Ayıb deyil?! Ölkədə müharibə gedir! Erməni kəndlərimizi yandırır! Qarabağ əldən gedir! Sən də başlamısan ki, dəvə belə gəldi, buzov belə getdi, mən nə bilim, qoyun nə oldu?! Ayıbdır! Tank olmalıdır! Güləndam da...

Müəllif *(dərhal coşaraq onun sözünü kəsir)*. Xeyr! Gülzar! Mən öz əqidəmdən dönmərəm!

Baş rejissor. Hə, yaxşı, Gülzar! Gülzar da qadın batalyonunun komandiri!

Müəllif *(həyəcanla)*. Bəs Yadigar?

B a ş r e j i s s o r. Nə Yadigar?

M ü ə l l i f *(qışqırır)*. Gülzarın sevgilisi!

B a ş r e j i s s o r. Yadigar da tankçidir! Vəssalam! Orduda gərək nizam-intizam olsun! Bu, teatrdır! Başa düşdün. Teatr! Teatr!

Xorun üzvləri səhnəyə səpələnirlər.

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..

Teatr!.. Teatr!..

Məsxərədir, məsxərə!..

Faciədir, faciə!..

Tamaşadır, tamaşa!..

Yaşa, teatr, yaşa!..

Min yaşa, min bir yaşa!..

- Aman ovçu oxundan,

Aman topçu gopundan!..
- Oğul deyərəm sənə,
Bir şey anlasan əgər
Artistlərin gapından!
- Hər ağzıyla quş tutan
Cəngavər deyil hələ!..
Yaxanı vermir ələ!
- Dünənki baş bişirən
Bu gün bir başqa zətdir!..

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..
Teatr!.. Teatr!..

-O-o-o!.. Budur, gəlir Skapen,
Etika professoru!
- Fiqaro filosofdur!..
- Balas olub kələkbaz!..
- Paho!.. Hamlet - başı daz!
- Qoçu Əsgər tamada!..
- Qalxa bilmir Kral Lir,
Yıxılıbdı dalanda!..
Emiliya tum satır!..
- Bax, Sezar minib qatır!

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..
Teatr!.. Teatr!..

İ ş ı q s ö n ü r

ON İKİNCİ ŞƏKİL

Təbiətin gözəl bir guşəsi S i l v a n a, D a y ı. İkisi də o gözəl guşədə gəzişir, hərdən ayaq saxlayır, hiss-həyəcan lap kəllə-çarxa vurur, sonra yenə gəzişirlər.

S i l v a n a (*həyəcanlı*). Mən sizə deməliyəm... Bəli, deməliyəm... Mənim... Mənim yaşım qırxı keçib...

D a y ı. Mənim üçün bunun heç bir mənası yoxdu!.. Sizin yaşınız səksəni də keçə bilər...

S i l v a n a. Nə?

D a y ı. Bəli! Doxsan da, yüz də ola bilər! Amma sevən bir qəlb üçün bunun fərqi varmı?

Silvana. Ah!.. Onda mən sizə həqiqəti deməliyəm! Onsuz da siz bunu biləcəksiniz! Kəbinə gedəndə pasportlarımızı göstərməliyik! Ah, totalitar rejim!.. Pasport sosializmin qoyub getdiyi ən iyrənc bir yadigardır! Dünyanın heç bir mədəni ölkəsində belə şey yoxdu! Bu biabırçılıqdı!

D a y ı. Əsəbiləşməyin.

S i l v a n a. Yox, mən deməliyəm!.. Mən həqiqəti sizə deməliyəm... Mənim yaşım... mənim yaşım əllini keçib...

D a y ı. Mən söz verirəm ki, heç vaxt sizin pasportunuza baxmayacağam!

S i l v a n a. Ah!.. Siz əsl rıtsarsınız!.. Ancaq... Ancaq mənim bir oğlum var... Tale məni aldatmışdı... Mənim məsum gəncliyim bir aferistin qurbanı oldu... Kommunist idi! O faciəli aldanışdan mənə bir oğul qaldı...

D a y ı. Mən də onun atası!

S i l v a n a. O-o-o!... Siz insan deyilsiniz, siz müqəddəssiz!.. Ancaq... mənim nəvəm də var... Siz yəqin daha məni sevməyəcəksiniz!..

D a y ı. Necə? Nəvəniz var?

S i l v a n a (*tələşlə*). Bəli... Ah! Deməli ayrılıq məqamı gəlib çatdı?
 D a y ı. Nəvə!
 S i l v a n a. Ah, mənim kor taleyim!..
 D a y ı. Mən bütün həyatım boyu nəvə həsrətində olmuşam! Nə böyük xoşbəxtlik! Çox sağ olun! Siz mənə nəvə bəxş etdiniz!
 S i l v a n a. O-o-o!.. Siz necə nəcib insansınız, İlahi?! Deməli siz hələ də məni sevirsiniz?
 D a y ı. Siz məni bir anın içində xoşbəxt etdiniz! Sizi necə sevməmək olar?! Siz ilahi bir insansınız! Heç özünüz də bunu bilmirsiniz! İndi mənim ən böyük istəyim o balaca nəvəmizi qucağıma alıb oynatmaqdı!
 S i l v a n a (*pərt*). Axı... Axı...
 D a y ı. Mən heç nə eşitmək istəmirəm! O mənim qucağımda böyüyəcək!
 S i l v a n a. Axı...
 D a y ı. Nə axı?
 Silvana. Axı... o... böyükdü...
 D a y ı. Böyükdü? Yəni nə boydadı?
 S i l v a n a (*ağlamsınır*). İyirmi yaşı var... Məni bu amansız həyatda çox tez aldıdıblar...
 D a y ı. İyirmi?
 S i l v a n a. Bəli... Yox, siz daha məni sevə bilməzsiniz!..
 Dayı. Siz nə danışırırsınız?! Toy! Deməli biz toya hazırlaşacağıq! Biz o gözəl qız nəvəmizi ərə verəcəyik!
 Silvana. O qız deyil, oğlandı...
 D a y ı (*ruh yüksəkliyi ilə*). Deməli biz ona gözəl bir qız alacağıq! Ah! Biz onun toyunu edəcəyik! Sonra nəticələrimizi qucağımıza alıb oynadacağıq!
 S i l v a n a. Hə. Ancaq deməyəm ki, nəticələrimizdi...
 D a y ı. Mənim heç ağıma gələrdi ki, toy eləyəcəyəm, nəvəm ailə quracaq?! Çox sağ olun?! Çox sağ olun ki, məni bu cürə xoşbəxt edirsiniz!

Pauza.

Silvana teatr binasının damı görünən səmtə baxır.

D a y ı. O tərəfə baxmayın...
 S i l v a n a (*həyəcanlı*). Yox, baxacağam! (*Qışqırır.*) Direktor!.. Ancaq direktor!
 D a y ı. Nə?
 S i l v a n a. Direktor! Tolko direktor! Tolko!
 D a y ı. Nə direktor?
 S i l v a n a. Əhməd direktor olmalıdır! Bəli! Əhməd bizim teatrın direktoru olmalıdır! O rəhbərliyə layıqdır! Direktor! Mütləq! Mütləq! (*Qışqıra-qışqıra iti addımlarla səhnədən çıxır.*) Direktor!.

Işıq sönmür.

ON ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Qəbul otağı, Direktor və Baş rejissorun kabinetləri. Direktor, Baş rejissor, Silvana, Artist, Gənc aktrisa, Müəllif, Əhməd, Katibə və digər əhli-teatr.

Teatrın bizə tanış olan bütün yaradıcı heyəti qəbul otağına doluşub, qışqır-bağır saldıqlarından ağız deyəni qulaq eşitmir. Direktor həyəcan içində qapı ağzında dayanıb tez-tez qulağını qapıya dirəyir və qulaq asır. Baş rejissor öz kabinetində var-gəl edir. Katibə mizin arxasında əyləşib telefonla danışır, səs-küy içində nə danışdığı eşidilmir, amma hiss olunur ki, baş verən hadisələrin dəstəyə birbaşa reportajını verir.

Silvana (*qışqırır*). Is-te-fa!.. Is-te-fa!..

Əhli-teatr bir ağızdan qışqırır:

- Is-te-fa!..

- Is-te-fa!..

- Is-te-fa!..

S i l v a n a (*qışqırır*). Əhməd bəy bizim teatrın direktoru olmalıdır!

Gənc aktrisa (*qışqırır*). O əsl sənət adamıdır!

Direktor. Sancırdı! Mənim dalağım barometr kimi şeydi, sancırdı!

A r t i s t (*qışqırır*). Bəli, Əhməd – direktor!

Baş rejissor (*əşəbi*). Yenə şans məndən qaçır! Yəni mən heç vaxt bu teatrın direktoru olmayacağam?!

S i l v a n a (*yumruğunu Direktorun kabinetinə tərəf qaldırıb hədələyir*). Sənətin qarşısını kəsən partokratlara ar olsun!

Direktor. Ay ləçər!

Əhli-teatr bir ağızdan qışqırır:

- Ar olsun!..

- Ar olsun!..

- Ar olsun!..

Katibə (*həyəcanla dəstəyə*). Oy, çto tvoritsya!.. Ali Sovetin qabağındakı mitinqlər bunun yanında yalandı!..

S i l v a n a (*barmağı ilə Direktorun qapısını göstərə-göstərə qışqırır*). Bu adam administrator vəzifəsinə keçməlidir! Əhməd isə direktor!..

Direktor (*iki əlilə də öz başına qapaz vuraraq sarsılmış*). Gör kim idin, indi kim olursan!? Administrator! Qorbaçovu görüm lənətə gəlsin! Cəhənnəmin odunda yansın!

S i l v a n a (*qışqırır*). Sənətdə istedadlara yol açmaq lazımdı! Xanımlar və bəylər! Bu il Azərbaycanın dövlət quruculuğu ilidir! Əhməd bəy bizim direktorumuz olmalıdır!

Əhli-teatr bir ağızdan qışqırır:

– Əh-məd di-rek-tor!..

– Əh-məd di-rek-tor!..

– Əh-məd di-rek-tor!..

D i r e k t o r. Yox! Mən daha dözə bilmirəm! (*Gözü ilə kabinetin künc-bucağını axtarır...*) Mənim də şəxsiyyətim var! Mənimlə Qorbaçov kimi rəftar eləmək olmaz!..

K a t i b ə (*telefon dəstəyinə*). Yox, birinci qışqıran Silvadı! O birisi də qışqırır. Hərdən çaşib Mehdiqulu deyir!..

Direktor (*kabinetdə istədiyini tapmayıb tələsik şalvarının qayığını belindən açıb çıxarır*). Baxarsız!.. (*Qayıışı həlqə ələyib boğazına keçirir və özünü asmaqdan ötrü kabinetdə yer axtarır*.) Mən daha dözə bilmirəm!..

Baş rejissor. Getdi!.. Bu dəfə də getdi!. Kommunistlərin vaxtında elə, indi də belə! Ey talesiz!.. Zəmanə heç vaxt sənin zəmanən olmur!.. *(Alnuna bir şapalaq ilişdirir, sonra cəld addımlarla mizə yaxınlaşıb dolabdan araq şüşəsini çıxarır, həyəcədən titrəyən əliylə qədəhə süzür.)*

S i l v a n a. Əhməd bəy direktor olmalıdır!

Direktor. Yelsindir e, Yelsin, yubka geyib?..

S i l v a n a. Öldü var, döndü yoxdu!..

Gənc aktrisa. Əhməd istedadı!..

A r t i s t. Bəli! İstedadın qarşısına sənət projektoruyla gur işıq saçaq!

Əhli-teatr bir ağızdan qışqırır:

– Is-te-fa!..

– Is-te-fa!..

– Is-te-fa!..

Direktor *(kabinetdə özünü asmağa bir yer tapmayıb qayıqın ucunu mizin üstünə qoyur və əlinə keçənləri qayıqın üstünə yığır)*. Ey gidi dünya!.. Gör axırın nə oldu?! Kimin ağılına gələrdi ki, teatrda özünü öldürəcəksən? Qorbaçovu görüm... *(Söz tapmır.)* Qorbaçovu görüm... qan qussun!..

S i l v a n a *(Baş rejissorun qapısına işarə ilə)*. Bəs bu niyə çıxır?

K a t i b ə *(bir anlıq dəstəkdən ayrılaraq)*. O «Hamlet»i hazırlayır!

S i l v a n a. Nə? Bu gün Azərbaycan dövlətçiliyi təhlükə altındadır! Nə «Hamlet»?! *(hirsli Baş rejissorun kabinetinin qapısını açır.)*

Baş rejissor *(indicə içdiyi araq boğazında qaldığı üçün, çeçiyə-çeçiyə)*. Mən... Dərman içirəm! Mən... Ürəyim...

Silvana *(burnunu tutur)*. Püf-f-fl!.. Otuz ildi dərman içirsiz, niyə düzəlmir ürəyiniz? Niyə kollektivin istefa tələbinə qoşulmursunuz? Bilmirsiniz ki, indi respublikamızda prezident dövlət quruculuğu ili elan edib?

Baş rejissor. Mən... Mən...

Artist *(başını içəri soxub gizli bir hədə ilə)*. Dayı gələcək indi!

Baş rejissor *(udqunaraq qışqırır)*. Is-te-fa!.. Is-te-fa!.. *(Cəld addımlarla qəbul otağına çıxır.)*

Katibə *(telefon dəstəyinə)*. Oy!.. Qamlet toje vışel!..

Əhli-teatr bir ağızdan qışqırır:

– Is-te-fa!..

– Is-te-fa!..

– Is-te-fa!..

M ü ə l l i f *(əлиндə portfel qəbul otağına daxil olaraq əvvəlcə bu həngaməni görüb çaşbaş qalır, sonra Katibəyə)*. Bu nə əhvalatdı belə?

Katibə *(çımırır)*. Əşi, bircə elə sən çatışmırdın?!

Müəllif. Siz mənim insan hüquqlarımı tapdalaya bilməzsiz!

Silvana *(qışqırır)*. Biz imkan vermərik ki, demokratiya boğulsun!..

Baş rejissor *(qışqırır)*. Keçmiş partokratlara ar olsun!..

Artist *(qışqırır)*. O ancaq administrator ola bilər.

Gənc aktrisa *(qışqırır)*. Əhməd də, onunda sənətə qiymət verməyi bacarır!..

Direktor dizləri üstə yerə çöküb sərt hərəkətlə boğazını dartır. Qayıqın üstünə yığıdığı bir qalaq qovluq, kağız-kuğüz, konselyar ləvazimatı, telefon yerə dağılır, özü isə döşəməyə yığılıb boğazındakı həlqəni tələsik boşaltmağa çalışır.

S i l v a n a. Xanımlar və bəylər! Bədi daha!
Baş rejissor. Bu adam qorxusundan xalqın qarşısına çıxmır!
Gənc aktrisa. Bizim də səbrimizin sonu var!..
S i l v a n a (*əlini Direktorun kabinetinə tərəf uzadaraq*). Irəli!.. (*Zərblə direktorun qapısını açıb kabinetə daxil olur.*) Is-te-fa!..

Əhli-teatr da Silvananın arxasınca
Direktorun kabinetinə doluşur:

– Is-te-fa!..
– Is-te-fa!..
– Is-te-fa!..

Direktor (*ayağa qalxır və nəhayət ki, qayıışı boğazından açıb tələsik*). Mən razıyam!..
Adminstrator olmağa razıyam!..

K a t i b ə (*ayağa qalxıb kabinetin açıq qapısından içəri boylana-boylana telefon dəstəyinə*).
Oy!.. yazıq qorxur ki, birdən heç administrator da saxlamazlar!..

M ü ə l l i f (*portfelindən bir dəftərçə çıxarıb kabinetə boylana-boylana tələsik qeydlər edir*),
Aha! deməli belə!.. Kulminasiya nöqtəsi burda başlayır...

Direktor. Ancaq...

S i l v a n a. Nə ancaq?

Direktor. Ancaq heç olmasa idarə məşinim özümdə qalsın!

S i l v a n a. Mən qəti etiraz edirəm!

Baş rejissor. O necə olur ki, direktor başqası olur, amma direktor məşini sizin?

A r t i s t. Mən də qəti etiraz edirəm!

Gənc aktrisa. Amerikada teatr direktoru heç belə söz deyər?

A s s i s t e n t. Biabırçılıqdı!..

Birinci a r t i s t. Ar olsun!..

İkinci artist. Özü də deyir ki, mən demokratam!..

Birinci aktrisa. Yalandı!..

S i l v a n a. Məşin Əhmədi gəzdirməli! Axı,.. Axı, bəlkə hərdən dayısına da lazım oldu!..

A r t i s t. Doğrudur!

Gənc aktrisa. Məşin davası edir!.. Yaxşı ki, Mehdiqulu bəy burda yoxdu, yoxsa adam bilməzdi ki, xəcalətindən nə eləsin?!

K a t i b ə. Oy-oy-oy!..

İkinci aktrisa. Əhməd istedaddı!

D i r e k t o r. Hardaydı bəs onun istedadı indiyəcən? Niyə ixtisar elədiz onu?

S i l v a n a. Deməli deyirsiniz ki, onun istedadı yoxdu, hə?

D i r e k t o r. Mən... mən deyirəm ki...

Baş rejissor (*onun sözünü kəsir*). Dayının xəbəri var sizin bu fikirlərinizdən?!

D i r e k t o r. Hə? Yox... Siz məni düzgün başa düşmədiz... Mən demokratam... Mən... demokratik cəmiyyət qurmaq yolunda canımı əsirgəməmişəm... Yeni həyata qədəm qoyuruq... Mən.. Siz deyirsiniz ki, administrator, yaxşı də... Mən nə deyirəm ki... Mən... (*Birdən özünü saxlaya bilməyib qışqırır.*) Mən məşin istəyirəm! Mən personal məşinim olmasa ölürəm! Mən qırx il hökumət məşinində gəzmişəm!..

S i l v a n a. Xanımlar və bəylər! Biz gərək humanist olaq! Totalitar rejim bu adamı şikəst etmişdir!

Direktor. Bəli... Bəli...

M ü ə l l i f (*eyni ehtirasla dəftərçəsinə qeydlər yazır-yazır*). Bu, mənfə qəhrəman olmalıdır!

Silvana. O stalinizmin qurbanıdı!

Direktor. Bəli... Bəli...

S i l v a n a. Xruşşov valyuntarizminin qurbanıdı!

Direktor. Bəli... Bəli...

S i l v a n a. Brejnevizmin qurbanıdı! Qorbaçovşinanın qurbanıdı!

Direktor. Bəli... Bəli...

S i l v a n a. Dünyada nə pis şey var, hamısının qurbanıdı!

D i r e k t o r. Bəli... Bəli...

Silvana. Lakin biz humanist olmalıyıq!

Direktor. Bəli... Bəli... Olun!

S i l v a n a. Biz istəmirik ki, o ölsün! Bu bizim prinsiplərimizlə bir araya gəlməz! Elə deyilmi, xanımlar və bəylər?

Direktor. Elədir!

Artist. Əlbəttə, ölməsin!

Gənc aktrisa. Yox, ölməsin! Dünyanın mədəniyyət xadimləri bizə nə deyər?

Baş rejissor. Əşşi, özü bilər! Biz onun şəxsi həyatına müdaxilə etməyək!

S i l v a n a (*Baş rejissorun sözlərinə fikir vermədən*). Xanımlar və bəylər! (*Direktoru göstərərək*) Bu adam adı insanlar kimi yaşaya bilmir! Bu onun təqsiri deyil! Totalitar rejimin təqsiridir!

Direktor. Bəli... Bəli...

S i l v a n a. Əgər biz istəmiriksə o ölsün, ona personal maşın vermək lazımdı!

Direktor (*kövrəlmiş*). Çox sağ olun! Mən ömrüm boyu sizin bu yaxşılığınızı unutmamam!

Partiya biletimə... e-e-e... vicdanıma and içirəm!

Silvana. Yadınıza salın! O, Mərkəzi Komitədə işləyəndə bizim teatra təntənəli surətdə «Xalqlar Dostluğu» ordeni təqdim etdi!

Artist (*yavaşdan*). Amma mənə on beş il fəxri ad vermədi...

Baş rejissor (*yavaşdan*). Mənə də beş dənə yağlı töhmət verdi...

S i l v a n a. Biz özümüzü yox, teatrı düşünməliyik! İnsan müvəqqəti, sənət daimidir! Xanımlar və bəylər! Mən təklif edirəm ki, bufetin sosiska maşınına buna verək!

Direktor. Nə?

Silvana. Sosiska daşıyan maşını! Qoy bunun personal maşını olsun!

Direktor. Hə?.. Yaxşı... Mən razıyam!.. Razıyam!.. Qoy... qoy... (*Kövrəlir.*) sosiska maşını olsun, razıyam!..

K a t i b ə (*açıq qapıdan kabinetə tərəf boylana-boylana əlindəki dəstəyə*). Sosiska maşınına da razı oldu. Yazıq qorxur ki, o da əldən çıxar! (*Onu sıxışdırıb içəri boylanan Müəllifə çıxmır.*) Çəkil də!.. Görmürsən, baxıram?!

M ü ə l l i f (*həyəcanlı*). Neçə çəkil? Necə çəkil? Siz mənim müəllif hüquqlarımı əlimdən ala bilməzsiz! Mən bədii material yığırım! Mən zəmanəmizin faciəsini yazaçağam!..

K a t i b ə (*əlini yelləyir*). Ay-hay!..

S i l v a n a. Xanımlar və bəylər! Deməli, kollektivin fikri belədir. Əhməd teatrda işə bərpa olunur.

A r t i s t. Bəli!

Gənc aktrisa. O istedadlıdır!

S i l v a n a. Və direktor vəzifəsinə təsdiq edilir! Bu adam isə (*Direktoru göstərir.*) administrator vəzifəsinə keçirilir.

Direktor. Bufetin sosiska maşını da mənə təhkim edilir.

S i l v a n a. Bəli.

Direktor. Səsə qoyun! İndi demokratiyadı, səsə qoyun ki, sonra bunun da bir əmması çıxmasın.

S i l v a n a. Bu adam olanda, nə olar, düz deyir. Xanımlar və bəylər! Kim bu təkliflərlə razıdır...

Direktor. Yox. Təklifləri bir-bir səsə qoyun! Sosiska maşınını da ayrıca!

Artist. Əşşi, biz inanırıq ki, sən demokratsan, ancaq day bu boyda da yox də!..

S i l v a n a. Məsələni tez həll etməliyik. Vaxt itirmək lazım deyil. Xanımlar və bəylər! Həmin təklifləri səsə qoyuram. Kim bu təkliflərin hamısı ilə razıdır, əlini qaldırsın.

Hamı əlini qaldırır. Müəllif tələsik özünü içəri
dürtüb səsləri bir-bir saymağa başlayır.

M ü ə l l i f. Bir, iki, üç, dörd, beş, altı...

Direktor. Əleyhinə olanları da sayın, sonra sosiska maşınının əmması çıxmasın...

S i l v a n a. Xanımlar və bəylər! (*Gizli bir hədə-qorxu ilə.*) Kim əleyhinədir?

M ü ə l l i f. Lehinə on doqquz oldu! (*Dəftərə qeydlər yazır.*)

S i l v a n a. Əleyhinə yoxdu. Kim bitərəfdir?

Müəllif. Yoxdur. (*Dəftərə yazır.*) Mənim gələcək faciəmdə hər şey gərək dəqiq olsun!

Direktor (*Müəllifə*). Maşını da qeyd elə ora, sonra əlimizdə dokument olsun.

M ü ə l l i f. Xeyr! Mən daha maşınlardan, inəklərdən, qoyunlardan yox, insanlardan yazacağam!

S i l v a n a. Xanımlar və bəylər! Beləliklə, bizim doğma kollektivimiz istədiyinə nail oldu! Xalqın səsini boğmaq, demokratiyanın qarşısını almaq mümkün olmadı! Sənət daimidir, həyat müvəqqəti! Biz sənət uğrunda mübarizə aparırıq!

Direktor. Bir xahişim də var!

Baş rejissor. Dedim ki, buna üz vermək olmaz də!

Direktor. Bir xahişim var. Bufetçiyə tapşırın ki, sosiska maşınının üstündə mənimlə həcətləşməsin.

Silvana. Onu təzə direktorumuz tapşırır! Bəli, xanımlar və bəylər! Əhməd bəy öz doğma sənət ocağına qayıdır!

Dayı qəbul otağına daxil olur.

K a t i b ə. O-o-o!.. (*Telefon dəstəyinə*) Prişol samiy qlavniy! Yox, Baş nazir, yox, Dayı! (*Dayıya*) Sizi təbrik edirəm!

D a y ı. Məni? Nə münasibətlə?

K a t i b ə. Əhməd müəllim teatra qayıtdı! O bizim Direktordu! Çox sağ olun!

D a y ı. Mən niyə? Siz sağ olun!

Kabinetdəki əhli-teatr açıq qapıdan Dayını görür və hərə bir tövr ilə öz xüsusi hörmətini izhar etmək istəyir və Dayı bu səs-küy içində Direktorun kabinetinə daxil olur.

A r t i s t (*Dayıya*). Mən sizə nə söz vermişdim?

B a ş r e j i s s o r. Mən Əhməd müəllimi bu əllərimlə bəsləmişəm, necə qoya bilərdim ki, o kənar qalsın?

A s s i s t e n t. Mən sizə dediklərimin hamısını (*sabiq Direktoru göstərir*), bu adama dedim!

Birinci aktrisa. Mən dedim ki, haqsızlığa imkan vermərəm!

İkinci artist. Mən sizə dediyimi etdim!

S i l v a n a. Artıq söz lazım deyil! (*Dayını göstərir.*) Bu adamın iti gözlərindən heç nə yayınmır!

Müəllif (*dıqqətlə Dayıya baxaraq*). Bilmirəm də bu müsbət qəhrəmandı, ya mənfi?

Silvana. Heç nə, heç nə yayınmır! (*İşvə ilə.*) O bilir ki, kim kimdir...

Gənc aktrisa. Mehdiqulu bəy yenə də zəng etmişdi?

D a y ı. Kim?

Gənc aktrisa. Mehdiqulu bəy!

D a y ı. Mehdiqulu bəy kimdi?

Gənc aktrisa. «Mehdiqulu portiş kompaninin» prezidenti də!..

Katibə (*telefon dəstəyinə*). Vsyö! Ya reşilas! (*Dəstəyi telefonun üstünə atır və qeyri-adi bir həyəcanla Dayının üstünə cumur.*) Siz... Sizdən... Sizdən xahişim var! Mənim xahişimi rədd etməyin!

D a y ı. Nə xahiş?

Katibə. Siz mənim də... mənim də dayım olun! Xahiş edirəm sizdən! Mənim də dayım olun!

D a y ı. Axı, sizin nəyə ehtiyacınız var? Siz nə istəyirsiniz?

K a t i b ə. Mən... Mən Dezdemonanı oynamaq istəyirəm!

Pauza.

Nişanlım da icazə verib! Bu mənim əbədi arzumdu! Mənim dayım olun! Qoyun mən də öz əbədi arzuma qovuşum!..

M ü ə l l i f. Aha! (*Dəftərə yazır.*)

Artist. Necə dözülməzdir, ağırdır bu an. Elə bil başlanıb müdhiş bir tufan!..

S i l v a n a. Bu lap ağ oldu!.. Tez eləyin! Əhmədə zəng eləyin, çağırın gəlsin!

D a y ı. Yox, ehtiyac yoxdu...

S i l v a n a. Necə yox? Qoy gəlsin, bu sənət məbədində vəzifəsinin icrasına başlasın!

D a y ı. Burdadı, narahat olmayın...

S i l v a n a. Burdadı? (*Katibəyə*) Tez get onu çağır. (*Istehza ilə*) Dezdemon!..

D a y ı. Yox, canım... Çağırmağa ehtiyac yoxdu...

Və Dayı tələsmədən parikini, bığını, qaşlarını çıxarmağa, dəsmal ilə qrimini silməyə başlayır və bütün bu müddət ərzində də hamı hipnoz olubmuş kimi ona baxır. Nəhayət, Dayının əvəzinə Əhməd peyda olur.

Pauza.

Əhməd. Salam!

Pauza.

(*Silvanaya*) Axır ki, sizinlə tərəf-müqabil olduq!

S i l v a n a. Oy!.. (*Özündən gedir.*)

A r t i s t (*Silvananı qucağına alır*).

Dəyişib həyat.

Aydın təsirində baş verib bu iş...

K a t i b ə (*öz telefonuna tərəf qaçıb tələsik nömrəni yığır*). Alo!.. Alo!..

Gənc aktrisa. Bəs, Mehdiqulu bəy?

Pauza.

Bütün əhli-teatr hələ də özünə gələ bilməyib və lal bir sükut içində donaraq Əhmədə baxır.

M ü ə l l i f (*qəflətən bu ölü sükutu pozaraq*). Mən öz ana mövzumu tapdım! Mən əsl teatr yazacağam! Teatr!.. (*Qışqıra-qışqıra yeni abidar əsərini yazmağa qaçır.*) Teatr!.. Teatr!..

Yenə də xorun üzvləri bir göz qırpımında səhnəyə doluşur.

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..
 Teatr!.. Teatr!..
 - Teatr
 Pərdəni açıb
 Gülür özünə!..
 - Bir gözü güləndə
 Qor tökülür,
 Duz tökülür
 O biri gözüne!..
 Danışanda susur,
 Susanda deyir!..
 - Səhər Kobayam mən,
 Axşam Bezuxov Pyer!..
 - Cənab!..
 - Müsyö!
 - Tovarış!..
 - Ser!..
 - Həm lotuyam,
 Həm avam!
 - Gah cəlladam,
 Gah qurban!
 - Can, ay can!..
 - Bu gün gəmim
 Üzür yenə!..
 - Sabahsa batır...
 - Sonra yenə
 Çıxır üzə!
 - Sabah yenə,
 Yenə batır!

Nəqərat. Teatr!.. Teatr!..
 Teatr!.. Teatr!..

Xorun sözləri söyləndikcə səhnə fırlanır və yenə də başlanğıcdakı «Otello» tamaşasında olduğu kimi, iki yerə bölünüb: yarısı teatr səhnəsidir, sol tərəfdə qalan yarısı isə səhnə arxasıdır. Pərdə salınır. Görünməyən tamaşaçıların alqışını eşidirik.

S i l v a n a. Qaldırım pərdəni! Qaldırım!
 Gənc aktrisa. Ay aman... Belə biabırılıqdan sonra yenə özünü qabağa verir!..
 S i l v a n a. Mənim əlimdən tutun!
 Direktor. Mən? Yox day, mən qurtardım! Mənim də prinsiplərim var!
 S i l v a n a. Qaldırım pərdəni!

Tamaşanın iştirakçıları bir-bir, iki-bir səhnəyə çıxıb görünməyən tamaşaçılara baş əyir və bütün bu müddət ərzində də xorun üzvləri eləcə öz mətnlərini söyləyirlər.

- Həyat - səhnə,
 Səhnə - həyat!..
 - Teatr yerə
 Əlcək atır!..
 - Özünə gülür!
 - Sənə!
 - Mənə
 - Ona gülür!
 - Dünya, sənə,

Sənə, gültür!

Nəqərat. Tamaşadır, tamaşa!..
Yaşa, teatr, yaşa!..
Min yaşa, min bir yaşa!..

İ ş ı q s ö n ü r.

1993.

DƏLIXANADAN DƏLİ
QAÇIB VƏ YAXUD
MƏNİM SEVİMİLİ DƏLİMİ
□(*Proloq, epiloq və on bir şəkildən ibarət komediya*)

İŞTİRAK EDƏNLƏR

- Professor.
Şəfqət bacı sı.
Baş redaktor.
Məsul katib
Siyasi icmalçı
- Şöbə müdiri
- Panteleymon.
Polikarpoviç
- Ədəbi işçi
- Katibə
Xəstəxana işçiləri.
Polis nəfərləri.
- müdrik alkoqolik.
  - Fidel Kastronun və Bill Klintonun əslində kim olduğunu yalnız o bilir.
  - tez-tez kosmosa gedib-gəlir, kosmosla daimi telepatiya əlaqəsi saxlayır və bu yaxınlarda Merkuridə çağırılan forumun işində iştirak edəcək.
  - indi rusdur, jurnalistdir, əvvəlki həyatında, XVIII əsrin sonlarında, XIX əsrin əvvəllərində Təbrizdə yaşayanda isə çox koloritli bir azərbaycanlı olub.
  - qurtarmaq bilməyən məşhur «Simuzər» poemasının müəllifi, gələcək qayımanası ilə ədavətdə olan bir şəxs, yaşını və yaraşığını müəyyən etmək isə hörmətli quruluşçu rejissorun öhdəsinə düşür.
  - bəzən qırqovul olur.

Məkan – Bakı şəhəri.
Zaman – 1995-ci il.

PROLOQ

Ruhi xəstəliklər xəstəxanası.

Professor, Şəfqət bacısı, xəstəxana işçiləri.

Səhnə qaranlıq və sükut içindədir. Birdən-birə həyəcan zəngi çalır, hay-küy qopur, xəstəxana işçiləri qaranlıq içində ora-bura qaçırlar.

Xəstəxana işçiləri:

- Yoxdu!..
- Qaçıb!..
- Qaçıb!..
- Burada da yoxdu!..
- Qapıları bağlayın!..
- Yoxdu!..
- Darvazanı bağlayın! Darvazanı!..
- Ora bax!..
- Yoxdu!.. Heç harda yoxdu!..
- Pilləkənin altına baxın!.. Pilləkənin!..
- Yoxdu!..
- Qaçıb!..
- Tualetə baxın!.. Tualetə!..
- Yoxdu!..
- Qaçıb!..
- Qaçıb!..

Işıq ağ xalatlı Professorun və onun ardınca qaçan
Şəfqət bacısının üzərinə düşür.

Professor (*təngnəfəs və həyəcanlı*). Qaçdı!.. Qaçdı!..

Şəfqət bacısı (*təngnəfəs və həyəcanlı*). Siz.. oy... siz özünüzü qoruyun, Professor!..

Professor. Qaçdı!..

Şəfqət bacısı. Sizə belə həyəcanlanmaq olmaz!..

Professor. Mənim ən ağıllı dəlīm qaçdı!..

Şəfqət bacısı. Əyləşin!.. Əyləşin!..

Professor. Yox! Azərbaycan elminə ağır itki üz verdi! Mənim xəstəm, mənim ən ağıllı dəlīm qaçdı! O respublikamızın ən görkəmli dəlisi idi!

Şəfqət bacısı. Siz özünüzdən... özünüzdən muğayat olun!.. Axı, belə olmaz!..

Professor. Yox! Onsuz da, daha mənim həyatımın mənası yoxdu! Mən buna tab gətirə bilmərəm! Mənim müalicəm yarımçıq qaldı! Təbəbətə tarixində hələ onun kimi qiymətli, onun kimi parlaq dəli olmamışdı! Bəli, o nəinki bizim respublikamızın, bütün keçmiş SSRI-nin ən görkəmli dəlisi idi!

Şəfqət bacısı. Sakit olun! Xahiş edirəm sizdən, Professor!

Şəfqət bacısı tələsik çantasından həb çıxarır. Professor həbi görən kimi, qaçmaq istəyir. Şəfqət bacısı onu buraxmır və həbi güclə Professorun ağzına basır.

P r o f e s s o r (*boğazında qalmış həbi udmağa çalışaraq*). O qayıtmalıdı!.. Mütləq qayıtmalıdı!.. O... o xəstəxanada öz kamerasında... e-e-e... öz palatasında olmalıdı! Nə olur-olsun, biz onu tapmalıyıq! Yer də dağılsa, göy də dağılsa, biz onu tapmalıyıq! Bu xalqın qarşısında, dövlətin, hökumətin qarşısında bizim borcumuzdu!.. Bəşəriyyətin, bəli, bəli, bəşəriyyətin qarşısında bizim borcumuzdu!.. O mənim ən ağıllı dəlim idi, ancaq müalicəsi yarımçıq qaldı... İndi o cəmiyyət üçün çox təhlükəli!.. O-o-o!.. İndi o insanlığın başına nə oyunlar açə bilər! Bunu bir mən bilirəm, yaxşı bilirəm!.. O-o-o!..

Ş ə f q ə t b a c ı s ı . Darıxmayın, Professor! Özünüzü üzməyin! O mütləq tapılacaq! İynə deyil ki, yerə düşüb itsin?! Dəlidi! Mütləq tapılacaq!

P r o f e s s o r . Çətin olacaq! Çox çətin olacaq! O çox bəlidir!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı . Polisə xəbər vermişik!

P r o f e s s o r . Aldadacaq! Onun üçün polisi aldatmağa nə var ki!? Onun üçün saxta pasport düzəltmək, yarım stəkan su içmək kimi bir şeydi! O indi çox təhlükəli! Çox! Çox hiyləgərdir! Çox! O, hətta, müxalifəti də aldada bilər!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı . Televiziya ilə elan verərik.

P r o f e s s o r . Bu da kömək etməyəcək! Sifətini dəyişmək onun əlində heç nədi! Mən ancaq özümü inandıraram! Mən bilirəm o haralara gedə bilər! Biz özümüz, biz özümüz axtarıb onu tapmalıyıq!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı . Əlbəttə! Lap yaxşı! Nə deyirsiniz, edək! Ancaq siz sakit olun! Xahiş edirəm!

P r o f e s s o r . Siz mənə söz verirsinizmi?

Ş ə f q ə t b a c ı s ı . Əlbəttə, Professor!

P r o f e s s o r . Biz onu bir yerdə axtaracağıq!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı . Əlbəttə!

P r o f e s s o r . Söz verirsiniz?

Ş ə f q ə t b a c ı s ı . Söz verirəm, Professor! Söz verirəm! Mən həmişə sizinlə olacağam!

İ ş ı q s ö n ü r .

BİRİNCİ ŞƏKİL

Redaksiya otağı. Baş redaktor, Məsul katib,
Siyasi icmalçı, Şöbə müdiri, Panteleymon
P o l i k a r p o v i ç , Ə d ə b i i ş ç i , K a t i b ə .

Qaranlıqda çaxnaşma, səs-küy:

- Qoymayın!..
- Şalvarının balağından yapış!
- Oy!..
- Burax şalvarımı!..
- Vay!..
- Əlvida!.. Əlvida, gözəl insanlar!..

İşiq yanır. Ədəbi işçi mizin üstünə qoyduğu kürsüyə qalxıb, boğazını çilçıraqdan sallanmış kəndirin halqasına keçirərək özünü asmaq istəyir. Redaksiya işçiləri onu əhatəyə alıb.

Ə d ə b i i ş ç i (*boğazı halqada*). Əlvida, dostlar!.. Məni bağışlayın!.. Bəlkə kiməsə bir pisliyim dəyib... Bağışlayın məni!..

K a t i b ə (*bərkdən zırıldaya-zırıldaya*). Mən bağışlayıram..

Ə d ə b i i ş ç i. Siz, ey gözəl insanlar, salamat qalın, mən gedər oldum!..

S i y a s i i c m a l ç ı (*tamaşaçılara*). Yoxsa ki, mən bilmirəm bu komediyanı kim təşkil edib?!. Yaxşı bilirəm!.. Lap yaxşı bilirəm!..

Ş ö b ə m ü d i r i (*pəncərə tərəfə baxa-baxa öz-özünə*). Az qalıb!.. Gələcəklər... Uçurlar!.. (*Pıçıltı ilə*) Brın dır qar... Ar-ar!..

Ə d ə b i i ş ç i. Of!.. Mənim sinəmdə hələ nə qədər ulvi arzular var idi!.. Mən doğma Azərbaycanımızın müstəqilliyi uğrunda mübarizəni sizə tapşırıb gedirəm!..

K a t i b ə (*zırıldaya-zırıldaya*). Getmə!..

S i y a s i i c m a l ç ı. Ay-hay!.. (*Rişxəndlə öz-özünə*) Gedir... (*Ehtiyatla o tərəf-bu tərəfə baxa-baxa yenə də öz-özünə*) Məni aldatmaq olmaz!..

Ə d ə b i i ş ç i. Qoruyun Azərbaycanımızı!.. Qoruyun müstəqilliyimizi!.. Vətən şirin şeydir!.. (*Ağlamsınır*.)

M ə s u l k a t i b. Düzələcək!.. Qorxmayın, hər şey düzələcək, çətini ölənəcəndi!.. Sonra hər şey düzələcək!..

Ş ö b ə m ü d i r i. Püf!.. Zalım oğlu elə iy verir, elə bil obşi vaqondu! Bu qədər içmək olar?!

Məsul katib. Bəs neyləyim, oğlum, Şöbə müdiri, mən də gedim özümü asım?

Ş ö b ə m ü d i r i. Eh... (*Əlini yelləyərək yavaşıdan*) Onsuz da az qalıb! Gəlirlər!.. (*Pəncərəyə tərəf baxa-baxa pıçıldaır*.) Ar-ar!.. Brın tır par mır qır-qır!..

Məsul katib. Nə?

Ş ö b ə m ü d i r i. Heç!.. Siz başa düşən şey deyil!.. (*Öz-özünə yavaşıdan*) Bundan necə də mənfə şüalar gəlir...

Ə d ə b i i ş ç i. Mən bütün insanları sevə-sevə gedirəm! Sizi də sevərək gedirəm! Mən arzu edirəm ki, siz millət vəkili olasız!

M ə s u l k a t i b (*tamaşaçılara*). Əlbəttə, bunun yerinə ordan yağlı bir erkək qoyun asılıydı, daha yaxşı olardı! Bu şərtlə ki, mənə də yarım kilo müftə ət verəydilər!

Ə d ə b i i ş ç i. Əlvida!..

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç. Ya eto uje videl! Raxmatlik moy sosed, Allax raxmat versin, Mirza Mamed Kuli xan Tabrizi ozun bela pakonçil... Asdı ozun! (*Əli ilə boğazını göstərir*.) Xırt! I net çeloveka!

K a t i b ə (*qışqırır*). Kömək edin! Öldürür özünü! Baş redaktoru çağırın! (*Ədəbi işçiyə*) Bir dəqiqə, bir dəqiqə gözlə, xahiş edirəm, gedim tez Baş redaktoru çağırım!

Ə d ə b i i ş ç i. Yox! Həyatda məni daha heç nə saxlaya bilməz!

K a t i b ə (*daha da bərkdən qışqırır*). Vay!.. Kömək edin!..

B a ş r e d a k t o r (*hövlnək səhnəyə daxil olaraq*). Nə olub belə? Yenə nə baş verib? Bu nə hay-küydü?

K a t i b ə. Özünü öldürür! Görmürsüz, asır özünü!

B a ş r e d a k t o r. Niyə?

Ə d ə b i i ş ç i. Mən öz məhəbbətimə qovuşa bilmirəm!

B a ş r e d a k t o r. Nə?

S i y a s i i c m a l ç ı (*yavaşıdan Baş redaktora*). Hm... Mən bütün bu əhvalatlar barədə sizinlə xüsusi söhbət edəcəyəm!

Ə d ə b i i ş ç i. Mənim üçün Sərvinazsız həyat yoxdu!

B a ş r e d a k t o r. Sərvinaz kimdi?

Ə d ə b i i ş ç i. Mənim məhəbbətim!

B a ş r e d a k t o r (*dərindən ah çəkir*). Vallah, billah, bunların işi Allaha qalıb! (*Redaksiya işçilərinə*) Bəs, siz görmürdünüz ki, bu çıxıb ordan kəndir asır?

K a t i b ə. Biz fasiləyə çıxmışdıq. Təkcə Məsul katib otaqda idi.
B a ş r e d a k t o r (*Məsul katibə*). Bəs, siz niyə buna imkan verirdiz?
M ə s u l k a t i b. Mən elə bildim dırmaşıb orda şer yazır!

Pauza.

B a ş r e d a k t o r. Orda şer yazarlar?

Məsul katib çiyinlərini çəkir.

S i y a s i i c m a l ç ı (*istehza ilə*). Belə çıxır ki, yazarlar də... (*Az qala pıçiltı ilə Baş redaktora*) Mənim sizinlə bütün bu əhvalatlar barədə xüsusi söhbətim olacaq!..
Ə d ə b i i ş ç i.

O mənim günəşim,
ayım,
ışığım!
Əqidəm, vicdanım,
gül yaraşığım!..

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç (*yavaşdan öz-özünə*). Net, eto ne poeziya! Ya sam, sam doljen pisat! Man! Man ozu yazdı var!.. Man bunlara ozu qostardi var, nastoyaşi poeziya na!..

K a t i b ə (*bərkdən zırıldaya-zırıldaya*). Ah, yazıq!.. Yenə «Sərvinaz» poemasından oxuyur... Məhəbbətin gücünə bax!.. Son nəfəsdə də dilində sevgilisinin adıdır! Təkcə bizə qismət olmaz! Ah, mənim kor bəxtim!.. (*Daha da bərkdən zırıldayır.*)

Ş ö b ə m ü d i r i (*pəncərə tərəfə baxa-baxa öz-özünə*). Az qalıb!.. Gəlirlər!.. (*Daha da yavaşdan*) Nə? Nə soruşursuz? Bu saat məlumat verirəm. (*Pıçiltı ilə*) Dar qaz baz-baz... Az dar-dar!.. Maz fir-fir qır...

Ə d ə b i i ş ç i. Əlvida, əziz dostlar!.. (*Ayağının altındakı kürsünü yıxmaq istəyir.*)

B a ş r e d a k t o r. Bir dəqiqə!..

K a t i b ə. O əsl məhəbbət aşiqidi! (*Bərkdən hönkürür.*) Acı taleyim mənim!..

B a ş r e d a k t o r. Bir dəqiqə! Axı, kimdi sizə mane olan?

Ə d ə b i i ş ç i. Ürəksiz, şövqsüz, buz qəlbli valideynlər!

B a ş r e d a k t o r. Valideynlər?

Ə d ə b i i ş ç i. Bəli! O amansız insanlar!

Panteleymon Polikarpoviç (*diqqətlə Ədəbi işçiyə baxaraq öz-özünə*). On oçen paxoj na pakoynoqo, Allax ona raxmat versin, dallak Usta İbraqima Ardabili, kotorıy sorok let bril moyu qolovu... Tayno pil silno, ruka treslas u neqo, kak rıba, vınutaya iz vodi. Svoloç, Allax raxmat versin, odnajdı manin başını da kasdı, vot zdes. (*Öz gicgahının üstünü tamaşaçılara göstərir.*) Qan axdı seloye vedro... Neujeli eto on?

B a ş r e d a k t o r. Axı, niyə? Valideynlər niyə belə edir?

S i y a s i i c m a l ç ı (*istehza ilə tamaşaçılara*). Hm... Doğrudan da, görəsən niyə?

Ə d ə b i i ş ç i. Əlvida!.. (*Ayağının altındakı kürsünü kənara itələmək istəyir.*)

K a t i b ə. Pojarnını çağırın! (*Qışqırır.*) Pojarnı!..

M ə s u l k a t i b. Oğlum, şair, bir dəqiqə dayan. Hörmətli Baş redaktorumuza səbəbini söylə, qoy məsələdən agah olsun, sonra get də! Vallah, o mənfur sovet hökumətinin vaxtında baş redaktora belə hörmətsizlik etməzdilər! Nə olub axı? Onsuz da, hər şey düzələcək, çətini ölənəcəndi!..

Ə d ə b i i ş ç i. Yox, mən bunun səbəbini deyə bilmərəm!

S i y a s i i c m a l ç ı (*tamaşaçılara*). Əlbəttə, əsl səbəbi deyə bilməz!.. (*Ədəbi işçiyə baxaraq öz-özünə.*) Kimdi sənə bu icazəni verən?..

B a ş r e d a k t o r. Niyə deyə bilmirsiniz?

Ə d ə b i i ş ç i. Çünki bu yerdə söz acizdi! Mən bu dərdi sözlə deyə bilmərəm, gərək sazla deyəm, sazla!

B a ş r e d a k t o r. Mən indi bu iki daşın arasında sazı hardan tapım verim sizə? (*Öz-özünə, əsəbi*) Vallah, elə mənim də işim qalıb Allah ümidinə! Heç olmasa, bunu normal bir adam hesab edirdim, bu da belə.. Bu cür necə işləmək olar? Bunlar necə insanlardı? Nə olub bunlara, ay Allah? Niyə bu günə düşüb bunlar?

Panteleymon Polikarpoviç (*bir anlıq romantik xatirələrə dalaraq öz-özünə*). Eh... Manda proşlı jiznda uşaq vaxtı qozal tar çalmağ vardı... (*Cibindən çıxartdığı dəsmalla gözlərinin yaşını silir və bərkdən burnunu təmizləyir.*)

Ş ö b ə m ü d i r i (*əli ilə Panteleymon Polikarpoviçi göstərərək, yavaşdan öz-özünə*). Ən çox mənfə şüalar, bax, bu adamdan gəlir!..

Ə d ə b i i ş ç i. Əlvida!..

K a t i b ə (*qışqırır*). Pojarnı!..

M ə s u l k a t i b. Dayan, oğlum, şair!.. (*Baş redaktora işarə ilə*) Bu kişi təkbaşına, minbir əzab-əziyyətlə, qısa bir vaxtda bu redaksiyanı təsis etdi, bu çətin vaxtda bizə çörək verdi!.. Bütün fikri-zikri xalqa xidmət etməkdə! Həyatı da, bu iki ayda bizim gözüümüzün qabağında!.. Aydan arı, sudan durudu!.. Mən otuz doqquz Baş redaktor görmüşəm, amma bu qədər təmənnəsiz işləyən, millətə xeyir vermək istəyən, əlindən gələni əsirgəməyən...

B a ş r e d a k t o r (*onun sözünü yarımçıq kəsərək*). Lazım deyil...

M ə s u l k a t i b (*sözünə davam edərək*). ... əsirgəməyən, savadlı, dünyadan xəbərdar olan Baş redaktor görməmişəm!

B a ş r e d a k t o r (*çox ciddi*). Sizdən çox xahiş edirəm! Belə sözlərə ehtiyac yoxdu!

M ə s u l k a t i b. Ay oğlum, Baş redaktor, mən dəvəsi ölmüş ərəbəm, hay-hayım gedib, vay-vayım qalıb, bəs mənim nə ehtiyacım var bu sözlərə? Mənfur sovet vaxtı deyil ki, yalandan tərifləyim, ya da yalandan adamın üzünə durum... İndi demokratiyadı... Olanını deyirəm də!..

Ş ö b ə m ü d i r i (*pəncərə tərəfə baxa-baxa öz-özünə*). Deyəsən, başqa tərəfə döndülər... (*Pıçıltı ilə*) Qud! Qud! Dır bir mır qor-qor? Aha!.. Aydındır!.. Deməli, hələlik planlar dəyişir. Əla!.. (*Pıçıltı ilə*) Fi qı tır!..

Ə d ə b i i ş ç i. Əlvida!..

K a t i b ə (*bərkdən hönkürə-hönkürə*). Qoymayın!.. Pojarnı!..

M ə s u l k a t i b (*əsəbi halda ədəbi işçiyə*). Heç olmasa, bu son məqamda mərifətin olsun! Dayan, qoy mən danışım, sonra xoş getdin! (*Baş redaktora*) Bu, səhərdən axşamacan «Simuzər» poemasını bərkdən oxuyur, düzdü, poema hələ yarımçıqdı, amma oradan belə məlum olur ki...

B a ş r e d a k t o r (*onun sözünü kəsərək*). Necə? Mən bundan əvvəlki ədəbi işçini güc-bəla ilə işdən azad elədim ki, iş görmək əvəzinə boş-boş şerlər yazır. İndi bir həftədi bunu götürmüşəm işə. Hörmətli ziyalılara müraciət etdim, bunu məsləhət gördülər, operativ jurnalistdi dedilər, indi bu da şair çıxıb?

K a t i b ə (*daha da bərkdən zırıldayır*). Bəs, siz məhəbbəti nə bilirsiniz?!

Panteleymon Polikarpoviç. Nə, on ne şair! Nastoyaşi şer man qorsadar siza!

B a ş r e d a k t o r (*Panteleymon Polikarpoviçə*). Çto?

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç. Sami uvidete!..

Ə d ə b i i ş ç i. Əlvida!

M ə s u l k a t i b (*qışqırır*). Dayan! (*Tələsik Baş redaktora*) Deməli, belədi. (*Barmağı ilə Ədəbi işçini göstərir.*) Bunun atası mənfur sovet vaxtı partokrat idi, sonra dönüb cəbhəçi olub. Qızın atası, yəni Simuzərin atası əvvəlcə cəbhəçi olub, sonra keçib kommunistlərin tərəfinə. İndi bir-birlərilə düşməndilər... Xüsusən də gələcək qaynanası! (*Ədəbi işçiyə*) Hə, xudahafiz, day gedə bilərsən!..

Ə d ə b i i ş ç i. Əlvida! Məni şəklimə baxıb xatırlamayın, xatırlayıb şəklimə baxın!..

Ürəyimdən axır qanlı sular
Getdim, Simuzər, əlvida, ey yar!..

(Ayağının altındaki kürsünü kənara itələmək istəyir.)

K a t i b ə. Ah, xoşbəxt Simuzər!..

B a ş r e d a k t o r. Bir dəqiqə!

Ə d ə b i i ş ç i. Yox, məni fikrimdən döndərmək mümkün deyil!

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç *(diqqətlə Ədəbi işçiyə baxaraq öz-özünə)*. Da, bu toçno dallak Usta İbraqim Ardabili, moy parixmaxer! Svoloç, başımı bark kasdi... Qan mnoqo axdı... Ostalsya takim je upryamım oslom! Allax raxmat versin!..

B a ş r e d a k t o r. Bir dəqiqə!

Ə d ə b i i ş ç i. Qəti mümkün deyil!

S i y a s i i c m a l ç ı *(istehza ilə öz-özünə)*. Guya ki, öz fikr ilə oturub-durur...

Ə d ə b i i ş ç i. Əlvida, sevimli günəşim mənim, ayım mənim, sayrışan ulduzlarım mənim, dənizim mənim! Əlvida, əziz Bakım mənim! Şair könlüm sizi də Simuzərlə bərabər sevirdi!

B a ş r e d a k t o r. Deməli, siz əsl şair deyilsiniz!

Pauza.

Ə d ə b i i ş ç i. Nə? Nə dediniz?

K a t i b ə. Vay!..

Ə d ə b i i ş ç i. Mən əsl şair deyiləm?

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç. Koneçno...

Ə d ə b i i ş ç i. Hə?

B a ş r e d a k t o r. Bəli! Siz əsl şair deyilsiniz! Əgər siz əsl şair olsaydıınız, «Simuzər» poemasını yarımçıq qoyub özünüzü asmazdınız!

Gərgin pauza.

Ə d ə b i i ş ç i *(qəfil bir ehtirasla, şövqlə)*. Mən onu bitirəcəyəm!.. *(Kəndiri çılçıraqdan açmağa başlayır.)* Mən «Simuzər»i yarımçıq qoymayacağam! *(Kəndiri tamam açıb çıxarır, həlqə boynunda hoppanıb yerə düşür və dərhal da yaradıcılıq fəaliyyətinə başlayır.)* Sən mənim... Sən mənim...

Sən mənim canım, qanım,
Sevimli, pak nigarım!..

K a t i b ə. Ah!.. Məhəbbət aşiqi!..

Ş ö b ə m ü d i r i *(pəncərə tərəfə baxa-baxa pıçiltıyla)*. Dar bar? Zar-zar!.. Zar-zar!..

B a ş r e d a k t o r *(əsəbi)*. Bədi! Qurtardı daha bu komediya oyunları! Hərə öz işi ilə məşğul olsun! Mən sizə, hamınıza çox ciddi xəbərdarlıq edirəm! Xalqın, millətin bu günündə biz burda oturub boş-boş işlərlə məşğul ola bilmərik. Buna bizim mənəvi haqqımız yoxdu! Kim şer yazır, işdən sonra gedib yazsın! Kim sevmək istəyir, işdən sonra gedib kimi istəyir, nəyi istəyir, sevsin! Kim özünü öldürmək istəyir, zəhmət çəkib işdən sonra özünü öldürsün. Eşitdiz də?

Hərə öz yerində oturub kağız-kuğuzla məşğul olmağa başlayır. Kəndir eləcə Ədəbi işçinin boğazındadı və o hələ «Simuzər»namə aləminin sehrindən çıxmayıb, pıçiltıyla barmaqhesabı hecaları sayır. Yalnız Məsul katib Baş redaktoru ötürür və işiq ancaq onların

üzərinə düşür.

M ə s u l k a t i b. Darıxmayın... Düzələcək, hər şey düzələcək..

B a ş r e d a k t o r *(bir ürək yangısı ilə)*. Bəs, axı, nə vaxt düzələcək?

M ə s u l k a t i b. Öləndən sonra!
 B a ş r e d a k t o r (*ayaq saxlayır*). Nə? Öləndən sonra?
 M ə s u l k a t i b. Bəli...
 B a ş r e d a k t o r. Öləndən sonra nə düzələ bilər?
 M ə s u l k a t i b. Hər şey! Oğlum, Baş redaktor, çətini öləncəndi, sonra hər şey düzələcək...
 (*Yavaşdan*) Sizdən nə gizlədim... Elə mən də özümü öldürəcəyəm...
 B a ş r e d a k t o r (*təaccüblə*). Siz özünüzü öldürəcəksiz?
 M ə s u l k a t i b. Bəli. (*Ədəbi işçiyə işarəylə*) Amma belə yox e-e-e...
 B a ş r e d a k t o r. Siz niyə özünüzü öldürürsüz?
 M ə s u l k a t i b. Əşşi, ay oğlum, Baş redaktor, belə həyat olar, belə yaşamaq olar? Allahın şirin çaxırını da day niyə vermirlər! Pul yox, para yox, dolanmaq mümkün deyil... Evə gedib zəngi basırsan, arvad-uşaq qapını açıb əvvəlcə əlivi baxırlar, sonra üzüvə... Yaşamağın mənası yoxdu...
 B a ş r e d a k t o r (*təsirlənmiş və narahət*). Eybi yox... Siz dünyagörmüş adamsız... Həmişə belə davam etməyəcək ki... Səbr edin!..
 M ə s u l k a t i b. Vallah, day səbr edə bilmirəm!.. Yetmiş ildi səbr edə-edə gəlirəm... Mümkün deyil daha!.. Əhmədə borcluyam, Məmmədə borcluyam, Həsənə borcluyam!.. Daha dözə bilmirəm! (*Dərindən ah çəkir.*) Öldürəcəyəm özümü!
 B a ş r e d a k t o r (*ciblərini qurdalayıb bir şey tapmayaraq son dərəcə təsirlənmiş və pərişan*). Eybi yox, Allah kərimdi!..
 M ə s u l k a t i b. Dərd burasındadı ki, Kərimə də borcluyam!..

Baş redaktor matı-qutu qurumuş halda ona baxır.

Bəli! Kərimə də borcluyam!

Bu vaxt işıq Katibənin üzərinə düşür və Katibə qollarını quş qanadı kimi yelləyə-yelləyə Baş redaktorla Məsul katibin qarşısından keçib səhnədən çıxır.

B a ş r e d a k t o r. Bu niyə belə edir?
 M ə s u l k a t i b. Allah bilir...
 B a ş r e d a k t o r (*özünü saxlaya bilməyib qışqıra-qışqıra*). Boje moy!.. Boje moy!.. (*Sürətli addımlarla səhnədən çıxır.*)

İ ş ı q s ö n ü r.

İKİNCİ ŞƏKİL

Professor, Şəfqət bacısı.
 Səhnə qaranlıqdır. Və qaranlıqda səslər.

Professorun səsi. Yoxdur! Heç harada yoxdur!..
 Şəfqət bacısının səsi. Darıxmayın, Professor! Darıxmayın!..

İrəlidə Professor və ardınca da Şəfqət bacısı sürətlə səhnəyə daxil olurlar. Işıq yalnız onların üzərinə düşür.

Professor (*təngnəfəs*). Yox! Biz onu tapa bilməyəcəyik!..
 Şəfqət bacısı (*cidd-cəhdə onu sakitləşdirmək istəyir*). Taparıq!.. Taparıq!..

P r o f e s s o r. Yox! Mən bilirəm! Mən onu yaxşı tanıyıram! O elə gizləniib, elə maskalanıb ki, biz onu tapa bilməyəcəyik! Biclikdə o, şeytana pəriş tikər!..

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Taparıq, Professor! Əsəbiləşməyin! Sizə əsəbiləşmək olmaz!

P r o f e s s o r. Aman Allah! Mənim həyatım birdən-birə necə də mənasız oldu!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Yox! Mən qoymaram ki, siz ruhdan düşəsiniz! Bədbinliyə qapılasız! Əgər siz belə olsanız, onda biz adi bəndələrin axırı necə olar?!

Çantasından axtarıb həb çıxarır və Professor həbi görən kimi qaçmaq istəyir, amma Şəfqət bacısı həbi zorla onun ağzına basır.

Biz onu tapacağıq!

P r o f e s s o r (*həbi uda-uda*). Siz buna inanırsınız?

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Əlbəttə, inanıram!

P r o f e s s o r. Onda gedək!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı (*ruh yüksəkliyi ilə*). Gedək, Professor, gedək!..

P r o f e s s o r (*ruh yüksəkliyi ilə*). Gedək yenə axtaraq! Hardasan, mənim əziz dəlim!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Bəli, Professor! Gedək yenə axtaraq! Biz yorulmayacağıq! Gedək gələcəyə doğru!

Sürətlə səhnədən çıxırlar.

İ ş ı q s ö n ü r.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Baş redaktorun kabinetini. Baş redaktor, Katibə,
Şöbə müdiri, Ədəbi işçi.

Baş redaktor yazı mizinin arxasında oturub kağız-kuğuza baxır.

B a ş r e d a k t o r. Bu dünya niyə bu günə qalıb? Bu insanlara nə olub belə? Kimə zəng eləyirsən, hara müraciət eləyirsən, elə sözlər, elə fikirlər eşidirsən ki, lap mat qalırsan!.. Bəlkə minilliyi dəyişmək ərəfəsindəyik, ona görə də təbiət insanlara təsir edir?.. Deyəsən, mən də yavaş-yavaş mistikaya qapılıram... Hər halda, mənim müşahidələrim deyir ki, təkcə bizim gözəl respublikamızda yox, bütün dünyada nəsə bir proses gedir, amma bizim xəbərimiz yoxdu... Biz bunun fərqi varmırıq... Mən özüm də qabaqlar buna bu dərəcədə fikir verməzdim, amma indi, vallah, adam heç bilmir ki, neyləsin?.. Az qalırsan özündən də şübhələnəsən... (*Mizin yeşiyini çəkib güzgü çıxarır və diqqətlə özünə baxır, sonra dilini çıxarır.*) A-a-a!... A-a-a!.. (*Güzgünü yerinə qoyub zəngin düyməsini basır.*)

Katibə içəri girir.

K a t i b ə. Bəli.

B a ş r e d a k t o r. Zəhmət olmasa, Şöbə müdirini çağırın.

K a t i b ə. Baş üstə!

Pauza.

B a ş r e d a k t o r. Bəs niyə gedib çağırırsınız?

K a t i b ə. Bu saat!

Pauza.

Gedirəm... (*Qollarını quş qanadı kimi yelləməyə başlayır.*)

B a ş r e d a k t o r (*heyətlə*). Siz yenə nə edirsiniz? Bu nə oyundu belə?

K a t i b ə (*özünü itirmiş və həyəcanlı*). Bağışlayın!.. Üzr istəyirəm... Ancaq...

B a ş r e d a k t o r (*hirsli*). Nə ancaq?

K a t i b ə. Mən... Mən sizə deyəcəyəm... Mən bunu heç kimə deməmişəm, amma sizə deyəcəyəm... Siz elə təmiz insansız... Elə sadəsiz... Elə müdriksiz... Birinci dəfədi mən belə müdir görürəm... Heç... Heç adama baxmırsız da... (*Daha artıq həyəcanlı*) Mən sizə deyəcəyəm...

B a ş r e d a k t o r (*səbrsiz*). Axı, nəyi?

K a t i b ə. Bilirsiniz... Mənə... Mənə elə gəlir ki... Mənə elə gəlir ki... mən quşam!..

B a ş r e d a k t o r. Nə?

K a t i b ə. Quş!..

B a ş r e d a k t o r. Nə quş?

K a t i b ə. Qırqovul...

Pauza.

(*Həyəcanlı*) Qorxuram!.. Qorxudan ölürəm... Metroya minəndə də, küçəylə gedəndə də, burada da qorxuram... Qorxuram ki, adamlar tutub məni yeyərlər!.. (*Kövrəlidir.*)

Pauza.

B a ş r e d a k t o r (*birdən-birə mülayimləşir*). Qulaq asın!.. Siz cavan, gözəl bir xanımsız!.. Siz nə üçün quş olursuz, qırqovul olursuz? Axı... axı, sizin atanız insandı, ananız insandı, deməli, siz də insansız! Axı... quşun tükü olar...

K a t i b ə (*tələsik*). Yox!.. Yox!.. Mənim tüküm yoxdu! Mən... mən tüksüz qırqovulam!

B a ş r e d a k t o r (*təkidlə*). Deyilsiz!.. Qırqovul meşədə olar, çay qırağında olar... Siz bu fikirləri başınızdan çıxarın! Mən başa düşürəm, indi çətin zəmanədi, nəhəng bir imperiya, SSRI deyilən imperiya dağılıb, bu böyük bir kataklizmdir, zəlzələdi, özü də təkcə siyasət aləmində, dünyanın geosiyasi xəritəsində, ictimai həyatda yox, güzərandə da, adi məişətdə də bir zəlzələdir. Ancaq biz öz müstəqilliyimizi qazandıq. Müstəqilliyimiz hələ çox kövrək addımlarını atır, yaşayış çətinləşib, insanların əsəbləri tarıma çəkilib... Amma sizin gələcəyiniz hələ irəlidedi! Siz insanlardan qorxmayın! Əksinə, sevin insanları! Sizin qəlbinizdə gərək məhəbbət olsun!.. Sevgi olsun!.. Əgər belə olsa, onda sizi də sevəcəklər! Sizə də məhəbbət bəsləyəcəklər... Həyat həmişə belə çətin olmayacaq ki!.. Mən dedim, bəli, böyük bir imperiya, ikiüzlü bir cəmiyyət, yalançı və qorxunc bir ideologiya tar-mar olub. Bilirsiniz, indi bizim respublika çağa kimi bir şeydi. Onun da ayağı yer tutacaq, o da böyüyəcək, güclənəcək! O zaman siz də daha taleyinizə kor deməyəcəksiz!.. Siz gözəl bir ana olacaqsız! Sizin övladlarınız azad, müstəqil, varlı bir respublikanın vətəndaşları olacaqlar! Bunun üçün gərək biz hamımız əl-ələ verək, çalışaq!.. Uzaqlaşdırın özünüzdən boş fikirləri! Onlar sizə yaraşmır!..

K a t i b ə. Siz necə də gözəl sözlər deyirsiniz... Adam sizə inanmaq istəyir...

B a ş r e d a k t o r. Əlbəttə, inanın! Sizin bütün gələcəyiniz hələ irəlidedi!..

K a t i b ə. Mən daha adamlardan qorxmayım?

B a ş r e d a k t o r. Əlbəttə, qorxmayın!

K a t i b ə. Mən daha qırqovul deyiləm?

B a ş r e d a k t o r. Yox! Siz heç vaxt qırqovul olmamısınız! İndi də qırqovul deyilsiz! Siz cavan, gözəl qızsız!

K a t i b ə (*ruh yüksəkliyi ilə*). Çox sağ olun! Bu saat gedib Şöbə müdirini çağırım! (*Qollarını qaldırıb quş qanadı kimi yelləmək istəyir, amma tez də aşağı salır.*) Yox! Mən daha qırqovul deyiləm! (*Gedir.*)

B a ş r e d a k t o r. Yazıq qızcığaz... (*Qarşısındaki kağız-kuğuza baxır.*)

Şöbə müdiri içəri daxil olur.

Ş ö b ə m ü d i r i. Salam.

B a ş r e d a k t o r. Salam. Buyurun, əyləşin.

Şöbə müdiri Baş redaktorla üzbəüz əyləşib.

Ş ö b ə m ü d i r i (*cibindən blaknot, qələm çıxarır*). Eşidirəm sizi. Nə tapşırıqdı?

B a ş r e d a k t o r. Yox, bu dəfə tapşırıq deyil... Bilirsiniz, mən istəyirəm sizinlə ciddi söhbət edim... İndi elə bir zamandı ki, biz gərək ikiqat məsuliyyət hiss edək. Nizam-intizam olmayan yerdə heç nə etmək mümkün deyil. Mən çox təəssüf edirəm ki, bu şablon sözləri sizə deməyə məcburam... Mən sizi ciddi bir adam kimi tanıyıram. Amma bəzən işdən çıxıb gedirsiniz, heç kimə də heç nə demirsiniz... Dünən də bütün günü işdə olmamısınız...

Ş ö b ə m ü d i r i. Bəli...

B a ş r e d a k t o r. Yenə də heç kimə heç nə deməmişiz...

Ş ö b ə m ü d i r i. Tələsik oldu, macal tapmadım...

B a ş r e d a k t o r. Hara getmişdiz ki?

Pauza.

Ş ö b ə m ü d i r i (*gərgin*). Düzünü deyim?

B a ş r e d a k t o r. Əlbəttə!

Ş ö b ə m ü d i r i. Sizə demək olar... Sizdən müsbət şüalar gəlir...

B a ş r e d a k t o r. Nə?

Ş ö b ə m ü d i r i. Bəli, sizdən müsbət şüalar gəlir... Sizə demək olar...

Pauza.

Ş ö b ə m ü d i r i (*başını ehməllə yuxarıya tərəf tərpədir*). Orada idim...

B a ş r e d a k t o r (*bir şey anlamadan*). Harada, «orada»?

Ş ö b ə m ü d i r i. Orada də... (*Yenə başını yuxarı atır.*)

B a ş r e d a k t o r (*tavana baxır, sonra Şöbə müdirinə baxır, təzədən tavana baxır və yenə heç nə başa düşmür*). Siz aydın deyə bilmirsiniz ki, harada?

Pauza.

Şöbə müdiri ayağa qalxıb Baş redaktora yaxınlaşır
və onun qulağına nəsə pıçıldayır.

B a ş r e d a k t o r (*gözləri bərəlmiş haldı*). Nə?

Şöbə müdiri yenə Baş redaktorun qulağına nəsə pıçıldayır.

B a ş r e d a k t o r (*heyvət və həyəcandan udquna-udquna*). Ve... Venerada?

Ş ö b ə m ü d i r i. Bəli!

B a ş r e d a k t o r (*əli ilə tavanı göstərərək*). Yəni o Venerada?

Ş ö b ə m ü d i r i. Bəli! Bəli!

Pauza.

B a ş r e d a k t o r (*gizli bir ümidlə*). Zarafat edirsiniz, hə?
Ş ö b ə m ü d i r i. Xeyr. Nə zarafat, canım? Belə şeylərlə zarafat eləmək olmaz! Onlar belə zarafatı xoşlamırlar!

Pauza.

B a ş r e d a k t o r (*əli ilə yuxarını göstərir*). Onlar, hə?
Ş ö b ə m ü d i r i. Bəli, onlar! Sır ba babır far mar-mar...
B a ş r e d a k t o r. Nə?
Ş ö b ə m ü d i r i. Far-far qır!.. Siz hələ bunu başa düşməzsiz! Bu sar-sar dilidir!..
B a ş r e d a k t o r. Sar-sar dili...
Ş ö b ə m ü d i r i. Bəli, sar-sar dili!.. Fır tır dınc-dınc! Bu, kosmosdan gəlib... Hələlik yer kürəsində bu dili dörd nəfər bilir: biri Rusiyada – Kremlə oturur, amma adını deməyəcəyəm, biri Monqolustanda, biri də mən!

B a ş r e d a k t o r. Bəs dördüncüsü?

Ş ö b ə m ü d i r i. Onun yaşadığı yeri demək olmaz. O bu gün növbətçidi... (*Səhnənin ortasına tərəf gələrək üzünü tamaşaçılara tutur.*) Eh, bədbəxt insanlar... Əgər siz sar-sar dilini bilsəydiniz, həyat sizin üçün nə qədər də asan olardı... Mən bilirəm, sizin dərdiniz-səriniz çoxdu... Dərdiniz-səriniz çoxdu, pulunuz isə yoxdu! Eybi yox, vaxt gələcək, hər şeyi biləcəksiz! Özü də lap az qalıb! (*Yenidən qayıdıb Baş redaktorun qarşısında dayanaraq*) O zaman sizin üçün də asan olacaq, çünki sizdən müsbət şüalar gəlir. Sar-sar dilini də öyrənəcəksiz! Mən artıq o dilin lüğətinin birinci cildini yazıb qurtarmışam. Min yeddi yüz otuz doqquz səhifədir. İndi ikinci cildin üzərində işləyirəm. Vaxt! Vaxt çatışmır, vaxt!

B a ş r e d a k t o r (*heyratla*). Min yeddi yüz otuz doqquz səhifə?..

Ş ö b ə m ü d i r i. Bəli!

B a ş r e d a k t o r. Gör bu adam nə qədər əziyyət çəkib, Allah!..

Ş ö b ə m ü d i r i. Bəli! Bu mənim yuxusuz gecələrimin bahasınıdır!..

Pauza.

Mən başa düşürəm! Siz indi fikirləşirsiniz ki, gör boş yerə, havayı yerə nə qədər əzab-əziyyət çəkib... Fikirləşirsiniz ki, bunun əvəzinə nə qədər xeyirli işlər görmək olardı!.. Siz elə bilirsiniz ki, mən dəli olmuşam... Ancaq az qalıb! Birazdan siz hamınız hər şeyi başa düşəcəksiz! Onda məlum olacaq ki, kim dəliydi, kim ağıllı...

B a ş r e d a k t o r. Bir azdan nə olacaq ki?

Ş ö b ə m ü d i r i. Gəlirlər!

B a ş r e d a k t o r (*əlini yuxarı qaldırır*). Onlar?

Ş ö b ə m ü d i r i. Bəli! Artıq uçublar! Tam-bır-dırın qərarı ilə başqa yerə dönüblər, orda işlərini qurtarıb gələcəklər!

B a ş r e d a k t o r. Tam-bır-dır nədir?

Ş ö b ə m ü d i r i. Kosmik Milli Məclis.

B a ş r e d a k t o r. Hansı işlərini görüb gələcəklər?

Ş ö b ə m ü d i r i. O-o-o!.. Bu uzun söhbətdi!.. Bunu dərk etmək üçün gərək (*Yuxarıya işarə edir*) onlarla əlaqədə olasız...

B a ş r e d a k t o r. Siz birinci dəfədi Veneraya uçursuz?

Ş ö b ə m ü d i r i. Yox, canım... Birinci dəfə nədi?.. On üçüncü dəfədir! Əvvəllər Saturnda yığışırdıq.

Baş redaktor. Saturn...
Ş ö b ə m ü d i r i. Bəli. Birisi gün orda yenə görüşüm var... Indidən sizi xəbərdar edirəm, işə gələ bilməyəcəyəm...

B a ş r e d a k t o r. Kimlədi görüşünüz?

Ş ö b ə m ü d i r i. Leninlə.

B a ş r e d a k t o r. Vladimir İliç Leninlə?

Ş ö b ə m ü d i r i. Bəli, Valodyayla.

B a ş r e d a k t o r. Axı, Lenin yetmiş ildən artıqdı ölüb...

Ş ö b ə m ü d i r i. Xeyr! Sizə elə gəlir ki, ölüb! Siz elə hesab edirsiniz! Mən Valodyayla düz on altı dəfə görüşmüşəm! (*Mühüm bir xəbər verirmiş kimi, pıçiltıyla*) Özü də onun Azərbaycan xəbərdarlığına xoşu gəlir! Ermənistanı sevmir! Deyir ki, ermənilər... (*Əyilib Baş redaktorun qulağına nəsa pıçıldayır.*) Bəli!

B a ş r e d a k t o r. Lap elə belə deyir?

Ş ö b ə m ü d i r i. İndiyə qədər mənim dilimə yalan gəlməyib! Biləsiniz bunu!

B a ş r e d a k t o r. Sizin arvadınızın bu uçuşlardan xəbəri var?

Ş ö b ə m ü d i r i. Əlbəttə! Biz ailəvi uçuruq!

Pauza.

(*Qafılətən pəncərəyə tərəf baxır. Yavaşdan*) Par-par mar qır? Dabı! Dabı! Yaxşı. Bu saat... (*Baş redaktora*) Məni kontakta çağırırlar.

Baş redaktor taqətsiz halda barmağını yuxarı qaldırır, yəni ki, onlar?

Bəli, onlar! Mən gedə bilərəm?

Baş redaktor razılıqla başını tərpədir. Şöbə müdiri gedir və birdən qapının ağzında dayanıb sərt bir hərəkətlə Baş redaktora tərəf dönür.

Ş ö b ə m ü d i r i. Siz daha hər şeyi bilirsiniz! Siz məni işdən də çıxara bilərsiniz, əlbəttə! Çünki fikirləşirsiniz ki, bunun başı xarab olub! Lenin ölüb, amma bu Leninlə görüşür... Yox, hörmətli Baş redaktor, qəzetimizin hörmətli təsisçisi, ağıllı insan! Həyat yalnız sizin bu miskin yer kürənizdən ibarət deyil! (*Istehza ilə*) Oksigen olmasa, həyat mümkün deyil... (*Gülür.*) Nə qədər primitiv bir təfəkkür!.. Yox! Həyat genişdir! İntəhasızdır! Sonsuzdur! Siz insanların ibtidai düşüncə tərzinin fəvqündəsiniz! Vaxt gələcək, bunu başa düşəcəksiniz! Dərk edəcəksiniz! İndi isə, eybi yox, məni dəli hesab edin!.. Bəli! Elə bilin ki, mən dəliyəm! Təskinlik tapın!.. (*Çıxır.*)

Baş redaktor taqətsiz halda oturduğu kresloya sərilir.

Pauza.

Ədəbi işçi qapıdan başını içəri uzadır.

Ə d ə b i i ş ç i. İcazə olar? (*İçəri girir və gəlib Baş redaktorun qarşısında dayanır.*) Mən sizə təşəkkür eləməyə gəlmişəm, cənab Baş redaktor. «Simuzər» poeması üzərindəki işimi müvəffəqiyyətlə davam etdirirəm! O artıq epopeyaya çevrilir!

B a ş r e d a k t o r (*tamam taqətsiz*). Mübarək olsun...

Ə d ə b i i ş ç i. Təşəkkür edirəm, cənab Baş redaktor! Mən sizə çox minnətdaram! Təkcə mən yox, gələcəyin bütün oxucuları sizə minnətdardılar! Mən Simuzərin də minnətdarlığını sizə çatdırıram! Özü xüsusi gəlib sizinlə görüşəcək! Çünki siz olmasaydınız, «Simuzər» poeması yarımçıq qala bilərdi... Tarix isə bunu mənə bağışlamazdı! Mən bura siyasi motivlər də əlavə etmişəm. Azadlıq uğrunda mübarizəmizin etapları! Bizə qarşı siyasi hiyləgərlik işlədən böyük dövlətlərin iç üzü! Kommunistlərin ifşası! Jirinovskinin də payını vermişəm! Ancaq bütün bunlara baxmayaraq, biz qalib gələcəyik! Simuzər də belə düşünür!

B a ş r e d a k t o r (*eyni taqətsizliklə*). Çox gözəl...

Ə d ə b i i ş ç i. Sizi ürəkdən sevindirmək istəyirəm: biz artıq valideynlərimizlə də barışmışıq!

B a ş r e d a k t o r (*taqətsiz*). Təbrik edirəm...

Ə d ə b i i ş ç i. Təşəkkür! Təşəkkür! Təkcə... təkcə qayınanamlarla barışmaq mümkün deyil! Ah! Bircə onunla dil tapa bilmirik! O bizim həyatımızı məhv edir!..

B a ş r e d a k t o r (*taqətsiz*). Birtəhər yola verin...

Ə d ə b i i ş ç i. Eh!.. Siz xoşbəxtlikdən danışırsız, cənab Baş redaktor! (*Qızgım halda*) Mümkün deyil!.. Daha nələr etmirik!.. Mən də, Simuzər də!.. Ancaq heç cürə mümkün deyil! Siz mənim qayınanamı tanımırsız!.. Əslində o... (*Susur.*)

Pauza.

Əslində o... (*Susur.*)

B a ş r e d a k t o r (*səbrsiz*). Nə? Əslində o nədi?

Ə d ə b i i ş ç i. Əslində o... kişidi!

Pauza.

Baş redaktor (*qəflətən ayağa sıçrayıb qışqırır*). Dəlixanadı bura!.. Dəlixana!.. Dəlixana!.. (*Qaç-aqaça səhnədən çıxır.*)

Ə d ə b i i ş ç i (*sidq-ürəkdən təəccüb içində*). Buna nə oldu belə?! Mən bunu normal adam bilirdim...

İ ş ı q s ö n ü r.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Professor, Şəfqət bacısı.
Səhnə qaranlıqdır. Professorun və Şəfqət bacısının
həyəcanlı səsləri eşidilir.

P r o f e s s o r u n s ə s i. Burada da yoxdur! Mən sizə dedim! Dedim ki, onu tapa bilməyəcəyik! Bu mümkün olan şey deyil!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı n ı n s ə s i. Əsəbiləşməyin! Xahiş edirəm, yalvarıram sizə, Professor, əsəbiləşməyin!

Əvvəlcə Professor, sonra da Şəfqət bacısı sürətlə səhnəyə daxil olurlar. Işıq yalnız onların üzərinə düşür.

P r o f e s s o r. Mən bilirdim! Axı, o dünyanın ən ağıllı dəlisidi!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Ah, Professor!.. Sizi bu cürə əzab içində görmək, bilsəydiz, mənim üçün nə qədər ağrıdır!.. Ruhdan düşməyin! Biz onu tapacağıq!

P r o f e s s o r. Daha Elmlər Akademiyası qalmadı, dövlət universitetləri qalmadı, özəl universitetlər qalmadı, siyasi partiyalar qalmadı! Əvəzində isə mənim tədqiqatlarım, mənim müalicəm yarımçıq qaldı!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Yox! Heç vaxt! Mən buna imkan verə bilmərəm! Biz onu tapacağıq! Bakı böyük şəhərdir, Professor!

P r o f e s s o r. Ürəyim deyir ki, mən onu əbədi itirmişəm! Aman Allah, onda mənim həyatımın nə mənası?!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı (*sarsılmış halda*). Nə mənası? Yəni sizin həyatınızın nə mənası?! Siz nə danışırsınız, Professor? Sizin həyatınız bəşəriyyətin sərvətidi! Axı, bunu heç kim bilməsə də, mən yaxşı bilirəm!

P r o f e s s o r (*könülsüz*). Lazım deyil...

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Siz necə də cəfakəşsiniz!.. Necə də sadəsiz! Təvazökarsız! (*Birdən-birə ehtizaza gələrək*) Mütləq! O mütləq tapılacaq! Yəni biz bir dəlini tapa bilməyəcəyik? Aya uçmayıb ki!..

P r o f e s s o r (*dərindən ah çəkərək*). Eh!.. Ondan nə desən çıxar!..

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Yox! Qoy o dünyanın ən hiyləgər dəlisi olsun! Ancaq biz onu tapacağıq! Göyə də uçsa, yerə də batsa, onu tapacağıq!

P r o f e s s o r (*yeni bir ümidlə*). Doğru deyirsiniz?

Ş ə f q ə t b a c ı s ı (*alovlu bir ehtirasla*). Əlbəttə!

P r o f e s s o r (*əlini ürəyinin üstünə qoyur*). Of-f-fl!..

Şəfqət bacısı tələsik çantasından bir həb çıxarır.
Professor həbi görəndə qaçmaq istəyir, amma Şəfqət bacısı
həbi zorla onun ağızına basır.

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Gedək!.. Gedək onu tapmağa!..

P r o f e s s o r (*boğazındakı həbi udmağa çalışaraq*). Gedək...

Sürətlə səhnədən çıxırlar.

İ ş ı q s ö n ü r.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Baş redaktorun kabinetini. Baş redaktor, Katibə,
Siyasi icmalçı.

Baş redaktor təkdir və həmişəki kimi, yazı mizinin
arxasında oturub.

B a ş r e d a k t o r (*diqqətlə qabağındakı materiallara baxır*). Bu nədi belə, ay başına dönüm?! Bu nə yazıdı?.. Qəribədi, vallah, adam bilmir ki, nə eləsin...

Katibə kabinetə girir.

B a ş r e d a k t o r. Eşidirəm.

K a t i b ə. Siyasi icmalçı gözləyir. Sizinlə görüşmək istəyir.

B a ş r e d a k t o r (*qarşısındakı kağızlara baxaraq başını bulayır*). Elə mən də onunla görüşmək istəyirəm. Qoy gəlsin.

Katibə. Baş üstə.

Pauza.

Baş redaktor. Nə oldu? Eşitmədiz?

Katibə. Eşitdim.

Baş redaktor. Deyin gəlsin.

Katibə. Baş üstə.

Pauza.

Baş redaktor (*əsəbi*). Nə oldu?

Katibə hər iki qolunu qaldıraraq quş qanadı kimi yelləməyə başlayır.

(*Özündən çıxır.*) Yenə? Yenə başladız? Axı... axı, biz sizinlə danışıbmışdıq!.. Axı, siz inanmışdız ki, quş deyilsiz!.. Siz söz vermişdiz!..

Katibə (*birdən özünə gələrək*). Düzdür!.. Düzdür!.. Mən daha quş deyiləm! Qırqovul deyiləm!.. Qırqovul meşədə olar!.. Çay qırağında olar!.. Əlbəttə!.. Bu saat!.. Bu saat!.. (*Qollarını aşağı salıb sevincək kabinetdən çıxır.*)

Baş redaktor (*dərindən nəfəs alır*). Çətindi!... Vallah, çox çətindi...

Siyasi icmalçı kabinetə girir.

Siyasi icmalçı. İcazə olar?

Baş redaktor. Bəli, buyurun, əyləşin.

Siyasi icmalçı (*ona yaxınlaşaraq*). Əvvəlcə gəlin salamlasın. Mən elə hesab edirəm ki, bu tarixi bir görüşdür! Xəstə tələsər, amma armud vaxtında yetişər! Bax, indi həmin vaxt gəlib çatıb! Armud yetişib!

Baş redaktor (*təəccüblə*). Hansı armud?

Siyasi icmalçı (*diqqətlə Baş redaktora baxaraq əlini uzadır*). Salam əleyküm!

Pauza.

Baş redaktor (*ayağa qalxaraq Siyasi icmalçı ilə əl tutuşur*). Əleyküm salam...

Pauza.

Əyləşin...

Siyasi icmalçı Baş redaktorla üz-üzə əyləşir.

Sizin mənimlə söhbətiniz var, demişdiz, yadımdadı... Ancaq istəyirəm əvvəlcə mən bir neçə kəlmə deyim... (*Qarşısındakı materiala işarə edir.*)

Siyasi icmalçı (*Baş redaktorun qarşısındakı elə həmin materiala işarə edərək*). Belə hesab edirəm ki, söhbətimiz eyni olacaq...

Baş redaktor. Vallah, bilmirəm siz nə söhbəti deyirsiniz, ancaq doğrusu... mən sizin (*Yenə qarşısındakı materiala işarə edir.*) bu beynəlxalq icmalınızı, bir az yumşaq desəm, yaxşı başa düşmədim...

Siyasi icmalçı (*həyəcanla*). Armud!

Baş redaktor. Necə yəni armud?

Siyasi icmalçı. Armud də! Soruşmurduz ki, hansı armud?

B a ş r e d a k t o r. Mən deyirəm ki, sizin yazdığınız bu beynəlxalq icmaldan mən heç nə başa düşmədim!

S i y a s i i c m a l ç ı. Bəli! Elə mən də onu deyirəm... Bu təbiidir...

B a ş r e d a k t o r. Necə yəni təbiidir?

S i y a s i i c m a l ç ı (*get-gedə artan bir həyəcanla*). Mən haçansa həqiqəti bəşəriyyətə bildirməliyəm, ya yox?! Bəli! Armud yetişib artıq! Qoy bəşəriyyət bilsin və agah olsun! Bütün bəşəriyyət bunu bilməli idi!

B a ş r e d a k t o r. Axı, nəyi?

S i y a s i i c m a l ç ı. Həqiqəti!

Baş redaktor. Hansı həqiqəti?

S i y a s i i c m a l ç ı. Həqiqət birdi! Vahiddi! Mən sizə demişdim ki, yanınıza gəlib sizlə xüsusi söhbət edəcəyəm! Bəli! Yetişib armud! Bəşəriyyəti xilas etmək lazımdı! Mən bütün ictimaiyyəti, bütün kütləvi informasiya vasitələrini bu işə cəlb etməliyəm! Həqiqət bomba kimi partlamalıdı! Yoxsa, bəşəriyyət özü partlayıb məhv olacaq!

B a ş r e d a k t o r. Bir dəqiqə!.. Bir dəqiqə!.. Söhbət sizin yazıdan gedir...

S i y a s i i c m a l ç ı. Mən indiyədək yazdıklarımın hamısından imtina edirəm! (*Baş redaktorun mizinin üstündəki materialı göstərir.*) Bundan başqa! Bu hələ başlanğıcdı! Qalan yazılarımın hamısından imtina edirəm! Indiyədək yazdıklarımın hamısından!

B a ş r e d a k t o r. Bir dəqiqə!.. Bir dəqiqə!..

S i y a s i i c m a l ç ı (*macal vermir*). Yox! Mən indiyə qədər yalan yazmışam! Yalan yazmağa məcbur olmuşam!

B a ş r e d a k t o r (*qışqırır*). Dayanın!..

Pauza.

Siz nə üçün özünüzdə böhtan atırsız? Bu nə sözlərdi belə? Siz respublikanın ən savadlı siyasi icmalçılarından birisiz! Mən əvvəllər də mətbuatda sizin imzanızı izləmişəm. Hələ sovet vaxtlarında... Düzdü, onda kommunist ideologiyasına xidmət edirdiz, ancaq, hər halda, maraqlı yazırdız... Sonra Azərbaycanın müstəqilliyi uğrundakı publisistikanız... Xalq hərəkəti haqqında yazdıklarınız... Ağıllı mühakimələr, cəsarət... Bilirsiniz ki, sizi də mən özüm axtarmışam. Heç kimin xahişi olmayıb, sizi də mən özüm işə götürmüşəm, belə deyil?

S i y a s i i c m a l ç ı. Belədir. Ancaq mən əlimə qələm aldığım vaxtdan yalan yazmışam... Müəyyən... e-e-e... müəyyən dairələri azdırmaq istəmişəm... Buna nail də olmuşam!.. Özümü bəşəriyyət üçün qoruya bilmmişəm!.. Bu sözləri təvazödən uzaq hesab eləməyin, həqiqət belədir!.. Indi, nəhayət, armud yetişib və mən həqiqəti yazmalıyam! Həqiqəti deməliyəm!

B a ş r e d a k t o r. Axı, hansı həqiqəti? Səhərdən elə bir ucdan danışırırsız, danışırırsız!.. Nə olub axı? Budu, mən oxuyuram, heç nə başa düşə bilmirəm!.. Sizin bu yazıdan belə çıxır ki, guya, dünyanın siyasəti Cərculistan adlı ölkədə həll olunur.

S i y a s i i c m a l ç ı. Bəli!

B a ş r e d a k t o r. Axı... axı, dünyanın xəritəsində belə bir ölkə yoxdu!

S i y a s i i c m a l ç ı (*həyəcanla gülümsəyərək*). Əlbəttə, yoxdu! Xəritədə yoxdu!

B a ş r e d a k t o r. Bəs, yoxdusa, onda niyə yazmırsız?

S i y a s i i c m a l ç ı. Çünki əslində var!

B a ş r e d a k t o r (*əsəbi halda*). Mənə baxın...

S i y a s i i c m a l ç ı (*ona macal vermir*). Bəli, var! Onu bəşəriyyətdən gizlədirlər! Xəritədə yoxdu, amma əslində var! O gizli ölkədi!

B a ş r e d a k t o r. Nə?

S i y a s i i c m a l ç ı. Gizli ölkə!

B a ş r e d a k t o r (*dərindən köksünü ötürür*). Mən eşitmişdim ki, gizli idarə olar, gizli şöbə olar, yaxşı, gizli tapşırıq olar, gizli eşq-məhəbbət olar, ancaq gizli ölkə?

S i y a s i i c m a l ç ı. Bəli! Bəli! Mən dedim, artıq armud yetişib! Artıq dünya ictimaiyyəti həqiqəti bilməlidir! Dünyanı müxtəlif ölkələr yox, yəni Amerika yox, Rusiya yox, İngiltərə yox, Vatikan yox, ancaq bir təşkilat idarə edir! Həmin gizli ölkədə, Cərculistanda yerləşən təşkilat! Dünyanın siyasətini də onlar müəyyənləşdirir!

B a ş r e d a k t o r. Bir təşkilat?

S i y a s i i c m a l ç ı. Bəli!

Pauza.

B a ş r e d a k t o r. Nə təşkilat?

Pauza.

S i y a s i i c m a l ç ı (*əzablı daxili tərəddüdlərdən sonra, nəhayət ki, həqiqəti deyir*). KQB!

Pauza.

B a ş r e d a k t o r. KQB?

S i y a s i i c m a l ç ı. Bəli, KQB!

B a ş r e d a k t o r. Axı... axı, SSRI dağıldı, KQB day ləğv olunub...

S i y a s i i c m a l ç ı. Xeyr! KQB işləri elə qurub ki, elə bilsinlər, guya, KQB ləğv olunub... Ancaq əslində bütün bunların hamısı KQB-nin işləridi! Oyundu! Böyük, çox böyük oyun!

Pauza.

B a ş r e d a k t o r. Cər... (*Qarşısındakı materiala baxır*.) Cərculistan...

S i y a s i i c m a l ç ı. Bəli! Mən dedim də! KQB-nin ştabı indi o ölkədə yerləşir!

Pauza.

Katibə qapını açıb içəri girir. Bir neçə an Baş redaktora, Siyasi icmalçıya baxır, sonra hər iki qolunu qaldırıb quş qanadı kimi yelləməyə başlayır.

B a ş r e d a k t o r (*Katibəyə*). Yenə? Siz yenə başladınız?

Katibə elə bil ki, heç nə eşitmir və öz aləmində quş kimi pərvaz edir.

Mən sizinləyəm! Axı, biz sizinlə danışmışdıq!..

K a t i b ə (*birdən özünə gələrək*). Ah!.. Bağışlayın! Əlbəttə! Əlbəttə! Yox, mən qırqovul deyiləm!.. Üzr istəyirəm! (*Kabinetdən çıxır*.)

S i y a s i i c m a l ç ı (*Katibənin ardınca baxaraq gülümsəyir*) Məsələ məlumdur!..

B a ş r e d a k t o r. Hansı məsələ?

S i y a s i i c m a l ç ı (*Katibənin ardınca qapıya tərəf işarə edərək*). Bütün bunlar hamısı təşkil olunub...

B a ş r e d a k t o r. Vallah, qardaş, mən sizi həmişə ciddi siyasi icmalçı hesab edirdim... Oturub televizorda sizin siyasi icmallarınıza qulaq asırdım... Bəs bu nə sözlərdi belə?..

Siyasi icmalçı. Onlar hamısı maska idi!.. Qəribədi... Doğrudan da bu dünyanın işləri çox qəribədi... Maska taxırsan, həqiqət kimi qəbul edirlər, həqiqəti söyləyirsən, yalan bilirlər... Axı, siz ağıllı adamsınız!.. Siz başa düşmürsüz ki, bəşəriyyəti xilas etmək lazımdı? Başa düşmürsüz ki, daha bundan sonrası yoxdu? Əbəs yerə Kastronu mənimlə görüşmək üçün Bakıya göndəriblər?

Baş redaktor. Kimi?

Siyasi icmalçı. Kastronu.

Baş redaktor. Fidel Kastronu?

Siyasi icmalçı. Bəli, Fidel Kastronu! O bunların təcili yardımını kimi bir şeydi. Harda təhlükə hiss elədilər, göndəriblər ora! Ancaq mən onunla görüşürəm, qaçıram... Ümumiyyətlə, mənim həyatım insan həyatı deyil ki!.. Mən gizlənirəm! Mən gizlənməyə məcburam! Bir gün gecəni bir qohumumgildə qalırım, o biri gün o biri qohumumgildə! Daha yer də qalmayıb... Fikrim var ki, bir gecə də gəlib sizdə qalım!

Baş redaktor (*ürkmüş*). Bizdə?

Siyasi icmalçı. Bəli, sizdə! Bu bizim hamımızın vəzifəsidir! Bütün tərəqqipərvər bəşəriyyətin! Çünki armud yetişib! Bəşəriyyət həqiqəti bilməlidir!

Baş redaktor. Axı, bu gün səhər mən televizorla Fidel Kastronu gördüm, Havanada mitinqdə çıxış edirdi...

Siyasi icmalçı (*gülümsəyir*). Bəli... Ancaq o əsl Kastro deyil, mənim əziz Baş redaktorum...

Baş redaktor. Bəs kimdi?

Siyasi icmalçı. Ivan Petroviç Sidorov! KQB-nin general-mayoru! (*Gülümsəyir*.) O-o-o!.. Mən onu yaxşı tanıyıram!

Baş redaktor. Bəs... siz niyə qaçıb gizlənirsiniz?

Siyasi icmalçı. KQB Osvalda tapşırıb ki, məni aradan götürsün!

Baş redaktor. Hansı Osvalda?

Siyasi icmalçı. Siz neçə Osvald tanıyırsınız? Li Osvald!

Baş redaktor. Kennedini öldürən?

Siyasi icmalçı. Bəli!

Baş redaktor. Axı, Osvaldı da öldürdülər... Öldürənin də adı gərək ki, Rubi idi...

Siyasi icmalçı. Rubi? (*Gülür*.) Sergey Mixayloviç Petrov! KQB-nin polkovniki!

Pauza.

Li Osvald ölməyib, əzizim, hörmətli Baş redaktorumuz, xəbəriniz olsun... Nə vaxta qədər bu cürə sadələvh olacaqsınız, hə? Axı, mən dedim ki, bunlar hamısı oyundu! Çox böyük oyun!

Pauza.

Baş redaktor (*mat-mat Siyasi icmalçıya baxa-baxa*). Bəs Klintonun xəbəri var bu işlərdən?

Siyasi icmalçı. Klinton?

Baş redaktor. Bəli.

Siyasi icmalçı. Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti?

Baş redaktor. Bəli.

Siyasi icmalçı (*gülür*). Mitrofan Filimonoviç Poddubni! KQB-nin general-leytenantı! Mən onu da yaxşı tanıyıram, lap yaxşı!.. Geroy Sovetskoqo Soyuz! Çernenkonun vaxtında verdilər...

Pauza.

Mən başa düşürəm... Bütün bunlar sizin üçün qeyri-adi səslənir. Fikirləşirsiniz ki, bu fantastikadır... Ancaq təəssüf ki, bu, fantastika deyil, əzizim, mənim hörmətli Baş redaktorum!.. Bunlar həqiqətdir! Mən bu həqiqəti axıra qədər açacağam! Dünya ictimaiyyəti hər şeydən xəbərdar olacaq! Armud yetişib artıq, yetişib! Düzdü, bütün informasiyanı birdən vermək olmaz, onda sadə insanların başına hava gələr! Başları xarab olar! Tədrisən! Ancaq heç nəyi gizlətmədən!

B a ş r e d a k t o r. Bəs mənə niyə dediniz bunların hamısını? Bəlkə mən də birdən-birə bu qədər informasiyanı gedib camaata deyəcəyəm?

S i y a s i i c m a l ç ı. Əvvəla, sizə də bu böyük həqiqətin hamısını yox, olsa, olsa, onun yüzdə birini danışdım!

B a ş r e d a k t o r. Yüzdə birini?

S i y a s i i c m a l ç ı. Əlbəttə! Bəlkə heç yüzdə biri də olmaz! Mühüm informasiyaların hələ hamısı qalıb! Sizə nə dedim ki?.. Ən sadələrinə... İkincisi də, siz heç kimə heç nə deməzsiz!

B a ş r e d a k t o r. Niyə?

S i y a s i i c m a l ç ı. Çünki mən sizi də tanıyıram!

B a ş r e d a k t o r. Tanıyırsız?

S i y a s i i c m a l ç ı. Bəli! *(Ayağa qalxır.)* Bilirəm ki, siz də kimsiz! *(Kabinetdən çıxıb-çıxıb)* Bəli!

B a ş r e d a k t o r *(ürəyini tutur)*. Of-f-fl.. *(Zəngin düyməsini basır.)*

Katibə kabinetə girir.

Mənə... mənə bir stəkan su gətirin...

K a t i b ə. Baş üstə! *(Qollarını qaldırıb quş qanadı kimi yelləməyə başlayır.)*

Baş redaktor taqətsiz halda oturduğu kresloya sərilir.

İ ş ı q s ö n ü r.

ALTINCI ŞƏKİL

Professor, Şəfqət bacısı.

Səhnə qaranlıqdır. Professorun və Şəfqət bacısının həyəcanlı səsləri eşidilir və hərdən onların səsinə maşın sığnaltı, tormoz səsi, camaatın hənirtisi qarışır.

P r o f e s s o r u n s ə s i. Tapılmır! Yoxdu! Mənim bütün həyatım məhv olur!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı n ı n s ə s i. Aman Allah! Siz nə danışırırsınız?! Xahiş edirəm sizdən! Xahiş edirəm belə sözlər deməyəsiz! Sizdən belə sözlər eşidəndə az qalırım mən özüm dəli olum!..

P r o f e s s o r u n s ə s i. Axı, mən daha dözə bilmirəm! O yoxdur! O qeyb olub!

Professor və ardınca da Şəfqət bacısı tələsik səhnəyə daxil olurlar. Işıq yalnız onların üzərinə düşür.

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Ümitsizliyə qapılmaq olmaz! Biz onu tapmalıyıq!

P r o f e s s o r. Bəli, tapmalıyıq! Öz kamerasına... e-e-e... öz palatasına qaytarmalıyıq! Mən onun üzərindəki təcrübələrimi davam etdirməliyəm! Müalicəmi sona çatdırmalıyam! Onu heç olmasa tam sağalda bilməsəm də, təhlükəsizliyini təmin etməliyəm! Etməliydim!.. Bəli, belədir, etməliydim!.. Yox, o tapılmır! Tapılmır! Off, ürəyim!..

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Vay!.. Sakit olun! Yalvarıram, diz çökürəm qarşınızda, əsəbiləşməyin! *(İki ayağıyla da Professorun qarşısında diz çökür.)*

P r o f e s s o r. Qalxın! Qalxın!
Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Yox! Axı, sizə əsəbiləşmək olmaz!
P r o f e s s o r. Qalxın!
Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Yox! Siz mənə söz verin ki, bir daha əsəbiləşməyəcəksiniz!
P r o f e s s o r. Qalxın!
Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Söz verin! Söz verin öz yazıq bəndənizə! (*Birdən çantasından həb çıxarıb ayağa sıçrayır.*) Atın bunu! Atın!

Professor həbi atmaq istəmir, Şəfqət bacısının əlindən
çıxıb qaçmaq istəyir.

Yox! Mütləq atmalısınız! (*Həbi zorla Professorun ağzına basır.*) Biz sizi bəşəriyyətə qorunmalıyıq!

P r o f e s s o r (*boğazındakı həbi udmağa çalışaraq*). Mən də bəşəriyyəti düşünürəm! Bəşəriyyət üçün çalışıram!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Elədir! Mən bunu bilirəm!

P r o f e s s o r. Lakin o tapılmır!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. O tapılacaq!

P r o f e s s o r. Bəs nə zaman? Harada?

Şəfqət bacısı (*iki əlini də göyə qaldıraraq*). İlahi, sən nə üçün bu müqəddəs varlığa (*Əli ilə Professoru göstərir.*) bu qədər iztirablar verirsən?! Bu müqəddəs varlığı bu qədər sınamaq olarmı?! Məgər bu qədər illər boyu o sənə sınağından çıxmayıb? Bir dəli nədir ki, onu gizlədirsən? Onu bu müqəddəs, bu cəfakəş varlıqdan əsirgəyirsən? Yox! (*Barmağı ilə göyü hədələyir.*) Biz sınımayacağıq! Biz bütün əzab-əziyyətə sinə gərək onu axtaracağıq! Mən heç vaxt imkan verə bilmərəm ki, bu müqəddəs varlıq (*Yenə də əli ilə Professoru göstərir.*) bu qədər iztirab çəksin! (*Əlini göyə qaldıraraq barmağı ilə göyü hədələyir.*) Yox, mən buna imkan verə bilmərəm! (*Professor*) Biz onu tapacağıq! Mən sizə söz verirəm, Professor! İnanın mənə! Gedək!

P r o f e s s o r. Daha hara gedək?

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Hələ nə qədər yer qalıb! Mədəniyyət Nazirliyi, teatrlar, redaksiyalar, Nazirlər Kabineti!.. Gedək, Professor! (*Birdən nəşə tapmış kimi*) Yazıçılar Birliyi! Hələ Yazıçılar Birliyi qalıb!

P r o f e s s o r. Bəli, bəli! Yazıçılar Birliyi! Nə yaxşı ki, siz varsınız! Məndə yenə bir ümid yaratdınız! (*Ruh yüksəkliyi ilə*) Gedək!..

Sürətlə səhnədən çıxırlar.

İ ş ı q s ö n ü r.

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Gecə. Baş redaktorun kabinetini. B a ş r e d a k t o r.
Səhnə qaranlıqdır. Işıq Baş redaktorun üzünə düşür və
o səhnədə var-gəl etdikcə, işıq da səhnə boyu onunladır.
Baş redaktorun əynində idman forması var.

B a ş r e d a k t o r (*səhnə boyu var-gəl edə-edə*). Vallah, adam yatmağa da qorxur... Qorxur ki, gedib divanın üstündə uzanıb yuxuya getsin... Dünən gecə yuxuda görürəm ki, adamla dolu stadiondu, yüngül atletika üzrə yarış gedir, mən də hündürlüyə tullananam... Qaçıb, qaçıb atlanıram hündürə... Camaat qalxır ayağa... Mən hündürə qalxıram, amma daha yerə düşürəm... Elə qalxıram göyə, qalxıram... Məni gözləyən camaat qalır aşağıda, görünməz olur, stadion görünməz olur, Bakı görünməz olur, axırda yer kürəsi balaca bir top kimi qalır uzaqda... Mən də elə hey qalxıram göyə, özüm də bir daha insanların arasına qayıtmaq istəmirəm, yer kürəsinə dönmək istəmirəm... Ürəyimdə də bir qəm, bir qüssə var, incimişəm insanlardan, yer kürəsindən, yorulmuşam... Oyanandan sonra yarım saat özümə gələ bilmədim... Yuxarı qayıtmaq istəyirdim, ora! (*Əli ilə tavanı göstərir.*) Geriyə dönmək istəmədim... Yenidən bizim bu başibəlalı yer kürəmizə qayıtmaq istəmədim. Çünki, həqiqətən, ürəyimdə bir qəm-qüssə var, həqiqətən, yorulmuşam, bax, buracan (*Əli ilə çənəsinin altını göstərir.*) doymuşam, day mümkün deyil... Çox çətindi... Mən çətinliklərdən qorxan adam deyiləm, bütün ömrüm çətinliklər içində keçib, əzab-əziyyət içində keçib, bəzən də lap məşəqqət içində yaşamışam, amma, vallah, day dözə bilmirəm... Mənim özümə nə lazımdı? Heç nə! Bir həsirəm, bir Məmmədnəsir! Ailə yox, uşaq yox... Heç bir daxmam da yoxdu... Bude, iş kabinetindəki bu divanımdı (*Əli ilə göstərir.*) mənim evim! Bu qədər əziyyət çəkdim... Milli Məclisin qəbul elədiyi bütün o təzə qanunların hamısını öyrəndim. Min bir əzab-əziyyətlə, ağzını axıracan açmış ac akulalar kimi rüşvət sədlərini aşa-aşa dövlətdən kredit götürdüm, yer icarə elədim, bu qəzeti təsis elədim, Mətbuat və İnformasiya Nazirliyində qeydiyyatdan keçirdim, min bir əzab-əziyyətlə Latviyadan kağız gətirdim, mətbəylə müqavilə bağladım, imzalarını tanıdığım adamları bir-bir özüm tapıb işə götürdüm... Nə üçün? Ona görə ki, mən də bu respublika üçün əlimdən gələni əsirgəməyim, nəse eləyim... Fikirlərim var, millətə çatdırım... Arzularım var, bildirim... Ancaq kağız kağızdı, bəli, güc-bəla ilə tapmaq olur, mətbəə də mətbəədi, axırı ki, çap edir qəzeti... Bəs bu insanlar?.. Bu adamlar?.. Ətrafa baxıram, az qalır ürəyim partlasın!.. Nə olub bunlara? Elm, texnika inkişaf etdikcə, elə bil ki, insan da aqlının yarısını verib elektron aparatlara, kompüterlərə, özü qalıb yarımçıq... Elə bizim bu redaksiyadakıları götür... Belə baxırsan, əməlli-başlı adamlardı... Amma elə ki, bir az yaxından təmasda olursan, paho-o-o!.. Deyiləsi deyil!.. Gərək o şairfason demişkən, əlinə saz alasan!.. Bunları işdən çıxaracaqsan, acından öləcəklər... Bu maaşla, heç olmasa, birtəhər dolanırlar... Onda bəs nə edəsən? Bəs qəzeti necə çıxarasan? Daha təkbaşına çıxara bilmirəm, yorulub əldən düşmüşəm, gücüm çatmır... O qədər material oxuyuram, redaktə edirəm ki, gecə gözümü yumanda da hərflər az qalır bəbəyimi deşsin... Bəs qəzet çıxmıyandan sonra, özü də maraqlı çıxmıyandan sonra, camaat onu almayandan sonra, mən o kreditləri necə ödəyəcəyəm? Bir də ki, axı, iş tək bu redaksiyadakılarda deyil... Birini qəbul edirsən, o birinin ərizəsini oxuyursan, o brisiylə də telefonla danışırısan, görürsən... belə... birtəhərdir... Birtəhərdir, amma vallah, heç özüm də bilmirəm, nə təhərdir... Görmürsən, deyir ki, Klinton Sovet İttifaqı Qəhrəmanıdı?! O biri deyir ki, sar-sar dilində kosmosla danışırıram, özümüz də arvad-uşaqla birlikdə uçuruq Veneraya, tez-tez də Leninlə görüşürəm! Bədbəxt millət! Bu yetmiş ildə Lenini o qədər yeridiblər beyninə ki, imperiya dağıldı, ancaq o hələ ondan əl çəkə bilmir! Elə bil, insanların şüurunun altında mürgüləyən bir xərçəng xəstəliyi var, indi münbit zəmin yaranıb, xəstəlik oyanıb!.. Bu cürə gəl qəzet burax də!.. Vallah, hərdən adam özündən şübhələnir... Deyirsən, bəlkə elə bunlar normal adamlardı, sən özün birtəhərsən? Hə? Bəlkə elə doğrudan da Veneraya uçur? Bax də... Gör nə danışırısan?.. Belə getsə, deyəsən sən hələ çox şeylər danışacaqsan... Yox, bu bədbəxt qız doğrudan qız deyil, insan deyil, qırqovuldu!.. O birisinin də qaynanası kişi çıxıb, amma məlum deyil qızını necə doğub!.. (*Başını bulaya-bulaya yazı masasına yaxınlaşır və masanın siyirtməsini çəkib güzgünü götürür, dilini çıxarıb diqqətlə özünə baxır.*) A-a-a!.. A-a-a!..

İ ş ı q s ö n ü r.

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Baş redaktor, Panteleymon
Polikarpoviç, Katibə.

Baş redaktorun kabineti. Baş redaktor yazı masasının arxasında əyləşib. Panteleymon Polikarpoviç onun qarşısında ayaq üstə dayanıb.

Baş redaktor (*əsəbi halda əlindəki kağızı silkələyə-silkələyə*). Mən sizi nə üçün işə götürdüm? Bax, burada, bu otaqda sizinlə oturub nə barədə söhbət etdik, Panteleymon Polikarpoviç, yadınıza gəlir?

Panteleymon Polikarpoviç. Kak je? Albatta! Oçen xoroşo yadındadır!

Baş redaktor. Siz bizim qocaman, hörmətli rus jurnalistlərimizdən birisiniz. Sizinlə də belə şərtləşmişdik ki, həftədə bir dəfə rus dilində respublikadakı mədəni, ictimai-siyasi həyatımızın icmalını yazasınız! Rusdilli oxucular üçün! Onlar da oxuyub görsünlər ki, bu başibəlalı ölkədə nələr baş verir! Belədir?

Panteleymon Polikarpoviç. Bali!

Baş redaktor. Bəs siz neyləmişiz?

Panteleymon Polikarpoviç. Man neynadi?

Baş redaktor (*əlində tutduğu kağızı oxuyur*).

Ana vətən, ana vətən,
Səni çoxlu sevirəm mən!
Azərbaycan!
Can, vətən, can!
Təbrizim mənim!
Əzizim mənim!

Bu nədi belə?

Panteleymon Polikarpoviç. Şer!

Baş redaktor (*əsəbi*). Sluşay! Bəyəm bizim azərbaycanlı şer bülbüllərimiz azıydı ki, siz də bir tərəfdən başlamısınız? Bir dənə «Simuzər» poemasının öhdəsindən gələ bilmirik! Bilmirik ki, canımızı necə qurtaraq? İndi də siz başlamısınız?

Panteleymon Polikarpoviç (*başını aşağı salaraq*). Bali!

Baş redaktor. Siz Azərbaycan dilini bilməyə-bilməyə bu dildə necə şer yazacaqsız?

Panteleymon Polikarpoviç (*ehtirasla*). Axı, bu dil manin ana dili!

Pauza.

Baş redaktor. Nə?

Panteleymon Polikarpoviç (*eyni ehtirasla*). Manin ana dili! Rodnoy Azirbeyjan dili!

Baş redaktor. Necə yəni Azərbaycan dili sizin ana dilinizdi? Panteleymon Polikarpoviç, siz, bəyəm, rus deyilsiz?

Panteleymon Polikarpoviç. Bali, indi rusam...

Pauza.

Baş redaktor. Necə yəni «indi rusam»?

Panteleymon Polikarpoviç (*ruh yüksəkliyi ilə*). Axı, man avvalki xayatda azirbeyjanes bıl!

Baş redaktor. Nə?

Panteleymon Polikarpoviç (*daha artıq bir ruh yüksəkliyi ilə*). Da! Da! Man (*Əlini döşünə vurur.*) avvalki xayatda azırbeyjanlı!

Pauza.

Baş redaktor. Sluşay, siz qırx il bundan qabaq Leninqradda universitetin jurnalistika fakültəsini bitirməmişiz? Sonra da Bakıya gəlməmişiz? Axı, şəxsi işinizdə belə yazılıb!

Panteleymon Polikarpoviç. Bali!

Baş redaktor. Bəs necə yəni «əvvəlki həyatda»?

Panteleymon Polikarpoviç. Bali! Bu indi, v etom qodu mana malum oldu! Bali! Bali! Kones vosemnadsotoqo, naçalo devyatnadsotoqo veka!.. On sakkız asr konesinde, on doqquz asr avvalında man Tavrızda yaşadı!..

Baş redaktor. Əstəğfürullah!.. On səkkizinci əsrin sonunda, on doqquzuncu əsrin əvvəlində siz Təbrızda yaşayırdız?

Panteleymon Polikarpoviç. Bali! Molla Quseyn Kuli maxallada!

Baş redaktor. Lənət şeytana!.. Özü də azərbaycanlı idiniz?

Panteleymon Polikarpoviç (*qürurla*). Bali!

Baş redaktor. Bəs... bəs adınız nə idi?

Panteleymon Polikarpoviç (*böyük məmnuniyyətlə*). Xazrat Kuli bek!

Pauza.

Baş redaktor. Nə? Nə?

Panteleymon Polikarpoviç. Xazrat Kuli bek! Ozu da seid bıl! Seid Xazrat Kuli bek!

Pauza.

Baş redaktor (*iki əli ilə də başını tutur*). Vallah, billah, mən day bir söz tapa bilmirəm!.. Bəlkə, doğrudan da, mənim başım xarab olub? Bəlkə mən, həqiqətən, dəliyəm?

Panteleymon Polikarpoviç. Ne-e-et! Siz yaxçı çelovek! Siz oçen xoroşiy adam! I bolşoy master! Man sizi da tanıdı!

Baş redaktor. Məni də tanıdız? (*Ayağa qalxır.*)

Panteleymon Polikarpoviç. Koneçno, tanıdı! Vı oçen bolşoy master! Siz Dallak Imamverdi! Man srazu tanıdı sizi! Bali, doroqoy Dallak Imamverdi...

Baş redaktor. Mən a?

Panteleymon Polikarpoviç. Bali! Siz kones vosemnadsotoqo asrda dallak idiz. Dallak Imamverdi! Onda man uşak... Otes qatirdi biza sizi... Onda man uşak... (*Birdən-birə utanır.*) Ayıpdı...

Baş redaktor. Ayıbdı?

Panteleymon Polikarpoviç. Bali...

Baş redaktor. Nə ayıbdı?

Panteleymon Polikarpoviç (*utana-utana*). Siz mani... Siz mani sunnat etdi!..

Baş redaktor. Nə?

Panteleymon Polikarpoviç. Bali!

Baş redaktor. Mən sizi sünnət eləmişəm?

Panteleymon Polikarpoviç. Bali!

Pauza.

B a ş r e d a k t o r (*qışqırır*). Yox! Yox! Daha dözmək mümkün deyil! (*Yenə də əlləri ilə başını tutub taqətsiz halda yerində oturur.*) Ya mən özüm, həqiqətən, dəliyəm, ya da bunların hamısı ucdantutma dəli olub!

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç (*incimiş*). Nu, poçemu dali?

B a ş r e d a k t o r. Daha qəti mümkün deyil! Qəti! Mən daha qəti dözə bilmirəm! Qəti!

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç (*eyni incikliklə*). Nu, Dallak Imamverdi, doroqoy, zaçem vı tak?..

B a ş r e d a k t o r (*qışqırır*). Yox!.. Mən Dəllək Imamverdi deyiləm!..

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç. Nu, poçemu danmak? Eto ne xoroşo, ya vam skaju, oçen daje ne xoroşo!..

K a t i b ə (*tələsik içəri girir, ürkmüş halda*). Oy!.. Oy!.. Bu nə səsdı?

B a ş r e d a k t o r (*Katibəyə fikir vermədən*). Dəhşət! Dəhşət! Bu cür işləmək qəti mümkün deyil! Bu cürə yaşamaq da mümkün deyil!

K a t i b ə (*eyni ürəkliklə*). Nə olub?

Panteleymon Polikarpoviç əli ilə Baş redaktoru göstərib təəccüblə çiyinlərini çəkir, sonra barmağını gicgahına aparıb o tərəf-bu tərəfə tərpedir, yəni ki, deyəsən, Baş redaktoru başına hava gəlib. Katibə diqqətlə Baş redaktora baxır, sonra qollarını qaldırıb quş qanadı kimi yelləməyə başlayır.

Oy, mən qorxuram!..

B a ş r e d a k t o r (*qışqıra-qışqıra Katibəyə*). Bəsdı! Qurtarın!

K a t i b ə (*ağlamsınaraq*). Qorxuram... Ay mama!..

B a ş r e d a k t o r (*eyni əsəbiliklə*). Yenə başladız?! Axı, siz dediz ki, başa düşmüşüz! Başa düşmüşüz ki, qırqovul deyilsiz! İnsansız! İnsan!

K a t i b ə. Bəli! Mən başa düşmüşəm! Mən bilirəm ki, qırqovul deyiləm!

B a ş r e d a k t o r (*qışqırır*). Onda bəs niyə qorxursuz?

K a t i b ə. Axı, başqaları bunu bilmir! Başqaları bilmir ki, mən qırqovul deyiləm! Axı, onları heç kim başa salmayıb!

Pauza.

Oy, mən qorxuram...

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç (*birdən əllərini qaldırıb barmaqlarını tüfəng kimi Katibəyə tuşlayır və guya, atmağa başlayır*). Part! Part! Part!

K a t i b ə (*qorxudan çığırır*). Vay!..

B a ş r e d a k t o r (*qışqırır*). Çıxın! Çıxın burdan! Çıxın! Mən sizi görməyim!

Katibə qollarını quş qanadı kimi yelləyər-yelləyər otaqdan qaçır. Panteleymon Polikarpoviç də barmaqları ilə tüfəng kimi ata-ata Katibənin ardınca otaqdan çıxır.

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç (*qaça-qaça*). Part! Part! Part!

İ ş ı q s ö n ü r. DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Redaksiya. Məsul katib, Şöbə müdiri, Siyasi icmalçı, Ədəbi işçi, Panteleymon Polikarpoviç, Professor, Şəfqət bacısı, Katibə.

Məsul katib, Şöbə müdiri, Siyasi icmalçı, Ədəbi işçi, Panteleymon Polikarpoviç – hərə öz masasının arxasında əyləşib kağız-kuğuzla məşğuldu.

Ə d ə b i i ş ç i (*yavaşdan, ancaq hərarətlə*).

Simuzərin ülvi xislətini qoyub bir yana,
Məhəbbətimizə qəsd edir, mənfur qaynana!..

M ə s u l k a t i b (*öz-özünə*). Bəh-bəh-bəh!.. Xoş eşitməyənin halına!..

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç (*kağız-kuğuzdan başını qaldırıb diqqətlə Siyasi icmalçıya baxır və yerindən qalxıb onunla üzbəüz dayanır*). Klyanus! Siz Qasan Kuli murdaşıra çox okşadı! Pomoymu vı i yest pokoyınıy Qasan Kuli murdaşır! Yey boqu, eto vı! Tavrızda Kassab Abış maxallası jili! Çox dost manimla! Koqda man umer, mani meçitda Qasan Kuli murdaşır yudu! Neujeli vı ne pomnite? Ne pomnite kak vı mani yudu meçitda? Tısaça vosemsot devyatom qodu! Bu ilda man öldü. (*Daha artıq bir diqqətlə Siyasi icmalçıya baxır.*) Da, ozudur! Qasan Kuli, dorogoy!.. (*Siyasi icmalçını qucaqlayıb öpmək istəyir.*) Moy rodnoy! Nakones mı vstretilis!

S i y a s i i c m a l ç ı (*onu özündən kənar etməyə çalışaraq*). Çəkil! Məni belə oyunlara qata bilməzsiz! Mən sizin strategiyanı da yaxşı bilirəm, taktikanı da! Ostavte menya v pokoye! A to ya za sebya ne otveçayu! Armud sozrel!..

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç. Qasan Kuli! Dorogoy moy murdaşır! Priçem tut armud? Vot priçudliviy çelovek!.. Priçem tut strateqiya, taktika? Reç ved ne o voyne idet!.. Reç idet o veçnoy drujbe, milyy moyemu serdsu çelovek! V proşloy jizni mı bili druzyamı! Vot v çem delo! A tı strateqiya bela qaldi, taktika ela qetdi... Ved bili, bili xoroşiye vremena!.. Dorogoy moyemu serdsu Qasan Kuli murdaşır, neujeli san mani tanımadı? Tısaça semsot devyanosto devyatı qodda noviy qod olanda biz sanınla xalvatta tut vodkası içdik, tı eto toje ne pomniş? Zakusili xolodnoy çolpa! Nu, opyat ne pomniş?

S i y a s i i c m a l ç ı. Net! Murdaşır eto tvoya iqra! Keçməz! Məni yolundan azdırmaq olmaz! Mən yaxşı bilmirəm ki, sizi kim göndərib! Sizin özünüzü də yaxşı tanıyıram! (*Istehza ilə*) Panteleymon Polikarpoviç... Yalançının atası gorbagor olsun!..

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç (*sevincək*). Vot! Vot! Qorbaqor! Ya je qovoryu san murdaşır!

Ə d ə b i i ş ç i (*böyük yaradıcılıq şövqüylə*).

Simuzərsiz həyat tam əfsanədir!
Onunsa anası bir ifritədir!..

M ə s u l k a t i b. Əfsanə – ifritə... Vallah, heç mənfur sovet dövründə də belə qafiyə olmurdu!

Ə d ə b i i ş ç i. Nə?

M ə s u l k a t i b. Heç, oğlum, qafiyəni deyirəm... Əfsanə – ifritə... Deyirsən yəni bu yaxşı qafiyədi?..

Ə d ə b i i ş ç i (*xoruzlanır*). Xahiş edirəm siz mənim yaradıcılıq laboratoriyama müdaxilə etməyəsınız! Ora... ora müqəddəsdır!

Ş ö b ə m ü d i r i (*pəncərəyə tərəf boylana-boylana öz-özünə*). Bəli!.. Oldu!.. Nəzərə alaram!.. (*Diqqətlə nəyəsə qulaq asır və gülümsəyir.*) Aha!.. Aydındır!.. Sar mır sır dır-dır? Dıram! Dır xıra pır tır!..

Professor, ardyca da Şəfqət bacısı sürətlə səhnəyə daxil olurlar.

P r o f e s s o r (*təngnəfəs*). Of-f-fl!.. Bəlkə burda tale üzümüzə güldü...

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Siz həyəcanlanmayın, Professor, xahiş edirəm!.. Nəfəsinizi dərin!..

P r o f e s s o r. Yox! Nəfəs dərməyə mənim vaxtım yoxdu!..

Professor və onun arxasından da Şəfqət bacısı boylanaraq bir-bir redaksiya işçilərinə yaxınlaşıb diqqətlə onların sifətlərinə baxırlar.

P r o f e s s o r. Yox... Deyəsən, tale bu dəfə də üzünü məndən çevirir...
Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Yalvarıram sizə, Professor!.. Siz özünüzü qorumalısınız!.. Heç olmasa, bizim üçün, professor, bizim üçün qorumalısınız!..
P r o f e s s o r. Axı...

Şəfqət bacısı tələsik çantasından həb çıxarır və Professor həbi görən kimi, yenə də qaçmaq istəyir, amma Şəfqət bacısı ona macal vermir və həbi zorla Professorun ağzına basır.

M ə s u l k a t i b (*Şəfqət bacısına*). Siz nə edirsiniz? İnsan haqlarını pozmaq olmaz! İndi daha mənfur sovet dövrü deyil! İndi demokratiyadır!

Amma Professor artıq həbi udub və yenə də ən sevimli dəlisini tapmaq həsrətindədi, buna görə də diqqətlə Ədəbi işçiyə baxır.

Ə d ə b i i ş ç i. Bu nədi belə? Siz kimsiz?

Professor barmağı ilə onun çənəsini yuxarı qaldırır və daha artıq bir zəndlə baxır. Şəfqət bacısı da Professorun baxışlarını, hərəkətlərini təkrar edir.

Ə d ə b i i ş ç i. Nə üçün mənə belə baxırsız?

P r o f e s s o r. Çünki o sifətini dəyişə bilər! O-o-o!.. Ondan nə desən gözləmək olar! O sənətkardır! Çox böyük sənətkardır!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Bəli! Elədir, Professor!..

Siyasi icmalçı(*öz-özünə*). Məsələ tamam aydındır!.. Axmaqlar, elə bilirlər mən bunlara inanacağam... Guya ki, mən bilmirəm bunları kim göndərmiş bura?! (*Tamaşaçılara*) Axı, bunları xüsusi məndən ötrü bura göndərmişlər! Bu ağ xalat, nə bilim, Professor, Şəfqət bacısı, hamısı masqaraddı! Masqarad!..

Ə d ə b i i ş ç i. Aha!.. Tapmışam! Tapmışam! Sizi mənim qaynanam bura göndərmiş! Hə? (*Masanın üstündəki kağızları qamarlayıb sinəsinə sıxır.*) Siz mənim məhəbbət dastanımı oğurlamaq istəyirsiniz! Hə?

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Xeyr!.. Xeyr!.. Nə qaynana? Nə məhəbbət dastanı? Siz heç bilirsiniz ki, kimlə danışmışsınız?

M ə s u l k a t i b. O-o-o!.. Professor!.. Əlbəttə, biz onu tanıyırdıq!.. Tibb elmimizin fəxri! Dünyaca şöhrətli alimimiz!.. Nyu-York Akademiyasının həqiqi üzvü!.. Şaxay universitetinin fəxri doktoru!.. Mozambikdə onun şəklini təqvimdə çap edə bilərdik! Necə ki?! Tanıyırdıq!.. Tanıyırdıq!.. Xeyir ola, Professor?

P r o f e s s o r. Mənim ən ağıllı dəlim klinikadan qaçmış! Biz üç aydır onu axtarırdıq! Ancaq tapa bilmirik!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı (*tələsik*). Ancaq tapacağıq!

S i y a s i i c m a l ç ı (*öz-özünə*). Gözlə!.. O saat inandıq! (*Gülümsəyir.*) Köhnə ssenaridi!.. Ancaq biz daha susmayacağıq! Armud yetişmiş!

P r o f e s s o r. Of-f-f!.. Məndə daha təqət qalmayıb!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Professor! Professor, yalvarıram sizə!..

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç (*diqqətlə Şəfqət bacısına baxır*). Bu manim pokoyneya Şarabanu xanum çox oxşadı... Manin arvadı bivişə xayatda, Tavrızda... Neujeli eto ona? (*Bərkdən Şəfqət bacısını çağırır.*) Şarabanu!..

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Çto?

Panteleymon Polikarpoviç (*tərəddüd içində*). Net.. Vse je eto ne ona...
Şöbə müdiri (*pəncərəyə tərəf boylanaraq öz-özünə*). Sizi eşidirəm! Aha! Aydındır!
(*Cidd-cəhdlə nəşə yazır.*) Tır-pır flinqo fom-fom!.. Sar! Sar!
Professor. Yoxdu!.. Mənim dəlim burda da yoxdu!..
Ədəbi işçi (*kağızları hələ də sinəsinə sıxıb*). Siz nə haqla burada, bizim redaksiyada dəli axtarırsınız? Bura bəyəm dəlixanadı?
Şöbə müdiri (*yaza-yaza*). Tır qır sır-sır? For!.. For!.. (*Bir anlıq başını qaldıraraq barmağı ilə Professoru hədələyir.*) Qoy... Bu saat... Bu saat başım açılsın... İşimi qurtarım... Mən sizi məhkəməyə verəcəyəm!
Şəfqət bacısı (*sarsılmış*). Nə?.. Məhkəməyə verəcəksiz?
Şöbə müdiri. Bəli!
Şəfqət bacısı (*Professora tərəf işarə edir*). Onu?
Şöbə müdiri. Bəli! (*Redaksiya işçilərini göstərir.*) Bunları bilmirəm, fəqət mən belə təhqirə dözə bilmərəm!
Ədəbi işçi. Mən də! İlahi, sənə təşəkkür edirəm! Yaxşı ki, Simuzər bunları görmür!
(*Sinəsinə daha da bərk sıxdığı kağızları öpür.*)
Şöbə müdiri. Sizə kim ixtiyar verib ki, burada dəli axtarasız?
Şəfqət bacısı (*tamam sarsılmış halda*). İxtiyar?
Şöbə müdiri. Bəli, ixtiyar!
Şəfqət bacısı (*dəhşət içində*). Ona kim ixtiyar verib?
Şöbə müdiri. Bəli, ona!
Şəfqət bacısı. Axı, siz... siz onu tanımırsınız!
Siyasi icmalçı (*tamaşaçılara*). Mən bir şeyə məəttələm ki, bunların üsulu dəyişmir ki, dəyişmir! Gərək nə qədər kütbeyin olasan ki, bircə dənə də təzə şey tapmayasan!
Panteleymon Polikarpoviç (*Şəfqət bacısına baxa-baxa*). A mojet ona? Tumanı içində bir xal var idi... (*Yanını göstərir.*) Vot zdes!. Kak uznat?
Məsul katib. Axı, niyə, ay qızım, lap yaxşı tanıyırdıq onu! Fəxrimizdi! Keçən il Fransa Akademiyasının mükafatını almadı? Aldı! Filippində onun adına küçə qoymayıblar? Qoyublar!
Şəfqət bacısı (*bu miskin adamların əhatəsində daha özünü saxlaya bilmir*). Xeyr! Siz onu tanımırsınız! Siz heç nə bilmirsiniz! Sizin böyük həqiqətdən xəbəriniz yoxdu!
Siyasi icmalçı (*tamaşaçılara*). Aha! Görək indi hansı valı işə salıblar!
Şəfqət bacısı. Siz yalançı bir aləmdə yaşayırsınız! Yazıqlar! Miskinlər! Özünüzün isə bundan xəbəriniz yoxdu! Siz bilmirsiniz ki, kimlərlə bir yerdə yaşayırsınız! Bax, bu havanı kimlərlə bir yerdə udursuz! Suyu kimlərlə bir yerdə içirsiniz! Heç nə görməyən gözləriniz kimlərə baxır! Ah, sizin kor gözləriniz!
Panteleymon Polikarpoviç. Vse je ona mani arvadı Şarabanu xanuma oçen oxşadı!.. Oçen!..
Şəfqət bacısı. Siz burada öz qınıınıza girib, burnunuzun ucundan uzağı görmürsünüz!
Ədəbi işçi. Bu nə danışır belə?
Professor (*Şəfqət bacısına*). Rica edirəm, kifayətdi...
Şəfqət bacısı (*çilgim*). Yox, Professor! Mən artıq dözə bilmirəm! Bu yazıqlar, bu məzlum insanlar həqiqətdən xəbərsizdirlər! Gör rəzalət, nadanlıq, cəhalət hansı mərtəbəyə qalxıb ki, bunlar sizi məhkəməyə vermək istəyirlər! Bunlar sizi tanımırırlar!
Məsul katib. Ay mənim qızım, yenə deyirsən tanıyırdıq onu? Tanıyırdıq! Onu bütün vətəndaşlarımız tanıyır! Keçən il Venesuelada Beynəlxalq Psixiatrlar Cəmiyyətinin vitse-prezidenti seçilmədi? Seçildi axı!..
Şəfqət bacısı (*son dərəcə həyəcanlı*). Yox! Siz onu tanımırsınız!
Professor (*Şəfqət bacısına*). Rica edirəm... Lazım deyil...

Ş ə f q ə t b a c ı s ı . Yox! Mən sizə qarşı belə bir hörmətsizliyə daha dözə bilmərəm! Qoy bu yazıqlar, bu misgin insanlar bilsinlər ki, siz kimsiz!

P r o f e s s o r . Deməyin... Rica edirəm sizdən...

K a t i b ə (hövlnak içəri girərək). Oy, nə olub burda? Bunlar kimdi?

Ş ə f q ə t b a c ı s ı (təbii ki, indi ona heç bir söz təsir edə bilməz). Yox! Qoy bilsinlər! O... (Barmağını uzadıb başını aşağı salaraq məyus dayanmış Professoru göstərir.) O...

Pauza.

Musa peyğəmbərdir!

Ə d ə b i i ş ç i . Nə? (Şübhə ilə bayaqdan sinəsinə sıxdığı kağızlara baxır.)

Ş ə f q ə t b a c ı s ı (təntənə ilə). Bəli! Musa peyğəmbər!

P r o f e s s o r (dəruni bir kədərlə Şəfqət bacısına). Siz gərək bu sirri açmaydız...

Ş ə f q ə t b a c ı s ı . Mən günah elədim! Bəli! Mən sizin sözünüzdən çıxdım! Ancaq qoy bilsinlər! Qoy bilsinlər ki, siz əslində kimsiniz!

P r o f e s s o r (pərişanlığını gizlədə bilmir). Hər halda, bu sirr gərək açılmaydı...

K a t i b ə . Oy, Musa peyğəmbər!.. Katibəsi də yanında! Baş redaktora demək lazımdı! (Tələsik səhnədən çıxır.)

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç (Professora baxaraq). Moisey?.. Ne pomnyu... (Daha artıq diqqətlə baxır.) Vallax, ubey, ne pomnyu!..

S i y a s i i c m a l ç ı (gülümsəyərək, öz-özünə). Eh, KQB, KQB!.. Sənin metodların dəyişmiş ki, dəyişmiş...

M ə s u l k a t i b (yavaşdan). Deyəsən, ayılmaq təhlükəsi var... (Maraqla bərkdən) Onda bunun neçə yaşı var?

Ş ə f q ə t b a c ı s ı . Onun yaşı yoxdu! Onun varlığı sizin yaşadığınız bu misgin aləmin meyarlarına sığmır! Onun yaşı...

P r o f e s s o r (onun sözünü yarımçıq kəsərək). Lazım deyil... Onsuz da bu adamlar bunu dərk edə bilməyəcəklər!..

Pauza.

Ş ə f q ə t b a c ı s ı (dəruni bir pərişanlıqla). Elədir... Həmişəki kimi, siz yenə də düz buyurursuz, □Professor!..

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç (Şəfqət bacısına baxır). Da!.. Da!.. Ona Şarabanu! Moya Şarabanu! (Qışqırır.) Şarabanu!

Ş ə f q ə t b a c ı s ı . Çto?

P a n t e l e y m o n P o l i k a r p o v i ç . Tı moya Şarabanu! Jena moya nezabvennaya! Tuman altda xal da var! Vot zdes! (Öz yanını göstərir.)

Ş ə f q ə t b a c ı s ı (iki əlilə də Panteleymon Polikarpoviçin başına kül eləyir). Ala!..

İ ş ı q s ö n ü r .

ONUNCU ŞƏKİL

Redaksiya otağı. Professor, Şəfqət bacısı,
Məsul katib, Siyasi icmalçı, Şöbə müdiri,
Ədəbi işçi, Panteleymon Polikarpoviç,
Baş redaktor, Katibə.

Redaksiya işçilərindən kimi öz yerində oturub, kimi yazı masasının yanında dayanıb – bu, baxır quruluşçu rejissorun verəcəyi mizana. Professor dərin fəlsəfi fikirlərə dalaraq başını aşağı salıb və otağın ortasında dayanıb. Şəfqət bacısı onun yanındadı və Professorun bu cürə dəruni fikrə getməsi bu qadını təlaşa salıb.

Panteleymon Polikarpoviç (*Şəfqət bacısına*). Şarabanu!

Şəfqət bacısı. Paşol!

Panteleymon Polikarpoviç (*öz-özünə, part*). Vot sterva! Mənin arvadı olanda da toçno bela idi! Ne izmenilas! Nastoyaşaya vedma bıla! Yuz şestdesyat il keçdi, no ona ne izmenilas, kopak kızı olsun!..

Şöbə müdiri (*pəncərəyə tərəf boylana-boylana yavaşdan*). Tır? Pır-pır! Aydındır! Mən sizi başa düşdüm. Sabah Merkuridə görüşürük! Vladimir Iliç də olacaq?.. Çox gözəl!.. Pır-pır!.. Pır-pır!..

Siyasi icmalçı (*Professora baxır və gülümsəyərək yavaşdan*). Ay axmaqlar!.. Bu cür adamlara da ordenlər verirlər... Mən heç onlara bunu da vermərəm! (*Sağ əlinin baş barmağını o biri barmaqlarının arasından çıxarıb Professorgilə tərəf göstərir.*) Bu qədər təcrübəniz var, yenə rolunuzu öyrənə bilmirsiniz! Çünki köhnə ssenaridi! Belə şeylərlə məni aldatmaq olmaz! Elə bilirlər ki, mən əsl Musa peyğəmbəri tanımıram! Ay-hay!.. Yox, mənim sayıqlığımı azdıra bilməzsiz! Mən daha öz yolumdan dönməyəcəyəm! Mən həqiqəti bəşəriyyətə bildirib onu xilas edəcəyəm!

Ədəbi işçi (*kağızları əvvəlki tək sinəsinə sıxa-sıxa ayağa qalxıb Professora*). Yox! Siz Musa peyğəmbər deyilsiz! Mən buna inanmıram! Heç Simuzər də buna inanmaz!

Şəfqət bacısı. Inanmaz?

Ədəbi işçi. Bəli, inanmaz!

Professor (*həmin dərinə pərişanlıqla Şəfqət bacısına*). Gördünüz ki?..

Pauza.

Yox, bu sirri açmaq lazım deyildi... (*Kədərlə başını aşağı salır.*) Gedək...

Şəfqət bacısı. Bir dəqiqə, Professor!.. (*İkrah hissilə redaksiya işçilərində.*) Məzlum, miskin, kor zavallılar!.. Sizin küt beyninizə sığışmır ki, kiminlə bir zəmanədə yaşayırsınız! Sizinlə adi qoyunun nə fərqi? (*Hirsindən qoyun kimi mələyir.*) Mə-ə-ə!.. Mə-ə-ə!.. Açın kor gözlərinizi! (*Professoru göstərir.*) Işığa açın! Aydınlığa açın! Günəşi görün! Görün, dərk edin kimin hüsurundasız! Onda yaşamaq da sizinçün asan olar, ey yazıq bəndələr! Ey yazıq insanlar!

Panteleymon Polikarpoviç (*heyranlıqla yavaşdan*). No stala qramotnoy!.. Niçeqo ne skajeş!.. Vot kopak kızı olsun!..

Şəfqət bacısı. Mə-ə-ə!.. Mə-ə-ə!..

Məsul katib. Düzələcək! Hər şey düzələcək, çətini öləncəndi!.. Sonra hər şey düzələcək!..

Panteleymon Polikarpoviç (*qışqırır*). Şarabanu!

Supruqa moya nezabvennaya! Qara xal da yest tuman altda! Vot zdes! (*Yanını göstərir.*)

Şəfqət bacısı. Xuliqan!

Əvvəlcə Baş redaktor, sonra da Katibə sürətlə səhnəyə daxil olurlar.

Baş redaktor (*əsəbi*). Nə olub yenə? Mən sizə xəbardarlıq etmişdim! Mən daha heç nəyə dözməyəcəyəm! Bu cürə işləmək olmaz! Qurtardı! Hanı o təzədən zühur eləyən Musa peyğəmbər? Mən indi...

Baş redaktor Professoru, Şəfqət bacısını görür və sözü ağzında yarımçıq qalır. Professor və Şəfqət bacısı gözlərinə inanmayaraq Baş redaktora baxırlar.

Gərgin pauza.

Professor (*sevincək qışqırır*). Tapdım! Tapdım!
Şəfqət bacısı (*sevincindən kövrələrək*). Təbrik edirəm, Professor!
Professor (*Baş redaktora*). Mənim əziz dəlim!

Birdən özünə gələn Baş redaktor dəhşətli bir qorxu içində səhnə boyu qaçmağa başlayır ki, canını qurtarsın.
Professor, sonra Şəfqət bacısı Baş redaktorun ardınca qaçırlar.

Professor. Qaçır! Qoymayın!
Şəfqət bacısı. Tutun onu!
Professor. Qaçma! Qaçma, mənim sevimli dəlim!
Şəfqət bacısı (*təngnəfəs*). Tutun onu! Oy! Oy! Tutun onu!
Panteleymon Polikarpoviç. Çto s toboy, rodnaya moya, Şarabanu?
Məsul katib. Dəli?
Ədəbi işçi (*kağızları sinəsinə sıxıb*). Mənim əvvəldən ondan gözümlə su içmirdi!
Şöbə müdiri (*pəncərə tərəfə baxaraq bərkdən kosmosla danışır*). Sır pır dır-dır? Aha!
(*Daha da bərkdən*) Bəli, dəlidi! Dəlidi!
Katibə. Mən də!.. Mən də hiss edirdim ki, o dəlidi! Elə sözlər deyirdi ki!.. (*Qollarını geniş açıb quş qanadı kimi, doyunca yelləməyə başlayır.*)
Siyasi icmalçı (*tərəddüd içində*). Yoxsa, bu elə doğrudan da dəli imiş?
Panteleymon Polikarpoviç. Şarabanu!.. Çto s toboy?
Professor. Qaçır! Qoymayın!
Şəfqət bacısı. Tutun onu!
Şöbə müdiri. Dəli!
Ədəbi işçi. Dəli!

Baş redaktor qaçıb səhnədən çıxır.

Professor. Qoymayın! Qoymayın! Qaçır!
Şəfqət bacısı. Tutun onu! (*Panteleymon Polikarpoviçə*) Vozmi eqo!
Panteleymon Polikarpoviç. Çto?
Şəfqət bacısı. Vozmi eqo! (*Professorun ardınca qaça-qaça səhnədən çıxır.*)

Şöbə müdiri, kağızları sinəsinə sıxmış Ədəbi işçi, Siyasi icmalçı, qollarını quş qanadı kimi yelləyən Katibə:

– Dəli!..
– Dəli!..
– Dəli!..
– Dəli!..

– deyə qışqıraraq qaça-qaça onların ardınca səhnədən çıxırlar.

Panteleymon Polikarpoviç. Şarabanu!.. Kuda tı?..
Məsul katib. Dəli? Hə də, el hara, sən də ora! Deyirlər dəlidi, deməli, dəlidi! (*Onların ardınca qaçıb səhnədən çıxır.*)
Panteleymon Polikarpoviç (*boş otaqda qalıb qaçanların ardınca baxa-baxa bərkdən*). Şarabanu! Şarabanu! Vernis, doruqaya! Man sani qara xalı opdu! Mani azizi! (*Onların ardınca qaçıb səhnədən çıxaraq*) Şarabanu! Supruqa moya nenoqlyadnaya!..

İşiq sönr.

ON BİRİNCİ ŞƏKİL

Küçə. Baş redaktor, Professor, Şəfqət bacısı, Məsul katib, Şöbə müdiri, Siyasi icmalçı, Ədəbi işçi, Panteleymon Polikarpoviç, Katibə, polis nəfərləri.
Səhnə qaranlıqdır. Birdən-birə hay-küy düşür.

Professorun səsi. Qaçır!.. Qoymayın!..
Şəfqət bacısının səsi. Tutun onu!.. Tutun!..
Şöbə müdirinin səsi. Dəlini saxlayın!..
Katibənin səsi. Dəli qaçır!..
Panteleymon Polikarpoviçin səsi. Şarabanu!..

Işıq səhnə boyu qaçan Baş redaktorun, onu təqib edən Professorun, Şəfqət bacısının, redaksiya işçilərinin və polis nəfərlərinin sifətinə düşür. Baş redaktor dəhşətli bir qorxu ilə hərdən arxaya baxa-baxa qaçır.

Professor (*təngnəfəs*). Qaçma!.. Qaçma!.. Mənim əzizim!..
Şəfqət bacısı (*təngnəfəs*). Siz özünüzü... özünüzü qoruyun, Professor!..
Siyasi icmalçı (*təngnəfəs*). Dəlini tutun!..
Məsul katib (*təngnəfəs*). Deyirlər ki, dəlidi!.. Tutun onu!..
Panteleymon Polikarpoviç (*təngnəfəs*). Şarabanu! Jizn moya!..
Ədəbi işçi (*təngnəfəs*). Dəlidir!.. Tutun onu!..
Şöbə müdiri (*təngnəfəs*). Sar-sar? Pır tar mır-mır? Oldu!.. Tutun!.. Tutun onu!..

Işıq sönmür. Qaranlıqda hay-küy davam edir:

– Dayan!..
– Qaçma bilməyəcəksən!..
Panteleymon Polikarpoviçin səsi. Şarabanu!.. Kara xalı!..
Şəfqət bacısının səsi. Əlini çək!.. Xuliqan!.. Polis! Dayan!

Güllə səsləri eşidilir.

– Tutun!..
– Bax, belə!..
– Əlini burun!..
– Ayaqlarını bağlayın!..
Professorun səsi. Qorxma!.. Mənim əzizim!.. Qorxma!.. Mən sənənin yanında!..
Mənəm!.. Mən!..

Işıq sönmür.

EPİLOQ

Ruhi xəstəliklər xəstəxanasının palatası.
Baş redaktor, Professor, Şəfqət bacısı.
Baş redaktoru səhnənin ortasındakı kürsüdə üzü tamaşaçıya tərəf oturdublar. Əyninə qolları uzun qalın göy köynək geyindiriblər və köynəyin qollarını bərk-bərk belinə sarıyıb bağlayıblar ki, əllərini tərpədə bilməsin. Sağ tərəfində Professor, sol tərəfində Şəfqət bacısı dayanıb. Hər ikisinin əynində həmişəki kimi ağ xalat var.

Professor (*mülayim*). Dilini çıxart...

Pauza.

Dilini çıxart!.. (*Əlində tutduğu balaca taxta çəkiclə Baş redaktorun başına vurur.*) Çıxart!

Baş redaktor dilini çıxarır.

P r o f e s s o r (*eyni mülayimliklə*). Bax belə... Mənim əzizim!.. Mən səni müalicə edəcəyəm!.. Sən cəmiyyətin layiqli üzvü olacaqsan!.. Qorxma!..

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Nə danışırırsız, Professor? Heç sizdən də qorxmaq olar? Onun ağzı nədir ki, sizdən qorxsun?

Onlar danışdıqca Baş redaktor dəhşət ifadə edən gözlərilə gah Professorla, gah da Şəfqət bacısına baxır.

P r o f e s s o r (*Baş redaktora*). İndi «A-a-a!» de...

Pauza.

«A-a-a» de!.. (*Taxta çəkiclə Baş redaktorun başına vurur.*) Nə dedim?!

B a ş r e d a k t o r. A-a-a...

P r o f e s s o r. Bax, belə!.. Afərin!.. Yenə!..

B a ş r e d a k t o r. A-a-a... A-a-a... (*Ağzını geniş açaraq get-gedə daha da yüksəkdən bağırmağa başlayır.*) A-a-a!.. A-a-a!.. A-a-a!..

Və get-gedə artan bu bağırçı altında işıq sönür.

7 fevral 1996.
Bakı.

MƏNİM ƏRİM DƏLİDİR

(On doqquz şəkildən ibarət komediya)

*Ağıllı olub dərd çəkinmə,
dəli ol, qoy sənin dərdini çəksinlər.*

IŞTIRAK EDƏNLƏR

- K i ş i.
A r v a d – onun arvadı.
O ğ u l – onların oğlu; hələlik kommunistdir, amma buna baxmayaraq şəxsi maşın arzusundadır və nəhayət, öz arzusuna çatır.
Q ı z – onların qızı; Suziki sevir.
Q o n ş u – bədbəxt həmişə səksəkə içindədir.
Partiya lideri – qoca dünyanın işlərini bilmək olmaz, bir də gördün...
X a n ı m – onun arvadı; həyatını ərinin (və özünün!) siyasi mübarizəsinə həsr edib.
D o s t – indi pantürkist olub, sifətdən isə, proletariatın dahi rəhbəri Vladimir İliç Leninə oxşayır.
P r o f e s s o r – keçmiş ateist, indi qatı dindar, sabah isə... bu artıq başqa bir pyesin mövzudur.

Falçı Ağabacı – Ekstrasens, SSRI-nin dağılacağını birinci dəfə o deyib; Mixail Qorbaçovun da alnındakı xalın xüsusi məna daşdığını birinci dəfə o deyib; özünü bolqarıstanlı Vanqanın varisi sanır.

Birinci fəhlə.
İkinci fəhlə.
Üçüncü fəhlə.
Dördüncü fəhlə.
Cangüdənlər.

Bir də ki: SUZİK – bu yerdə deyiblər ki, igidin adını eşit, üzünü görmə! Ancaq rejissor lazım bilsə, hörmətli tamaşaçıları intizarda qoymamaq üçün, heç olmasa, onun şəklini səhnədə göstərə bilər.

Məkan – Bakı şəhəri.
Zaman – 1997-ci il, payızın əvvəlləri.

BİRİNCİ ŞƏKİL

Kişinin evi. Səhər tezdən. K i ş i, A r v a d, O ğ u l, Q ız, D o s t,
Q o n ş u.

Səhnə boşdur. Kişi səhnəyə daxil olur və ehtiyatla o tərəf-bu tərəfə baxa-baxa barmaqlarının ucunda mənzildən çıxmaq istəyir. Bu vaxt yuxudan hövlnək və kal durmuş Arvad əvvəlcə səhnəyə boylanır, sonra da xalətini tələm-tələsik əyninə geyə-geyə səhnəyə daxil olur.

A r v a d (*bərkdən*). Hara belə?

Kişi yerində donub dayanır.

Gedirsən, heç sağollaşmırsan da?!

K i ş i (*yavaş-yavaş həyat yoldaşına tərəf çevrilir*). Gördüm yatmışsınız də...

A r v a d. Yox, əzizim... (*Kinayə ilə*) Sabahın xeyir... (*Divardan asılmış saati göstərir.*) İşə getməyinə hələ düz otuz beş dəqiqə qalıb!..

Pauza.

Özün tez durmusan ki, biz yatmışkən sivişib aradan çıxasan... (*Ağlamsınır*) Elə bilirən, mən bilmirəm?.. Bilirəm... Bilirəm ki, sənin qayğıların çoxdur. Səhərdən axşamacan ayaq üstəsən. Ancaq neyləyək? Mən də özümçün istəmirəm ki, sizinçün istəyirəm də!.. Bu cür evdə yaşamaq olar?

Kişi dərindən ah çəkir.

(*Hirslənir.*) Ah çəkmə! Düz demirəm? (*Get-gedə qızıdır.*) Divarlar sökülür! Hamam pis gündə! Mətbəxdə Allahın bir deşiyi yoxdu ki, hava dəyişsin, adam xörək bişirəndə az qalır boğulsun! Mətbəxdə bir deşik yoxdu ki, nəfəs alağ, amma evin hər küncündə bir siçan deşiyi var! Vallah, o siçanlar bu evdə bizdən yaxşı yaşayırlar! Dünən tavandan bu boyda (*Əli ilə göstərir.*) bir suvaq qopub, az qaldı uşağın başına düşsün...

K i ş i. Hansı uşağın?

A r v a d. Necə yəni hansı uşağın? Daha öz uşaqlarını da tanımırısan?

Pauza.

Iraq olsun!

Pauza.

(*Təzədən başlayır.*) Düz yeddi ildi deyirsən ki, (*Yamsılayır.*) «təmir edəcəyik, təmir edəcəyik»... Hani bəs? Nə vaxt? Biz ölüb gedəndən sonra?

K i ş i (*əlini yavaş-yavaş sinəsinə vura-vura öz-özünü sakitləşdirir*). Sakit ol... Əsəbiləşmə... Bir az çərənniyib qurtaracaq... Sakit ol...

A r v a d. Yənə nə deyirsən, eşitmirəm?

Pauza.

K i ş i (*dodaqaltı, öz-özünü sakitləşdirir*). Sakit ol... Əsəbiləşmə... (*Pəncərəyə tərəf baxır.*) Gör nə gözəl gündür... Mahnı oxu... Mahnı... (*Yavaşdan oxuyur.*)

Dünya gözəldir...
Həyat gözəldir...

(Arvada tərəf baxır.)

Bir ifritə var...
O da ki, sənsən...

□ A r v a d. Nə deyirsən e, elə? *(Tamaşaçılara)* Axır vaxtlar buna söz deyirəm, dodaqaltı nəşə mızıldayır, heç nə başa düşmürəm... *(Yenə Kişiyə)* Evin kişisisən də! Bəs kimə deyək dərdimizi? Hə? Kimə? Bax! *(Əli ilə tavanı göstərir.)* Bu da bizim işiğımız! Bir dənə lampa sallanıb orda, elə bil əsgər qazarmasıdı! İraq olsun! Üç ildi söz verirsən, amma bir dənə fərli lüstür alıb gətirib vurmursan ora!

K i ş i *(öz-özünü sakitləşdirir)*. Sakit ol... Əladı hər şey...

Dünya gözəldir...
Həyat gözəldir...

A r v a d. Nə?

K i ş i *(eləcə özü üçün oxuyur)*.

Bir ifritə var...
O da ki, sənsən...

A r v a d. Eşitmirəm e, nə deyirsən!..

Pauza.

Nədi? Düz demirəm? Camaatın evinə top vursan, dağılmaz! Ode, Suzik deyirmiş ki...

Yekəpər bir cavan olan Oğul əynində mayka-trusik, gözlərini ovxalaya-ovxalaya səhnəyə daxil olur.

(Oğula tərəf baxa-baxa) Uşağı da yuxudan durğuzdun.

K i ş i *(Oğula baxa-baxa)*. Bu uşağı?

A r v a d. Bəs hansı uşağı?

Pauza.

O ğ u l. Balaca Valodyanı bu gün yuxuda görmüşəm!

A r v a d. Xeyir olsun!.. Nə deyirdi?

O ğ u l *(doluxsunur)*. Deyirdi ki... Deyirdi ki, Qorbaçov beynəlxalq imperializmin şipyonudu!

A r v a d *(barmaqlarının ucuna qalxıb əli ilə Oğulun saçlarını sıgallayır)*. Yaxşı... Sən day özünü üzmə...

Kişi*(özünü sakitləşdirir)*. Sakit ol... Əsəbiləşmə... *(Bərkdən)* Yaxşı! Mən getdim!

A r v a d. Nə olaydı, işdən qayıdanda məni bəxtəvər edəydin... Bir böyük karopka gətirəydin, verəydin mənə, «Al, – deyəydin, – əzizim! Təzə lüstürümüzdü!» Eh... *(Doluxsunur.)* Allah o günü mənə qismət etməyəcək... Nə isə... Hərənin öz qisməti!.. Gələndə iki dənə çörək alarsan...

K i ş i *(özünü saxlaya bilməyib, Oğula tərəf qışqırır)*. Çörəyi bu alsın də!

O ğ u l. Mən Siyasi Büronun iclasına tələsirəm!

A r v a d *(Kişiyə)*. Yaxşı də... Onsuz da gecə uşaq o cürə yuxu görüb...

Oğul yenə başını aşağı salıb doluxsunur.

(Tənə ilə Kişiyə) Görürsən... *(Əlindəki kağızları bir-bir Kişiyə uzadır.)* Al. Dünən gəlib, işiqpulunu ver.

Kişi, məhkum adamlar kimi, kağızı götürür.

Bu, ev kirəyəsidə, vaxtı keçir.

Kişi kağızı götürür.

Bu da telefonpuludu, bu gün verməsən, kəsəcəklər.

K i ş i (*yənə özünü saxlaya bilməyib Oğula tərəf qışqırır*). Işıqpulunu da verə bilməzsən?

O ğ u l (*hikkə ilə*). Mənim maşınım var? Maşınım olsaydı, hamısını eləyərdim!.. Hamının maşını var, mənən başqa!

K i ş i. Bəs sən kommunist deyilsən?

O ğ u l (*ruh yüksəkliyi ilə*). Əlbəttə, kommunistəm!

K i ş i. Bəs maşını neynirsən? Kommunistlər şəxsi mülkiyyətin əleyhinə deyil? Hə?

A r v a d. Kommunistlər elə elədilər ki, axırda pis günə qaldılar də! O boyda SSRI dağıldı!..

O ğ u l (*ruh yüksəkliyi ilə*). Bu müvəqqəti məğlubiyyətdi! Biz SSRI-ni bərpa edəcəyik! Lenin deyib ki...

Q ı z (*səhnə arxasından qışqıra-qışqıra*). Papa!.. Papa!.. (*Pijamada səhnəyə daxil olur.*) Papa, Suzikin nənəsi xəstələnib!

K i ş i. Nə?

Q ı z. Suzikin nənəsi xəstələnib! Bax, bu dərmanı almaq lazımdı! (*Əlində tutduğu resepti Kişiyə uzadır.*)

K i ş i (*özünü sakitləşdirə-sakitləşdirə resepti Qızdan alır*). Sakit ol... Sakit ol... (*Əlindəki kağızlara baxır, sonra bufetə yaxınlaşıb yeşiyi açır ki, pul götürsün. Pulu sayır və Oğulla Qızı göstərərək Arvada*) Bunlardan hansısa yenə burdan pul götürüb...

Oğul bir tərəfə baxır, Qız o biri tərəfə baxır, guya ki,
bu sözləri eşitmirlər.

A r v a d. Nə bilirsən ki, bunlar götürüb, bəlkə elə mən özüm götürmüşəm?

K i ş i. Yox, sən götürməmişən!

A r v a d. Nə bilirsən?

K i ş i. Çünki sən götürəndə hamısını götürürsən!

Qapının zəngi çalınır.

A r v a d. Səhər-səhər xeyir ola? (*Oğula*) Get qapını aç.

O ğ u l. Bu görkəmdə?

Q ı z. Sən oğlansan da, nə olar?

O ğ u l (*hiddətlə*). Necə nə olar? Mən o boyda Siyasi Büronun üzvüyəm!

A r v a d. Yaxşı, gəlin bu tərəfə, qoy papa açsın! (*Gedə-gedə.*) Allahın altında bir Şaxta baba girəydi içəri, deyəydi ki, alın, bu da sizin lüstürünüz!

Arvad, Oğul və Qız səhnədən çıxırlar. Kişi gedib qapını açır.

D o s t (*tələsik səhnəyə daxil olur*). Gün aydın! Gün aydın! Nə iyi oldu ki, səni evdə buldum!

K i ş i. Yenə mənimlə türkcə qırıldadırsan?

D o s t. Əvət!.. Əvət!.. Biz türk soylu insanlarız! (*Sidq-ürəkdən təəccüb edir.*) Başqa türlü nasıl olur?

Pauza.

K i ş i. Vallah, day sözüm yoxdu!.. (*Birdən əsəbiləşir.*) Ə, sən deyildin cəmi yeddi-səkkiz il bundan qabaq, sovet vaxtı, camaatı pantürkizmdə ittiham eləyən?! Ə, sən deyildin o institutda partkom olan, hər dəfə də partiya iclaslarında durub əməkdaşları ifşa eləyən ki, türk təsiri altındadırlar?!

Pauza.

Ə, sən deyildin «Kommunist» qəzetinə məktub yazan ki, bəstəkar Emin Sabitoğlu türk təsiri altına düşüb, sovet pasportundakı Mahmudov famili əvəzinə, türklər kimi, «oğlu» yazdırır?! Hə?!

Pauza.

D o s t (*əşəbi*). Nasıl olur bu?! Nasıl olur?! Biz səninlə bir sokakın cocuqları olmuşuz, delikanlı vaxtlarımızda səninlə yüz vaqon rakı içmişiz, şimdiki kəndimə hücum edirsən! (*Daha artıq bir həyəcanla*) Yüz vaqon rakı!..

Pauza.

K i ş i (*ondan da bərk qışqırır*). Sovet vaxtı rakı varıydı?!

D o s t (*qışqırır*). Rakı olmasın, vodka olsun!

Pauza.

Əvət! Zətən vodka da bizim türklüyümüzə ziyan vura bilmədi! Mən yalnız şimdiki başa düşürəm ki, vodka da Moskvanın bizim türklüyümüzə qarşı bir təxribatı imiş! Əvət! Millətin vodkaya aludəçiliyini KQB təşkil etmişdi! KQB istəyirdi ki, bizi içirdib türk yaddaşımızı pozdursun! Ancaq bunu bacarmadılar! Çünki biz Atilla nəsliyik! Biz Çingizik, Əmir Teymuruq! Fateh bizik, Şah İsmayıl bizik, Nadir bizik, Qacar bizik! Mən şimdiki sənədlər əldə edirəm ki, Bethoven də türk olub!

K i ş i. Kim?

D o s t. Bethoven!

K i ş i. Bəs ermənilər deyirlər Bethoven ermənidir?

D o s t (*özündən çıxır*). Nasıl olur bu? Sübut edə bilməzlər!

K i ş i. Qəzetdə yazıb sübut eləyiblər...

D o s t. Mümkün olan iş deyil! Nasıl sübut ediblər?

K i ş i. Yazırlar ki, Yerevanda alimlər Bethovenin sapoqlarını tapıblar! Buna görə də Ermənistan Elmlər Akademiyası sübut edib ki, Bethoven ermənidir!

D o s t. Yenə qabağa düşdülər!.. Sən görürsən kəndim nələr sübut edəcək!

Q ı z (*səhnəyə tərəf boylanaraq*). Yox! Şaxta baba deyil!

A r v a d (*səhnə arxasından*). Məndə o bəxt hardaydı?

D o s t. Biz sınaqlardan çıxmışız! Əvət, biz səninlə hələ dəliqanlı vaxtlarımızda KQB-nin vodka sınağından çıxdıq! Qoruduq kəndi türklüyümüzü! (*Kövrəlmiş halda*) Gəl, gəl bir səni qucaqlayım! (*Kişini qucaqlayır.*) Bu tarixi qələbə münasibətilə səni təbrik edirəm!

K i ş i (*onu özündən kənarlaşdırmağa çalışır*). Çəkil! Tələsirəm! Yüz dənə işim var!

D o s t. Elə mən də bir işdən ötrü gəlmişəm!

K i ş i. Sən də işdən ötrü gəlmişən? (*Öz-özünü sakitləşdirməyə başlayır.*) Sakit ol... Əsəbiləşmə...

D o s t. Əvət! Kəndi içimdə bu məsələni çox incələdim, ancaq səndən başqa bu işin öhdəsindən heç kim gələ bilməz! Sən qələm əhlisən, bunu təşkil edə bilərsən!

K i ş i (*qaçmaq istəyir*). Yox, qardaş, mən yorulmuşam! Mən daha heç bir iş görə bilmirəm!

D o s t. Dayan! Dayan! Mənimki çox asan bir işdi! (*Kişinin qolundan tutub səhnənin önünə çəkir.*) Təşkil elə, qəzetlərdən birində məni qatı türkçü kimi ifşa eləsinlər!

Pauza.

K i ş i. Nə?

D o s t. Məqalə yazıb məni türkçü kimi ifşa eləsinlər!

K i ş i. Niyə?

D o s t (*yamsılayır*). «Niyə? Niyə?..» Ay dilbilməz! (*Qolundan tutub bir az da irəli çəkir, yavaşdan.*) İstəyirəm İstanbulda elmi işə gedim!.. Başa düşdün?

K i ş i. Yox!

D o s t (*hirsələnir*). Allah! Allah! Sən qabaqlar belə kütbeyin deyildin, şimdi nasıl oldun belə? (*Qolundan tutub bir az da qabağa çəkir, az qalır tamaşa zalına yıxılısınlar.*) İstəyirəm türk cəfakəşi imiciylə gedim!.. Başa düşdün, ay dilbilməz?

Pauza.

Əşşi, bir dənə məqalədi, özün otur beş dəqiqəyə yaz, döşə mənə türkçü kimi, nə qədər döşəyirsən! Altından da başqa bir ad qoy, ver qəzetə! Hə?

Pauza.

Özüm oturub yazardım e, məndə çıxmır! Özüm özümü tənqid edə bilmirəm. Yazıram, tərif çıxır... Sənin qələmin başqadı axı! Yaxşı, yaz ver mənə, mən özüm ötürüm bir qəzetə! Noldu sənə?

K i ş i (*iki əlilə də başını tutur*). Vallah, mən dəli olacam! Billah, dəli olmaq yüz dəfə bundan yaxşıdı!

D o s t. Əşşi, bundan asan nə var? Demirəm ki, məni təriflə! Deyirəm ki, ifşa elə də! Şimdi adama qara yaxmaqdan asan nə var?! Qəzetlər ölür belə şeylərdən ötrü!

Q o n ş u (*səhnəyə daxil olur*). Salam, ay qonşu! Xeyir ola, qapını açıq qoymusan?

K i ş i (*eləcə başını tutur qışqıra-qışqıra*). Yox!.. Yox!.. Mən daha infarkt olmayacam! Mən dəli olacam! Dəli! (*Qaçıb səhnədən çıxır.*)

Q o n ş u. Buna nə olub, alə?

D o s t (*onun ardınca qaçır*). Ə, sən necə türksən? Hanı bəs sənin türk vicdanın?

Q o n ş u. Boy!..

Q ı z (*qışqıra-qışqıra səhnəyə daxil olur*). Papa!.. Papa!.. Suzikin dərmanını al ha!..

A r v a d (*səhnə arxasından qışqırır*). Telefonu denən! Denən telefon pulu yadından çıxmasın!..

Q o n ş u. Alə, hara qaçdın? Mənim sözüüm var axı sənə, alə!.. (*Qaç-a-qaça səhnədən çıxır.*) Bir dəqiqə!.. Bir dəqiqə!..

İ ş i q s ö n ü r.

İKİNCİ ŞƏKİL

Bağca. K i ş i, Q o n ş u.

Kişi ayaq saxlayıb nəfəsini dərir. Qonşu özünü güclə ona çatdırır.

Q o n ş u (*təngnəfəs*). Alə, sən lap kenquru kimi qaçırsan ki! Sənə çatmaq olmur. Bir dəqiqə!.. (*Nəfəsini dərir.*) Necəsən? Qaçmağından görürəm ki, formadasan!

K i ş i (*öz-özünə*). Sakit ol... Əsəbiləşmə...

Q o n ş u. Nə?
K i ş i (*öz-özünə*).

Dünya gözəldir...
Həyat gözəldir...

Q o n ş u. Eşitmirəm e?..
K i ş i (*Qonşuya baxa-baxa öz-özünə davam edir*).

Bircə qanmaz var...
O da ki, sənsən...

Q o n ş u. Hə? (*Kişinin qoluna girir.*) Bura bax, bilirəm, işin çoxdu, amma mən ölüm, qonşu, otkaz eləmə, al bu üç min dolları (*Səksəkə ilə ora-bura baxa-baxa arxasında şalvarının qayışının altında gizlətdiyi konverti çıxarıb Kişiyə tərəf uzadır.*), bir dənə balaca bilərzik var dükanda, gedək, beş dəqiqəyə, götür onu mənimçün!..

K i ş i. Yenə Laçınova rüşvət verirsən?

Q o n ş u. Yavaş! Yavaş, a kişi! Belə şeylərlə zarafat eləmək olmaz! (*Yavaşdan*) Yox, bu rüşvət deyil!..

K i ş i. Bəs nədi?

Q o n ş u. Başqa məsələdi...

K i ş i. Nədi axı?

Q o n ş u (*yenə ehtiyatla o tərəf-bu tərəfə baxır*). Canan məsələsidi...

K i ş i. Nə?

Q o n ş u. Canan!..

Pauza.

Adı bilirsən nədi? Dezdemon!..

K i ş i. Bəs sənin o boyda arvadın var...

Q o n ş u. Nolsun?

K i ş i. Necə yəni nolsun?

Q o n ş u (*məzəmmətlə*). Ay qonşu!.. Ay qonşu!.. (*Eləcə ehtiyatla o tərəf-bu tərəfə baxır.* *Yavaşdan*) Arvad arvad olur bir il, iki il, üç il, sonra dönür olur bacı!..

Pauza.

K i ş i. Yox! Bu day lap ağ oldu! Sənin adamuşkava da bilərziyi mən almalıyam?

Q o n ş u. Bəs necə? Sən kişi adamsan də, sənə etibarım var! Eşitməmişən, qonşu qardaşdan irəlidi? Mən öz mənəvi aləmimi sənə etibar edirəm!

K i ş i. Bilərzik almaq mənəvidi? Maddidi bu, maddi!

Q o n ş u. Əşşi!.. Özün də oxumuş adamsan, bilmirsən ki, maddi olmayan yerdə mənəvi nə qələt eləyir?

K i ş i. Yox, bilmirəm, heç nə də gedib almıram! Bir dəfə dedin ki, məşını öz adıma alım, iyirmi min dollara,–iyirmi min e!..–dedin rüşvət verirəm Laçınova...

Q o n ş u. Yavaş...

K i ş i. Aldım, o məşının heç üzünü də görmədim... Bir dəfə on min dollar verdin ki, Laçınovun arvadının ad günüdür, brilyant komplekt götürdüm səninçün!.. Bir dəfə səkkiz min dollar verdin ki, Laçınovun...

Q o n ş u (*tələsik onun sözünü kəsir*). Yavaş, eşidər!..

K i ş i (*yan-yörəsinə baxır*). Kim eşidər?

Q o n ş u. Laçınov! Bilirsən onun nə boyda qulaqları var?
 K i ş i. Uzunqulaqdı?
 Q o n ş u. Hə, çox uzunqulaqdı!.. (*Özü öz sözlərinə heyrat edir.*) Nə? Bu nə sözdü o boyda rəisə deyirsən?
 K i ş i. Özün dedin də!
 Q o n ş u. Yaxşı, qonşu, gedək! Mən mənəvi aləmsiz yaşaya bilmirəm! Gedək mənim mənəvi aləminlə beşcə dəqiqə məşğul ol, vəssalam!
 K i ş i. Yox! Bu dəfə get özün al!
 Q o n ş u. Özüm necə alım? Soruşmazlar ki, ya, xalaoğlu, sosiska düzəldən babasan, özün də deyirsən ki, bir qəpik qazancım yoxdu, bəs hardandı səndə bu qədər pul?
 K i ş i. Kim soruşacaq?
 Q o n ş u. Ehtiyat igidin yaraşığıdı! Dünyanın işlərini bilmək olmaz!
 K i ş i. Indi bazar iqtisadiyyatıdı! Sovet hökuməti getdi!
 Q o n ş u. Bəs birdən qayıtdı?
 K i ş i (*öz-özünü sakitləşdirir*). Sakit ol... Əsəbiləşmə...
 Q o n ş u. Nə?
 K i ş i (*hirsli*). Yox! Mən almayacağam! (*Sürətlə səhnədən çıxır.*)
 Q o n ş u. Bu bədbəxt deyəsən o söz! (*Baş barmağını aparıb gicgahında fırladır.*) Başlayıb öz-özünə danışmağa... (*Konverti yenə də arxasında qayışının altına keçirə-keçirə Kişinin ardınca*) Qonşu!.. Qonşu!.. (*Səhnədən çıxır.*)

İ ş ı q s ö n ü r.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Kişinin evi. Axşam. K i ş i, A r v a d, O ğ u l, Q ı z,
 P r o f e s s o r, Partiya lideri, X a n ı m.
 Kişi oturub qəzetlərə baxır. Oğul, Marksın «Kapital»ını oxuyur.

O ğ u l. «Kapital» bəşər dühasının ən böyük əsəridir!
 K i ş i (*öz-özünü sakitləşdirir*). Sakit ol... Əsəbiləşmə... Gözəl bir axşamdı... Sən də istirahət edirsən...

Pauza.

O ğ u l. Mən hər dəfə «Kapital»ı oxuyanda yeni kəşflər edirəm!
 K i ş i (*özünü saxlaya bilmir*). Necə yəni, hər dəfə oxuyanda? (*Daha da qızıdır.*) Altı aydı! Yenə doqquzuncu səhifədə deyilsən?
 Oğul (*pərtliyini gizlətmək istəyir*). Xeyr! Xeyr! Bu Marksdı! Onun gərək hər cümləsini dərk edəsən!
 A r v a d (*səhnəyə daxil olaraq əlindəki kağızı Kişiyə uzadır*). Al...
 K i ş i. Bu nədi?
 A r v a d. Birdən yenə səhər elə çıxıb gedərsən ki, xəbərimiz olmaz. Spisokdu, sabah görəcəyin işlərin siyahısı!
 K i ş i (*siyahını götürərək öz-özünü sakitləşdirir*). Sakit ol... Nə var ki?.. Hər şey əladı!.. Sakit...
 A r v a d. Nə deyirsən elə?
 K i ş i (*eləcə öz-özünə*).

Dünya gözəldir...
Həyat gözəldir...

A r v a d. Nə olub e sənə axır vaxtlar? Elə bil... iraq olsun... öz-özünə danışırısan... Hə?
K i ş i (*eləcə öz-özünə*). Sakit ol... sakit...
A r v a d. Eh!.. Bir gözəl lüstürümüz asılaydı tavandan, biz də bu axşam oturaydıq onun işığında!.. (*Oğula tərəf*) Qorxuram belə işıqda oxumaqdan uşağın gözləri xarab ola...
O ğ u l. Koneçno!

Qapının zəngi çalır.

Kimdi axşam vaxtı?

Oğul tələsik yerinə oturur və başını daha da aşağı dikib cidd-cəhdlə proletar sinfinin mənafeyini müdafiə edən və dünyanın başına turp əkməmiş məşhur alman iqtisadçısının mütləsinə girir.

(*Kişi*) Qapını aç.

Kişi tərs-tərs Oğula baxır və qalxıb səhnədən çıxır.

O ğ u l (*gözlərini kitabdan çəkmədən*). Pəh!.. Dəryadı, dərya!..
K i ş i (*səhnə arxasından*). O-o-o!.. Professor!.. Salam!.. Salam!.. (*Əlində yekə və köhnə portfel tutmuş Professorla birlikdə səhnəyə daxil olurlar.*) Siz hara, bura hara?
A r v a d. Xoş gəlmisiz!
O ğ u l. Zdravstvuyte!
K i ş i. Necəsiz?
P r o f e s s o r. Bismillahir-rəhmanir-rəhim!.. Allah deyib, durmuşam!
K i ş i (*heyrtlə*). Profes-s-sor!.. Bu doğrudan sizsiz?
P r o f e s s o r. Allah qoysa, mənəm!

Pauza.

K i ş i. Sizsiz?
P r o f e s s o r. İnşallah, mənəm!..
K i ş i. Siz ha?!
O ğ u l (*təngimiş halda*). Ay papa! Day bu yoldaş deyir ki, mənəm də! Özüməm!
K i ş i (*elə bil Oğulu eşitmir və əvvəlki heyrtlə*). Bəs... Bəs bu nə sözlərdi belə?
P r o f e s s o r. Nə sözlər?
K i ş i. Axı, siz... siz bizə elmi ateizmdən mühazirələr oxuyurdunuz... Siz qırx il universitetdə ateizmdən dərs demisiz... Vaxtilə Allahsızlar Şurasının sədri olmuşuz... Dinin əleyhinə o qədər məqalə, kitab yazmışız...

A r v a d. Əstəğfərullah!.. Mən gedim çay gətirim...

P r o f e s s o r. Eh... Ey mənim keçmiş tələbəm! Sənin nə işinə qalıb, sandığı açıb köhnə tuman-köynəyi eşələyirsən? Dünən dünən idi, bu gün, şükür rəbbimizə, bu gündü, sabah da, inşaallah, Allah-taala qismət eləsə, sabah olacaq! Mən indi Allah bəndəsiyəm! Gündə üç dəfə namaz qılıram!

K i ş i. Oruc da tutursuz?

P r o f e s s o r. Əl-əlbət, tuturam! Əl-əlbət! (*Əlini qarnına sürtə-sürtə, kənara*) Onsuz da indi professorların hamısı orucdadı də!..

K i ş i. Vallah, belə şeyləri görəndə az qalır adamın başı xarab olsun!

P r o f e s s o r. Namaz qıl, dua elə, başın da xarab olmasın! Bax, mənim kimi! Yoxsa indi mən dəlixanada padşahlıq edirdim!

K i ş i. Deyirsiz dua eləyim də?

P r o f e s s o r. Əl-əlbət! Əl-əlbət! Dua elə və yaxşılıq elə! O yaxşılığın birini də mənə elə!

K i ş i. Nə yaxşılıq, Professor?

P r o f e s s o r. Allah qoysa, müqəddəs yerləri ziyarətə getmək istəyirəm. Ancaq, əzizim, ey mənim sevimli keçmiş tələbəm, tək mənim istəyim, əlbəttə, bir qoz!.. Kimdi indi professor istəyinə məhəl qoyan? İndi bazar iqtisadiyyatıdır! (*Baş barmağını barmağına sürtür, yəni ki, indi pul lazımdır.*) Bizim də ki, cibişdanımızda siçan oynayır!..

K i ş i. Bəs mən nə etməliyəm?

P r o f e s s o r. «Ülviyyət» Beynəlxalq Xeyriyyə Cəmiyyəti var, bilirsən?

K i ş i. Bilirəm...

P r o f e s s o r. Bilirəm, bilirsən... Elə ona görə də sənın yanına gəlmişəm. İmkanlı cəmiyyətdi, ancaq zalım uşağı, ya gərək rüşvət alıb bir iş düzəltsinlər, ya gərək adamın olsun, ya da gərək mətbuat yazıb onları reklam eləsin ki, bunlar ülvı hissələrlə millət naminə müqəddəs işlər görürlər. Düzdü, möhtərəm Ekstrasens Falçı Ağabacı söz verib ki, məni onlara tapşırıcaq, amma hər dəfə qoroskopa baxır, deyir ki, hələ vaxtı çatmayıb...

K i ş i. Kim qoroskopa baxır?

P r o f e s s o r. Falçı Ağabacı!

K i ş i. O kimdi elə?

P r o f e s s o r. Falçı Ağabacı?

K i ş i. Hə.

Pauza.

P r o f e s s o r. Tanımırısan?

K i ş i. Yox.

P r o f e s s o r. Ola bilməz!

K i ş i. Vallah tanımıram...

P r o f e s s o r. Ömründə ola bilməz!

Pauza.

O ğ u l. Vot tebe raz!..

K i ş i. Professor...

P r o f e s s o r (*ruh yüksəkliyi ilə*). Möhtərəm Falçı Ağabacı çox böyük adamdı! Çox! Çox e, çox!.. «Ülviyyət»di, o birisidi, bu birisidi, onun əlində tum çırdamaq kimi bir şeydi! İntəhası mənim bəxtim belədi... Qoroskop möhtərəm Falçı Ağabacıya imkan vermir!.. İndi istəyirəm ki, sən «Ülviyyət»lə danışib o gözəl qələmini salasan işə!.. Guya ki, xeyriyyəçidilər, millət yolunda cəfa çəkirlər-filan!.. Sonra da xahiş edəsən ki, mənə maddi yardım eləsinlər, Allah izn versə, gedib o müqəddəs yerləri ziyarət edim... Ancaq əsas məsələ odu ki, adama on kilo da qoyun əti verirlər...

K i ş i. Qoyun əti?

P r o f e s s o r. Bəli! (*Udqunur.*) Belə, yaxşı, yağlı qoyun əti! On kilo! (*Sinə dolusu iyləyir.*) Təptəzə ət!..

K i ş i. Yaxşı, onda qoy əvvəlcə bir neçə gün dua eləyim, sonra sizin xahişlə məşğul olaram!

Arvad çay gətirir.

P r o f e s s o r. Yox, xələfim, yox!.. Sən əvvəlcə mənim on kilo (*udqunur*) qoyun ətimin məsələsini həll elə, sonra, Allah qoysa, dua eləyərsən!

A r v a d. Buyurun, əyləşin...

P r o f e s s o r. Yox! Çox sağ olun! Tələsirəm! (*Cibindən kağız çıxarıb baxır.*) Bu gün hələ o qədər görəsi işim var ki!..

K i ş i (*həyacanla*). Professor!

P r o f e s s o r. Nədi, xələfim?

K i ş i. Siz də spisokla çıxırsız evdən?

P r o f e s s o r. İndi hansı kişi evdən spisoksuz çıxır?

K i ş i. Ah!.. (*Kövrəlib Professoru qucaqlayır.*) Doroqoy brat moy po nesçastyu! Sizin ətin məsələsiylə mütləq məşğul olacağam!

P r o f e s s o r (*udqunur*). Çox sağ ol! İndi isə xudahafız! Sizi Allaha tapşırıram! (*Səhnədən çıxır.*)

O ğ u l (*gözlərini kitabdan çəkmədən heyranlıqla*). Dəryadı, dərya!..

A r v a d (*ərinə*). Camaata ət düzəldirsən, özümüz qalmışıq bu qaranlıq otaqda!.. Krantı nə qədər bağlayırsan, bağlanmır!.. Saatın batareyası yatıb!.. Televizor elə göstərir ki, göstərməsə, ondan yaxşıdı!..

Qapının zəngi çalınır.

Axşam vaxtı bu camaata nə olub belə? Nə yaxşı, hamının yadına düşmüşük!.. Qapını açın!

Oğul qapını açmağa getməsin deyə, başını bir az da kitabın üstünə əyir. Kişi hirsle onun əlindəki kitaba tərəf boylanır.

K i ş i. Hələ də doqquzuncu səhifədədi e!.. (*Qapını açmağa gedir.*)

Partiya l i d e r i (*səhnə arxasından*). Salam, əziz dost!

X a n ı m (*səhnə arxasından*). Xoş gördük sizi!

K i ş i. Salam. Salam. Keçin içəri.

Səhnəyə daxil olurlar.

A r v a d. Xoş gəlmisiz! Əyləşin!

X a n ı m. Vallah, bu siyasi mübarizədən bir dəqiqə də başımız açılmaz! Güclə vaxt tapdıq ki, gəlib sizi yoluxaq...

A r v a d. Yaxşı eləmisiz. (*Kənara*) Hələ bir minnət də qoyurlar e... (*Bərkdən*) Çox sağ olun!

P a r t i y a l i d e r i (*Oğula işarə ilə*). Bu yenə Marks əmisini oxuyur?

O ğ u l (*ayağa qalxıb, çilgən*). Mən sizin siyasi prinsiplərinizə toxunmuram!

P a r t i y a l i d e r i. Bizim siyasi prinsiplərimiz xalqın sınağından çıxıb! Sizinki isə çıxmadı!

O ğ u l. Xeyr! Gələcək kommunizmdir! Biz hələ sizə göstərəcəyik!

K i ş i. Yaxşı, bəsdirin! Bura mitinqdi?

Q ı z (*qapını açdığı açarı əlində oynada-oynada səhnəyə daxil olur*). Salam! Suzikdən də hamınıza salam var!

X a n ı m (*yavaşdan Partiya liderinə*). Bir adamın ki, adı Suzik ola!.. Gör indi bu nə səfehdi də!..

A r v a d. Sağ olsun...

O ğ u l. Toje mne... (*Səhnədən çıxır.*)

Q ı z (*Partiya liderli ilə Xanıma tərəf yaxınlaşaraq*). Necəsiz?

X a n ı m. Eh!.. Necə olacağıq? Siyasi mübarizələr içində!..

Q ı z. Bilirsiniz... Suzik sizin partiyaya üzv olmaq barədə düşünür...

X a n ı m (*sevincək*). Hə? (*Partiya liderinə*) Sənə demirdim? Mənim ürəyimə dammışdı ki, o çox ağıllı oğlandı!

Q ı z. Ancaq...

X a n ı m (*nigaran*). Nə ancaq?

Q ı z (*bir az bikef*). Ancaq... deyir ki... orda sədr yeri də tutulub... Baş katib yeri də...

X a n ı m. Nə olsun? Qoy gəlsin bizim partiyada ideoloji katib olsun! (*Partiya liderinə baxır.*)

P a r t i y a l i d e r i. Olar...

Q ı z. Görək də...

P a r t i y a l i d e r i (*Kişiyə*). Gəlsənə sənə həyəətə düşüb bir az gəzişək? Bir söhbətim var...

K i ş i (*dərindən bir ah çəkir*). Düşək də...

Q ı z. Suzik deyir ki...

İ ş i q s ö n ü r.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Bağca. K i ş i, P a r t i y a l i d e r i, D o s t.

P a r t i y a l i d e r i. Bilirsən, əziz dost, yenə sənə bir balaca işim düşüb...

K i ş i. Yenə?

P a r t i y a l i d e r i. Hə...

K i ş i. Bilirsən, mənim həyatımda ən böyük arzum nədi?

P a r t i y a l i d e r i. Nədi?

K i ş i (*gözəl xəyal aləminə qapıla-qapıla*). Günlərin bir gözəl günündə görədim ki, qapının zəngi çalındı, bir gözəl Allah bəndəsi girdi içəri, dedi ki, əziz dost, əziz qardaş, əziz ata, sənə nə lazımdı? Nə kömək eləyək sənə?..

Pauza.

P a r t i y a l i d e r i (*əlini oynadır*). Ay-hay!.. Millət bu saat öz müstəqilliyi uğrunda mübarizə aparır, bu gör nə haydadı?.. Yox, əziz dost, belə olmaz!

K i ş i (*o gözəl xəyal aləmindən ayrılır*). Olmaz də, deyirsən?

P a r t i y a l i d e r i. Əlbəttə, olmaz!

K i ş i (*ah çəkir*). Yaxşı... Nə olub?

P a r t i y a l i d e r i. Bu siyasət aləmi, bilirsən də, bir müsibəti-Kərbəladı!..

K i ş i. Sənə deyən vardı ki, gəl başıvı sox bu müsibətin içinə? Gül kimi baytar idin, oturmuşdun özünçün qoyunun, keçinin arasında!.. Bundan gözəl həyat ola bilərdi? Hayıf deyil səhərdən axşamacan qoyunla, keçiyə, itlə, pişiklə oturub-durasan, bir nəfər də insan görməyəsən?! Gül kimi heyvanlardı! Nə bir şey xahiş edirlər səndən, nə səhərdən axşamacan deyirlər, nə lüstür istəyirlər, nə Marksdan xəbərləri var, nə də Suzikdən xəbərləri var!..

P a r t i y a l i d e r i. Bəs millət? Bəs respublikamızın taleyi? Mən xalqımın rifahı naminə siyasi mübarizəyə qalxmışam! Bizim müstəqil respublikamız...

K i ş i (*onun sözünü kəsir*). Yaxşı!.. Mənə yox də!..

P a r t i y a l i d e r i. Bu nə sözdü? Sən mənim milli hissimə toxunursan!.. Mənim vətəndaşlıq prinsiplərim buna dözə bilməz!

K i ş i. Bədi, sən Allah! (*Yamsılayır*). «Mənim milli hissimə toxunursan... Mənim vətəndaşlıq prinsiplərim...» Bəs sən deyildin sovet vaxtı təklif eləyən ki, Bakının adını dəyişdirib Brejnevabad qoyaq?

P a r t i y a l i d e r i. O zaman mən kommunizm ideallarına inanırdım! Leninə inanırdım!.. Brejnevə inanırdım!..

K i ş i. Yenə başladın? Hərdən xudmani məclislərdə bir az vuran kimi, sən deyildin Brejnevdən biədəb anekdotlar danışan?

Pauza.

P a r t i y a l i d e r i. Mən axmaq da, düşməni gedib o biri siyasi partiyalarda axtarıram... *(Kişiyə baxır və iki əli ilə də onu göstərir.)* Bude-e-e!.. On il mənimlə bir məktəbdə oxuyan, on il mənimlə bir partada oturan bu adam, pojalusta!.. Bu da bu adamın mənim haqqımda dedikləri!.. Bir nəfər müxbir gəlib oturub bunun dediklərini yazsa, kimdi seçkilərdə məni müdafiə edən?! Hə?! *(Kövrəlmiş halda)* Mən isə... mən isə... müstəqil respublikamızın gələcəyi naminə sənə... bu qədər ümidlər bəsləyirdim!..

K i ş i Olmadı də!.. Mən axı, sənın dabbaqda gönünə bələdəm, mənimlə bu dildə danışma də! Sən ad günü eləyib partiya yaratmadın? Qonaqlığa gələn qohumların indi də elə bilirlər ki, o vaxt zarafat eləyib onlara protokol imzaladın ki, guya sənın ad günün yox, təşkilat komitəsinin təsis iclasıdır!..

P a r t i y a l i d e r i. Sən... sən... sən demokratiyanın əleyhinəsən! Bizim müstəqil respublikamız!..

K i ş i. *(onun sözünü kəsir).* Onda mən getdim! *(Uzaqlaşmaq istəyir.)*

P a r t i y a l i d e r i *(tələsik).* Yaxşı... Dayan...

K i ş i. Yox, daha bəsdil!..

P a r t i y a l i d e r i. Bir dəqiqə də!..

K i ş i. Onda boynuva al!

P a r t i y a l i d e r i. Nəyi boynuma alım?

K i ş i. Boynuva al ki, mən düz deyirəm!

Dost səhnəyə daxil olur.

D o s t. O-o-!.. Pəki!.. *(Kişiyə)* Nə gözəl oldu səni burada buldum! Gün aydın!

K i ş i. Salam. *(Partiya liderinə)* Bu mənimlə bir məhəllədə böyüyüb. *(Dosta)* Bu da mənimlə bir məktəbdə oxuyub.

D o s t. Pək əla! Pək əla!

K i ş i. Sən qalx bizə, indi gəlirik.

D o s t. Əvət!.. Əvət!..

Dost gedir.

K i ş i. Hə, düz deyirəm, yoxsa yox?

P a r t i y a l i d e r i. Yaxşı, düz deyirsən... Neynəyim mən? Haçanacan baytar olacam? Mən də bir vəzifə istəyirəm! Mən də adam balasıyam, yoxsa yox? Keçəl, qotur, hamısı vəzifə daşıyır! Bə mənim nəyim əskikdi?

K i ş i. Eh, öz xeyrini bilməyən nankor insan!.. İnəyin, öküzün, atın qədrini bilmədin! *(Elə bil ki, öz-özünə)* Eşşəyin qədrini bilməyən eşşək!..

P a r t i y a l i d e r i. Nə?

K i ş i. Nə nə? Heyvandı, dayanıb baxır üzünə! Ağzını açıb bir söz demir ki, qanın qaralsın! Sataşmır sənə! Paxıllıq eləmir! Dalınca danışmır! Ey qədri-bişünas! Öz gözəl günlərinin qədrini bilmədin!.. İndi nə istəyirsən?

P a r t i y a l i d e r i. Mətbuata bir informasiya sızdır...
K i ş i. Nə informasiya?

P a r t i y a l i d e r i. Ona, yəni ki, mənə, Aqrar Siyasət naziri vəzifəsini təklif ediblər, amma mən razılıq verməmişəm...

Pauza.

K i ş i. Nə?

P a r t i y a l i d e r i. Hə də!.. Səhərdən demirsən ki, keçi belə gəldi, eşşək belə getdi? Bunlar aqrar siyasətdi də! Dövlətin Aqrar Siyasət naziri! Qoy qəzetlər başlasınlar adımlı hallandıрмаğa!.. Heyvandar biznesmenlərdən tutmuş, baliqsatanlaracan, – baliq da, kürü də aqrar sektordu də! – Hə, baliqsatanlaracan o saat partiyanın hesabına pul keçirəcəklər, fikirləşəcəklər ki, birdən sabah elə belə də olar!.. Sənə deyim ki, bunu dahiyənə fikirləşmişəm!.. Qoy o biri partiyalardakı rəqiblərimin paxıllıqdan ürəyi partlasın!

Pauza.

K i ş i. Yox, mən bunu eləyə bilmərəm!

P a r t i y a l i d e r i (təəccüblə). Niyə? Bu sənin əlində su içmək kimi asan bir şeydi ki!..

K i ş i (öz-özünə). Sakit ol... Əsəbiləşmə... Hər şey düzələcək... Darıxma...

P a r t i y a l i d e r i. Nə deyirsən? Eşitmirəm.

K i ş i (birdən özünü saxlaya bilməyib bağırır). Yox!.. Yox!..

P a r t i y a l i d e r i (bağırtya bağırty ilə cavab verir). Onda mən heç səni tanımıram! Haram olsun sənə, bir yerdə oxuduğumuz o müqəddəs məktəb dərsləkləri! Getmirəm sizə! Get, denən, arvad düşsün aşağı! (Birdən-birə yumşalır.) Bura bax, bəlkə eləyəsən? Hə? Mənim xətrimə!..

K i ş i (qışqırır). Vallah mən dəli oluram!..

İ ş i q s ö n ü r.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Kişinin evi. A r v a d, X a n ı m, Q ı z, D o s t, K i ş i.

A r v a d. Bax, lüstür bu gündə!.. Vallah, ev dağılır, heç bilmirəm bunun təmiri necə olacaq? Su gəlmir!.. Unitazın qapağı sınıb!.. Qaz kalonkası istəyəndə yanır, istəməyəndə yanmır!.. Heç bilmirəm başıma haranın daşını salım?

X a n ı m. Niyə bilmirsən? Bizim partiyanın!

A r v a d. Nə? Sizin partiyanın daşını?

X a n ı m. Yox e, deyirəm ki, gəl bizim partiyanın üzvü ol!

A r v a d. Onda unitazın qapağı düzələcək?

X a n ı m (kənara). Ah, belə dar düşüncəli insanlarla birlikdə necə siyasi mübarizə aparasan?.. Bu millətin axırı nə olacaq, İlahi?

Q ı z (səhnəyə daxil olur). Suziklə telefonla danışdım!

X a n ı m. Hə? Nə oldu?

Q ı z. Suzik soruşur ki...

X a n ı m. Nə soruşur?

Q ı z. Suzik soruşur ki... sizin partiyada ticarət üzrə katib yeri yoxdu?

Pauza.

Ya da gömrük üzrə?

Pauza.

D o s t (səhnəyə daxil olur). Qapını açıq qoymusuz... Dost belə olar!.. Dost qapısı həmişə dost üzünə açıq gərək! Mərhaba!.. Mərhaba!.. (Qəfildən Xanımı görərk yerində donur.)

A r v a d (kənara). Yenə gəlib bəxtəvər eləyib bizi... (Dosta) Xoş gəlmisiz!.. Əyləşin... Mən də bu saat çay dəmləyib gətirirəm.

Q ı z. Mən də Suzikə zəng eləyim.
A r v a d. Indicə danışdın ki, onunla...
Q ı z. Nə indicə? Gör nə qədər keçib?

Arvad və Qız səhnədən çıxırlar.

D o s t (*həyəcanla*). Sabahınız xeyir...
X a n ı m (*təəccüblə*). İndi axşamdı ki...
D o s t. Əvət!.. Qüsura baxmayın... Üzr diləyirəm... Bu kəndimdən asılı olmadı... Mən indi sizi görəndə, yenə də elə bil iyirmi il bundan qabaqki kimi, günəş gördüm...
X a n ı m (*sövq-təbii bir qəmzə ilə*). Yox...
D o s t. Əvət! Əvət! Bu, kəndimi bürümüş həyəcəndandı!.. Bu iyirmi il...
X a n ı m (*onun sözünü kəsir*). Bu iyirmi ildə çox şey dəyişib... Siz də dəyişmişiz... Saçınız tökülüb... Saqqal qoymusuz...
D o s t. Fəqət siz dəyişməmişiz!
X a n ı m. Yox, canım... Mən də dəyişmişəm... Ailə həyatı qurmuşam...
D o s t (*tələsik*). Yox, mən subayam!
X a n ı m. Axı, siz bir bolqar qızı ilə komsomol toyu eləmişdiz. Bunu o vaxt bütün qəzetlər yazmışdı. Yadıma gəlir, toyda Brejnevə və Todor Jivkova təşəkkür məktubu qəbul etmişdiz!
D o s t. Bütün bunlar şimdi əbədi bir keçmişdə qalmışdır! Keçmiş həyat yoldaşım mənim türkçülüyümə dözə bilməyib Bolqarıstana qayıtdı...
X a n ı m. Siz indi türkçü olmusuz?
D o s t. Əvət! Əvət! Mən şindi itimin adını Todor Jivkov qoymuşam!
X a n ı m. Itinizin adını?
D o s t. Əvət! Biz müasir türk dünyasına Atilla günəşinin şüalarını saçmalıyıq!
X a n ı m. Axı... axı, yadıma gəlir, qabaqlar mən sizi bir dəfə televizorda gördüm... Siz... siz onda Atillanı mürtəce bir hökmdar adlandırırıdız, deyirdiz ki, istismar edən sinfin cəlladı olub...
D o s t. Xeyr! Xeyr! Siz nə danışsınız?
X a n ı m. Bunu mən demirəm e, o zaman siz deyirdiz...
D o s t. Xeyr! Belə olmaz! Atilla qəhrəmanlıq simvoludu!

Kişi səhnəyə daxil olur və onların söhbətini eşidib dayanır.
Xanım və Dost təbii ki, onu görmürlər.

D o s t (*xəyala dalaraq*). İyirmi il bundan qabaq... Universitet illəri...
X a n ı m. Onda siz fakültənin komsomol katibi idiniz...
D o s t. Xeyr!.. Siz nə üçün ancaq ictimai hadisələri xatırlayırsınız? (*Romantik əhvali-ruhiyyə ilə*) Sizi ilk dəfə gördüyüm o işıqlı gün... Sonra o işıq həmişə mənim ürəyimdə olub... Sizinlə birlikdə sinemaya getdiyimiz o gün...
X a n ı m. Yadımdadı... Biz onda «Çapayev» filminə baxdıq...
D o s t. Siz o filmi yox, qaranlıq zalda yanaşı oturmağımızı yadınıza salın... Gəlin biz ictimai xatirələrdən tamam uzaqlaşaq!.. Onlar əbədi bir keçmişdə qalmış qara xatirələrdi... O qaranlıq zalın işıq saçan xatirələrinə qayıdaq! Gəlin, kəndimizə qayıdaq!.. (*Daha artıq bir ruh yüksəkliyi ilə*) Gəlin... gəlin biz yeni bir həyat quraq!.. Biz öz məhəbbətimizin timsalında türk dünyasının ölməz ənənələrini yaşadaq!
X a n ı m (*təşvişlə*). Siz nə danışsınız? Mən ömrümü həyat yoldaşıma və onun siyasi mübarizəsinə həsr etmişəm! Bir də belə sözlər danışmayın! Eşidən olar... Belə sözlər mənim həyat yoldaşımın siyasi karyerasına ziyan gətirər!.. Siz nə danışsınız?

D o s t (*get-gedə vəcdə gələrək*). Xeyr! Mən bu sözləri özümə görə demirəm! Mən bütün türk dünyasını duyuram! Hiss edirəm!.. Siz mənim üçün elə bir enerji mənbəyi olardınız ki, mənim türk dünyasındakı fəaliyyətim xarüqələr yaradardı!..

X a n ı m. Xahiş edirəm bir daha belə sözlər danışmayasız!.. Mən razı ola bilmərəm ki, mənim həyat yoldaşımın siyasi karyerasına xələl toxunsun!.. Görürsünüz, pis qadınlar Klintonu necə incidirlər? Mən buna razı ola bilmərəm!

D o s t. Xeyr! Siz qorxa bilməzsiz! Siz boz qurd ürəkli türk xanımlarının nəvəsisiniz! Mən sizi kökünüzə, soyunuza qaytaracağam! Biz yeni bir həyat qurmalıyıq!

X a n ı m. Yenə belə sözlər danışırırsız? (*Birdən-birə coşğun bir ruh yüksəkliyi ilə.*) Gəlin... gəlin biz həqiqət aşıqı olaq!

Pauza.

D o s t. Nasıl?

X a n ı m. Həqiqət aşıqı!

D o s t. O nasıl olur?

X a n ı m. Siz bizim partiyaya daxil olun!

D o s t. Sizin partiyaya?

X a n ı m. Bəli!

D o s t. O nə partiyadı elə?

X a n ı m. Azərbaycan Ali Həqiqət Partiyası! (*Yumruğunu yuxarı qaldıraraq ehtirasla*) Ölkəmizin aparıcı partiyası! Biz xalqımızın rifahına nail olmaq üçün hakimiyyət uğrunda mübarizə aparırıq! Gəlin! Gəlin biz sizinlə əqidə dostu olaq! Məslək yoldaşı olaq! Mənim həyat yoldaşım bizim partiyanın sədridir! Mən də Baş katibəm! Gəlin, siz də ideoloji katib olun!

D o s t. Axı, mən pantürkist olmuşam!

X a n ı m. Nə olsun? Bizim siyasi savadı çatışmayan camaatımızdı buna pis baxan! Türkiyədə, kim istəyir, bu partiyadan çıxıb o birinə girir! Siz də indi bizim partiyanın ideoloji katibi olun!

K i ş i (*boğazını arıtlayır.*) Əhə-əhə!..

X a n ı m (*onu görüb özünü itirərək yavaşdan*). Ah, görəsən heç nə eşitmədi ki?..

D o s t. Gəldin?

K i ş i. Gəldim və gedirəm!

D o s t. Hara gedirsən? Mənim səndən xahişim var axı!

K i ş i. (*o biri otağa gedə-gedə*). Yox! Mən qurtardım daha! Mənim başım çatdayır! Mən daha dözə bilmirəm! (*Xanıma*) Əriniz sizi həyətdə gözləyir! (*Səhnədən çıxır.*)

D o s t. Buna nə olub belə?

X a n ı m (*eyni təşvişlə*). Görəsən, bizim söhbətimizi eşitmədi ki?

D o s t. Siz nə üçün belə həyəcanlanırsız? Axı, siz Tomrisin nəvəsisiz!

X a n ı m. Xeyr! Mənim nənəmin adı Nisəbacı idi!

D o s t (*eyni şövqlə*). Siz Nüşabənin nəvəsisiz!

X a n ı m. Yox! Mənim o biri nənəmin adı Qızxanım idi! Mən getdim!.. (*Səhnədən çıxmaq istəyir.*)

D o s t. Bir dəqiqə əcələ edin! (*Onun ardınca gedir.*)

X a n ı m. Yox!

A r v a d (*əlində məcməyi səhnəyə daxil olur*). Hara gedirsiniz? Bəs çay?

Q ı z (*tələsik səhnəyə gəlir*). Suzik deyirdi ki...

İ ş i q s ö n ü r.

ALTINCI ŞƏKİL

Kişinin evi. Bazar günü. Səhər. A r v a d, O ğ u l, Q ı z, K i ş i,
D o s t. Arvad xalalda və əlində siyahı, Oğul trusik-maykada və əlində tutduğu «Kapitalı» diqqətlə oxuya-oxuya,
Qız pijamada əsnəyə-əsnəyə tualetin qapısı ağzına düzülüblər.

A r v a d (*tualetin qapısını döyür*). Çıx də, səhərdən ordasan!.. Siyahı da, dünən necə yazıb qoymuşam, eləcə qalib stolun üstündə! Bunları indi çoxdan almalıydın, gün günortanı keçib! (*Siyahını oxuyur.*) Çörək almalıydım!.. Göyərti yoxdu evdə, bir dənə keşniş, bir dənə turp, bir dənə şüyüd...

Q ı z. Suzik deyir ki, dünyada ən çox vitamin şüyüddədi! (*Oğuldan əvvələ keçmək istəyir.*) Sən məndən sonra gəlmisən...

O ğ u l (*onu qabağa buraxmır*). Yox, sən məndən sonra gəlmisən!..

A r v a d (*tualetin qapısını döyür*). Nə edirsən e orda bu qədər?

Q ı z. Suzikin tualetə girməyi ilə çıxmağı bir olur!

O ğ u l (*oxuduğundan vəcdə gələrək*). Dəryadı, dərya!

Q ı z (*kitaba boylanır*). Yenə doqquzuncu səhifə!

O ğ u l. Sən mənim şəxsi həyatıma qarışma!

Q ı z. Sən məndən sonra gəlmisən!

A r v a d (*tualetin qapısını döyərək artan bir nigarançılıqla*). Niyə çıxırısan?

K i ş i (*səhnə arxasından qışqırır*). O-o-o!..

A r v a d. Nə?

Q ı z. A-a-a!..

K i ş i (*səhnə arxasından qışqırır*). O-o-o!..

A r v a d. Nə deyir belə?

Q ı z. Bilmirəm...

K i ş i (*səhnə arxasından qışqırır*). O-o-o!..

A r v a d (*həyəcanla tualetin qapısını döyəcləyir*). Çıx ordan!

Q ı z. İstəyirsən Suzikə zəng eləyim?

Qapının zəngi çalır.

A r v a d. Bu kimdi belə, bazar günü, səhər-səhər? (*Qapını açmağa gedir.*) Kimdi orda?

D o s t (*səhnəyə daxil olaraq*). İyi günlər!

A r v a d (*onun ardınca gələrək*). Bağışlayın, hələ geyinməmişik...

D o s t. Eyb etməz, mən də sizin arkadaşınız... Yoldaşınızla vacib söhbətim var... Tezdən gəldim ki, onu evdə bulum.

K i ş i (*səhnə arxasından qışqırır*). O-o-o!..

Dost təəccüblə Arvada baxır.

A r v a d. Səhərdən bura girib, çıxırsan... (*Tualetin qapısını döyəcləyir.*) Çıxırısan?

O ğ u l (*oxuduğundan vəcdə gələrək*). Fikrin dərinliyinə bax e!.. Dəhşətdi, dəhşət!..

K i ş i (*səhnə arxasından qışqırır*). O-o-o!..

D o s t. Əfəndim?

Tualetin qapısı açılır və saçları pəjmürdə
Kişi səhnəyə daxil olur.

K i ş i. Düz otuz yeddisini əzdim!

A r v a d. Otuz yeddisini əzdin?

K i ş i. Bəli!
A r v a d. Nəyin otuz yeddisini əzdin?
K i ş i. Əjdaha boyda milçəklərin! (*Dosta baxır və əllərini geniş açıb göstərir.*) Bax, bu boyda!
D o s t (*şaşırmış*). İyi sabahlar...
K i ş i (*ona yaxınlaşaraq, əllərini daha da geniş açır*). Bax, bu boyda!
D o s t. Bu nə danışır? (*Ürkmüş halda səhnənin bir küncünə çəkilib dayanır.*)
A r v a d. Sənə nə olub, əzizim?
K i ş i. Belə ev olar? Evdə də bu boyda milçəklər olar? Bu qədər tarakan olar? Hər biri krakadil boyda!
Q ı z. Vay, mama!..
K i ş i (*Oğula yaxınlaşır*). Yeddisini... («*Kapital*»ın səhifəsinə boylanır.) Yox... Doqquzunu öldürdüm! (*Arvada yaxınlaşır.*) Ev deyil bura, heyvanxanadı!.. Hörumçəklərin hər biri begemot boyda!
A r v a d. İçmisən? Bunnan çıxmayan iş, səhər-səhər piyan olub? Aç ağzını! Iyləyəcəyəm! Aç!
K i ş i (*ağzını açıb nəfəsini verir*). Hu!.. Hu!..
A r v a d. Yox, balam, iy gəlmir...
Q ı z (*uzaqdan*). Bəlkə saqqız çeynəyib ki, iyi getsin? Suzik deyir ki, indi elə eləyirlər!..
A r v a d. Çeynəmisən?
K i ş i. Yox.
A r v a d. Bəs neyləmişən?
K i ş i. Otuz yeddisini birdən öldürmüşəm! Bax, bu boyda! (*Qollarını geniş açıb göstərir.*)
Q ı z. Vay, mama!..
A r v a d (*qışqırır*). O boyda milçək olar?
K i ş i. Hə! (*Yavaşdan*) Sonra da birinin belinə minib uçub getdim!
A r v a d. Milçəyin belinə mindin?
K i ş i. Hə!
O ğ u l (*başını bayaqdan bəri oxuduğu kitabın üzərindən qaldıraraq*). Aha! Bu məntiqə uyğun gəlmir! Necə uçub getdin? Bəs deyirsən onları öldürdüm?
K i ş i (*hiddətlə*). Bu, yalançı məntiqdi, ay... tovariş! Siz yalançı məntiqlə yaşayırsınız! Bəli! Əvvəlcə öldürdüm! Hər biri, bax, bu boyda! (*Qollarını geniş açıb göstərir.*) Sonra da birinin belinə minib uçub getdim!
Q ı z. Vay, mama!..
A r v a d (*dəhşət içində*). Hara uçdun?

Pauza.

K i ş i. Qorbaçovun yanına! Perestroykaya baş vurdum!

Pauza.

(*Səhnədə gəzişməyə başlayır və birdən Dostun qarşısında dayanır.*) O-o-o!.. Əziz Lenin yoldaş! (*Onu qucaqlayır.*) Vladimir İliç! Mən bildirdim ki, biz görüşəcəyik!

Pauza.

D o s t (*özünü itirmiş halda*). Xeyr!.. Mən...
A r v a d (*yalnız indi başa düşür ki, hansı bədbəxtliyə düşər olublar*). Vaxsey!.. Kişi dəli olub!..
Q ı z. Vay, mama!.. Bəs mən Suzikə nə deyəcəyəm?

K i ş i (*ruh yüksəkliyi ilə*). Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqına eşq olsun!.. Ura, yoldaşlar!...

Pauza.

Ura, yoldaşlar!.. Yaşasın SSRI!.. Ura!..
A r v a d (*ağlamsınaraq*). SSRI daha yoxdu...
O ğ u l (*tələsik*). Müvəqqəti yoxdu!
K i ş i (*Arvada*). Nə? Sən nə cəsarətlə belə söz deyirsən?
A r v a d. Eh, ay əzizim, SSRI heç e, hayıf səndən!..
K i ş i (*Qıza*). Düz deyir?
Q ı z. Hə...
K i ş i. Bəs... Bəs o boyda SSRI-yə nə oldu?
Q ı z. Dağıldı...
O ğ u l (*tələsik*). Müvəqqəti dağıldı!
K i ş i (*Qıza*). Necə?
Q ı z. Hə, dağıldı...
K i ş i (*qışqırır*). Kim dağıtdı?
O ğ u l (*cəld*). Qorbaçov!
K i ş i. Bizim o Mixail Sergeyeviç?
O ğ u l. Bəli!

Pauza.

A r v a d. Ay başına dönüm...
K i ş i (*onun sözünü kəsir*). Yaxşı!.. Mən gedər oldum!.. Sağ olun!.. (*Dosta yaxınlaşır.*) Sağ olun, Vladimir İliç!..
D o s t. Yox... Mən...
K i ş i (*danışmağa macal verməyib, onu qucaqlayır*). Sağ olun!..
A r v a d. Sən hara gedirsən ki?
K i ş i. Qorbaçovu öldürməyə!
A r v a d. Nə?
O ğ u l. Yaxşı eləyir!
Q ı z. Vay, bəs Suzik? Onda Suzik necə olacaq?
K i ş i. Sağ olun! (*Tualetin qapısını açıb səhnədən çıxır və qapını ardiyca bağlayır.*)
D o s t. Tualetə girdi...
A r v a d. Həkim!.. Tez həkim çağırmaq lazımdı! (*Ağlayır.*) Ey gidi dünya!.. Gör necə gözəl insana qıydın!.. Gör necə adamı nə günə saldın!..
Q ı z (*qışqırır*). Papa, sən niyə dəli oldun? (*Ağlayır.*) Bəs Suzik buna nə deyəcək? Mənim taleyim necə olacaq? (*Daha da bərkdən ağlayır.*) Suzik biləndə ki, sən dəli olmusan, onda... onda... Vay!.. Suzik!.. Suzik!..

İ ş ı q s ö n ü r.

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Kişinin evi. Günorta. K i ş i, A r v a d, O ğ u l, Q ı z, Q o n ş u.
Kişi səhnədə təkdir. Ev paltarı geyib, başını sarıyub, bir sözlə, ev xəstəsidir. Səhnənin ortasında kreslodə oturub, gözlerini yumub və şəhadət barmaqlarını bir-birinə tuş gətirərək öz-özüyə oynayır.

K i ş i. Tuş gəldi, gəlmədi? Gəldi, gəlmədi?

A r v a d (*səhnəyə daxil olaraq*). Nə soyuqdu? Otopleniyə fərli yanmır, qazı elə verirlər, verməsələr onnan yaxşıdı... A-a-a... (*Pəncərəni göstərərək, kişiyə*) Oranı niyə açmısan elə? Dur, dur, pəncərənin o gözlüyünü ört, çöldə soyuqdu!

K i ş i (*gözlərini açır*). Onu bağlayım?

A r v a d (*üşüyə-üşüyə*). Bəli, əzizim, bəli, dur, bağla. Çöldə soyuqdu.

K i ş i (*gah pəncərənin gözlüyünə, gah da Arvada baxır*). Yəni mən durub o pəncərənin gözlüyünü bağlasam, çöldə o saat isti olacaq?

Pauza.

A r v a d (*ağlamsınır*). Mənim günahımın adı nə idi, ay Allah? Niyə mən bu günə düşdüm? Niyə onun aqlını başından aldın? Həkimin biri deyir ki, reaktivni psixozdan beynində iltihab var, o biri deyir şizofreniya... Nə bilim... Axı, yaxşı adamıydı o!.. Bircə dənə toyuğun başını da kəsməyə ürəyi gəlmirdi!..

K i ş i (*toyuq kimi qaqqıldayır*). Qaq-qaq-qaq!.. Qaq-qaq-qaq!..

A r v a d (*iki əlini də başına vurur*). Ay aman!..

Oğul əlində «Kapital» səhnəyə daxil olur.

Qalx, o pəncərəni bağla.

O ğ u l. E-e-e!.. Görmürsən, oxuyuram? (*Kişiyə*) Nə oldu?

K i ş i. Nə nə oldu?

O ğ u l. Dünən axşam axı, yenə dedin ki, gedirəm Qorbaçovu öldürməyə.

K i ş i. Hə, getdim!..

O ğ u l. Öldürdün?

K i ş i. Yox.

O ğ u l. Niyə?

K i ş i. O boyda oçered var idi ki!

O ğ u l. Oçered? Nə oçered?

K i ş i. Oçered də! O qədər adam gəlmişdi ki, Qorbaçovu öldürməyə, böyük bir növbə qurulmuşdu. Mən nömrə aldım. 314-cü adamam!

Pauza.

O ğ u l (*bir az fikirləşəndən sonra*). Yox, məntiqi deyil! (*Arvada baxır.*)

A r v a d. Əlbəttə!.. (*Ah çəkir.*) Eh, nə məntiq!..

K i ş i (*Arvadı yamsılayır*). «Eh, nə məntiq!..» Hə? Bir dəfə, 25 yaşım olardı, az qalmışdı dənizdə boğulum, onda sən mənim yanımdaydın?

A r v a d. Maşallah! Yadında gör nə yaxşı qalıb! Əlbəttə, sənin yanımdaydım! Getsin o gün, qayıtməsın!

K i ş i. Mən birinci dəfə infarkt olanda, sən mənim yanımdaydın də?

A r v a d. Bəs necə?!

K i ş i. Bir dəfə vannada sürüşdüm, ayağım sındı e, gipsə qoymuşdular, sən mənim yanımdaydın?

A r v a d. Əlbəttə, sənin yanımdaydım!

K i ş i. Mən ikinci dəfə infarkt olanda da sən mənim yanımdaydın də?

A r v a d. Bəs necə, əzizim, əlbəttə!

K i ş i. Deməli... deməli, sən mənim yanımda olanda boğuluram, infarkt oluram, ayağım sınır, qarnım ağrıyır, dırnağım düşür! Bax, məntiq budur!

Arvad çayıb qalıb. Qapının zəngi çalınır.

A r v a d (*hələ də özünə gəlməyərək, Oğula*). Get aç qapını.
O ğ u l (*başını kitaba dikib*). Mən oxuyuram.
A r v a d (*dərindən köks ötürür*). Eh!.. (*Qapını açmaq üçün səhnədən çıxır.*)
Q o n ş u (*səhnə arxasından*). Xoş gördük sizi! Kişi necədi?
A r v a d (*səhnə arxasından*). Eh, necə olacaq?..
O ğ u l (*başını kitabın üstündən qaldırıb hiddətlənir*). Burjuy! (*Səhnədən çıxır.*)
Q o n ş u (*səhnəyə daxil olur*). Bəs həkimlər nə deyir?
A r v a d (*onun ardınca səhnəyə daxil olaraq yavaşdan*). Nə bilim, vallah... Mən özüm də elə başımı itirmişəm!.. Hərəsi bir söz deyir... Reaktiv psixoz... Şizofreniya... Beyin iltihabı... (*Ağlamsınır.*) Bir dərddi, düşmüşük, qonşu qardaş!..
Q o n ş u (*əlini beyninə tərəf oynadır*). Yəni lap qorxuludu?
A r v a d. Yox, yox!.. Yaddaşı elə yaxşıdı!.. Amma... deyir getmişdim Qorbaçovun yanına...
Q o n ş u. Bəlkə doğrudan da gedib?
A r v a d. Nə danışırsız? Evdən bir addım da eşiyə çıxmayıb! Gəlin əyləşin! Bu saat gəlirəm. (*Səhnədən çıxır.*)
Q o n ş u (*Kişiyə yaxınlaşır*). Salam!

Kişi başını tərpətib onun salamını alır.

Necəsən? Nə var, nə yox? Deyirlər səfərdə olmusan?
K i ş i. Hə. Vaxtım yox idi, qayıtdım.
Q o n ş u. Əlbəttə!
K i ş i. Burada işlərim çoxdu!
Q o n ş u. Bəs necə!
K i ş i. Bayaq Cəbrayıl mələyə də deyirdim!
Q o n ş u. Kimə?
K i ş i. Cəbrayıl mələyə.
Q o n ş u. O da bura gəlir?
K i ş i. Hə. Bayaq burdaydı, oturub çay içirdik.
Q o n ş u. Çay içirdiz də? (*Gülür.*)
K i ş i. Bəli.
Q o n ş u. Cəbrayıl mələklə? (*Gülür.*)
K i ş i. Hə.
Q o n ş u. Əla! Əla! (*Gülür.*)
K i ş i. Ona da deyirdim... Laçınovla görüşməliyəm!
Q o n ş u (*gözləri bərəlmiş halda*). Nə?
K i ş i. Mən ona o boyda bilərzik almışam! On beş min dollara!
Q o n ş u (*ora-bura baxa-baxa həyəcanlı*). Yavaş! Yavaş!
K i ş i. Yox! Bədi daha! (*Ayağa qalxır.*) Cəbrayıl mələyə söz vermişəm! Lap bərkdən deyəcəyəm! O boyda bilərzik almışam ona! Heç olmasa bir dəfə bayramda zəng eləyib məni təbrik də eləmir! Görər indi! Görər onun başına nə oyun açacağam! Hər şeyi var onun! Amma mənim heç nəyim yoxdu! Allahın bir maşını da yoxumdu! Bayaq Cəbrayıl mələyi dalıma alıb cənnətə apardım! Bir maşın nə olan şeydi, hə? Maşına qoyub aparardım də!..
Q o n ş u (*tamam özünü itirmiş halda*). Dayan bir!.. Qulaq as!..

K i ş i. Sən darıxma! Mən o Laçınovun anasını ağladım, sən də bax! Qaytarsın mənim on beş min dollarımı! Qəzetə yazacağam!

Q o n ş u. Səs salma! Bir dəqiqə dayan!

K i ş i. Miting eləyəcəyəm! Gedib evlərinin qabağında mitinq eləyəcəyəm! Televiziya gedəcəyəm!

Q o n ş u. Yavaş!..

K i ş i. Mən ona o qədər rüşvətlik mal almışam! Amma mənim bir dənə maşınım da yoxdu!

Q o n ş u. Qulaq as!..

K i ş i (*qışqırır*). Laçınov! Sənə ar olsun!

Q o n ş u. Yavaş!.. Bilirsən sənə neyləyər?!

K i ş i. Mənə?

Q o n ş u. Bəli! (*O tərəf-bu tərəfə baxaraq yavaşdan.*) Sən onu tanımırsan!.. O-o-o!..

Pauza.

K i ş i. Mənə heç nə edə bilməz!

Q o n ş u. Niyə?

K i ş i. Çünki mən dəliyəm! (*Qışqırır.*) Laçınov!

Q o n ş u. Alə, sənə eləyə bilməz, mənə eləyər də!..

K i ş i (*qışqırır*). Laçınov!

Q o n ş u. Onda məni... onda məni məhv eləmə!..

K i ş i (*daha da qızıqıb*). Yox, məni dayandırmaq mümkün deyil! Mən həzrət Cəbrayıl sənə vermişəm! (*Qışqırır.*) Laçınov!.. Rüşvətxor!.. Mənim heç maşınım da yoxdu!..

Q o n ş u. Var!.. Var!..

K i ş i. Nə var?

Q o n ş u. Maşın var! Var maşın! Mən ölmüşəm bəyəm? Mən elə bu gün sənə maşın alacam!

K i ş i. Axı!..

Q o n ş u. Dedim, qurtardı! Qonşu qonşuya hansı gündə gərəkdi?

Arvad məcməyidə çay, Oğul əlində «Kapital» və Qız səhnəyə daxil olurlar.

A r v a d. Bu nə səs-küydü?

Q o n ş u. Heç...

K i ş i (*səhnə boyu fırlanaraq, guya ki, maşın sürür*). Ba-bap!.. Trrr!.. V1-1-1!..

A r v a d. Yenə neyləyirsən?

K i ş i (*Arvada*). Ba-bap!.. Çəkil yoldan!..

A r v a d. Nə?

Q ı z. Görmürsən, maşın sürür.

K i ş i. Ba-bap!.. Çəkilin yoldan!..

A r v a d (*ağlamsınır*). Ay yazıq!.. Sənin heç maşınım var?

Q o n ş u. Var! Onun maşını var! Mən bu qərara gəldim ki, sizin bu çətin vaxtınızda, xeyriyyəçi kimi, sizə bir maşın hədiyyə edirəm! Bir az işlənmiş olar, ancaq eybi yox!..

Pauza.

K i ş i (*səhnə boyu fırlanaraq guya ki, maşın sürür*). Ba-bap!.. V1-1-1!..

O ğ u l. Necə? Bizim maşınımız olacaq? Mən maşın sürəcəyəm?

Q ı z. Suzuk də sürəcək!

A r v a d. Çox sağ olun, ay qonşu! Siz qardaşdan da artıqsız!

Q o n ş u. Bir şey deyil!..
K i ş i (*səhnə boyu*). Ba-bap!.. V1-1-1!..
O ğ u l (*sevincindən bilmir ki, nə etsin və birdən yadına düşür*). Anacan, bu saat pəncərəni bağlayacam!

İ ş i q s ö n ü r.

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Kişinin evi. Axşamüstü. K i ş i, A r v a d, O ğ u l, Q ı z, D o s t.
Arvad oturub nəsə toxuyur. Kişi güzgünün qabağında.

K i ş i (*güzdə özünə baxa-baxa*). Vay!.. Saqqal necə basıb məni?..
A r v a d (*yavaş-yavaş artan bir həyəcanla*). Ay, nə yaxşı!.. Deyəsən, özünə gəlirsən, hə?
K i ş i. Üzqırxanımı, sabun köpüyünü gətirin! Fırçamı gətirin!..
A r v a d (*çağırır*). Ay qız, tez elə! Üzqırxanı-zadı gətir bura!
Q ı z (*səhnəyə daxil olur*). Nə olub?
A r v a d. Papa üzünü qırmaq istəyir! Tez elə! Nə lazımdı, gətir!
Q ı z (*sevincək*). Oy, papa, nə yaxşı! Suzikə deyəcəyəm! (*Qaçıb səhnədən çıxır.*)
K i ş i (*diqqətlə güzgüyə baxa-baxa əlini üzünə sürtür*). Gör nə qədər di!..
A r v a d (*yavaşdan*). Özünə fikir verməyə başlayıbsa, deməli, ayılır! Vallah, evə maşın gələndən sonra, elə bil, hər şey düzəlməyə başlayıb!
K i ş i (*qışqırır*). Sabun!
A r v a d (*qışqırır*). Nə oldu?
Q ı z (*səhnə arxasından*). Bu saat! Qoy əvvəlcə Suzikə zəng eləyim!..
A r v a d. Nə Suzik? Tez üzqırxanı gətir!
K i ş i (*qışqırır*). Fırça!..
Q ı z (*ləvazimatları gətirərək, incik*). Suzik deyəcək ki, niyə əvvəlcə mənə demədin? (*Məcməyini atasına verir.*) Al. (*Arvada*) Suzik bilirsən nə deyir? Deyir ki, mən, rıtsaram! Deyir ki, əyər sənənin papanın başı... e... papan xəstələnibsə, mən gərək səni daha artıq qoruyam!..
A r v a d. Sənənin üzünü görməmişəm, ay Suzik, amma xoşbəxt olasan!
Q ı z. Mənnən bir yerdə!
A r v a d. Allah eləsin!
K i ş i (*məcməyini güzgünün qabağına qoyur və fırçanı götürüb sabun bulaya-bulaya yenə diqqətlə güzgüyə baxır*). Ay-yay-yay!.. (*Fırçanı güzgüyə aparıb güzdəki əksini sabunlamağa başlayır.*)
A r v a d. Sən nə edirsən?
Q ı z. Papa!..
K i ş i. Necə nə edirsən? Nə qışqırırsız? (*Güzgünü göstərir.*) Görmürsən nə qədər tük var? (*Üzqırxanla güzdəki əksini qırmağa başlayır.*)
A r v a d. Dayan! Dayan! Güzgünü də xarab eləmə!
Q ı z. Yaxşı ki, Suzikə demədim!

Arvad üzqırxanı Kişinin əlindən alır. Eşikdən maşın səsi gəlir,
sonra Oğul səhnəyə daxil olur.

O ğ u l (*ruh yüksəkliyi ilə*). Salam!..

Pauza.

(Gəlib anasının boynunu qucaqlayaraq) Balaca Volodya anasını çox sevirdi!..

Q 1 z. Balaca Volodyaya da maşın vermişdilər?

A r v a d. Bəsd!

Q 1 z. Görmürsən? Suzikə vermir maşını sürməyə!..

Kişi yenə güzgünü qırmaq istəyir.

A r v a d. Didişməyin!.. *(Kişini göstərir.)* Onsuz da dərdimiz az deyil!.. Görürsüz?!

O ğ u l. Yenə nə olub, anacan?

A r v a d. Üzünü qırmaq əvəzinə, güzgünü qırmaq istəyir...

O ğ u l. Bu saat! Bu saat mən özüm onun üzünü qıracağam! *(Kişiyə yaxınlaşıb üzqırxanı onun əlindən alır.)* Krupskaya deyirdi ki, övlad gərək valideynlərinə kömək etsin! *(Cidd-cəhd ilə Kişinin üzünü qırmağa başlayır.)*

Q 1 z. Nə olsun? Suzik də olsaydı, qırxardı!

O ğ u l *(atasının üzünü qırxa-qırxa, həvəslə)*. Maşından sonra, partiyada mənim mövqelərim çox möhkəmlənib! İndi mənimlə hesablaşırlar!

K i ş i *(qışqırır)*. Yaşasın kommunizm!

O ğ u l. Bəli, ata! Bir vaxt gələcək, xalqımız yenə nümayişə çıxacaq! O zaman mən tribunada parad qəbul edəcəyəm!

A r v a d. İnşallah!

Qapının zəngi çalınır.

Q 1 z *(qapını açmağa gedə-gedə)*. Nə olsun? Suzik də böyük adam olacaq! *(Səhnədən çıxır.)*

K i ş i *(güzgünü göstərərək üzqırxanı Oğulun əlindən almaq istəyir)*. Qoy bunu mən qırxım!

O ğ u l. Dayan, atacan!..

D o s t *(səhnə arxasından)*. İyi axşamlar!

Q 1 z *(səhnə arxasından)*. Salam...

D o s t *(səhnəyə daxil olur)*. İyi axşamlar!.. Əcəba nasıldır bizim arkadaşımız?

A r v a d *(dərindən köks ötürür)*. Görək də...

K i ş i. O-o-o!.. *(Qolu ilə Oğulu özündən kənarlaşdıraraq Dosta yaxınlaşır.)* Yoldaş Lenin! *(Onu qucaqlayır.)* Əziz Vladimir İliç! Xoş gördük! Xoş gördük! *(Qamarlayıb Dostu öpür.)*

D o s t *(onu özündən kənarlaşdırmağa çalışır)*. Yavaş!.. Yavaş, üst-başımı sabunladın!

K i ş i. Sabunun sənə xeyri var!

D o s t. Burax!

K i ş i. Ah, sənin saçın necə də tökülüb! Əziz Volodya!

D o s t. Burax!..

K i ş i. Proletariatın dahi rəhbəri! Mənim əziz dostum! *(Onu yenə qucaqlamaq istəyir.)*

D o s t. Yox!.. Yox!.. Sənə neçə dəfə demişəm ki, mən Lenin deyiləm! *(Oğula)* Kömək elə də!

O ğ u l. Nə olub? Pis adama oxşatmır ki, sizi! Nasionalist! *(Hirsi ilə səhnədən çıxır.)*

K i ş i. Bəsd, Vladimir İliç! Bəsd! Heç zarafatından qalmırsan a!.. *(Arvada)* Uşaqlıqda da belə idi... Onda keçəl deyildi, əməlli-başlı saçı var idi!.. *(Birdən kövrəlir.)* Eh, Volodya!.. Hanı... Hanı sən o qıvrım saçların? Töküdün o saçları bizim gözəl həyatımız naminə! Əziz Ulyanov! Gəl!.. Gəl, səni bir də bağrıma basım!..

D o s t. Yox! Mən Lenin deyiləm! Şurasını birdəfəlik anla!

A r v a d. Fikir verməyin...

D o s t. Axı, bütün bədənimi sabunladım!..

K i ş i. Dedim ki, sabun sənə üçün vacibdi! Volodya!

D o s t. Yox!

K i ş i (*ciddi*). Daha bu olmadı, Vladimir Iliç! İndi nədən ehtiyat edirsiniz? Daha gizli fəaliyyətinizə, konsperasiyaya ehtiyac yoxdu! Biz indi sənın qurduğun ölkədə yaşayırıq!

A r v a d. Eh, getdi o ölkə!.. Ətin kilosu bir manat doxsan qəpik idi!

K i ş i. Xeyr! Sən bu sözlərə inanma, əziz Vladimir Iliç! Biz Stalini gorbagor elədik! Xruşşovla qarğıdalı yığdıq və Amerikanı ötüb keçdik! Brejneve, bax, bura qədər (Əli ilə qurşaqdan aşağısını göstərir.) orden verdik! Sonra Qorbaçovla perestroyka elədik! Ah, Mişa!.. Mişa!.. O da sənın kimi keçəldi!

D o s t (*tamam bıkmış*). Mən Lenin deyiləm!

A r v a d. Fikir verməyin...

K i ş i. Necə fikir verməyin? Necə mən Lenin deyiləm? Mən sənın Nadejda Konstantinovnaya məhəbbətin haqqında poema yazıram! Krupskaya da səni sevirdi!

D o s t. Tamam, zavallı arkadaşım! Sən yorğunsan, get istirahət yap!

K i ş i. Nə istirahət, canım? Sizin kimi sevgililər haqqında poema yazarkən, mən gedib istirahət edə bilərəm? Lenin bu otaqda, bax, burada dayanmışdı. (*Göstərir.*), Krupskaya da, bax, burada dayanmışdı. (*Göstərir.*) İndiki kimi, gözlərimin qabağında!

A r v a d. Ay aman!..

K i ş i. İyirmi ildən sonra yenidən görüşmüşdülər! Lenin deyirdi: «Gəlin biz yeni bir həyat quraq!.. Biz öz məhəbbətimizin timsalında türk dünyasının ölməz ənənələrini yaşadaq!..» Krupskaya da deyirdi: «Siz nə danışırırsınız? Mənim həyat yoldaşım var!..»

A r v a d. Gör gözünə nələr görünür e!..

K i ş i. Mən redaksiyalara gedib bu ülvı məhəbbət haqqında poemamı bütün ictimaiyyətə bəyan edəcəyəm!

D o s t (*həyəcanlı*). Yox, lazım deyil!

K i ş i. Necə lazım deyil? Mən sizin məhəbbət dastanınızı yazmaya bilərəmmi? Bu əsərin adı «Volodya və Nadya dastanı» olacaq! Qoy hamı Lenin ilə Krupskayanın, bax, buradakı bu ülvı məhəbbətindən xəbər tutsun!

D o s t (*həyəcanlı*). Özünə başqa bir əyləncə tap!

K i ş i. Yox! Bu mümkün deyil!

A r v a d. Əşşi, qoyun yazsın, başı qarışsın də...

D o s t. Yox! Yox!

K i ş i. Əziz Lenin! Vladimir Iliç! Başa düşün, mən o poemanı yazmaya bilmərəm!

D o s t. Axı, nə üçün?

K i ş i. Çünki mən o poemaya görə qonorar alacağam! Sonra da o qonorarı verib (*Əli ilə tavanı göstərir.*) evimizə lüstür alacam!

Pauza.

D o s t (*tavana baxır*). Sən... sən istirahət elə... O lüstürü mən alaram!

K i ş i. Mən büllur lüstür alacam!

D o s t. Əvət!.. Əvət!.. Mən məhəbbətə nankor ola bilmərəm!

A r v a d. Nə?

D o s t. Heç!.. Heç!..

K i ş i. İmportını!

D o s t. Əvət!.. Əvət!..

A r v a d. A-a-a!.. Siz nə əziyyət çəkirsiz?

D o s t. Biz dostuq! Xahiş edirəm bu hədiyyəni məndən qəbul edəsiniz!

A r v a d. Siz necə də dostunuzun qayğısına qalırırsız! Onun istirahəti naminə belə bir hədiyyə edirsiniz!.. Çox sağ olun!..

D o s t. Bir şey deyil! Mən getdim lüstür almağa! (*Səhnədən çıxır.*)

Kişi yenə diqqətlə güzgüyə baxır.

A r v a d. Bizim də evimizdə lüstür yanarmış! (*Kişiyə baxıb Oğulu çağırır.*) Papanın üzü sabunlu qaldı axı!

O ğ u l (*əлиндə üzqırخان səhnəyə daxil olur*). Getdi o nasionalist?

A r v a d. O nasionalist deyil, əsl dostdu! Gəl papanın üzünü qırx, qurtar!

Oğul Kişinin üzünü qırmağa başlayır.

O getdi bizə billur lüstür alsın!

O ğ u l. Nə?

K i ş i (*qışqırır*). Kəsdin üzümü!.. Qan gəlir!..

A r v a d (*qışqırır*). Ay qız, tez yod gətir!

K i ş i. Millətin də başını belə qırxırsız?!

İ ş i q s ö n ü r.

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Səhnə tamam qaranlıq içindədi.

Kimsə o qaranlıqda əl fənərinin zəif işığını döşəməyə, divarlara, ev əşyalarına sala-sala səhnədə var-gəl eləyir, amma bunun kim olduğunu müəyyən etmək mümkün deyil.

Barmaqlarının ucunda ehtiyatla addımlayır. Dayanıb qulaq asır.

Xorultu səsi gəlir.

Yenə barmaqlarının ucunda ehtiyatla addımlayır. Dayanıb əliylə nəşə axtarır və deyəsən, axtardığını tapır.

Səhnənin ortasında arxası tamaşaçılara tərəf oturub yerini rahatlayır və fənərin işığında qəzet oxumağa başlayır.

Onun arxası tamaşaçılara tərəf olduğu üçün sifəti görünmür.

İ ş i q s ö n ü r.

ONUNCU ŞƏKİL

Kişinin evi. Günorta. K i ş i, A r v a d, Partiya l i d e r i, X a n ı m.

Kişi cidd-cəhdlə kağız-kuğuzdan nəşə düzəldir.

P a r t i y a l i d e r i. Hə, necəsən, əziz dost?

X a n ı m. Vallah, siyasi fəaliyyətimiz o qədər ki, güclə vaxt tapıb gəldik sizi yoluxmağa.

A r v a d. Çox sağ olun!..

P a r t i y a l i d e r i. Eybi yox, pis günün ömrü az olar. Nə var, nə yox?

K i ş i (*kağız-kuğuzla məşğul ola-ola*). Yaxşıyam!..

P a r t i y a l i d e r i. Görürəm... Yaxşı dəyirsən gözümə!..

X a n ı m. Elədi!..

K i ş i. Amma...

P a r t i y a l i d e r i. Nə amma?

K i ş i. Hər gecə yuxuda siçanları görürəm...

P a r t i y a l i d e r i. Siçanları?

K i ş i (*əvvəlki kimi kağız-kuğuzla məşğul ola-ola*). Hə...

Partiya lideri. Necə görürsən?

Kişi. Görürəm ki, bizim evin siçanları ilə qonşunun siçanları komanda düzəldib bir-biriləri ilə futbol oynayırlar...

Arvad (*köksü ötürərək*). Eh!.. Həkim belə hallar üçün dərman verib, indi içərsən, elə yuxular görməzsən... (*Qalxıb üstündə xeyli dərman yığılmış mizə yaxınlaşır və dərmanların arasından iki həb seçib su ilə gətirir.*) Al!.. İç!..

Kişi (*başını kağız-kuğuzdan qaldırır*). Olmaz sabah içim?

Arvad. Niyə sabah?

Kişi. Bu gecə final oynayacaqlar!

Pauza.

Xanım (*söhbəti dəyişmək üçün, tavandan asılmış çilçırağı göstərir*). Nə gözəl çilçırağınız var!..

Arvad. Hə...

Partiya lideri. Oğlunuz görükmür... Yenə «Kapital»ı oxuyur?

Arvad. Vaxt tapanda oxuyur. Evin bütün işləri onun boynundadı! Maşallah! (*Köksünü ötürür.*) Eh!.. Hər şey yaxşıdı... Elə bil həyat bizimçün təzədən başlayır... Bircə... (*Kişini göstərir.*) Bircə bunun dərdi!..

Kişi. Artıq iyirmi yeddi dəvətnamə hazırdı!

Partiya lideri. Neynirsən e bu dəvətnamələri?

Kişi (*təəccüblə*). Necə neynirsən?

Partiya lideri. Hə də, neynirsən? (*Gülümsəyir.*) Səhərdən yazırsan, yapışdırırsan...

Kişi. Toy eləyəcəyəm!

Partiya lideri. Toy?

Kişi. Bəli!

Arvad dərindən köksünü ötürür.

Partiya lideri. Allah xeyir versin!.. Soruşmaq ayıb olmasın, kimin toyudu?

Kişi. Mənim!

Arvad. Nə?

Partiya lideri. Əziz dost, sənın arvadın, uşaqların...

Arvad (*ayağa qalxır*). Of-f-fl!.. Belə də dərd olar?..

Xanım (*ayağa qalxır*). Eybi yox... Keçər... Qoy kişilər özləri oturub söhbət etsinlər... Gedək o biri otağa, biz də öz söhbətimizi eləyək. Mən də, heç olmasa, beş dəqiqə siyasi mübarizəmizdən ayrılıml!..

Xanımla Arvad səhnədən çıxırlar.

Partiya lideri. Hə, ürəyivə təzə arvad düşüb, ey zalım?!

Kişi. Yox, mən arvad almıram!

Partiya lideri. Arvad almırsan?

Kişi. Xeyr!

Pauza.

Partiya lideri. Kiçik toy eləyirsən?

Kişi. Xeyr!

Partiya lideri. Bəs nə eləyirsən?

Kişi. Mən partiya alıram!

Partiya lideri. Nə?

K i ş i. MMDKGAP!

P a r t i y a l i d e r i. Başa düşmədim...

K i ş i. Milliyyətçi Maarifçi Demokratik Konservator Gələcək Azərbaycan Partiyası! Mən iki yüz əlli dəvətnamə düzəldib (*Həzz ala-ala səhərdən bəri düzəlttdiyi alabəzək dəvətnamələrdən birini götürüb baxır.*) hörmətli adamlara paylayacağam. Hamı elə biləcək ki, mənim toyumdu! Ancaq qonaqlar gələndən sonra, mən bəyan eləyəcəyəm ki, qadınla yox, Milliyyətçi Maarifçi Demokratik Konservator Gələcək Azərbaycan Partiyası ilə evlənirəm!

Pauza.

Bəli! Bizim bu sahədə təcrübəmiz var! Bəs sənın ad günündə partiya yaratmadıq? Bu, siyasət aləmində yeni bir kəşfdır! Mən jurnalistləri də bura dəvət eləyəcəyəm! Sənın partiyanın təcrübəsini onlara nümunə göstərəcəyəm! Qoy bu kəşfi dünyaya yaysınlar! Bütün qonaqları başa salacağam! Onlar da məni Milliyyətçi Maarifçi Demokratik Konservator Gələcək Azərbaycan Partiyası ilə evləndirəcəklər!

Pauza.

P a r t i y a l i d e r i (*yavaş-yavaş artan bir həyəcanla*). Bura bax, bu çox bekara bir fikirdi! Bunu başından çıxart! Jurnalistlər bu saat sensasiya axtarır.

K i ş i. Çox gözəl! Niyə başımdan çıxarım? (*Dəvətnaməni ona göstərir.*) Görmürsən necə gözəldi?

P a r t i y a l i d e r i. Mən sənə gözəl şəkilli kitablar alaram, oturub baxarsan...

K i ş i. Yox! Mən MMDKGAP-la evlənirəm!

P a r t i y a l i d e r i. Bura bax, yoxsa bizim partiyanın rəqibləri gəlib sənı başdan çıxarıblar, hə? Düzünü de?

K i ş i. Xeyr! (*Hırlənir.*) Məni kim başdan çıxara bilər?

P a r t i y a l i d e r i (*tələsik*). Heç kim! Sən... sən bu barədə heç kimə bir söz-zad deməmişən ki?

K i ş i. Mən xəbərçiyəm bəyəm?

P a r t i y a l i d e r i. O mənada demirəm... Yəni toyuva hələ qonaq çağırمامısan?

K i ş i. Hələ yox. Darıxma! Mən MMDKGAP-la evlənəndən sonra, sənınlə müttəfiq olacağam! Seçkilərə bir yerdə gedəcəyik! (*Ayağa qalxıb qışqırır.*) Qələbə bizimdir!

P a r t i y a l i d e r i. Yavaş! Yavaş! Belə şeylərlə zarafat eləmək olmaz!..

K i ş i. Zarafat nədi, canım? Sən dəli olmusan?

P a r t i y a l i d e r i. Yox...

K i ş i. Deyirəm axı... Artıq nizamnaməni yazıb qurtarıram. Onu Ədliyyə Nazirliyinə göndərəcəyəm ki, sənın partiyanın təcrübəsi əsasında qeydə alsınlar! Alacaqlar! Nazir müavini mənim dostumdu! Özüm olacam sədr, oğlum da olacaq Baş katib!

P a r t i y a l i d e r i. O kommunistdi ki!

K i ş i. Nə olar? Orda Siyasi Büronun üzvüydü, amma burda olacaq Baş Katib! Evimizi də eləyəcəyəm partiyanın qərargahı. Sonra pul toplayacağıq partiya! Sonra da partiyanın puluyla buranı əla təmir elətdirəcəyəm!

P a r t i y a l i d e r i. Bura bax...

K i ş i. Sən narahat olma, dedim. Bay!.. Sənın partiyanla müttəfiq olacağıq də!.. Qorxma! Hər şey əla olacaq! Buranı da gözəl təmir edəcəyəm!

P a r t i y a l i d e r i (*özünü saxlaya bilməyib qışqırır*). Sənı gərək dəlixanaya aparsınlar! Demokratik ölkədə olsaydın, sən indi çoxdan dəlixanadaydın!

A r v a d (*səhnə arxasından*). Bizimləsiz?

P a r t i y a l i d e r i (*tələsik*). Xeyr!

K i ş i. Sənin həyəcanını başa düşürəm, mənim əziz sinif yoldaşım! Bu sevincdəndi! Sən də mənimlə birlikdə sevinirsən! Artıq iyirmi yeddi dəvətnamə hazırdı! Qalıb iki yüz iyirmi üç dəvətnamə! Sabahdan yavaş-yavaş qonaqları dəvət eləməyə başlayacam. Birinci jurnalistləri çağıracam! Darıxma, səni elə indidən dəvət edirəm! Jurnalistlərin qabağında səni əməlli-başlı tərifləyəcəyəm! Kim öz ad günündə partiya yarada bilər, hə? Bunu heç Stalin də bacarmazdı! Vaxtını təyin eləmişəm! Gələn həftənin çərşənbə axşamı mənim toyumdu! *(İki əlini də geniş açaraq otağı göstərir.)* Sonra da buranı əla təmir edəcəyəm!

Pauza.

Əla təmir!..

Pauza.

P a r t i y a l i d e r i. Bura bax...

K i ş i. Dedim ki, səni tərifləyəcəyəm də! Səni hamıya nümunə göstərəcəyəm! Qoy görsünlər ki, Azərbaycanda necə əjdahalar var! Sonra da buranı təmir elətdirəcəyəm!

P a r t i y a l i d e r i. Yox... Qulaq as, buranı... buranı mən təmir elətdirərəm... Bizim partiyanın vəsaitinə... Beynəlxalq simpozium keçirmək istəyirdik... Sən bu toy məsələsini burax getsin...

K i ş i. Hə?

P a r t i y a l i d e r i. Hə...

K i ş i. Nə vaxt?

P a r t i y a l i d e r i. Nə nə vaxt?

K i ş i. Təmir?

P a r t i y a l i d e r i. Gələn ay...

K i ş i. Yox!.. Mənimçün subay qalmaq çox çətindi! Mən evlənirəm! Mən öz partiyamı alıram!

P a r t i y a l i d e r i. Yaxşı, gələn həftə...

K i ş i. Yox! Mən subaylığa dözə bilmirəm!

P a r t i y a l i d e r i. Yaxşı, yaxşı... Sabah başlayıram...

K i ş i. Hə?

P a r t i y a l i d e r i. Hə...

Pauza.

Hə, sabah başlayıram...

K i ş i. Onda mən gedim nizamnamənin əvəzinə roman yazım...

P a r t i y a l i d e r i. Hə, get roman yaz! Ancaq təcrübədən-zaddan yazma! Toydu, ad günündü, belə şeylərdən yazma! İndi millətin ağır günündü! Yeməyə bir şey tapmır! Sən millətin dərdindən yaz! Başa düşdün? Millətin dərdindən!

K i ş i. Mən sənət əsəri yaratmağa gedirəm! *(Coşğun)* Yox, mən getmirəm! İlham pərisi məni öz qanadlarında aparır! *(Qollarını geniş açır, guya ki, uçur, səhnədən çıxır.)*

İ ş i q s ö n ü r.

ON BİRİNCİ ŞƏKİL

Kişinin evi. Günorta. K i ş i, A r v a d, O ğ u l, Q ı z, f ə h l ə l ə r. Üç-dörd fəhlədən kimi evin divarını rəngləyir, kimi harasa mala çəkir, qapıya cəftə vurur, pəncərənin taxtasını qaşır

və s., bir sözlə, evdə şıdırgı təmir işləri gedir.
Kişi pəncərədən birinin qarşısında oturub və eşiyə baxır. Arvad böyük bir həvəs və cidd-cəhdlə fəhlələrin işinə rəhbərlik edir, Qız da böyük ruh yüksəkliyi və maraqla ora-bura baxır.

A r v a d. Bax, buranı görürsüz, göy rənglə rəngləyin, ancaq tamam göy olmasın...

Birinci fəhlə. Göy rəngləyim, ancaq göy olmasın?

A r v a d. Hə...

Birinci fəhlə. Onu necə eləyim?

A r v a d. Bax, bu göy...

Birinci fəhlə. Hə...

A r v a d. İndi üstündən sarı vurun...

Birincifəhlə (*fırça ilə rəngi sürtür*). Al...

A r v a d (*sevinclə*). Gördün! Bax, belə! İyirmi ildi mən gecə yuxuda da bu rəngləri görürəm!..

Q ı z (*gəlib baxır*). Oy, nə gözəldi! Qoy Suzikə zəng eləyim deyim! (*Həyəcanla qaçıb səhnədən çıxır.*)

A r v a d. Bax, burda mütləq ağ bir xətt keçməlidir!..

Maşın səsi gəlir, sonra Oğul əlində zənbil səhnəyə daxil olur.

O ğ u l. Salam, yoldaş fəhlələr!

İkinci fəhlə (*o biri fəhləyə*). Bu nə deyir, alə?

O ğ u l (*yumruğunu yuxarı qaldırır*). Biz qalib gələcəyik!

İkinci fəhlə. Nə qalib, alə? Bizim obedimizi verin də!..

A r v a d. Darıxmayın! Əvvəlcə iş, sonra yemək!

O ğ u l. Roza Lüksemburq deyib ki, əmək insanın yaraşığıdır!

İkinci fəhlə. Nə?

Q ı z (*səhnəyə daxil olur*). Suzik deyir ki, sarının üstündən də bir az yaşıl vurmaq lazımdı!

A r v a d (*Qıza fikir vermədən Oğulun gətirdiyi zənbili aç-aça Kişiyə yaxınlaşır*). Bax, oğlumuzu görürsən?! Maşallah! Gör sənin üçün necə gözəl konservlər alıb?!

Q ı z. Mən də yeyəcəyəm!

A r v a d. Bax, qaz ciyərinin paşteti...

Q ı z. Suzik onu xoşlamır!

A r v a d. Bu da badımcan kürüsü...

K i ş i (*ruh yüksəkliyi ilə*). Qoy bir mən sağalım!

A r v a d. Allah qoysa! Allah qoysa!

K i ş i. Onda bir dənə böyük konservatoriya tikdirəcəyəm!

A r v a d. Nə?

K i ş i. Konservatoriya!

A r v a d. Konservatoriyanı neynirsən?

K i ş i. Konservləri saxlamağa yerimiz olsun!

Pauza.

İkinci fəhlə. Ay bacı, obedin vaxtı çoxdan keçib e!..

İ ş i q s ö n ü r.

ON İKİNCİ ŞƏKİL

Bağça. Günorta. Partiya l i d e r i, X a n ı m, Q o n ş u.

Q o n ş u. Təbrik edirəm sizi!.. Təbrik edirəm!..

X a n ı m. Nə olub? Ağı başına gəlib?

Q o n ş u. Yox, əşşi! O yazığın başı elə xarab olmayıb ki, təzədən düzəlsin! Əslinə baxsan... Vallah, heç əvvəldən də onun başında bir şey yox idi! Bu yazı-pozu adamları bir az belə də... (*Əlini başının üstündə yelləyir.*) Birtəhər olurlar!.. (*Partiya liderinə*) Sizi təbrik edirəm, sizi!..

P a r t i y a l i d e r i. Məni?

Q o n ş u. Bəli, sizi! Millətin böyük siyasi xadimini!

P a r t i y a l i d e r i (*təvazökarlıqla*). Mən xalqım üçün çalışıram...

Q o n ş u. Bilirəm! Bəs necə? Təbrik edirəm!

X a n ı m (*səbrsiz*). Axı, nə münasibətlə?

Q o n ş u. Necə nə münasibətlə? (*Partiya liderinə*). Sizə Aqrar Siyasət üzrə nazir vəzifəsi təklif ediblər. Ancaq siz o boyda vəzifədən imtina etmisiniz!

Pauza.

P a r t i y a l i d e r i. Pay atonnan! (*Ətrafa baxır.*) Deyəsən yerin də qulağı var e!..

Q o n ş u. A kişi! Bu məmləkətdə belə işlərdə, bax, bunun da... (*Cibində qurdalanır, dollar çıxarıb, təzədən tez cibinə basır.*) bunun yox... bax, bunun... (*Axır ki, cibindən kibrit qutusu çıxarır və bir kibrit çöpünü götürüb göstərir.*) bunun da qulaqları var! Siz nəyi qoyub, nəyi axtarırsız?! Əhsən sizə! O boyda vəzifədən imtina etmək!

P a r t i y a l i d e r i (*şəstlə*). Məni vəzifə maraqlandırmır!..

X a n ı m. Bizim partiyayı müstəqil Azərbaycan Respublikasının taleyi maraqlandırır!..

Q o n ş u. Əhsən! Bərəkallah!

P a r t i y a l i d e r i (*get-gedə daha da qızıışaraq*). Mən vəzifə düşkününü deyiləm! Respublikamızın vətəndaşları bunu yaxşı bilirlər! Buna görə də başqa siyasi partiyalar dağılır, parçalanır! Ancaq bizim partiya kütləvi axın var!

Pauza.

X a n ı m (*diqqətlə Qonşuya baxır və cibindən bir dəftərçə çıxarır*). Gəlin sizi də bizim partiya üzv yazım!

Q o n ş u. Məni?

X a n ı m. Bəli! Bizim partiya sizə etimad göstərir!

Q o n ş u. Yox, yox!.. Mən yox!..

X a n ı m. Sizin işləriniz yaxşı gedər!

Q o n ş u. Yox, bacı, yox... O SSRI-nin Kommunist Partiyası idi, olurdun üzvü, işin də gedirdi yağ kimi! İndi demokratiyadı, bir partiyanın üzvü olacaqsan, o birilər taxtabiti kimi darısaçaqlar canuva! Hara getdi, nə elədi, nə qazandı, necə qazandı? Bir dəli quyuya bir daş atacaq, bizim qəzetlər də ki, o daşı göydə axtarır, sonra gəl o daşı çıxar quyudan, görüm, necə çıxarırsan?! Yox, başuva dönüm, mənə bitərəf olmaq əl verir! Qoy düşünlər bir-birlərinin canına, mənimki odu ki, işim getsin!..

P a r t i y a l i d e r i. Ay-ay-ay!.. Mən sizi belə prinsipsiz bilməzdim!..

Q o n ş u. Necə? Mənəm prinsipsiz? (*Kənara*) Alə, bir də gördün çərxi-fələk dəyişdi, bu da oldu böyüklərimizdən biri!.. (*Partiya liderinə*) Kolbasa, sosiska da aqrar siyasətə baxır də? Hə?

P a r t i y a l i d e r i. Əlbəttə!

Q o n ş u. Mən axı, bu işlərlə məşğulam də, bu kolbasadı, sosiskadı, kapçonnu ətdi-zaddı də, belə-belə işlərlə də...

P a r t i y a l i d e r i. Ümid edirəm ki, dövlətimizə vergiləri vaxtında verirsiniz!

Q o n ş u. Nə? Vergi?

Pauza.

Bir dəqiqə yaxın gəl... (*Yavaşdan*) Nə vergi? Mən, onsuz da, sizin partiyanın üzvüyəm, ancaq gizli üzvü!..

X a n ı m. Yəni təəssübkeşi?

Q o n ş u. Yox e, nə təəssübkeş? Əməlli-başlı gizli üzvü! Özü də sizin partiyanın hesabına on milyon manat pul keçirirəm!

P a r t i y a l i d e r i. On milyon manat?

Q o n ş u. Bəli! Ancaq tamam gizlin!

P a r t i y a l i d e r i. Ba-a-a! Bu nə sözdü?! Bir daş altda, bir daş üstə! Sizin bizim partiyanın üzvü olduğunuzu məndən başqa bir köpək oğlu bilməyəcək!

X a n ı m (*tələsik*). Bir də məndən başqa!

P a r t i y a l i d e r i. Mənim məslək dostum! (*Onu qucaqlayır.*) Əqidə yoldaşım! Biz səninlə əl-ələ verib müstəqil respublikamızı gözəl gələcəyə aparacağıq! (*Bir də qucaqlaşırırlar.*) Biz səninlə o gözəl gələcəyin qurucuları olacağıq!

Q o n ş u. Hə, hələlik sən tək! Mən də sonra də... Belə... Hə?

P a r t i y a l i d e r i. Niyə? Siz vətəni sevmirsiniz?

Q o n ş u. Mən?

P a r t i y a l i d e r i. Bəli, siz!

Q o n ş u. A-a-a!.. Mən sizdən inciyərəm a-a-a!.. Bu nə sualdı belə?

P a r t i y a l i d e r i (*daha artıq bir ehtirasla*). Cavab verin! Siz vətəni sevirsiniz?

Q o n ş u. Əlbəttə!

P a r t i y a l i d e r i. Siz vətən uğrunda ölməyə hazırsız?

Q o n ş u (*bir az qorxmış*). Necə bəyəm? (*Hürkmüş nəzərlərlə gah Partiya liderinə, gah da Xanuma baxa-baxa kənara*) Alə, bunlardan nə desən çıxar e!..

P a r t i y a l i d e r i. Hazırsız vətən uğrunda ölməyə?

Pauza.

Hə?

X a n ı m. Cavab verin də!

Q o n ş u. Onda... Onda bəs vətəni kim sevər?

Pauza.

Mən getdim! (*Sivişib səhnədən çıxır.*)

P a r t i y a l i d e r i (*onun ardınca*). Hara?

X a n ı m (*onun ardınca*). Hara?

P a r t i y a l i d e r i. Getdi...

X a n ı m. Qoy qaçım o antipatriotun yaxasından tutub gətirim bura!

P a r t i y a l i d e r i. Yox...

X a n ı m. Onda tutub aparım Patriot Qadınlar Cəmiyyətinə! Orda onu yerə yıxıb...

P a r t i y a l i d e r i. Lazım deyil... İndi mən bu cür adamlarla neyləyim? Bu cür adamlarla bu bədbəxt milləti necə ağ günlərə çıxarım? Məmləkətin düşdüyü bu bərbad vəziyyəti necə aradan götürüm? Xalqın mənə olan böyük inamını təkbaşına necə doğruldum? Bir tərəfdən Amerika, bir tərəfdən o boyda Rusiya, bir tərəfdən İran, bir tərəfdən də bu cürə bizimkilər! Dəli şeytan deyir, öz partiyamı iqtidarın partiyası ilə birləşdirim!

X a n ı m. Hə?

Partiya lideri (*qətiyyətlə*). Yox! Bir də yox! Mən öz siyasi prinsiplərimdən dönə bilmərəm!

Xanım. Bəli! Biz öz siyasi prinsiplərimizdən dönə bilmərik! (*Yavaşdan*) Görəsən, on milyonu keçirəcək?

Partiya lideri çiyinlərini çəkir, yəni ki, nə bilim?

İşiq sönr.

ON ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Kişinin evi. Axşamçağı. Kişi, Arvad, Oğul, Qız, Dost,
Professor.

Kişi bir küncdə oturub mizin üstündəki bir qalaq plastilindən nəşə düzəldir. Arvad əlində əsg, həvəs və şövq ilə təmirdən təzəcə çıxmış evin ora-burasını təmizləyir. Qız atasının nə ilə məşğul olduğuna baxır.

Qız. Papa, sən nə eləyirsən e?

Kişi. Sus-s-s!..

Qız. Niyə susum e? Suzik deyir ki, sənə çoxlu suallar vermək lazımdı!

Kişi. Sus-s-s!.. Mən kəşf edirəm!

Arvad. Mane olma!.. Vallah, hərdən elə bilirəm ki, yuxudayam... Buralar yuxuda təmir olunub... O lüstürü yuxuda gətirib bura taxıblar... Maşınımız yuxuda işləyir... Qorxuram ki, birdən yuxudan ayılam...

Pauza.

Iraq olsun!

Oğul (*Karl Marksın məşhur əsərini oxuya-oxuya səhnəyə daxil olur*). Dahidir, dahi!

Kişi boylanıb kitabın səhifəsinə baxmaq istəyir. Oğul özünü kənara çəkir ki, atası kitabın səhifəsini görməsin.

Kişi. Doqquz? Doqquz...

Arvad. Nə doqquz?

Kişi (*plastlini göstərərək*). Doqquzunu düzəldəcəyəm...

Oğul (*ruh yüksəkliyi ilə*). Biz yenə qayıdacağıq!

Qız. Suzik deyir ki, kommunistlərdən day bir şey çıxmayacaq!

Oğul (*hirsə*). Suzik savadsızdır!

Qız (*dəhşət içində*). Nə? Suzik savadsızdı?! Eşitdiz bu nə dedi? Suzik... Suzik «Lenin oktyabrda» kinosunu əzbər bilir!

Arvad. Yaxşı!..

Qapının zəngi çalınır. Arvad gedib qapını açmaq istəyir.

Oğul. Yox, sən zəhmət çəkmə, anacan! Mən açaram! (*Səhnədən çıxır.*)

Arvad (*mütəəssir*). Vallah, doğrudan elə bil yuxudu...

Kişi. (*mənalı-mənalı başını tərpedir və guya ki, birdən-birə maşın sürür*). Ba-bap!.. Bap!..

Dost, ardınca da Oğul səhnəyə daxil olurlar.

Dost saqqalını qırxdırır.

Dost. İyi axşamlar!

Arvad. Xoş gəlmisiz!

D o s t. Nasıldır bizim sayın dostumuz?

K i ş i (*diqqətlə ona baxaraq, təəccüblə*). Vladimir İliç...

D o s t (*ona yaxınlaşaraq*). Yavrucuğım, bəs görmürsən ki, daha saqqal yoxdu? Şimdi anladınmı ki, mən Lenin deyiləm?

K i ş i (*onun dediklərinin fərqiə varmadan*). Ah, Vladimir İliç, siz nə üçün saqqalınızı qırxdınız?

Dost addımladıqca Arvad əlindəki əsgilə parketdə onun
ayaq izlərini silir.

D o s t. Yox, Mən Vladimir İliç deyiləm! Saqqalımı ona görə qırxdırdım ki, sən dərk edəsən ki, mən Lenin deyiləm!

Q ı z. Siz necə də gözəl dostsunuz! Atama görə saqqalınızı qırxdırmısınız! Bu saat... bu saat zəng eləyib Suzikə deyəcəyəm! (*Səhnədən çıxır.*)

K i ş i (*pərişan*). Siz nə üçün belə etdiniz? Axı. bütün dünyanın proletariati sizi saqqalsız təsəvvür etmir!..

D o s t. Allah, Allah!..

O ğ u l. Sən narahat olma, ata, dünya proletariati artıq ayılıb!

D o s t. Kəndinə gəl, yavrucuğum!.. Kəndinə gəl!.. Mən Lenin deyiləm! Lenin öləndə də saqqalı var idi. Görürsən, mənim saqqalım yoxdu! Biz səninlə bir sokakın cocuqlarıyıq!..

Pauza.

K i ş i. Nadejda Konstantinovnanın bu işdən xəbəri varmı?

D o s t (*boğazını arıtlayaraq o saat tavana baxır*). Əhə-əhə... Gözəl çilçirəqdi ha!..

K i ş i. Hə... Yaxşı...

D o s t (*plastilini göstərərək, Arvada*). Bu nə yapır belə?

A r v a d. Heykəl düzəldir...

D o s t. Nasıl?

A r v a d. Nə? Başa düşmədim...

D o s t. Soruşuram ki, heykəl düzəldir?

A r v a d. Bəli... Bu gün bütün günortanı bu işlə məşğul olub...

Kişi yenə boylanıb Oğulun oxuduğu kitabın səhifəsinə baxmaq istəyir. Oğul özünü kənara çəkir ki, kitabın səhifəsi görünməsin.

K i ş i. Doqquz... Doqquzuncu... heykəl...

D o s t. Kaç heykəl?

K i ş i. Doqquz!

A r v a d. Bayaq da doqquz idi, bəs, çoxalmır?

K i ş i. Kişinin sözü bir olar!

D o s t. Deməli, heykəlciklər yapırsan, mənim zavallı yavrucuğum?

K i ş i. Bəli! Mən böyük kəşf eləmişəm!.. Bu kəşf mənə ilham verir!.. Mənim böyük yaradıcılıq planlarım var, Valodya! Mən heykəltəraşlıq sənətində yeni söz demək fikrindəyəm!.. Mən öz sənətimlə xalqımın şöhrətini bütün dünyaya yayacağam, Valodya! Hayıf, hayıf, Marya Aleksandrovna – sənin əziz anan bizim bu yaradıcılıq təntənəmizi görmədi! O məni də sən qədər sevirdi, Valodya, mən bunu heç vaxt yadımdan çıxarmaram! İndi mən on dənə... (*Oğula tərəf baxır.*) yox, doqquz dənə heykəl üzərində işləyirəm, onları dalbadal ucaldacağam!..

D o s t. Eh, zavallı arkadaşım, heykəllərin dağıldığı bir zəmanədə sən heykəlmə yapırısan?.. Neredə indi o uca heykəllər? Neredə Stalinin heykəlləri? Leninin heykəlləri? Neredə Kirovun heykəli? Əli uzanmışdı Bakının üzərinə! (*Göstərir.*) Neredə? Söküldü!.. Dağıldı!.. Hər şey tar-mar oldu!..

O ğ u l. Aha! Siz də sovet dövrünün həsrətini çəkirsiz!

D o s t. Xeyr! Xeyr! Mənim türkçülük əqidəm dönməzdir! Bakının üzərinə gərək babamız Atıllanın, annəmiz Tomrisin əlləri uzana! Fəqət bunlar hələ yapılmamış...

K i ş i. Elə məsələ də bundadı də, Vladimir İliç! (*Ayağa qalxıb həm qabaqdan, həm də arxadan diqqətlə Dostun başına baxır.*) Bude, sizin başınız!.. Mən dünya heykəltəraşları arasında ilk dəfə belə bir kəşf eləmişəm! Daha heç kim heykəlləri dağıtmayacaq!

A r v a d. Allah eləsin!

D o s t. Fəqət bu nasıl olacaq, zavallı yavrucuğum? İnsanlar bir-birini qırırkən, inqilablar yapırkən, hökmdarlar bir-birini əvəz edirkən, sən, zavallı arkadaşım, buna nasıl nail olacaqsan?

A r v a d (*yavaşdan*). Mən bunun sözlərindən heç nə başa düşmürəm!..

K i ş i. Bax, Valodya! Mən heykəllərin bədənini düzəldirəm. Boynuna da vint qoyuram!

D o s t. Vint?

K i ş i. Əvət! Vint qoyuram ki, heykəlin başını vintlə burub bədəninə pərçim edəsən! Misal üçün, sənə başını! Sonra haçan lazım oldu, bu başı çıxar, başqa birisinin başını bur, pərçim elə ora!

Pauza.

Qapının zəngi çalınır.

A r v a d. Bu saat!

O ğ u l. Sən əziyyət çəkmə!.. (*Səhnədən çıxır.*)

P r o f e s s o r (*səhnə arxasından*). Yallah!.. Yallah!.. Bu nə əhvalatdı belə? Bu nə xəbərdi belə? Eşitmişəm, əl-əlbət, eşitmişəm!..

Əlində yekə və köhnə portfel tutmuş Professor, ardınca da Oğul səhnəyə daxil olurlar. Arvad qonağın ayağına baxır.

A r v a d. Xoş gəlmisiz... Ayaqqabılarınızı...

P r o f e s s o r. Tərtəmiz silmişəm! Allah-taala buyurub ki, təmizlik birincidi!.. Əl-əlbət, belədir! (*Diqqətlə evin o tərəf-bu tərəfinə baxır, təzə rəng iyini burnuna çəkir.*) Deyəsən, Allah qoysa, toya hazırlayırsız?

A r v a d. Yox, təmir eləmişik!...

P r o f e s s o r. Allah mübarək eləsin!

A r v a d. Çox sağ olun!

P r o f e s s o r (*Kişiyə tərəf işarə edir*). Nə olub? Deyirlər ki, mənim keçmiş sevimli tələbəm bir az... o söz... (*Əlini öz başının üstünə qaldırıb yelləyir.*) Hə?

D o s t. Maləsəf!..

Q ı z (*səhnəyə daxil olaraq*). Suzik deyir ki... (*Professoru görüb sözünü yarımçıq kəsir.*) Salam.

P r o f e s s o r. Əleykümə-əs-salam! (*Kişiyə*) Sən bu qızı nə vaxt Suzikə ərə verəcəksən?

K i ş i. Həmişə!..

Pauza.

P r o f e s s o r. Aha! Aha! Heç darıxmayın! Hər şey Allah-taalanın əlindədi! Qoy əvvəlcə özüm bir yoxlayım bunu. (*Kişiyə*) Bir mənə bax görüm...

K i ş i (*ona baxaraq ağızını geniş açıb dilini çıxarır*). A-a-a!..

P r o f e s s o r (*ətrafa*). Elə bilir ki, həkiməm...

D o s t. Pəki!..

P r o f e s s o r. Heç nə olmaz... Hər şey o uca Tanrımızın əlindədi! Əl-əlbət belədir! Qoy bir bunun məntiqini yoxlayım... (*Kişiyə*) Mənim beş dənə armudum var. Bundan da... (*Oğulu göstərir.*), yox, bundan da (*Dostu göstərir.*) beş dənə armud aldım. İndi məndə neçə dənə armud oldu?

Pauza.

Hə?

Qız gizləncə barmaqları ilə göstərib atasına kömək eləmək istəyir.

P r o f e s s o r (*Qıza*). Yox, şparqalka olmaz! Hə, beş armud məndə var idi, beş armud da bundan aldım, ikisi bir yerdə neçə armud elədi?

Pauza.

Hə?

K i ş i. Biz məktəbdə alma keçmişik!

A r v a d (*dərindən köksünü ötürür*). Ah!..

P r o f e s s o r. Falçı Ağabacı!

A r v a d. Nə?

P r o f e s s o r. Ancaq Falçı Ağabacı!

A r v a d. O kimdi elə, professor?

P r o f e s s o r (*təəccüblə*). Eşitməmişiz?

A r v a d. Xeyr...

P r o f e s s o r. Doğru deyirsiniz? (*Dosta*) Siz də eşitməmişiz?

D o s t. Maləsəf, şimdi xatırlamaqda çətinlik çəkirəm... Zaten...

P r o f e s s o r (*Oğula*). Siz də?

O ğ u l. Biz falçılara inanmırıq! (*Hirsiyə səhnədən çıxır.*)

P r o f e s s o r. Necə? Bu nə danışır?

A r v a d. Yox, professor, elə-belə deyir...

D o s t. Əvət...

Q ı z. Bu saat Suzikə zəng eləyim, öyrənirəm ki, Falçı Ağabacı kimdi?

P r o f e s s o r. Ehtiyac yoxdu! Ekstrasens Falçı Ağabacı Allah-taalanın əta etdiyi böyük bir verginin sahibidi! Bütün dərdlərin dərmanı ondadı! Falçı Ağabacı böyük Yaradanımızın yer üzündəki elçisi kimi bir möcüzədi! Onun ilahi varlığı insanlara şəfa gətirir. Əl-əlbət belədir! (*Kişini göstərir.*) Bunun da dərдинə əlac eləsə, Falçı Ağabacı eləyəcək! Falçı Ağabacı!

A r v a d. Falçı Ağabacı?

P r o f e s s o r. Falçı Ağabacı!

D o s t. Əvət!..

İ ş ı q s ö n ü r.

ON DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Səhnə tamam qaranlıqdır.

Yenə kimsə o qaranlıqda ora-bura əlindəki fənərin zəif işığını sala-sala səhnə boyu var-gəl edir və biz yenə də bu adamın kim olduğunu müəyyən edə bilmirik.

Haranısa açır – deyəsən soyuducudu – və səhnədə bir parça işıq görünür, sonra oradan nə isə götürüb – içirmi? yeyirmi? – təzədən əl fənərinin zəif işığında var-gəl edir.
Hər tərəf sakitlik içindədi.
Yenə də qaranlıqda arxası tamaşaçılara tərəf əyləşir və fənərin o zəif işığında qəzet oxumağa başlayır.

İ ş ı q s ö n ü r.

ON BEŞİNCİ ŞƏKİL

Kişinin evi. Günorta. Kişi, Arvad, Oğul, Qız, Qonşu, Partiya lideri, Xanım, Dost, Professor, Ekstrasens Falçı Ağabacı.

Arvad, əlində əsgü, Oğul, əlində «Kapital», Qız, Qonşu, Partiya lideri, Xanım, Dost səhnə boyu gəzişirlər, oturlar, dururlar, ordan-burdan danışrlar və ilk baxışda hər şey həmişəki kimidi, amma bununla bərabər, səhnədə bir gərginlik hiss olunur, çünki hamı Ekstrasens Falçı Ağabacını gözləyir.

Arvad (*yavaşdan Oğula*). Görəsən, Falçı Ağabacı gələndə çəkmələrini siləcək?

Oğul (*gözlərini kitabdan ayırıb bir-neçə an anasına baxır*). Anacan! Mən bu kitabı qurtarandan sonra, verəcəyəm sənə. Sən mütləq «Kapital»ı oxumalısan!

Arvad (*heyrlə*). Mən?

Oğul. Bilirsən necə kitabdı? Elə bil bəşəriyyət üçün ana laylasıdı! (*Dediyi bu gözəl sözlər özünün də xoşuna gəlir və tez cibindən dəftərçə-qələm çıxarır.*) Qoy bu sözləri yazım! Sabah Siyasi Büronun iclasında deyəcəyəm!

Xanım. Vallah, bu hadisə bizə elə təsir edib ki, az qalır siyasi mübarizəmiz də zəifləsin...

Partiya lideri (*tələsik*). Yox, yox! Bizim partiyanın siyasi mübarizəsinə heç nə təsir edə bilməz!.. Ruh düşkünlüyünə yol vermək olmaz!

Xanım. Əlbəttə! Mən elə-belə dedim...

Dost. Əvət!

Partiya lideri (*tualetin qapısına tərəf işarə edir*). O mütləq sağalmalıdır! O sağalıb bizim siyasi mübarizəmizə qoşulmalıdır! O müstəqil respublikamızın gələcək rifahı naminə bizim mücadilə qardaşımız olmalıdır!

Oğul (*gözlərini kitabdan ayıraraq*). Onda mən sizə qarşı mübarizə aparacağam!

Xanım (*qızğın*). Biz özümüz kommunizmə qarşı mübarizə apararaq onu məğlub etdik!

Dost. Pəki...

Oğul. Xeyr! Qorbaçov ABŞ-ın şpiyonu idi! İndi də bizim aramızda opportunistlər var. Ancaq... (*Bərkdən*) Kommunizm ideyalarına eşq olsun!

Qonşu (*yavaşdan Partiya liderinə*). Bu hələ kommunistdi?

Partiya lideri (*əlini yelləyərək*). Hə... (*Yavaşdan*) Siz on milyonu keçirtidiz bizim partiyaya?

Qonşu (*təəccüblə Partiya liderinə baxır, elə bil ki, söhbətin nədən getdiyini başa düşmür, sonra bərkdən Oğula*). Əhsən! Oğul belə olar e!.. Keçmiş kommunistlər bank açır, biznesmen olur, mollalıq eləyir, ancaq sən dediyindən dönmürsən! (*Ətrafa*) Özü də çox savaddıdı! Haçan görürəm, kitab əlindədi! Gəl, bir səni öpüm! (*Oğulu qucaqlayıb öpür.*)

Oğul. Çox sağ olun! Mən bu kitabı sizə də verəcəyəm oxuyasınız!

Qonşu. Nədi bu belə?

Oğul. «Kapital»!

Qonşu. Alə, sən kitab əvəzinə kapitalın özünü mənə ver də!.. (*Gülür.*)

Oğul (*qəzəblənir*). Yox! Mən yol verə bilmərəm ki, siz Karl Marksa qarşı hörmətsizlik edəsiniz!

Qonşu. Yaxşı... Yaxşı... Söz idi, çıxdı ağızımdan... (*Diqqətlə kitaba baxır.*) Çox qalın döyül?

Oğul (*mülayimləşir*). Nə danışrsız? Şer kimi oxunur!

Q o n ş u. Hə, biz nəsillikcə şeri çox sevirik! Mən özüm Həsənqulu Odatəş Türksevərin dəlisiyəm?

O ğ u l. O kimdi elə?

Q o n ş u. O-o-o!.. Çox böyük şairdi! Bizim köhnə mələdə olur!

Q ı z. İndi zəng edib Suzikdən soruşaram. (*Tələsik səhnədən çıxır.*)

Q o n ş u (*kənara.*) Bu hələ lütdü də, ona görə kommunistdi. Hə, kapitalı yoxdu, ona görə «Kapital» oxuyur! Özünə kapital düzəldə bilsə, olacaq demokrat! Özünə kapital düzəldə bilməsə, qarıyan oğlan kimi, ömürlük kommunist qalacaq, boşboğazlıq edəcək!

P a r t i y a l i d e r i (*yavaşdan Qonşuya.*) Siz mənim sualıma cavab vermədiz!..

Q o n ş u. Nə sual?

P a r t i y a l i d e r i (*daha da yavaşdan.*) On milyonu deyirəm...

Q o n ş u (*tualetin qapısını göstərərək, bərkdən.*) Bu neyləyir e, səhərdən orda?

D o s t. Bu ekstrasens kac zaman da buyuracaq?

A r v a d (*Dosta.*) Nə deyirsiniz?

D o s t. Falçı Ağabacını deyirəm. Haçan gələcək?

A r v a d. İndilərdə gəlməli idi. Professor yarım saat bundan qabaq zəng eləmişdi ki, əvvəlcə özü gələcək, sonra Falçı Ağabacı...

Qız yenidən səhnəyə daxil olur.

Q ı z. Suzik deyir ki, elə şair yoxdu!

Q o n ş u. Necə? Özü də yeddi il türmədə yatıb! Zakondadı! Mən Suziki savaddı adam bilirdim!

Q ı z. Əlbəttə, savadlıdı!

Q o n ş u. Onda bəs o boyda şairi niyə tanımır? Bizim köhnə mələdə tumsatanlar da onu tanıyır! (*Yenə tualeti göstərir.*) Bu niyə çıxmır e ordan?!

Qız burnunu çəkib ağlamsınır.

A r v a d. Sənə nə oldu?

Q ı z. Suzik deyir ki...

A r v a d. Nə deyir?

Q ı z. Deyir ki...

A r v a d. Hə?

Q ı z. Suzik deyir ki... Qvatemalada bu xəstəlikdən hamı ölür... (*Daha da bərkdən zırıldayır.*)

A r v a d. Harada?

Q ı z. Qvatemalada...

Q o n ş u. O da Rusiyadadı?

P a r t i y a l i d e r i (*yavaşdan*). Gör mən kimlərin əhatəsindəyəm! Bu cür adamlarla respublikanı ağ günə çıxarmaq olar?

A r v a d (*həyəcanlı*). Ölürlər?

Q ı z. Hə... Suzik deyir...

A r v a d. İraq olsun! Ona denən ağzını xeyirliyə açsın!

O ğ u l (*başını kitabın üstündən qaldıraraq*). Burjua ölkələrində zəhmətkeşləri istismar edirlər, ona görə də elə olur!

P a r t i y a l i d e r i (*əlini yelləyir, yəni ki, ay-hay...*). Bu Professor harda qaldı e?

Q o n ş u. Yəqin Falçı Ağabacının teloxranitellərini gözləyirlər. (*Yenə tualetin qapısını göstərir.*) Bəs bu burda neyləyir e bu qədər?

P a r t i y a l i d e r i. Görəsən şarlatan deyil ki?

Q o n ş u. Falçı Ağabacı?
P a r t i y a l i d e r i. Hə.
Q o n ş u. Siz nə danışsınız? SSRI-nin dağılmağını birinci o dedi də! Bütün qəzetlər yazır ki, bunu!

P a r t i y a l i d e r i. Xeyr! Bu proqnozu birinci bizim partiya vermişdi!
X a n ı m. Bunu danmaq olmaz ki!
D o s t. Əvət!
Q o n ş u. Sovet vaxtı bəyəm sizin partiya var idi?
P a r t i y a l i d e r i. Biz... biz o zaman gizli fəaliyyət göstərirdik!
O ğ u l (*başını kitabdan qaldırır*). SSRI yenə bərpa olunacaq!

Kişi tualetin qapısını açıb səhnəyə daxil olur. Bir-bir diqqətlə bu adamlara baxır.

Q o n ş u. Deyəsən, bizi tanımır...

Pauza.

K i ş i. Tüfəng hanı?
A r v a d. Nə tüfəng?
K i ş i. Deməmişdim mənə tüfəng verin?
A r v a d (*guya, yadına salır*). Hə... Darıxma, gətirəcəklər...
X a n ı m (*yavaşıdan*). Tüfəngi neyləyir?
A r v a d (*yavaşıdan*). Milçəkləri vurmaq istəyir...
D o s t. Maləsəfl..
K i ş i. On... on... (*Oğlunun əlindəki «Kapital»a tərəf boylanır.*) Yox... Doqquz... Doqquzunu vurmaliyam!..
A r v a d. Allaha pənah! Professor deyir ki, Falçı Ağabacı sağaldacaq...

Qapının zəngi çalınır.

(*Tələş içində*) Gəldilər! (*Qapını açmaq üçün səhnədən çıxır.*)

Pauza.

Hamı həyəcan və intizar içində Falçı Ağabacını gözləyir. Professor və Arvad səhnəyə daxil olurlar. Arvad tələsik Professorun parketdəki ayaq izlərini silir.

P r o f e s s o r (*həyəcanla otaqdakılara baxır*). Ya Allah! Gəlir! Hazırlaşın! Qapıları açıq qoyun! İndi öz məşinında cangüdənləri ilə gələcək!

Pauza.

Hamı həyəcan içindədi. Partiya lideri Professorun qoluna girərək onu səhnənin kənarına çəkir. Xanım da o saat onların yanına gedir.

P a r t i y a l i d e r i. Professor, mənim sizə təklifim var.
P r o f e s s o r. Xeyirli olsun!.. Nə təklifdi?
P a r t i y a l i d e r i. Mən çox götür-qoy etdim... Bilirsiniz, bizim partiyaya gəlmək istəyənlər həddən artıq çoxdu... Ancaq mən öz siyasi mübarizəmdə...
X a n ı m. Biz öz siyasi mübarizəmizdə!..

Partiya lideri. Bəli, biz siyasi mübarizəmizdə yalnız əqidə adamlarına arxalana bilərik! Bəli, çox götür-qoy etdim... etdik və bu qərara gəldik ki, sizə təklif edək: bizim partiyanın üzvü olun! Biz sizi öz partiyamıza qəbul etməyə hazırıq!

Xanım. Siz bizim ideoloji katibimiz olarsınız!

Professor. Partiya?

Partiya lideri. Bəli! Ali Həqiqət Partiyası!

Professor (*dərindən nəfəs alaraq*). Yenə partiya? Yenə acqarına partiya iclasları?!

Partiya lideri (*tələsik*). Biz Rəyasət Heyətinin qərarını çıxarıb sizi partiya iclaslarından azad edərik!

Professor. Yox! Mən daha ateist ola bilmərəm!

Partiya lideri. Siz ateist olmayın! Əksinə! Biz də ateist deyilik!

Professor. Ateist deyilsiz?

Xanım. Nə danışırsınız? Qətiyyətlə!

Partiya lideri. Bəli! Biz ateist deyilik!

Professor (*sidq-ürəkdən təəccüb edərək*). Onda day bu nə partiya oldu?

Maşın səsi gəlir.

(*Tələsik səhnənin ortasına gedərək dəhlizə tərəf boylanıb, bərkdən*) Gəldi! Hazır olun! (*Dəhlizə tərəf*) Buyurun, buyurun, möhtərəm Ağabacı! (*Otaqdakılara*) Sıraya düzülün!

Pauza.

Səhnədəkilər eyni həyəcan və intizar içindədilər. İki nəfər cangüdən səhnəyə daxil olub diqqətlə ora-bura baxırlar. Cangüdənlərdən biri çox yekəpər, bədheybət bir adamdı və o Xanımın qarşısında ayaq saxlayıb kiçik çantasına işarə edir.

Cangüdən. Bunun içində nə var?

Xanım. Partiya sənədləri...

Cangüdən. Açın, baxım!

Partiya lideri. Xeyr! Mən protest eləyirəm!

Qonşu (*yavaşdan*). Alə, birdən düşər-düşməzi olar e? Mənə deyən lazımdı ki, ay axmaq oğlu axmaq, sənənin burda nə işin vardı?!

Professor (*təntənə ilə*). Möhtərəm Ağabacı!

Ekstrasens Falçı Ağabacı sürətlə səhnəyə daxil olur və öz orijinal (bu qalır quruluşçu rejissor ilə rəssamın fantaziyasına!) xarici görkəmi ilə yarım dairəvi şəkildə sıraya düzülmüş və səbrsizliklə onu gözləyən bu həyəcanlı bəndələri açıq-aşkar şok vəziyyətinə salır. Falçı Ağabacı səhnənin ortasında dayanıb onları bir-bir diqqətlə nəzərdən keçirir.

Arvad (*özünü ələ almağa çalışaraq*). Xoş gəlmisiz!.. Xəstə...

Falçı Ağabacı (*onun sözünü kəsir*). Yox!.. Siz dayanın!.. Xəstəni mən özüm tapacağam!

Professor. Allah qoysa, özü tapacaq!

Falçı Ağabacı (*yavaş-yavaş gəlib Dostun qarşısında dayanaraq, bərkdən*). Ah-h-ha!..

Dost (*şaşırmış*). Xeyr! Xeyr! Mən deyiləm!

Falçı Ağabacı (*sakit və çoxmənalı*). Bilirəm...

Professor. Özü yaxşı bilir!

Dost. Mən kəndimi iyi hiss edirəm!

Falçı Ağabacı (*onun üstünə çımxırır*). Nə?

Dost. Deyirəm mənə heç bir şikayətim yoxdu!

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*barmaqlarını geniş açıb əlini Dostun sifətinin qabağında gəzdirərək, ətrafdakılara*). Bunun böyrəkləri stroydan çıxıb!

D o s t (*qorxmuş*). Nasıl?

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*gəlib Qonşunun qarşısında dayanaraq, bərkdən*). Ah-h-ha!..

Q o n ş u (*tələsik*). Yox, mən deyiləm!

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*eyni sakitliklə*). Bilirəm!..

P r o f e s s o r. Əşşi, özü bilir də!

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*Qonşuya işarə edərək, ətrafdakılara*). Bunun qara ciyəri otkaz eləyəcək!..

Q o n ş u (*gözləri bərəlmiş*). Nə?

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*mənəli-mənəli*). Az qalıb!..

Q o n ş u. Axı, mən arağı tərgitmişəm?!

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*onun sözlərinin fərqiə varmadan gəlib Kişinin qarşısında dayanaraq, bərkdən*). Ah-h-ha!

Pauza.

K i ş i (*qəflətən Falçı Ağabacıya, daha da bərkdən*). Ah-h-ha!

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*səksənir və elə bil ki, bir balaca da özünü itirir*). Alə... Alə bunun başı xarabdı ki!..

P r o f e s s o r (*fəxarətlə*). Əhsən! Əhsən! Gördüz necə tapdı?! Gördüz?!

Q ı z (*həyəcan içində*). Suzikə deyəcəyəm!.. (*Falçı Ağabacıya yaxınlaşıb diqqət və heyranlıqla ona baxır*.)

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*barmaqlarını geniş açıb, Qızın sifətinin qabağında gəzdirərək*). Hə?

Q ı z. Nə?

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Görüşüb skameykada otursuz də?

Q ı z. Suziki deyirsiniz?

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Bulvarda?

Q ı z (*vəcdlə*). Vay!..

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*bərkdən*). Bu bir oğlanla oturub-durur... (*Qıza*) O oğlan arvadını boşayandan sonra, səni alacaq!

Q ı z. Necə?

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Hə!.. Darıxma, sonra alacaq səni!..

Q ı z (*qışqırır*). Suzikin arvadı yoxdu!

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*əşəbi*). Mən bilirəm, sən bilirsən?

P r o f e s s o r. Olmadı də bu! Sən bilirsən, yoxsa möhtərəm Ağabacı bilir?!

Qız bərkdən zırıldayaraq ağlamağa başlayır.

Q o n ş u (*əli ilə qara ciyərini tutub*). Yəni deyirsiniz lap az qalıb?

K i ş i (*birdən xoruz kimi banlayır*). Kuk-kuri-ku!..

A r v a d. Oy!.. Bağışlayın!..

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Eybi yox! (*Gülə-gülə*) Ürəyi toyuq istəyir də!..

Professor bərkdən gülür.

D o s t (*bayaqdan bəri əli ilə belini ovuşdura-ovuşdura Falçı Ağabacıya*). İkisi də stroydan çıxıb?

F a l ç ı A ğ a b a c ı. İkisi də! O biri şeylər də stroydan çıxacaq!

D o s t (*dəhşət içində*). Nə?

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Gələrsən, starşi referentimə tapşırıram, səni növbədən kənar buraxar yanıma!

P r o f e s s o r (*hərərətlə Dostun əlini sıxır*). Təbrik edirəm sizi!

Q o n ş u (*qarnının üstündən ciyərini ovxalaya-ovxalaya*). Bəs mən?

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*onun sözlərini qulaqardına vuraraq, Professoru göstərir*). Mənim bu məllimə hörmətim var!

P r o f e s s o r (*böyük məmnunluqla*). Çox sağ olun, möhtərəm Ağabacı!

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Onun sözüylə özüm durub bura gəlmişəm!

P r o f e s s o r. Allah sizdən razı olsun!

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Dinin tarixini yaxşı bilir!

P a r t i y a l i d e r i (*kənara*). Dinin yox, dinsizliyin!

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Hə-ə-ə!.. (*Qollarını yuxarı qaldırıb, gözlərini yumur və bir müddət, elə bil ki, qolları, bədəni uçunur.*)

P r o f e s s o r. Ya Allah! (*Barmağını dodağına aparıb ətrafdakılara*). Sus-s-s!..

Pauza.

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*gözlərini açıb əllərini Kişinin sifətinin qarşısında gəzdirir*). Səni hələ çox incidəcəyəm!... (*Dərindən nəfəs alır.*) Ancaq yaşayacağam!

Q o n ş u. Bəs mən?

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*açıq əllərini Kişinin ətrafında gəzdirə-gəzdirə müayinəsini və müalicəsini davam etdirir*). Bir dəfə özünü damdan atmaq istəyəcəyəm... Gecə saat birə on yeddi dəqiqə qalmış... Ancaq xəbər mənə çatacaq, qoymayacağam! Biodalğalarımı göndərəcəyəm bura, saxlayacağam bunu!..

P r o f e s s o r. Çox sağ olun! Bu divanənin keçmiş müəllimi kimi, sizə dərin təşəkkürümü bildirirəm, möhtərəm Ağabacı!

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*öz işiylə məşğuldu*). Bir dəfə metroda özünü vaqonun altına atmaq istəyəcəyəm...

A r v a d. Vay!..

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Ancaq mən qoymayacağam! Xəbər gələcək mənə! Biodalğalarımı göndərəcəyəm, vaqon dayanacaq!.. (*Gözlərini yumur.*) O-o-o!.. Bax, bundan qorxurdum!.. Bundan!.. (*Gözlərini açır.*) 2007-ci il noyabrın 8-də bunun ölmək təhlükəsi var!.. Bunu mənə əvvəlcədən demək lazımdı!.. Noyabrın 7-də mənim yadıma salın, görüm neyləyirəm?..

A r v a d (*Oğula*). Bir yerə yazıb qeyd elə! O vaxt birdən yadımızdan çıxar...

O ğ u l. Çıxmaz! Böyük Oktyabr Sosialist İnqilabının 90 illiyidir!

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*müalicəni davam etdirir*). Buna enerji vermək lazımdı...

Q o n ş u (*ciyərini ovuşdura-ovuşdura*). Bəs mənə?

Q ı z (*ağlaya-ağlaya*). Suzikin arvadı yoxdu!..

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*öz işi ilə məşğuldu*). Buna ağ enerji vermək lazımdı, qarası özündə çoxdu! (*Qəfil bir diqqətlə yanında dayanmış Xanımınla Partiya liderinə baxır və Xanımın işarə ilə*) Bunun fikri-zikri başqa yerlərdədi!..

P a r t i y a l i d e r i (*şaşırmış*). Nə?

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*ətrafdakılara*). Arvadıdı e!..

P r o f e s s o r. İlahi, gör necə tapdı?! Mən bu mənfur dünyada bu qədər yaşamışam, ancaq belə möcüzə görməmişəm!

X a n ı m. Mənim başqa yerdə heç bir fikrim yoxdu!.. Mən həyat yoldaşımınla birlikdə siyasi mübarizə aparıram!

P a r t i y a l i d e r i. Bəli! Biz siyasət adamlarıyıq!

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*qəflətən əlini partiya liderinin sifətinin qarşısında tutaraq*). Vay-vay-vay!.. Bu bədbəxtin işi lap xarabdı ki!
 P a r t i y a l i d e r i. Mənim?
 F a l ç ı A ğ a b a c ı. Podjeludoçni jeleza!.. Vay-vay-vay!..
 P a r t i y a l i d e r i. Hə? (*İki əliylə də qarnını tutur.*)
 F a l ç ı A ğ a b a c ı (*Xanıma*). Sənin fikrin bu bədbəxt oğlu bədbəxtin yanında olsun, başqa yerlərdə dolanmasın!..
 X a n ı m. Mən... Siz... Biz...
 D o s t (*böyrünü ovuşdura-ovuşdura*). Əcəba...
 Q ı z (*ağlaya-ağlaya*). Yoxdu!.. Yoxdu Suzikin arvadı!..
 F a l ç ı A ğ a b a c ı. Sus-s-s!.. (*Gözlərini yumub əllərini geniş açaraq yuxarı qaldırır.*)
 P r o f e s s o r. Səs salmayın! Səs salmayın! Enerji yığır!

Falçı Ağabacı gözüyumulu səhnənin ortasında uçuna-uçuna enerji yığır və birdən gözlərini açıb yığıdığı enerjini əlləri ilə Kişiyə tərəf ötürməyə başlayır.

K i ş i (*banlayır*). Kuk-kuri-ku!..
 F a l ç ı A ğ a b a c ı. Qara enerji çıxır bədənindən!
 P r o f e s s o r. Pərvərdigara! Qüdrətə bir bax!
 K i ş i (*daha da bərkdən*). Kuk-kuri-ku!..
 F a l ç ı A ğ a b a c ı (*təntənə ilə*). Görürsüz necə çıxır? Ağ çıxarır qararı!
 Q o n ş u (*əli ilə qara ciyərini ovuşdurur*). Bəs mən?
 A r v a d (*Oğula*). Bir gün əvvəl ona xəbər vermək gərək yadımdan çıxmasın ha!
 O ğ u l. Çıxmaz. Ancaq... mən gərək... bu mühüm məsələdi... əvvəlcə gərək Siyasi Büro ilə məsləhətləşim!
 Q o n ş u (*beli sağ tərəfə əyilib, əli ciyərinin üstündədi*). Pah atonnan! Alə, Politbüro durur hələ?
 O ğ u l. Əlbəttə!
 K i ş i (*bərkdən*). Kuk-kuri-ku-u-u!..
 F a l ç ı A ğ a b a c ı. Əla! Buna ölüm yoxdu!
 Q o n ş u (*əli ciyərində*). Ona nə var ki!
 P r o f e s s o r. Allah vergisidi də! Allah vergisi!
 P a r t i y a l i d e r i (*iki əlilə də qarnının aşağısını tutaraq Professore*). Bu bir dəfə qəbula nə qədər alır?
 P r o f e s s o r. Möhtərəm Ağabacını soruşursuz?
 P a r t i y a l i d e r i. Hə...
 P r o f e s s o r. İki yüz əlli dollar.
 P a r t i y a l i d e r i. İki yüz əlli?!
 P r o f e s s o r. Bəli.
 P a r t i y a l i d e r i (*bu xəbərdən az qala ikiqat əyilir*). Əşşi, partiyanın xəzinəsi dağıldı ki!..
 K i ş i (*daha da bərkdən*). Kuk-kuri-ku-u-u!..
 F a l ç ı A ğ a b a c ı (*dərindən nəfəs alır*). Allaha şükür!.. Düzəldi!..
 P r o f e s s o r (*əllərini göyə tutaraq*). Ey ulu Tanrı! Sən özün möhtərəm Ağabacını bizim başımızın üstündən əskik eləmə!
 F a l ç ı A ğ a b a c ı. Ağ enerjini verdim buna!.. Ağı yavaş-yavaş qayıdacaq başına!.. Ancaq tez yox! Vaxt lazımdı!
 Q o n ş u (*beli eləcə sağ tərəfə əyilib*). Bəs mənim ciyərim?
 Q ı z (*burnunu çəkə-çəkə*). Yoxdu!.. Suzikin arvadı yoxdu!..

D o s t (*iki əlilə də belini tutub, yavaşdan Oğula*). Of-f-fl!.. Böyrəklərim öldürür məni!.. Sizin... sizin tualet (*Qapını göstərir.*) buradı?

O ğ u l. Hə. Ancaq təmirdən sonra anam atamdan başqa heç kimi tualetə buraxmır...

D o s t. Bəs hara gedirsiniz?

O ğ u l. 26-lar bağına...

Pauza.

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*təntənə ilə*). Qurtardı!

P r o f e s s o r. Allaha qurban olum!

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Qaldı sonrası... (*Oğula*) 2008-ci ilin dekabrında mənim yadıma salarsan...

O ğ u l. Xeyr! Böyük Oktyabr Sosialist İnqilabının 90 illiyi 2007-ci il noyabrın 7-də tamam olur! Biz artıq 90 illiyi qeyd etmək üçün Siyasi Bürodə qərar çıxarmışıq!

Pauza.

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Bilirəm!

P r o f e s s o r. Özü bilir!

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Malades! Sınayırdım səni!..

O ğ u l (*«Kapital»ı başının üstünə qaldıraraq*). Biz, onsuz da, sınaqlardan çıxmışıq!

Pauza.

F a l ç ı A ğ a b a c ı. İstəyirəm axı, sən qalstukuvu ilana çevirim!..

O ğ u l. Nə?

A r v a d. Allah, sən saxla!

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*əlini açıb qəflətən Oğulun gözlərinin qabağına tutur.*) O-o-o!.. Yox! Yox! O-o-o!..

A r v a d (*həyəcanla*). Nə olub?

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*ətrafdakılara.*) O-o-o!... Bundan muğayət olun! Bu, Baş nazirin müavini olacaq!

P r o f e s s o r (*hərərətlə Oğulun əlini sıxır*). Təbrik edirəm! Təbrik edirəm!

O ğ u l (*sevinclə*). Ana can!.. (*Anası ilə qucaqlaşır.*)

Q o n ş u (*eləcə əyilmiş*). Kommunistlər təzədən qayıdacaq?

F a l ç ı A ğ a b a c ı (*saatına baxır*). Vsyö! Mənim vaxtım bitdi! Yarım saatdan sonra Monqolstanın prezidentinin arvadı mənə zəng eləyəcək! Orda məni Akademiyanın üzvü seçiblər!

P r o f e s s o r. Nə gözəl! Nə gözəl!

F a l ç ı A ğ a b a c ı. 2003-cü il sentyabrın 24-də Avstraliyanı sel basacaq!.. On bir il dörd ay on yeddi gündən sonra Merkürdən bura müsbət enerji gələcək! Onda bütün sirlər üzə çıxacaq! Məlum olacaq ki, Qorbaçovla Yelsin anadan ayrı, atadan bir qardaşdırlar! (*Əlləri arxasında tuncdan tökülmüş heykəl kimi dayanmış yekəpər və bədheybət cangüdəni göstərir.*) Bu əvvəlcə qız idi! Onu mən oğlan elədim!

Q o n ş u. Bəs mənim ciyərim?

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Mən getdim!

A r v a d. Axı, mən sizə...

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Yox! Mənə heç nə lazım deyil!

P r o f e s s o r (*heyranlıqla*). Alicənablığa bir bax, İlahi!..

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Sənin stolunun üstü niyə belə boşdu?

A r v a d. Mən... Vallah...

F a l ç ı A ğ a b a c ı. Yaxşı! Əcicə-Cəcicə Beynəlxalq Humanitar Yardım Cəmiyyətinə tapşıracağam sizə humanitar yardım eləsinlər! (*Əli ilə bayaqdan bəri eləcə dayanmış cangüdənlərinə işarə edir və onların ardınca sürətlə səhnədən çıxır.*)

Pauza.

Q ı z (*zırıldayır*). Suzikin arvadı yoxdu!

P a r t i y a l i d e r i (*əli ilə qarnını tutaraq, Professora*). Fikirləşirəm bəlkə bu Ağabacını bizim partiyaya üzv qəbul edək?..

P r o f e s s o r. Bəs bayaq mənə təklif edirdiz...

P a r t i y a l i d e r i (*qarnını göstərərək, yavaşdan.*) Görmürsüz?

X a n ı m (*ruh yüksəkliyi ilə*). Ideoloji katib yeri...

P a r t i y a l i d e r i (*onun sözünü kəsərək*). Necə bilirsiniz, Professor?

P r o f e s s o r. Bu məndən asılı deyil ki...

X a n ı m. Bəs kimdən asılıdır?

P r o f e s s o r (*əllərini göyə qaldıraraq*). Ondan!.. Möhtərəm Ağabacı ilə əlaqədar nə varsa, ondan gəlir! Özünüz gördünüz ki!..

D o s t (*Professorun qolundan çəkərək, Partiya liderinə*). Əfv edərsiz! Bir dəqiqə... Bir dəqiqə... Pəki...

P r o f e s s o r. Nə olub?

D o s t. Bu saat... (*Professoru səhnənin kənarına çəkərək yavaşdan*) Sayın Professor... e-e-e... bu... bu Ağabacının əri var?

P r o f e s s o r. Ağabacının əri?

D o s t. Hə də... Subaydı?

Q o n ş u. Axı, mən arağı tərgitmişdim!

K i ş i (*bərkdən*). Kuk-kuri-ku-u-u!.. Kuk-kuri-ku-u-u!..

İ ş ı q s ö n ü r.

ON ALTINCI ŞƏKİL

Bağca. Günorta. Q o n ş u, P a r t i y a l i d e r i, X a n ı m.
Partiya lideri bir əli ilə qarnını tutub, o biri əlilə Xanımın qoluna girib.

P a r t i y a l i d e r i. Mən zərbəni müxalif qüvvələrdən gözləyirdim, ancaq öz orqanizmindən aldım! Görək elə eləyək ki, müxbirlər bundan xəbər tutmasın! (*Birdən əli ilə sağ böyrünü tutub gedən Qonşunu görür.*) Ode, gedir!

X a n ı m. Kim?

P a r t i y a l i d e r i. O yaramaz! (*Bərkdən*) Dayanın!

Q o n ş u (*dayanaraq yavaşdan*). Bircə elə bunlar əskik idi!..

P a r t i y a l i d e r i (*ona yaxınlaşaraq*). Bəs nə oldu?

Q o n ş u. Nə nə oldu?

X a n ı m. Siz bizim partiyaya on milyon pul keçirtməliydz!

Q o n ş u. Ay bacı, Falçı Ağabacı məndə pul qoyub? Gündə dörd dəfə onun yanına seansa gedirəm!

İ ş ı q s ö n ü r.

ON YEDDİNCİ ŞƏKİL

Bağça. Günorta. D o s t, P r o f e s s o r.
Dost böyrəklərini tutub güclə addımlayır. Professor, həmişəki kimi, əlində portfel, səhnənin o biri başında harasa gedir.

D o s t (*onu görərək*). Professor! Professor!

Professor ayaq saxlayır.

(*Güc-bəla ilə ona yaxınlaşır.*) Neçə gündü sizi axtarıram... İyi günlər, Professor.
P r o f e s s o r. Əs-səlamü-əleyküm!.. (*Diqqətlə ona baxır.*) Necəsiniz, əzizim?
D o s t. Eh, professor, kəndimi çox fəna hiss edirəm...
P r o f e s s o r. Allah şəfa versin!.. (*Getmək istəyir.*)
D o s t. Bir dəqiqə, Professor!.. Bir dəqiqə!.. (*Onun qolundan tutur.*) Sizdən bir ricam var, Professor... Gərək imtina etməyəsınız... Türkün ən böyük dostu türkdür!.. Belə ağır məqamda siz mənə gərək kömək edəsiniz!..
P r o f e s s o r. Nə etmək lazımdı?
D o s t. Mən istəyirəm ki... siz... siz mənə elçiliyimə gedəsiniz!
P r o f e s s o r. Elçiliyə?
D o s t. Bəli!
P r o f e s s o r. Kimə?
D o s t. Falçı Ağabacıya...

Pauza.

P r o f e s s o r (*mütəəssir*). Eh, əzizim!... Mən artıq srağa gün Falçı Ağabacının elçiliyinə getmişdim!
D o s t. Getmişdiz?
P r o f e s s o r. Əl-əlbət!
D o s t. Kimin üçün?
P r o f e s s o r. Özüm üçün!

Pauza.

D o s t. Kəndiniz üçün?
P r o f e s s o r. Əl-əlbət!
D o s t. Bəs nə oldu?
P r o f e s s o r. Sən demə, əri var...
D o s t. Əri var?
P r o f e s s o r. Əl-əlbət!
D o s t. Axı, mən öyrənmişdim ki, təkdir?
P r o f e s s o r. Tək olmağına, təkdir.
D o s t. Bəs əri hardadı?
P r o f e s s o r. Dəlixanada!

İ ş ı q s ö n ü r.

ON SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Kişinin evi. Günorta. K i ş i, A r v a d, O ğ u l, Q ı z, P r o f e s s o r,
f ə h l ə l ə r.

Kişi mizin arxasında oturub, qarşısında bir qalaq kağız-kuğuz var və cani-dildən yazı-yaza sənət əsəri yaratmaqla məşğuldu.

Otaqda təzə və gözəl bir televizor peyda olub və Arvad əlində əsgü, böyük bir fəxarət və həvəslə o televizoru silib parıldatmaqla məşğuldu.

İki nəfər fəhlə qutu daşıya-daşıya səhnənin bir küncündə üst-üstə yığırlar və hər dəfə də Arvad nigaran-nigaran onların ayaqlarına baxır.

A r v a d. Çəkmələrinizi yaxşı silin!

Üçüncü fəhlə. Vallah, üç gündü sizin qapıda çəkməmi o qədər silmişəm ki, az qalır padoşu qopsun!

A r v a d. Yenə banandı?

Dördüncü fəhlə. Bəli.

Maşın səsi gəlir, sonra oğlan əlində setka səhnəyə daxil olur.

O ğ u l (*qürurla*). Salam, anacan! Çörək almışam!

A r v a d. Mən bilirdim ki, sən bizim nəslin başının tacısan!

O ğ u l. Hələ görərsiz! Mən Baş nazirin müavini olanda, görərsiz ki, hələ sizə nələr edəcəyəm!
Atanı... (*Kişiyə tərəf baxır.*) Atanı... Vyetnama müalicəyə göndərəcəyəm!

A r v a d. Vyetnama?

O ğ u l. Hə!

A r v a d. Ora niyə?

O ğ u l. Çünki biz orda yenə qalib gələcəyik!

A r v a d. Nə yaxşı!.. (*Kişiyə*) Gözün aydın olsun! Bir yerdə Vyetnama gedəcəyik!

K i ş i (*qarşısındakı kağızlardan birini qaldırıb oxuyur*). İşvəsi canlar alan gözəl canan!..

A r v a d (*əzilərək*). A-a-a!.. Bədi! Uşaq var burda!

K i ş i (*fərqiinə varmadan*). Gözəllər içində gözləri mərcan!..

Fəhlələr sonuncu qutunu da qutuların üstünə qoyub Arvada baxırlar.

Üçüncü fəhlə. Bugünkü də qurtardı!

A r v a d. Çox sağ olun!

Fəhlələr eləcə dayanıblar.

A r v a d. Sağ olun də!..

Fəhlələr eləcə dayanıblar. Arvad qutulara yaxınlaşıb birini açır və içindən üç-dörd dənə banan çıxardıb fəhlələrə verir. Üçüncü fəhlə könülsüz-könülsüz bananı götürür, Dördüncü fəhlə götürür.

Dördüncü fəhlə. Banan yeməkdən qarnım xarab olub!..

İkisi də deyinə-deyinə səhnədən çıxır.

A r v a d (*banan qutularını sayır*). Bir, iki, üç, dörd, beş, altı, yeddi, səkkiz, doqquz... Sağ olsunlar, vallah!.. Mən də bir işıqlı gün görərmişəm! Bizə də pay gətirərmişlər! Bizim də evimiz beləcə göz oxşayarmış! Hər dəfə o maşınımızın səsini eşidəndə, elə bil, mənim üçün bülbüllər cəh-cəh vurur!.. Televizora bax e, vallah, televizor deyil, evlər yaraşığdı!.. Elə bilirəm ki, bu da bizim bir ailə üzvümüzdür! Gecələr onu yuxuda görürəm!.. Adam kimi danışır mənimlə!..

K i ş i (*kağızdan oxuyur*).

Işvəsi canlar alan gözəl canan,
Gözəllər içində gözləri mərcan,

Vəfada...

A r v a d (*əzilərək*). Bəsdı...

K i ş i.

Vəfada, ilqarda məşhuri cahan,
Mənim məhəbbətim...

(*Ayağa qalxır və Arvad elə bilir ki, Kişi ona tərəf gəlir, amma Kişi banan qutularının qabağına gedir.*)

Sevgilim banan!..

A r v a d (*pərt*). A-a-a...

O ğ u l. Ata can...

K i ş i (*onu danışmağa qoymayaraq birnəfəsə*).

Səni sevir Ağabacı,
Bizim professor Hacı,
Sənsə sevəcəksən,
Mən – eşq möhtacı!
Can banan,
Canan banan!

Bu, yeni «Banannamə» poemamın birinci hissəsidir! (*Keçib yerində oturaraq, alovlu qələmini yenidən işə salır.*)

Q ı z (*banan yeyə-yeyə səhnəyə daxil olur*). Privet!.. Suzik deyir ki, banan vitamindi! Biz Suziklə bulvarda oturub bir yerdə banan yeyirik!

Pauza.

Suzikin arvadı yoxdu!

A r v a d. Nə bilim, vallah?.. Deyirsən yəni (*Banan qutularını göstərir.*) hörmətli Ağabacı boyda adam yalan deyir?

Q ı z. Hə, yalan deyir!

A r v a d (*ürkmüş*). Yavaş! Yavaş! (*Yavaşdan*) Eşidən olar... Niyə yalan deyir?

Q ı z. Çünki mənə paxıllıq edir!

A r v a d. Paxıllıq edir?

Q ı z. Əlbəttə!

A r v a d. Niyə?

Q ı z. Suzikə görə!

A r v a d. Suzikə görə?

Q ı z. Bəli!

A r v a d. Axı, o heç Suziki görməyib!

O ğ u l (*kənara*). Suziki kim görüb ki? Heç bilən var ki, adamdı, itdi, pişikdi?..

Q ı z. Nə olsun görməyib? Ekstrasensdi də! Fikrən təsəvvür edir!

A r v a d. Nə bilim, vallah...

O ğ u l. Bu materializmə ziddi!

Q ı z. Bəs, səni Baş nazirin müavini qoyanda materializmə zidd olmur?

O ğ u l. Xeyr! O siyasi proqnozdu!

Q ı z (*qışqırır*). Yox!.. Suzikin arvadı yoxdu!.. Ağabacı belə böhtan atdı, amma bananlar Suzikin xoşuna gəldi, Ağabacının haqqında qəzetlərə intervü verdi! Özü də müxalifət qəzetlərinə! (*Əlindəki bananı hirsələ yerə çırpır.*) Görərsiz! Mən bir də banan yeməyəcəyəm! (*Banan qutularını göstərir.*) Qoy qalıb burda hamısı xarab olsun! İndi gedib Suzikə də zəng eləyib deyəcəyəm! (*Hirsələ səhnədən çıxır.*)

Pauza.

K i ş i (*kağızı qaldırıb oxuyur*).

Sevgilim banan,
Bu dünyada
Ancaq sənsən
Mənə qalan!
Mənə qalan
Əziz banan!..

Qapının zəngi çalınır. Arvad qapıya getmək istəyir.

O ğ u l. Mən gedərəm, anacan!.. (*Səhnədən çıxır.*)

P r o f e s s o r (*səhnə arxasından*). Əs-salami-ələyküm!.. Ya Allah!.. (*Əlində həmişəki portfeli, Oğulla birlikdə səhnəyə daxil olur.*) Ya Allah!.. Necədi mənim keçmiş tələbəm? Allah qoysa, sağaldımı?

A r v a d. Yaxşıdı... Poema yazır!

P r o f e s s o r. Çox şükür! Çox şükür! Hamısı möhtərəm Ağabacının müsbət şüalarının təsirindəndi!

K i ş i (*pafos ilə*). «Banannamə»!

P r o f e s s o r. Nə?

K i ş i. «Banannamə»!

A r v a d (*gülür*). Hə... Bananlardan yazır...

P r o f e s s o r (*banan qutularına baxaraq*). Bunların hamısı banandı?

A r v a d. Bəli!

P r o f e s s o r (*udquna-udquna*). Hamısı?

A r v a d. Hə!..

P r o f e s s o r (*udquna-udquna*). Bunların hamısını da Falçı Ağabacının sifarişiylə bura gətiriblər?

A r v a d. Bəli!..

Pauza.

P r o f e s s o r (*televizora baxır*). Bu da deyəsən təzədi?

A r v a d. Bəli! Bunu hörmətli Ağabacının xahişi ilə Dubayın şahzadəsi bizə humanitar yardım göndərib!

P r o f e s s o r. Ağabacının xahişi ilə?

A r v a d. Bəli!

P r o f e s s o r (*bir az kənara addımlayaraq, yavaşdan*). Bu köpək qızı Ağabacı hamıya kömək eləyir, mənən başqa! Mənə çatanda, qoroskop belə gəldi, qoroskop elə getdi!.. Dəli şeytan deyir, təzədən qayıt ol ateist!

A r v a d. Bizim o Suzik hörmətli Ağabacının xeyriyyəçiliyi haqqında qəzetlərə intervü verib!
Özü də müxalifət qəzetlərinə! İndi bütün Bakı hörmətli Ağabacıdan danışır!

Pauza.

K i ş i (*kağızı qaldırıb oxuyur*):

Ey banan!
Qanmayan,
Qandırmayan
İnsanlara
Yardım et!..

P r o f e s s o r (*banan qutularına baxıb udquna-udquna Oğula yaxınlaşır*). Baş nazirin müavini olanda bizi yaddan çıxarma ha!..

O ğ u l. Yox... Mən bütün məzlum insanların dayağı olacağam!

P r o f e s s o r. Dörd ildə mənim kitabım mətbəədə yatıb qulır. Onun nəşrinə kömək edərsiz!

O ğ u l. Dinin əleyhinədi?

P r o f e s s o r. Xeyr, canım! Əstəğfürullah!..

O ğ u l. Onda kömək etməyəcəyəm!

Pauza.

P r o f e s s o r (*onun qoluna girib kənara çəkir*). Əvvəlkilər dinin əleyhinədi! O vaxt baxarıq... Bəlkə onları çap etmək lazım oldu?..

Q ı z (*böyük bir sevinclə səhnəyə daxil olur*). Suzikin arvadı yoxdu! Bunu sübut etmək üçün sabah axşam bizə elçi göndərir!

Pauza.

Bəli! Artıq biz rəsmi nişanlanırıq! Oy, mama!.. (*Anasını qucaqlayır.*)

A r v a d. Vallah, bütün bu işlərə adamın heç inanmağı gəlmir! Qorxuram ki, bizə göz dəyə!

Q ı z (*qardaşına*). Suzik deyir ki, sonra da bir qız tapıb səni nişanlayırıq!

O ğ u l. Mən gərək Siyasi Büro ilə məsləhətləşim!

P r o f e s s o r (*tələsik qutuların qabağına qaçıb, birini açır və portfelinə banan doldurur*). Onda bu da mənim şirinliyim! Bu da mənim şirinliyim!...

İ ş ı q s ö n ü r.

ON DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Kişinin evi. Gecənin yarısı. K i ş i, A r v a d, O ğ u l, Q ı z.

Səhnə yenə tamam qaranlıqdır.

Kimsə əl fənərinin zəif işığında ehtiyatla var-gəl edir, nəyisə götürür, nəyisə harasa qoyur və nəhayət, həmişəki kimi, arxası tamaşaçılara tərəf kreslodə əyləşib əl fənərinin elə o zəif işığındaca qəzet oxumağa başlayır.

Gözlənilmədən səhnədə işıq yanır.

A r v a d (*gecə köynəyində, əli hələ də işıqyandıranda, təəccüblə*). Bu nə hənirtidi belə?

Pauza.

Kimdi?

Ürkək addımlarla kresloya yaxınlaşır və yalnız bu zaman biz o «kimsə»nin Kişi olduğunu görürük.

Sənsən?

K i ş i (*ayağa qalxaraq şaşırmış*). Hə...

A r v a d (*heyət içində*). Qəzet oxuyursan?

K i ş i. Hə...

Pauza.

A r v a d. Aman Allah!.. Sən dəli deyilsən?

K i ş i. Yox...

A r v a d. Sən yalandan özünü dəliliyə vurmuşdun?

K i ş i (*sevincək*). Hə...

A r v a d. Vay!..

K i ş i. Sən narahat olma! Daha bitdi! Qurtardı! Bu da bir oyun idi... Əvvəlcə zarafatla başladım, sonra da belə oldu... Eybi yox!.. Sabah yenə ağıllı olacağam! Sabah hamıya elan edəcəyəm ki, daha aqlım gəlib başıma!

A r v a d. Sabah?

K i ş i. Hə, sabah! Bağışla məni! Sən Allah, bağışla məni! Bu da bir iş idi... Keç günahımdan!..

A r v a d. Sabah?

K i ş i. Hə! Sabah!

Pauza.

A r v a d. Hamıya deyəcəksən ki, daha dəli deyilsən?

K i ş i. Hə! Ancaq sən məni bağışla! Sən Allah, bağışla məni! Uşaqlıq eləmişəm! Bundan sonra əlimdən nə gəlir, edəcəyəm ki, bir də heç vaxt bu cür əzablar çəkməyəsən! Bu günlərdə sənə çox əzablar verdim! Bağışla məni! Mən göürdüm ki, sən necə sarsılmışsan! Göürdüm ki, mənim dəliliyim sənə necə pis təsir edir! Gecələr oturub sənəninlə cavanlıq çağlarımızı xatırlayırdım... Günahkaram, çox günahkaram!.. Eybi yox, biz hər şeyi təzədən başlayırıq! Düzdü, həyat çətindi, dünya dəyişib, insanlar əzab-əziyyət içindədi... Ancaq eybi yox! Bundan sonra mən həmişə sənənin qulluğunda duracağam! Sabah hər şey yenə əvvəlki kimi olacaq!

A r v a d. Sabah?..

K i ş i. Bəli!

A r v a d. Əvvəlki kimi?..

K i ş i. Bəli!

Pauza.

A r v a d (*sarsılmış*). Yox! Yalvarıram sənə! Heç kimə heç nə demə!

K i ş i. Heç nə deməyim?

A r v a d. Yox! Demə! Qoy hamı elə bilsin ki, dəlisən! Sən elə yaxşı... elə yaxşı dəlisən! Mənim əzizim! Elə bil ki, mən təzədən sənə vurulmuşam!

K i ş i. Təzədən mənə vurulmusan?

A r v a d. Hə! Mənim əzizim! Mənim sevgilim! Mənim dəli ərim!

Pauza.

K i ş i. Axı, mən yorulmuşam! Mən daha dəli ola bilmirəm!

A r v a d. Ol! Mənim əzizim!..

K i ş i (*əlini sinəsinə vura-vura yavaşdan öz-özünü sakitləşdirir*). Sakit ol!.. Əsəbiləşmə!..

A r v a d. Biz gecələr hamı yatandan sonra, sənəninlə oturub söhbət edərik, dərdləşərik!..

K i ş i (*öz-özünə*). Sakit ol... Sakit ol...
A r v a d. Mənim sevgilim!
K i ş i (*eləcə yavaşdan*). Sakit ol!.. Əsəbiləşmə!..
A r v a d. Demə! Heç kimə demə! Mənim dəlim!

Pauza.

Yalvarıram sənə...
K i ş i (*qışqırır*). Yox! Mən daha dəli olmaq istəmirəm! Mən normal adam olmaq istəyirəm!

Oğul trusik-maykada hövlnək səhnəyə daxil olur.

O ğ u l. Nə olub? Bu nə səs-küydü?

Pauza.

A r v a d. Heç... Ata... Ata elə bilir ki... elə bilir ki, qoyun olub!

Oğul diqqətlə Kişiyə baxır. Arvad da yazıq-yazıq Kişiyə baxır.

Pauza.

K i ş i (*qoyun kimi mələyir*). Mə-ə-ə!.. Mə-ə-ə!.. Mə-ə-ə!..
Q ı z (*əynində pijama, gözlərini ovuqdura-ovuqdura səhnəyə daxil olur*). Nə olub?
O ğ u l. Papa elə bilir ki, qoyundu...
Q ı z. Yəqin ürəyi qoyun əti istəyir.
K i ş i. Mə-ə-ə!.. Mə-ə-ə!..
O ğ u l. Narahat olma, anacan, səhər tezdən gedib alaram!
A r v a d. Çox sağ ol, bala! Çox sağ ol!
Q ı z. Bir az çox al, mama Suzikin elçiləriyçün də xörək bişirsin! Təkcə banan olmasın!
K i ş i (*daha da bərkdən*). Mə-ə-ə!.. Mə-ə-ə!.. Mə-ə-ə!..

İ ş i q s ö n ü r.

31 mart 1998.

MAHİMUD VƏ
MƏRYƏM

*(Proloq, epiloq və 23 şəkildən ibarət iki hissəli
məhəbbət dastanı)*

IŞTIRAK EDƏNLƏR

Danışan – /müəllifin dilindən /.
Mahmud.
Məryəm.
Ziyad xan.
Qəmərbanu
Bayandur bəy.
Keşiş.
Sofi.
Ceyran.
Qısır qarı.
Xanəndə.
Mirzə Salman.
Anasının əmcəyini kəsən İbrahim.
Uzun.
Xəfiyyə.
Çoban.
Keçəl kişi.
Səs – /qadın/.
Mehtər Cəfər.
Birinci keşikçi.
İkinci keşikçi.
Yolçu
Birinci kişi.
İkinci kişi.
Üçüncü kişi.
Fərəcullah.
Şövkət İşbilən.
Havalı İbrahim.
Qırmızıtuman kişi.
Bıçlı kişi.
Muxtar Bədheybət.
Heybə qadın.
Mələk Pırpızaq.
Palan Ömər.
Qoca.
Yaqub.
Dəməngir İsrail.
Bayandur İxtiyar.
Əbülfəz.
Azər.
Aysulu.
Səs – /kişi/.
Ayağıyalın kişi.
Axsaq qarı.
Muxtar
Qadın.
Kimsə.
Qul Məhəmməd.
Sarışın oğlan – Süleyman paşa.
Müqəddəs qoca.

Məkan. –Azərbaycan.
Zaman. – -1500-cü illərin əvvəlləri.

BİRİNCİ HİSSƏ

PROLOQ

D a n ı ş a n və başqa iştirakçılar.

Gəncə.

Səhnə alaqaaranlıqdır. Nizələr yerə batırılıb, qalxanlar, qılınclar, musiqi alətləri yerə atılıb, bir tərəfdə cəllad kötüyü dayanıb, arxa planda ot tayası, taxt-tac görünür və iki ocaq közərir, bir neçə yerdən tüstü qalxır.

Haradansa səhnəyə zəif işıq seli axır. Uzaqdan azan səsi gəlir.

Danışan arxa plandan səhnəyə çıxır və ətrafına baxa-baxa, səhnədəki vəziyyəti qiymətləndirə-qiymətləndirə, gördüklərinə münasibətini bildirərək yavaş-yavaş gəlib, avansəhnəyə çatır, düz ortada dayanır.

Pauza.

Danışan sözlərini deməyə başlayır və o danışıqca bayaqdan səhnədə üzüstə yerə uzanmış aktyorlar – obrazlar (Ziyad xandan, Mirzə Salmandan, Qəmərbanudan başqa) yavaş-yavaş yerdən qalxırlar və qalxdıqca da onların üstlərindən toz-torpaq tökülür, hərə özünəməxsus əşyanı götürür və Danışanın sözləri altında sinxron edam səhnəsi oynayırlar.

D a n ı ş a n. Hicri, camadiül-əvvəl ayının 4-ü, milad ilə 1504-cü il iyun ayının 28-i idi. Gəncə yatmışdı. Bu gün günorta şəhərdə elə bir istilik vardı ki, nəfəs almaq mümkün deyildi və qocaların dediyinə görə, belə bir isti bir də düz 64 il bundan əvvəl, el aşığı Sazlı Abdullanın başı kəsildiği gün olmuşdu... Sazlı Abdulla o zamankı Gəncə hakimi Qara Bəşirə əyan-əşrəf yanında söz qaytarmışdı, üzünə ağ olmuşdu. Qara Bəşirin oğlu Qara Bəkirin toyunu çalmamışdı, demişdi ki, sən sarayın qan çanağıdır və mənim sazımın simləri, istəsəm də, orada çalmaq və Qara Bəşir də, el aşığının bu hörmətsizliyindən, o qədər hirsələnmişdi ki, uzun qara bığlarının uclarını çeynəyib qara saqqıza döndərmişdi. Sazlı Abdullanı şəhərin bazar başında edam etmişdilər. Və 64 il keçəndən sonra da Gəncənin qocaları heyrətlərini gizlədə bilməyib toyda, yasda danışırdılar ki, elə ki, Cəllad Topuzqulunun ülgücdən iti dəhrəsi bir göz qırpımında Sazlı Abdullanın başını bədənindən ayırdı və elə ki, el aşığının qanı fəvvarə vurub edam kötüyünün ətrafındakı keçən günlərin edamlarından qalib qurumuş qanı təzələdi, elə ki, bazar başını dövrəyə almış camaatın ürəyindən qara yangısı 64 ildən sonra da, keçməyən bir vay keçdi, o zaman edam kötüyünün üstünə sərilmiş başsız cəsədin yanında düşüb qalmış saz öz-özünə dilə gəldi...

Saz çalınır.

... və dünyanın ən dərdli-ələmli nəğməsini çaldı, heyrətdən-qorxudan camaatın tükü qabarıb paltarını deşdi, saz elə çaldı ki, o günortanın müsibət istisi də birdən-birə çəkildi, lopa-lopa qara buludlar camaatın başının üstünü aldı, göy kişnədi, bir leysan başladı ki, hamı güclə qaçıb evə girdi və bir müddət beləcə yağdı. Bir müddət bu leysan altında, el aşığı Sazlı Abdullanın sazı da, özü-özünə beləcə çaldı, sonra yağış kəsdi, sazın da səsi kəsildi...

Saz susur.

... camaat təzədən bazar başına axışdı və gördü ki, nə saz var, nə cəsəd var, nə də baş var... Düz 64 il bundan əvvəlki o edam günü, o leysan Sazlı Abdullanın qanını yuyub aparmışdı, amma deyirdilər ki, o vaxtdan bəri, haçan həddən artıq isti olur, onda bazar başındakı edam kötüyünün ətrafında, Sazlı Abdullanın qanı, gün altında parıldayır. Və bu gün də, bir neçə dəfə, o cür parıltı görmüşdülər...

İ ş ı q s ö n ü r.

BİRİNCİ ŞƏKİL

D a n ı ş a n, Z i y a d x a n, x a n ə n d ə, ç a l ǵ ı c ı l a r,
q u l a m l a r.

Gəncə. Gecədir. 1 yataq otağı.

Ziyad xan taxtda oturub, qulamlar ayaq üstündə dayanıb. Yerdə – xalçada oturmuş çalğıcılar çalır, 17–18 yaşlarında xanəndə isə oxuyur. Danışan səhnənin sol küncündə dayanıb.

D a n ı ş a n. Gəncə yatmışdı. Şəhərin və ətraf kəndlərin toxucuları, dəmirçiləri, misgərləri, duluzçuları, dabbaqları, boyaqçıları, şəhərin sənətkarlıq emalatxanalarında günəmuзд işləyən gəlmələr o qədər işləyib əldən düşmüşdülər ki, gecənin bürküsünə baxmayaraq, indi yeddinci yuxularını alırdılar. Təkcə Ziyad xan yatmamışdı, hər halda, Ziyad xana elə gəlirdi ki, bu boyda Gəncədə, Qarabağ Bəylərbəyliyinə bu boyda mərkəzində, təkcə onun yuxusu ərşə çəkilib. Qarabağ Bəylərbəyliyi əslində Səfəvilər dövlətinin ən etibarlı şimal istehkamı idi və Ziyad xan bütün bu yerlərin hakimi-mütləqi idi, amma... Neçə müddət idi ki, gecələr belə əzablı keçirdi. Neçə müddət idi ki, Ziyad xan gecələri beləcə yuxusuz keçirirdi və ən qəribəsi bu idi ki, Ziyad xan özü də həmin əzab-əziyyətlərinin səbəbini bilmirdi. Ziyad xan xanəndə oxudurdu və xanəndə də deyilənə görə, cəmi 19-20 yaşlı olan və Bağdadda mədrəsədə təhsil almış Məhəmməd adlı, Füzuli təxəllüslü, təzə-təzə məşhurlaşmağa başlayan bir şairin qəzəlini oxuyurdu və yenə də deyilənə görə, o cavan şairin atası Süleyman Azərbaycandan, Girdiman sahillərindən köçüb Bağdad ellərinə köçmüşdü.

Xanəndə (*oxuyur*):

Məni candan usandırdı, cəfadən yar usanmazmı,
Fələklər yandı ahimdən, muradım şəmi yanmazmı?
Qamu bimarinə canan dəvayi-dərd edər ehsan,
Neçin qılmaz mənə dərman, məni bimar sanmazmı?

D a n ı ş a n. Cəmi 5-6 ay bundan əvvəl yazılmış bu qəzəli, indi, bütün bu tərəflərdə əzbər bilməyən adam tapılmazdı. Məhəmməd Füzuli Azərbaycan, fars, ərəb dillərində qəzəllər yazırdı və Azərbaycan dilində yazılmış bu qəzəli, deyilənə görə, xanəndə Hafiz Lələ özü Şah İsmayılın məclisində ifa edirdi.

Xanəndə(*oxuyur*):

Qəmim pünhan tutardım mən, dedilər yarə qıl rövşən,
Desəm, ol bivəfa, bilmən, inanarmı, inanmazmı?
Şəbi-hicran yanar canım, tökər qan çeşmi giryanım,
Oyadar xəlqi əfqanım, qara bəxtim oyanmazmı?
Güli-rüxsarinə qarşu gözümdən qanlı axar su,
Həbibim, fəsligüldür bu, axar sular bulanmazmı?..

Ziyad xan əlinin işarəsi ilə musiqini yarımçıq kəsir.

Z i y a d x a n (*xanəndəyə*). Qalx!

Xanəndə ayağa qalxır.

Pauza.

Z i y a d x a n. Kimin qalib sən o dağlarda?

Pauza.

Xanəndə. Anam...

Z i y a d x a n. Təkcə elə anan?

Xanəndə. Bir də... bir də... bacım...

Z i y a d x a n. Təkcə elə ananla bacım?

Xanəndə. Bəli...

Z i y a d x a n (*əşəbi*). Düz demirsən, küçük! Sənin o dağlarda ürəyin qalıb! Gözlərindən oxuyuram...

Pauza.

Get!

Özünü tamam itirmiş Xanəndə eləcə ayaq üstə dayanıb.

Eşitmədin? Get, dedim!

Xanəndə (*təzim edir*). Gecəniz xeyirə qalsın.

Z i y a d x a n. Hara gedirsən?

Xanəndə. Yatmağa...

Z i y a d x a n. Yox, yatmağa yox, birbaşa öz dağlarınıza get. Bu gecədən azadsan. (*Qulamlara*) Bu oğlanı öz evinə yola salın.

D a n ı ş a n. Bu o deyən söz idi ki, gözəl səsinə görə Qarabağ dağlarından qoparılib saraya gətirilmiş bu cavan oğlana, yaxşı bir at verəcəkdilər, üç il bundan əvvəl Gəncədə kəsilmiş qızıl təngə ilə doldurulmuş bir kisə verəcəkdilər, anası üçün, bacısı üçün bir-iki top ipək, qumaş verəcəkdilər. Və həmin at, gecə-gündüz çapıb, Bərdədən keçib, belində yox, göyün yeddinci qatında uçan yeni sahibini Qarabağ dağlarına qaldıracaqdı.

Xanəndə bir-neçə qulamla səhnədən çıxır. Musiqiçilər çalmağa başlayır.

Sazəndələr indicə şahidi olduqları bu yaxşılıqdan, haqq işindən cuşa gəlib, həmin bürkülü yay gecəsi, Ziyad xanın yataq otağında dünyanın ən həzin, ən təsirli musiqisini çalmağa başladılar və sonralar musiqiçilərin dediyinə görə, onlar heç vaxt, nə bu gecəyə qədər, nə də sonralar, bu cür ürəkdən çalmamışdılar.

İ ş ı q s ö n ü r.

İKİNCİ ŞƏKİL

M a h m u d, M i r z ə S a l m a n, Q ə m ə r b a n u, S o f i.

Gəncə. Elə həmin gecədir.

Mahmudun otağı. Şam yanır, uzaqdan Ziyad xanın otağından gələn musiqinin səsi eşidilir. Mahmud musiqini dinləyir. Mirzə Salman onun yanında oturub.

M a h m u d. İnsanları başa düşmək çox çətindir... Bu cür qəmgin səsdən necə həzz almaq olar, necə nəşələnmək olar?..

M i r z ə S a l m a n. Mahmud, məgər o xanəndənin səsi sənin xoşuna gəlmir?

M a h m u d. Gözəl səsi var, müəllim...

M i r z ə S a l m a n. Bəs nə üçün dünən də o oxuyanda zalı tərktədin?

M a h m u d. Çünki, o səs bir söz deyirdi, amma siz...

M i r z ə S a l m a n. «Siz» – yəni mən, yoxsa bütün məclis əhli?

M a h m u d. Bütün məclis əhli... (*Susur.*)

M i r z ə S a l m a n. O səs nə deyirdi ki, Mahmud?

M a h m u d. O səs deyirdi ki, mən bir zərxəridəm ki, üzüm heç vaxt gülməyəcək... Mən dünyanın ən dərddli adamıyam... deyirdi... və heç kimin bundan xəbəri yoxdur... Mən dünyanın ən dərddli adamıyam... deyirdi... amma sizi əyləndirirəm... O səs onun ürəyinin döyüntüsü idi...

M i r z ə S a l m a n. Biz isə nəşələnirdik...

M a h m u d. Bəli. *(Qaranlıq pəncərənin qarşısında dayanıb musiqi çalınan səmtə baxır.)*

Qəmərbanu otağa daxil olur. Mirzə Salman yerindən qalxıb otaqdan çıxmaq istəyir. Qəmərbanu əlinin işarəsi ilə Mirzə Salmanı saxlayır və sakitcə qapının ağzında dayanır. Mahmud onu görmür.

M a h m u d. Adamlar niyə bunu başa düşmür? Necə olur ki, bu torpaqda doğulan, eyni ayın, günəşin, ulduzların altında, bu torpaqda yaşayan adamlar bir-birinə pislik edə bilir, qan axıda bilir, bir-birini döyə bilir? Nə üçün Qabil Habili öldürə bildi və sonra da o cür peşman oldu? Necə oldu ki, belə bir eyni günəşin altında, belə bir eyni torpağın üstündə, qardaş qanı axıdan o paxıllıq əmələ gəldi? Şeytan Adəm ilə Həvvanı aldatdı və onlar cənnətdən qovuldu. Adəm ilə Həvvanın günahı təkcə onda oldu ki, buğda yedilər, bəs nə üçün Adəm və Həvva törəmələri bu qədər günaha batdı, kəsdi, dağıtdı? Həmin günəşi, gül-çiçəyi, göy üzünü, ağacları görmədi onlar?

Qəmərbanu irəliləyib arxadan oğlunu qucaqlayır.

Q ə m ə r b a n u. Nə olub Mahmud? Yenə nə olub sənə?

Pauza.

Mirzə Salman təzimlə otaqdan çıxır.

Niyə mənə heç nə demirsən?..

M a h m u d *(ələcə pəncərədən baxaraq)*. Öləcəyəm mən... Bir vaxt gələcək, öləcəyəm mən...

Xanəndənin səsi eşidilir.

Q ə m ə r b a n u. Hamımız öləcəyik, bala... Çox kitab oxuma...

D a n ı ş a n *(səhnənin sol küncünə çıxaraq)*. Mahmud Qəmərbanunun sözlərini eşitmədi... Çünki Mahmud bu dəm o xanəndənin ürəyinin döyüntüsünə qulaq asırdı, o ürəyin dediklərini eşidirdi... Mahmud başa düşmüşdü ki, əsl sözü deyən dil deyil, ürəkdir...

Musiqi səsi kəsilir. Qəmərbanu otaqdan çıxır.

Dan yeri sökülürdü... *(Səhnədən çıxır.)*

Əlində şam tutmuş Sofi otağa daxil olur.

Sofi. Mahmud, niyə yatmırsan?

M a h m u d. Bəs, sən niyə yatmamısan?

Sofi. Mən... Mən bürküdə yata bilmirəm... Banu məni çağırdı ki, sənın yanına gəlim. Hara baxırsan?

M a h m u d *(Sofiyə sarı çönür)*. Saray əyanlarına baxıram...

Sofi *(təəccüblə)*. Saray əyanlarına? Burdan ora əyan görünər? Özü də saray əyanları indi yeddinci yuxularını alırlar...

M a h m u d. Özləri üçün yatıblar, mənim üçün yox...

İ ş ı q s ö n ü r.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Məryəm.
Səhra.

Güclü külək əsir, səhnənin işıqları dəyişir, küləksovuranlar səhnənin pərdələrini oynadır, külək ot tayasını dağıdır, samanlar uçur, Məryəm səhrada qaçır, yıxılır, durur, yenə qaçır, yaxası, ətəyi cırılır. İsti qum onun ayaqlarını yandırır, o susuzluqdan yanır, səhra isə bitmək bilmir, birdən o bu küləyin içində nəsə hərarətli bir nəfəs hiss edir və bu nəfəs, elə bil ki, onu bir az sakitləşdirir. Birdən səhnənin ortasında su qaynamağa başlayır və Məryəm su içmək istəyir, amma içə bilmir, Məryəmin qarnından sancılar tutur, o, yerə yıxılır, çırpınır və birdən çağa səsi gəlir və o çağa səsi küləyin səsini üstəlayır. Məryəm rahatlaşır, qışqıran çağaya baxır, çağanın isə üzü şüa saçır, sonra çağa da sakitləşir.

Pauza.

Birdən çağa yenə də qışqırır və güclü külək Məryəmi yerindən kənara tullayır. Külək yatır, sakitlikdir.

İ ş ı q s ö n ü r.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Məryəm, Keşiş, Danışan.
Gəncə. Keşişin evi.

Məryəm yarıqaranlıq otaqlarında hövlnak yuxudan oyanır.

Keşiş (*həyəcanla*). Qızım, Məryəm, nə olub?

Məryəm. Məryəm ananı yuxuda görürdüm, ata...

Keşiş. Sən ananı yuxuda görmüsən, qızım..

Məryəm. Bəs... bəs su?...

Keşiş. Su yuxuda aydınlıqdır...

Məryəm. Bəs... bəs... çağa?..

Keşiş. Xaç çevir, qızım... Belə günah işlətmək olmaz...

Danışan. Baba keşiş demək istədi ki, o çağa da sən özün olmusan, amma demədi, özü-öz fikrindən hürkdü, çünki dünyada da, fikrində də, xəyalda da, ikinci İsa ola bilməzdi və belə bir günah işlətmək olmazdı...

İ ş ı q s ö n ü r.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Danışan, Ziyad xan, Qəmərbanu.
Gəncə. Ziyad xanın otağı. Ziyad xan namaz qılır.

Danışan. Allahın qarşısında Qəmərbanunun günahları çox idi və Qəmərbanu bütün bu günah işləri Mahmuda görə tutmuşdu. Və get-gedə Qəmərbanunun ürəyini başqa bir qorxu bürüyürdü: Mahmudda ki, bu qədər təmizlik, bu qədər paklıq var, onun yolunda işlənmiş bu qədər günahdan sonra, Mahmud xoşbəxt ola bilməyəcəkdi... Mahmudun təmizliyi qoymayacaqdı ki, Mahmud başqasının hesabına xoşbəxt olsun.

Qəmərbanu otağa daxil olur.

Q ə m ə r b a n u n u n s ə s i. Bu saqqal, bu saçlar nə tez ağardı... Qocalıq Ziyadı nə tez haqladı... Əllərinin üstü qırışıb, mən heç indiyəcən fikir verməmişəm, boynundakı, boğazındakı qırış xətləri, elə bil xəncərlə cızılıb... O da mənə baxanda, məni belə görür?..

Ziyad xan namazını bitirir.

Q ə m ə r b a n u. Nə olub, Ziyad?

Z i y a d x a n. Mahmuddan nigaranam..

Q ə m ə r b a n u. Nə olub Mahmuda?..

Z i y a d x a n. Heç nə... Qəmər, Mahmud... Mahmud heç vaxt taxta oturmayacaq. Mahmud heç vaxt bəylərbəyliyinə tacını başına qoymayacaq...

Pauza.

Q ə m ə r b a n u. Bilirəm.

Z i y a d x a n. Mən səndən əlac umuram, Qəmər...

Q ə m ə r b a n u. Allah-taala, bu oğulu sənə gərək min il bundan əvvəl verəydi, ya da min il bundan sonra... Bu namərd dövrən, bizim oğlumuza layiq deyil... Bu qara dövrən, Mahmud təmizliyi üçün qara yaradı...

Z i y a d x a n. Min il bundan əvvəl?

Q ə m ə r b a n u. Bəlkə elə min il bundan əvvəl də, mənim kimi sinəsi dərddli bir ana, balası üçün, min il sonranı arzulayırmış?.. *(Elə bil öz-özü ilə danışır.)* Dolansın əyyamın... dönsün dövrənin, dünya... düz doqquz ildən sonra fəlak məni bağa bağban elədi, bağban ağlar, bağça ağlar, gül ağlar...

Z i y a d x a n. Qəmər...

Q ə m ə r b a n u. Quran deyir ki, Allah sıxıntıdan sonra həmişə şad edir, bəs mənim bəxti qara ürəyimin şadlığı hanı?

Z i y a d x a n. Bu bəd dünya daşa basıb bizi izlər...

Q ə m ə r b a n u. Ümid Allahadır...

Z i y a d x a n. Necə olur ki, Allah rəiyyətin birinə Bayandur kimi bir oğul verir, amma mənim qismətimi iki bölür?

Q ə m ə r b a n u *(özünə gələrək)*. Sakit ol... Sakit ol... Özünü ələ al. Dost var, düşmən var. Sakit ol... Bəyəm Bayandur da, elə öz oğlun kimi sənə sədaqətli deyilmi? Bəyəm Bayanduru da, öz oğlun qədər çox istəmirsənmi? *(Yenə özünü saxlaya bilmir.)* Bənizi ağ, könlü pak, bəxti qara oğlum... Bədbəxt Ziyadın, bədbəxt Qəmərin bədbəxt Mahmudu...

Işıq yalnız səhnənin qarşısında dayanmış Danışanın üzərinə düşür.

D a n ı ş a n. Qəmərbanu necə ağlına gətirə bilərdi ki, lap az bir müddətdən sonra, onun bədbəxt, bəxtiqara hesab etdiyi oğlu dünyanın ən xoşbəxt adamı olacaq?

ALTINCI ŞƏKİL

M a h m u d, M ə r y ə m.

Axşam. Düzənlik. Mahmud səhnənin kənarında dayanıb böyük bir maraqla kiməsə baxır. Uzaqdan Məryəmin səsi gəlir və Məryəm oxuya-oxuya səhnəyə çıxır.

M ə r y ə m.

Ay keçi, ay ağ keçi,

buynuzun uzundu
qurda görə,
saqqalın uzundu
sözün keçsin,
tükün uzundu
üşüməyəsen,
südün çoxdu
mənə görə,
ot verim sənə,
su verim sənə,
həmişə, bax, belə,
dost olaq, oynayaq...
(Mahmudla üz-üzə gəlir.)

Pauza.

M a h m u d. Sən... Sən kimsən?..
M ə r y ə m. Mən Məryəməm...

Pauza.

Bəs sən kimsən?
M a h m u d. Mən Mahmudam...

Pauza.

Sən Məryəmsən... (Əlini uzadıb qızın saçlarına toxundurur.)
M ə r y ə m. Sən Mahmudsan...

Pauza.

Mən İsəvi... Sən Məhəmməd Hümmeəti... (Qorxaraq.) Aman, Mahmud, məni rüsvay etmə...

Ildırım çaxır. Yağış çiləyir. Onlar qaçıb tayanın altında gizlənilirlər və yalnız bu zaman biz görürük ki, uzaqdan iki nəfər onları güdür.

İ ş i q s ö n ü r.

YEDDİNCİ ŞƏKİL

D a n ı ş a n, Q ə m ə r b a n u, S o f i, Q ı s ı r q a r ı,
M i r z ə S a l m a n.
Gündüz. Saray.

D a n ı ş a n. Saraya ildırım sürətilə belə bir xəbər yayıldı: Ziyad xanın oğlu Mahmud aşıq olub. Bu xəbəri eşidən saray cavanları gülməkdən özünü güclə saxladı, sarayın kəniq-qaravaşının bu xəbərə inanmağı gəlmədi, dövrün siyasətindən başları açılmayanlar bu xəbərin fərqiinə varmağa macal tapmadı, qazdan ayıq olanlar, çox götür-qoy edib, bu xəbəri Ziyad xanın növbəti siyasi fəndi kimi yozdu, ürəklərinin dərinliyində Ziyad xana batmaq ümidindən əl çəkib, gələcəyin təskinliyini Mahmudun zəifliyində tapanlar, bu xəbərdən narahat oldu, çünki Ziyad xanın nəvələri ola bilərdi, təzə qohumlar arasında Mahmudun güclü müdafiəçiləri ola bilərdi, Ziyad xanın taxtına göz dikənlər ola bilərdi, amma saraya belə bir xəbər yayılanda ki, Mahmud Gəncənin kənarlarında yaşayan hansı bir keşişinsə qızına aşıq olub, hamı məəttəl qaldı.

S o f i. Banu, Mahmud o qıza aşiq olub, bu, şeksizdi...

Q ə m ə r b a n u (*həyəcanlı*). O keşiş qızı necə ifritədir ki, cavan yaşında belə bir məharət yiyəsidi? O keşiş necə cəsarət və iştaha sahibidir ki, bu cür xam xəyallara qapılır? Qızı da, keşişi də itirmək asandı, amma... amma Mahmudun ürəyi yaralansa, sağalan deyil... Yüz ölçüb, bir biçmək lazımdı...

Qısır qarı. Oxuduğum Quran haqqı, qıldığım namaz haqqı, məəttəl qalmalı işdir! (*Xısın-xısın gülür.*) Allahın hər verən günü, düzənlikdədirlər... Keşişin o sısqa qızı, Zəhra kimi ürəyi yumşaqdır... Əstəğfürullah... Bilqeyis kimi ağıllıdı...

Q ə m ə r b a n u (*Qısır qarıya hirsli*). Başımızı ağrıtmə, qarı!

Qısır qarı. Başım üstə! Gözüm üstə!

Q ə m ə r b a n u. Mirzə, məsləhətin nədi?

Mirzə Salman Sofi ilə Qısır qarıya baxır.

(*Onlara*) Siz gedin!

Sofi ilə Qısır qarı səhnədən çıxırlar.

Sözünü de, Mirzə! Nədir məsləhətin?

M i r z ə S a l m a n. Məsləhət Allahındır, Banu! Sən Allahın işinə qarışma... Heç olmasa, bu dəfə günah işləmə... Gəncə taxtının yeganə varisi, Quran ayəsi kimi pak, təmiz Mahmudun, keçmiş saxlayan keşiş qızı ilə izdivac tapmasını qəbul et... Axı, Quran yazır ki, bizim başımıza ancaq o iş gəlir ki, onu Allah, bizim alnımıza yazıb...

Q ə m ə r b a n u (*çılğın*). Allahın üzü dönüb məndən, Mirzə Salman!.. Deyirsən, daha günah işləməyim? Amma ürəyim, bax, bu ürəyim hiss edir ki, Mahmudum yaman yarası çıxarıb, yaman bəlaya düşüb, Mirzə!.. Günah işləməyim? Ağbirçək ana, «Oğul!» deyib ağlamırmı, Mirzə?.. Ağlayanda gərək yaş çixsın gözdən? Gördün, nə tez ağardı saçlar, nə tez qocaldı Qəmərbanu?.. Fələk nədi, Mirzə Salman, mənim xatamdı?.. Nə məlulam, nə şadam... Gündüz mənə axşam oldu, Mirzə, gecə-gündüz görəmmədim yolumu... Ölüm nəfəsli soyuq alıb aqlımı, daha yoxdur sağlığımın güman, hey!..

İ ş ı q s ö n ü r.

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

M ə r y ə m, M a h m u d, A n a s ı n ı n ə m c ə y ı n i

k ə s ə n I b r a h i m.

Gündüz. Düzənlik.

M ə r y ə m. Dünən səndən ayrılıb evə gedəndə, bilirsən, mənə elə gəldi ki... kimsə çatışmır... elə bil, kimsə yoxdur... sən yox e-e-e...

M a h m u d. Bilirəm...

M ə r y ə m. Bilirsən nə çatışmır?..

M a h m u d. Bir vaxt, biz bu düzənlikdə, beləcə gəzəcəyik... Bizim dalımızca, bir oğlan gələcək...

M ə r y ə m. Hə, hə... O balaca oğlan mənə oxşayacaq...

M a h m u d. Sonra bir qız gələcək...

M ə r y ə m. Hə, hə... O qız da sənə oxşayacaq...

M a h m u d. Sonra yenə bir qız gələcək...

M ə r y ə m. Sənə oxşayacaq...

M a h m u d. Yenə, bir oğlan gələcək...
M ə r y ə m. Mənə oxşayacaq...
M a h m u d. Görmüsən toyuq gedəndə cücələri necə dalına düşür?
M ə r y ə m. Hə, hə... Mənim balaca uşağım olacaq... O uşaq mənim döşümdən süd içəcək...
əməcək, hə?
M a h m u d. Hə... Sən ona süd verəcəksən... O, süd əmib doyacaq... Sonra sənə baxıb
güləcək...
M ə r y ə m. Hə, hə... Mənə baxıb güləcək... Acanda dodaqlarını büzəcək...
M a h m u d. Onlar çatışmır? Ağ keçi də bizimlə olacaq, hə?..
Mahmud diqqətlə kolluğa tərəf baxır.

M ə r y ə m. Sənə nə oldu?

Mahmud qəflətən kolluğa tərəf qaçır.

M a h m u d (*qışqırır*). Çıx oradan!.. Çıx!..
Anasının əmcəyini kəsən İbrahim (*hırıldaya-hırıldaya*). Öz xoşuma gəlməmişəm... Anan
göndərib...

D a n ı ş a n. Əlbəttə nə Mahmudun, nə də Məryəmin ağına da gələ bilməzdi ki, bu sakit, bu
geniş, bu təmiz, azad və sərbəst düzənlikdə yeddi gündür ki, Qəmərbanunun muzdlu saxladığı
xəbərçilərin gözləri qabağında olublar, birinci gün qəfil yağan o yağış altında da, xəbərçilər yerə
yatıb, uzaqdan-uzağa ləzzətlə onlara tamaşa ediblər. Anasının Əmcəyini Kəsən İbrahimin də,
Məryəmin islanmış bədəninə baxa-baxa dabaq dəymiş öküz kimi ağzının suyu axırdı...

Məryəm üzünü əlləri ilə örtüb qaçır.

İ ş ı q s ö n ü r.

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

K e ş i ş, M ə r y ə m.

Günorta. Keşişin evi.

Keşiş təkdi, əlindəki çörəyi qabdakı südə batırıb yeyir. Məryəm həyəcanla səhnəyə daxil olur.

K e ş i ş. Sənə nə olub?

M ə r y ə m (*sevincək*). Sən... sən Mahmudu tanıyırsan?..

K e ş i ş (*ayağa qalxır*). Kimi?

M ə r y ə m (*eyni sevinclə*). Mahmudu də, Mahmudu!..

Pauza.

Səhnə yavaş-yavaş qaranlıqlaşır. Işıq yalnız

Keşişin üzərinə düşüb.

K e ş i ş. Məryəm... mənim təmiz, pak Məryəmə, mənim qızcığazım Məhəmməd hümmətinə
könül bağlayıb... Bu bir qəzadır... (*Xaç çevirir.*) Dünyada hər şeyə dözmək olar, amma dinə xəyanət
etməyə dözmək olmaz!.. Məryəm gərək bir xaçpərəsti xoşbəxt etsin, bir xaçpərəstin anası olsun!..
Çünki dünya elə dünyadır ki, xaçpərəstlərin də arasında təmizlər azalır... (*Boynundan asılmış xaçı
tutur.*) Bu müqəddəs xaç Məryəm kimi təmizliyin ümidindədir...

Səhnə yenə işıqlanır.

M ə r y ə m (*həmin sevinclə*). Görmüsən! Sən yəqin Mahmudu görmüsən!.. Onu görməmək mümkün deyil e, bilirsən? (*Gülür.*)

K e ş i ş. Mahmud?

M ə r y ə m. Hə, də!.. Ziyad xanın oğludu...

Pauza.

Səhnə yavaş-yavaş qaranlıqlaşır. Işıq yalnız

Keşişin üzərinə düşüb.

K e ş i ş. Təmiz Məryəm!.. Yazıq qızcığaz!.. Gör bir necə də sadə danışır, bu sözləri necə də adi sözlər kimi deyir... Bu sözlərin arxasındakı uçurumdan xəbəri yoxdur... Xəbərsiz Məryəm... Deməli, bu boyda Gəncədə xanın oğlu tamahını Məryəmə salıb... Minlərlə xaçpərəst qızların dinsiz-əxlaqsız sultanların, şahların, xanların saraylarında pozulmuş şəhvtlərə qulluq etmələri bəs deyil? Məryəmin dünyadan xəbəri yoxdur... Onu bu tamahkar, bu nəfiskar dünyada qorumaq lazımdır... Onu pozğun dinsiz şəhvətindən xilas etmək lazımdır... Məryəmə kömək etmək lazımdır... Ziyad xanın əlləri uzundur, çox uzundur, hər tərəf dinsizlərlə doludur... Hər tərəf Məhəmməd hümmətidir! Nə etməli?.. Nə etməli?.. Mən Məryəmi bu amansızlarla üzbəüz qoya bilmərəm! Müqəddəs Evə! müqəddəs Evə! Müqəddəs Evə! Müqəddəs Qocaya doğru!.. Müqəddəs Evin qapısı mənim üzümə açıq olacaq!.. Mənim kimi mömin bəndələr üçün dünyada elə bir dərd yoxdu ki, bu dərdin əlacı Müqəddəs Evdə olmasın! Müqəddəs Qoca öz köməyini məndən əsirgəməyəcək! Uzaq!.. Uzaq bu yerlərdən!.. Uzaq bu qorxulu məxluqlardan!.. Müqəddəs Evə!.. Müqəddəs Evə!..

İ ş ı q s ö n ü r.

ONUNCU ŞƏKİL

Z i y a d x a n, Q ə m ə r b a n u.

Gecə. Saray. Ziyad xanın otağı.

Ziyad xan əsəbi halda gəzişir. Uzaqdan kilsə zəngləri eşidilir. Qəmərbanu otağa daxil olur.

Q ə m ə r b a n u. Ziyad, sənın Mahmuddan xəbərin var?..

Z i y a d x a n (*gülümsəyir*). Keşiş qızına aşıq olub?

Q ə m ə r b a n u. Sən gülürsən?

Z i y a d x a n. Cavanlıqdı...

Q ə m ə r b a n u. Sən özün özünü aldatmaq istəyirsən? Sən başa düşürsən ki, oğlunun başını qara buludlar alıb? Yoxsa yenə söhbətdən qaçmaq istəyirsən?.. Görmürsən daha bıçaq sümüyə dirənib? Mahmudu xilas etmək lazımdır!

Z i y a d x a n. Mən də onun yaşında sənə aşıq idim...

Q ə m ə r b a n u. Mən Müzəffər ağanın qızıyam, Ziyad, keşiş qızı deyiləm! Mahmud da, sən deyilsən!..

Z i y a d x a n. Hə... Mahmud Ziyad xan deyil...

Q ə m ə r b a n u. Bu gün düzdə... mənim adamlarımı... görüb... Gəldi otağıma... mənə elə baxdı ki... elə baxdı ki, vallah, özümü asmaq istədim... Amma mən asa bilmərəm özümü! Ona görə asa bilmərəm! Sən də ona görə yaşamalısın!

Z i y a d x a n. Müqəddəs kitabımız yazır ki, – «Ruhu olan hər bir məxluq ancaq Allahın iradəsi ilə və ömrünün müəyyən edildiyi kitaba uyğun olaraq ölməlidir».

Q ə m ə r b a n u. Yox! Mən onun üçün yaşayıram! Ziyad, mən hiss edirəm, bu işin axırı pis qurtaracaq...

Z i y a d x a n. Sakit ol...

Q ə m ə r b a n u. Sakitlik tapa bilmirəm, Ziyad... Qorxuram...
Z i y a d x a n. Sakit ol... Qızı saraya gətirdəcəyəm... Sonrasına baxarıq... Hər şey yaxşı olar...
Q ə m ə r b a n u. Mahmud buna razı olmaz... Keşişi də yaman deyirlər...
Z i y a d x a n. Bilirəm... Amma dərya olan yerdə qətrə nə qələt edər... Keşiş mənim qabağında nə deyəcək?
Q ə m ə r b a n u. Bəs Mahmud? Mahmud keşiş qızına evlənmək istəyir, Ziyad...
Z i y a d x a n. Gecdir, get, yat... Gecənin xeyrindənsə, səhərin şəri yaxşıdır. İnşallah, səhər hər şey qaydasına düşər.

İ ş ı q s ö n ü r.

ON BİRİNCİ ŞƏKİL

M a h m u d, S o f i.
Gecə. Saray. Mahmudun otağı.
Mahmud çarpayıda uzanıb və birdən hövlnak yuxudan ayılır.

M a h m u d (*qışqırır*). Sofi!.. Sofi!.. Sofi!..

Sofi əlində şam otağa daxil olur.

M a h m u d. Qarıışıq yuxu gördüm, Sofi... Qarıışıq yuxu idi...
S o f i. İnşallah, xeyir olar...
M a h m u d. Yox, Sofi, yox... Yuxuda bir xaraba bağ gördüm. Sonra bir tufan qopdu... Sonra deyəsən... deyəsən Məryəmi gördüm...
S o f i. Adam hər gecə min yuxu görür... Bəyəm bunun hamısı düz olur?
M a h m u d. Məryəm idi, Sofi!.. Tufana düşən Məryəm idi!.. (*Çarpayıdan qalxıb elə gecə köynəyində otaqdan qaçır.*)

İ ş ı q s ö n ü r.

ON İKİNCİ ŞƏKİL

D a n ı ş a n, M a h m u d, D ə m ə n g i r İ s r a i l,
K e ç ə l k i ş i, U z u n.
Gecə. Keşişin evinin həyəti.

D a n ı ş a n. Mahmud bir göz qırpımında eləcə ayaqyalın, başıaçıq, gecə köynəyində otaqdan çıxıb eşiyə qaçdı, gözətçilərin arasından sıçrayıb saraydan uzaqlaşdı. Sofi də nəfəsi qarala-qarala onun ardınca qaçdı. Gəncə hələ yatmışdı. Onlar Gəncənin lap kənarında olan balaca ağ evə çatdılar, Məryəmgilin evlərinə. Həyətdə ocaq qalanmışdı, Sofinin burnuna kabab iyi gəlmişdi... Dörd nəfər ocağın ətrafında oturub kabab yeyirdi.

M a h m u d. Məryəm!.. Məryəm!.. (*Sürətlə ocaq başında oturub kabab yeyənlərə yaxınlaşır və birdən kənara tullanmış və ocağın işığında ağaran ağ keçinin kəsilmiş başını görür.*)

Dəmənqir İsrail.Şahi Nəcəfin qəbrinə and olsun ki, Ziyad xanın oğludu bu!.. (*Hörmətlə*)
Gəlin! Gəlin, siz də yeyin. Həzrət Abbas belimdən vursun ki, ömrümdə belə dadlı kabab yeməmişəm! Bu da bir qismətdi! Gördük, qarı-pəncərə açıq, həyəət-baca bom-boş, keçi də mələ ki, mələyir, deyir, a kasıb, kimsəsiz adamlar, gəlin məni yeyin!

Keçəl ki ş i (*oxuyur*):

Nənəm, a xallı keçi,
Məməsi ballı keçi.
Uca qaya başında
Tutubdu yallı keçi!..

Dəməngir İsrail. Bu da siz deyən keçəllərdən deyil ha! Buna noxudu keçəl deyərlər!

Uzun(*oxuyur*): Noxudu keçəl,
hər şeyi bilər,
ayran içər,
pişiyi minər..

Dəməngir İsrail (*qalxıb ağ keçinin başını qaldıraraq iki əli ilə də ağzını qapadı*). Bunun dilini çıxardıb sənin kimi əziz qonaqçun kabab edəcəyəm! Dil kababı başqa aləmdir!.. Gəl otur, xan oğlu! Oturun. Bu saat hazır olacaq!

M a h m u d (*fəryadla*). Sofi!.. Sofi!.. Sofi!.. Sofi!.. (*Qışqıra-qışqıra həyətdən qaçıb qaranlıqda yox olur.*)

İ ş ı q s ö n ü r.

ON ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Z i y a d x a n, Q ə m ə r b a n u, B a y a n d u r b ə y, M i r z ə
S a l m a n, S o f i, X ə f i y y ə, s a r a y x i d m ə t ç i l ə r i, D a n ı ş a n.
Səhər. Saray.

Ziyad xan, Qəmərbanu, Bayandur bəy, Mirzə Salman qayğılı bir gərginlik içindədirlər.

Pauza.

Z i y a d x a n. Keşişi günü bu gün tapdırıb dərisini soyduracağam. Qızı da, saraya gətirtirəcəyəm! Bayandur bəy!

Bayandur bəy. Bəli, xan!

Z i y a d x a n. Axşama qədər sənə möhlət verirəm. Bu işdən Mahmudun xəbəri olmamalıdır!

Bayandur bəy. Aydındır, xan!.. İzin verin, gedim.

Mirzə Salman əlini ağzına tutub bir-iki dəfə yavaşdan öskürür.

Z i y a d x a n (*Mirzə Salmana*). Nədir, Mirzə?

M i r z ə S a l m a n. Biz hamımız iki beşik arasında iki cövhərik və bu iki cövhəri bir-birindən ayırmaq ancaq Allahın ixtiyarındadır, çünki yaradan Odur və verdiyini almaq ancaq Onun rüsxətindədir...

Z i y a d x a n. Sadə danış, qoca!

M i r z ə S a l m a n. Xan sağ olsun, mən səni sakitliyə çağırıram. Xacə Nəsrəddin Tusi kitablarından birində, həkim Boqratisisin bu sözlərini misal gətirib ki, mən güclü fırtınaların, dağlar qədər böyük olan dəhşətli dalğaların, girdaba atdığı və ya qayaya çırpdığı gəminin xilas olmasına daha çox inanıram, nəyin ki, ağzı köpüklənən qəzəblinin sakit olmasına, çünki dənizçilər bəlkə bir hiylə, bir çarə tapıb o gəmini xilas edələr, lakin qızıb-coşan qəzəbi heç bir şeylə söndürmək mümkün deyildir, nə qədər çox nəsihət etsən, yalvar-yaxara başlayıb könlün almaq istəsən, içərisinə tez-tez quru talaşa atılan oda oxşar, o qədər də çox alovlanıb, özündən çıxar.

Z i y a d x a n (*var-gəl edə-edə*). Misal var, Mirzə, həmişə on iki imam üçün ağlayanda, bir dəfə də Yəzid üçün ağlamaq lazımdı. Həm də mən Yəzid İbn Müaviyə deyiləm, sən bunu yaxşı bilirsen, mömin adamam. Mən vuruş zamanı düşmən qılıncı altında da, namazımın vaxtını ötürməmişəm.

M i r z ə S a l m a n. Müqəddəs kitabımız deyir: «Möminlik onda deyildir ki, siz üzünüzü şərqə tərəf çevirəsiniz, ya da qərbə tərəf; mömin olanlar onlardır ki, Allaha, axirət gününə, mələklərə, müqəddəs kitaba, peyğəmbərlərə inanırlar; onu sevdiklərinə görə, öz əmlaklarından yaxın adamlarına, yetimlərə, yoxsullara, yolçulara, dilənçilərə, həmçinin qulları azad etmək üçün verirlər, namaz qılırlar, zəkat verirlər, əhd edib öz öhdələrinə götürdüklerini dürüst yerinə yetirirlər, fəlakətə uğrayanda (*Sözləri xüsusi dəqiqliklə tələffüz edir.*), dərdə düşəndə və bir müsibət baş verəndə səbrli olurlar. Bu cür adamlar düz adamlardır; bu cür adamlar mömindirlər.»

Bayandur bəy (*acıqlı*). Nə deyirsən, qoca? Dinsizin biri, öz qızını xan oğlundan əsirgəsin, qızı götürüb qaçırsın, el içində bizi xar etsin, biz də əlimizi qoynumuza qoyub tamaşa edək?

Kiçik pauza.

M i r z ə S a l m a n. Mən xanla danışırım, rəiyyətlə danışmıram!

Z i y a d x a n. Yaxşı, Mirzə, bəs Mahmud? Bəs Mahmud? Mahmudun ürəyi şüşədi, Mirzə... Kim bilməsə də, sən ki, bunu yaxşı bilməlisən! Mahmud o divanə keşişin dalınca getmək istəyir!.. Qoşun götürmür özülə! Atlı götürmür!.. Mahmud dərviş olub çöllərəmi düşsün, Mirzə?

Qəmərbanu. Allah!.. Allah!..

M i r z ə S a l m a n. Xan sağ olsun, Mahmud «Yüksək aləmin» oğludu və ora Allahın və mələklərin məskun olduğu yerdir. Ona görə də, bizim kimi «Aşağı aləm» bəndələri çox zaman Mahmudu və mahmudları başa düşə bilmirik...

Kiçik pauza.

Z i y a d x a n. Hə, Mahmud, bizim tayımız deyil...

Q ə m ə r b a n u. Mən hiss edirəm, mən bilirəm ki, Mahmudu fikrindən döndərmək olmayacaq... (*Çılğın.*) Mən Mahmudu məhv edə bilmərəm!.. O dinsiz keşişdən nə desən gözləmək olar! O qızın başına bir iş gəlsə, Mahmud məhv olacaq! Mən buna imkan verə bilmərəm, Ziyad xan! Şər deməsən xeyir gəlməz, xan cənabları, bəlkə elə Mahmudun səfərə çıxmağı da, xeyrədir?.. Bəlkə bir az bərkə-boşa düşər, görüb-götürər, bəlkə elə, belə lazımdır?.. Bəlkə... (*Özünü saxlaya bilməyib kövrəlir.*) bəlkə bu səfər Mahmudu bərkidəcək?.. (*Hıçqıra-hıçqıra.*) Möhkəmləndirəcək?..

M i r z ə S a l m a n. Xan sağ olsun, mənim cürət edib hüsurunuzda söyləmədiklərimi, Banu ülyahəzrət söylədi...

Q ə m ə r b a n u. Ancaq onların ardınca, ətrafınca güclü mühafizə getməliidi... Mahmud gərək bundan xəbər tutmasın... Onunla ancaq Sofi getsin...

Pauza.

Z i y a d x a n (*keşikçilərə*). Sofini çağırın!

Birinci keşikçi. Baş üstə.

İkinci keşikçi. Qara Sim hüsurunuza təşrif gətirib, xan sağ olsun.

Z i y a d x a n. Gəlsin.

Xəfiyyə içəri daxil olur.

Danış, görüm!

Xəfiyyə.Baba keşişin ata yurdu Ərzurumdadır. O, qızı ilə bərabər, Ərzurum tərəflərə yol alıb. Sultan Səlimin qorxusundan Ərzurumdan o tərəfə keçə bilməyəcək. Bir də ki, Ərzurum dağlarında onların Müqəddəs Evi var. Çox güman ki, elə ora gedəcək. Bu gecə onları haqlamaq mümkündür...

Bayandur bəy(*xəncərinin dəstəyindən yapışb qınında oynadır*). İzin verin, mən gedim, xan babam!

Q ə m ə r b a n u. Yox!

Bayandur bəy. İzin verin, xan babam! Sübh tezdən qız sağ-salamat burda olacaq, keşişin başı da cənabınızın ayaqlarının altında!

Q ə m ə r b a n u. Yox! (*Qışqırır.*) O qızı dəli eləmək istəyirsiniz? Mahmud buna dözər, Ziyad?

Pauza.

Z i y a d x a n (*Xəfiyyəyə*). Onların harda olduqlarını, hara getdiklərini hər gün bilməliyəm!.. (*Bayandur bəyə*) Sən də sakit ol!

İkinci k e ş i k ç i. Sofi əmrə müntəzirdir.

Z i y a d x a n. Gəlsin.

Sofi içəri daxil olur.

Banudan başqa, hamınız gedə bilərsiz.

Mirzə Salman, Bayandur bəy, Xəfiyyə təzim edib səhnədən çıxır.

(*Sofiyə*) Bundan sonra işin mənimlə olacaq...

Səhnə yavaş-yavaş qaranlıqlaşır. Işıq səhnənin qarşısında dayanmış Damişanın üzərinə düşür.

D a n ı ş a n. Həmin gün Ziyad xan bütün lazımı tapşırıqlarını verdi. Bir neçə dəfə Sofi ilə görüşdü və sonuncu dəfə: «Mahmud göz açandan sənın qucağında böyüyüb, Sofi– dedi.– Sən tək cə Mahmudun lələsi deyilsən, bu etibarsız dünyada, sən bizim ən etibarlı adamımızsan, Sofi! Görürsən bu daş-qaşı? Bütün bu var-dövlət Mahmudundur!.. Hamısı! Hamısı! Mən bunların yarısını, bu kəmərlə sənə verirəm. Gərək bunun içindəki var-dövlət Mahmudun yanında olsun... Həmişə, həmişə onun yanında olsun! Dünyanın işlərini bilmək olmaz... Bilmək olmaz... Bunları götürüb, köynəyinin altından belinə bağlarsan... Sən indi məmləkətin ən qiymətli adamısan, Sofi, amma boynun ətdəndir!.. Bunu heç vaxt yadından çıxarma! O keşiş qızının izi ilə gedəcəksiz. Mahmud heç nədən korluq çəkməyəcək. O qızı tapacaqsız. Sonrası mənim işimdir!» Və bütün bu hazırlıqdan xəbərsiz Mahmud Sofi ilə birgə yola rəvan oldu. Ancaq nə Ziyad xan, nə də Qəmərbanu bilmədi ki, bu ayrılıq əbədi ayrılıqdı... Həmin gün bu ayrılığın əbədi olduğunu sarayda yalnız bir adam bilirdi...

İ ş ı q s ö n ü r.

ON DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

D a n ı ş a n, M a h m u d, S o f i, Ç o b a n.

Axşam. Çöl.

Mahmud, Sofi və bir Çoban ocaq kənarında əyləşiblər. Uzaqdan qurd ulayır, azca yağış yağır, haralardasa ıldırım çaxır, Sofi və Çoban çörək yeyirlər.

D a n ı ş a n. Yenə bütün günü at belində yol getdilər, itin qurddan seçilməyən vaxtı bir şıdırdığı yağışa rast oldular, elə islandılar, elə bil at çapıb çaya adlamışdılar. Nə yağış dayanırdı, nə də atdan düşüb daldalanmağa bir yer tapırdılar və Sofi fikirləşirdi ki, deyəsən Nuhun tufanına düşmüşük... Birdən bu yağış sırhaşırında Sofinin qulağına it səsi gəldi, Sofi baxıb gördü ki, bura qoyun-quzunun yaylaq yeridir, bir də, bir çoban var burda, lap törpü dəyməmiş çobandı. Çoban yoldan ötən yolçulara ocaq kənarında yer verdi, ocağın odununu artırdı. Mahmud həmin yağışlı, çiskinli gecədə, ona da, Sofiyə də, sığınacaq vermiş Çobana Şeyx Nizamının «Leyli və Məcnun»unu danışdı və törpü dəyməmiş çoban da, beləcə ağzını açıb matdım-matdım qulaq asırdı.

Çoban. Lələ yolçu, mən belə fikirləşirəm: dediyin o eşq ki, var, harınlıqdandır, yeməyin, içməyin bolluğundandır, Məcnun gəlib, mənim kimi eldən, obadan ayrı düşüb dağlarda, daşlarda qoyun otarsaydı, yay bilməsəydi, qış bilməsəydi, qələt eləyərdi Leyliyə eləcə aşiq olardı! Mən getdim qoyunları sağmağa! (*Durub gedir*).

M a h m u d (*onun ardınca*). Yox, çoban qardaş, səhvən var, səhv edirsən, çoban qardaş... Yox, yox... yox, bədbəxt çoban, yox, məsələ bunda deyil, məsələ bundadır ki, sənin gördüklərini Məcnun görməyib... Sənin bildiklərindən Məcnun xəbərsiz olub... Məcnun Leylidən başqa heç kimi, heç nəyi görməyib, amma... düzdü... hicrandan başqa da, bu dünyanın dərdi, ələmi çox imiş...

S o f i. Mahmud, bala, gəl, qayıdaq, gəl, bu daşı tök ətəyindən... Dərviş kimi, düşmüşük çöllərə. Nə yediyimizi bilirik, nə içdiyimizi. Oturub-durduğumuz da çobandı, naxırçıldı, qoturdu, dilənçidi, qurddu-quşdu. Xanlar xanı Ziyad xan indi yəqin Yaquba dönüb... Hələ Banunu demirəm... Axı, onlar sənə ən yaxın adamlarıdır...

M a h m u d. Yaxın adam, uzaq adam nə deməkdi, Sofi? Bir tərəfdən məgər Həsəni Əsma zəhərləmədimi?.. O biri tərəfdən, məgər Zübeydə, bütün dünyanın ac-yalavaclarına çörək vermədimi?.. Sofi, yaxınlıq da, uzaqlıq da, insanın öz içindədir.

S o f i. Bir halda ki, yaxınlıq və uzaqlıq yoxdur, onda niyə bəs ata, ana öz balasını başqalarından çox istəyir...

M a h m u d. Ata da, ana da öz övladını istəyir, Sofi. Övlad məhəbbəti başqa şeydir, insan məhəbbəti başqa şeydir. Hamının çəkdiyini rəzil bir insanı da, anası, atası istəyir. Bu dünyada ki, bu qədər rəzalət var, bu torpağı idarə edənlər, hakim deyillər, böyük şahlardan tutmuş naiblərə qədər Malikdirlər, bəlkə özləri də, bunu bilmirlər, amma əslində Malikdirlər, Malik... Niyə Mikayıl bu qədər ac camaata ruzi vermir? Niyə Mikayıl Allahın gözü ilə bunları görmür?..

S o f i. Xoşbəxtlik, bədbəxtlik Allahın işidir, Allahın işinə qarışmaq olmaz.

M a h m u d. Onda bəs nə üçün peyğəmbərlər, həmişə dərdli-ələmli olub. Nə üçün Cəbrayıl, xoşbəxtliyin yolunu onlara göstərməyib? Çaryar Məhəmmədin dediyini elədi, niyyətini həyata keçirdi, amma özləri nə oldu? Xülafayi-Rəşidin özləri üçün xoşbəxtlik tapdı mı? Osmanı öz evində öldürdülər, Əlini Allahın evində! Nə üçün, Sofi?

Haradansa quşların səsi gəlir.

Sofi, mən tənəsüx məshəbindən olsaydım, o durnalarla danışardım, o durnalardan Məryəmi xəbər alardım. Bəlkə o durnalar da min il əvvəlin Məryəmi olub, ya iki min il bundan əvvəlin Mahmudu? Ya üç min il bundan əvvəlin Sofisi?..

İ ş i q s ö n ü r.

ON BEŞİNCİ ŞƏKİL

M a h m u d, S o f i, Y o l ç u.

Günorta. Çöl.

Mahmud ilə Sofi yol gedir. Bir yolçu kişi arxadan gəlib onlara yanaşır.

Yolçu. Oğlum, görüm səfərin haradır belə?
M a h m u d. Əmi, səfərim kənan məkandı.
Yolçu. Oğlum, kənan kəndir, bəs, məkan nədir?
M a h m u d. Kənan bu dünyadır, əmi, məkan o dünyadır...
Yolçu. Ölümü özünə güclə gəzirsən?
M a h m u d. Ölüm haqdır. Taleyin əsirindən çıxmaq olmaz.
Yolçu (*belindən salladığı boğçadan balaca bir bardaq çıxarır*). Al, iç bu camı...
M a h m u d. O camdakını peyğəmbərimiz bizə haram buyurub...

Yolçu özü bardağı içir və gedir.

S o f i (*bütün bu söhbətdən heç nə anlamayaraq*). Mahmud, bu nə söhbətdi belə?
M a h m u d. «Məndə sığar iki cahən, mən bu cahəna sığmazam...» Sən bu misraları oxumusan, Sofi?

Sofi maddim-maddim Mahmuda baxır. Işıq yavaş-yavaş sönmür və o yarıqaranlıq içində Sofi nəşə yazır. Sonra yalnız Danışan görünür.

D a n ı ş a n. Ziyad xan Sofinin növbəti məktubunu oxuyandan sonra saray kitabxanasına getdi, ağırlığı qədər qızıl qiymətinə Hindistandan aldıraraq gətirdiyi qara cildli Böyük Fal Kitabını rəfdən götürdü, açdı və ilkin oxuduğu sözlər bunlar oldu: «Eşq bəlasına yalnız eşqlə əlac etmək olar...» Və bundan sonra Ziyad xanın adamları iki gün, iki gecə Gəncə xanlığını dolaşdı, axtarıb-seçib, nəhayət sorağı Ceyrandan gətirdilər... Ceyran gözəllərin gözəli idi, ağıllıların ağıllısı, birlərin bici idi, qədim sənətinin bütün incəliklərinə bələd idi. Ziyad xan Ceyrana yeddi kisə qızıl verdi, on kisə də, boyun oldu. Ziyad xanın adamları Ceyranı Mahmudun izinə salacaqdılar və Ceyran yolda Mahmuda ürcah olacaqdı, Mahmudu özünə məftun edəcəkdə, Mahmudu geri qaytaracaqdı, bir müddət sarayda Mahmudla qalıb, sonra Gəncədən çıxıb gedəcəkdə və Ziyad Təbrizdə Ceyrana bir mülk alacaqdı. Ziyad xan özü Ceyranı görəndən sonra, Ceyranla danışandan sonra, heç bir şəkk-şübhəsi qalmadı ki, dünyanın hər üzünü görmüş bu gözəllər gözəli hər şeyi qaydasına qoyacaq. Və elə həmin gecə Ceyran kəcavənin pərdəsini salıb kəcavəni qaravaşları, nöqərləriylə birlikdə yola düzəldi, Qısır Qarını da özüylə götürdü və Qısır Qarı da, pərdəsi salınmış kəcavənin dalına düşdü. Ceyran tələsirdi. Cəvan xəzadə ilə məhəbbət oyunu Ceyran üçün su içmək kimi asan bir iş idi və əslində, Ceyran o cəvan aşiqə sarı yox, Təbrizdə nəhayət ki, dinc-rahət yaşayacağı mülkünə doğru tələsirdi. Gələcək Ceyranın idi. Makuya az qalırdı.

İ ş ı q s ö n ü r.

ON ALTINCI ŞƏKİL

M a h m u d, S o f i, D a n ı ş a n, d ö y ü ş ç ü l ər.
Çaldıran düzü.
Səhnədəki ala-qaranlıq içində insanlar bir-biri ilə ölüm-dirim savaşındadı. Yer-göy uğuldayır, qılınç, qalxan səsi, qışqırıqlar, nalələr, at kişnətiləri ətrafı bürüyür, hər tərəfdən tüstü-duman qalxır.
Bir müddət beləcə davam edir.
Sonra yavaş-yavaş sükut çökür.
Arabir kimsə zəriyir, kimsə inildəyir. Sonra qarğa-quzğunların səsi ələmi başına götürür və səhnə işıqlaşdıqca qan içərisində orda-burda düşüb qalmış döyüşçülər görünür.

M a h m u d (*dəhşətlə*). Nə baş verib burda? Sofi! Sofi!

S o f i (*dəhşətlə*). Bu nə müsibətdi, İlahi? (*Mahmuda*) Sən baxma! Yum gözünü! Sənə belə şeylərə baxmaq olmaz!

İşiq Danışanın üzərinə düşür.

D a n ı ş a n. Beş gün əvvəl bu Çaldıran düzündə qırğın olmuşdu və bu qırğın üç gün davam etmişdi. Osmanlı hökmdarı Birinci Sultan Səlim Səfəviləri müsəlman dininin düşməni elan etmişdi və İslam müdafiəsi naminə iki yüz minlik türk ordusu ilə Azərbaycana girmişdi, 1514-cü ilin avqust ayında Səfəvilər dövlətinin – Məmləkəti-Azərbaycanın yaradıcısı və hökmdarı Şah İsmayıl türk ordusundan bir neçə dəfə az qoşunla Sultan Səlimlə Maku yaxınlığındakı bu Çaldıran düzündə qarşılaşmışdı, döyüşə girmişdi və məğlub olmuşdu.

S o f i. Sən baxma! Sən görmə bu müsibəti!

M a h m u d (*çılğın*). Sofi! Sofi! Beş qarış torpaq üstə!? Bir kisə qızıl üstə uşaq olmayıbmi bunlar!? Göyü, ayı, ulduzları görməyibmi bunlar!? Şümr olub bir-birinin başını kəsirlər, Allah buna niyə dözü, Sofi?.. Mehdi Sahibi-Əzzaman nəyi gözləyir, niyə zühur etmir, niyə bu zülmə dözü, bundan artıq bir müsibət olarmı, niyə gəlib dünyanı düzəltmir? Bəlkə yoxdur, olmayacaq Sahibi-Əzzaman, Sofi, ona görə? Bəlkə düzəltmək olmaz bu dünyanı, Sofi, ona görə gəlmir?

S o f i. Əstəğfürullah! Əstəğfürullah! Gedək, gedək burdan, gedək!..

Haradansa, uzaqlardan bir fəryad eşidilir:

– Ey müsəlman, dərdi-məra dərman nist əlqiyas!.. (Ey müsəlman, bizim dərdimizin dərmanı yoxdur!..)

M a h m u d. Eşidirsən, o fəryadı, Sofi?

– ... dərman nist əlqiyas!..

S o f i. Yox, heç nə eşitmirəm!..

– ... dərman nist əlqiyas!

M a h m u d (*qışqırır*). ... dərman nist əlqiyas!

S o f i (*vahimə içində*). Gedək! Gedək burdan!

İ ş i q s ö n ü r.

İKİNCİ HİSSƏ

ON YEDDİNCİ ŞƏKİL

K e ş i ş, M ə r y ə m.
Gecə. Meşə.

Keşiş və Məryəm bir qoca ağacın altında şala bürünüb oturublar.

M ə r y ə m (*pıçiltı ilə öz-özünə*). Atam yata bilmir... Ey müsəlman Allahı! Ey Məhəmməd peyğəmbər... əgər varsınızsa... əgər siz haqsınızsa, mənə kömək edin!.. Mən xaçpərəstəm, amma mən də axı, insanam və mən hər hansı bir xaçpərəst kimi, hər hansı bir müsəlmanın da burnunun qanamasını istəmirəm. Əgər Sən istəmərdin ki, Mahmudla biz bir yerdə olaq, onda niyə bəs Mahmudun ürəyində mənim üçün yer ayırdın?.. Ey Isa! Ey Müqəddəs Ana! Ey Allah! Axı, siz hər şeyi bilirsiniz, siz hər şeyi görürsünüz, axı, siz qadırsınız! Bəs nə üçün siz mənim ürəyimi Mahmudun məhəbbəti ilə alışdırmısınız? Nə üçün mənim bütün fikrim-zikrim Mahmudun yanında? Nə üçün mən yatanda da, duranda da Mahmudu istəyirəm, Mahmudu arzulayıram? Nə üçün mənim bütün bədənim, bütün vücudum, bütün varlığım Mahmudun həsrətindədi? Əgər siz bilirdinizsə, Mahmud mənim olmayacaq, bu istək, bu məhəbbət bu qədər təhqirlərə dözəcək, bu qədər işgəncə görəcək, mənim atama bu qədər iztirablar gətirəcək, onda nə üçün bəndənin ürəyini bu məhəbbətə düşür edirdiniz?

K e ş i ş (*pıçiltı ilə öz-özünə*). Hərgah Məryəmin ürəyində Allahın, Isanın, Müqəddəs Ananın varlığına və qüdrətinə belə bir şübhə yaranıbsa, bəlkə elə bu, Məryəmin, dünyanın pis üzündən xəbərsiz qızçığazın özünün günahlarının nəticəsidir? Bəlkə bu müsəlman hümmətinə məhəbbət yetirməyin sayəsindədi? Bəlkə bu bir tilsimdir, bir bəd sehirdi?

M ə r y ə m (*pıçiltı ilə öz-özünə*). Mahmuddu sehrbaz? Mahmuddu məni yoldan çıxaran? Mahmuddu mənim ürəyimdə şəkk yaradan? Yox, yox... Siz bilmirsiniz... Axı, siz bilmirsiniz, Mahmud müqəddəslərin müqəddəsidir... Mahmud təmizlərin təmizidir...

K e ş i ş. Qızçığaz yata bilmir... Gözümün qabağında saralıb solur... Sabah daha da solacaq, əriyib gedəcək şam kimi... Yəni beləcə gözgörəti əlimdən gedəcək uşaq? Qurtarmayacaq bütün bunlar? Mənim nəslim-nəcabətim, mənim atalarım, babalarım az çəkiblər bu dinsiz müsəlmanların əlindən? Bu cansız qızın, mənim bu təmiz, pak balamın əzab-əziyyətləri sona yetəcək?.. Yox, Az qalib!... Müqəddəs Evə az qalib... Müqəddəs Evin qapıları mənim üzümə açılacaq! Müqəddəs qoca kömək əlini mənə uzadacaq! (*Dərindən köks ötürür.*) Məryəm... Məryəm...

M ə r y ə m (*pıçiltı ilə öz-özünə*). Dağlar dağımdı mənim, ata, qəm oylağımdı mənim, dindirmə, ata, aqlaram, qan aqlaram, yaman çağımdı mənim...

K e ş i ş (*pıçiltı ilə öz-özünə*). Dözmək lazımdır, bütün bunlara Məryəmə görə dözmək lazımdır... Çünki Məryəm təkcə mənim deyil, onun təmizliyi bütün Allah adamlarının, müqəddəs xaçı sevənləridir. Məryəm bir xaçpərəst bəndəni xoşbəxt etməlidir... Məryəm xaçpərəst anası olmalıdır, vəhşi müsəlman anası yox! Yox! Məryəm dünyanın ən təmiz xaçpərəst balalarını doğmalıdır...

Q a d ı n s ə s i. Düz eləyirsən, həyatım, düz eləyirsən... Tərəddüd keçirmə, qov ürəyindən bütün tərəddüdləri, məgər mən görmürəm Məryəm necə əzablar çəkir?.. Mən görmürəm bizim balamız necə bir iztirab içindədir?.. Dinsiz hiyləsi Məryəmin ürəyini oğurlayıb, dinsiz fitnə-fəsadı bizim balamızı tilsimə salıb... Bu tilsimdə Zöhhak hərisliyi var... Sən o ürəyi yenidən Məryəmə qaytarmalısan. Belə bir təmizliyi dinsiz nəfsi ilə murdarlamaq olmaz! Yaxşı olacaq, hər şey yaxşı olacaq! Sən məndən sonra neçə ildi öz bədəninə zünnar bağlayırsan! Murdar bir nəfs sahibi Məryəm kimi təmizliyi sənə əlindən ala bilməz! Nəfs haqqa qalib gələ bilməz! Hər şey yaxşı olacaq, həyatım... Müqəddəs Ev, sənə köməyinə çatacaq... Sən Isanın qarşısında təmiz olmusan, Allah səndən köməyini əsirgəməyəcək... Allah, hər şeyi görür və Allah adildir...

M ə r y ə m (*atasına tərəf baxaraq yavaşıdan*). Ata, görəsən ağ keçi indi neyləyir? Adamlardan hürküdü ağ keçi... Görəsən, öyrəşdi başqalarına...

K e ş i ş. İnsanlar da, heyvanlar da, yer üzünün cəmi məxluqatı hər şeyə öyrənir, adət edir. Dünyada əbədi heç nə yoxdur, qızım. Əbədi yalnız Allahdır və onun təlimidir. Yat, qızım, yat...

Pauza.

Yatdı... Bayandur xan Ziyad xanı öldürüb, Gəncə taxtına sahib olub... Bayandur xan, təkcə Ziyad xanın qanı ilə doymayacaq, mən bu dinsiz cəlladları yaxşı tanıyıram, Bayandur xanın adamları Mahmudu tapıb, onu da qətlə yetirə bilər... O zaman... O zaman hər şey qaydasına düşər... (*Elə bil, dediyindən qorxur.*) Mən Məryəmin ürəyini ağrıdacaq bir ölüm arzu edirəm... Allahı uca tutan, dinə xidmət edən insan, belə qəddar ola bilər?.. Axı, nə üçün, bir insan, başqa bir insana ölüm arzulayır?.. Başqasına, lap dinsiz müsəlman olsun, ona ölüm arzulayan ürək, saf ola bilər? Mən kiməsə ölüm arzulayıram, Müqəddəs Evin qapıları mənim üzümə açılar?..

Q a d ı n s ə s i. Yat, həyatım, yat... Özünü üzümə, həyatım... Yat... Yat... Yat...

K e ş i ş (*qəfil həyəcanla*). Yox, yox, yatmaq yox, qaçmaq lazımdır! Qaçmaq lazımdır! Qaçmaq! Dur, qızım! Qaçmaq, qaçmaq lazımdır! Məryəm! Məryəm!

İ ş ı q s ö n ü r.

ON SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

D a n ı ş a n, Q ı s ı r Q a r ı, C e y r a n, C ə f ə r,

M a h m u d, S o f i.

Aylı bir gecə. Çöllük.

Bir tərəfdə Ceyranın çadırı, o biri tərəfdə Mahmudla Sofi ocaq kənarında oturub.

D a n ı ş a n. Ziyad xan öldürülmüşdü, amma indi bunun Ceyran üçün heç bir əhəmiyyəti yox idi. Çünki onsuz da, Ceyran, Ziyad xanın tapşırığını yerinə yetirə bilməmişdi və yerinə yetirə bilməyəcəkdə, bu aydın məsələ idi. Ziyad xan öldürülmüşdü, deməli, Ceyran tamam azad idi. Düzdü, Təbrizdə vəd olunmuş mülk də əldən çıxırdı, amma nə olsun, dünyanın axırı deyildi ki... Ceyran hələ cavan idi, gözəl idi, ağıllı idi və hər şey gələcəkdə idi...

Pauza.

Hansı gələcəkdə?

Pauza.

Yox, hər şey məhv olub gedirdi... Ceyran heç ağına belə gətirə bilməzdi ki, bu qədər zəifdir və dünyada hər şey onun üçün bu dərəcədə uğursuzluqla, bu dərəcədə şəərəfsizliklə sona yetəcək...

Pauza.

Ziyad xanın qətli xəbəri gəlib çatanda, Qısır qarının ağzındakı tək diş ağardı.

Qısır qarı. Şükür Allaha, qayıdaq Gəncəyə – öz xarabamıza, day nə ölümümüz var bu çöllərdə. Bir kişi xeylağı ki, adını cavan oğlan qoya, amma sən kimi nazəninin ləzzətini qanmaya, onda kül onun başına...

Ceyran (*hirsli*). Bəsdir axmaq qarı, kiri!..

Qısır qarı(*heyətlə*). Az, doğrudan doğruya aşıq olmusan sən?

Ceyran. Axmaq qarı! Sən görmürsən ki, onun atəşi necə yandırır-yaxır məni?!

Qısır qarı. Ay Allah!.. Ömrümdə mənim bu səfeh ağlıma gəlməzdi ki, sən də aşıq ola biləmişsən!

Ceyran. Ondan danış...

Qısır qarı. Daha nə danışım? Oxuduğum Quran haqqı, qıldığım namaz haqqı, elə bil Yusifdi, Kənanın gəlib... Bayaq çayın yanından keçirdim, gördüm ki, çimir. (*Ağzını onun qulağına dirəyib ləzzətlə nəşə deyir.*) Hə!.. Hə!.. (*Gülə-gülə*) Həzrət Abbasın qılıncına gəlim ki, lap zor kişidi!..

Ceyran. Get, onu yenə çağır bura... Elə elə ki, gəlsin, eşidirsən, qarı, elə elə, gəlsin! Tovla, vəd ver, şirnikdir, nə edirsən et, amma gəlin bura!..

Qısır qarı gedir. Ceyran pərdənin arxasına keçir və soyunub yuyunmağa başlayır. Mehtər Cəfər çadıra daxil olur və yuyunan Ceyranın kölgəsini görüb dayanır.

Cəfər (*pıçıltıyla*). Hər dəfə onu görəndə bütün bədənim titrəyir... Dözə bilmirəm daha, onun o bədəni, onun o sifəti, o gözləri gecə-gündüz məni öldürür... Bir dəfə, bircə dəfə əlimi onun bədənində gəzdirməkdən ötrü, bütün qalan həyatımı verərəm... Məhv oluram... Ölürəm mən...

M a h m u d. Gedək burdan, Sofi. O qadın məni təqib edir, o qadında bir sehr var, Sofi, mən qorxuram... Mənim cismim məni o qadına tərəf çəkir, Sofi, qaçaq burdan! Rüsvey olaram mən, Sofi, qaçaq!

S o f i. Hara qaçaq, ay bədbəxt? Ay dünyadan bixəbər, hara qaçaq?!

Qısır qarı onlara yaxınlaşır. Mahmud, elə bil, özünü itirir.

Qısır qarı. Boy, başıma xeyir!.. Məni görəndə, elə bil küpəgirən qarı görür! Mən səni bəxtəvər eləmək istəyirəm, ay ağzının dadını bilməyən cavan! Gedək mənimlə, bax, o çadıra. Gözləyir səni, təkədi. Oxuduğum Quran haqqı, qıldığım namaz haqqı, bir bədən var onda, elə bil, balıqdı, əlini qoysan, sürüşəcək... Bir döşlər var onda, vallah, mən dünyanın heç bir hamamında o cürə şamamalar görməmişəm. Bir baldırlar var onda, bir bel var onda! Deyir, gəl, götür məni də, səndən başqa bir umacağı ki, yoxdur! Sonra da hara istəyirsən, çıx get də! Özü də çimir indi... Hə, gəl bəri, aparım səni çadıra, özün qurula onu məhrabayla, gəl, gəl bəri!..

M a h m u d (*çılğın*). Gedək, gedək burdan, Sofi, gedək!.. (*Qaçıb səhnədən çıxır.*)

Qısır qarı. Get, köpək oğlu, get! Bir qara daş da dalınca!.. (Sofiyə) Sən niyə ağzının suyunu axıdırsan?.. Sənin üçün çimir o?

□

Səhnə qaralır və işıq yalnız Ceyranın üzərinə düşür.

Ceyran.

Ta nəyaba morad xiş beçuş,
Ta nəsazət zamana ba to, beso...

D a n ı ş a n. Bu iki misra şair Məsudinin idi: Nə qədər ki, öz muradına çatmamısan, çalış ki, zamanə sənə saz olmasa da, sən zamanəyə saz ol... Ceyran nə üçün bu iki misranı xatırladı... Bu sualın cavabını bəlkə heç o özü də bilmirdi... Birdən-birə Ceyranı neçə-neçə illərin yorğunluğu bürüdü, neçə-neçə illərin əzab-əziyyəti, var-dövlət hərisliyi, eys-ışrət həvəsi, neçə-neçə illərin dəli sevdası, elə bil, cındır bir əsgər kimi, onun ayaqlarının altına atıldı... Hər şey mənasız idi, indiyədək yaşanmış həyat da, bundan sonra yaşanacaq həyat da... Elə həmin gecə Ceyran Qısır qarını da, bütün karvanı, nöqərləri də çölün ortasında qoyub Mehtər Cəfərə qoşuldu və bir atın belində Mehtər Cəfərin on iki il bundan əvvəl qoyub getdiyi kəndə tərəf çapdılar... Qoy, Ceyranın bundan sonrakı mənasız həyatı mənasız Mehtər Cəfərin mülkiyyətinə çevrilsin... Ceyran belə Ceyran idi... Mahmud isə... Payıza daha bir şey qalmamışdı...

İ ş ı q s ö n ü r.

ON DOQQUZUNCU ŞƏKİL

D a n ı ş a n, M a h m u d, S o f i, Q o c a.
Günorta. Yol.

D a n ı ş a n. Payıza daha bir şey qalmamışdı, gecələrin ayazı adamı üşüdüdü. Sofi nə qədər etsə də, beynini deşən fikirləri başından qova bilmirdi: bütün bu işlərin axırı nə olacaqdı?.. Mahmudun gözləri güllərə baxırdı, soruşurdu: Məryəmi gördünüzmü? Çöllərə baxırdı, soruşurdu: Məryəmi gördünüzmü? Mahmudun gözləri, Mahmudun baxışları, Mahmudun hərəkətləri qütbət ellərdə ah-zar edə-edə bir keşiş qızını arzulayırdı və hərdən bütün bunlar Sofiyə təsir edirdi... Allahın yağışı yağanda da, Sofiyə elə gəlirdi ki, elə bil yağış yağmır, Mahmudun dərdinə göylər ağlayır. Deyəsən Sofi də dəli olurdu...

S o f i. Mahmud, o irəlilərdə elə lotular var ki, bizi kişmişin yerinə ciblərinə doldurub yeyərlər, biz orada baş çıxara bilmərik...

M a h m u d. Mən yolçuyam, Sofi, yollar keçib gedirəm...

Səhnəni dolaşa-dolaşa yol gedirlər.

S o f i n i n s ə s i. Yaxşı, sən yolçusan, yolçu ol, yollara düşməsən, düş, öz aləmin var, öz məqsədin var, bəs mənim nə təqsirim var?.. Bəs mənim günahım nədir?.. Mənim günahım nədir ki, 46 yaşına çatmışam, amma ömrümdə bir xoş gün yaşamamışam... həmişə əl buyruqçusu olmuşam, başqalarına xidmət etmişəm, bütün həyatımı başqalarına qurban vermişəm... Bəsdə, axmaq Sofi, bəsdə, nə tez başqaları oldu, yad oldu bu adamlar? Ziyad xanın bədəni torpağın altında hələ soyumayıb, düzdü Qəmərbanu, deyirlər, itkin düşüb, amma dünyanın işlərini bilmək olmaz, Sofi!..

S o f i (*Mahmuda*). Yorulmadın, övladım? Bəlkə dincələk bir az?

M a h m u d (*elə bil onu eşitmir*). Bu təzadlar nədi belə dünyada, Sofi? Bir tərəfdə səfalət, o biri tərəfdə var-dövlət... Bir tərəfdə Firdovsinin zəkası, o biri tərəfdə onu aldadan Sultan Mahmudun nadanlığı...

S o f i. Bəyəm, indi belədi, bəyəm min il bundan qabaq belə olmayıb? Bəyəm belə olmayacaq min il bundan sonra? Bəyəm Allah özü gündüz ilə bərabər gecə yaratmayıb, Mahmud?.. Bəyəm yaşadan da, öldürən də, o deyil?.. Dərədə, təpədə indi bunların dərdini çəkmək bizə qalıb?

Qoca əlində bağlama yol keçir.

M a h m u d (*qocanın əlindəki bağlamaya işarə edir*). Bu nədi belə?

S o f i (*təəccüblə o tərəf-bu tərəfə baxır*). Sən kimlə danışırısan?

M a h m u d (*Sofini eşitməyə*rək, *Qocaya*). Nədir bu?

Sofi heyərlə ətrafa baxır və heç nə görmür. Qoca yalnız Mahmudun gözlərinə görünür.

Q o c a. Dörd kitabdı...

M a h m u d. Sən kimsən?

Q o c a. Musayam, Davudam, Isayam, Məhəmmədəm...

M a h m u d. Allahsan?

Q o c a. Yox, adamam, sənəm, oyam, mənəm, Məryəməm, Sofiyəm...

M a h m u d. Bəs, dərd... dərd əlindən necə çatlamır sinən?

Q o c a. Sən dərdi görürsən, dərd axtarırsan, hər şeydə, amma mən o dağları da görürəm, bu otları da, çiçəkləri də, görürəm, bu çayı da görürəm, səndə nə yaxşı var, onu da, görürəm...

Qoca gedir.

S o f i. Sən indi gərək yorğan-döşəkdə yatasan, bala... Bəsdə, qoymayacağam buradan tərənəsen. Elə buradaca əylənək bir az, sonra görək başımıza nə gəlir...

Uzaqdan Xanəndənin səsi gəlir.

S o f i. Dünyanın nə çox şəhəri, gedib birində məskən salırıq, ev-eşik düzəldərik... Səni evləndirərəm, Mahmud, oğul-uşaq sahibi olarsan, ondan sonra hər şey düzəlir...

M a h m u d (*əli ilə uzağı göstərir*). Eşidirsən Sofi?

S o f i. Nəyi?

M a h m u d. Xanəndənin səsini...

Sofi təəccüblə Mahmudun göstərdiyi səmtə tərəf baxır və heç nə eşitmir.

S o f i n i n s ə s i. Lap yaxşı oldu, sənə bu da azdı! Sən iztirab çəkirsən ki, bu yazıq soyuqlayıb, sayıqlıyır, amma o səni ələ salır, sənə bu da azdı! Nə istəyirsən ondan, səfərdən döndərib hara aparacaqsan onu, bəlkə Gəncəyə aparacaqsan ki, Bayandur bəy, kəs bunun başını? Üstəlik mənim də başım peşkəşdir, hə?.. Hansı başqa şəhərə aparacaqsan onu, avam kişi? Sən görmürsən ki, bu bədbəxt elə bir əlacsızlıq içindədir ki, heç bir işıq ucu yoxdu?.. Turalım ki, getdik o məlun keşişi tapdıq, sonra nə olsun? Keşiş Mahmuda qız verəndi? Kimi var indi Mahmudun ki, qızı keşişdən alıb buna verə? Lap elə bil, turalım ki, mən əlimi qurşağıma saldım, daş-qaş gücünə keşişi razı saldım, keşiş qızını Mahmuda verdi, sonra nə olacaq?.. Bu divanədi... Divanədi? Bəlkə o Hatifin səsini eşidir, amma sən o səsi eşidə bilmirsən, hə? Olsun! Elə olsun! O, helədi, mən beləyəm! İndi mən bu qədər daş-qaşı götürüb Mahmudla keşişə verməliyəm ki, alın, xərcləyin, mən də ölənə qədər sizin qulunuz olacağam!? Nə üçün? Niyə axı? Niyə? Mən həmişə qaşiyəkeş olmuşam, qoy, indi mənim də yəhərimin örtüyünü gəzdirsinlər!..

Sofi əli ilə belindəki qurşağı yoxlayır və yavaş-yavaş geri qalmağa başlayır. Mahmud yoluna davam edərək səhnədən çıxır.

S o f i. Allah qafirüzzənbdir!.. Allah günahları bağışlayandır!..

Sofi geri çönüb sürətlə səhnədən çıxır.

İ ş ı q s ö n ü r.

İYİRMİNCİ ŞƏKİL

Danışan, İsrail, Bayandur İxtiyar, Yaqub
Əbülfəz, Birinci kişi, İkinci kişi, Üçüncü kişi, Fərəcullah, Azər, Aysulu, Şövkət
İşbilən və
başqaları.
Dağın döşündə bir kənd.

Danışan. Həmin kənd dünyanın ən gözəl kəndlərindən biri idi. Bütün dünya susuzluqdan yanıb cadar-cadar çatlayanda, bu kəndin ətrafında hər addımbaşı pıçıldayan bulaqlar adamın ürəyinə sərinlik gətirirdi, bütün dünya yeməyə çörək tapmayanda, bu kəndin sapsarı buğdası dəyirməndə üyüdüldü, çuvallar çuval üstə yığılırdı, kəndin camaatı hündürboylu, qolu güclü, arvadlarının döşü südlü camaat idi, işləyən camaat idi, əkirdi, becərirdi, halallıqla da yeyirdi. Bu yerlərdən gəlib-keçən Gözəl Xasiyyətli təxəllüslü ərəb şairi və səyyahı Yəmənli Əbülqasım Talib əl-Həsən Cəmaləddin Qiyas ibn Ziyad Məhəmməd Kəmaləddin Həmidəxasil öz adından da uzun bir qəsidə yazıb bu kəndi bu dünyanın o dünyadakı cənnətdən də artıq bir cənnəti kimi dillər əzbəri etmişdi. O vaxtlar Azər təzə evlənmişdi və cavan arvadı Aysulu ilə bir yerdə Gözəl Xasiyyətlinin cənnətdən də artıq vəsf elədiyi həmin kənddə yaşayırdı. Azərin bütün gününün əkib-becərmək yorğunluğu Aysulunun təmiz və sağlam yatağında çıxırdı. Aysulunun balıq kimi sürüşən və hamar bədəninin istisi dünyada yaşamağın gözəlliyindən deyirdi. Azərlə Aysulunun birinci oğlu olanda, Azər ilkinə imam Əlinin adını qoydu, «– Adını mən verdim, yaşını Allah versin!» – dedi və həmin gün kəndin bütün camaatı ocaq qaladı, heyvan kəsdi, səhərə kimi çaldı, oxudu. Azərlə Aysulunun ikinci oğlu olanda, Azər bu ikinci oğluna da imam Həsənin adını qoydu, sonra İmam Hüseyn, Zeynalabdin, Məhəmməd Bağır, Cəfər Sadıq, Musayi Kazım oldu. Azər oğlanlarına bir-bir imamların adını qoyurdu. Oğlanlar da, beləcə sağlam, gözəl, ağıllı, mehriban böyüdükcə, yavaş-yavaş kəndin camaatına elə gəlirdi ki, elə bil bu oğlanlar imamdırlar, təzədən dünyaya gəliblər, camaatın bu oğlanları sevməsində, oxşamasında bir möcüzə hissi də baş qaldırmağa başladı. Azərlə Aysulunun 8-ci oğlunun adı İmam Rza qoyuldu, sonrakı uşağa Məhəmməd Təqi adı verdilər... Başqa ad verə bilməzdilər, çünki camaat biri-birinə pıçıldayırdı ki, Məhəmməd Təqi də gəldi... Kəndin camaatı Azərin evinə axışdı. Kəndin camaatı heç vaxt Havalı İbrahimin dediklərinə fikir vermirdi, amma iş elə gətirdi ki, günlərin bir günündə kənd Havalı İbrahimə inandı... Elə bil bu kəndin camaatı bu xəbəri neçə vaxt idi ki, gözləyirdi.

Camaat Azərin evinin qarşısına yığışır.

Yaqub. Ay camaat, sübh tezdən Havalı İbrahimin gözünün qabağında şimşək çaxıb və qeybdən eşitdiyi səs Havalı İbrahimə deyib ki, Mehdi Sahibi-Əzzaman sizin kənddə Azərin evində zühur edəcək!

İsrail. İndiyədək heç zaman Havalı İbrahimin gözünün qabağında şimşək çaxmazdı, indiyədək heç vaxt Havalı İbrahim qeybdən gələn səsi bu cür gur, bu cür aydın eşitməmişdi.

Havalı İbrahim gəlir və hamı sual dolu nəzərlərlə ona baxır.

Havalı İbrahim (*qışqırır*). Hə!.. Hə!.. Hə!.. (*Onu qıç vurur və yerə yıxılıb çapalayır*).

Danışan. Kəndin bütün camaatı Azərin evinin qarşısına yığışırdı. Onlar Əlinin, Həsənin, Hüseynin, Zeynalabdinin, Məhəmməd Bağırın, Cəfər Sadığın, Musayi Kazımın, Rzanın, hələ qırx günü çıxmamış Məhəmməd Təqiqin əlindən, ətəyindən öpməyə başladı...

Danışan bunları söylədikcə, biz də bütün bunları səhnədə görürük.

Və həmin gündən də o kəndin camaatı Mehdi Sahibi-Əzzamanı gözləməyə başladı...

Bayandur İxtiyar (*camaatdan ayrılaraq əllərini göyə qaldırır*). Tanrı, bizə qəzəbin tutmuş?.. (*Həyəcanla*) Sən ucalardan ucasan, Tanrı! Kimsə bilməz necəsən, görklü Tanrı! Sən anadan doğmadın, sən atadan doğmadın, kimsə rizqin yemədin, kimsəyə güc etmədin, qamu yerdə əhədsən! Allah, səmədsən! Adəmə Sən tac urdun, şeytana lənət qıldın! Qoru bizi! Qəzəbin tutmasın bizə!

D a n ı ş a n. Yenə gün keçdi, ay dolandı, Azərin 10-cu oğlu oldu, ona da imam Əli Ənnəqinin adını qoydular. Bundan sonra kəndin bütün camaatı, işini-gücünü buraxıb, On İkinci İmam Mehdi Sahibi-Əzzamanın yolunu gözləməyə başladı...

Yaqub. Yaxşı yadıma düşdü, altı il bundan əvvəl inəyim meşədən qayıtmadı, yadınızdadır, gecə gedib gördük ki, canavar inəyi dağıdıb. Bu zülm deyildi, bəs nə idi?

İsrail. İnişil qırt toyuqlarımın çıxartdığı on səkkiz cücədən cəmi yeddisi salamat qaldı... Bu zülm deyil, bəs nədi?..

Əbülfəz. Ələkbərin oğlunun toyunda...

Fərəcullah. Dayan, sənin yekə qızın mənim kiçik oğluma daş atmışdı... Uşağın başı yarılmışdı, nə var, nə var, mənim oğlum sənin bostanına daş atmışdı... (*Camaata*) Belə bir müsibətə dözmək olar?..

Birinci kiş i. Bu müsibət deyildi ki, Mərdan öz qızını İsgəndərə verməmişdi, amma Əlibala kimi qara pıspısanın birinə vermişdi?..

İkinci ki ş i. Bəs buna necə dözmək olar ki, Əlövsətin qapısında dörd sağlam inək saxlanır, amma yeddi uşaq atası Kərimin həyətinə cəmi birçə inək var!..

Üçüncü ki ş i (*bərkdən qışqırır*). Mehdi Sahibi-Əzzaman gələndən sonra bütün bu haqsızlığa son qoyulacaq!

Hamı bir-birinə qarışır və ağız deyəni qulaq eşitmir.

Bayandur İxtiyar. Camaat, dəli olmusunuz? Ağlınızı başınıza yığın! Özünüz özünüzü tilsimə salmayın, çıxın tilsimdən!

Kəndin sakinləri onu daşa basır, böyük də, kiçik də, arvad da, uşaq da, daşqalaq edərək onu qovur.

D a n ı ş a n. Azərlə Aysulunun on birinci uşağı oldu... Nələc qalıb bu uşağa da on birinci imam Həsən Əsgərin adını qoyurlar... Daha başqa cür mümkün deyildi... Bundan sonra əkinlər əkilmədi, torpaq becərilmədi, o, bunun dalınca dedi, bu, onun dalınca danışdı, ortaya ədavət düşdü, onunla bu qanlı oldu, qonşu qonşunun xeyrinə yaramadı, dayıoğlu, bibioğluya fırıldaq gəldi, qız atanın üzünə ağ oldu, ana çörəyi oğlundan əsirgədi... Bir gecə hardasa yıxılıb ölmüş Havalı İbrahim qəbri pir oldu, hamı işini-gücünü bir tərəfə atıb İbrahim piriindən təvəqqe umdu... Hamı Mehdi Sahibi-Əzzamanın yolunu gözlədi... Kəndə aclıq düşdü, çörək yox idi, camaat gicikəni soyutma edib yeyirdi... Təkcə Azər işləyib balalarını yedirdirdi və Aysulu bişirdiyi xörəkdən kəndin də ac uşaqlarına verirdi. Kəndin atları, eşşəkləri ac qalıb meşələrdə baxımsız idilər, canavarlar camaatın əfəlləşdiyini görüb tövlələrə soxulurdu, qoyun-keçini tələf edirdi. Kəndin camaatı bir-biri ilə didişirdi. Bu ondan bir ovuc noxud oğurlayırdı, o biri armud üstündə vurub bu birisinin başını yarırdı... Camaat yeməyə şey tapmırdı, amma hər şeyə dözmək olardı, çünki Aysulu yenə boylu idi və Mehdi Sahibi-Əzzamanın zühuruna az qalmışdı!.. Sonra hər şey əla olacaqdı!..

Aysulu (*qorxu içində*). Qaçaq burdan, Azər, qaçaq...

Azər (*həyəcanla*). Hara qaçaq? On bir uşağı götürüb hara qaçaq? On ikincini gözləyə-gözləyə hara qaçaq?.. Ev-eşiyi atıb, torpağı başsız qoyub hara qaçaq?.. Hara pənah aparaq?.. Axı, nə üçün qaçmalıyıq? Kimə pislik etmişik? Kimə nə boyun olmuşuq?

Aysulu. Mən qorxuram... Qorxuram!.. Qorxuram!..

D a n ı ş a n. Həmin gün Azər çöldə işdə idi və birdən-birə o kənddə kiminsə qışqırtısı eşidildi...

Səs. Ay, camaat! Gözünüz aydın olsun! Aysulunun ağrısı başlayıb! Şövkət İşbilən getdi ki, uşağı tutsun.

Kəndin sakinləri:

- Allahımıza qurban olaq!..
- Lailahəilləllah!..
- Sahibi-Əzzaman gəlir!..
- Mehdi gəlir!..
- Allahımıza qurban olaq!..
- Sahibi-Əzzaman gəlir!..

Kəndin sakinləri Azərgilin həyətinə yığılıb həyəcanla gözləyir. Azərin uşaqları da həyətdədir. Çağa səsi eşidilir.

Kəndin sakinləri:

- Gəldi!..
- Gəldi!..
- Gəldi!..
- Mehdi!..
- Mehdi!..
- Mehdi!..

Şövkət İşbilən qucağında uşaq içəridən çıxır.

Kəndin sakinləri:

- Mehdi!..
- Mehdi!..
- Mehdi!..

Ş ö v k ə t İşbilən (*dəhşət içində*). Qızıdır! (*Uşağı yuxarı qaldırır.*) Qızıdır!..

Pauza.

Iblisdir! Şeytandır! (*Uşağı bir ət parçası kimi camaatın üstünə atır!*)

Camaat heyvani bir vahimə içindədir. Azərin uşaqları qorxudan divara qısılib.

Bayandur İxtiyarın səsi. Axmaq camaat, Havalı İbrahimin sözünə inanan camaat! İbrahim tənazülünə dolanan insanlar!.. İndi Havalı İbrahim o dünyadan tamaşa edib gülür!..

Qəhqəhə səsi, külək səsi, camaatın, körpənin qışqırığı,
Azərin uşaqlarının fəryadı bir-birinə qarışır.

Kəndin sakinləri (*Azərin uşaqlarını bir-birinə göstərərək*):

- Iblisdir!..
- Iblisdir!..
- Iblisdir!..

Kənd sakinləri vəhşi bir uğultuyla körpənin və o biri uşaqların üstünə atılırlar, didib parçalamağa başlayırlar. Aysulu qana bulaşmış ağ gecə köynəyində eşiyə atılır, yerdən dəryazı götürüb ulaya-ulaya ayaqlarının arasından salıb sinəsinə qədər qaldırır, qan onu bürüyür...

Pauza.

Kənd sakinləri yerə sərilmiş Aysuluğa baxa-baxa, elə bil, yuxudan oyanırlar. Azər onların arasından çıxıb səhnənin ortasına gəlir. Saçları ağappaq ağarıb.

Bayandur İxtiyarın s ə s i. Qarşı yatan qara dağlar qarayıbdı, köşək verməz... Qanlı-qanlı irmaqlar quruyubdu, suyu gəlməz... Şahbaz-şahbaz atlar qarayıbdı, qulun verməz... Qızıl-qızıl dəvələr qarayıbdı, köşək verməz...

İ ş ı q s ö n ü r.

İYİRMİ BİRİNCİ ŞƏKİL

M a h m u d, D a n ı ş a n, Q ı r m ı z ı t u m a n k i ş i,
A y a ğ ı y a l ı n k i ş i, B ı ğ l ı k i ş i, M u x t a r
B ə d h e y b ə t, H e y b ə q a d ı n, M ə l ə k P ı r p ı z a q, P a l a n Ö m ə r, A x s a q q a r ı, Q u l M ə h ə
m m ə d,
S a r ı ş ı n o ğ l a n v ə b a ş q a l a r ı.
Çöl. Günorta.

Bir dəstə səfil insan öz taleyinə doğru gedir. Mahmud da artıq səfil bir qiyafədə onların ardınca addımlayır. Qırmızıtuman kişi səfillərdən birinin əlindən çörək qapıb geri qaçır və Mahmudla üz-üzə gəlir.

M a h m u d. Nə üçün çörəyi o kişinin əlindən aldın? Sən görmürsən ki, dərd onu nə günə salıb?.. Sən bilirsən dərd nədir?

Qırmızıtuman kişi ona baxıb gülümsəyir və gedir.

D a n ı ş a n. O baxışlar Mahmudu sarsıtdı... O baxışlar nə deyirdi? O baxışlarda ağrı vardı... O baxışlardakı gülüş başqa... tamam başqa idi... və əlbəttə, Mahmud o Qırmızıtuman kişinin həmin baxışlarının mənasını başa düşə bilməzdi, çünki Mahmudun, dağların qoynundakı o kənddən xəbəri yox idi... Mahmud nə biləydi ki, o kişinin həmin qırmızı tumanının rəngi arsızlığın rəngi deyildi, insan qanının rəngi idi...

Pauza.

O Qırmızıtuman kişi Azər idi... Həmin kənd də dünyanın ən gözəl kəndlərindən biri idi...

Pauza.

O bir dəstə səfil insan eləcə yol gedərək səhnədən çıxır.

Mahmud hara getdiyini bilmirdi, bu çölləri, dağları, təpələri tək dolaşırdı, əslində, Mahmud heç kimi görmək istəmirdi, beləcə tək-tənha olmaq istəyir, amma bu istəkdən, bu hissdən qaçır, çünki sövq-təbii duyurdu ki, özünü həmin hissənin ixtiyarına versə, onun üçün həyatda hər şey dəyişər, başqalaşar, Mahmud özü də, başqa bir adam olar və o zaman, əlbəttə, yer üzündə Məryəmin daha heç kimi olmaz...

Pauza.

Mahmud kolların dibində yeməli pencər axtarır. İki nəfər o tərəf-bu tərəfə boylana-boylana ona yaxınlaşır.

Ayağyalın kişi. Bizimkilər hara getdi?..

M a h m u d. Yazıq Sofi... Öz həyatını mənim yolumda qurban verdi... Bu səfərin ağırlığına dözə bilmədi... Çaydamı boğuldu, qayadanmı atdı özünü, qurdlara, quşlara yem oldu?..

Bıgılı ki ş i. Bunun başı xarabdı!.. Özünün də bir şeyi yoxdu ki, götürək... Gedək.
Ayağıyalın ki ş i. Yox, bu acından sayıqlıyır... (*Mahmuda*) Gəl, gəl, qoşul bizə...

Bayaqkı səfil insanlar ordan-burdan səhnəyə
doluşaraq onları dövrəyə alır.

Qoşul bizə... Bizə...

M u x t a r B ə d h e y b ə t (*diqqətlə Mahmuda baxır*). Kimdi bu? (*atdanıb-düşməyə başlayır.*) Kimdi bu?.. Kimdi bu?.. Kimdi bu?..

Səfillər də atılıb-düşməyə başlayır.

S ə f i l l ə r:

– Kimdi bu?..

– Kimdi bu?..

– Kimdi bu?..

M a h m u d. Gecə-gündüz oda yandım, alışıdım, tutdu, yolum-yolum yoldu dərd məni!.. Fələk mənimlə də inad elədi, ağalar!

S ə f i l l ə r (*gülürlər*):

– Ağalar?

– Bu bizə «ağalar» dedi?

– Ağalar?

M a h m u d (*elə bil, onları eşitməyərək davam edir*). Qəm ilə hicrandı töhvən, söylədi fələk, ağalar!.. İti qılıncıyla bağrım teylədi, bölük-bölük etdi, böldü dərd məni, ağalar!..

S ə f i l l ə r (*qəhqəhə içində onun ətrafında atılıb düşə-düşə*):

– Ağalar?..

– Hə, ağalar!..

– Ağalar!..

– Ağalar!..

Cırılmış-yamanmış əbaya bürünmüş Sarışın
oğlan Mahmuda yaxınlaşır.

S a r ı ş ı n o ğ l a n (*kəkələyə-kəkələyə yavaşıdan*). Bə... Bədbəxt in... insan, ə... əcəl dartıb çə... çəkdi səni bu... bura?

M a h m u d. Gecə-gündüz kəsməz ürəyimin göz yaşı, ağalar!.. Sizin kimi, məni də çöldən-çölə saldı dərd, ağalar!.. Məni də, sizin tək, yuvasındakı quş kimi tutdu, dəlik-dəlik etdi, dəldi dərd, ağalar!..

Səfillər:

– Dəlidi bu!

– Dəlidi!

– Dəlidi!

M a h m u d. Aman fələk, kömək elə bu gündə! Qarı fələk, bədsi daş yağdırdın bu insanların başına! Rəhmin gəlsin bu insanlara! Qadir mövla, bu insanların qışını yaz et! Dəli könülləri eşq oduna qala!..

M u x t a r B ə d h e y b ə t. Ali-əbaya and olsun ki, dəlidi bu!..

S ə f i l l ə r:

– Dəlidi bu!..

– Dəlidi bu!..

Axsaq qarı. Yox, a!.. Yox!.. (*Diqqətlə Mahmuda baxır, axsaya-axsaya başına dolanır.*)
Ovçudu bu, gözlərindən qan tökülür!..

S ə f i l l ə r:

– Bundan qan iyi gəlir!..
– Div başı kəsib bu!..

M a h m u d. İnsanlar!.. Ağalar!..

Heybə qadın. İki şahı verdik danışdırdıq, üç şahı veririk kəsməz!

Mələk Pırpızaq. Yox!.. Yox!.. Ovçudu bu, maral gəzir!.. (*Qışqıra-qışqıra*) Günlərin bir günü, gün tutuldu, gündüz qaranlıq oldu. Məlik Cabbar padşahla, Məlik Səttar padşah əndamları yanmış arvadlarınyan dənizin qırağına çıxdılar ki, görsünlər bu necə işdi? Birdən dəryadan bir balıq çıxdı, bunların dördünü də uddu! Uşaqları qaldı yetim! Biri qız idi. Bilirsiz nə elədi? (*Mahmuda*) Sənin kimisinin birini gördü. Yapışdı burasından! (*Qəfildən əlini atıb Mahmudun ayaqlarının arasında tutur.*) Dedi, ovçu ovdan danışmasan, buraxmaram! Sıxacağam!

S ə f i l l ə r:

– Sıx!..

– Sıx!..

S a r ı ş ı n o ğ l a n (*yavaşıdan*). Bə... bədbəxt oğlu, bə... bədbəxt!..

– Danışsın!..

– Ovdan danışsın!..

M a h m u d. Ova çıxdım bir gün, qabağımdan bir dovşan qaçdı, ayaqları yox idi!..

S ə f i l l ə r:

– Hə!..

– Hə!..

M a h m u d. Yay götürmüşdüm, ox götürməmişdim. Oxu atdım, dovşanı yerə sərdim!

S ə f i l l ə r:

– Hə!..

– Hə!..

M a h m u d. Tiyəsi yox bıçağım vardı, cibimdən çıxartdım, dovşanı soydum!..

M u x t a r B ə d h e y b ə t (*az qalır gülməkdən qəşş etsin*). Canım, ay dovşan!..

M a h m u d. Altı yox bir qazan tapdım, dovşanın ətinə ora töküüb qovurdum!.. Yeddi min yeddi yüz yetmiş yeddi ovçu dostum vardı, hamısını çağırdım, gəldilər! Hamımız yedik, hələ artıq da, qaldı!..

S ə f i l l ə r:

– Yeddi min...

– Yeddi yüz...

– Yetmiş yeddi!..

Axsaq qarı. Sonra nə oldu?

M a h m u d. Artığımı bağladığ qurşağımıza, bir xoruz əmələ gəldi! Bu xoruza mindik, yola düzəldik...

S ə f i l l ə r:

– Xoruza mindilər!..

– Xoruza!..

– Xoruza mindilər!..

Axsaq qarı (*Mələk Pırpızağa*). Sıx onu! Sıx, qoy dalını danışsın! Bəs sonra nə oldu? Sonra nə oldu?..

M a h m u d. Qabağımıza bir çay çıxdı. Çaydan tapdıq bir palan...

Palan Ömər (*vahimə içində iki əli ilə çiyində gəzdirdiyi palanı tutur*) Yox!.. Yox!.. Yox!..

Q u l M ə h ə m m ə d. Hə! Hə! Palan! Palan!

Palan Ömər (*vahimə içində*). Yox! Yox!

S ə f i l l ə r:

– Palan!..

– Palan!..

– Palan!..

Axsaq qarı (*Mələk Pırpızağa*). Sıx onu! Qoy, desin, palan nə oldu?

Mələk Pırpızaq. Sıxıram! Bax, belə!..

M a h m u d (*qışqıra-qışqıra*). Palanı sökdük! İçindən...

Palan Ömər. Yox, palanı sökməyin! Palanı sökməyin!.. Sökməyin!..

Qul Məhəmməd Palan Öməri boğub öldürür.

Q u l M ə h ə m m ə d. Inni dariballahu qatilün!

S ə f i l l ə r (*Mahmudu göstərərək*):

– Allah yox, bu!..

– Bu!..

– Bu!..

Səfillər Mahmudun üstünə yerişir.

M a h m u d (*qışqırır*). Məryəm!.. Məryəm!.. Məryəm!..

S a r ı ş ı n o ğ l a n (*əbasının altından qılınc çıxarır*). Çəkilin!..

Səfillər dayanır.

Do... doğrayaram! Çə... çəkilin!..

Q u l M ə h ə m m ə d (*dəhşət içində*). Süleyman paşa!

M u x t a r B ə d h e y b ə t (*dəhşət içində*). Dəli Süleyman paşa!

Pauza.

Səfillər qorxu içində geri çəkilir.

(*Mələk Pırpızağa*) Bu... burax onu!..

Mələk Pırpızaq əlini Mahmudun ayaqlarının arasından çəkir.

(*Mahmuda*) Ge... gedək mə... mənimlə!..

İ ş i q s ö n ü r.

İYİRMİ İKİNCİ ŞƏKİL

D a n ı ş a n, M a h m u d, S ü l e y m a n p a ş a,

Ərzurum. Saray. Gecədir.

Mahmud təkdir.

D a n ı ş a n. Ərzurum hakimi Süleyman paşa cavan, sağlam, güclü və güclü olduğu qədər də qəddar bir adam idi. Xalq arasında ayaması «Dəli» idi, Dəli Süleyman paşa! Bu adam təgyiri-libas olub gəzməyi, həyatın dibindəki insanların arasında olmağı xoşlayırdı və buna görə də yerə-göyə sığışmayan Osmanlı imperatorluğunun içinə də, çölünə də ən bələd adamlardan biri idi.

Pauza.

Mahmud fikirləşirdi ki...

Mahmudun səsi. Görəsən, Gəncədə nə var, nə yox?.. Mən heç bilməzdim, nə əzizmiş mənə Gəncə... Xan atam nə edir?.. Anam nə edir?.. Bəs Mirzə Salman?.. Nə amansız səfər oldu, bu səfər? Bəs... bəs, bu səfərin bir mənası vardı?

Pauza.

D a n ı ş a n. Mahmud fikirləşirdi ki, bu dünyanın içində ki, belə bir səfillər dünyası da var, onun, yəni Mahmudun, öz xoşbəxtliyi arxasına düşməyinin bir mənası varmı?..

Sarışın oğlan – Süleyman paşa gəlir və yerə döşənmiş döşəkçələrin üstündə Mahmudla üzbəüz əyləşir.

Sarışın oğlan. Nə fi... fikirləşirsən, dostum? Bi... birinci dəfə idi, gö... götürdün o in... insanları, hə?

Mahmud başı ilə təsdiq edir.

Dü... dünyanın yarısı bi... bizimdi, ancaq bu aclıq, bu sə... sə... səfalət də bi... bizimlədi... Mi... millət bu cür ə... ə... əzab içindədi... Bi... biz nə edirik? I... iki böyük türk dövləti bi... birləşmək əvəzinə, bir-birini məhv edir!.. Ba... başlarına on iki imam ça... çalması ba... bağlamaqdansa, özlərini qızılbaş a... adlandırmaqdasansa, öz xa... xalqlarının qeyrə-ə-ətlərini çəksinlər. Zü... zülqədərliklər bir tə... tərəfə ayrılıb, ə... ə... əfşarlar bir tərəfə ayrılıb, qa-a-acarlar ayrı, ru-u-umlar ayrı!.. Ustaclılar şa... şamlıları bə... bə... bəyənmiş, şahsevənlər pa... padadarları! Bu a... aclığı, bu sə... səfaləti aradan ancaq o gö... götürər ki, bütün yer ü... üzünün tü... türkləri bir yu... yumruq kimi birləşsin!.. So-o-onra ge... gec olacaq!

Pauza.

Gö... görürəm, oxumuş a-a-adamsan... Xa... Xacə Nəsrəddin Tusi «Əxlaqi-Nəsirdə» ya... ya... yazır ki, birlik nə qədər yaxın olsa da o qə... qə... qədər kamildir!

M a h m u d. Tusi bütün insanları birliyə çağırır, amma sən tək-cə türklərin birliyini arzulayırsan...

Sarışın oğlan. Mə... mənim üçün mi... mi... millətin fəvqündə insanlıq yoxdur!.. Mənimçün türklər insa-a-anın fəvqündədir! Bi... bildin? Bü... bütün heyvanlar eyni deyil, şirlərlə, pə... pə... pələnglərlə bərabər, soxulcanlar da var!.. İnsanlar da e-e-elədir! Bü... bütün yer üzünün tü... tü... türkləri sifətlərinin quruluşundan, a... adətlərindən asılı olmayaraq birləşməli!.. Bəs biz nə edirik? U...uzun Həsən osmanlıların ə... ə... əleyhinə yunanlarla ittifaq bağladı! Qa... Qaraqoyunlu ilə Ağqoyunlu bir-birini qı... qı... qırdı! İndi Soltan Səlim nə edir?.. Taxta çıxan kimi tə... tə... təbəliyində olan qırx min qı... qızılbaş asdırdı! Kimdi qı... qı... qızılbaşlar? Özümüzünkü! Şah İsmayıl nə edir?.. Şi... şi... şiyyə qeyrəti çəkir... Türk qeyrəti çəkmək əvəzinə!

M a h m u d. Nə qorxulu şeylər söyləyirsən!?

Pauza.

Bəs başqa xalqların acaqları, səfilləri?

Sarışın oğlan (*əsəbi*). Başqa xalqlar!.. Ba... başqa xalqlar bizə qu... qu... qul olmalıdır! Biz hələ öz də... dərdimizi çəkə bilmirik, sən başqalarından danışırısan? Mən.. Mən onları qu... qu... qul edəcəyəm! (*Hirslə ayağa qalxır.*) Çindən tu... tutmuş Aralıq də... dənizinəcən, Sibirdən tutmuş Yəmənəcən bir ərazi bi... bizimdir! Mən bü... bütün türkləri bi... birləşdirəcəyəm! Mə... mə... mənim ömrüm çatmasa, bunu mə... mənim oğlum etməli! Onun ömrü ça... çatmasa, onun oğlu etməli! Sonra o bi... birisi! Mü... mü... mütləq! Sonra ge... gec olacaq! Bi... bi... biz özümüz qul o... o... olacağıq! Məhv etmək la... la... lazımdı millətin fəvqündəki bə... bəşəriyyət fəlsəfəsini! Bütün ki... ki... kitabları yandırmaq lazımdı!.. Tusinin də ki... ki... kitablarını! (*Hirslə otaqdan çıxır.*)

D a n ı ş a n. Mahmud tək qaldı...

Mahmud ayağa qalxıb pəncərənin qabağına gəlir.

Mahmud ulduzlara baxırdı, aya baxırdı. Bütün bu qışqırtılardan, qəhqəhələrdən, hiss-həyəcanlardan sonra həmin qaranlıq gecəni ölü bir sakitlik bürümüşdü...

Mahmud üzüqoylu yerə sərilir.

İ ş ı q s ö n ü r.

İYİRMİ ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

D a n ı ş a n. Süleyman paşa Mahmudla Məryəmin toyunu sabaha təyin eləmişdi. Süleyman paşa dünyanın elə bir dəli adamı idi ki, nə ağına gəlirdi onu da edirdi, ağına-bozuna baxmırdı, özü də tülkü kimi hiyləgər idi, ayıq adam idi, hətta başqasının fikirlərini üzündən oxuyurdu. Baba keşiş ömründə Müqəddəs Evi görməmişdi, amma o gümbəz qaraltısını görəndə kimi Müqəddəs Evi tanıdı və bu dəm birdən-birə bu kol-koslu, daşlı-çınqıllı dağ yolunda bir pasğa ətri hiss etdi...

K e ş i ş. Az qalıb... lap az qalıb... Bax, Müqəddəs Evin gümbəzi göründü, Məryəm xilas olacaq, Məryəm qurtulacaq, az qalıb, lap az qalıb. Allahın Müqəddəs Evində mömin bəndələri üçün hər bir dərdə əlac var, Müqəddəs qoca öz məsləhətləri ilə mənə kömək edəcək, çünki Allah nəyə görə məndən üz döndərsə də, Məryəmdən üz döndərməz, Müqəddəs Ev, Məryəmi dinsizlər əlindən xilas edəcək... deməli birigün toydu, yox Məryəmi də götürüb Hələbə qaçaram.

Səs Mən səndən ayrılmalıyam... mən səndən ayrılmalıyam.

(*Birdən arxadan bir qapı cırıldayaraq açıldı, oradan zəif işıq düşdü, qırmızı rəngdə və Müqəddəs Qoca göründü.*)

Müqəddəs Q o c a. Hə...

K e ş i ş. Nə demək istəyirsən, qoca?

Q o c a. Görürsən, o darvaza sənün üzünə açılır, amma gərək açılmayırdı.

K e ş i ş. Nə üçün ata?

Q o c a. Sən iki haqq işini bir-birindən ayırırsan... Elə bilirsən o açılan darvazalar kiməsə xoşbəxtlik gətirib?

K e ş i ş. Mən xoşbəxtlik axtarıram ata, mən təmizlik istəyirəm...

Q o c a. Təmizlik, paklıq istəyirsən, axı, sən korsan, sən təmizliyi, paklığı necə görə bilərsən...

K e ş i ş. Mən səni görürəm ata.

Q o c a. Yazıq insan, miskin insan, ömrünü hədəf keçirmiş axmaq bir qocanın simasında təmizlik görürsən. Bu meşələri və günəşi görmürsən... Zavallı insan... təbiət sənə iki göz verib, amma sən kor yaşayırsan və kor da oləcəksən... oləcəksən??? Sən bəyəm ölü deyilsən... ölüsən... ölüsən... ölüsən... Təmizlik axtaran axmaq kor insan, axmaq insan.. ölüsən.. ölüsən. (*Qaçıb gedir.*)

K e ş i ş. ...Bu nədi belə... Iblisdir bu, Müqəddəs Qocanın qiyafəsinə girib... Iblisdir... Iblisdir... (*Baba keşiş evə daxil olur, sonra oradan bir əlində paltarla çıxır, işıqlar sönrür.*)

İYİRMİ DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

D a n ı ş a n, M a h m u d, M ə r y ə m, Süleyman Paşa.
Saray. Günorta.
Danışan söylədikcə, biz onun dediklərini səhnədə görürük.

D a n ı ş a n. Süleyman paşanın sarayında toy idi... Mahmudla Məryəmin toyu... Bir tərəfdə Mahmud əyləşmişdi, o biri tərəfdə Məryəm. Keşiş qızı gözlərini yerə dikmişdi, bənizi solğun idi.

Pauza.

Süleyman paşa Mahmudun başına gələnləri öyrəndi və qət etdi ki, yerin dibində də olsa, keşişi və onun qızını tapacaq! Süleyman paşa dediyini edən idi və keşişi tapdırdı! Keşişi Müqəddəs Evin lap yaxınlığında ələ keçirdi. Keşiş Müqəddəs Evə gedə bilmədi. Nə idi keşişin təqsiri ki, onun Allahı belə buyurdu? Süleyman paşa bütün Ərzurum əyalətində türk qızlarının başqa millətə ərə getməyini qəti qadağan etmişdi, amma kişilərin başqa millətlə ailə qurmağına icazə verirdi, çünki türklərin sayını artırmaq lazım idi!

Pauza.

Gözəl bir musiqi çalınırdı, amma Süleyman paşa nəsə, narahat idi və gözlərini gəlinin – Məryəmin əynindəki işıq altında işıldayan dona zilləmişdi. Yaxası dörd düyməli o donun işıltısında nəsə qərribə bir qeyri-təbiilik vardı və Süleyman paşa kinli bir qeyzlə keşişə baxdı.

Pauza.

Süleyman paşanın bütün kəviz-qulluqçuları, rəqqasələri erməni, ərəb, yəhudi qızları idi, çünki o belə hesab edirdi ki, özününkülər, yəni türk qızları oğul tərbiyə edib böyütməli, döşlərinin südü ilə balalarına qədim və şərəfli tarixlərinə hörmət və məhəbbət aşılmalıdır. Çünki bunsuz sabah yoxdur.

Süleyman paşa. Keşişi bura gətirin.

(Zərb çalğısı altında ortaya ərəb rəqqasəsi çıxır və böyük həvəslə oynamağa başlayır, əvvəl Süleyman paşanın qarşısında, sonra Mahmudun, daha sonra Məryəmin qarşısında. Mahmudla Məryəmi yerlərindən qaldıraraq arxadakı tülün arxasına keçirirlər. Rəqqasə oynayır.)

(Arxa planda tülün arxasında Mahmudla Məryəm qucaqlaşıblar. Birdən Məryəm həyəcanla qışqırır.)

M ə r y ə m. Mahmud, cır, cır bu paltar, cır bu donu, qurtar məni, qurtar məni...

(Kənardakı camaat bu səsi eşidib pıçıldaşırlar, gülüşürlər. Məryəm arxada qışqırır, zərb daha da, bərk çalır, rəqqasə daha da, şövlə oynayır. Birdən Mahmudla Məryəmi alov bürüyür onlar qışqırırlar, kömək istəyirlər.)

C a m a t. Yanğın, yanğın, yanırıqlar, yanırıqlar.

K e ş i ş. Belə lazım bilmisən, belə də eləmisən. *(5-6 dəfə təkrar edir.)* *(Camaat onları xilas etməyə çalışır. Lakin alov daha da qızıdır. Hamı bir-birinə qarışır, tüstü, külək insan səsləri, insan qışqırıqları. Sonra alov sakitləşir, Məryəmlə Mahmud yanıb qurtarırlar. Səhnənin işığı yavaş-yavaş zəifləyir, bir neçə yerdən tüstü qalxır.)*

D a n ı ş a n. Hamı yanan odun içinə atıldı ki, onları söndürsün, lakin hamı bu odda yanıb kül oldu. Sonra hər şey bitdi.

EPİLOQ

D a n ı ş a n. Axşam düşürdü, batan günəşin qıpqırmızı qızartdığı topa-topa buludlar yenə Şərqdən Qərbə axırdı. Təbiət həməən təbiət idi, dörd dəvəlik kiçik bir karvan, qarşıdağı təpənin arxasından çıxıb aramla yoluna davam edirdi. Yaxınlıqda əhənglə günbəzi ağardılmış köhnə bir məqbərə vardı... Mahmudla Məryəmin məqbərəsi. Karvan dayandı. Karvandan üzü rübəndlə örtülmüş bir qadın, gümbəzin yanında oturmuş, saç-saqqalı tamam ağarmış qocaya yanaşdı.

Q a d ı n. Al bu qızılları.

Q o c a. İstəmirəm...

Q a d ı n. Bəs nə istəyirsən?

Q o c a. Çörək ver.

D a n ı ş a n. Qocanın gözləri qadına tanış gəldi, amma qadın onu tanımadı... Qoca da, bu qadını tanımadı... Karvan yola düzəldi, qoca həmişəki kimi yenə də, tək qaldı.

O kəcavənin içindəki qadın Ceyran idi. Onun kəcavələri həmişə qara rəngdə olardı, o qoca mücavir isə Sofi idi... Sofi hər gün Allahdan ölüm istəyirdi, amma Sofi dünyadakı bütün insanlardan uzun ömür sürdü... Bir gün günün günorta çağı Mücavir dərəsində tufan qopdu, göy guruldadı, hər tərəfə qar yağdı, zəlzələ oldu. Yer iki yerə bölündü, sonra yenə birləşdi, Sofi yarğanın altında qaldı, sonra yenə gül-çiçək baş qaldırdı. Bu tərəflərin adamları danışdı ki, guya hərdən bu qərib məqbərənin qabağında havadan bir saz peyda olub, öz-özünə çalır və guya haçansa Sazlı Abdulla adlı bir el aşığı varmış və bu saz da, həmin Sazlı Abdullanın sazıymış...

Hicri 920-ci ilin camadiül-əvvəl ayının dördü, milad ilə min beş yüz on dördüncü ilin, iyun ayının iyirmi səkkizi idi.

1998.

A Ğ D Ə V Ə

*(Proloq və iki hissədən, iyirmi
şəkildən ibarət xronika)*

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Müəllif.	– yaşlı Ələkbər.
Ağakərim.	
Sona	– onun arvadı.
Ələkbər	– onların oğlu.
Xanım arvad.	
Cəfər	– Xanım arvadın oğlu.
Adil	– Xanım arvadın oğlu.
Əbdüləli	– Xanım arvadın oğlu.
Qoca	– Xanım arvadın oğlu.
Cəbrayıl	– Xanım arvadın oğlu.
Ağarəhim	– Xanım arvadın oğlu.
Əliabbas kişi.	
Həlimə	– onun arvadı.
Məmmədbağır	– onların oğlu.
Zibaxala.	
Qavril	– onun oğlu.
Əminəxala.	
İbadulla	– onun oğlu.
Gülağa.	
Suğra	– onun arvadı.
Fatmaxala.	
Ədilə	– onun qızı.
Balakərim.	
Meyranqulu.	
Əzizəğaəmi.	
Ağahüseynəmi.	
Həsənəğaəmi.	
Molla Əsədulla.	
Səfurəxala.	
Məşədixanım.	
Fatmaxala.	
Firuzəxala.	
Şövkət.	
Muxtar.	
Şinelli kişi.	
Milis nəfəri.	
Orqan işçisi.	
Ədilənin rəfiqəsi.	

Məkan – Bakı şəhəri.
Zaman – 1927-1944-cü illər.

PROLOQ

Müəllif, Cəfər, Adil, Əbdüləli, Qocay,
Cəbrayıl, Ağarəhim.

Qəbiristanlıq. Günorta.

Uzaqdan tütək səsi eşidilir. Tütək səsi getdikcə yaxınlaşır və səhnə işıqlandıqca sol küncün ən uzaq yerində oturub tütək çalan Balakərimin güclə sezilən silueti görünür. Sağ küncdə Müəllif dayanıb və Balakərimə qulaq asır.

Pauza.

Müəllif. Mən iki ildən artıq bir müddət idi ki, həftədə, iki həftədə bir dəfə qəbiristanlığın bu cığırını ilə öz qəbrimə gedirdim. «Mənim qəbrim?». Belə demək olarmı? Niyə olmur? Əgər biz, «mənim oğlum» «mənim anam» deyiriksə, nə üçün «mənim qəbrim» deyə bilmərik?.. Mən bu cığırda da geri qayıdırdım. Həmin çiskinli sentyabr günü mən onları birdən gördüm... Mən öz cığırında dayanıb Cəfərə, Adilə, Əbdüləliyə, Qocaya, Cəbrayıla, Ağarəhimə baxırdım...

Qəbir daşı ilə üzbəüz dayanmış altı nəfərin silueti görünür.

Bir zamanlar o qara mərmər başdaşı olan qəbir yox idi... Mən o qara mərmər başdaşı olan qəbirə – Xanım xalanın qəbrinə baxırdım, o başdaşı ilə üzbəüz dayanmış o altı nəfərə baxırdım və elə bil, əlli il bundan əvvəlki kimi yenə də Balakərimlə üzbəüz oturmuşdum... Elə bil, mən o sentyabr günü birdən-birə qəbiristanlıqda dünyanın ən qəmli havasını eşitdim... Mən qocalmış Cəfərə, qocalmış Adilə, qocalmış Əbdüləliyə, Qocaya, Cəbrayıla, Ağarəhimə baxa-baxa əlli il bundan əvvəldən gələn o tütək səsinə qulaq asırdım... Bu dəm mən özüm də özümə çox uzaqlardan baxırdım.

BİRİNCİ HİSSƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Balakərim, Zibaxala, Qocay, Ədilə, Ələkbər,
Gülağa, Sona, Muxtar, Əzizağa əmi, Ağahüseyn
əmi, Əliabbaskişi, Həsənağa əmi, Meyranqulu
əmi, Xanım arvad, Səfurəxala, Məşədixanım,
Firuzəxala, Şövkət, Əminəxala, İbadulla,
Cəfər, Adil, Qocay, Cəbrayıl, Ağarəhim.

Məhəllə. Günorta.

Dalan. Həyəət. Evlərin qapısı həyəətə açılır. İkinci mərtəbəyə – Xanım arvadgilin evinə taxta pilləkən qalxır. Əminə xalanın evi onlarla üzbəüzdür. Muxtar da ikinci mərtəbədə yaşayır.

Məhəllənin kişiləri sol küncdə oturub çay içir, nərd oynayır. Sağ küncdə arvadlar söhbət edirlər. Zibaxala dalanda tum satır. Məşədixanım dibçəkləri sulayır. Hansı mənzildəki radiodansa konsert sədaları eşidilir. Binaının birinci mərtəbəsində altı qapı, ikinci mərtəbəsində isə dörd qapı var. Zivədən paltarlar asılıb. Sağ tərəfdə çarhovuz, üstündə krant var. Divara nərdivan söykədilib. Ədilə krantdan vedrəyə su doldurur. İkinci mərtəbədə Qocay əlində kitab, Ədiləyə baxır. Balakərim səkidə, Ələkbər də onunla üzbəüz oturublar. Gülağa arvadı ilə evdən çıxıb harasa gedirlər. Sona əlində boğça, evdən çıxıb hamama gedir.

B a l a k ə r i m. Yolçu Ağ Dəvənin üstündə səhra ilə gedirdi... Səhra, bilirsən də, nə deməkdi, yəni ki, hər tərəf qum, hara baxırsan – qumdan savayı bir şey görmürsən. Ağ Dəvənin üstündə oturmuş yolçu, hər dəfə, dəvə addım atdıqca yüngülcə yırğalana-yırğalana, iri qara gözlərini qıpqırmızı qızarmış o dan yerinə zilləmişdi. Və fikirləşirdi ki...

Ə l ə k b ə r. Kim fikirləşirdi?

B a l a k ə r i m. Necə kim? O iri qara gözləri olan yolçu də!..

Ə l ə k b ə r. Onun gözləri Xanım xalanın gözləri kimi idi?

B a l a k ə r i m. Hə... Yolçu fikirləşirdi ki, bu səhranın da, bu dəvə addımlarının da, o qıpqırmızı dan yerinin də indiki yeknəsəqliyi min il bundan əvvəl də belə olmuşdu və min il bundan sonra da belə olacaqdı... Yolçunun bütün fikrini, hissələrini bir təəssüf bürümüşdü və bu təəssüf, elə bil, yolçunu birdən-birə dayaqsız etdi, havadan asılı qoydu... Bilirsən, hər bir adam gərək hərdənbir göylə təkbətək dayansın, göyə baxsın... (*Əlini göyə tərəf uzadır.*) Bax, o ulduzlara baxsın... O aya baxsın...

Ə l ə k b ə r (*göyə baxaraq*). Axı, indi gündüzdü... İndi ay, ulduz yoxdu...

B a l a k ə r i m. O baxır adamına! Diqqətlə baxsa, günün günorta vaxtı da ayı, ulduzu görəcək!.. Onda özü də biləcək ki, nə qədər balacadır... O ayın, o ulduzların uzaqlığı yanında görəcək ki, nə qədər kiçikdi... O yolçunun bütün varlığı, fikri, hissələri bir möcüzə həsrətində idi. Amma yolçu yaxşı bilirdi ki, heç vaxt möcüzə olmayıb və heç vaxt da möcüzə olmayacaq. Əslində, Musa peyğəmbər də möcüzə görmək istəyirdi. Bəlkə özü bunu heç bilmirdi, amma elə buna görə Tur dağında Allaha çox yalvardı: «Özünü mənə göstər» – dedi. Amma Allahdan aldığı cavab bu oldu: «Sən mənə heç zaman görməyəcəksən!». Dünya möcüzəsiz dünyadır, adidir. O zaman yolçu fikirləşdi ki, əslində elə bu adiliyin özü bir möcüzədi, amma bu möcüzədən heç kim baş açmır. Dədələrimiz də bilirsən nə deyib?

Ə l ə k b ə r. Yox...

B a l a k ə r i m. Deyib ki, «Gəlimli-gedimli dünya, son ucu ölümlü dünya». Bunu deyiblər, özləri də, neçə min ildi köçüb gediblər bu dünyadan. Allah onlara rəhmət eləsin...

Maşın səsi gəlir. Sonra maşının qapısı çırpılır və
Muxtar səhnədən keçib gedir.

Ə z i z a ğ a ə m i. Alə, buna bax e, nə salamı var, nə də kalamı! Nə olar ki, orda işləyəndə, alə? Dünən heç nədən Xanımın oğlunu, Əbdüləlini tutub basıb dama. Lap adam da öldürsəydi Əbdüləli, gərək Muxtarın onunla işi olmayaydı!.. Bir mələdə olurlar. Kişiyə yaraşan işdi, alə, bu?

A ğ a h ü s e y n ə m i. A kişi, Ətağanın cəddinə and olsun, mən də lap məəttəl qalmışam! Alə, belə də iş olar?.. Nə var, nə var, mənəim maşınımı ötüb! Alə, bunun da üstündə, mələnin cayılinı tutub türməyə basarlar?! Ətağa cəddi, dünyanın lap, day, axırıdı! Xanımın oğlunun, Əbdüləlinin, «polutorka»sı bunun «emadinini» keçib, təkərlərdən də su sıçrayıb bunun maşınına! Nə olsun? Alə, bizə sataşır o, bizə!

H ə s ə n a ğ a ə m i. Alə, biz ölmüşük bəyəm ki, belə iş görür bu oğraş?! Biz nəyik bəyəm, alə?! Kişi-zad döyülük ki, bu zaraza belə rəftar eləyir biznən?!

Ə z i z a ğ a ə m i (*ah çəkir*). Neyniyəsən? Zəmanə bunların zəmanəsidə də! Bu əclaf oğlu hardan köçüb gəldi bizim mələyə? Alə, hökumət bir adam tapmadı, gətirib bu alçağa bizim mələdə ev verdi?!

Kişilər nərd oynayırlar. İndi də arvadlar danışırlar.

S ə f u r ə x a l a. Mağıl rahatca evimizdə oturub işimizlə-gücümüzə məşğul olurduq. Bu körpəyoğlu Muxtar, mərəkə salacaq mələyə. Mən tanıyıram öz kişimi də!.. Bir də gördün, yortdu bıçağı Muxtarın qarnına!..

F i r u z ə x a l a. Ağəz, hansı daşı tökək başımıza? Öldürəcəklər gecə oğraş oğlu oğraş Muxtarı, balalarımızın gözü türmədə qalacaq...

M ə ş ə d i x a n ı m. Ağəz, görmürsüz o köpəy oğlunun qulaqlarını? Ağəz, kişinin də elə balaca qulaqları olar? Vay sənin ciyərin yansın, şpion oğlu, şpion!

Xanım arvad pilləkənlə həyəətə düşür. Arvadlar özünü yığıdırır,
bəzisi evə keçir.

X a n ı m a r v a d. Ay Səkinə, noxudum qurtarıb. Varındısa, bir az əlbərcu noxud verginən..

F i r u z ə x a l a. A-a-a... Bu nə sözdür, ay Xanım xala?! Əlbərcu nə deməkdi, ayıb döyül? Əziyyət çəkmə, Ələkbərnən göndərəm. Ələkbər, gəl, bala, gəl, noxudu verim, apar ver Xanım xalaya.

Ə l ə k b ə r. Yaxçı.

Xanım arvad evə qayıdır.

Z i b a x a l a. Ələkbər, Ələkbər, sonra gəl bir stəkan tum al!..

Ə l ə k b ə r. Yaxçı.

Ş ö v k ə t (Ziba xalaya). Üçünü ver mənə. (Üç balaca kağız bükməsi tumu alır.) Ələkbər, bura gəl. Gəl demirəm?

Ələkbər qalxıb Şövkətə yaxınlaşır.

Al, Ələkbər, tök cibinə. Al, bunu da ona ver, Balakərimə. Apar ver.

Ələkbər tumları götürüb Balakərimin yanına qayıdır.

Z i b a x a l a. Sağ ol, ay Şövkət, sən olmasan, mən neyniyərəm?!

Ş ö v k ə t. Amerikadakı oğluva deyərsən, mənə yaxçı şeylər alar!

Z i b a x a l a. Nöş demirəm? Allah səni saxlasın! Peyğəmbər haqqı, tuma söz yoxdu. Amma, vallah, sən olmasan, mən acından ölərəm.

Ə l ə k b ə r. Ziba xalanın oğlu doğrudan Amerikadadı?

B a l a k ə r i m. Həri.

Ə l ə k b ə r. Sən də gedə bilərsən Amerikaya?

B a l a k ə r i m. Yox.

Ə l ə k b ə r. Nöşün?

B a l a k ə r i m. Çünki onlar Musa peyğəmbərin övladlarıdı...

Ə l ə k b ə r. Bəs biz kimin övladlarıyıq?

B a l a k ə r i m. Biz? Bizim peyğəmbərimiz Məhəmməddi.

Arvadlar evə keçir, Ağakərim gəlir. Ələkbər atasının qabağına qaçır.

A ğ a k ə r i m. Salam-əleyküm, salam-əleyküm...

K i ş i l ə r:

– Salam-əleyküm...

– Əleyküm-salam...

– Salam...

Ə l i a b b a s k i ş i. Ağakərim, yenə Rusetdən gəlirsən?

A ğ a k ə r i m. Hə, dadaş. Pravadnik adamam, paravoz hara aparır, mən də ora gedirəm...

Ə l i a b b a s k i ş i. Rusetdə nə var, nə yox?

A ğ a k ə r i m. Nə olacaq, dadaş, insan elə hər yerdə insandı də...

Sona əlində boğça evə qayıdır.

S o n a (*Ağakərimə*). Xoş gəlmisən... (*Evə keçir.*)

A ğ a k ə r i m. Xoş günün olsun...

Ə l i a b b a s k i ş i. Get, Ağakərim, yorulmusan yəqin. Bir-iki gün istirahət elə...

A ğ a k ə r i m. Yox, dadaş, növbəmi dəyişiblər, axşam yenə gedirəm birhəftəlik. (*Evinə tərəf gedir.*)

Ə l ə k b ə r. Mən Xanım xalaya noxud aparım, gəlirəm. (*Gedir.*)

Ə l i a b b a s k i ş i. Ağakərim, ancaq oğlun əntiqə oğlandı. Allah saxlasın!

A ğ a k ə r i m (*ayaq saxlayır*). Alah sizin də hamınızdən razı olsun! (*Evə girir.*)

Ə z i z a ğ a ə m i. Allah haqqı, yaxçı adamdı bu Ağakərim!

H ə s ə n a ğ a ə m i. Həri!

Ələkbər ikinci mərtəbəyə qalxıb, Xanım arvadgilə gedir.
Ibadulla gəlir. Hiss olunur ki, keflidi. Heç kimlə görüşmədən
krantdan su içir və ikinci mərtəbəyə qalxır.

Ə z i z a ğ a ə m i. Allah Həmdullaya rəhmət eləsin. Yaxçı ki, vaxtında getdi bu dünyadan, bu zayı, Ibadullanı belənçinə görmədi...

İkinci mərtəbədən Əminə xalanın qışqırığı eşidilir.

Ə m i n ə x a l a n ı n q ı ş q ı r ı ğ ı. Adə, gəldün yenə?!

I b a d u l l a n ı n q ı ş q ı r ı ğ ı. Ver mənim qızilları! O qızıllar mənimdi! Ver! Harda gizlətmisən mənim qızilları?

Ə m i n ə x a l a n ı n q ı ş q ı r ı ğ ı. Bir qara daş düşəydi sənün başuva oğul olan yerdə! Nə istəyirsən məndən?! Mən acından günorta dururam, qızıl var məndə? Ay naxələf oğlu, naxələf?! Əlüvü nöş hər yerə vurursan? Ay natəmiz, mən namaz qılmıram bəyəm? Müsülman döyüləm bəyəm mən? Xarabonda arağı içib, donuz əti yeyib, gəlib, murdarlayırsan buraları... (*Sinan şüşə səsi gəlir.*) Ay naxələf! Çıx get burdan də!

I b a d u l l a n ı n q ı ş q ı r ı ğ ı. Ver mənim qızilları! Mənimdi o qızıllar! Atam mənim üçün qoyub gedib o qızilları! Mənimdi o qızıllar! Ver, çıxım gedim!

Xanım arvad oğulları ilə həyətin ortasına çıxır. Ələkbər də onların yanındadır.

Ə m i n ə x a l a n ı n q ı ş q ı r ı ğ ı. Adə, ay haramzadə nadürüst, atovun ki, bu qədər qızilları vardı, onda nöş düşüb şəhərin küçələrində fayton sürürdü?! Adə, öldürmək istəyirsən məni?!

Əminə xala evdən pilləkənə çıxır, Ibadulla da onun ardınca gəlir.

Ə m i n ə x a l a. Öldürmək istəyirsən məni?! Allah tez eləsin, tez aparsın məni ki, sənün üzündən qurtarsın canım! Tez aparsın Allah məni! Adə, nə istəyirsən məndən?!

I b a d u l l a. Qızilları istəyirəm!

Ə m i n ə x a l a. Yoxumdu! Heç nə yoxumdu!

I b a d u l l a (*camaata*). Gizlədib, gizlədib məndən! Atam bir ətəy qızıl qoyub gedib mənimçün! Toçnu bilirəm! Gizlədib qızilları... Vermir... Tapa da bilmirəm. Yoxsa, qaldığım o əclaf evdə mənim nə itim azıb?.. Çıxıb gedərdim özümçün Voronejə! (*Əminə xalaya*) Ver mənim qızilları! Ver!

X a n ı m a r v a d. Alə, Ibadulla! Ibadulla!

I b a d u l l a. Nə var, ağəz? Nə Ibadulla, Ibadulla salmışan orda? Nə var?

X a n ı m a r v a d. Rədd ol burdan!

Kişilər ayağa qalxır. Ibadulla bir-bir Xanım arvadın oğlanlarına baxır, sonra aşağı düşür.

I b a d u l l a. Məni adamsız görmüsüz? Qaz kimi bir-birivüzün dalına düzülüb üstümə gəlırsüz? Eybi yox, baxarsuz! Tökərem üstüvüzə Varonejdəki keruxalarımı, onda baxarsuz!

Cəfər aşağı düşmək istəyir, Xanım arvad Cəfərə baxır.
Cəfər dayanır. Ibadulla həyətdən çıxır.

Ə m i n ə x a l a. Oğlumdu, özüməm!.. Özümüz bilərik, nəyivüzə qalıb? Sizə nə dəxli var, nöş qarışırsuz xalqın işinə? *(Evə keçir.)*

Xanım arvad oğlanları ilə evə qayıdır. Ələkbər aşağı düşür.

Ə l i a b b a s k i ş i. Bu Ibadulla bədbəxt oğlu, uşaq vaxtı elə yaxçı oğlan idi ki...

Ş ö v k ə t *(bir kənardə tum çirtlaya-çirtlaya)*. Sonaya nə var ki, bəxtəvər başına, soyuq olanda, istisi yanında, isti olanda, sərini yanında. Gözlərindən görürəm... *(Gülür.)* Əri səfərdən qayıdıb. Bu da onunçun hamama gedib... *(Evə girir.)*

B a l a k ə r i m. Hər bir adam, gərək hərdənbir göylə təkbətək dayansın. Göyə baxsın gərək. Bax, o ulduzlara baxsın. Onda özü də bilər ki, nə qədər balacadır...

Ələkbər Balakərimin yanında oturur.

Ə l ə k b ə r. Balakərim, Ağ Dəvədən danış, yolçudan danış...

B a l a k ə r i m. Hə, Allah rəhmət eləsin. Yolçu dədələrə rəhmət oxuya-oxuya hara baxdı? Səhranın qumluğuna... Yenə də iri, qara gözlərini qaldırıb qıpqırmızı qızarmış dan yerinə baxdı və bu dəfə dan yerin o qırmızısı dünyada tökülən qanlardan xəbər verdi.

Balakərim tütəyini çalır. Şövkət əlində zənbil evdən çıxır. Balakərim onun ardınca baxır. Səhnənin o biri başında kətil təmir edən Meyranqulu da oğrun-oğrun Şövkətə tərəf baxır. Şövkət zənbildən konfet çıxarıb Balakərimə və Ələkbərə verir.

Ş ö v k ə t. Alun, yaxçı konfeti...

Balakərim tez konfeti götürür.

(Ələkbərə) Sən də götür də...

Ələkbər utanır və konfeti götürmür.

Bu hələ konfetin dadını bilmir... *(Gülür.)*

Meyranqulu çəkici barmağına vurur.

Ə z i z a ğ a ə m i *(bərkdən)*. Meyranqulu, yaman işləyirsən a!.. Özündən muğayat ol!..

M e y r a n q u l u. Əzizağa, mənim indi elə vaxtımdı ki, balı şüşədən yalayıram... Başqa şeyə gücüm çatmır.

Ş ö v k ə t *(Ələkbərə)*. Eşidirsən nə danışirlar?

Ə l ə k b ə r. Hə...

Ş ö v k ə t *(gülür)*. Hə? A-a-a... Çoxbilmişsən e, sən!.. Allah haqqı, mənim də saatım xarab olub. İstəyirəm aparıb verim Gülağaya, düzəltsin, amma qorxuram o ciyəri yanmış arvadından! *(Şaqqanaq çəkir.)*

İ ş ı q s ö n ü r.

İKİNCİ ŞƏKİL

S o n a, A ğ a k ə r i m, Ə l ə k b ə r.
Ələkbərgilin evi.

Günorta.

S o n a. Çox uzun çəkdi bu dəfə səfərin... Əldən saldı səni...

A ğ a k ə r i m. Bilirsən... Səfərdə adamın fikri dağılır... Bu səfərlər olmasa, mənim ürəyim lap partlayar...

S o n a. Ay Ağakərim, ay qurban olum sənə, ay başuva dönüm, dünyadı də... Sənnən çox gəzən yoxdu ki, dünyada, özün bilirsən bunu də, nöş üzürsən özünü, nöş xiffət yeyir səni, ay başuva dönüm sənün?.. Ode, hara baxırsan, Fətulla Dadəminin şəkilləridir, o nöşün bəs ürəyini üzür, özü də, kitab yazandı? Hansı şəklinə baxırsan, elə adamın üzünə hırıldayır... O da sənün kimi İrandan gəlib də... Onun da qohum-əqrəbası İranda qalıb də... Onu da sovet hökuməti buraxmır də, İrana... Bilirəm e, istəyirsən atovu görəsən, anovu görəsən, məhləvi görəsən... Ancaq, ay Ağakərim, biz varıq axı... Ode, Fətulla Dadəmi, deyirlər, şairləri bir-bir satır, özünə ad qazanır...

A ğ a k ə r i m. Kiri, ay qız! Bu nə sözlərdi danışırsan, bizi xataya salmaq istəyirsən?!

S o n a. Xataya nöş salıram, Ağakərim, başuva dönüm, bunu bütün mələ danışırsan də. İki gündə bir Muxtargilin evindədi. Bir dəfə də bizə gəlsin də, nöş gəlmir? Uşaqılıqda bir yerdə böyüməmişüz? Fətulla Dadəmi nə qədər yaxçı şairlər var, nə qədər alim adamlar var, hamısını bir-bir güdaza verir, özünə də hörmət qazanır! Onu görüm, tramvay altında qalsın! Bəyəm bizim mələdən o cür qəzəlxan Səttar Məsumu o güdaza vermədi? Day bunu dünyada bilməyən adam yoxdu ki, Ağakərim... Fətulla Dadəminin, Allah göstərməsin, indi ifşa elədiyi adama zaval yoxdu! Zəmanə adamıdı də!

A ğ a k ə r i m. Yavaş danış, ay qız!..

S o n a. Burda kim var ki, ikimizik də...

A ğ a k ə r i m (*yavaşdan*). İndi elə zəmanədi ki, divarların da qulağı var... (*Daha da yavaşdan*) İndi mən də gedim başlayım adam satmağa?

S o n a (*qorxur*). A-a-a... Əstəğfürullah de, Ağakərim! Allah eləməsin...

A ğ a k ə r i m. Sənin böyüklərlə nə işin var?.. Böyüklərin işinə qarışma. (*Pıçiltı ilə*) Bu bolşevik hökuməti cəlladdı, baba... Bir tikə çörək tapırıq, şükür!.. Balamız böyüsün...

S o n a. İllah amin!.. (*Qapıdan boylanıb çağırır.*) Ələkbər, gəl!.. (*Süfrəyə yemək gətirir, boşqab düzür.*)

Ələkbər gəlir.

Gəl, otur. Atonnan bir yerdə çörək yeyək.

Ələkbər mizin arxasında oturur.

A ğ a k ə r i m (*çörəyi götürür*). Bismillah...

Ə l ə k b ə r (*yeyə-yeyə*). Balakərimçün də xörək çəkərsən, verrəm ona.

S o n a. Yaxçı. Aparıb verərsən. Ancaq, Ələkbər, sən çox qulaq asırsan e, Balakərimə... O yazıq axı, bir az başdan xarəbdı...

Ələkbər qaşığı yerə qoyur.

Yəni deyirəm ki, bir az havalıdı də...

Ağakərim (*yavaşdan*). Bu zəmanədə elə bir az havalı olmaq yaxşıdı...

Son a (*Ələkbər*). Sən başqa yerdə belə söz danışma ha... Ye xəreyivü, Balakərim yazığa da yaxçı pay çəkəcəyəm. (*Ağakərim*) Vallah, sən elə yaxşı yeyirsən ki, Ağakərim, adam elə səhərdən axşamacan sənün yanında oturub tamaşova baxmaq istəyir... Ancaq neyniyəsən?.. Evin kişininin çörək yeməyini beş gündən bir görürük...

Ağakərim. Pis günümüz belə olsun!...

Son a. İllah amin! Allah səni bizə çox görməsin, Ağakərim! Allah həmişə sənün canını sağ eləsin!.. Sən ki, gecə-gündüz işləyib bu evi belənçinə dolandırırısan, Allah sənün başundan bir tük əskik eləməsin, həmişə üzün gülsün, könlün də şad olsun!

Ələkbər. İbadulla yenə gəlib Əminə xalanı incidirdi.

Son a. Nankor övladdı da! Allah heç kimə qismət eləməsin!

Ağakərim. Yenə qızıl istəyirdi?

Son a. Həri.

Ağakərim. O yazıq arvadda qızıl nə gəzir, baba? Keçəl dərman bilsə, öz başına çəkər də....

Ələkbər. Ana, Şövkət xala deyir ki, saatım xarab olub, vermək istəyirəm Gülağa düzəltsin...

Son a. Hə, nə olsun?..

Ələkbər. Mən də deyirəm də, burda nə var ki? Ancaq Şövkət xala gülür.

Ağakərim. Sən ona fikir vermə.

Son a. Şövkətdi də!.. Utanmasan, oynamağa nə var?

İş i q s ö n ü r.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Molla Əsədulla, Ələkbər, Balakərim, Qoca,

Xanım arvad, Səfurə xala, Firuzə xala,

Məşədixanım, Son a və başqaları.

Məhəllə. Günorta.

Balakərim tütək çalır. Ələkbər topla oynayır, top birdən məhəllədən keçən Molla Əsədullaya dəyir.

Molla Əsədulla. Ay tüllab! Gözün yoxdu sənün, mən boyda adamı görmürsən? (*Həyətdəkilərə*) Axşamıvuz xeyir...

Həyətdəkilər:

– Axşamıvuz xeyir, Molla əmi...

– Axşamun xeyir, Əsədulla...

– Axşamun xeyir...

Molla Əsədulla (*gülə-gülə*). Alə, buna bax e, nəlbəki boyda boyu var, məni vurur! (*Gedir.*)

Ələkbər Balakərimə yanaşır.

Ələkbər. Balakərim, sən bilirsən tüllab nə deməkdir?

Balakərim. Nöş bilmirəm?

Ələkbər. Nədi?

Balakərim. Tüllab ərəb dilində «tələbə» deməkdi.

Qoca (*onlara yaxınlaşaraq*). Yəni ki, Ələkbər, məktəbi qurtarandan sonra, sən də mənim kimi tələbə olacaqsan!

Ə l ə k b ə r. Axı, mən şofer olmaq istəyirəm! «Polutorka» sürmək istəyirəm. Mənim də maşınım dalanımızın qabağında dayansın, Cəfərin maşını kimi, Əbdüləlinin, Adilin, Cəbrayılın, Ağarəhimin maşınları kimi...

Q o c a. Yox, Ələkbər, mən bilirəm sən böyüyəndə kim olacaqsan...

Ə l ə k b ə r. Kim?

Q o c a. Sən yazıçı olacaqsan, kitab yazacaqsan.

Ə l ə k b ə r. Mən?

Q o c a. Hə. Qoy bizim mələdən də bir kitab yazan olsun də!..

Ədilə evdən çıxıb həyətdəki zivədən paltar yığır. Qoca ona baxır. Ələkbər də həm Qocaya, həm də Ədiləyə baxır.
Balakərim tütək çalır.

X a n ı m x a l a n ı n s ə s i. Ələkbər, gəl, iynəni sapla! Yenə bu şoğəribi saplaya bilmirəm!

Q o c a. Ələkbər, axşam səni sirkə aparacağam.

Xanım arvad pilləkənin artırmasına çıxır. Qoca ilə Ədiləni görür. Ədilə tez evə gedir.

Q o c a. Sirkə getmək istəyirsən?.. Biz sənnən dostuq də, hə?

Ə l ə k b ə r. Hə!

Xanım arvad evə keçir.

Q o c a. Dilimiz bir, sirmimiz bir! Hə?

Ə l ə k b ə r. Hə!

Bayaqdan səhnənin bir kənarında oturub tum çırtlaya-çırtlaya
söhbət edən arvadlar Ədilənin ardınca baxır.

S ə f u r ə x a l a. Allaha and olsun ki, mən Səfurə, bu çağacan Ədilə gözəlliyində, onu görüm yanmasın, qız xeylağı görməmişəm!.. Ağıl deyirsən, bunda! Həya deyirsən, bunda! Xanımın bu doxtur oğluyun da ki, Leyli-Məcnundular!

F i r u z ə x a l a. Ağəz, bilmirsüz bəyəm ki, Xanım arvadda dəvə kini var?! Qoyar bəyəm ki, oğlu gedib Fatmanın qızını gəlin gətirsin evə? Yaduvuzda döyül, rəhmətlik Abuzər, Xanımın qərdeşi, bir vaxtlar Ədilənin anası Fatmaya aşıq idi. Fatma da Abuzəri bəyənmədi! Papaqçı Əbülfətə ərə getdi.

S ə f u r ə x a l a. Qaragün Fatma, güya ki, bir ağ günə çıxıb, Abuzəri bəyənməyib, papaqçı Əbülfətə ərə gedib!

F i r u z ə x a l a. Əbülfət qaragün də neyləsin?! Gecə-gündüz papaq tikib o qaragün qızları dolandırır də...

M ə ş ə d i x a n ı m. Dedilər ki, ay Məcnun, ay başuva dönək sənün, bu Leyli qapqara kifirin biridi, nə görmüsən bunda ki, aşıq olmusan buna? Məcnun bilirsüz nə cavab verdi, ağəz?! Məcnun dedi ki, siz Leyliyə mənim gözümün baxun... Abuzər boylu-buxunluydu. Allah Qocanın canını salamat eləsin, elə Qoca kimi şəkil bir oğlan idi. Ancaq Fatma qaragünün gözü Əbülfəti seçdi, Abuzəri seçmədi də... Çünki, bu qaragün başıküllü Fatma Əbülfətə baxdı Məcnunun gözüynən... Olan oldu, keçən keçdi də, ağəz, Xanım nə istəyir day bu biçərə uşaqdan?! Bax, mən ölü, siz diri, görərsüz, Xanımın oğlanlarına kim gəlsə, vay halına! Ağəz, Xanımda cəllad ürəyi var...

S ə f u r ə x a l a. Vallah, Xanımdan ürəyi yumşaq adam yoxdu... Tanımırsuz siz onu...

Səhnə qaranlıqlaşır. Işıq yalnız Ələkbərgilin evinə düşür.

Ə l ə k b ə r. Xanım xalanın evində, divardan şəkil asılıb e, o Qocanın şekli deyil...
S o n a. Hə, Qocanın şekli deyil, dayısının, Abuzər nakamın şeklidir.
Ə l ə k b ə r. Bəs, Abuzərə nə oldu?
S o n a. Yazıq vərəmlədi öldü... Allah rəhmət eləsin... Torpağı sanı yaşasın, Qoca çox oxşayır ona... Ələkbər.
Ə l ə k b ə r. Hə.
S o n a. Ələkbər, mən istəyirəm ki, sən də Qoca kimi oxuyan olasan... Bizim mələdə oxuyan bir Qocadı... İstəyirəm, Ələkbər, sən də elənçinə olasan, Ələkbər...

Səhnə qaranlıqlaşır və işıq yalnız Balakərimin üzərinə düşür.

B a l a k ə r i m. Bu, Romeo-Culyet əhvalatıdır. Onları da ataları, anaları qoymadı ki, bir-birinə qismət olsunlar, ikisi də öldü. Sonra ataları da, anaları da peşman oldu əməllərindən... Nöşün ki, çox böyük səhv etmişdilər, amma, Ələkbər, sonrakı peşmançılıq fayda verməz...

İ ş ı q s ö n ü r.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Ə l ə k b ə r, B a l a k ə r i m, S o n a, Ə d i l ə, M ü ə l l i f,
Q o c a, X a n ı m a r v a d.
M ə h ə l l ə. K ü ç ə. A x ş a m.

Ə l ə k b ə r. Balakərim, ağ dəvədən danış.
B a l a k ə r i m. Harda qaldıq?
Ə l ə k b ə r. Yolçu yola çıxmışdı...
B a l a k ə r i m. Deyirlər, qarğa üç yüz il yaşayır və qara qarğanın gözlərindəki kədər də həmin o üç yüz ilin kədəri idi. Yolçu əgər ağ dəvənin belindən düşüb öz gözlərinə baxa bilsəydi, həmin qara gözlərdə də o qara qarğanın gözlərinin dibinə çökmüş o kədəri görərdi. Amma belə bir iş yolçunun ağına gəlmirdi. Son vaxtlar yolçu uzaq yola tək çıxmağı xoşlayırdı. Yolçuya elə gəlirdi ki, indiyə qədər ömrünü – uzun ömrünü o özü üçün yox, başqaları üçün yaşayıb. Yolçu fikirləşdi ki, Adəm öz Tanrısını eşitmədi, yoldan azdı və buna görə də Adəmi cənnətdən qovdular, Sərəndibə gəldi və Adəmin ayağının izi indiyə qədər Sərəndibdə qalır. Sərəndib bir cənnət-məkan yerdə, amma Adəmi cənnətdən ora qovdular. Adəm ataya cəza veridilər, yəni ki, Sərəndib bizim üçün, biz adi bəndələr üçün cənnətdir, amma əsl cənnətin yanında ora bir cəza yeridi. Dünyada gözə görünən və görünməyən hər şey də belənçinədir. Bu vaxt Yolçunun beynindən bir misra keçdi:

Məni həsrət yaratdı...

İşq yavaş-yavaş sönür və o bir misranın əks-sədası eşidilir.

Məni həsrət yaratdı...

İşq tamam sönür və birdən qaranlıqda Ələkbərin qışqırığı eşidilir.

Ə l ə k b ə r. Ağ Dəvə keçir mələmizdən!

İşq yanır.

Ağ Dəvə! Ağ Dəvə!

Sona hövlnak evdən çıxıb Ələkbəri qucaqlayır.

S o n a. Vallah, Balakərim bu uşağın başını xarab edəcək...

Işığı yalnız Müəllifin üzərinə düşür.

M ü ə l l i f. Qədim bir filosof dünyanın ən müdrik və ən qəmgin sözlərindən birini deyib: «Hər şey keçib gedir... Biz həmin axşam Qocayla sirkə getdik. Mən ömrümdə bu boyda binada, bu qədər adamların arasında olmamışdım. Mən burda olmağımla fəxr edirdim, mən Qocayla fəxr edirdim. Qoca bizim məhəlləmizdə birinci adam idi ki, institutda oxuyurdu, həkim olacaqdı. Analarımız bizə öyüd, nəsihət verəndə, Qocanı misal gətirirdilər. Hətta Muxtar da məhəllədə ancaq Qocaya salam verirdi. Sirkədə tamaşanın başlanmasına az qalmış, mən Ədiləni bir qızla gördüm. Oturmamışdan əvvəl, Ədilənin gözləri yuxarı sıraları axtardı və bizi gördü. Qocanı görəndə kimi gözlərini çəkdi və onlar yerlərində əyləşdilər. Tez Ədiləni Qocaya göstərmək istədim, amma ehtiyac yox idi, Qoca da Ədiləni görmüşdü. Mən birdən-birə pərt oldum və başa düşdüm ki, Qoca mənə görə yox, Ədiləyə görə sirkə gəlib. Bayaqqı sevincdən, fərəhdən heç nə qalmadı. Tamaşa başlandı. Sonra fasilə oldu. Qoca mənə bir üçkünc məktub verdi ki, Ədiləyə aparım. Mən məktubu Ədiləyə verdim.

Səhnə işıqlanır.

Ə d i l ə (*çantasından kiçik bir bağlama çıxarır*). Ala, Ələkbər, sənün üçündür bunlar, götür, Ələkbər. Qoy ağzın şirin olsun. Heç olmasa, sənün ürəyin şad olsun, Ələkbər. (*Çantadan bir məktub çıxarıb ürkə-ürkə ona uzadır.*) Bunu da ona ver, Ələkbər. (*Məktubu ona verir.*)

Işığı yenə yalnız Müəllifin üzərinə düşür.

M ü ə l l i f. Onda 1941-ci ilin yazı idi. Mən hələ payızda məktəbə gedəcəkdim. Amma özüm hərfləri çoxdan öyrənmişdim. Oxuya bilirdim. Qoca kağızın bir üzünü oxuyub, o biri üzünü çevirdi, mən də bütün diqqətimi toplayıb gözlərimin qabağında olan hissəni ürəyimdə höccələyə-höccələyə oxumağa başladım. «Sevimli məktub! Sənə göydə qanad çalan azad quşlardan da artıq bir xoşbəxtlik arzulayıram, əzizim. Bu arzudan sonra ürəyimin ən dərin guşəsində bəslədiyim, qızılıgül ətirli salamımı sənə təqdim edirəm.

Məktub, səni ad eylərəm,
Poçta əmanət eylərəm.
Gedib Qocaya çatmasan,
Bil ki, qiyamət eylərəm...»

Əlbəttə, mən çox istəyirdim ki, oradakı poçt sözünün əvəzində mənim adım olaydı. Çünki, Ədilə bu məktubu poçta yox, mənə əmanət eləmişdi. Bundan sonrasını oxumağa macal tapmadım, Qoca məktubu ehtiyatla qatlayıb döş cibinə qoydu. Sonra tamaşa qurtardı.

Işığı səhnənin sol tərəfini işıqlandırır. Qoca, Ələkbər, bir az kənarda da Ədilə ilə rəfiqəsi dayanıb.

Q o c a. Hə, necə idi? Xoşuna gəldi sirkə?

Ə l ə k b ə r. Hə.

Q o c a. Səni tez-tez sirkə gətirəcəyəm. Biz sənənlə dostuq, dilimiz bir, sirmimiz birdi də, hə?

Ə l ə k b ə r (*ruh yüksəkliyi ilə*). Hə.

Işığı səhnənin sağ küncündən sürətlə onlara tərəf gələn

Xanım arvadın üzərinə düşür.

X a n ı m a r v a d (*qızların qarşısında dayanaraq Ədiləyə*). Ay qız, indi də uşağı tovlayıb sirkə gətirirsən? Elə bilirsen, xəbər tutmayacaqdım mən?! Nə ifritəsən, ağəz, sən?! Hə də, əlbəttə, anası gəzən ağacları balası budaq-budaq gəzər də!.. Həyasız!..

Ədilə ağlaya-ağlaya qaçıb səhnədən çıxır.

X a n ı m a r v a d (*Qocaya*). Gəl, gəl, düş qabağıma!

Xanım arvadla başını aşağı sallamış Qoca irəlidə, Ələkbər də onların ardınca uzaqlaşır.

Işıq yalnız Müəllifin üzərinə düşür.

M ü ə l l i f. Həmin axşam, kimsəsiz, yad bir küçədə Qocayla Xanım xalanın ardınca addımlayırdım. Heç nə fikirləşməmişdim. Elə bil, mənim üçün hər şey yox olmuşdu... Qoca özünü saxlaya bilməyib mənə tərəf baxdı. Mən isə ona baxmadım. Mən, əslində, Xanım xaladan yox, Qocadan incimişdim...

Pauza.

O ki, qaldı sirkə, Qoca ilə mən bir də heç vaxt sirkə getmədik...

İ ş ı q s ö n ü r.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Müəllif, Səfurə xala, Məşədixanım, Firuzə xala, Sona, Xanım arvad, Şövkət.
Ələkbərgilin evi. Günorta.

Işıq, əvvəlki şəkildə olduğu kimi, yalnız Müəllifin üzərinə düşüb.

M ü ə l l i f. Müharibə başlamazdan əvvəl, məhəllənin arvadları, hərə öz ununu, yağını, başqa azuqəsini götürüb, tez-tez bizim evə yığışardı. Ona görə bizim evə yığışardılar ki, atam çox zaman səfərdə olardı, məhəllə arvadları da bizdə rahat əyləşib düşbərə, qutab, xüsusən Novruz bayramı qabağı şəkərbura, paxlava, qoğal bişirə-bişirə söhbət edərdilər.

Səhnə işıqlanır.

S ə f u r ə x a l a. Eh, elə yerlər var dünyada ki, oralarda elə dağlar var ki, nə deyim... Eynulla deyir ki, o dağlarda buz kimi bulaqlar var, ağəz, bir parç götürüb içirsən, adamın bütün dərini-sərini aparır.

M ə ş ə d i x a n ı m. Mənə lazımdı o bir parç su, çəkim başıma, bəlkə mən də, bir gün görüm. Var elə yerlər, əlbəttə var, nöşün yoxdu?..

F i r u z ə x a l a. Hafiz deyir, Moskvada indi elə evlər tikirlər ki, day pilləkənləri piyada çıxmırsan. Minirsən maşına, qaldırır səni yuxarı, özü də, pulsuz e, ağəz...

M ə ş ə d i x a n ı m. Eh, hər şey asılıdı onnan ki, harda səninçün yaxşı keçir. Harda yaxşı keçir səninçün, ora da yaxçı yerdi...

S o n a. Eh... Ağakərim Rusetin şəhərlərinən, kəndlərinən elə şeylər danışır ki, vallah, mən lap məəttəl qalırım! Deyir ki...

X a n ı m a r v a d. Ayıb döyül sizə? Nöş naşükürlük edirsiniz? Nöş şaddığıvuzə şıllaq atursuz? Nöş deyirsiniz, ağəz? Bura nöş bələncinə pis olub sizinçün? Böyütmürsüz uşaqlarivuzə? Yeməyə çörək tapmursuz, ağəz? Day nöş pis oldu buralar? Hə?..

Pauza.

S ə f u r ə x a l a. Allah yoldaş Stalinin canını sağ eləsin! Qurban olaq ona! Allah bizim ömrümüzdən kəsib, onun ömrünə calasun!..

Kiçik pauza.

X a n ı m a r v a d. Ağəz, mən Muxtaram səninçün?

S ə f u r ə x a l a. Allah eləməsin!..

X a n ı m a r v a d. Onda bəs nöş belə sözlər deyirsən? Mən bəgəm bunu deyirəm?

S ə f u r ə x a l a. Allah eləməsin...

X a n ı m a r v a d. Bəs bu nə sözlərdi deyirsən?

S ə f u r ə x a l a (*çiyinlərini çəkir*). Mən nə bilim...

M ə ş ə d i x a n ı m (*hiss olunur ki, araya söz qatır*). Vallah, Muxtar yaxçı adamdı, kim nə deyir, desin... Kubra qısırdı... Özü də o cürə xəstə, amma Muxtar atmır onu... Vallah Muxtarın yerinə kim olsa... Gedib özünə başqa bir arvad alar, oğul-uşaq sahibi olar... Nolar qulaqları balaca olanda?..

X a n ı m a r v a d (*çımırır*). Yaxçıdı, pisdi, özü bilər, bizə nə? Sizün Muxtarın qulaqlarında nə işivüz var, ağəz?

Pauza.

M ə ş ə d i x a n ı m. Elə ki, başa düşdün ki ya, boynunda uşaq var, gərək o saat gözüvü yumasan. Əgər oğlan istəyirsənsə, gərək gözləyəsən ay çıxsın, gözüvü açıb, birinci gərək aya baxasan, yox əgər ki, qız istəyirsən, onda gərək birinci günə baxasan.

X a n ı m a r v a d. Bəlkə, qışdı, bəlkə gün heç bir həftə çıxmıyəcək, onda bəs necə olsun? Yaya qədər gözüvü açmasın?

M ə ş ə d i x a n ı m. Həri!

X a n ı m a r v a d. Ağəz, vallah, sən get, ağluva dua yazdır. Yekə arvadsan, bu cür avam sözlər danışib, nöş camaatın başını doldurursan?!

F i r u z ə x a l a. Ələkbər, bala, bir stəkan su gətir içim.

Ələkbər çaydandan stəkana su tökmək istəyir.

S o n a (*hövlnak*). Tökmə çaynikdən, tökmə isti suyu yerə! Tökülər cinin üstünə, xataya düşərik.

X a n ı m a r v a d. Ay aman, bunnar nöş bu günə düşüblər?.. Gör, necə sözlər danışır, uşağı da qorxudur...

S o n a. Mən neyniyim, ay Xanım xala, camaat belə deyir də...

X a n ı m a r v a d. Camaat bəlkə başını divara vuracaq, sən də gərək vurasan başuvu divara?!

Pauza.

Yaxçı, mən getdim. (*Ayağa qalxır.*) Uşaqlar indi qeyidicələr çörək yeməyə. (*Evdən çıxır.*)

M ə ş ə d i x a n ı m. Of-f-fl!.. Ağəz, bu arvad döyül e, bir at arabası qurğuşundu! Ağəz, belə də ağır adam olar? Vallah, bilmirsən, bunun yanında nə danışasan?..

F i r u z ə x a l a. Ağəz, sən bilmirsən ki, neçə gündü Muxtar Əbdüləlini tutdurub ki, nə var, nə var, nöş sənün maşunun mənim maşınımı keçdi. Hər gün də deyirlər ki, buraxaceyik Əbdüləlini, ancaq gör neçə gündü, buraxmırlar. Ağəz, bunun üstündə adam tutdurlar? Yaxçı eləyib keçib sənün kimi oğraşın maşınını!

M ə ş ə d i x a n ı m. Hə də...

S ə f u r ə x a l a (*onu yamsılayır*). «Hə də...» Bəs indicə Xanım arvadın yanında tərfləmərdün o oğraşı?

M ə ş ə d i x a n ı m. A-a-a... Yadımdan çıxmışdı... Vallah, bu Xanım arvadın elə bir zəhmi var ki, onun yanında hər şey yadımdan çıxır... Mən də gərək bu Şövkət kimi, onun yanında ağzıma su alıb oturum.

Ş ö v k ə t (*yanında oturmuş Ələkbərə göz vurub diqqətlə onun saçlarına baxır*). A-a-a... Bunun başında ağ tük var ki!.. Bəxtəvər, böyüyəndə xoşbəxt olacaq.

S o n a. Allah ağzundan eşitsin.

Ş ö v k ə t. A-a-a!.. Özü də üç dənədi ağ tük! Üç dəfə arvad alacaq e, bu!..

S ə f u r ə x a l a. Bədi... Uşağın yanında gül ağzunu açmaginə.

Ş ö v k ə t (*bərkdən gülür*). Ağəz, ay Sona, bu day adamı gözüylə yeyir. Bunu day biziynən hamama aparma.

S o n a. Xanım xala yoxdu, başladun yenə?

Ş ö v k ə t. Mən neyniyim?.. Mən başıbatmış şapalaqnan üz qızardıram də. Gərək elə burnumu sallıyım? Öz günümə ağlayım səhərdən axşamacan? Onda yaxşı olaram sizünçün mən? Hə? Belənçinədi?

Maşın səsi eşidilir. Ələkbər o saat yerindən atlib evdən çıxır.

Ə l ə k b ə r. «Poluturkalar» gəldi!..

İ ş i q s ö n ü r.

ALTINCI ŞƏKİL

X a n ı m a r v a d, M u x t a r, Ə l i a b b a s k i ş i, B a l a k ə r i m, M e y r a n q u l u, Ə z i z a ğ a ə m i, A ğ a h ü s e y n ə m i, A d i l, C ə b r a y ı l, Ə l ə k b ə r.

Məhəllə. Günorta.

Balakərim bir küncdə oturub köynəyinin yaxasından çıxartdığı tütəyin o tərəf-bu tərəfinə baxır. Xanım arvadla Muxtar pilləkənin yuxarısındakı artırmadadırlar.

X a n ı m a r v a d (*Muxtarın yaxasından yapışıb dartır*). Düş aşağı, düş, düş deyirəm sənə!

M u x t a r. Ay arvad, əlini çək! Burax! (*Böyründəki qoburdan tapança çıxardır.*) Burax, arvad!

X a n ı m a r v a d. Arvad sənsən!

M u x t a r. Əlini çək, dedim!

Xanım arvad əlini çəkib onunla üzbəüz dayanır. Balakərim tütək çalmağa başlayır.

Ə l i a b b a s k i ş i. Balakərim!

B a l a k ə r i m. Bəli, dayday.

Ə l i a b b a s k i ş i. Necəsən, Balakərim?

B a l a k ə r i m. Yaxşıyam, dayday.

Ə l i a b b a s k i ş i. Çalma, Balakərim, yeri döyül.

B a l a k ə r i m. Oldu. (*Tütəyi köynəyinin yaxasına soxur.*)

Adillə Cəbrayıl artırmaya çıxırlar. Cəbrayıl irəli getmək istəyir. Adil onun əlindən tutub saxlayır.

M u x t a r. Sən sovet hökumətinə əl qaldırırsan?!

X a n ı m a r v a d. Sənsən sovet hökuməti? Ala e!.. *(İki əli ilə Muxtarın başına küll ələyir.)*
Sən öləsən!

M u x t a r *(barmağı ilə hədələyir)*. Baxarsan! *(Yuxarıdan aşağı)* Siz də gördünüz də! Bu arvad sovet hökumətinə əl qaldırdı! Gördünüz ki?

Pauza.

Hə?

Ə l i a b b a s k i ş i. Muxtar naçalnik... Vallah...

M u x t a r *(qəzəblə)*. Nə vallah? Görmədiz?

Ə l i a b b a s k i ş i. Vallah, Muxtar naçalnik, biz indiyəcən elə bilirdik ki, sovet hökuməti əziz atamız, yoldaş Stalindi! İndi belə çıxır ki... Nə bilim, vallah...

M u x t a r *(dəhşətlə)*. Nə?

Ə z i z a ğ a ə m i. Hə də...

M e y r a n q u l u. Ancaq indi belə çıxır ki... *(Aşağıdan yuxarı baxır.)* Vallah, adamın dili də gəlmir deməyə... Belə çıxır ki, bu deyir ki, mən yoldaş Stalindən böyüyəm?

A ğ a h ü s e y n ə m i. Həri də, belə çıxır... Pay atonan! *(Əlini yuxarı qaldıraraq Muxtarı göstərir.)* Bu nə danışır, alə?!

Ə z i z a ğ a ə m i. Vallah, adam heç qulaqlarına inanmaq istəmir...

M u x t a r *(tamam şaşırmış)*. Siz... siz... provakasiya...

X a n ı m a r v a d. Sən də kişisən?! Tfu!

Kiçik pauza.

Sən öləsən, əgər bu gün uşağı buraxdurmasan a, gedib sənün böyüklərin var e, onları tapəcəyəm. Gedib girəcəyəm onların yanına. Sənün başuva bir turp əkdirəcəyəm ki, anondan əmdiyün süd burnundan gəlsin. Yoxsa, elə bilirsən yalvaracığı sənə mən? Ay sən öləsən!

M u x t a r *(aşağı)*. Baxarsız! *(Xanım arvada)* Görərsən!

X a n ı m a r v a d. Sən də görərsən! *(Oğlanlarına)* Əgər süz də buna bir söz desöz, buna əl vursoz, kişi döyülsüz. Mən ölməmişəm hələ. Sən də çal, Balakərim!

Səhnə qaranlıqlaşır və yalnız tütək çala-çala danışan Balakərim görünür. Onun yanında oturmuş Ələkbər də diqqətlə qulaq asır.

B a l a k ə r i m. Məni həsrət yaratdı... Bu bir misra yolçunun yorulub əldən düşmüş beyninə kiçik bir yüngüllük gətirməyə başladı... Yolçu özü bilmirdi ki, yatır, ya oyaqdır. Yolçu gözlərini açanda, o ağ buludlar adda-budda göyün üzünə dağılmışdı. Yolçu dodaqaltı duasını pıçıldayıb salavat çevirdi. Və ayağa qalxdı. Ətrafa baxdı və yerində donub qaldı. Ağ Dəvə yox idi. Ağ Dəvəni oğurlamışdılar. Ağ Dəvə özü qalxıb getmişdi. Yolçu o anda bilirsən nə fikirləşdi, Ələkbər?

Ə l ə k b ə r. Nə?

B a l a k ə r i m. Yolçu fikirləşdi ki, kaş mən də o Ağ Dəvə ilə bir yerdə bu dünyadan itəydim...

Işıq sönmür.

YEDDİNCİ ŞƏKİL

X a n ı m a r v a d, M i l i s n ə f ə r i, Ş i n e l l i k i ş i.
Bakı küçələrindən biri. Səhər tezdən.

Böyük bir binanın qarşısında milis postu. Milis nəfəri soyuqdan üşüyə-üşüyə köşkün qarşısında gəzişir. Xanım arvad ora-bura baxa-baxa gəlib köşkün yanında dayanır.

X a n ı m a r v a d. Salam-əleyküm.
M i l i s n ə f ə r i. Əleykümə-salam.

Kiçik pauza.

Nə istəyirsən, bacı?
X a n ı m a r v a d. Böyüyünüz lazımdı mənə.
M i l i s n ə f ə r i. Kim lazımdır?
X a n ı m a r v a d. Böyüyünüz.
M i l i s n ə f ə r i. Sən bilirsən bura haradı?
X a n ı m a r v a d. Bilməsəm, gəlmərəm.
M i l i s n ə f ə r i. Burada hamı mənim üçün böyükdür də. Burada ən kiçik mənəm. Bildin?
X a n ı m a r v a d. Bildim.
M i l i s n ə f ə r i. İndi de görüm sənə nə lazımdır?
X a n ı m a r v a d. Bu binadakıların hamısının böyüyü.
M i l i s n ə f ə r i. Çağır sənə?
X a n ı m a r v a d. Yox.
M i l i s n ə f ə r i. Qohumunuzdu?
X a n ı m a r v a d. Yox.
M i l i s n ə f ə r i. Tanıyır sənə?
X a n ı m a r v a d. Yox.
M i l i s n ə f ə r i. Sən tanıyırsan onu?
X a n ı m a r v a d. Yox.
M i l i s n ə f ə r i. Onda bəs nə istəyirsən?
X a n ı m a r v a d. Başa düşmədin nə istəyirəm? Bu binadakıların böyüyünü istəyirəm!
M i l i s n ə f ə r i. Get, ay arvad, get. Bura sənə yerin deyil... Yazığın gəlsin özünə...
Sətəlcəm olarsan... Get, işinlə məşğul ol!
X a n ı m a r v a d. Sənə dəxli yoxdu. Sən get öz işinlə məşğul ol. Onun-bunun qabağında qapı aç!
M i l i s n ə f ə r i. Nə pis arvadsan sən?!
X a n ı m a r v a d. Özüm bilərəm! Mən pisəm, sən yaxçı ol!

Pauza.

M i l i s n ə f ə r i. Sən nə interesni arvadsan?
X a n ı m a r v a d. Buraxacaqsan məni içəri, ya yox?
M i l i s n ə f ə r i. Propuskun var?
X a n ı m a r v a d. Nə?
M i l i s n ə f ə r i. Kağızın var, deyirəm... icazən?
X a n ı m a r v a d. Yox.

Milis nəfəri. Bəs onda nə istəyirsən?
 Xanım arvad. Buranın böyüyünən işim var!
 Milis nəfəri. Şipyon tutmusan?
 Xanım arvad. Nə?
 Milis nəfəri. Heç nə. Doğrudan işin var sənin?
 Xanım arvad. Necə yəni doğrudan?! Oyun oynayıram burda səhərdən?
 Milis nəfəri. Lap vacib işdi?
 Xanım arvad. Hə!
 Milis nəfəri. Qoy gedim bir dejurnuya zəng edim...
 Xanım arvad. O kimdi elə?
 Milis nəfəri. Dejurnudu də...
 Xanım arvad. Buranın böyüyüdü?
 Milis nəfəri. Yox, ay bacı... Buranın böyüyünə mən zəng eləyə bilərəm? Dejurnu, dejurnudu də...
 Xanım arvad. Mənə buranın böyüyü lazımdı, ay kişi, başa düşmədin sən?

Maşın səsi gəlir, sonra qapı açılıb-örtülür, sonra qaranlıq içindən şinelli bir kişi çıxıb onlara tərəf gəlir. Milis nəfəri dik dayanır. Şinelli kişi Xanım arvadı baxıb binanın qapısına tərəf gedir və bir də geri çevrilib diqqətlə Xanım arvadı baxır.

İ ş i q s ö n ü r.

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Əliabbas kişi, Həlimə, Məmmədbağır, Xanım arvad, Şinelli kişi, orqan işçilər i.

On üç il əvvəl. Əliabbas kişinin mənzili. Gecə. Eşikdə yağış yağır. Həlimə yorğan-döşəkdə uzanıb. Əliabbas kişi əsnəyə-əsnəyə stulda oturub. Məmmədbağır nöyüt lampasının işığında qəzet oxuyur. Xanım arvad Həlimənin yatağının kənarında əyləşib.

Xanım arvad (*ayağa qalxır*). Yaxçı day, mən gedim.
 Həlimə. Çox sağ ol, ay Xanım. Allah sənə razı olsun. Qonşuluqdan əskik olmagın!
 Mənim çox əziyyətimi çəkirsən sən.
 Xanım arvad. Əziyyət yoxdu, ancaq sən də xəstələnmə.
 Həlimə. Allah sənün oğlanlaruvun altısını da xoşbəxt eləsin!
 Əliabbas kişi. İllah amin!
 Xanım arvad. Siz də yatun.
 Həlimə. Çox sağ ol.
 Əliabbas kişi (*oğluna*). Dur, bala, dur, get, sən də yat...
 Məmmədbağır. Qəzeti oxuyub, yatıram. (*Pəncərəyə tərəf baxır.*)
 Əliabbas kişi. Kor eliyirsən gözlərvü, söndür işığı, get, yat. Çox oxudun, oldun Səttar Məsum, sonrası nə olsun?
 Xanım arvad. Elə demə, Əliabbas. Oxumayanda bəs kim olacaq?
 Əliabbas kişi. Sözdü, deyirəm də... Adamı yandırır axı... Görmədün, yazıq Mirzə Səttarın qəzəllərindəki güldə, bülbüldə şipyon axtarıb tapdılar? Alə, belə də müsibət olar, ay başuva dönüm?

Məmmədbağır pəncərəyə tərəf boylanır.

Sən nə tez-tez pəncərəyə boylanırsan?

M ə m m ə d b a ğ ı r. Heç...
X a n ı m a r v a d. Sağ olun. (*Getmək istəyir.*)

Qapı bərkdən döyülür.

Ə l i a b b a s k i ş i (*həyəcanla*). Gecə vaxtı bu kimdi belə?
H ə l i m ə (*həyəcanla*). Xeyir olsun!..
Ə l i a b b a s k i ş i. Kimdi?
S ə s. A ç, hökumət adamlarıdı.
Ə l i a b b a s k i ş i. Hökumət adamları?
H ə l i m ə. Ay Allah, sənə qurban olum!..
Ə l i a b b a s k i ş i. Bu saat, bir dəqiqə... Gözlə... (*Həliməyə*) Dur, dur geyin!.. Cəld ol, geyin...
H ə l i m ə (*ayağa qalxıb yorğana bürünür*). Tez aç! Sındıracaqlar qapını.

Əliabbas kişi qapını açır. Şinelli kişi ilə iki orqan işçisi içəri girir.

Ş i n e l l i k i ş i. Deməli, qapını hökumətin üzünə bağlayırsan?
Ə l i a b b a s k i ş i. Niyə bağlayıram? Bağlamıram... Mənim hökumətdən gizli işim yoxdu...
Ş i n e l l i k i ş i. A kişi, indi üzümüdə duracaqsan? Bağlı deyildi qapı?
Ə l i a b b a s k i ş i. Gecə qapını bağlayarlar də...
Ş i n e l l i k i ş i. Bəs niyə açmırdın?
Ə l i a b b a s k i ş i. Gecənin yarısı... Arvad-uşaq yorğan-döşəkdə...
Ş i n e l l i k i ş i. Deməli, arvad-uşağın qaydına qalırısan, amma hökumət adamlarını yağışın altında saxlayırsan, hə?! (*Orqan işçilərinə*) Bunun nəfəsi də düşmən nəfəsidir! Belələrini az görməmişik! (*Xanım arvada baxır.*) Bəs bu kimdi belə?
Ə l i a b b a s k i ş i. Qonşumuzdu...
H ə l i m ə. Xəstəyəm, məni yoluxmağa gəlib...
Ş i n e l l i k i ş i (*Xanım arvada*). Dayan burda! (*Əliabbas kişiyə*) Qızılları gətir!
Ə l i a b b a s k i ş i. Nəyi gətirim?
Ş i n e l l i k i ş i. Qızılları!
Ə l i a b b a s k i ş i. Hansı qızılları?
Ş i n e l l i k i ş i. Nikolay qızıllarını! Kasıbları, yoxsulları soyub yığdığın qızılları!..
Ə l i a b b a s k i ş i. Mən hamamçıyam... Soyğunçu deyiləm...
Ş i n e l l i k i ş i. Deməli, soymurdun kasıbları?!
Ə l i a b b a s k i ş i. Özüm-özümü soymayacağam ki! Kasıb elə mən özüməm də...
Ş i n e l l i k i ş i (*orqan işçilərinə*). Belələri o qədər acgözdü ki, qızılları özbaşına gətirib hökumətə verməz! Belələri qızılı özlərindən də çox istəyirlər! Proletariat əziyyət çəkir, belələri isə qızılın üstündə oturub onların əməyindən bəhrələnir! (*Əliabbas kişiyə*) Sən öz xoşunla verməyəndə, elə bilirsən, tapa bilməyəcəyik? (*Orqan işçilərinə*) Axtarın!

Orqan işçiləri evi axtarırlar.

Ş i n e l l i k i ş i. Qızıl hardadır? Yorğan-döşəyi axtarın!
Ə l i a b b a s k i ş i. Azərbaycanlı döyülsən sən?
Ş i n e l l i k i ş i. Sənin kimi azərbaycanlı olub, ölkənin bu çətin vaxtında, yetim-yesirdən qızıl gizlətməkdənsə, qaraçı olmaq yaxşıdır! (*Yorğan-döşəyə tərəf baxır.*)
H ə l i m ə. Gəlün... Gəlün... Başuvuza dönüm... Gəlün axtarın... Noolar?... Hərə öz işini görür də... Gəlün... Gəlün... Axtarın... Ancaq ciyəriyanmışlar kimdirsə, aldadıb sizi! Bizdə qızıl yoxdu!
Ş i n e l l i k i ş i. Yorğanı yoxlayın!

Orqan işçiləri yorğanı Həlimənin əynindən dartırlar. Əliabbas kişi onların üstünə yerimək istəyir. Həlimə onun qabağını kəsir.

H ə l i m ə. Nolar, yoxluyun... İşivüzdü də... Ancaq Allah haqqı, alladıblar sizi, bu yorğanda da heç nə yoxdu...

Ş i n e l l i k i ş i. Biz Allaha-zada inanmırıq, arvad!

H ə l i m ə. Nəyə inanırsız, ona and içim... Bu yorğanda da, bizim evdə də qızıl yoxdu, ay qərdeş... Yalan deyiblər sizə!..

Orqan işçiləri yorğanın üzünü çıxır.

Ş i n e l l i k i ş i (*Məmmədbağır*). Hardadı bəs qızıllar? Səninləyəm! Hanı bəs?

Pauza.

Məmmədbağır gedib evin bir küncündə palazı kənara çəkir və döşəmədəki xəlvətxananın qapısını açır, əli ilə oranın içini göstərir.

M ə m m ə d b a ğ ı r. Bude, burdadı...

Ş i n e l l i k i ş i (*Əliabbas kişiyə*). Hə, qızıl yoxdu də, deyirdin?! (*Barmağı ilə onu hədələyir.*) Ay düşmən element! Sənin yerin Sibirdi, Sibir! Ora da göndərəcəyik səni. (*Həliməyə*) Səni də! (*Xanım arvada*) Səni də yoxlayacağıq, görək, kimsən, gecə vaxtı bu düşmənlərin evində neyləyirsən? (*Orqan işçilərinə*) Çıxardın qızılları ordan!

Orqan işçisinin biri əyilib xəlvətxanadan bir boğça çıxarırlar. Şinelli kişi cəld boğçanı alıb açır. Boğçanın içindən kitab çıxır.

Bu nədi belə?

H ə l i m ə. Qurandı də, qurban olum sənə.

Ş i n e l l i k i ş i (*ə sə b i*). Quran? (*Məmmədbağır*) Sənin verdiyin siqnalların hamısı belə zay çıxır! Bizi xalqın yanında biabır edirsən! Yaşadığın evdən də xəbərin yoxdur! Hanı bəs, deyirdin atam qızıl gizlədib? Hanı?

M ə m m ə d b a ğ ı r (*pərt və həyəcanlı*). Elə bilirdim, orada qızıl var...

Ş i n e l l i k i ş i. Axmaq oğlu, axmaq! (*Onu yamsılayır.*) «Elə bilirdim... Elə bilirdim...» Qələt eləyirdin, yaramaz oğlu, yaramaz! (*Əliabbas kişiyə*) Oğlun idiotdu də!.. (*Əlindəki Qurana baxır və onu xəlvətxanaya tərəf tullayır.*) Qurandan da əl çəkmək lazımdı! Yoxsa, doğrudan da göndərərək sizi Sibirə! (*Orqan işçilərinə*) Gedək. (*Yanından keçərəkən barmağı ilə Məmmədbağırı hədələyir.*) Səninlə söhbətimiz qalsın sonraya! (*Evdən çıxır.*)

Orqan işçiləri onun ardınca gedirlər. Onlardan biri Əliabbas kişinin yanında bir anlıq ayaq saxlayır.

Orqan işçisi (*pıçıltı ilə*). Zəmanədi də, kişi, Allah bizi bağışlasın... (*Evdən çıxır.*)

Pauza.

Ə l i a b b a s k i ş i (*əllərini göyə qaldırır*). Ya Allah! Ya Allah! Əgər varsansa, əgər görürsənsə, bunu... (*Barmağı ilə Məmmədbağırı göstərir.*) bax, bunu cəzasına yetir! Yetir cəzasına! Yetir!

H ə l i m ə (*qorxu içində qışqırır*). Əliabbas!.. Əliabbas!..

Xanım arvad Həliməni qucaqlayır.

Ə l i a b b a s k i ş i. Yetir! Yetir cəzasına!
H ə l i m ə. Əliabbas! Tək balamızdı!..
Ə l i a b b a s k i ş i. Yetir cəzasına! (*Daha da bərkdən bağırır.*) Cəza ver ona!.. Cəza!..
H ə l i m ə. Əliabbas!.. Əliabbas!..

İ ş ı q s ö n ü r.

İKİNCİ HİSSƏ

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

B a l a k ə r i m, X a n ı m a r v a d, M i l i s n ə f ə r i.
Küçə. Axşam.
Işıq yalnız Balakərimin üzərinə düşüb.

B a l a k ə r i m. Yolçu elə bil, yüz illərin susuzluq yanğısı ilə fikirləşirdi ki, min cür bəlalər çəkdim, amma bu da varmış yolumda...

Bayquş mənəm, bayquş mən,
Hamı quşdan sayquş mən...
Nə bəlalı quş oldum,
Allah,
Sızıldaram yay-qış mən...

Səhnə işıqlanır. Şinelli kişi əvvəlki şəklin davamı olaraq zəndlə Xanım arvada baxır və binanın qapısından içəri girir.

M i l i s n ə f ə r i. Ay arvad, vallah, sən məni xataya salacaqsan. Bir söz deyən kimi də, dava eləyirsən. Borcum var sənə? Get, get, evinə, xoş gəldin.

X a n ı m a r v a d. Sən öz işinlə məşğul ol.

M i l i s n ə f ə r i. Burada durmaqdan nə çıxacaq? Niyə getmirsən?

X a n ı m a r v a d. Sənin işin deyil!

M i l i s n ə f ə r i. Gör səninlə bir evdə yaşayanlar nə çəkirlər də!.. Ay arvad, get evinə, bir savadlı adam tap, səninchün ərizə yazsın, göndər bura. Baxarlar ərizənə, çağırarlar səni.

X a n ı m a r v a d. Sənə borcu qalmayıb.

Pauza.

M i l i s n ə f ə r i. Ay tərs müsəlman, bir stəkan çay gətirim?

X a n ı m a r v a d. Yox.

M i l i s n ə f ə r i. Burada dayanmaq olmaz! Quran haqqı, sənün üstündə məni işdən çıxaracaqlar. Bir dənə də vıqovor!

X a n ı m a r v a d. Çox böyük vəzifən var. Heyf!

M i l i s n ə f ə r i. Nə təhər adamsan sən? Belə də arvad olar? Dilin zəhrimardı vallah. Rəis olmayacaq bu gün.

X a n ı m a r v a d. Dünən də, srağagün də məni aldatdın.

M i l i s n ə f ə r i. Get, ay arvad. Vallah, bunun xatası mənim başımda çatlayacaq. Ay arvad, get, rəis iki gün iclasda olacaq. Sən mənim sözümə inanmırsan?

X a n ı m a r v a d. Birdən gəldi?

M i l i s n ə f ə r i. Birdən hər şey ola bilər. Birdən mən burada yıxılıb ölə bilərəm, nə olsun? Al, bir tikə çörək ye, ay tərs arvad, səhərdən acsan.

X a n ı m a r v a d. Çox sağ ol! Özün ye! Get çörəyini ye, nuş olsun! Səndən çox razıyam. Yaxçı adamsan sən.

İ ş ı q s ö n ü r.

ONUNCU ŞƏKİL

M ü ə l l i f, X a n ı m a r v a d, S i n e l l i k i ş i, M i l i s n ə f ə r i.

Küçə. Səhər.

Işıq yalnız Müəllifin üzünə düşüb.

M ü ə l l i f. Arvadlar ya həyətdə bir yerə yığışanda, ya bizim evdə söhbət edəndə tez-tez məhəlləmizin keçmişindən söz salırdılar və mən bilirdim ki, Xanım xalanın Abuzər adlı bir qardaşı olub və həmin Abuzər Fatma xalaya aşıq olub. Amma Fatma xala, Ədilənin anası, Abuzəri bəyənməyib, papaqçı Əbülfətə, yəni, Ədilənin atasına ərə gedib. Əbülfət əminin Ədilədən başqa, dörd qızı var idi. Ədilə isə ən kiçiyi idi. Xanım xala özü arvadların yanında olanda, arvadlar doyunca qeybət eləyə bilmirdilər və qeybət vaxtı hərdənbir qarıya baxırdılar ki, birdən Xanım xala içəri girər. Mən məhəlləmizdəki arvadların hamısının gülməyini də çox görmüşdüm, ağlamağını da. Amma Xanım xalanın ürəkdən gülməyini də xatırlamıram, haçansa ağlamağını da. Təkcə bir dəfə onun gözündə yaş gördüm. Mən Xanım xalanın qardaşının, Abuzərin yalnız şəklini görmüşdüm. Və əvvəlcə elə bilmişdim ki, Qocanın şəkli. Xanım xaladan soruşmuşdum: «Qocadır?» və Xanım xalanın gözlərindən süzülən o iki gilə göz yaşını onda gördüm.

Pauza.

Bütün məhəllə Əbdüləlinin yolunu gözləyirdi. Xanım arvad dördüncü gün yenə də həmin idarənin qabağına getdi.

Bütün səhnə işıqlanır. Xanım arvad binanın qarşısında gəzişir.

Milis nəfəri köşkün içində termosdan özünə çay tökür.

M i l i s n ə f ə r i. Gəl sən də bir stəkan isti çay iç, qızıq bir az.

X a n ı m a r v a d. Çox sağ ol, sən özün içginən.

M i l i s n ə f ə r i. Mən necə içim? Boğazımdan keçmir axı. Görürəm ki, sən orda səhərdən axşamacan soyuqda ayaq üstə dayanmısan. Necə içim?

X a n ı m a r v a d. İç, qardaş, iç. Nuş olsun. Mənə baxma. Ancaq bircə dənə xahişim var sənnən. Buranın böyüyünü göstər mənə.

M i l i s n ə f ə r i. Görürəm ki, yaman arvadsan, əl çəkən deyilsən. O şinelli kişi var a, maşından düşüb işə gəlir, buranın böyüyü odur. İki aydı rəis qoyublar. Yaman adamdı! Sən Ətağanın cəddi, arvad, ancaq xatanı məndən uzaq elə. Mən sənə heç nə deməmişəm. Hə?

X a n ı m a r v a d. Sən nə dedin ki, məndən soruşursan?

Maşın səsi gəlir. Qapı açılıb örtülür. Şinelli kişi gəlir. Milis nəfəri tələsik köşkdən çıxıb mil dayanır. Xanım arvad tələsik ona yaxınlaşır.

Dayan bir!..

Ş i n e l l i k i ş i. (təəccüblə). Nədir? Nə istəyirsən, ay arvad?

Milis nəfəri həyəcanla Xanım arvada qaş-göz eləyir, yəni ki, sus.

X a n ı m a r v a d. Sənə sözüm var.
Ş i n e l l i k i ş i. Nə söz?
X a n ı m a r v a d. Şikayətim var.
Ş i n e l l i k i ş i. Kimdəndir şikayətin? (*Milis nəfərinə*) Bu nə biabırçılıqdır belə?
X a n ı m a r v a d. O neynəsin? Mən ondan icazə-zad alıram bəgəm? Səndəndür şikayətim.
Ş i n e l l i k i ş i. Nə?
X a n ı m a r v a d. Səndəndür şikayətim! Bir də sənün işçiləründən.
Ş i n e l l i k i ş i. Nə danışırsan, arvad? Özün bilirsən, nə danışırsan?
X a n ı m a r v a d. Lap yaxçı bilirəm! Dedim ki, səndəndür şikayətim! Adam döyülsən sən bəgəm? İnsan döyülsən? Dünyanın ucunu elə o maşınınla tutub gedəcəksən? Bir qulaq as, gör, nə deyirlər sənə də!

Kiçik pauza.

Ş i n e l l i k i ş i (*milis nəfərinə*). Deyəsən, dünən də bu arvad burda durmuşdu.

Milis nəfəri çiyinlərini çəkir.

Burax bunu içəri!
M i l i s n ə f ə r i. Oldu!

İ ş i q s ö n ü r.

ON BİRİNCİ ŞƏKİL

M u x t a r, X a n ı m a r v a d, Ə l ə k b ə r, həmişəki məhəllə əhli.
Məhəllə. Səhər.

Məhəllə əhli hərə öz işi ilə məşğuldu. Kişilər nərd oynayırlar. Meyranqulu nəsə düzəldir. Əliabbas kişi kətildə oturub təsbeh çevirir. Arvadlar zivadən paltar asırlar, həyətdəki krandan su götürürlər.

Maşın səsi gəlir. Sonra tələsik səhnəyə gələn Muxtar barmağının işarəsilə Ələkbəri çağırır.

M u x t a r. Sən burada olursan də?
Ə l ə k b ə r. Həri.
M u x t a r. Həri yox, bəli.
Ə l ə k b ə r. Bəli.
M u x t a r. Get, o arvadı çağır bura.
Ə l ə k b ə r. Hansı arvadı?
M u x t a r. Necə hansı arvad? O arvadı də!

Məhəllə əhlinin bütün diqqəti Muxtardadır. Xanım arvad əlində bir boğça, evdən çıxıb pilləkənlə aşağı düşür.

X a n ı m arvad. Nə istəyirsən?
M u x t a r. Mənə əmr eləyiblər ki, səndən üzr istəyim.
X a n ı m arvad. İndi mən neyniyim?
M u x t a r. Mən üzr istəməliyəm.
X a n ı m a r v a d. İstə də.
M u x t a r. Üzr istəyirəm.
X a n ı m a r v a d. Xoş gəldün!

Muxtar gedir.

(Boğçadan iki qutab çıxarır.) Ələkbər, al bu qutabları özün ye. Bunları da Əbdüləliynən apar. Maşını qıraqda saxlayacaq, sənə göstərəcək ki, bunları kimə vermək lazımdır. Paydır!

İ ş ı q s ö n ü r.

ON İKİNCİ ŞƏKİL

M ü ə l l i f, Ə l ə k b ər, M i l i s n ə f ər i, S o n a, A ğ a k ər i m.
Küçə. Sonra Ələkbərgilin evi. Səhər.

M ü ə l l i f. Əbdüləliyi buraxmışdılar və Əbdüləli yenə öz «polutorka»sını sürürdü. Həmin gün mən, əlimdə Xanım xalanın verdiyi boğça, Əbdüləlinin o gözəl «polutorka»sına minib getdim. Əbdüləli maşını böyük bir binanın yanında saxladı və o binanın qabağında gəzişən bir milis nəfərini mənə nişan verdi. Mən, Xanım xalanın boğçası da qucağımda, həmin milis nəfərinə yanaşdım.

Ə l ə k b ər *(boğçanı ona uzadır)*. Alın, paydır, Xanım xala göndərib.

M i l i s n ə f ər i. Xanım xala kimdi, a bala?

Ə l ə k b ər *(təəccüblə)*. Xanım xalanı tanımırısan? Xanım xaladır də...

Kiçik pauza.

M i l i s n ə f ər i. Mənə bax, həmin arvadı? Hə, yüz faiz odu! O arvad başqa arvadı! Mən o cürə heç kişi görməmişəm!..

Işq yenə yalnız Müəllifin üzərinə düşür.

M ü ə l l i f. Həmin gün məhəlləyə belə bir xəbər də yayıldı ki, Muxtarın vəzifəsini aşağı salıblar. Çünki evə maşınısız gəldi. Amma, günlərin bir günü, qara «emaddin» yenə məhəllədə göründü və bu dəfə də xəbər yayıldı ki, güya Muxtar yaxşı işçidir, buna görə də vəzifəsini təzədən böyüdüblər. Sonra da, günlərin bir günü...

Işq Ələkbərgilin evində yanır. Sona mizin arxasında ağlaya-ağlaya düyü arıtlayır. Ələkbər qaça-qaça içəri girir.

Ə l ə k b ər. Atam gəldi! Atam gəldi!

A ğ a k ər i m *(içəri girir)*. Salam-əleyküm!..

S o n a *(tez ayağa qalxır)*. Xoş gəldün! Xoş gəldün!

A ğ a k ər i m *(diqqətlə ona baxır)*. Nə olub?

S o n a. Heç... Gəl soyun...

A ğ a k ər i m. Hə?

S o n a. Yazıq Kübra, Muxtarın arvadı, dünən rəhmətə getdi...

Kiçik pauza.

A ğ a k ər i m. Bivəfa dünyadı də... Süleymana qalmayan dünya, kimə qalacaq? Allah rəhmət eləsin...

İ ş ı q s ö n ü r.

ON ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Balakərim, Ələkbər, Gülağa, Suğra, Xanım
arvad, Sona, Əliabbas kişi, Qoca, Meyranqulu.
Məhəllə. Günorta.

Balakərimlə Ələkbər həyətin bir küncündə oturub. Meyranqulu taxta mizi təmir edir. Qoca ona kömək edir.
Gülağa ilə Suğra əl-ələ tutub bir-biri ilə nəsə danışa-danışa səhnədən keçirlər.

Balakərim. Lap qədim vaxtlarda, Süleyman peyğəmbər var idi, Ələkbər. Bu Süleyman peyğəmbərin bir arvadı var idi. Adı Bilqeyis idi. Çox da sədaqətli arvad idi. Bir də bir dəvəquşusu var idi.

Ələkbər. Onun adı nə idi?

Balakərim. O quşun adı Bubbu idi.

Ələkbər. Bubbu?

Balakərim. Həri, Bubbu. Bu Bubbu quşu Süleyman peyğəmbərlə Bilqeyisin sirlərini bir-birlərinə çatdırırdı. Bizim bu Gülağa ki, var a, Ələkbər, bax, həmin Süleymandır. Suğra da Bilqeyisdir. O ki, qaldı Bubbu quşuna, o da, elə Gülağa ilə Suğranın özüdür... Bilirsən, nöşün? Çünki onların bir-birindən sirri yoxdu...

Xanım arvad (*pəncərədən boylanır*). Ələkbər, bir dəyqə qalx yuxarı...

Ələkbər Balakərimin yanından durub pilləkənlə yuxarı qalxır.
Xanım arvad əlində kiçik bir qazan eşiyə çıxır.

Xanım arvad. Ələkbər, başuva dönüm, bunu apar ver Əliabbas kişiyyə... Soruş, görək necədi?...

Ələkbər qazançıyı alıb aşağı düşür. Əliabbas kişinin evi işıqlanır. Ələkbər içəri girir. Qazançıyı mizin üstünə qoyur. Ələkbər kişi çarpayının üstündə oturub.

Ələkbər. Bunu Xanım xala göndərib. Özü də soruşur ki, necəsən?

Əliabbas kişi (*öskürə-öskürə*). Balam, İranda adama salam-zad vermirlər?

Ələkbər. Bilmirəm.

Əliabbas kişi. Niyə, balam? Sən iranlı deyilsən?

Ələkbər. Yox.

Əliabbas kişi. Bəs haralısan?

Ələkbər. Bizim mələli...

Əliabbas kişi. Onda, ay bizim mələli, onda əvvəlcə bir Allahın salamını ver, sonra sözüvü de də...

Ələkbər. Salam-əleyküm.

Əliabbas kişi. Ay baban rəhmətlik! Allah atava da can sağlığı versin. İranlı olanda nə olar, yaxçı kişidir. Əleykümə salam, kişi qırığı! (*Öskürür.*) Necəyəm? Hər işim qaydasındadı. Bircə Bəzmi-Süleymanım çatışmır. Bilirsən də, Ələkbər, sənin adaşın Mirzə Ələkbər əhli-qələm olub. Sabir! Eşitmisən?

Ələkbər. Yox.

Ə l i a b b a s k i ş i. Məktəbə gedəndə biləcəksən. O kişi deyib ki, qoca-müstəğniyi-sərvət də olsa, qolunda bir cocuqca qüvvət olmaz! Başa düşdün? Allah Mirzə Ələkbərə rəhmət eləsün, bilib ki, nə deyir! Allah Mirzə Səttara da rəhmət eləsün, Sabirin dəlisi idi, şerləri dilindən düşmürdü... Çünki elə özü də, Sabir kimi, xalqını sevən adam idi... Ələkbər, indi ki, gəlmisən, qoy sənə bir sirr açım. Bilirsən də, indi XX əsrin birinci yarısıdır. Əsr bilirsən nə deməkdir? O bədbəxt oğlu, bədbəxt Balakərim başa salmayıb sənə, əsr nə deməkdir? Əsr, yəni yüz il deməkdir. Sən XXI əsrdə yaşayacaqsan, onda indiki məndən cavan olacaqsan. Bir də gördün ki, Ələkbər, onda Dəccəl zühur elədi, dedi ki, mən Mehdiyəm. Onda, sən, Ələkbər, bil ki, yalan deyir. O köpəyoğlu Dəccəl Mehdi döyül. Mehdi Sahibi-Əzzaman sonra zühur eliyəcək. Yaxçı, Ələkbər? Allah qoysa, XXI əsrdə mənim bu sözlərimi yaduva salarsan. Onda bəlkə məni də yaduva saldun. Yaxçı, Ələkbər?

Ə l ə k b ə r. Yaxçı. *(Evdən çıxır.)*

X a n ı m a r v a d *(pəncərədən boylanır)*. Nə oldu, Ələkbər, necədi kişi?

Ə l ə k b ə r *(həyətdən)*. Yaxçıdır, ancaq öskürür.

X a n ı m a r v a d. Qoca, ay Qoca, gəl bir az keçi piyi götür, get, kişinin belinə sür, qoy soyuqdəyməsini çəkib canından çıxartsın.

Qoca pilləkənlə yuxarı qalxır.

X a n ı m a r v a d *(deyinir)*. Yazıq Həlimə öləndən sonra bu qaragün kişinin işi Allaha qalıb!..

Işıq yalnız Ələkbərgilin evinə düşür.

Ə l ə k b ə r. Ana, Məmmədbağır kim olub?

S o n a. Heç kim, yat!

Ə l ə k b ə r. Bilirəm, Əlabbas kişinin oğlu olub.

S o n a. Uşaqsan, uşaq işinnən məşğul olginən də... Demirəm sənə ki, yatginən.

Işıq söndür.

ON DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

M ü ə l l i f, Ə l ə k b ə r, Ə l i a b b a s k i ş i, B a l a k ə r i m,
I b a d u l l a, S o n a, Ə d i l ə, M e y r a n q u l u, M o l l a Ə s ə d u l l a.
Məhəllə. Səhər. Yağış yağır.
Işıq Müəllifin üzərinə düşüb.

M ü ə l l i f. O gecə axtarışından sonra, Məmmədbağır bir də heç vaxt evlərində qalmadı. Qısa ömründə, bir də heç vaxt Əliabbas kişinin gözlərinə görünmədi. Həmin o yağışlı payız gecəsi baş götürüb evdən gedən oldu. Xəbər gəldi ki, nəşəxorlara, qumarbazlara qoşulub, pul uduzub, vermir, qaçıb haralardasa gizlənir və o axtarışdan iki il sonra, 1929-cu ilin bir qış səhərində məhəllə adamları tut ağacının dibində Məmmədbağırın meyitini tapdılar. Hardasa içib, döyülüb, gecə bu tut ağacının altına gəlmişdi və burada ölmüşdü... Mən, əlbəttə, o gecə axtarışını da görməmişdim, 1929-cu ilin o qış səhərini də görməmişdim. Amma qəribədi, mənə elə gəlirdi, elə bil, bütün bunların, yəni eşitdiyim bu hadisələrin hamısını öz gözlərimlə görmüşəm...

Səhnə işıqlanır. Məhəllə camaatı Məmmədbağırın meyitinin ətrafına yığılıb. Əliabbas kişi yaxınlaşır. Hamı aralanır. Əliabbas kişi oğlunun meyitinə baxa-baxa bir müddət susur.

Pauza.

Ə l i a b b a s k i ş i (*əllərini yuxarı qaldırır*). İlahi, şükür kərəminə!.. Şükür kərəminə! İki il idi bu günü gözləyirdim!.. Şükür!

Işıq yenə yalnız Müəllifin üzərinə düşür.

M ü ə l l i f. Məmmədbağırı məhəllə adamları basdırdı. Əliabbas kişi təziyə saxlamadı və heç kimdən başsağlığı qəbul eləmədi. Həlimə xala elə günə düşmüşdü ki, söz də deyə bilmirdi, sinəsindən ancaq boğuş bir xırıltı çıxırdı... İllər keçdi... Məmmədbağırın dərdi Həlimə xalanı apardı. Əliabbas kişi tək qaldı. Müharibə başlayandan sonra da, günlərin bir günü, Əliabbas kişinin Maştağada yaşayan qızı Nisə xala əri ilə gəlib onu kəndə, öz evlərinə apardılar. Ondan sonra, biz bir daha Əliabbas kişini görmədik.

Baxın prelüdləri eşidilir.

Baxın prelüdləri həmişəlikdi. Həmişə insanlarla olacaq. O prelüdləri yüz il bundan əvvəl də çalıblar, yüz il bundan sonra da çalacaqlar. Amma Balakərimin tütəkdə çaldığı havaları bir də heç kim eşitməyəcək. Bax nəhəng idi. Amma Balakərim heç kim idi. Heç kimlərin mahnısı əbədi susur. Bu çox ağırdı...

Pauza.

Mən heç cürə yadıma sala bilmirəm ki, müharibənin başlanmağını birinci dəfə nə vaxt eşitdim? Bunu eşidəndə mən nə edirdim? Bəzən mənə elə gəlir ki, bu xəbəri, birinci dəfə, anamdan eşitdim. Bəzən də, mənə elə gəlir ki, Balakərimdən eşitdim və o zaman Balakərimin həmişə yol çəkən gözlərinə dərin bir kədər çökmüşdü. Balakərim danışdı və o danışdıqca da mən Ağ Dəvənin yanında olurdum. Mən yenə də onunla birgə Ağ Dəvənin yanında, o sehrli Ağ Dəvə aləmində idim.

Işıq səhnənin bir küncündə oturmuş Balakərimi işıqlandırır.
Ələkbər onun yanında oturub.

B a l a k ə r i m. Yolçu fikirləşdi ki, bir vaxtlar ki, hələ Məhəmməd Rəsulüllaha inanmayan adamlar var idi və o adamları da Allah xəlp etmişdi, bəs nə üçün o adamlar Məhəmmədi daşa basıb dişini sındırdı, dodağını parçaladı? O adamlar Məhəmmədə inanmırdı, amma Allah ki, Məhəmmədi tanıyırdı, Allahın ki, elçisi idi Məhəmməd və bir halda ki, belə idi, nə üçün o adamlar əllərini qaldırıb Məhəmmədə daş atırdı? Niyə əlləri qurumurdu? Və ümumiyyətlə, necə olurdu ki, belə bir bəd əməl onların ağına gəlirdi?

Işıq Molla Əsədullanın üzərinə düşür.

M o l l a Ə s ə d u l l a. Alə, Allaha and olsun, bu Balakərim küfr şeylər danışır!.. Alə, buna qulaq asmaq olmaz e!.. Bu köpəyoğlu, deyəsən, əstəğfürullah, Allahı danır... (*Gedir.*)

B a l a k ə r i m. Nə üçün o saat peyğəmbərə inanmırdılar, axı, Allah peyğəmbərin taleyini əvvəlcədən təyin etmişdi və bəyəm Şeyx İbrahim Əlimuxtar Qəzvini – Allah ona rəhmət eləsin – demir ki, dünyanın ən böyük və ən müdrik kəlamı budur: «Allah bilən məsləhətçi?...».

Işıq İbadullanın üzərinə düşür.

I b a d u l l a. Alə, Balakərim, bu nə nağıldı danışırısan uşağa, alə? Sən dəvə ətinin qutabından danış e, dəvə ətinin qutabından! Tavada cız-cıznan qızara o üz-bu üz, üstünə də sumax töküb ağzın yana-yana yiyəsən dəvə ətinin qutabını. Özü də sənün Ağ Dəvəvün ətindən! Yanında da yüz qram ceyran südü. Sonra bir dənə də yüz.

Ə l ə k b ə r (*ayağa durub qaçaraq İbadullanın üstünə tüpürür*). Sən əclafsan!

I b a d u l l a. Alə, nə dedün mənə?

Ələkbər evə qaçır. Işıq yenə yalnız Müəllifin üzərinə düşür.

M ü ə l l i f. Neçə aydı ki, müharibə başlamışdı. Oğullar bir-bir məhəlləmizdən gedirdilər. Məhəlləmiz də, həyətimiz də boşalırdı. Cəfər, Adil, Əbdüləli, Qoca, Cəbrayıl, Ağarəhim də getdi. Sonra Suğranın əri Gülağa da, o biri cavanlar da, sonra mənim atam da getdi və qayıtmadı. Məhəlləmizin birinci qaragünlüsü Meyranqulu əmigel oldu. Meyranqulu əmi ağlayıb təkcə bunu deyirdi: « – Mənim şair oğlum!» Meyranqulu əminin oğlu İbrahim haçansa şair kimi iki misra yazmışdı və mən bu iki misranı gülə-gülə arvadlara deyən Şövkətdən eşitmişdim. Mənasını başa düşməsəm də, o iki misra bizim məhəlləyə oxşamayan hansısa başqa bir aləmdən xəbər verirdi və ilişib həmişəlik mənim hafizəmdə qalmışdı:

Göy yaxasın açanda, ay göründü...
Sən yaxanı açanda, günəş göründü...

Səhnə işıqlaşır. Məhəllədə yasdır. Bir tərəfdə kişilər oturub. O biri tərəfdə arvadlar ağlaya-ağlaya Meyranqulugilin evinə girib-çıxırlar.

M e y r a n q u l u. Mənim şair oğlum!.. Şair oğlum!..

M o l l a Ə s ə d u l l a. Kəfənsiz gedən növcavan!..

K i ş i l ə r:

– Allah rəhmət eləsin!..

– Allah sənə səbr versin, Meyranqulu!..

– Allah rəhmət eləsin!..

M o l l a Ə s ə d u l l a. Allah sizin də önlərinizə rəhmət eləsin. Allah bəisin cəzasını versin! Allah sizin cavanlarınızın hamısını hiyf eliyib güllədən saxlasın! Allah heç bir evi kişisiz qoymasın! Uşaqlar yetim qalmasın! Allah Hitler oğraşın divanını eləsin! Qənimi Əzrayıl olsun! Qəbri od tutub yansın və dili ağzında kömürə dönsün! Allah əziz atamız Stalinin də ömrünü uzun eləsin!

K i ş i l ə r:

– İllah-amin!..

– Elə də olacaq!..

– Əl-əlbət!..

M o l l a Ə s ə d u l l a. Meyranqulu oğlu İbrahim çox yaxçı oğlan idi. Bu cəhətdən İbrahim peyğəmbərə də bənzəyişi var idi. Babilin padşahı Nəmrud İbrahimi oda atdırdı, amma od İbrahim Xəlili götürmədi. Nöşün? Çünki o qədər təmiz idi! Və o yerdə ki, od yanırdı, həmin od qalağı çiçəkli bir bağa döndü.

Işıq yenə Müəllifin üzərinə düşür.

M ü ə l l i f. Məhəlləyə ikinci dəfə qara xəbər Firuzə xalagilə gəldi və bu dəfə çadır onların evinin qabağında quruldu. Sonra o çadır tez-tez qurulmağa başladı. Bu çadır çöndü oldu Ağ Dəvə, qapıların ağzında qurulub dünyanın dərdli işlərindən xəbər verdi. Həmin çadır bizim məhəllədə ancaq bircə dəfə qurulmadı. Suğranın əri saatsaz Gülağanın qara xəbəri gələndə. Suğra qoymadı. Suğra inanmadı Gülağanın ölməyinə. Mən bir dəfə Balakərimdən soruşdum.

Işıq Balakərimlə Ələkbərin üzərinə düşür.

Ə l ə k b ə r. Balakərim, o Ağ Dəvə niyə Hitlerin qapısında yatmır?
B a l a k ə r i m. Yatacaq, Ələkbər, yatacaq! Farslar bilirsən də, nə deyib, Ələkbər? Farslar deyib ki: «Hər suxən caiz, hər nöqtə məqam darəd».

Işıq yenə yalnız Müəllifi göstərir.

M ü ə l l i f. Günlərin bir günü də, xəbər çıxdı ki, Amerikadan bir nəfər Ziba xalagilə gəlib. Özü də o bir nəfər Ziba xalanın oğludur, Amerikada yaşayır. Arvadlar deyirdi ki, Qavril – Ziba xalanın həmin oğlu – gəlib ki, Ziba xalanı Amerikaya aparsın. Deyirdilər ki, Qavrilin Amerikada on otağı var, özü də 21-ci mərtəbədə.

İ ş ı q s ö n ü r.

ON BEŞİNCİ ŞƏKİL

S o n a, Z i b a x a l a, S ə f u r ə x a l a, F i r u z ə x a l a,
M ə ş ə d i x a n ı m, Q a v r i l, Ə l ə k b ə r.
Məhəllə. Günorta.

Arvadlar həyətdədirlər, kimi zivəyə paltar sərir, kimi krantda qab-qacaq yuyur, kimi yorğan sıyıyır.

S ə f u r ə x a l a. Vay, yazıq Ziba, o mərtəbələrini necə qalxacaq elə?

F i r u z ə x a l a. Ağz, pilləkənlə qalxmırlar ki, maşın qaldırır adamları yuxarı də... Yazıq Ziba, o maşına necə minəcək hər gün, ağz? Yazıq Ziba çox əziyyət çəkib, səhərdən axşamədək tum satmaqdan beli donqarıb. Qoy, getsin oğlun, mağıl, heç olmasa, ömrünün axırında oğul-uşaq görsün.

M ə ş ə d i x a n ı m. Bu ki, belənçinə yaxçı oğul idi, nöş indiyənəcən görünmürdü? Nöş demirdi ki, mənim də anam var, hə? Ağz, vallah, mən ölü, siz diri, görərsüz, bunu arvadı göndərib bura. Deyib ki, get anovu götür gəl, uşaqlara baxsın.

S o n a. Sizi bilmirəm, vallah, mən darıxacağam Ziba xalayçun.

Ziba ilə oğlu gəlir. Ələkbər onların qabağına qaçıb, maraqla Qavrilə baxır.

Ə l ə k b ə r. Salam!

Q a v r i l. Salam. Salam.

Z i b a. Elə yaxçı oğlansan sən, Ələkbər!.. Allah səni həmişə salamat eləsin!.. (Arvadlara) Peyğəmbər haqqı, heç hara getməzdim. Sizi qoyub hara gedirdim? Kimdi məni adam yerinə qoyan, sizdən başqa? Amma nəvələrim var da o xarabada, görmək istəyirəm onları. Nə edim, bəs haçan görəcəyəm? Nəvələrim də, deyir, ingiliscə danışrlar, bəs mən onları necə başa düşəcəyəm? Ay arvadlar, mən sizi qoyub hara gedəcəyəm, başıma haranın daşını salacağam? Allah sizi həmişə salamat eləsin! O xarabada mən nə edəcəyəm? Məni yaddan çıxartmayın... Qayıdib gələcəyəm mən... Qoy gedib bir o nəvələri görüm...

Q a v r i l. Allahın köməyilə.

Ə l ə k b ə r (yavaşdan Sonaya). Ana, azərbaycanca danışır e...

Z i b a x a l a. Hamınıza məktub yazacağam... Siz də, qurban olum, tək qoymayın məni orda, məktub yazın, Allah sizi həmişə salamat eləsin!

Qavril doldurma qələmlə ünvan yazır. Ələkbər qələmə baxır. Ziba qələmi Qavriləndən alıb Ələkbərə verir.

Z i b a x a l a. Al, Ələkbər, qoy yadigar qalsın səndə!
Q a v r i l. Bəs mənim... qələmim?..
Z i b a x a l a. Ələkbər ağıllı oğlandı! Qoy, onda qalsın!
Q a v r i l. Bəs...
Z i b a x a l a (*onun sözünü kəsir*). Alun, bu da mənim adresim! Özüm də yazacağam sizə!
Q a v r i l. Allah qoysa... Allah qoysa...

Işığı Müəllifin üzərinə düşür.

M ü ə l l i f. Ziba xalanın mənə bağışladığı o avtomat qələm mənim bütün içimə bir ruh yüksəkliyi, bir coşğunluq doldurmuşdu. O avtomat qələm bizim evə də bir sevinc gətirmişdi. Anam o avtomat qələmi fəxrlə bizə gələn arvadlara göstərirdi. O qələm bizim evdə bir nikbinlik əmələ gətirmişdi. Mən də gələcəkdə Qavril kimi sürətlə yazacaqdım və mən o qələmi səfərdən qayıdan atama göstərəndə, atam qələmin o tərəfinə-bu tərəfinə baxıb dedi: «Böyüyəndə, bilirsən, nədən yazarsan bu qələmlə?» Mən: «Nədən?» – soruşdum. Atam: «Bax, bizim bu məhəllənin adamlarından!» – dedi... Az sonra atamı da cəbhəyə apardılar...

İ ş ı q s ö n ü r.

ON ALTINCI ŞƏKİL

M ü ə l l i f, Ə l ə k b ə r, S o n a, S ə f u r ə x a l a, Ə d i l ə.
Məhəllə. Günorta. Sonra axşam.

Ədilə ilə Ələkbər üz-üzə gəlir.

Ə d i l ə. Ələkbər, necəsən?..

Işığı Müəllifin üzərinə düşür.

M ü ə l l i f. Ədilə bu sualı elə verdi, elə bil, əslində, başqa şey deyirdi. Deyirdi ki, mənim halım çox pisdi, Ələkbər, mənim ürəyim gülmür, Ələkbər. Mən dünyanın ən bədbəxt adamıyam, Ələkbər, mən yazığam, kimsəsizəm Ələkbər!.. Sonra Ədilə birdən-birə mənə dünyanın ən təsirli sözlərini dedi.

Ə d i l ə. O sirkin biletlərini yadigar saxlamışam, Ələkbər...

M ü ə l l i f. Və Ədilənin də, mənim də gözlərim doldu. Bundan sonra mən Ədiləni, bir də heç vaxt görmədim.

Pauza.

Kübra xalanın vəfatından bir il keçəndən sonra birdən-birə məhəlləyə belə bir xəbər yayıldı ki, Muxtar özü üçün papaqçı Əbülfətgilə elçi gedib və Ədilənin hərisini alıb, Ədiləni Muxtara əvəz verirlər...

Işığı Ələkbərgilin evinə düşür. Ələkbər nöyüt lampasının yanında oturub. Səfurə xala ilə Sona mizin arxasında əyləşiblər.

S ə f u r ə x a l a. Muxtar olanda nə olar, balam, kişi döyül bəyəm? Özü də işi elədi ki, fronta getməyəcək! Bir az yaşı çoxdu Fatmanın qızınan, nolar balam, kişinin yaşı çox olar da, kişi kişidi də, başuva dönüm sənün, nolar qulaqları balaca olanda? Adam öləcək, vallah, insafən Kübraya çox yaxşı baxırdı... Evcanlı kişidi... Düzdü e, Ədilə çox xanım-xatındı, amma gedəcəkdi, misalçün, Xanımın oğluna, nolacaqdı? Qoca hələ gərək frontdan, Allah qoysa, salamat qayıtsın... Sonra yenə hələ oxusun gərək... İkisi də cavan... Ağz, evə pul gətirmək hər kişinin işidi bəgəm?.. Bir tərəfdən də Xanım kimi əzazil!

S o n a. Əzazil niyə olur Xanım xala, ay Səfurə bacı?

S ə f u r ə x a l a. Indi Xanımı sən mənə tanıdacaqsan?.. Muxtar ayağını bərk basıb yerə. Qoca, Allah eləsin ki, sağ-salamat qayıtsın frontdan, ağıllı uşaqdı, tərbiyəli, söz yox. Elə, adamın Allahı var, Xanımın oğlanlarının hamısı tərbiyəli, amma, ay başuva dönüm sənün, tək tərbiyə ilə arvad saxlamaq olmaz... Zəmanə pis zəmanədi. Ode, o yazıq Gülağanın axırı nə oldu? Toyuq başı kəsməyə ürəyi gəlmirdi, bir gülləyə qismət oldu cavan canı. Allah bir gün də Hitler köpəyoğluna qismət eləsin o gülləni! Suğra yazığın da ki, sənən uzaq olsun, düşdüyü günü, Allah heç düşməndə də qismət eləməsin. Cavan yaşında o cürə havalanıb başı...

S o n a. Axı, könülsevən göyçək olar da, ay Səfurə bacı.

S ə f u r ə x a l a. Bəsdir, ağz, uşaq sözü danışma!.. Qızı qoyarsan öz xoşuna, ya halvaçıya gedər, ya zurnaçıya!

S o n a. Axı, bunu da deyiblər ki, ay Səfurə bacı, qızı otaqlıya yox, papaqlıya verginən də...

S ə f u r ə x a l a. Nə olub, ağz Muxtarın papağına? Sənün Fatmadan çox ürəyün yanacaq o qıza? Vallah, gül kimi söz deyir Fatma öz qızına! Deyir ki, bizə bax, ağıllı ol, həmişə kasıb olmuşuq, deyir, bir qarnı ac, bir qarnı tox yaşamışıq, bax, bacıluva deyir, Allah atovun papaq tikən əllərini salamat eləsin, deyir, yoxsa ki, hamısının uşağı acından ölər. Düz deyir də, Fatma özü, əgər papaqçı Əbülfətə getməsəydi, Xanımın qardaşı o rəhmətlik Abuzərə getsəydi, indi nə olacaqdı? Yetim qalacaqdı bütün uşaqları də...

S o n a. Allah bilən yaxşıdı, kimin alınına nə yazılıb, odu...

S ə f u r ə x a l a (*ayağa qalxır*). Yaxçı, mən getdim...

S o n a. Sağ ol...

Səfurə gedir.

(*Ələkbərə*) Dur, biz də yataq...

Ə l ə k b ə r. Amma işi keçirmə...

Sona qəzet parçası götürüb lampanı silmək istəyir.

Sona(*qəzetdəki şəkili göstərir*). Bax, Fətulla Dadəminin şəkli... Dünyanın işləri niyə beləncinə insafsızdı, ay Allah? Bu dünyanın bütün dərd-səri nüşün elə bizə qalıb? Camaatın oğlu qayıtmır, əri itkin düşür, ancaq qəzetlər yenə Fətulla Dadəmin şəklini çap edir. Fətulla Dadəmi cəbhədəki əsgərlərə məktub yazıb! Fətulla Dadəmi faşist köpəyüşağının əleyhinə çıxış edib! Elə hazır çıxışdansa, məktubdansa, xalqın əri kimi, oğlu kimi gedib özü vuruşsun də faşistlərlə, nöş getmir? Nöş mənəm ərim gedib, heç bilmirəm, Allah eləməmiş, başına nə gələcək, mən də başıma haranın külünü tökəcəyəm, ancaq sən nöş burda oturub məktub yazırsan, ay oğraş? Tufu! (*Qəzet parçasına tüpürür.*)

İ ş i q s ö n ü r.

ON YEDDİNCİ ŞƏKİL

Balakərim, Ələkbər, İbadulla, Fatmaxala,
Xanım arvad, başqa məhəllə adamları.

Məhəllə. Günorta.

İbadulla keflidir. Əlində balta var. Balakərim tütək çalır. Ələkbər, həmişəki kimi, onun yanında oturub. Xanım arvad həyətdən keçir.

İbadulla (*onun ardınca*). Hə, nə bilmisən sən nemesləri? O əclaf nemeslər mən ölüm, sən öləsən bilmirlər e... Bir-bir çaxacaqlar gülləni o yaxbala oğlanlarıvun başına!

Ələkbər (*onun qabağına qaçaraq*). Yalan deyirsən, köpəyoğlu!

İbadulla. Köpəyoğlu sən o həmşəri atondu! Onun da başına bir dənə güllə çaxacaqlar!

Ələkbər. Yalan deyirsən! Yalan deyirsən!

İbadulla səhnədən çıxır. Səhnə arxasından balta səsi gəlir, Arvadlar bir-bir evdən çıxırlar.

Ələkbər. O neyniyir, Balakərim?

Balakərim. Tut ağacını kəsir...

İbadulla gəlir.

Pauza.

İbadulla. Nə baxırsuz mənə, dəvə nalbəndə baxan kimi! Onu babam əkib, mən də kəsirəm, sizə nə var?

Pauza.

Nə qalır ki, adama, bu tut ağacı da qalaydı. Ode, faşistlər oturublar Voronejdə, kef eliyirlər özləriyçün zarazalar! Çünki bu dünya zaraza dünyadı! Adama qalan kəfəndi, o da məlum döyül, qismət olacaq, ya yox?!

Ələkbər (*qışqırır*). Sənə qismət olacaq!

Pauza.

İbadulla. Elə bilirsüz mən əclafam, hə? (*Ələkbərə*) Bilirəm, otuz ildən sonra böyük kişi olacaqsan. Onda da, yaduva düşəcək mənim bu ağacı kəsməyim, goruma söyəcəksən mənim. Bir dənə zaraza vardı, deyəcəksən, İbadullaydı o zarazanın adı, mələmizin tut ağacını kəsdi. Söy! Sümüklərim çürümüş olacaq onda mənim!.. Ancaq bilməyəcəksüz ki, İbadulla anası ölmüş, bu ağacı kəsdi ki, odun eliyib aparıb satsın, balalarını dolandırсын... Bilməyəcəksüz ki, zaraza İbadulla döyüldü, dünyaydı zaraza... (*Ağlayır.*) Niyə bu zaraza dünyada adamlar adam oldu? Niyə pişiklər adam olmadı?..

Səhnə qaranlıqlaşır. Ancaq Balakərimlə Ələkbər görünürlər.

Ələkbər. Balakərim, şairləri satmaq olar?

Balakərim. Olar!

Birdən küt bir səs və qaranlıq içində qışqırıq eşidilir.

Fatmaxalanın səsi. Vay, evim yıxıldı!..

Səhnə işıqlaşır. Camaat həyəcan içində səhnənin arxasına qaçır.

Səs-küy qopur.

- Ədilə özünü damdan atdı!..
- Ədilə özünü öldürdü!..
- Vaxsey!..
- Vay!..

F a t m a x a l a (*qışqıra-qışqıra səhnəyə daxil olur*). Məni öldürəydin, cavan canına qıymayıydın!.. Məni öldürəydin! Məni!.. Məni!..

Arvadlar ağlayır. Sona Ələkbəri qucaqlayır.

- S o n a. Qorxma... Qorxma, Ələkbər... Qorxma...
S ə s l ə r:
– Həkim!..
– Nəfəs alır!..
– Maşın!..
– Maşın!..

Işıq Müəllifin üzərinə düşür.

M ü ə l l i f. Anam mənim başımı döşünə sıxmışdı. Sonra özü ağlaya-ağlaya mənim üzümü yudu, mənə su içirtirdi. Ədilə hələ sağ idi, amma tamam əzilmişdi və onu maşına qoyub xəstəxanaya apardılar. Dörd gündən sonra Ədilə öldü. Ədilə mənim üçün birinci doğma adam idi ki, öldü...

Kiçik pauza.

O dörd misra indiyə qədər mənim yaddaşımdadı:

Məktub, səni ad eylərəm,
Poçta əmanət eylərəm...
Gedib Qocaya çatmasan,
Bil ki, qiyamət eylərəm...

Səhnə işıqlanır. Həyətdən Ədilənin cənazəsini qaldırırlar. Arvadlar ağlaşır. Molla Əsədulla Quran oxuyur.
Balakərim bir kənardə dayanıb onlara baxır.

F a t m a x a l a (*Xanım arvada*). Çağıracaq sənün oğlunu öz yanına, çağıracaq! Sənün oğlunu da aparacaq qara torpağa! Aparacaq öz yanına!..

Işıq yalnız Balakərimlə Ələkbərin üzərinə düşür.

B a l a k ə r i m (*həyəcan içində*). Bir həqiqəti deyən var idi...

Pauza.

Həqiqəti deyən... Həqiqəti deyən heç vaxt əyninə paltar geyməzdi... Saçını-saqqalını qırıxdırmazdı... Dırnaqlarını tutmazdı... Həqiqəti deyənin fikrinə görə, insan gərək olduğu kimi görünəydi... Həqiqəti deyən də insan idi, Ələkbər?

Ə l ə k b ə r (*həyəcanlı*). Bilmirəm...

B a l a k ə r i m. Həqiqəti deyən Ağ Dəvənin belində oturmuşdu... Ancaq, Ələkbər, həqiqəti deyəni heç kim görməmişdi, amma hamı onu tanıyırdı!

İ ş ı q s ö n ü r.

ON SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

M ü ə l l i f, B a l a k ə r i m, Ə l ə k b ə r, I b a d u l l a,
Ə m i n ə x a l a, S u ğ r a, G ü l a ğ a.
Məhəllə. Günorta.

M ü ə l l i f. «Hər şey keçib gedir...» O gecə mən, o yazıq tut ağacı barədə fikirləşirdim. Çünki, Ibadullanın dediyi o 30 il sözü mənə, bəlkə də, hər şeydən artıq təsir etmişdi. Otuz ildən sonra mənim 39 yaşım olacaqdı və mən bunu heç cür ağılıma sığışdırı bilmirdim.

Pauza.

1943-cü il yanvarın axırları idi. Ibadulla gəlib məhəllənin ortasında dayandı, boğazının damarları şişə-şişə var gücü ilə qışqırdı.
Səhnə işıqlaşır.

I b a d u l l a. Ura-a-a!.. Ura-a-a!.. Ura-a-a!.. Faşistləri qovduq Voronejdən!.. Ura-a-a!.. Faşist oğraşları çıxartdıq Voronejdən!..

Arvadlar evdən çıxırlar.

I b a d u l l a. Gördüz?! Gördüz necə qovduq oğraş faşistləri Voronejdən? Gördüz?
Ə m i n ə x a l a. Sağ ol! Sağ ol, oğlum! (*Arvadlara*) Mənim balamdı e, mənim balam!
Ibadulla, Allah səni mənim başımın üstündən əskik eləməsin!..

M ü ə l l i f. Əminə xala həmin anda fəxarətlə, qürurla məhəllə arvadlarına baxırdı. Elə bil, Ibadulla təkbaşına, öz qolunun gücünə gedib Voroneji faşistlərdən azad etmişdi...

Pauza.

Suğranın, saatsaz Gülağanın arvadı Suğranın qəmli bir gözəlliyi var idi. Gülağanın qara xəbəri gələndən bir müddət sonra, Suğra Gülağanın şəklini albomdan götürdü, fotoqraf Əlinin yanına getdi. Şəkili Təkqol Fotoqraf Əliyə verdi. «Böyüt bu şəkli» – dedi. «Nə boyda böyüdüm?» – Təkqol Fotoqraf Əli soruşdu. «Gülağa nə boydaydı, o boyda.» Şəklin arxasında göy mürəkkəblə yazılmışdı: «Mənim gülüm Suğra, baxanda xatırlama, xatırlayanda bax. Gülağa, Bakı, 13 may 1941-ci il.» Təkqol Fotoqraf Əli heç nə demədi, fikirləşdi ki, bu yazıq gəlin doğrudan da dəli olub... Ağılı başında olan adam, adam boyda şəkli neyləyir? Ancaq Təkqol Fotoqraf Əlinin Gülağaya hörməti var idi. Gülağayla qabaqlar çox oturub-durmuşdu, yeyib-içmişdi və Gülağanın ölüm xəbəri Təkqol Fotoqraf Əliyə də çox təsir etmişdi. Və Təkqol Fotoqraf Əli Suğranın sifarişini qəbul etdi, müharibənin o ağır vaxtında xeyli xərc çəkdi və iki gündən sonra böyütdüyü o şəkli özü gətirib Suğraya verdi, bir köpük də pul almadı.

Işığı Suğragilin evinə düşür.

S u ğ r a (*şəkillə üzbəüz*). Yadına gəlir, sən bu şəkili çəkirdəndə, biz hələ evlənmişdik. Mən Şuşada, hə də, bizim uşaq evində məktəbi təzəcə bitirib Bakıya gəlmişdim... Tikiş fabrikində işləyirdim də, onda... Sonra... Sonra nə oldu? (*Gülür.*) Sən məni bu otağa gəlin gətirdin... Onda, bax, bu çarpayıda, o qış gecəsində, hə, bütün bədənəmlə... bütün içimlə... səni qucaqlamışdım... Mən bilirdim ki, haçansa sənə rast gələcəyəm... Haçansa sən gəlib çıxacaqsan... Onda mən sənənin heç adını da bilmirdim, səni sifətdən də tanımırdım... Amma bilirdim ki, rastlaşacağıq...

G ü l a ğ a (*elə bil şəkildən səhnəyə daxil olur*). Hə...

S u ğ r a. Hə, mən səni tanımırdım, amma istiyirsən, sənənin də uşaqlığından danışım?

G ü l a ğ a. Birdən sən cadugər-zad olarsan a-a-a?..

S u ğ r a. Hə! Bəs sən bilmirsən?

G ü l a ğ a. Nəyi?

S u ğ r a (*gülür*). Mən səni çox istəyirəm də... Ona görə də hər şeyi bilirəm...

G ü l a ğ a (*onu qucaqlayır*). Ay şeytan...

S u ğ r a (*onu öpə-öpə*). Yalançı bir məktub gəlmişdi mənə...

G ü l a ğ a. Yalançı deyildi o məktub...

S u ğ r a (*qorxu ilə*). Nə?

G ü l a ğ a. Məni doğrudan da vurmuşdular də...

S u ğ r a (*dəhşətlə*). Sən də belə deyirsən?

Gülağa. Hə, mən ölmüşdüm...

S u ğ r a (*qışqırır*). Yox!..

G ü l a ğ a (*onu daha da bərk qucaqlayır*). Məni sən təzədən diriltidin də...

S u ğ r a. Hə...

G ü l a ğ a (*gülümsəyir*). Sənənin nəfəsin məni çəkib şəkildən çıxartdı... (*Saatı götürüb divara vurmaq istəyir.*)

S u ğ r a. Neynirsən?

G ü l a ğ a. İstəyirəm bu saatı divara vurum.

S u ğ r a. O biri evimizdə vurarsan. Onsuz da burdan köçəcəyik...

G ü l a ğ a. Niyə?

S u ğ r a (*gülür*). A-a-a... Kim inanar ki, sən şəkildən gəlmisən? Hə? Düz demirəm?

Gülağa cavab vermir.

Düz demirəm? De də!..

Gülağa yox olur.

Gülağa!.. Gülağa!.. Gülağa!.. (*Evdən çıxıb həyətdə qaçır.*) Yox!.. Yox!.. Yox!.. Yalandı bu!.. Yalandı!.. Yalandı!..

Arvadlar evdən çıxırlar.

(*Qışqırır.*) Qurmayın!.. Çadır qurmayın!.. O qara xəbər yalandı!..

Ş ö v k ə t Suğranı qucaqlayır.

Ş ö v k ə t. Gedək bizə. Gedək.

S u ğ r a. Yox, yas saxlamayın!.. O xəbər yalandı!.. Gülağa ölməyib!..

Ş ö v k ə t. Yaxçı! Sakit ol. Gedək bizə...

S u ğ r a. Başa düşürsən, Gülağa ölə bilməz!.. Bu dünyada onun bir günahı vardı? Hə?

S ə f u r ə x a l a (*ağlaya-ağlaya*). Yox...

S u ğ r a. Ona güllə dəyə bilməz! Nə üçün durduğu yerdə ölməli? Yox!.. Axı, mən burdayam!.. Mən sağam!.. Gülağa orda necə ölə bilər? Yalandır! Güllə Gülağanı necə tuta bilər? Yalandır! Yalandır! Özü də düz demir! Güllə dəyməyib ona! Özü də düz demir, ölməyib o!..

Balakərim tütək çalır. Ələkbər anasına qısılib baxır.

S u ğ r a. Sağdı Gülağa! (*Pıçıltıyla Şövkətə*) Gecələr o mənim yanıma gəlir... (*Bərkdən*) O sağdır! Siz onu görmürsüz, amma o mənim yanıma gəlir!..

Pauza.

Elə bilirsiniz mən dəli olmuşam? Bax, qar yağır... Hər tərəf qardı... Bax, o, sarı hamamdı. Ora Meyranqulu kişinin evidir. O Sonagilin evidi... Ode, o da Ələkbərdir... Əyər mən dəli olmuşamsa, bunları necə yadımda saxlaya bilərəm?

Ş ö v k ə t. Gedək bizə!.. Gedək...

İ ş ı q s ö n ü r.

ON DOQQUZUNCU ŞƏKİL

S o n a, Ə l ə k b ə r, X a n ı m a r v a d, M ü ə l l i f.

Məhəllə. Günorta.

Ələkbərgilin evi. Sona mizin arxasında oturmuş Xanım arvadın qarşısına çay qoyur.

X a n ı m a r v a d. Mənə deyirlər ki...

Kiçik pauza.

Deyirlər ki... Beşmərtəbənin yanındakı məktəbdə süpürgəçi yeri var...

S o n a. Neyniyəsen?.. Mən də gedib qospitalda qab yuyuram də... Ay Xanım xala, heç olmasa, bir az ağla, bir az ürəyini boşalt. Yoxsa ki, axır vaxtlar heç dinib danışmırsan, adamın ürəyi dözər buna? Hitlerin ölüb-önlərinin gору pis günə qalsın! Köpəyoğlunun taxtı tabut olsun, yəhəri qannan dolsun oğraşın!.. Oyun açdı başımıza...

Işıq Müəllifin üzərinə düşür.

M ü ə l l i f. Və bir gün mən Xanım xalanın gözlərində ikinci dəfə yaş gördüm...

Işıq Xanım xala ilə Ələkbərin üzərinə düşür.

X a n ı m a r v a d. Ələkbər, sən heç nigaran qalma... Qayıdıb gələcək altısı da, Ələkbər. Mən axı tanıyıram onları... Gələcəklər altısı da. Heç nə olmayacaq onlara, Ələkbər... Sən nigaran qalma... Səni hələ maşınla gəzdirəcəklər onlar, Ələkbər... Cəfər də gəzdirəcək maşında səni, Ələkbər, Adil də gəzdirəcək, Əbdüləli, Cəbrayıl da, Ələkbər! Ağarəhim də... Sən xəstələnmə, Ələkbər, ancaq xəstələnsən, Qoca sağaldacaq səni, Ələkbər... sıxma ürəyivi! Heç birinə heç nə olmayacaq! Altısı da, qayıdıb gələcək!.. Mən tanıyıram axı, onları, Ələkbər...

M ü ə l l i f. Xanım xala mənimlə danışır, amma əslində, bu sözləri özünə deyirdi...

Pauza.

Bir dəfə də dəhşətli bir hadisə oldu... Hamı Xanım xalanın səsinə çölə çıxdı. Xanım xala ikinci mərtəbədəki evlərinin qabağında dayanıb öz-özünə qışqırırdı.

X a n ı m a r v a d. Fatma! Fatma! Fatma! Ədiləyə denən, çıxıb üzümə tüpürsün! Tüpürsün!.. Tüpürsün!.. Haqqı var!.. Haqqı var!.. Haqqı var!..

İ ş ı q s ö n ü r.

İYİRMİNCİ ŞƏKİL

M ü ə l l i f, Ə m i n ə x a l a, I b a d u l l a, Ş ö v k ə t,
B a l a k ə r i m, S o n a, Ə l ə k b ə r.
Məhəllə. Günorta.

M ü ə l l i f. Müharibə qurtarmaq bilmirdi. İbadulla axır vaxtlar, demək olar ki, hər gün məhəlləyə gəlirdi. Hər gün də, Əminə xalanın çığırtısı həyəət-bacaya yayılırdı. Dalanımızın arvadları, qızları daha əvvəlki kimi həyətdə yığışmırdılar, çünki, hərənin öz dərdi özünə bəs idi. Qara xəbərlər gələn evlərdə qopan vay-şivənin yanında, Əminə xalanın çığırtısı da daha təsir etmirdi.

Pauza.

Və günlərin bir günü mən həyətdə oturmuşdum. Atam neçə vaxt idi ki, müharibədə idi, anamın da öz-özülə danışmağa başladığı günlər idi...

Ə m i n ə x a l a n ı n s ə s i. Get, köpəyoğlu!.. Çıx get day!.. Canım qurtardı sənnən! Get, köpəyoğlu! Get, bir qara daş da dalunca!..

Səhnə işıqlanır. İbadulla qoltuğunda sıxdığı bağlamayla səhnəyə daxil olur. Arvadlardan kimi pəncərədən boylanır, kimi həyəətə çıxır.

I b a d u l l a. Hə, gördüz?! Axırı verdi qızıllarımı, gördüz?! İnanmurduz mənə!.. Getdim mən day!.. Axtarun, taparsuz məni Voronejdə, ay tapduz a!..

Ə m i n ə x a l a (*səhnəyə daxil olaraq*). Get, köpəyoğlu!.. Səni görüm qan qusasan!..

I b a d u l l a. Gördüz?! Aldım axır qızıllarımı bunnan! Mənnən gizlədirdi!.. Bilirdim axı! Bilirdim!.. Gördüz?! Siz də inanmurduz!..

Ə m i n ə x a l a. Səni görüm tramvay altında qalasan, köpəyoğlu! Saxladuğun o qəhbəynən bir yerdə!..

M ü ə l l i f. O zaman mənə elə gəldi ki, bizim o qəmgin məhəlləmizə nəşə çirkab bir su töküldü. Məndə heç vaxt belə bir hissiyyat olmamışdı. Mənə elə gəldi ki, Əminə xalanın özü də başdan-başa o çirkabın içindədir. İbadullanı isə o vaxtdan sonra mən bir də heç vaxt görmədim...

Pauza.

Balakərim gündüzlər məhəllənin kişisiz evlərinə kömək edirdi. Su daşıyırdı, odun yarırdı, mismar tapıb, daş tapıb sökülən, dağılan yerləri özü bildiyi kimi düzəldirdi. Hərdən də Ağ Dəvənin əhvalatlarından danışır... Əvvəllər – yəni o gözəl günlərdə ki, hələ müharibə başlamamışdı. Balakərim o tut ağacının altında oturub nəşə danışanda, Şövkət də bir az aralıda öz qapılarının ağzındakı skamyada oturub Ziba xaladan aldığı iri tumları cırtlayanda, Balakərim hərdən oğrun-oğrun ona baxırdı, bir-iki dəfə udqunurdu, hərdən elə bil, hər şeyi, məni də, Ağ Dəvəni də yaddan çıxarırdı və həmin anda Şövkət şaqqanaq çəkib gülürdü...

Işıq Şövkətin və bir küncdə oturub ona baxan Balakərimin üstünə düşür.

Ş ö v k ə t (*Balakərimə baxır*). Az aşın duzu döyülsən a, sən!..

M ü ə l l i f. Balakərim özünü tamam itirirdi, bilmirdi nə eləsin, sözləri çaş-baş salırdı və mən Balakərimin beləcə çaşmasının, beləcə udqunmasının, Şövkətin beləcə şaqqanaq çəkib gülməsinin səbəbini bilməsəm də, hiss edirdim ki, Balakərimin ürəyi necə şiddətlə vurur, az qalır yerindən çıxsın. Mühəribə başlayandan sonra isə Şövkət daha o cürə şaqqanaq çəkib gülmürdü və bir dəfə eləcə udquna-udquna ona baxan Balakərimə dedi.

Ş ö v k ə t. Neyləyəsen, ay yazıq? Sən də adamsan də... Sən də kişisən də...

M ü ə l l i f. Mən birinci dəfə idi ki, Şövkətin səsində eləcə açıq-aşkar bir kədər hiss edirdim...

Pauza.

Günlərin bir günü isə...

Səhnə tam işıqlanır.

S o n a (*qapıdan başını uzadıb çağırır*). Ələkbər, ay Ələkbər, bu arvad nöş görünmür?

Ə l ə k b ə r. Kim?

S o n a. Xanım arvad də... Nöş görünmür? Get, Ələkbər, get, gör neyniyir arvad?

Ələkbər pilləkənlə qalxıb Xanım arvadgilin evinə girir.

Ə l ə k b ə r i n s ə s i. Xanım xala yatıb...

S o n a. A-a-a!.. Bu qədər də yatmaq olar bəgəm?

Ə l ə k b ə r (*pilləkənləri düşə-düşə*). Yatıb də...

S o n a. Bunnan çıxmayan iş... (*Evdən çıxıb pilləkənlərlə yuxarı qalxır və Xanım arvadın evinə girir.*)

Kiçik pauza.

(*Qışqırığı eşidilir.*) Vaxsey!.. Ölüb arvad!.. Xanım xala keçinib!..

B a l a k ə r i m. Onda təqsir yoxdur. Ağ Dəvə yatmışdı qapısında... Ağ Dəvə...

M ü ə l l i f. Xanım xala öldü. Səhəri günü Molla Əsədulla qabağa düşdü və məhləmizdə demək olar ki, kişi qalmadığı üçün, arvadlardan ibarət izdiham Xanım xalanı qəbiristanlığa apardı. Həmin dəqiqələrdə mənə elə gəlirdi ki, boş qalmış küçəmiz, dalanımız, məhəlləmiz, qapılar, divarlar, küçəyə döşənmiş qəmbərlər də lal sükut içində ağlayır. Fatma xala da qəbiristanlıqda idi. Mənə elə gəlirdi ki, Ədilə də hardansa baxır və lal bir sükut içində Xanım xalanın ölməyinə ağlayır.

Pauza.

1944-cü ilin dekabrında cəbhədən atamın ölüm xəbəri gəldi, dayım evimizi satdı, anamı da, mənə də götürüb öz yanına – Bakının tamam başqa bir səmtinə apardı. Biz məhəlləmizdən köçdük. Sonralar, kimsə təsadüfən anama xəbər vermişdi ki, Şövkət Balakərimə ərə gedib, onu öz evinə gətirib və daha icazə vermir ki, Balakərim tütək çalsın...

Pauza.

O vaxtdan, mənim o uşaqlıq çağlarımdan çox illər keçib...

Pauza.

Onlar – Xanım xalanın oğlanları altı nəfər idi və onların altısı da müharibədən sağ-salamat qayıtmışdı. İndi altısı da, lal bir sükut içində o mərmər başdaşına baxırdılar. Qırx ildən sonra, mən birinci dəfə idi onları beləcə bir yerdə görürdüm... Qırx il bundan əvvəlki kimi... Çox uzaqlarda, əlçatmaz, ünyetməz, əbədi bir uzaqlıqda qalmış Bakı məhəllələrinin birində biz bir yerdə yaşayırdıq...

Kiçik pauza.

Həmin sentyabr günü gecə yağış yağdı. Və mən heç cürə yata bilmirdim, yumşaq kürsüdə oturub... bilmirəm... mürgüləyirdim... ya məni qara basırdı... bilmirəm... Mən karvan gördüm... O karvan ağ dəvələrdən ibarət idi. Karvanda altı ağ dəvə var idi. Hər dəvənin öz sarvanı var idi. O sarvanlar Cəfərə, Adilə, Əbdüləliyə, Qocaya, Cəbrayıla, Ağarəhimə oxşayırdı... Onlar idi... Mən özümü – balaca Ələkbəri də gördüm... Mən hansısa sarvandan yox, bütün karvandan soruşdum: « – Hara?» Karvan cavab verdi: « – Gələcəyə gedirik...» O uşaq – balaca Ələkbər sevinirdi, çünki o uşaq karvanı yola salmırdı, yox, o uşaq həmin Gələcəkdə idi... Gələcəkdə dayanıb uzaqdan görünən karvanı qarşılayırdı... Yola salan isə qalın qaşların altından baxan iri, qara gözlər idi... Xanım arvadın dəvə gözlərinə oxşayan iri, qara gözləri...

İ ş ı q s ö n ü r.

2002.

MÜNDƏRİCAT

KİÇİK PYESLƏR

Qızıl	4
Ordenli yazıçı ilə görüş	19
Mehmanxana nömrəsində görüş	28
Hövsan soğanı	36
Xüsusi sifariş	43
Teatr	52
«O da aşiq olub yaza dünyada...»	61
Qisas	69
Su	76

PYESLƏR

Poçt şöbəsində xəyal	83
Ah, Paris, Paris!	124
Mən sənin dayınam.	167
Dəlixanadan dəli qaçıb və yaxud mənim sevimli dəlim	216
Mənim ərim dəlidir	250
Mahmud və Məryəm	303
Ağ Dəvə	338

ELÇİN
(ƏFƏNDİYEV ELÇİN İLYAS oğlu)

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ
(10 cildə)
3-cü cild

NƏŞRİYYAT REDAKTORU

Akif Dənzizadə,

RƏSSAMI

İlqar Tofiqoğlu,

BƏDİİ REDAKTORU

İlham Niftəliyev,

TEXNİKİ REDAKTORU

Denis İzuf,

KORREKTORLAR

*Rəfiqə Qəmbərqızı,
Fəridə Ələsgərli,
Gülərə Qədirova,*

OPERATORLAR

*Aygün Əmirli,
Elnurə Abuşeva,
Ramilə Əliyeva,*

ÇAPA MƏSUL

*Sərraf Mürsəlov,
Anar Abdullayev,
Azər Yunusov.*

*Çapa imzalanmış 27.09.2005,
formatı 60x90 1/16,
37 ç.v.
ofset kağızı ¹1, təyims qarnituru,
sifariş 01/03,
sayı 1000.*

*Kitab
«ÇINAR-ÇAP»
nəşriyyatında nəşrə hazırlanmış
və
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.
Tel.: 4989555, 4937255, 4902757*